

BR. 1

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 1 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA FORSIRA REKU DRINU NA OTSEKU
TRBUŠČE — BASTASI¹**

. ŠTABU II DIVIZIJE

Požurite sa prelazom Drine. Koristite sva moguća sredstva da što pre pređete na prostoru Trbušče — Bastasi. I proleterska se još nije prebacila, ali i dalje pokušava.² Postoji mogućnost ugrožavanja našeg levog boka od Sarajeva,³ zato učinite sve da što pre pređete sa vašim snagama. Hitno izvestite o situaciji.

1-IV u 7 čas.

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi sa u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 7—9, k. 731. Rukopis je Velimira Terzića. Terzić je, vršeći dužnost načelnika Vrhovnog štaba, ponekad izdavao naređenja jedinicama u ime Vrhovnog komandanta, na osnovu njegovih usmenih naređenja i operativnih zamisli, i potpisivao ih. Prema tome, svi dokumenti u ovoj knjizi s potpisom »Tito, s. r.« nisu prepisi, već autentični originali. Ovo se isto tako odnosi i na dokumente sa ovakvim potpisom koji su objavljeni u 7 i 8 knjizi ovog toma.

Ovo naređenje je sačuvano i u knjizi prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije (vidi u istom Arhivu reg. br. 6—9, k. 731).

² O pokušaju Prve proleterske divizije da iz pokreta forsira reku Drinu 28 marta 1943., kao i o kasnijim pripremama i forsiranju Drine, vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 143, 144, 145, 146, 148, 151, 152, 155, 156, 158, knj. 12, dok. br. 2, 12, 14, 24, 27, 31, 32, 35, 42, 48.

³ Vidi dok. br. 7 u ovoj knjizi i dak. br. 122 u knj. 8.

BR. 2

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 1 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA ŠTO PRE IZVRŠI NAREĐENJE VRHOV-
NOG KOMANDANTA O FORSIRANJU DRINE¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
1-IV-1943 g.
u 8 časova

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Položaj >

Vrhovni komandant naredio je sledeće:

Požurite sa prelazom preko Drine. Trebate što pre prebaciti vaše snage na onostranu obalu.²

Postoji mogućnost ugrožavanja našeg levog boka od Sarajeva. Zato morate pohitati da se što pre nađemo s našim glavnim snagama sa one strane Drine.

Kao najpogodniji sektor za prelaz Drine jeste deo između sela Trbušča i sela Bastasi. Kod Broda vršiti i dalje demonstraciju.⁴

I Proleterska brigada još nije uspela preći do juče da mraka. Ona vrši i dalje pripreme, radi čamce, skele i ponovo će pokušati.

Situacija prema Gatačkom i Dabarskom Polju, gde su upućen⁵ naše snage,³ bez promena, pošto su te jedinice u pokretu od pravca Mostara i Konjica nema nikakvih promena.

Za Vrhovni štab
zam. načelnika Štaba

- ¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 7 A.

² Vidi dok. br. 1.

³ Odnosi se na glavninu Treće NOU divizije (vidi tom II, knj. 8, dok. br. 218, tom IV, knj. 12, dok. br. 3).

BR. 3

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 1 APRILA 1943
DIVIZISKIM KOMITETIMA O IZBORU SLUŠALACA ZA
VIŠI PARTISKI KURS I O NJIHOVIM KASNIJIM ZA-
DACIMA¹

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

DIVIZISKIM KOMITETIMA KPJ

Dragi drugovi,

U cilju podizanja političko-teoretskog nivoa partiskih i vojnih rukovodilaca, kao i čitavog partiskog članstva, treba ubrzo organizovati stalne partiske kurseve pri divizijama, odnosno brigadama. Na ovim kursevima bi se prorađivala osnovna pitanja iz marksizma-lenjinizma i temeljito upoznala linija naše Partije u periodu narodno-oslobodilačke borbe.

No, kako već sada ne raspolažemo sa dovoljnim brojem predavača koji bi mogli rukovoditi takvim kursevima, održaće se viši partiski kurs pri CK-u. Na ovome kursu imaju se osposobiti nekoliko predavača za srednje i više kurseve. Stoga svi diviziski partiski komiteti treba odmah da pošalju po jednog; druga iz svake brigade. Da bi mogli ovladati metodom rada i materijalom, u cilju što uspešnijeg rukovođenja diviziskim kursevima, ovi drugovi moraju imati izvesnu predspremu iz marksizma-lenjinizma. Prema tome, ukoliko se u pojedinim brigadama ne bi mogao pronaći nijedan drug koji ispunjava ove uslove, dozvoljeno je pronaći u jačim brigadama i poslati na kurs po dva druga.

Osim gore predviđenih drugova, na ovaj kurs mogu doći i pojedini vojni ili partiski rukovodioci iz brigada ili bataljona, kako bi po završetku kursa mogli uspešnije vršiti svoje funkcije. Ali broj ukupno određenih kursista iz jedne divizije ne sme preći 7 drugova.

Ovaj viši partiski kurs, pored ostalog, doprineće još: ostvarivanju jedinstvenog plana i programa diviziskih kurseva.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 546/1, 2—2 (43). U istom Arhivu¹ se nalazi i jedan primerak ovog pisma na kojem je datum 24-11-1943, ali bez ovde objavljenog poslednjeg pasusa — vidi dok. br. 2454/1, 2—2 (43), pa se zbog toga redakcija i odlučila da objavi pismo CK s punijim tekstom.

"Kursevi koji su već otpočeli pri pojedinim brigadama mogu se nastaviti sve dotle dok se isti ne organizuju u okviru divizija, dbuhvatajući jednak broj drugova svih brigada jedne divizije. Prednost partiskih kurseva pri divizijama nad onima pri brigadama nesumnjivo je daleko veća. Ne samo da ih je tehnički lakše organizovati, nego će ovakvi kursevi dati bolje rezultate u svakom pogledu. Time se pruža mogućnost kursistima iz raznih brigada da izmenjaju iskustva stečena u radu u svojim brigadama, koje se često razvijaju neravnomerno pod uticajem raznih okolnosti.

Kurs za predavače srednjih i viših kurseva, na kome će uzeti učešća i jedan broj drugova koji momentano nisu predviđeni za predavače, trajaće najviše dvadeset dana.

Kurs počinje dvadesetog ov. m. Prema tome, svoje predloge za predavače i ostale učesnike kursa pošaljite najdalje do 15 ov. m. Ukoliko pojedine brigade ne mogu dati predavače sa naglašenim kvalifikacijama, može se iz jedne brigade iste •divizije poslati i dvojica kao predavači.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

1-IV-1943 god.

BR. 4

©BAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O NAREĐENJU VRHOVNOG KOMANDANTA DA SE ISPITA ŠTA JE BILO S TEŠKIM RANJENICIMA OSTAVLJENIM JULA 1942 U SELU VRBNICI¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
1-IV-1943 g.
u 8 časova

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Položaj

Vrhovni komandant je naredio da odmah povedete izviđaj u selu Vrbnici za sudbinu onih teških ranjenika koje je V Crnogorska brigada ostavila u ovom selu prilikom svoga povlačenja.²

Tačno ispitati šta je sa njima, jesu li živi, ili odmah pobijani i dr.³

i
Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba

V

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 7—A.

² Vidi tom IV, knj. 6, dok. br. 83, tom II, knj. 5, dok. br. 72.

³ U s. Vrbnici je bilo ostavljeno 18 teških ranjenika. Njih su neko vreme negovali seljaci iz tog sela i okoline. Kasnije su dva ranjenika umrla, šest ih je smešteno u razne bolnice, a ostali su prebačeni svojim kućama. (Opširnije o ovome vidi tom IV, fenj. 12, dok. br. 16.)

)
c
ti.
j

BR. 19

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 1 APRILA 1943 KOMANDI PODRUČJA
U BJELEMIĆU DA TEŽKE RANJENIKE PREBACI U SELO
BJELEMIC A LAKŠE U SELO JELAŠČE¹**

**I VRHOVNI ŠTAB
I NOV I PO JUGOSLAVIJE
1-IV-1943 g.**

**I
m KOMANDI PODRUČJA**

j. Bjelimić²

I Izvešteni smo da ste, na naš ponovni zahtev da mobilišete
f sve sposobno ljudstvo sela Bjelimić i Rakitnica za prenos teških
! ranjenika, uputili samo 50 ljudi Sanitetskom oteku u selo Glavatičevo. Takođe smo izvešteni da u selu Bjelimić ima oko **800**
{ tovarnih konja, dok 400 naših ranjenika leži u selu Glavatičevu
i i ne može da se prebaci na određeno mesto. Mi smo vam o[<]Jre-
I (jili čak i rok u kome biste trebali da izvršite evakuaciju ranje-
j nika pod rukovodstvom Sanitetskog oteka ovoga štaba. Sma-
; tramo da ovi rokovi i naređenja, dok imamo vas u tim selima
i koja nisu iscrpljena niti uopšte iskorišćavana za potrebe Na-
! rodno-oslobodilačke vojske u toku ove dve godine, ne smeju
! ostati mrtva slova na hartiji.

[Dakle, za čitavih 10 dana vi niste uspeli da mobilišete
I više od 50 ljudi za prenos ranjenika tamo gde ima hiljadu
j sposobnih ljudi za rad.³ To je činjenica koja nimalo ne govori
i uprilog tome da ste znali pribaviti ugled narodno-oslobodilačke
I vlasti u tome kraju, jer ne možemo verovati da niste preduzeli
j mere da naše naređenje izvršite. Sva veština leži baš u tome
I da sprovođenje političke linije ne ide na uštrb autoriteta na-
i rodne vlasti...

j Zahtevamo od vas da u najkraćem roku prebacite sve
teške ranjenike na nosilima, kojih ima 60, iz sela Lađenica u

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—4, k. 6—A.

² Na starijim, predratnim kartama 1 :100.000 piše: Odžaci (Bjelimić) ili samo Bjelimić, a na novijim: Odžaci i Bjelimići. Otuda u dokumentima različiti nazivi za ovo mesto.

³ Usled ranijih četničkih pokolja, a naročito usled nepostojanja terenskih ilegalnih organizacija KPJ, osnovne mase seljaštva ovoga kraja su bile potpale pod jak uticaj ustaške propagande. Zbog toga se moralo mnogo politički raditi, da bi se to stanovništvo pridobilo za Narodno-oslobodilački pokret

selo Bjelimić, kao i da mobilišete najmanje 200 konja za prenošenje 400 ranjenika, sposobnih da jašu, iz sela Poče (Glavatičevo) u selo Jelašće kod Kalinovika.

Na osnovu ovog naređenja stupite odmah u vezu sa drugim doktorom Gojkom, referentom saniteta Vrhovnog štaba, u selu Glavatičevu i pristupite izvršenju postavljenog zadatka. Svi ranjenici moraju biti smešteni pod krovom, u čistim i toplim sobama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

***** Za Vrhovni štab,
,zamenik načelnika Štaba

C A ^ -

BR. 6

**IZVEŠTAJ ŠEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 2 APRILA 1943 VRHOVNOM ŠTABU
O LOŠEM ZDRAVSTVENOM STANJU SEDME NOU DIVIZIJE¹**

**SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
2 aprila 1943**

Predmet: Izveštaj o
avstvenom stanju
I divizije.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. i P. O. J.

Znajući već za teško zdravstveno stanje u kome nalaze
'nice VII divizije krenuo sam dne 1-IV na svoj redovni ob-
'ove divizije. Došavši u selo Dudle našao sam se sa koman-
dna divizije drugom Jakšićem, koji mi je preneo usmeno
*enje Vrhovnog štaba da se ima obrazovati jedna lekarska
'sija sa zadatkom da ispita zdravstveno stanje VII divizije.
sam se već našao na terenu VII divizije i pošto sam već,
uo po zadatku koji se delimično poklapa sa zadatkom po-
,te komisije, odlučio sam da tu komisiju u tome trenutku
rmiram i to iz sledećih razloga: 1) Što su jedinice ove divi-

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Og instituta JNA, pod reg. br. 18—7, b. 13.

zije raštrkane na veoma širokoj prostoriji, usled čega bi komisijski pregled trajao najmanje 7 dana. 2) Što nisam imao u blizini ni jednoga lekara za sastav te komisije. Lekare same divizije nisam uzimao u obzir, jedno zato što bi njihova divizijska pripadnost možda uplivisala na rezultate ispitivanja, a drugo zato što sam, pre svega, imao nameru da provedem kontrolu njihovog rada. Smatrao sam da bi autoritet komisije bio doveden u pitanje ako bih članovima te komisije, kao divizijskim lekarima, morao istovremeno da ukazujem na njihove propuste, kao što je stvarno i bilo. Pošto se, prema izjavi druga Komandanta, radilo o hitnoj oceni sposobnosti divizije, odlučio sam da lično preduzmem ispitivanje trudeći se da budem što objektivniji i snoseći svu odgovornost za zaključke moga ispitivanja.

I. *Terenski uslovi.* Teren na kome su razmešteni divizijska bolnica (s. Razići), Štab divizije (s. Dudle) i VII brigada (s. Grušća) pretstavlja gotovo najneprohodniji teren kojim sam ikada išao. Sličan je prostoriji oko Vrbniče ili Mratinja. Izbrzdan je dubokim klisurama i grebenima. Veoma siromašan u ekonomskom pogledu. Iz toga sledi da je taj teren veoma težak za savlađivanje, odnosno, jedinice koje su na njemu smeštene u cilju odmora *stvarno nisu na odmoru*, jer služba patroliranja, sorovođenje bolesnika, stalno angažovanje većih jedinica (čete) oko pronalaženja ishrane i na prebacivanju hrane teško iscrpljuju i ljudstvo i stoku. Kao jedan veoma drastičan dokaz ovoga tvrđenja navodim sledeći primer: Penjući se uz planinu između sela Razići i Blace naišao sam nasred puta, u rastojanju od pola kilometra, na dva leša. Prevrtao sam ih i nisam ustanovio da su ranjenici. Nisam mogao ustanoviti ni da su od nečega bili bolesni. U svakom slučaju umrli su od iznemoglosti, odnosno, preteranog fizičkog napora koji je prerastao snagu njihovog srca.

II. *Uslovi smeštaja.* Veoma su nepovoljni. U divizijskoj bolnici i ambulanti VII brigade naišao sam na takvu zbijenost febrilnih bolesnika da su ljudi bukvalno ležali jedan na drugom ili su u zgrčenom stavu čučali. Iskorištene su sve pojate, ali zbog hladnoće i nedostatka pokrivača one pretstavljaju samo još jednu opasnost po zdravlje. Bataljoni VII brigade u s. Grušća raštrkani su na tolikoj prostoriji da za obilazak samo njihovih štabova treba utrošiti 6 časova. Usled svega toga vrlo je otežana reorganizacija, rukovođenje i sprovođenje sanitetskih mera.

III. *Opšti utisak* koji se dobija pri obilasku VII brigade: posetiocu se čini kao da se kreće kroz bolnicu. Gotovo sve zgrade zauzete su ranjenicima, rekonvalescentima i bolesnicima. Stvarno, ja uopšte nisam video boraca. I bataljon iste

brigade, osim štaba i straže, nije imao u selu uopšte nikakvog drugog ljudstva. Želeći da pregledam bataljon u stroju, upitao sam gde su borci. Odgovoreno mi je da je brojno stanje bataljona 146, da se jedna četa nalazi u Bjelimiću na straži, da se jedan vod II čete uputio u Bjelimić radi sprovođenja bolesnika, a II vod je na straži. Kao primer kako utisak bolnice dominira raspoloženjem i delatnošću u VII brigadi navodim sledeće: u najneposrednijoj blizini štaba I bataljona nalazi se jedna pojata. Iz te pojate čulo se još iz daleka ječanje. Ušavši unutra našao sam je punu lakih ranjenika, a među njima jedan je stenjao u agoniji od pegavca. Možda ovi ranjenici ipak nisu morali biti smešteni u tako neposrednoj blizini štaba, na šta sam im i skrenuo pažnju. Ipak je jasno da ta činjenica vrlo nepovoljno deluje na psihi samoga štaba i zdravih boraca. Pri susretu sa jednim partizanom iz VII divizije vrlo teško je odlučiti da li se ima pred sobom jednog tifusnog rekonvalescenta ili zdravog borca. Obadva su jednako iscrpljeni i apatični. Jedini znak raspoznavanja je oružje.

IV. *Ranjenici i bolesnici.*

a) Divizijska bolnica. Brojno stanje:

ranjenika	417
internih	111
tif. rekonvales.	74
ukupno	592 ²

Između svih ovih ranjenika i bolesnika izdvaja se dnevno 2 do 3 pegavca. Među internim bolesnicima preovlađuju iivi i otoci nogu.

* b) Ambulanta VII brigade. Brojno stanje 31-III iznosilo 54, nepokretna bolesnika, od toga 15 sa temperaturom i 19 oglih sa otocima i prolivima. Svih 34 bilo je evakuisano Ifelimić i *putem su četvorica umrli* mada su jašili na konju. » je ambulanta, kao što rekosmo, bila 31-III evakuisana, se svega za 24 sata kasnije ponovo napunila tako da je 1-IV, u momentu moga obilaska, brojno stanje bilo

	febrilnih	20
i	iznurenih sa	
	prolivima i otocima	48
t	svega	68

Sve ove cifre nemaju nikakvu apsolutnu vrednost. Na. lovu njih samih ne mogu se još izvući odlučujući zaključci.

* Treba: 602.

"Čitavo pitanje treba posmatrati u njegovom razvitku, kao što ^erao činiti kasnije.

V. Analiza bolesti.

a) Pegavac je u neprekidnom porastu. Uzroci: prvo, depedikulacija koja je sprovedena u VII brigadi nije imala uspeha zato što su stajale na raspoloženju samo sušionice za šljive .s kojima se nije moglo precizno rukovati, a buradi benzinskih, •odnosno kazana xtije se moglo nabaviti; zato što se ljudstvo za vreme parenja nije moglo ni u šta drugo presvući, a u poja- tama vlada hladnoća; drugo, što je ljudstvo veoma gusto sme- šteno, usled čega je mogućnost širenja velika; treće, gladovanje i iznurenost organizma; četvrto, propusti saniteta brigada i di- vizije u smislu zakašnjavanja u pravilnoj dijagnozi i brznoj izo- laciji bolesti.

b) Prolivi nisu posledica neke infekcije (zaraze) nego su posledica poremećaja u ishrani, koji se sastoji u tome što je posle gotovo apsolutnog gladovanja od nekoliko dana, za vreme prelaza preko Prenja, usledila ishrana kvantitativno jača ali ne i kvalitativno. Izgladneli organizmi nisu mogli da podnesu jed- noličnu čorbastu hranu. Problem proliva veoma je ozbiljan, jer su poslednjih dana učestali slučajevi umiranja, naročito među tifusnim rekonvalescentima. Za njegovu likvidaciju neopho- dan je prela? na raznoliku ishranu.

c) Iznurenost javlja se kao zasebna slika jedne bolesti. Drugovi se žale na toliku malaksalost da se ne mogu pomaći ,s mesta. Ne žale se ni na kakve bolove. Međutim iznenada, bez ikakvih vidljivih razloga, nastupa kod njih smrt. Jedan takav • slučaj posmatrao sam juče u ambulanti Sedme brigade. Drug je došao ujutro bez ikakvih drugih žalbi osim na iznurenost. Posle podne već sam ga video u agoniji.

d) Otoci nogu. Prvih dana izazvali su sumnju na zapalje- nje bubrega. Međutim kako su se javljali u sve većem b oju, odmah se došlo do zaključka da se radi o takozvanom »ctoku usled gladovanja« ili »ratnom otoku« (Hungeroedem ili Kriegs- oedem). Ova bolest uočena je za vreme svih ratova, a uzrok joj je oštećenje svih unutaranih organa, naročito bubrega, pro- uzrokovano dugotrajnim gladovanjem. U toku našeg partizan- skog rata imali smo oko 60 slučajeva ratnog edema kod V crno- gorske brigade u Vrbnici prošle godine.

Posmatrana u njihovom razvitku, posmatrana u sklopu svih objektivnih uslova (terena, smeštaja, ishrane), sva ova oboljenja imaju daleko ozbiljniji karakter nego što bi se to pretpostavilo prosuđujući ih jedino prema trenutnom brojnom stanju. Brojno stanje jedinica, odnosno bolesnika, uopšte se ne

može fiksirati. Na primer: I bataljon VII brigade imao je *
bromo stanje .

29-111	180 »boraca«	
1-IV	146 „	i

Mada sam izdao precizna uputstva i naređenja sanitetu, ipak treba računati da će, pri nepromenjenim objektivnim i
uslovima, broj oboljenja stalno rasti. f

ZAKLJUČAK:

1. Mišljenja sam da je VII divizija neupotrebljiva za ma ,
kakve vojne zadatke barem za vreme od 3 nedelje.

» 2. Premeštanje divizije sa ovog terena javlja se kao re-
senje životnog pitanja za ovu diviziju. To premeštanje mora
biti unapred, u smislu operativnog pravca, jer bi ono podiglo
borbeni duh, otvorilo ofanzivne perspektive pred borcima Pre-
meštanje unazad značilo bi još jače izgladnjavanje, demoraliza-
ciju i tendencije povratka u rodni kraj. i

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU! .

ŠEF SANITETSKOG OTSEKA
VRHOVNOG ŠTABA
Dr Gojko

BR. 7

**4JB&VEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTA&A NOV I POJ OD APRILA 1943 VRHOVNOM KOMAN-
DANTU DRUGU TITU O POMERANJU NEMACKIH SNAGA
IZ SARAJEVA KA VISEGRADU¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

1) Razgovarao sam sa k-tom XVI brigade o stanju u Sarajevu. Ovaj Stab brigade dobio je izvesne podatke. Prema dobi-
venim podacima, u Sarajevu nema mnogo Nemaca; njihove
glavne snage otišle su u pravcu Višegrada.² Dalje, kaže da se
u Trnovu ona posada utvrđuje. Na Crnom Vrh — blizu Sara-
jeva — posvađali su se i obračunali među sobom četničke vođe.
Izvesni od njih su poubijani. Ostale su pohapsili Nemci.

2) Šaljem Vam zaplenjenu četničku arhivu iz poslednjih
,borbi sa nama, u kojoj ima interesantnih dokumenata. Onaj
' broj 22 — kad se budete susreli u čitanju — jesu Talijani.

u 14 čas.

S drug. pozdravom
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom
arhivu CK SKJ, pod reg. br. 16426, 13—13 (43). Dokument je pisan,
verovatno, početkom aprila 1943.

* Verovatno se odnosi na delove 717 nemačke i 369 legionarske
divizije.

BR. 8

**EDENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
UGA TITA OD 3 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
VSKE DIVIZIJE DA UBRZA TEHNIČKE PRIPREME ZA
FORSIRANJE DRINE¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Požurite sa tehničkim pripremama. Sjeverna grupa² je
r gotova. Ona ima 24 splava i radionicu za izradu svih potreb-
djelova plovnih objekata. To i vi trebate stvoriti u najkra-
"m roku. Sad se na vas čeka.

3. IV. 1943
u 13 čas.

Tito, s. r.

Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Isto-
_ Instituta JNA, pod reg. br. 8—3, k. 14.

Ovo naređenje je sačuvano i u knjizi prijemnih depeša Štaba
proleterske divizije (vidi u istom Arhivu reg. br. 6—9, k. 731).

•• U periodu priprema za forsiranje Drine i za vreme njenog for-
spominju se Severna i Južna operativna grupa. U Sevemoj grupi
. Prva proleterska divizija (bez Treće sandžačke proleterske bri-
i Sedma krajiška NOU brigada, a u Južnoj grupi — Druga pro-
divizija (bez Četvrte crnogorske proleterske brigade) i Treća
a) proleterska brigada.

AR.FBFNJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
SMIGA TITA OD 3 APRILA 1943 ŠTABU DEVETE NOU
KA nOSTAVI IZVESTAJ O SITUACIJI I OBU-
? TM v i O D A Š I L J E S V S ' R A N J E N I K A U C E N T R A L -
® ^{I A V I} .. NU BOLNICU¹

ŠTABU IV OPERAT. ZONE²

Izvestite nas o situaciji.³ Nemojte upućivati u Centralnu
bolnicu vSe bolesnike i ranjenike, već obrazujte svoju chvizij-
sku bolnicu.⁴

3/IV.

Tito, s. r.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
F DRUGA TITA OD 3 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA PROVERI SIGURNOST DESANTNIH
SREDSTAVA I PO FORSIRANJU DRINE ŠTO PRE UČVR-
STI RFOSTOBRAN I DOBRO OBEZBEDI MESTO PRELAZA¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Prethodno ispitajte prevozna sredstva bilo na Sutjesci bilo
na mjestima demonstracije, radi sigurnosti u prevoženju. Sla-
žemo se sa odlukom o prelazu sutra naveče, o čemu ćemo izvi-
jestiti sjevernu grupu i haub. bateriju. Nastojte da što prije
ovladate grebenima na onostranoj obali, kao i da obezbijedite
neprekidnost u prevoženju, stalno poboljšavajući prevozna
'sredstva kvalitativno i kvantitativno, stvarajući neprekidnu
vežu bilo kerepom bilo nekim visećim mostom. Sam prelaz do-
bro obezbijedite.

3/IV.

Tito, s. r.

?

tif-:

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istori-
skog instituta JNA, pod reg. br. 7—3, k. 14.

² Stab Četvrtre operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hr-
vatske je bio jednovremeno i Štab Devete NOU divizije.

³ Situacija kod Devete (dalmatinske) NOU divizije, koja se tada
nalazila u Nevesimjskom Polju, vidi se iz dokumenata br. 10 i 11, objav-
it ljenih, u tomu IV, knj. 12.

⁴ Bolnica Devete NOU divizije bila je formirana jednovremeno

j s formiranjem Divizije (vidi tom IV, tanj. 12, dok. br. 26).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istori-
instituta JNA, pod reg. br. 6—3, k. 14.

« Ovo naređenje je sačuvano i u knjizi prijemnih depeša Štaba
Bnige proletherske divizije (vidi u istom Arhivu dok. zaveden pod reg.
•br. 6—9, k. 731). Iz knjige depeša se vidi da je naređenje primljeno
4JV.1943 u 7,20 časova, a dešifrovano istog dana u 9,10 časova.

**TIPITSRVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRII-
J J S O D 4 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE
D m z f j E O TAKTIČKO-TEHNICKIM PRIPREMAMA ZA
" FORSIRANJE DRINE¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
4-IV-1943 god.**

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Primili smo vaš izvještaj od 1-IV, poslat u 23 časa, sa izvještajem Štaba I ProleTERSke brigade.²

Prema izloženoj situaciji na vašem sektoru, a u vezi stanja na sektoru II Divizije, vi treba da preduzmete sljedeće:

1). U cilju ostvarenja iznenađenja, sigurnosti prelaza i onemogućavanja neprijatelju da manevruje svojim rezervama, neophodno je potrebno obezbijediti jednovremenost prelaza za "obje grupe, tj. sjevernu i južnu, bar sa po jednim prelazom na pripadajućim sektorima.

Vi znate da je vaš sektor od Foče, odnosno od drumu Kalinovik — Foča do **Ustikoline** i sjevernije. Na tome sektoru Vi ćete izabrati mjesto za prelaz i najmanje dva mjesta za demonstracije. Mjesto, za prelaz treba da bude sjeverno od Ustikoline, a mjesto za demonstracije između Ustikoline i Foče. Za izabrana mjesta za demonstracije potrebno je, u cilju obmane neprijatelja, danju donositi građu i pripremati plovni materijal, kao da hoće da se stvarno na tome mjestu vrši prelaz. Na ovaj način će se najbolje odvratiti pažnja neprijatelja od stvarnog mjesta prelaza i natjerati ga na pogrešno grupisanje snaga. Dobro je imati ovih mjesta za demonstraciju što više.

2). Da bi se obezbijedilo iznenađenje, brzina i sigurnost operacije, prelaz kod obiju grupa mora biti jednovremen, tj. svaka grupa na izabranom mjestu prelaza svoga sektora mora otpočeti prelaz istoga časa. Pošto južna grupa — II Divizija — još nije gotova sa tehničkim pripremama za prelaz, to za sada ne može ni vaša grupa vršiti prelaz, a naročito samo I ProleTERSka brigada, jer bi to predstavljalo veliki rizik za ovu jedinicu. Ovo staviti do znanja Štabu I ProleTERSke brigade, s tim da i dalje neprekidno vrši tehničke pripreme, kao i da svoje

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalaza se u Arhivu Istoristooog instituta JNA, pod reg- br. a—1, k. 7—A. Datum je dopisan mastilom.

Vidi tom IV, knj. 12, klok. br. 2, knj. 11, dok. br. 158.

..izrađene plovne objekte prethodno ispita na Kolunskoj Reci, ili na samoj Drini, na jednom od mjesta demonstracije. Svako prevremeno prebacivanje manjih djelova I ProleTERSke brigade bez stalne podrške i pomoći ostalih sljedejućih jedinica u pre-, voženju pretstavlja veliki rizik i opasnost za takve prvoprevezene jedinice, zato se u ovo nikako ne upuštati.

Naročito napominjemo da problem prelaza kod južne grupe je više tehnički nego taktički, tj. ne pretstavlja neke nateškoće u savlađivanju neprijateljskog otpora na onostraloj obali, koliko sam prelaz preko Drine. Izgleda da je na sektoru južne grupe neprijatelj brojno i kvalitativno slabiji [oiego što se to predviđalo.

3). Što se tiče učešća naših jedinica ti ovoj operaciji, sam je jasno da će sve naše snage obiju grupa, zajedno sa »loživim artiljeriskim jedinicama, uzeti punog učešća i jasne i određene zadatke u duhu osnovne direktive ovoga aba i detaljno razrađenih planova Štaba I i II~Divizije. U tom fiislu mi ćemo dodijeliti zadatak haubičkoj bateriji, a ako vi late neki predlog u pogledu njene upotrebe, dostavite nam ga povremeno, uzimajući pri tome u obzir njen domet od 9 km, šunajući od ceste.

4). Vi imate za sada I ProleTERSku i VII Krajišku brigadu, grovatno je da će sutra do mraka biti na prostoru Jeleč — lavina i III Krajiška brigada. Vi ćete sa ovim snagama uče- Ivati u prelazu preko -Drine i njegovom obezbjeđenju.

Vi znate vaš sektor, takođe znate snage i sredstva kojima * slažete. Sada treba da pristupite temeljitim taktičkim i teh- im pripremama.

U taktičke pripreme treba da predvidite mjesta za prelaz esta za demonstracije, zatim jedinice koje će ovo vršiti, treba da predvidite jedinice za zaštitu prevoženja, koje se prebacuju i zauzimaju uži mostobran (ovo mora biti naj- jedinica), i trupe za zaštitu prelaza sa teškim automat- ?Oruđima, bacačima i topovima) na ovostranoj obali, koje amagati prevoženje i svojim vatrenim dejstvom omogu- gljrvoprevezenim jedinicama da što prije ovladaju užim "»branom, tj. prvim grebenom na onostranoj obali. Naro- napominje da jedinice koje se prvo prevoze moraju biti snabdjevene puškomitraljezima i ručnim bombama.

U tehničke pripreme treba da predvidite izbor najpogod- 'Sfnjesta za prelaz preko rijeke, obzirom na osobine rijeke, "njenih obala i prikrivenost prilaza. Dalje treba pripremiti i izraditi plovne objekte — skele za prevoženje. Ove treba da budu što većih razmjera, izrađene od balvana, j1|a.ih voda ne može prevrnuti. Svi izrađeni plovni objekti, skele bilo čamci, moraju se prethodno ispitati, pa tek onda

uzeti ih u obzir za prevoženje. U ovom pogledu ne ostavljati ništa slučajnostima.

Sve pripreme, kako taktičke tako i tehničke, moraju se izvoditi u najvećoj tajnosti. Naročito treba nastojati da izabrano mjesto za prelaz ostane nepoznato neprijatelju do posljednjeg momenta. To se mora vješto maskirati.

Sam prelaz izvršiće se u vidu prepada jednovremeno na sektorima obiju grupa od Ustikoline do Bastasi. Vršiće se snažan pritisak na cijelome frontu. Da li će se prelaz na izabranom mjestu prevoženja izvršiti sa vatrenom pripremom ili bez nje ne može se precizirati. To zavisi da li je neprijatelj posio onostranu obalu i sprečava iskrcavanje. Treba imati u vidu da se bez vatrene pripreme postiže tajnost iznenađenja, zato je primjenjivati samo ako se mora. Na mjestima demonstracije svakako primijeniti vatrenu pripremu radi obmane. Po izvršenom prevoženju jedinica, zaštitite mjesta prevoženja, treba nastaviti, po planu prevoženja, neprekidno dalje prebacivanje ostalih jedinica koje će učvrstiti i proširiti uspjehe prvoprebačenih trupa i izbiti što prije na liniju šireg mostobrana, tj. za vašu grupu na liniju: rječica Slatina — s. Slatina — Hunka — desna obala Banovca potoka. U ovakvim situacijama za prvoprebačene trupe bitni uslovi uspjeha su odlučnost i energija, bezobzirnost, drskost i nasrtljivost prema neprijatelju, nastojeći da ga u jednom neodoljivom naletu zbace sa onostrane obale i obezbijede uži mostobran.

5). Dakle, uspjeh ove operacije zavisi od temeljno izvršenih taktičkih i tehničkih priprema obiju grupa, tj. sjeverne i južne. Ove pripreme treba neprekidno vršiti danju i noću i na istim angažovati, a naročito na tehničkim, što više stručnog ljudstva iz sviju brigada vaše Divizije. Ovim pripremama mora se sve predvidjeti. i ništa se ne smije ostaviti slučajnostima.

Prema stepenu izvršenih taktičkih i tehničkih priprema mi ćemo blagovremeno narediti prelaz preko Drine, imajući pri tome prvenstveno u vidu da taj prelaz bude jednovremen za obje grupe. Ako baš ne bi mogao da bude jednovremen, u istom času, odnosno u istom danu, može se obzirom na jačinu i raspored neprijatelja na sektoru južne grupe dozvoliti jedinicama ove da izvrše prelaz jedan dan ranije od vas.

U duhu ovoga naređenja vi pristupite odmah daljim planskim i užurbanim pripremama i o svemu nas redovno obavještavajte. Budite u stalnoj radio-vezi sa II Divizijom i obavještavajte se o stanju na njihovom sektoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant,
Tito, s. r.

BR. 12

•

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA HTA OD 4 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA NASTAVI PRIPREME ZA FORSI-
RANJE DRINE¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Jutros poslali direktivu.² Trebate preuzeti komandu po izdatoj direktivi, te, ako nije neophodno potrebno, ne bi trebali dolaziti — da se ne gubi vreme. Mi smo u Govzi.

Tito, s. r.

BR. 13

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 APRILA 1943 STARU DRUGU PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA POZOVE NA PREDAJU ČETNIKE
MILJEVINSKOG BATAUONA¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Na Ruda Pl. kod Zakmura, kao i oko Vrbniče nalazi se 200 četnika iz Miljevinskog bataljona. Odmah ih pozovite na predaju, pošto oni to žele.²

⁴ - 1 v -

Tito, s. r.

Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—5, k. 14. Dokumentat je bez datuma, ali se iz sadržaja vidi da je pisan 4 aprila 1943

² Vidi dok. br. 11.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—3, k. 14.

Ovo naređenje je sačuvano i u knjizi prijemnih depeša Štaba; Druge proleterske divizije (vidi. u istom Arhivu dok. zaveden pod ree br. 6—9, k. 791).

² Po razbijanju četničkih formacija na Neretvi i kod Kalinovika, pojedini njihovi delovi su dobili zadatak da se probiju u pozadinu: naših snaga i otpočnu gerilski dejstvovati. Međutim je većina nasilno« mobilisanih četnika izražavala svoju spremnost na predaju (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 15 i 21).

BR. 14

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 APRILA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV
I PO HRVATSKE O ZAUZIMANJU GACKA I AVTOVCA¹**

Depeše-

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Zauzeli smo Gacko i Avtovac i oslobodili Gatačko Polje.³ Hazbijene četničke bande pobile za Crnu Goru, a ustaško-talijanske za Bileću.

Tito, s. r.

BR. 15

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 APRILA 1943 ŠTABU PRVOG BOSAN-
SKOG NOU KORPUSA DA UPUTI POTREBNE SNAGE U
CENTRALNU BOSNU RADI DEJSTVA NA KOMUNIKACIJU
SARAJEVO — BROD U SLUČAJU NOVE NEPRIJATELJSKE
OFANZIVE NA GLAVNU OPERATIVNU GRUPU DIVIZIJA
VRHOVNOG ŠTABA¹**

BOSANSKI KORPUS

Učinite sve da osigurate Podgrmeč od neprijateljskoga zulumu.² Za to imate dosta snaga. Pazite budno na kretanje nemačkih trupa i njihovih namjera i odmah nam o svemu javite. S'adta se koncentrišu krupne nemačke snage na liniji Sarajevo

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—3, k. 14.

² Depeše iste sadržine upućene su i štabovima Prvog bosanskog NOU korpusa i Druge proleterske divizije (vidi u istom Arhivu dok. zavedene pod reg. br. 16—3 i 17—3, k. 14).

³ Gacko i Avtovac oslobodile su jedinice Treće NOU divizije noću 2/3 marta 1943 (opširnije o tome vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 17, "51 i 181).

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog Instituta JNA, pod reg. br. 11—3, k. 14.

⁸ U to vreme su pojedine borbene grupe, sastavljeni od jedinica 114 nemačke lovačke divizije i od ustaško-domobranskih snaga, vršile

— Višegrad, do 80.000. Ne znamo još da li to znači novu ofanzivu protiv nas.³ Ako do nje dođe, morati ćete udariti snažno na prugu Sarajevo — Brod. Prema tome, skoncentrišite već sada u Centralnu Bosnu te snage.

Ako zbog situacije kod vas nećete biti u stanju uputiti celu diviziju u Istočnu Bosnu, onda ćete uputiti barem dve "brigade.⁴

Ne razumemo to ispadanje prema Podgrmeču kad znamo da su sve nemačke divizije ovde, pa i »Vražja« divizija.⁵

4. IV. 1943

Tito

ispade prema Podgrmeču, pljačkajući i dostavljajući narod (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 19, 38, 45, 174, 180, 195, 199).

³ Nemci nisu odustali od namere da unište Glavnu operativnu grupu divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ. Oni su u tom cilju, strahujući od njenog prodora, preko Crne Gore i Sandžaka, prema glavnim balkanskim komunikacijama, pripremali operaciju »Svare« (Petu neprijateljsku ofanzivu). Međutim, početkom aprila 1943 još nije bila otpočela koncentracija glavnine nemačkih snaga za ovu novu ofanzivu. Tada se radilo, uglavnom, o preformaciji i manjoj predislukaciji onih nemačkih divizija koje su učestvovala u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi: naime, dotadašnje posadne divizije preforinirane su u lovačke (popunjene su mlađim ljudstvom, jačom artiljerijom, podesnijom opremom za vođenje operacija ha planinskom zemljištu i si.).

⁴ Osnovni zadatak ovih jedinica Prvog bosanskog NOU korpusa bio bi razbijanje četnika, koji su bili ojačali posle odlaska iz istočne Bosne Šeste (is točnobosanske) NOU brigade i Grupe imajevičkih udarnih bataljona u sastav Glavne operativne grupe (vidi tom II, knj. 8, dok. br. 216).

⁵ U širem rejonu Mostar — Sarajevo — Višegrad: nalazile su se četiri nemačke divizije: Sedima SS »Princ Eugen«, 117 (ranija 717), 118 (ranija 718) i 369 legionarska.

BR. 16

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE- TERSKE DIVIZIJE U VEZI S FORSIRANJEM DRINE¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Šta je sa kerepom kod Bastasi? Ispitajte i prelaze kod Šćepan Polja i Mratinja. Radite i velike čamce, za to imamo puno daske u Jeleču. Šta je sa neprijateljem?

5/IV.

Tito, s. r.

BR. 17

IZVEŠTAJ ŠEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 5 APRILA 1943 VRHOVNOM ŠTABU O SLABOJ ISHRANI RANJENIKA I BOLESNIKA U CEN- TRALNOJ BOLNICI I O POVEĆANOJ SMRTNOSTI U SED- MOJ NOU DIVIZIJI I ZARAZNOJ BOLNICI¹

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABU
5. IV. 43, 16 h

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

Izveštaj o položaju bolnice Bjelimić

1) Pošto ishrana bolnice nije mogla biti rešena sistemom dobrovoljnih priloga, prešla je Komanda područja na sistem razreza. Na taj način uspelo se prikupiti izvesnu, iako nedovoljnu, količinu mesa. Međutim, ove mere pojačale su neraspoloženje ovog stanovništva prema nama. Još od prvog dana ovo neraspoloženje ispoljavalo se u sakrivanju hrane, u sakrivanju

¹ Original,, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriškog instituta JNA, pod reg. br. 12—3, k. 14.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriškog instituta JNA, pod reg. br. 19—7, k. 13.

ljudi i konja pozvanih za nošenje ranjenika, u vanredno visokim cenama mleku itd. Posle ove rekvizicije mogli su se zapaziti direktni protesti protiv nas. Tako napr. jedna grupa žena meštanki razgovarala je prošle noći i pitala se: »Šta rade oni, gde su već oni (mislile su pri tome na odbegle, naoružane milicionere)? Ove bi trebalo sve poklati!« Takvi razgovori svakako nisu samo mišljenje tih žena, oni su odraz raspoloženja sela, odnosno onih elemenata koji su van sela i koji očigledno daju instrukcije selu kako mora da se drži. Poslednjih dana učestala su putovanja u Sarajevo i Trnovo »po žito«. Neprijatelj je, dakle, nesumnjivo obavešten o velikom balastu naših bolnica kao i o našim snagama koje zaštićuju bolnicu. Snaga partizanske straže u Komandi Bjelimić ravna je ovog časa nuli, pošto je vod VII brigade sav obolio, što od pegavca, što od gripa i proliva. Ostale snage VII brig. su dosta udaljene.

Iz svega toga sledi da je u sadanjim prilikama zaista moguć jedan napad neprijatelja na ranjenike sa pravca Umojljani — Rakitnica.

Da li je moguće da se neprijateljske snage u ovim selima likvidiraju? Sedma divizija mogla bi dati u svemu oko 300—400 zdravih boraca iz obadve brigade. Ovo napominjem ukoliko bi se gornji zadatak poverio VII diviziji. Moglo bi se, dakle, iz VII i VIII brigade kombinovati 2 dobra bataljona. Likvidacija ovih sela značila bi istovremeno i ekonomski izlaz iz teške situacije u kojoj se nalaze i bolnica i VII divizija.

Dopuna izveštaja o stanju u VII diviziji

U toku poslednjih 5 dana umrlo je u bolnici u Bjelimiću 15 drugova iz te divizije. Svi smrtni slučajevi su bili iznenada, usled popuštanja srca, usled iznemoglosti. U prošlom izveštaju nisam naveo sledeće: ako bi se naredio pokret diviziji, onda bi sanitetski osek preuzeo na sebe odgovornost da očisti diviziju od ušiju. U tom slučaju potrebno je samo narediti diviziji da se u svemu podvrgava našim odredbama. Suština pitanja je u tome da se borcima posle parenja omogućiti čist stan. Dosada to nije moglo da se ostvari jer su se parili u istom selu i posle parenja legalni u iste prostorije. Po našem planu čišćenje bi išlo ovim redom: a) jedna ekipa prethodnica, prethodno oparena, krenula bi napr. iz Zabrdana u selo Ljuta da očisti kuće, b) I bataljon dolazi u Bjelimić, opari se pod našom kontrolom, i odmah nastavlja u Ljutu, c) ostali bataljoni istim redom.

Izveštavam da smo VII diviziji još pre 2 nedelje uputili kao pomoć *trojicu lekara*. Međutim, kako sadanji referent saniteta divizije ne odgovara svojim zadacima, odlučili smo da

za referenta postavimo našeg novog lekara Dr. Nikolu Nikolića, koji je poznat kao stručnjak za higijenu. Na taj način lekarski kadar VII divizije biće na potrebnoj visini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Otsek,
šef
Dr. Gojko

Dosada smo postavili 4 ekipe za depedikulaciju:

- I. Glavatičevo
- II. Bjelimić
- III. Jelašca
- IV. Jažići Svaka može opariti po 150 ljudi dnevno.

6. IV.² Jutros sam dobio izveštaj iz zarazne bolnice Glavatičevo u kojem stoji da je jučer umrlo 12 drugova rekonvalescenata. Smrtnost, dakle, iz dana u dan raste. Do jučer bolesnici su jeli 2 obroka dnevno — kašu. Od danas moći će pripremati svega 1 obrok dnevno. O ovome je obavešten drug Miloš Radović.

Dr. Gojko

116 ² Izveštaj od 6 aprila 1943 je dopisan mastilom, latinicom, na poleđini prve stranice originala.

**UPUTSTVO EDVARDA KARDELJA OD 6 APRILA 1943?
POKRAJINSKOM KOMITETU KP SLOVENIJE ZA PRIMORJE
O ORGANIZACIJI POLITIČKOG RADA NA TERENU
I PARTISKO-POLITIČKOG RADA U PARTIZANSKIM JEDINICAMA¹**

**CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE SLOVENIJE**
Dne 6 aprila 1943.

POKRAJINSKOM KOMITETU KPS ZA PRIMORJE

„Na vaše područje šaljem drugove Jaku² i Ceneta³ s prvim zadatkom, a za stalno — druga Danila Šorovića unekoliko drugova, čije karakteristike dostavljamo u

1. Drugovi Jaka i Cene obrazložiće vam usmeno karakteristike tih drugova koji smo im poverili; naime, zadatak druga Jake prvenstveno vojnički, dok smo druga Ceneta poslali, u prvu redu, da vam objasni političke razloge i cilj reorganizaciju koju smo preduzeli. Sva pitanja u vezi s tim detaljno smo skutovali i stekli potpuno jedinstveno gledište. Zadatak koji su drugovi došli kod vas obavljati je za vas i treba im pomoći što pre ostvari. Drugovima pružite svu vašu pomoć i aho ljudstvo koje će pomoći da se vojne formacije poličuju.

2. Partiski i politički rad u OF treba sasvim prilagoditi stvarnim okolnostima kojima se treba služiti na terenu koji se potpuno nalazi u neprijateljskim rukama. Sve veze itd. treba prekinuti preko legalnih ljudi, ali na duboko ilegalan način, a kadar treba da se zakonspiriše na samom terenu, tj. partizanske zaštite i ne računajući na partizanske interakcije. Iskustvo na ovdašnjem sektoru naučilo nas je da se ne treba oslanjati na vojnički rad koji nanosi štetu kad se naše terenske organizacije i njihove metode suviše oslanjaju na vojne formacije. Osim toga, opšte prilike sada su tako

¹ 1, na slavonskom jeziku, otkucan na pisaloj mašini, nalazi se u arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. 360. Dokument u potpunosti očuvan (nedostaje drugi list originala). Reelakcija i knjizi objavljuje prevod sa slovenačkog. ² Avšič, zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO.

*Eti Logar

promenjene da nam je nužno potrebna izgradnja jake udarne pesnice, sposobne da okrene stvari u korist OF u momentu kad počne lomljenje fašističkih snaga na međunarodnim frontovima. Vama je poznato da Slovenija, u vojničkom pogledu, raspolaže još sa neiscrpljenim mobilizacijskim rezervama, koje će svakako biti potrebno otvoriti u interesu jačanja naše vojske.

3. Sto se tiče prednosti brigada — o tome dovoljno recito govore rezultati njihovih tromesečnih akcija. One su za to vreme zaplenile oko 800 pušaka, 19 ispravnih minobacača, veliku količinu teških i lakih mitraljeza, ogromnu količinu municije itd. Nije potrebno naročito naglašavati da se lik partizana u brigadi sasvim izmenio i da su brigade danas vanredna udarna snaga. U njima su sada naoružani svi partizani, dakle, svi oni koji su došli s vašeg terena, svi novomobilisani Gorenjci i svi Stajerci. Ovo posebno naglašavamo zbog toga što ste u poslednjem pismu izrazili zabrinutost u pogledu novomobilisanih i što u vezi toga ispoljavate izvesne tendencije ograničavanja mobilizacije. Budite naisto s tim da problem naoružanja na ovdašnjem terenu više uopšte ne predstavlja ozbiljan problem, a u najkraće vreme možemo sigurno očekivati i naoružanje težim oružjem. Sve naše brigade danas raspolažu posebnim jedinicama naoružanim minobacačima i teškim mitraljezima. Njihova manevarska sposobnost je velika, a takođe je komandni kadar odabran i ustaljen, te tako naše brigade predstavljaju za neprijatelja izuzetno opasno oružje. Naročito se to ispoljilo u poslednjim borbama u Suhoj Krajini, Ribniškoj Dolini i Jelenovom Zlebu, gde su naši uspesi bili vanredno veliki.⁴ Samo u ovim borbama neprijatelj je imao najmanje 500 mrtvih, a zaplenjeno je oko 250—300 pušaka. Naročito je poučan primer u Jelenovom Zlebu, gde su naši potpuno opkolili jake italijanske jedinice koje su nastupale, potpuno ih razbili i naterali u panično bekstvo s bojišta. Na bojištu je nađeno 135 mrtvih, a nije poznato koliko su Italijani odneli. Ukratko, svi ti primeri odlučno zahtevaju da i na vašem sektoru izvršimo potrebnu reorganizaciju. Osim toga, postoji i politički momenat: politička slabost vašeg terena mogla bi imati teške posledice u slučaju kakve veće italijanske ofanzive, koja bi se odvijala slično prošlogodišnjoj ofanzivi u Ljubljanskoj pokrajini. Zbog toga je rešenje u smislu naših zaključaka tim potrebnije. . . .⁵ materijala, naročito hartije, a i ostali uslovi su dosta teški. Dosad smo ih snabdevali sa dolomitskog sektora, što sada mora da otpadne iz različitih ra-

⁴ Opširnije o tim borbama vidi tom VI, knj. 5, dok. br. 86, 102, 103, 177—181, 183, 190, 192—200, 202.
Nedostaje tekst s neočuvanog drugog lista originala.

zloga. Osim toga, i kod nas vlada, zbog blokade Ljubljane, veliko pomanjkanje materijala, te ćemo morati našim tehnikama ograničiti tiraž izdanja.

11. Konačno, još nekoliko primedaba u vezi s vašim poslednjim političkim izveštajem, koji je potpisao drug Primož,⁶ i listom »Naš boj«. Na osnovu ovih materijala, a naročito na osnovu usmenih izveštaja (drug ilato⁷ itd.), stekli smo utisak da na vašem terenu postoji dosta ozbiljna opasnost desnog skretanja. U prilog tome govore sledeće činjenice:

a) Skrivanje lica Partije, što je naročito opasno u vojsci. Drug Rato nam je naveo čitav niz primera u tom smislu. U tom pogledu su karakteristična dva pozdrava OK KPS za Tolmin upućena Vrhovnom štabu i Glavnom štabu Slovenije, koji nijednom rečju ne spominju Kompartiju, već se gube u opštim frazama i smatraju Glavni štab političkim vođstvom slovenačkog naroda. U pozdravu Vrhovnom štabu nijednom rečju se ne spominje drug Tito (bez obzira na to što takvi pozdravi OK — kada nisu oslonjeni na mase — uopšte nemaju smisla). Politkomesari se uopšte plaše da u vojsci spomenu reč Kompartija. Ako je to već od samog početka bilo štetno, još štetnije je ono danas kada pred nama stoji kao neodložan zadatak: zagarantovati jedinstvo vođstva ne samo u opštem političkom već i u konkretnom organizacionom pogledu. Nema nikakve sumnje da takvo jedinstvo može zagarantovati isključivo pravilna rukovodeća uloga Partije u oslobodilačkom pokretu. U tom smislu je sastavljena i »Izjava« triju grupa,⁸ koju ste primili. Bez sužavanja širine OF, a u smislu našeg poslednjeg pisma,⁹ potrebno je tu vodeću ulogu osigurati i do maksimuma popularisati Partiju kao rukovodioca oslobodilačkog pokreta.

b) Dalje stekli smo utisak da niste dovoljno dosledni u "provođenju linije čuvanja karaktera OF kao jedinstvenog enarodnog pokreta u Primorju. Čitali smo poslednja pisma)ja je Nuškin¹⁰ uputio svom vođstvu, te smo utvrdili da on /arno radi u pravcu diferencijacije OF pokreta na pojedine upe. S vaše strane nismo primetili nikakav otpor takvim tendencijama; naprotiv, čini nam se da forsirate otkrivanje

⁶ Aleš Bebler

⁷ Rato Dugonjić

⁸ Odnosi se na poznatu »Etolorruitsku izjavu«, koju su, na predlog K KP Slovenije, dale 1 marta 1943 tri osnovne političke grupe Oslobođnog fronte (Komunistička partija Slovenije, sokoli i hrišćanski socijalisti). »Izjavom« se priznaje rukovodeća uloga KP Slovenije u OF i u obodilačkoj borbi slovenačkog naroda; sem toga, sokoli i hrišćanski socijalisti se odriču potrebe za sopstvenim političkim partijama (vidi tom VI, knj. 5, dok. br. 70, 71).

⁹ Vidi tom VI, knj. 5, dok. br. 71.

¹⁰ Franc Škrilj-Nuškin

hrišćanskih socijalista itd. tamo gde ih uopšte nema. Nije potrebno, čak je od velike štete, dozvoliti da se katoličke mase u Primorju, koje su okupljene oko KPS, sada počnu formirati kao posebna hrišć. soc. grupa. Prema tome, sprečite sve pokušaje takve diferencijacije i zadržite forme jedinstvenog pokreta pod rukovodstvom OF. Mišljenja smo da je oblik OF takav kakav je u poslednje vreme kod nas, tj. oblik neposrednog rukovođenja tim pokretom od strane Partije, u sadašnjoj etapi najpravilniji oblik, jer onemogućava reakciji da se veže za ma koga. Na svaki način zadržite taj oblik i pružite najoštriji otpor onima koji bi hteli da promene to stanje. Razgovarajte sa drugim Cenetom o rezultatima »Izjave« u Ljub. pokrajini. Videćete da je tamo taj proces već stigao vanredno daleko i da bi mogao imati nedogledne posledice kad ga odlučna intervencija Partije ne bi zaustavila. Vi, koji imate najbolje uslove da onemogućite takav proces u samom početku, treba da što budnije pazite na sve štetne pokušaje. Podvlačimo još jednom da se time ne sme nikako oštetiti širina OF. Kao primer neka posluži politika naše Partije u Bosni, koja je vrlo široka, mada sav oslobodilački pokret vodi Kompartija.

c) Treće pitanje je bela garda. Čini nam se da potcenjujete ovu opasnost, iako je ona vanredno velika, naročito u svom mihailovičevskom obliku. U vašem listu »Naš boj«, u članku AB,¹¹ pročitali smo da bela garda u Primorju nema stvarne osnove, jer tamo nema slovenačkog finansiskog kapitala itd. i da mogućnost njenog stvaranja postoji jedino od »kukavica«, lumpenproletarijata, prodanih duša itd. Smatramo da takvo gledište sadrži prilično opasnu tendenciju, tendenciju negiranja opstanka socijalnih izvora bele garde u Primorju, tendenciju umanjivanja opasnosti od nje, tendenciju dgraničavanja bele garde isključivo na privesak okupatora, što nikako nije tačno. Prema našem mišljenju, u Primorju postoje dva važna izvora odakle se u najkraćem vremenu može pojaviti opasno belogardističko rovanjenje:

1. Buržoaski elemenat u gradu i selu (trgovac, mali industrijalac i, naročito, kulak), koji je anglofilski nastrojen i koji mrzi SSSR.

2. Naročito kler, koji — i pored sadašnje središnje uloge i više-manje iskrene saradnje jednog njegovog dela sa OF — pretstavlja besumnje onaj osnov na koji će reakcija sutra postaviti svoje karte. U našem poslednjem pismu već smo vam ovo saopštili, te sada nećemo da to ponavljamo. Ma koliko da treba pojačati borbu za odvajanje klera od bele garde i sredine (naročito sredine!!), i to na taj način što će se sveštenici —

simpatizeri OF što više aktivirati na konkretnom radu za OF i partizane, isto toliko, s druge strane, treba biti budan prema svim pojavama koje bi već sutra mogle da se razviju u otvorenu opasnost po OF. Ponovo vas upozoravamo na to da će se primorska »sredina« verovatno razvijati u vidu »naklonosti« prema OF, uz potpunu pasivnost i povezivanje sa mihailovičevskim elementima. Raspolažemo podacima da se u izveštaju mihailovičevske bande koja je otišla u Primorje između ostalog navodi da tamo zasad vladaju »teške prilike« i da njihovi aktivisti moraju zasad »još da se kriju u okviru OF i radom za OF«. Sačuvajte budnost do krajnjih granica, mada vas ta budnost, naravno, ne sme zavesti u sektaštvo. Smatramo da osnovno merilo iskrene predanosti OF treba da bude odnos pojedinih pristalica ili simpatizera OF prema Kompartiji. Niko ne može i ne sme da uživa vaše poverenje ako je u odnosu spram Kompartije neiskren.

d) Konačno još jedna primedba od manje važnosti. U »Našem boju« ste objavili opširan članak DP u odnosu prema italijanskom antifašizmu. Ma koliko da je članak teoriski prailan, smatramo da zasad još nije politički umesno da se ovo pitanje tako-forsirano ističe, sve dok italijanski antifašistički akret ne postane dovoljno jak i dok praktički ne potpomogne šu oslobodilačku borbu. Ako se mase ne mogu uveriti u inost toga što vi pišete o italijanskom antifašizmu, onda to jako naglašavanje tog pitanja može samo da nanese štetu.

Doduše, to ne znači da je vaše stanovište pogrešno; naotiv, produžite vi samo istim pravcem, ali nemojte dozvoliti se to u Primorju pretvori u centralno političko pitanje, koje buržoazija iskoristila raspirujući šovinističke strasti protiv

Preterano podvlačenje te saradnje može samo da otupiicu mržnje prema italijanskom imperijalizmu, sve dokijanski antifašisti osetno ne potpomognu oslobodilačku borSlovenaca u Primorju.

Neophodno je potrebno da svim tim pitanjima posvetite veću pažnju i da uklonite sve greške koje bi se na terenu gle pojaviti u tom smislu. S druge strane, mi ovim primedla, naravno, nemamo nameru da kažemo da je sektaštvo vašem terenu likvidirano. Treba se najodlučnije boriti protiv svih pojava koje sužavaju širinu OF, odnosno trče ispred "tih procesa (napr. prerano zaoštavanje odnosa sa sredi-koja, uprkos reakcionarnim vrhovima, nije još izdife-icirana, a čiju će diferencijaciju ubrzati jedino naša pra-"lna politika).

S Drug Cene će odmah posle svršenog zadatka da se vrati •naš teren. Iskoristite priliku i pošaljite nam iscrpan izveštaj.

¹¹ AleS Befoler

Uskoro se selimo na nov teren, te ćemo biti u stalnom pokretu. Zato nam nemojte više upućivati poštu na dosadašnji teren, već u pravcu koji će vam naznačiti drug Cene. Nastojte da budu veze u tom pravcu što redovnije.

Obavešteni smo da je na vaš teren otišlo oko 100 mihailovičevaca, pod komandom bivšeg žand. kapetana Marjan¹² Strniše. Pravac njihovog kretanja: Nanos, Snežnik, Gorica. Oni poseduju predajnu radio-stanicu, pomoću koje su vezani sa svojom centralom u Ljubljani. Izgleda da sa ovom bandom nisu otišli samo vojnici već i »politički radnici«. Posvetite punu pažnju njihovom otkrivanju. Slušajte pažljivo »Slobodnu Jugoslaviju«, jer ćemo vam, u slučaju hitne potrebe, preko nje davati podatke, odnosno upozorenja.

Iscrpni izveštaj o stanju u ostalim pokrajinama Slovenije poslaćemo vam idućom poštom, kada budemp — u vezi s našim putovanjem — imali više podataka.

Javlajte nam se što redovnije.

Prilažemo karakteristike dvaju drugova koje možete upotrebiti u tehnici, a prvog (Petra)¹² i na političkom radu. Verovatno biste i Aleša¹³ mogli delimično upotrebiti na političkom radu, mada je on pogodniji za tehniku.

Sa drugarskim pozdravima

. SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Centralni komitet KP Slovenije
Krištof"

¹² Pavle Zibelnik
Is Martin. Kokalj
i« Edvard Kardelj

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 6 APRILA 1943 VRHOVNOM KO-
MANDANTU DRUGU TITU O BORBAMA NA SEKTORU
DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU,

Druže Stari,

1) Drug Peko još ništa ne izveštava o situaciji. Sada se, po izveštaju druga Pere Vukovića, koji se nalazi sa telefonom blizu Đedeva, vodi žestoka borba oko Crnog Vrh. Po njegovom usmenom telefonskom obaveštenju, kako on čuje, veruje da su se izvesni naši delovi prebacili, jer se tamo, sa one strane [Drine], čuju i ručne bombe i puškomitraljezi. Takođe, on me je izvestio da i naši, sa ove strane, iz teških oruđa otvaraju jaku vatru. Ja sam mu još jutros rano naredio da pošalje jednog kurira do Peka, da nas hitno izvesti. Taj kurir je pošao ka reci,? ali se još nije vratio. Tako da smo još u neizvesnosti o razvoju situacije na tome sektoru.³

2) Na drugim sektorima, kao i sa ostalih pravaca nema ništa novog do ovog časa: Cim dobijem izveštaje, ja ću Vam ih odmah dostaviti.

3) Šaljem Vam obe torbe sekcija, i veliku i malu.

S drugar, pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

IV. 1943
10,15 čas.

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 5—2, k. 9.

² Odnosi se na Drinu.

³ Delovi Druge proleTERSke divizije već su bili forsirali Drinu. Naime, Druga dalmatinska brigada je uspela, noću 5/6 aprila 1943, pod vrlo teškim uslovima, da prebaci jedan bataljon, koji je, posle jednog, što oštre borbe, razbio četničku odbranu i stvorio uži mostobran. Na taj mostobran su odmah prebačeni i ostali bataljoni Druge dalmatinske brigade, koji su u toku 6 aprila izbili do linije Gustovina — Begovina — Zoidna — Podgrađe, stvorivši time uslove za prelazak na desnu obalu Drine čitave Druge proleTERSke divizije. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 22, 33, 36, 197, 201, 205.)

BR. 20

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDA NOV

K ^ p V r ^ M f S SEVEROZAPADNI
ZIJE I>A X*. r DEO CRNE GORE i

ŠTABU III DIVIZIJE

Odmorite ljudstvo i pripremite za nove zadatke* ^vi-
đajte ka Bileći, Banjama i Stabnu. Pošaljite
benzina za radio-stanicu.

Tito, s. r.

7. IV.

i^Original, pisan masticom. Utjicom nalazi se u Arhivu Iston-

Uo Golije i Pivske PU-

nine ka Nikšiću i Savniku.

BR. 21

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDA NOV I TOJ
DRUGA TITA OD 7 APRILA 1943 O NAČINU SNABDEVA-
NJA JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I
1 PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE¹

Za arhivu

VRHOVNI ŠTAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE

I pored velikih vojničkih uspeha u ovoj ofanzivi i veli-
kih teškoća i napora koje su naši borci savladivali, u pitanju
organizacije prehrane činjene su krupne pogreške i nepravil-
nosti. Intendanture operativnih jedinica i bolnica nisu se sna-
izile na terenu i nisu obezbeđivale redovnu ishranu. Neorga-
zovanim i često puta politički nepravilnim vršenjem snab-
evanja, ostavile su rđav i štetan utisak kod stanovništva.

Pored neorganizovanog i nepravilnog snabdevanja, bilo
slučajeva da izvesni nesavesni intendant i pojedini koji su
imali za zadatak nisu uopšte vodili brigu o ishrani i nezi
raca i ranjenika.

Naročitu osudu zaslužuje nebriga i nestaranje o stoci i
enoj ishrani. I u slučajevima gde se ishrana stoke mogla vr-
uredno, nesavesnost onih koji se o stoci nisu brinuli do-
iila je do upropašćavanja stočne hrane, iznuravanja i pro-
ianja stoke.

Nemanje kontrole, dezorganizacija i nepravilan rad u
ogome su doprineli samovoljnom snabdevanju pojedinaca,
čemu su izvesni pravili ispade i izgrede nedostojne boraca
Jdno-oslobodilačke vojske i ujedno mogli baš zbog opšte
"ganizovanosti ishrane izbeći kontrolu, otkrivanje i kaznu.

U duhu naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17,111.
g.², da bi se sprovela i obezbedila pravilna organizacija
bdevanja i pravilna raspodela profijanta

NAREĐUJEM:

S obzirom da se snabdevanje vojske vrši putem

- a) ratnog plena,
- b) konfiskacije imovine izdajnika i narodnih neprijatelja,

* ¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi
Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5608/IV, 1—16 (43). Naredba je dostav-
" svim divizijama iz sastava Glavne operativne grupe Vrhovno«
-NOV i POJ.

² Vidi tom II, knj. 8, dok. br. 182.

v) dobrovoljnih priloga,

« g) rekvizicije,

određuje se sledeći postupak u cilju što racionalnijeg iskorišćavanja životnih namirnica i svih potreba vojske:

1) Ratnim plenom raspolaže isključivo Ekonomski osek Vrhovnog štaba NOV i POJ i raspoređuje ga prema stvarnim potrebama naše vojske. Zabranjuje se operativnim jedinicama da posle zauzeća nekog grada uzimaju od ratnog plena rezervne hrane više nego za dva dana. U svakom drugom slučaju operativno vojno rukovodstvo, *odnosno* štab, dogovoriće se sa predstavnikom Ekonomskog oseka NOV i POJ.

Konfiskaciju, kao meru protiv izdajnika i narodnih neprijatelja, sprovode nadležni vojni organi po presudi vojnog suda. Na sve što se konfiskuje izdaje se potvrda, koja služi kao dokaz da je konfiskacija izvršena. Kod istog lica konfiskacija ge može vršiti samo jedanput, izuzev slučajeva ako se kod dotičnog naknadno otkriju skrivene zalihe.

Dobrovoljne priloge skupljaju narodno-oslobodilački odbori i starfešine dotičnog sela — opštine i grada — od celokupnog naroda uz pripomoć masovnih antifašističkih organizacija i predaju ih opunomoćenim nadležnim vojnim organima.

Rekvizicije su izuzetne mere i njima se pristupa u slučaju da drugi izvori ne podmiruju potrebe vojske. Rekvizicije se sprovode od nadležnih vojnih i civilnih organa uz propisnu potvrdu, na osnovu koje vlasnik dotične rekvirirane vrednosti ima pravo na naknadu po oslobođenju naše zemlje.

2) Za sve nabavke, izvršene bilo kojim putem, izdaju se potvrde overene pečatom dotične jedinice ili ustanove.

3) O svima nabavkama, bez obzira kojim su *načinom* izvršene, podnose se izveštaji. Intendanti bataljona dužni su da još u toku dana obaveste intendanta brigade koliko su namirnica uzeli, odakle i za koliki broj vojnika, a intendant brigade dužan je da odmah obavesti intendanta divizije i to poimenično koliko je ljudske ili stočne hrane uzeo, od koga lica i iz kojeg mesta, za svoju brigadu. Intendant divizije dužan je da obavesti Ekonomski osek VS najmanje dva puta nedeljno odakle se njegova divizija hranila, koliko je ljudske i stočne hrane uzela, na koji način, od kojih lica i iz kojih mesta.

4) Intendanti su dužni da svaki dan uzimaju brojno stanje od polit, komesara i na osnovu tog brojnog stanja vršiti raspodelu i podnositi izveštaj za bataljon, brigadu, odnosno diviziju. Za tačnost ovih izveštaja odgovorni su polit, komesari bataljona, odnosno brigada, odnosno divizija. Intendanti brigada, odnosno divizija dužni su kontrolisati intendante ba-

taljoria, odnosno brigada da li se isti drže propisanih tablica, kako za prehranu vojske tako i za prehranu stoke. Opštu kontrolu vršiče članovi ili delegati Ekonomskog oseka VS. Za svako rkepridržavanje tablica i za svaku nepravilnost uzimaće se na odgovornost.

5) pelovi brigada ili manje jedinice mogu se samostalno snabdevati samo u slučaju ako se kreću odvojeno od glavnine. I u ovim slučajevima intendant dotičnih jedinica moraju se snabdeti potvrdama overenim od svojih viših komandi.

6) Sve komande mesta kao i komande područja dužne su da stvaraju svoje magacine bez obzira da li na njihovoj teritoriji ima ili nema vojske. Iz tih magacina oni u prvom redu snabdevaju prolazeće i posadne trupe. Komande mesta, odnosno komande područja moraju obavestavati Ekonomski osek Vrhovnog štaba jednom nedeljno, a u slučaju nekih promena i češće, od koga su šta i na koji način uzeli, i o stanju zaliha u svojim magacinima. Ekonomski osek Vrhovnog štaba će sa svoje strane obavestavati komande područja, odnosno komande mesta, pomoću spiskova dobivenih od intendantata divizija, o količinama i načinu snabdevanja trupa na terenu. Komande područja, odnosno komande mesta na osnovu ovih podataka moći će proveravati pravilnost snabdevanja vojske na podređenim im područjima.

7) Za izvršenje ove naredbe i njeno striktno sprovođenje snose odgovornost štabovi kao celina, a posebno polit, komesari i intendant bataljona, brigada, odnosno divizija.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

7-IV-1943 g.

VRHOVNI KOMANDANT,

**IZVEŠTAJ SEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOM
ŠTABU NOV I POJ OD 1 APRILA 1943 VRHOVNOM ŠTABU
O ISHRANI SEDME I OSME BRIGADE SEDME NOU DI-
VIZIJE¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— **EKONOMSKI OTSJEK** —
II SEKCIJA
Br. 126
7 aprila 1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Dostavlja se izvještaj o ishrani VII i VIII brigade VII hrvatske divizije sa bolnicom u sljedećem:

1.) Od ratnog plijena iz Nevesinja izdato je diviziji:

	- brašna	4.480	klg.
	- makarona	.500	klg.
	- graška	1.400	klg.
	- zejtina	600	lit.
	- vina	500	lit.
	- soli'	1.100	klg.
25 martk	- konzer. paradajza	200	klg.
	- šećera	.60	klg.
	- suv. šljiva	5	klg.
	- gasa	.100	lit.
	- svijeća	36	kom.
	- benzina	20	lit.
	- cigareta	10.000	kom.
29 marta	{ brašna	480	klg
	{ makarona	150	klg
31 marta	{ - brašna	1.000	klg.
	{ - makarona	.500	klg
3 aprila	brašna	1.500	klg
SVEGA:	brašna	7.460	klg
od 25 marta	makarona	1.150	klg
do 3 aprila	ostale količine ostaju kako su pokazate 25 marta.		

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—4, k. 13.

2.) Po pitanju prikupljanja hrane sa terena urađeno je sljedeće:

31 marta — izdat je nalog Komandi mjesta Ulog da prikuplja hranu i stoku za potrebe VII hrvatske divizije iz svih sela sa svlje teritorije.

:2 aprila — Komanda mjesta Nevesinje naredila je NOO Dobro Polje da prikupi i preda intendantu VII divizije 2.500 vkg. žita i 5.000 klg. mesa. Prikupljanje hrane i stoke vrši ekipa iste divizije pod rukovodstvom zamjenika komandanta VIII brigade druga Bari-a.²

3 aprila — izdato je uputstvo o prikupljanju hrane i stoke jiz opštine Umljani.

4 aprila — izdato je uputstvo o prikupljanju hrane i stoke iz sela Sivolje.

5 aprila — izdato je intendantu iste divizije od prikupljene hrane i stoke iz Miljevine 1.000 klg. -žita i 1.000 klg. mesa.

3.) Poslate su 3 komisije u Nevesinjsko Polje, koje rade na terenu i prikupljaju hranu i stoku za potrebe VII hrvatske "divizije. Juče do mraka prikupljeno je 35 goveđi, od toga 18 volova, i 84 Sitna brava. Ove komisije rade i dalje na terenu (dvije) a jedna je upućena u pravcu Gacka.

4.) Ovaj odsjek konfiskovao je 3 aprila tek. godine 4 vola i predao intendantu iste divizije.

5.) Sjutra (8 o. mjeseca) drug Miloš Radović ide kao delegat ovoga odsjeka u VII hrvatsku diviziju.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Otsjek,
M. Vujović

² Redakcija nije uspela tačno ustanoviti na koga se odnosi.

BR. 19

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 8 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE- TERSKE DIVIZIJE DA HITNO FORSIRA DRINU I PRESECE PRAVAC FOČA — IFSAR¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Južna grupa prešla Drinu, razbila četnike i ovladala predviđenim položajima.² Potrebno je da pohitate sa prelazom, da biste što pre presekli vezu Foča — Ifsar.

8/IV

Tito, s. r.

BR. 24

OBAVESTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O SITUACIJI NA SEKTORU PRVE I DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE I O NEPRIJATELJSKOJ AKTIV- NOSTI NA PODRUČJU PRVOG BOSANSKOG NOU KOR- PUSA¹

12

Drugu Marku

1) Čiča Janko² me je jutros u 6 čas. izvestio da polazi ovamo kod nas, te će verovatno stići svakog momenta. Njegov dolazak ovamo je u. vezi situacije — pregovora koje je on vodio sa četnicima.³ Tako mi je on rekao.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 20—3, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 36.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5556/VI, 4—2 (43). Dokument je bez datuma, ali se iz njegove sadržine vidi da je pisan 8 aprila.

² Moša Pijade

³ Razbijanje jačih četničkih formacija na Neretvi i kod Kalinovika izazvalo je demoralizaciju u nekim preostalim kvislinškim grupama. Tako je ljudstvo iz Zagorskog bataljona Kalinovičke četničke brigade i iz muslimanske milicije iz rejonu Trnova izražavalo želju da se preda i delom stupi u jedinice NOV i POJ. Pozadinski otek Vrhovnog, štaba stupio je u vezu s tim grupama, ali taj kontakt nije dao naročite rezultate: grupe su se samo privremeno pasivizirale.

2) Dobio sam izveštaj od druga Fiće (koji je sada kod haubič. baterije i sačekuje III kr. brigadu) da ga je Koča izvestio malopre da I proleterska brigada nij⁴ prešla Drinu, iz razloga što je zakasnila sa pripremama — dovlačenjem splavova na mesto prelaza. Te pripreme bile su gotove tek oko pola noći, pa se je Koča odlučio da odgodi sam prelaz za večeras u 20 časova, jer nije želeo da po danu vrši prebacivanje (zbog gubitaka i iznenađenja), jer nepr. dosta uporno brani onostranu obalu. To je po izveštaju od Koče. Ja sam upoznao Fiću sa ovim izveštajem II divizije⁴ i predočio im da požure i pohitaju sa prelazom.⁵

3) Naši — II div. ovladala je jutros potpuno sa Crnim Vrhom i vršila je potiskivanje nepr. ka samoj Foči.

Drugo novo ništa.

4) Drug., Stari sa Đidom je u lovu — ostaće čitav dan tamo.

Drug. pozdrav

Terzić

P.S.

Sada baš primih izveštaj od Bos. korpusa:⁶

1) da je jedna nemačka divizija⁷ i legija ustaša prodrli linijom: Bihać — Petrovac — Dobrljin⁸ i linijom: Mrkonjić — Jajce;

2) da upućuju još 2 brigade u centralnu Bosnu;⁹

3) da je nastao razdor među četnicima, kao i da su uhapšeni Rade Radić i 160 četnika od Nemaca.

⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 36.

⁵ Vidi dok. br. 23.

⁶ Vidi torni IV, knj. 12, dok. br. 40.

⁷ Odnosi se na 114 lovačku diviziju.

⁸ U otpremnoj depeši je omaškom napisano; treba: Drvar.

⁹ To su bile Druga i Četvrta krajiška NOU brigada.

¹⁰ Terzić Velimir

BR. 19

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ

Š. S. S. S. & Druge proleterske divizije o spremnosti prve proleterske divizije za forsiranje Drine

ŠTABU II DIVIZIJE

Primili vaš izvještaj. Sjeverna grupa večeras prelazi, pošto je smoc zakasnila. Stigla je i III krajiška.

8/IV.

Tito, s. r.

BR. 26

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA

8 APRILA 1943

VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI U ZONI DEJSTVA PRVE I DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE¹

12

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

1) U prilogu šaljem Vam izveštaje iz II divizije² i radio-grame od Bos. korpusa³ i Dalmatinske divizije.⁴

II divizija je pravilno radila i njena zapažanja su na svoje mestu.⁵ Dobro je što je ostavila 1 bataljon kod Broda, a jedan na Vučevu, za obezbeđenje tih prelaza. Mi nismo sada u stanju da smenimo ovaj bataljon kod Broda sa nekim bataljonom iz VII krajiške brigade.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—3, k. 14.

Iz knjige primljenih depeša Štaba Druge proleterske divizije (Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 6—9, k. 731) vidi se da je depeša primljena 8 aprila u 15,30 časova.

² Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 41—2, k. 9—A.

Dokumeinat je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 8 aprila 1943.

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 33, 36.

⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 39, 40.

⁵ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 46.

⁶ O radu Druge proleterske divizije po forsiranju r. Drine vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 36.

Izveštaj Kostin o prodoru nemačke divizije ka Petrovcu jasan je, jer govori »linijom: Bihać — Petrovac — Dobrlj«, a kao što se zna Dobrljin nije na toj liniji, već je severno, leđu Novog i Kostajnice.®

Što se tiče situacije kod Nevesinja, vidi se da su se Dalmatinci vrlo slabo držali — i da su *nesposobni* da izvrše dobili zadatak.⁷ O tome ćemo trebati ozbiljno razmotriti tamoju situaciju, jer su se izgleda tamošnje četničke snage prišno ojačale i reorganizovale, a sem toga imaju pred sobom abog protivnika u Dalmat. diviziji.

2) Drug Fića⁸ me je izvestio da je primio izveštaj od če da I prolet. brigada nije prešla sinoć Drinu, iz razloga je zakasnila sa pripremama, tj. dovlačenjem splavova, tako je taj posao bio završen tek u 24 časa. Da ne bi vršio dnevni elaz — pod nepr. vatrom, Koča se je odlučio da odgodi samo ebacivanje za večeras u 20 časova. Izgleda, po izveštaju ga Koče, da nepr. nešto žilavije brani onostranu obalu.

Ja sam upoznao druga Fiću, odnosno Koču sa ovim izverjem II divizije i istakao potrebu njihovog hitnog prelaženja onu stranu.⁹

Depešom sam izvestio II diviziju da I proleterska brigada relazi večeras.¹⁰

3) Jedinice II divizije ovladale su jutros Crnim Vrhom gonile su nepr. u pravcu Foče. To se je lepo videlo sa naše atračnice sa Gradačke Stijene.

Sa drugih pravaca — odnosno sektora nema nikakvih mena.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12 časova

Terzić

21

⁸ Umesto Dobrljin, verovatno treba da piše: Drvar. O borbama na pravcu vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 01, 113, 210, 213, 218, 221.

⁹ Deveta NOU divizija je imala zadatak da obezbedi desni bok i dinu Glavne operative grupe. Zbog toga je, s dve brigade iz rejona tač, Kifino Selo, Bijenja, a s jedinom iz rejona Presjeka, Kruševljani, oje, nastojala da razbije četničke formacije na pravcu Nevesinje — oštar i zatvori pravce koji iz šireg rejona Mostara izvode k Nevesinju — Polju i Ulogu. Radi toga je morala da drži odveć širok front 'di knj. 8., dok. br. 212 i 218 ovog toma i tom IV, knj. 12, dok. br. 10, 26, 28, 37, 46). Ova razvučenost njenih jedinica, veoma iserpenih namim marševima i jednarnesečnim borbama, kao i jakom epidemijom avog tifusa koja je počela brao da ih zahvata, uslovlila je da se Devdivizija, *i pored maksimalnog zalaganja njenih boraca, nije mogla pspešno suprotstaviti nadmoćnim četničkim snagama.

¹⁰ Filip Kljajić-Fića, narodni heroj

» Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 41.

¹¹ Vidi dok. br. 25.

BR. 27

OBAVESTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8 APRILA 1943 IVANU MILUTINOVICU O GONJENJU RAZBIJENIH ČETNIČKIH FORMACIJA U PRAVCU FOČE, KOLEBANJU U ZAGORSKOM ČETNIČKOM BATALJONU I ČETNIČKOM USPEHU U REJONU NEVESINJA¹

Drugu Milutinu

1) Tablice sledovanja — koje su ranije bile predviđene — ovde nemamo, ali ću tražiti oct Mitra Vujovića da hitno pošalje.

2) Štab III krajiške *neće* svratiti ovde, on ide sa brigadom za Zeljevo — prema Ustikolini, po datom zadatku. Njima se jako žuri tamo.

3) Četnici razbijeni na Crnom Vrh (3 km južno od Foče) beže u Foču — terajući i nešto stoke sobom iz sela Ci'nog Vrh; naši ih gone.

4) Reci drugu Marku, pošto si tu pored njega, da me je pitao Pavle Pekić o daljem radu po pitanju razgovora sa četnicima na Sjerči.³ Ja sam mu rekao da postupi dalje ovako: da one koji hoće (takvih grupica ima) da stupe u naše jedinice — da se prime sa oružjem, a one koji ne žele, već bi hteli da se vrate svojim kućama — pustiti ih da idu kućama, s tim da *prethodno polože* oružje, a da se iz svojih sela ne smeju nigde udaljavati bez izričnog odobrenja N.O.O. Ja mislim da drugog — korisnijeg — rešenja nema.

5) Dalmatinska divizija je izgubila Nevesinje,⁴ imala žrtava od avijacije, i po izveštaju od Štaba vrlo su se slabo držali i borci i starešine.⁵ Svega oko 1000 četnika ih je zbacilo sa položaja.

Drugo ništa novo.

u 12³⁰ čas.

Drug. pozdrav
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5000/IV, 4-6 (43). Dokumentat je bez datuma, ali se iz sadržaja može zaključiti da je pisan 8 aprila 1943.

² Vidi knj. 7, dok. br. 95.

³ Sjeračka Stijena

⁴ O gubitku Nevesinja vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 46, 192, 196.

⁵ Vidi napomenu br. 7 uz dok. br. 26.

P.S.

Sad baš primih izveštaj da četnici i Talijani hitno evakuišu Foču, sve toware i beže ka Cajnič — desnom obalom Čeotine.

Terzić

Druže Marko,

Pismo mi je donijeto ovamo, pa ti ga u cjelosti šaljem.

Milutin

BR. 28

DOPUNSKO NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 8 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA HITNO FORSIRA DRINU I PRESECE NEPRIJATELJU OTSTUPNICU NA PRAVCU FOČA — IFSAR¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Italijani i četnici užurbano evakuišu Foču pravcem za Ifsar. Požurite sa prelazom, da što pre izbijete na njihovu odstupnicu Foča — Ifsar.

8/IV. u 13 čas.

Tito, s. r.

Drugu Paji²

Ovu depešu *najhitnije* pošaljite I diviziji.

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—3, k. 14.

² Pavle Savić

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOVI POJ OD 8 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDANTU
SrUGU TITU O NAPUŠTANJU FOČE OD STRANE ITALI-
JANA I ČETNIKA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

1) Sada, ovog momenta, primih izveštaj od osmatrača sa Gradačke Stijene da četnici i Talijani vrše užurbanu evakuaciju Foče. Stotine konja — komore oko kasarni toware razne stvari. Četnici kojisu razbijeni kod Crnog Vrhla nemaju vremena da idu u Foču, već u masama gaze *Čeotinu* da bi se što pre našli na njenoj desnoj obali i umakli.

2) U vezi sa tim naredio sam da artiljerija ispali odmah 10 granata u grad, gde su gomile ovih bandita zaposlene na evakuaciji.

3) Koči sam poslao depešu da što pre prebaci I brigadu i izbije na pravac: Foča — Iksar,² kuda je njihova³ otstupnica.

Drugo novo ništa.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

u 13 č.

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 92-2, k. 9—A. Dokumentat je bez datuma, ali še iz sadržine vidi da je pisan 8 aprila 1943.

² Vidi dok. br. 28.

³ Odnosi se na Italijane i četnika

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 8 APRILA 1943 ALEKSANDRU RAN-
KOVICU O SITUACIJI U NEVESINJU, FOČI I KALINO-
VIKU¹**

Drugu Marku

1) Šaljem ti izveštaj Dr. Gojka i izveštaj druga Dedijera.²

Iz izveštaja Dr. Gojka vidi se da je stanje — odziv i potupak muslimana — na teritoriji Bjelečića vrlo slabo. Nije — onako kao što smo predviđali i očekivali. Oni — ti muslimani — više su nepr. raspoloženi, što se vidi po njihovom držanju, pasivnosti i većim grupama koje se još nalaze u okolnim šumama, kao i po vezama koje održavaju sa Trnovom i Sarajevom. Ja mislim da bi trebalo Feridu³ i ostalim [drugovima] ponovo predočiti ovo stanje i dati im potrebna uputstva da bi se isto popravilo.

2) Molim te vrati mi one naredbe za ishranu vojske koje sam ti juče poslao, ako si ti pregledao. Napominjem da drug Milutin i drug Vujović predviđaju delegate za svaku diviziju — po ekonomskoj grani. To je dobro, ali mi nemamo dovoljno takvih, ljudi koji bi bili sposobni za delegate i da vrše nadzor i kontrolu nad celokupnom intend. službom u diviziji. Ovi drugovi (Milutin i Vujović) predviđaju za delegate sledeće drugove: Miloša Kadovića — kod bolnice, Mijata⁴ — kod II div., čika Ristu⁵ kod I diviz., Bocu Lazovića — kod III diviz., Marka Vučmića⁶ — kod Dalmat. div. i druga Radovića⁷ (iz IV crnog, brig. — pomoćnika intend.) —¹ kod VII divizije...

3) Izveštava me čika Janko da pregovori sa onom bandom Zagor. bataljona nisu dali nikakve rezultate.⁸ Oni se još nalaze na Sjerča Stijeni (oko 250). Naređena je konfiskacija svega njihovog. Sada ih treba razbiti, ali za to nemamo sposobne

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK - SKJ, pod reg. br. 5597/VI, 4—3 (43). Kraj dokumenta nije očuvan, te; *|@dB@taJu datum i potpis; međutim se iz sadržine vidi da je dokumentat J&ffik. \$ marta 1943, a po rukopisu — da ga je pisao Velimdr Terzić.

je uspela pronaći samo prvi izveštaj (vidi dok. br. 17).
'• •>. «'f-Jetid Čengiđ. Tada je bio komandant područja u Bjelečiću.

- * |@3et Vuletić

• S f ^ Stefanović

, P»ShWD juna 1943 na Sutjesci.

I Radović

¹ TM Prtmedbu br. 2 uz dok. br. 24 ove knjige i tom IV, knj. 12, dok. br. 13, -15, a.

jedinice (XVI brigada nije za ovo sposobna). Sada 80 boraca XVI brigade drže zasede oko njih da ne bi umakli negde, ali je to nedovoljno za napad i razbijanje. Mi za sada nemamo nijedne jedinice na raspoloženju da uputimo.

4) III krajiška [brigada] večeras je stigla u Kalinovik, gde će prenoćiti i sutra rano odmah produžiti za Ustikolinu. Večeras Spanac⁹ otpočinje prelaz.¹⁰

Danas nije bilo neke žestoke borbe na sektoru II diviz., sem što je ital. art. tukla unazad, tj. u pravcu Ljutnice, Vikoča i dole prema jugoistoku, što znači da su naši duboko prodrli.

Izgubili smo Nevesinje juče po podne, četnici (sami) iz pravca Mostara su ga zauzeli.¹¹

BR. 31

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DI- VIZIJE DA KONCENTRIŠE GLAVNINU SNAGA U REJONU GATAČKOG POLJA¹

ŠTABU III DIVIZIJE

Zadržati vaše glavne snage i dalje u Gackom polju² — ne angažujući se ka jugu i jugoistoku. Učvrstite narodnu vlast i izvršite mobilizaciju. V crnogorska brigada mora ostati i dalje oko Plužina, radi eventualne intervencije ka Nevesinjskom Polju, koje neprijatelj ugrožava.³

9. IV.

Tito, s. r.

⁸ Danilo Lekić, tadja komandant Prve proleterske brigade.

¹⁰ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 48.

¹¹ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 37, 51 i 204.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—3, k. 14.

² Na geografskim kartama: Gatačko Polje.

³ Štab Treće NOU divizije već je bio angažovao Petu (crnogorsku) NOU brigadu (noću 7/8 aprila) u borbi protiv četnika koji su prodirali u Nevesinjsko Polje, na pravcu s. Slato — Drežanj (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 51).

BR.

19

AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JGA TITA OD 9 APRILA 1943 ŠTABU DEVETE NOU DI- DA SE PRIKUPI I OBEZBEDI DESNI BOK I POZA- OSTALIH SNAGA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA¹

ŠTABU IV OPERAT. ZONE

Ne smijete dozvoliti da neprijatelj prodre ka Pridvorci-
la, Kifinom Selu i Odžacima.² Držite snage prikupljenije. Ne
lijete voditi pasivnu odbranu, već kontranapadima braniti
označene pravce. V crnogorska brigada ostaje kod Plužina.³
Vašu bolnicu evakuišite za Ulog.

9/IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—3, k. 14.

² Jedinice Devete NOU divizije, razvučene na širokom frontu, jako iznemogle i delimično zahvaćene epidemijom pegavog tifusa, nisu bile u stanju da se uspešno suprotstave nadmoćnim snagama Nevesinjskog četničkog korpusa, podržanog jakim italijanskom artiljerijom. Zbog toga su četnici 7 aprila 1943 drugi put zauzeli Nevesinje i ugrozili pravce Nevesinje — Ulog i Nevesinje — Gacko, tj. desni bok i pozadinu osnovnih snaga Glavne operativne grupe divizija, koje su nastupale ka istoku i jugoistoku (Sandžaku i Crnoj Gori). Opširnije o. ovome vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 10, 11, 17, 26, 36, 46, 48, 51 i 53.

³ Vidi primedbu 3 uz dok. br. 31.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POLJ
DRUGA TITA OD 9 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DI-
VIZIJE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O DEJSTVU UDARNE
GRUPE BATALJONA DESETE (HERCEGOVAČKE) NOU
BRIGADE¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Izvestite nas o situaciji južne grupe hercegovačkih bata-
ljona — upućenih prema Dabarskom Polju.²

Održavajte stalnu vezu sa Dalmatinskom divizijom koja
štiti vašu pozadinu.

9/IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—3, k. 14.

² Drugi i Peti bataljon Desete (hercegovačke) brigade Treće NOU divizije dobili su zadatak da, kao Udarne grupe, samostalno dejstvuju u pravcu južne Hercegovine. Udarne grupe je prodrle u neprijateljsku pozadinu i od 1 do 11 aprila 1943 uspešno dejstvovala na pravcu Dabarsko Polje — Popovo Polje. Međutim nije uspela da uspostavi kurirsku vezu sa Štabom Treće NOU divizije (a radio-sredstvima nije raspolagala) sve do svog povratka u Nevesinjsko Polje — 12 aprila 1943 (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 79).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 9 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA SPRECI NEPRIJATELJU OTSTUPNICU
NA PRAVCU FOČA — IFSAR¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Primili izvještaj.² Južna grupa zauzela južni dio Foče —
• između Drine i Cehotine, razbila četnike, koji sa Talijanima
bježe.³ Hitno presijecite odstupnicu Foča — Ifsar. VI i Maje-
vičku brigadu⁴ rasporediti na prostoru: Previla — Jabuka —
Mrežica a njihovi štabovi da dođu kod nas. Zarobljene Nijemce
sprovesti za Kalinovik.⁵

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—3, k. 14.

Dokumenat je bez datuma, ali se iz njegove sadržine vidi da je
pisan 9 aprila 1943.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 48.

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 50.

⁴ Ovo je prvi dokumenat (prvi na koji je redakcija naišla) gde
se Grupa majevičkih udarnih bataljona naziva Majevičkom brigadom.
Međutim se kao datum formiranja ove brigade obično uzima 11 april
1943, zato što je toga dana, u seta Govzi, na savetovanju sa štabovima
Šeste (istočnobosanske) NOU brigade i Grupe majevičkih udarnih bata-
ljona, drug Tito saopštio svoju odluku o proglašenju Grupe majevičkih
udarnih bataljona za Prvu majevičku NOU brigadu. (Opširnije o ovome
vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 162.)

⁵ Te Nemce su zarobile Šesta (istočnobosanska) NOU brigada i
Grupa majevičkih udarnih bataljona pri prelasku preko reke Prače
(vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 47, 48).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 9 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKJE DIVIZIJE DA SVOJE RANJENIKE NE UPUĆUJE
U CENTRALNU BOLNICU, NEGO DA IH ZADRŽI U DIVI-
ZISKOJ BOLNICI¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Ranjenike ne šalžite za Centralnu bolnicu, već ih zadržite u diviziskoj bolnici na lečenje.

9/IV

Tito, s.r.

BR. 36

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 9 APRILA 1943 ALEKSANDRU RAN-
KOVICU O SITUACIJI U ZONAMA DEJSTVA POJEDINI
DIVIZIJA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹**

Drugu Marku

1) Situacija na Drini je sledeća:

II divizija prešla, zauzela Foču — južni deo između Drine i Cehotine i razbila opet četničke snage.² Zarobila 90, sa 2—3 aut. oruđa. Vasojevići³ odstupili prema Sćepan Polju, — verovatno će ka Pivi.

I divizija sa celom I prolet. br. prešla Drinu, a za njom se prebacuje danas i III krajiška.⁴ I prolet. hita, po zadatku,

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—3, k. 14.

Radiogram iste sadržine upućen je i Prvoj proleterskoj diviziji.

² Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5658/VI, 4—i (43).

Dokumenat je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 9 aprila 1943.

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 50.

⁴ Misli se na četnike Draže Mihailovića pod komandom Pavla Đurišića.

⁵ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 48.

da što pre izbije na odstupnicu Foča — Iksar, iako je to preduzela II divizija po izveštaju Peka. Tu se je osetilo zakašnjenje naše severne grupe (I div.) za 24 časa. Danas je I prol. brig. vodila žestoke borbe baš na tom pravcu u cilju izbijanja na nepr. odstupnicu. Izgleda da će nam onih 8 talijan. brd. topova umaći.

2) Po izveštaju od Koče stigle su na Romaniju sa ove strane VI i Majevička brigada i stupile u vezu sa Kočinim bataljonima. Naređeno im je da se obe brigade rasporede na prostoru: Previla — Jabuka — Mrežica, a da štabovi dođu kod nas.⁵ Sobom vode 1 nemač. oficira i 10 podoficira koje su usput zarobili, za koje smo naredili da ih sprovedu u Kalinovik.

3) Od Gackog Polja nemamo danas nikakvih izveštaja.

4) Od Nevesinjskog Polja, zbog vrlo slabog držanja jedinica, koje su takoreći bez borbe napustile položaje, četnici su imali uspeha i potisli Dalmatince.⁶ Po izveštaju Štaba divizije, i kadrovi i borci se vrlo slabo drže — to je ocena Štaba divizije. Izgleda da ćemo morati opet pregrupisati snage da bismo potpuno razbili ove bande, koje su se osilile zato jer vide ispred i sebe vrlo slabog protivnika. Uopšte, problem Dalmatinske divizije, njenog daljeg opstanka kao operat. jedinice *postoji* i moraćemo ga brzo rešiti. Drug Stari proučava rešenje ovog pitanja.

5) Danas je naređeno da VIII brigada VII divizije dođe na prostor: Ulog — Obalj, da se tu odmara i čuva ovu važnu Tašfšnicu. Ohaće doći sa svim svojim bolesnicima. Nafože "je" nafgaenp~3a!SblHiča""Vn"divizije dođePu"gjijp!jjijEp^^ kod KaBnovika/

Drugi naročitih promena .danas nije bilo.

u 18 čas.

Drug. pozdrav
Terzić

. P. S.

Šta je bilo po pitanju onih drugova tenkista koje je drug Fića tražio za svoju diviziju?

⁵ Vidi dok. br. 34.

⁶ Vidi primedbu 7 uz dok. br. 26 i primedbu 2 uz dok. br. 32.

⁷ Redakcija nije uspela pronaći naređenje.

⁸ Redakcija nije pronašla ni to naređenje.

BR. 27

OBAVEŠTENJE ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD 9 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O UPUĆIVANJU JEDNE GRUPE PARTISKIH RADNIKA U NEPRIJATELJSKU POZADINU NA PODRUČJU ŠAVNICKOG SREZA¹

Druže Stari,

Ovde je bio drug Poleksić i govorili smo o njegovom odlasku sa desetak drugova, te zadacima koji se pred njih u ovoj situaciji postavljaju.² Izgledi na uspeh u njihovom radu dosta, su dobri. Oni će se prebaciti u Pivu i potražiti druga Cicmila³ koji se tamo negde krije. Poleksić misli da će brzo formirati bataljon, a kasnije i brigadu od Pivljana i Jezero-šaranaca. Kaže da tamo ima dosta oružja koje [su] sakrili bivši partizani.⁴

Ali njihov odlazak je najvažniji po tome što će na licu mesta suzbijati paniku koju četnici šire govoreći narodu: »partizani kolju i pljačkaju sve od reda«.

Poneće partijski materijal i publikacije V. S-a i Veća⁵ u više primeraka, kao i letak Glavnog štaba za Crnu Goru i Boku.®

Govorili smo o uspostavljanju obaveštajne službe, proveravanju sedišta četničkih štabova i pravaca njihovog povlačenja, te preduzimanju potrebnih mera za njihovo likvidiranje.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 4284. Na originalu nema datuma, ali se po sadržini može ustanoviti da je dokumenat pisan 9 aprila 1943.

² Vrhovni štab NOV i POJ uputio je početkom aprila 1943 šest drugova u Srez šavnički i četiri u Srez kolašinski sa zadatkom da se, pre dolaska jedinica Druge proleterske i Treće NOU¹ divizije, povežu s partizanskim grupama koje su dejstvovala u pozadini neprijatelja, da mobilišu i, po mogućnosti, formiraju jače pozadinske jedinice za razbijanje četničkih snaga koje su se tamo koncentrisale i da organizuju narodnu vlast u tom kraju. O njihovom radu i o rezultatima postignutim u uspostavljanju narodne vlasti i mobilizaciji ljudstva s tog terena, za popunu jedinica Druge i Treće divizije, vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, dok. reg. br. 20—2, k. 9, dok. reg. br. 15—4, k. 6 A.

³ Obrad Cicmil

⁴ Ogromna većina bivših pripadnika partizanskih odreda — naročito tamo gde su partizanski odredi duže postojali — i nadalje je gajila simpatije prema Narodnooslobodilačkom pokretu, a izvestan broj je u njemu i ilegalno učestvovao. S obzirom na ovo, razumljivo je što se, odmah po prodoru Glavne operativne grupe u Crnu Goru, na oslobođenim područjima izvršila uspešna mobilizacija novih boraca, koji su ušli u brigade Prve i Druge proleterske i Treće NOU divizije.

⁵ Odnosi se na Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

⁶ Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 2.

Pošto nisam imao više novaca, dao sam mu samo 7000 dinara, ali bilo bi bolje da su lire.

Oni će sutra krenuti za Stab II prolet. divizije i onda dalje.

Sutra u 5 h ujutru polazimo u posetu drugu Aleksi.⁷

S drug. pozdravom
Marko

BR. 38

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 10 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA RAZBIJE NEPRIJATELJSKE SNAGE NA DESNOJ OBALI DRINE I USMERI TEŽIŠTE DEJSTVA U PRAVCU ČAJNICA¹

I DIVIZIJI

Razbiti neprijatelja pred sobom, presecajući komunikaciju Foča — Ifsar, a sa vašim glavnim snagama upravitelj dejstva prema Čajniču, odsecajući ga od Pljevalja i Goražda.² Odmah prebacite i VII krajišku brigadu, koju da smene Bosanci,³ kao što smo već juče naredili⁴ Peko je potpuno ovladao prostorom Drina — Čehotina i južnim delom Foče, a on će preduzeti prelaz preko Čehotine i izbijanje na komunikaciju Foča — Slatina.⁵

10/IV

Tito, s.r.

P 10/IV⁶

⁷ Aleksa Dežović, politički komesar Druge proleterske brigade, teško je ranjen 7 aprila 1943, kada je s Brigadom prelazio preko Drine. Od zadobijenih rana je umro 10 aprila. Proglašen je narodnim herojem.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—3, k. 14.

² O borbama Prve proleterske divizije na tom pravcu vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 54, 56, 56, 207, 212, 224, 229.

³ Odnosi se na Šestu (istočnobosansku) NOU brigadu i Grupu majevičkih udarnih bataljona.

* Redakcija nije uspjela pronaći to naređenje (depešu).

⁵ O razvoju borbenih dejstava na desnoj obali Drine, u zoni dejstva Druge proleterske divizije, vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 50, 58.

⁴ Dopisao Pavle Savić, šef Šifirantskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ. On je tako parafirao otpremne depeše Vrhovnog štaba koje je šifrovao.

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 10 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVICU O OPŠTOJ SITUACIJI U ZONI DEJSTVA
GLAVNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA VRHOVNOG
ŠTABA¹**

Drugu Marku

1) Primio sam projekte o naredbi — sastavu tablica sledovanja hrane.² Ja ću to sve proučiti i čim se drug Stari vrati iz lova — pokazati [mu]. Ali, što kažeš, mogu i sam³ — s tim što ćete vi tamo dopuniti, ako treba.

2) Šaljem ti naređenje za Beču, da ga pošalješ.⁴

3) *Situacija:* ' .

a) Borbe oko Foče potpuno se utišale, ne čuje se ništa. Jedinice II divizije već su prešle i Čehotinu, na desnu obalu. Izgleda da su naši potpuno ovladali Fočom.⁵

Sada se žestoke borbe vode na pravcu od čajniča, gde su četnici i Talijani dobili pomoć. Tamo je I prolet. prodrla do **Golog** Vrh. Ona je imala — po izveštaju Koče — osetne gubitke, a i neprijatelj duplo veće.⁶ Borbe su bile vrlo žestoke. Danas — noću — prebacićemo i VII krajišku brigadu za onim dvema (I [prol.] i III kr.). Izgleda da su glavne četničko-italijanske snage prema Koči.

Avion je bombardovao Foču i mitraljirao danas.

b) Od Gacka ništa novo — pokvarila im se radio-stanica (vibratori).⁷ Sada ide Đoković da im je popravi.

¹ Original, pišan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5501/VI, 4—7 (43). Doteuimenat je bez datuma, ali se iz njegove sadržine vidi da je pisan 10 aprila.

² Ti projekti su, verovatno, sastavljeni u Ekonomskom oteku Vrhovnog štaba. Redakcija ih nije uspela pronaći.

³ Misao nije dorečena. Verovatno je ovde trebalo još dodati: pripremiti tekst naredbe.

⁴ Redakcija nije mogla tačno ustanoviti kakvo je naređenje upućeno Beču Lazoviću.

⁵ Druga proleterska divizija nije usrela ovladati Fočom, jer je italijanske snage, iako su im kasarne bile okružene, uspešno štitila vatra iz niza bunkera na okolnim visovima.

⁶ Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 145, tom IV, knj. 12, dok. br. 54, 224, 229.

⁷ Reč je o radio-stanici Treće NOU divizije.

c) Od Nevesinjskog Polja: Stanje Dalmatinske divizije neprekidno se pogoršava...

d) Glavni štab Hrvatske izveštava da je opet imao neke veće uspehe kod Otočca u borbi sa četnicima.⁸ Oni gospodare prugom Zagreb — Split na dva dela.

Drug *Arso* je na putu za Glavni štab Hrvatske. Sovjet, oficiri su kod njih, kažu da nisu neke osobite vojničke spremne — ali da će ih rasporediti po brigadama. Mi se ne slažemo da ih šalju po brigadama stalno, već da budu kod Glavnog štaba a da *povremeno* obilaze brigade i ostale jedinice.

Drugo za sada ništa.

u IO⁴⁵ čas.

Drug. pozdrav
Teraić

BR. 40

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA SE NEPRIJATELJ PRIPREMA ZA
ODBRANU FOČE¹**

*

ŠTABU I DIVIZIJE

Odmah naredi da jedan bataljon VI brigade² iz Jabuke dođe prema Foči da smijeni bataljon VII brigade.³ Talijani sa artiljerijom drže položaje na desnoj obali Čehotine, sjeverno i sjevero-istočno od Foče. Pripremaju se za odbranu.

10/IV

Tito[,s.r.]

P 10/IV

⁸ Vidi tom V, knj. 14, dok. br. 28, 33, 42.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—3, k. 14.

² Odnosi se na Šestu (istočnobosansku) NOU brigadu.

³ Odnosi se na Sedmu krajišku NOU brigadu.

BR. 29

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA S JEDNOM BRIGADOM SADEJ-
STVUJE PRVOJ PROLETERSKOJ DIVIZIJI PRI RAZBIJA-
NJU ITALIJANSKO-CETNICKIH SNAGA U REJONU SELA
SLATINE¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

- Koča javlja da je I proleterska izbila na Goli Vrh.² Itali-
jani i četnici uputili pojačanje iz Cajniča prema Koči.³ Ako
dozvoljava situacija na vašem pravcu, pojačajte sa jednom bri-
gadam Koču na pravcu sela Slatine, kako bi se što pre razbile
ove glavne četničko-talijanske snage.

10/IV

Tito, s. r.

BR. 42

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 10 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDAN-
TU DRUGU TITU O SITUACIJI U ZONAMA DEJSTVA
PRVE I DRUGE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

1) Šaljem Vam izveštaj I divizije.² Ja sam Koči, u ponov-
noj depeši,³ poslatoj u vezi sa ovim izveštajem, naglasio potrebu
brzog izbijanja na komunikaciju Foča — Ifsar, s tim što sam

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—3., k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 55.

³ Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 145, tom IV, knj. 12, dok. br.
55, 21 a.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog
instituta JNA, pod reg. br. 40—2, k. 9—A. Dokumentat je bez datuma,
ali se iz njegove sadržine vidi da je pisan 10 aprila 1943.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 54.

³ Vidi dok. br. 38.

mu naredio da glavne svoje snage orijentiše prema Cajniču i
razbije ove talijansko-četničke snage koje su upućene kao po-
jačanje u pravcu Foče. Opet sam ga izvestio 6 situaciji kod
Peka, ono što znamo po izveštajima i po rezultatima osma-
tranja. Takođe, u toj jutrošnjoj depeši naredio sam Koči da
hitno prebaci i VII krajišku brigadu, a da ovu smene jedinice
VI i Majevičke brigade, kao što je već jučerašnjom depešom
naređeno.⁴ Drugu Koči sam naglasio da će se verovatno preko
Cehotine prebaciti na njenu desnu obalu jedna brigada iz II
divizije.

Druže Stari,

Meni izgleda da su prema Koči glavne talijansko-četničke
snage i to cenim kako po rezultatima i oštrini borbe na tome
sektoru tako i po jačini ovih pojačanja koja se od Cajniča upu-
ćuju ka Foči. Takođe, karakteristično je da talijanska posada iz
Foče nalazi se (po izveštaju Pere Vukovića — koji sa durbinom
osmatra desnu obalu Cehotine) sva u bunkerima i oko njih na
" položajima na desnoj obali Cehotine, sa artiljerijom, mirujući i
ne krećući se nigde. Danas od 7 čas. nije bilo nikakve borbe oko
Foče uopšte, svugde vlada oko nje tišina. Četnika nema na tali-
janskim položajima. U samoj Foči nema nikog. Talijani su od
800—1000 van varoši. Čuje se borba duboko prema Cajniču.

Iz ovih razloga Kočina grupa treba da bude jača. Zato sam
naredio da prebaci i VII krajišku brigadu, a Peku — pošto
sam ga upoznao sa situacijom kod Koče — da i on prebaci jednu
brigadu na desnu obalu Cehotine, te da sadejstvuje Koči u raz-
bijanju ovih talijansko-četničkih snaga.⁵ Ovo je već Peko i ura-
dio — tako izgleda. Izgleda — po vatri koja se tako duboko i
daleko čuje — da su naše jedinice presekle vezu Foče sa Ifsa-
rom i širim obuhvatom zaokružile Foču.

/ 2) Sad mi, ovog momenta, javlja komesar III divizije da
su njihove jedinice preko Ravnog, razbivši četnike, upale u Go-
liju,⁶ gde se nalazi Ljubo Novaković, general, gde se drži pa-
! sivno — pošto je u zavadi sa Dražom. Takođe, drug komesar
Babić⁷ pita za V crnogorsku da li da ostane i dalje oko Plužina.⁸
Ja sam odgovorio da V crnogorska ostaje i dalje gde je do sada

Redakcija nije uspela pronaći ovu depešu. (Opširnije u vezi
* s tim vidi dok. br. 34 i 38 ove knjige i tom IV, knj. 12, dok. br. 48.)

⁵ Vidi dok. br. 41.

⁶ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 52.

⁷ Radomir Babić

⁸ Peta (crnogorska) brigada Treće NOU divizije bila je zadr-
žana u rejonu s. Plužina kao rezerva Vrhovnog štaba — da bi, po po-
trebi, mogla biti upotrebljena u pravcu Nevesinjskog ili Gatačkog
Polja.

bila, da se oni suviše ne eksponiraju ka jugu i jugoistoku, već da nastoje da izvrše mobilizaciju i učvrste narodnu vlast, da prema odbeglim muslimanima iz Fazlagića Kule⁹ koji hoće da se vrate kućama — uzmu pravilan stav i da nastoje da se svi vrate svojim kućama, pošto ih ima puno odbeglih u planinu Bjelašnicu, blizu Fazlagića Kule.

3) Od pravca Sarajeva nema ništa naročito. Svi kuriri i poverenici koji su upućeni od Dobrog Polja u sve pravce ka severu i Crnoj Reci — nisu se vratili.

Od drugih pravaca nemam za sada nikakvih izveštaja.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

u 20,40 čas.

Terzić

BR. 43

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DELOM SNAGA SADEJSTVUJE
DRUGOJ PROLETERSKOJ DIVIZIJI U OKRUŽENJU FOČE,
A (GLAVNINOM PREDUZME BEZOBZIRNO GONJENJE
NEPRIJATELJA KA ČAJNIČU¹**

I DIVIZIJI

Preduzeti bezobzirno gonjenje ka Cajniču glavnim snagama a sa jednom brigadom zatvoriti i stegnuti obruč oko Foče,⁸ zajedno sa južnom grupom.

10/IV

Tito, s. r.

⁹ Na geografskim kartama: Kula Fazlagić, ali u dokumentima skoro uvek: Fazlagića (ili Fazlagić) Kida.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog Instituta JNA, pod reg. br. 26—3, k. 14.

² Taj zadatak je dobila Sedma krajiška NOU brigada, po prelazu na desnu obalu Drine.

M

o
G

Č

' $\xi \cdot \mathcal{H}$ ' $\Rightarrow$ $\mathcal{J}$ ' a < ,
^ "S-H -» f * * <

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA U SADEJSTVU S DELOVIMA PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE OVLADA FOČANSKIM UTVR-
ĐENIM REJONOM¹**

II DIVIZIJA

Sporazumno sa sjevernom grupom odmah pristupite likvi-
daciji Fočanskog garnizona.²

10/IV

Tito, s. r.

BR. 45

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKO-
VICU DA ČETNICIMA U CRNOJ GORI TREBA ZADATI
ODLUČUJUĆI UDARAC¹**

Druže Marko!

Izgleda ipak da je u Crnoj Gori situacija bolja no što smo
mislili i da će dati dobre rezultate ako se malo više založimo
sa našim snagama. Ovdje je jasno jedno — treba dati još jedan
Odlučan udarac četnicima u samoj Crnoj Gori i oni će se raspa-
"i. Prema tome ćemo izraditi naš strategijski plan. .

Bilo bi dobro da povratite letke,² da ih i Terzić pročita,
kad budete vi gotovi.

Stari

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog
'starta JNA, pod reg. br. 30—3, k. 14.

U knjizi prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije zabe-
je da je napedsenje primljeno 11 aprila 1943 u 7,50 časova (vidi

^ „Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1—9, k. 731).

, V*.Fočanski utvrđeni rejom branile su italijanske snage (bataljon
»Aost\$« iz divizije »Taurinenze«, ojačan jednom baterijom topova).

¹ Original, pisan mastilom, latinioom, nalazi se u Arhivu CK
SKJ, pod reg. br. 5001/11, 1—10 (43). Dokuimienat je pisan, verovatno,
oko 10 aprila 1943.

¹ Odnosi se na proglose Glavnog štaba NOV i PO za Crnu Goru
i Boku i Štaba Treće NOU divizije (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 2, 3).

BR. 46

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 10 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVICU O OPSTOJ SITUACIJI U ZONI DEJSTVA
OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA VRHOVNOG ŠTABA¹**

Drugom Marku

1) Situacija:

a) I divizija razbila talijansko-četničku (vašojevičku) grupu, koja se povlači ka Čajniču. Naređeno je energično gonjenje.²

b) II divizija jprešla Čehotinu, izbila na odstupnicu Foča — Ifsar, uhvatila vezu sa I proleterskom brigadom i na taj način krug oko fočanske posade potpuno je zatvoren.³

Naređeno je da odmah zajednički *pristupe* likvidaciji ove talijanske posade, koja se još grčevito drži na desnoj obali Čehotine.⁴

c) Od Nevesinjskog polja ništa novo. Imam telefonsku vezu sa Kifinim Selom i Gackom.

Dalmatinska divizija se sređuje i odmara. Drug Vicko pošao je ovamo ka nama — na razgovor.

d) U Gatačkom Polju naši razbili četnike na Ravnom, upali u Goliju i tamo traže generala Novakovića, koji je u zavadu sa Dražom i krije se u nekoj pećini tamo. Naredio sam da ga uhvate na svaki način — da bar jednog velezlikovca ulovimo.

Arso i Lola stigli u Glavni štab Hrvatske. Neke nepr. snage prodrle od Bihaća ka Petrovcu i od Mrkonjića isto ka Petrovcu.⁵ To izveštava Glavni štab Hrvatske.

2) Ovi drugovi iz istočne Bosne⁶ neka dođu sa vama na večeru — ovamo. Već je sve spremljeno za večeru. Onda će se zadržati na razgovor sa drugom Starim i posle ići na *spavanje* negde u bataljonu⁷ ih kod SKOJ-a, AFŽ — videću sada sa štabom bataljona.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5555/VI, 4—1 (43). Dokumentat je 'bez datuma, ali se iz njegove sadržine vidi da je pisan 10 aprila 1943.

² Vidi dok. br. 43.

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 58.

⁴ Vidi dok. br. 44.

⁵ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 61.

* Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Bosne i Hercegovine i na štabove Šeste (istočnobosanske) NOU brigade i Grupe majevičkih udarnih bataljona.

⁷ Odnosi se na Prateći bataljon Vrhovnog štaba.

Istina, biće tesno za večeru, ali može 2/3 nas večerati pored vatre — u kuhinji.

Lovci se još nisu vratili.⁸

u 18 čas.

Drug. pozdrav
Terzić

BR. 47

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 11 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKER DIVIZIJE DA RAZBIJE ITALIJANSKE SNAGE NA
PRAVCU GOLI VRH — IFSAR — ČAJNIČE¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Odmah upotrebite celokupne vaše snage za razbijanje talijanske grupe prema vama na pravcu Čajniča.² Blokadu talijanske posade kod Foče preuzeće II divizija, o čemu ćemo je izvestiti.³

11/IV

Tito, s. r.

⁸ Drug Tito je toga dana posle podne otišao s nekim članovima Vrhovnog štaba u lov.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—4, k. 14.

² O uspešnim borbama Prve proleterske divizije s tim neprijateljskim snagama i o oslobođenju Čajniča (12 aprila 1943) vidi tom III, Jmj. 5, dok. br. 145; tom IV, knj. 12, dok. br. 60—67, 69, 72, 73, 90, 212, 224, 229, knj. 13, dok. br. 31.

³ Vidi dok. br. 48.

BR. 48**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 11 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA POSEDNE DESNU OBALU CEOTINE
I ZATVORI OBRUČ OKO FOČE¹****ŠTABU II PROL. DIVIZIJE**

Pošto sjeverna grupa ima pred sobom jake neprijateljske snage,² za čije uništenje ima angažovati sve svoje jedinice, to ćete vi sa jednom brigadom blokirati sa sjevera i sjeveroistoka talijansku posadu na desnoj obali Čeotine.³

tl/IV

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 35—3, k. 14. U knjizi prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije zabeleženo je da je naređenje primljeno 11 aprila u 11,40 časova (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1—9, k. 731).

² U zoni nastupanja JPrve proleterske brigade branio se ojačani puk (Treći alpiski puk, ojačan bataljonom »Intra«) iz sastava italijanske divizije »Taurinense«.

* Zatvaranje obruča oko Foče izvršila je Druga proleterska brigada (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 70).

BR. 49**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 11 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA SADEJSTVUJE PRVOJ PROLETER-
SKOJ DIVIZIJI U RAZBIJANJU NEPRIJATELJSKIH SNA-
GA NA POLOŽAJIMA GOLI VRH — BANJAČA¹****II DIVIZIJI**

Odmah nas izvestite o situaciji.² Sadejstvujte što brže i što efikasnije sevemoj grupi,³ koja vodi žestoke borbe na položajima Goli Vrh — Banjača sa nadmoćnijim neprijateljskim snagama.

II/rv

Tito, s.r.

BR. 50**IZVEŠTAJ ŠEFA OBAVEŠTAJNOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 11 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVIČU O BROJNOM I ZDRAVSTVENOM STANJU
ZAROBLJENIKA¹**

Druže Marko,

Pošto sam prikupio izvesne podatke o italijanskim zarobljenicima, šaljem ti sledeći izveštaj:

1) Preko komande mesta Bjelimići,² kao i jednog druga koji je naročito tamo išao, uspeli smo da do sada prikupimo

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—3, k. 14.

U knjizi prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije zabeleženo je da je i ovo naređenje primljeno 11 aprila u 11,40 časova (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1—9, k. 731).

² O situaciji u zoni dejstva Druge proleterske divizije vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 70, knj. 13, dok. br. 26.

³ Prvoj proleterskoj diviziji su sadejstvovali delovi Druge proleterske brigade (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 58).

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 37—1, k. 11.

² U selu Bjelemlu se nalazila Komanda Konjičkog područja (a ne Komanda mesta).

245 zarobljenika, koji su pronađeni od Boraca, Glavatičeva, do BjeHmića i svi su smeštžnru jedanlogor u[^]jejlímciina. pečina njih bili su na radujodnosno prenosu ranjenika⁻ a jedan. «S5gBailinj[^] M-jffiaanlf-'fbffisf[^]folazffo po seliina skoro bez ičije kontrole i bez ikakvog staranja o nji©a. "»" "Prema izjavi druga' Gojka Nikoliša, od ovih 245 Italijana ima za prerros--ranjenika"--- 2oa[^]a ostalo i[^] bolesno. Među ovima, 20 njih su [^]otptmo nepokretni. ČvTz3raKijjatiebni.aiaa. prenos teških ranjenika, pa sam zli[^]ig[^] toga.J resio da se ga_sada_ameste u Bjelimićima, i budu na ra[^]oložen[^]bolnici,Jsoja će se zajedno sa Komandom područja StSralT[^]njihovoj prehrani.

V 2) U Štabu grupe interne bolnice Grajsalići nalazi se 5 talijanskih ViSe m[^]'polreEaSrj>ljin mi-slim spgjiti sa oninj iz Bjelimića. • " *3) U komori Pratećeg bataljona V. Š. nalazi se 19 zarobljenika, koji su tamo uposleni.

Prema tome prikupio sam podatke za 269 zarobljenika. Sto se tiče onih 150, čiji sam spisak dobio od tebe, oni se nalaze uračunati u pomenutih 245 zarobljenika, pošto se njihova imena poklapaju sa spiskom koji sam dobio iz Bjelimića. Osim toga izvešten sam da u IX dalmatinskoj diviziji nema nijedan italijanski zarobljenik. Jedino mislim da ih ima nešto u III diviziji i IV crnogorskoj brigadi, ali od njih nisam dobio nikakve podatke.

ftfolim te, ako ima kod vas nekih spiskova zarobljenika, pošalji mi ih, kako bih ih mogao sravniti sa drugim spiskovima-

STANJE LOGORA ZAROBLJENIH DOMOBRANA, OFICIRA U KALINOVIKU:

Sada se nalazi u logoru domobran, oficira i podof.	70
civila	23
italijan.of. i podof.	14
Svega zarob.	107.

/ U bolnici se nalazi domobranskih of. i podof. . . .	8
/ talijanskih of.	1
Svega	9.

Brojno stanje posade u logoru je 23.

Ishrana zarobljenika je dosta dobra. Dobijaju redovno po 3 obroka dnevno. Higijenske prilike nešto su se poboljšale, s obaram na J» da" su smešteni u jednu "kasarnu u Kalinoviku. Lekar ih reSovrio pregleda. Pored "toga izvršeno je parenje i

čišćenje odj[^]agjjij. Premakonsiate[^] .. Tj"*
 "®St J6 jecTan od zarobljenika preboleo lakšu formujDegavca, pa II .f t i.
 iBMbojrtogar[^]leffi[^]a[^]mJnj[^]BJ'izBvoje[^].u,z[^]frnujMro[^] ' \$
 AB[^]i[^]'ram[^]recavai[^]a eventualne zaraze,-)

&) NEMACKI ZAROBLJENICI:

Dana 10 ovog meseca primio sam od Štaba I divizije 8 nemačkih zarobljenika, čiji spisak dostavljam u prilogu.³

Njih smo smestili u zasebnu zgradu i odredili im posebnu Stražu od 6 ljudi. Direktan nadzor nad njima vršice drug Đuro Mandić. Postarao sam se da se i za njih dadne malo bolja hrana.

O prilikama na teritoriji Kom. mesta Kalinovik pisao vam ~e Čika Janko,⁴ te vam u tom pogledu nemam što novije reći, idino to da su se ovamošnji četnici počeli u manjim grupicama ićati kućama i predavati oružje, ali sve to još ne zadovoljava, i ih je još dosta u šumi.

lovik II/IV-1943 god.

S drugarskim pozdravom,
 Pavle Pekić

. Šaljem vam pismo nemačkog oficira, za koje moli da-se preda njihovoj komandi, kako bi se ubrzala razmena.⁵

* Redakcija nije uspela pronaći taj prilog;

⁴ Redakcija nije uspela pronaći ni to pismo Moše Pijade.

⁵ Pekić je tu rečenicu dopisao olovkom, ćirilicom.

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 11 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVICU O SITUACIJI U ZONAMA DEJSTVA DIVIZIJA
GLAVNE OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTABA¹**

Drugu Marku

1) Situacija:

a) Vode se žestoke borbe na pravcu Foča — Ifsar. Talijani u jačini 4000, sa svim četničkim snagama, nalaze se pred Kočom — usled čega i I prol. nije uspela u toku sinoćnje noći zauzeti Golo brdo.² Koča je tražio da mu odobrimo da baci u borbu sve svoje snage protiv ove nepr. grupe.³ Mi smo *odobrili** i naredili, pored toga, da mu sadejstvuje II prolet. divizija,⁵ te da bi se ova *glavnina* talij.-četnička što pre potukla.

b) *Večeras — u Nevesinjskom Polju* — Dalmat. divizija sprema opšti protivnapad na četnike u Nevesinju sa svim svojim snagama, uz pripomoć V crnogorske. Mi smo se saglasili sa tom akcijom.

c) *U Gatačkom Polju* Radovan izveštava da su naši razbili četnike prema Goliji, zauzeli *Krstac u Goliji* i želeli bi dalje nadirati, ali ih mi »bremzujemo« iz poznatih razloga. Dalje, kaže Radovan da je izašao na Banjane sa svojim krilašima Krsto Popović — bez ofanzivnih namera. Radovan predlaže da je, usled opšte demoralizacije četnika i vrenja u Crnoj Gori, neophodno potrebno da krene sa svojim snagama ka Banjanima — Velimlju — Grahovu, odnosno prema Nikšiću. Mi to ne možemo dozvoliti još, jer čekamo rezultat bojeva na Drini

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5S70/IV, 4—16 (43). Dokumentat je bez datuma, ali se po sadržini može zaključiti da je pisan 11 aprila 1943.

² Na geografskoj karti: Goli Vrh. Njega su branila dva italijanska bataljona, ojačana artiljerijom. Noću 10/11 aprila 1943 napala ih je Prva proleterska brigada, ali, i pored snažnih juriša u toku čele noći, nije mogla zauzeti Goli Vrh sve dok Treća krajiška NOU brigada, ovlađivanjem Humkom, Bainjačom i Raskršćem, nije ugrozila pozadinu neprijatelja. Plašeći se okruženja, italijanske snage su otpočele povlačenje s Golog Vrhova ka Ifsaru, ali je Prva proleterska brigada odmah prešla u gonjenje i kod Ifsara potpuno razbila neprijatelja. (Opširnije o ovim borbama vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 54, 56, 02—67.)

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 65.

⁴ Vidi dok. br. 47.

⁵ Vidi dok. br. 49.

(Foča — Ifsar) kao i rezultat borbi — protivnapada Dalmatinaca u Neves. Polju, pa ćemo se tek posle toga odlučiti.

Od južne grupe, koja je pošla za južnu Hercegovinu, nemamo nikakvih podataka.⁶ Naredili smo Radovanu da se odmah obavesti o situaciji kod ove grupe, mada je to bila dužnost Štaba grupe da redovno izveštava — ali, eto, do sada baš ništa.

d) Drugovi iz štabova VI i Majevičke brigade dobili su jutros konkretne detaljne zadatke. Njihova dva bataljona (iz obe brigade po jedan) odlaze 13. IV u zoru za Umoljane.⁷ Pri prolazu kroz Kalinovik i Bjelimić k-danti će razgovarati sa čiča Jankom i Feridom.

Za ove dve brigade treba odrediti jednog delegata Ek. otseka V. Š. za pribavljanje hrane.

e) Štab III divizije depešom moli da drug Doka Ivanović, koji je predviđen za delegata Ekon. otseka pri Dalmat. diviziji, ostane pri njihovoj diviziji kao delegat, a da u Dalmat. diviz. ide drug Stanko Danilović. Ja ovo ne bih odobrio iz razloga što taj dosadašnji intendant III divizije — kao delegat pri istoj diviziji — neće biti u tom slučaju dovoljno energičan, objektivan da posmatra interese celine, nego će i dalje ostati kao intendant te divizije, sa još širim ovlašćenjima. *Molim te odmah* mi odgovori po ovome, jer mi traže *hitan odgovor*.

f) Drug Vicko stigao u Kalinovik i polazi ovamo kod nas. Drugo za sada ništa naročito novo.

u 13³⁰ čas.

Drug. te pozdravlja
Terzić

P. S.

Molim te pošalji mi koverti — ako imaš.

* Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 33.

⁷ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 162.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 11 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA RAZBIJENOG NEPRIJATELJA
ENERGIČNO GONI KA CAJNICU¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Sa celom, vašom grupom od tri brigade — I i IH kao i VII — preduzmite odmah energično gonjenje ka Cajniču, izbijajući što pre na Metaljku i likvidirajući Cajniče. Naredili smo južnoj grupi da sa svojim brigadama odmah likvidira talijansku posadu na desnoj obali Cehotine kod Foče.²

11/IV

Tito, s. r.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 11 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA SAVLADA ITALIJANSKO-CETNIC-
KE SNAGE OKRUŽENE KOD FOČE¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Neprijatelj na pravcu sjeverne grupe potpuno razbijen i bježi ka Cajniču. Sjeverna grupa sa cjelokupnim svojim snagama ima zadatak da ga goni i da što prije izbiže na Metaljku i likvidira Cajniče.² Vi ćete odmah pristupiti sa vašim brigadama likvidaciji otsječene talijanske posade na desnoj obali Cehotine — sjeverno od Foče.³

11/IV

P 12/IV⁴

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 37—3, k. 14.

² Vidi dok. br. 53.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—3, k. 14.

² Vidi dok. br. 52.

³ Fočanski utvrđeni rejon — koji su branili bataljon »Aosta« (iz Trećeg puka alpske divizije »Taurinense«) i jedan četnički bataljon (oko 150 četnika), ojačani baterijom topova 75 mm — još od 9 aprila našao se u okruženju. Neposrednu blokadu je vršila Druga proleterska brigada. Savlađivanju ovog uporišta nije se moglo odmah pristupiti, usled pomanjkanja teškog pešadiskog naoružanja. Zbog toga je napad planiran za 15 april 1943. Međutim, usled izmenjene situacije, Vrhovni štab je odustao od ovog napada.

⁴ Dopisao Pavle Savić. Iz knjige prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije vidi se da je depeša primljena 12 aprila u 7,40 ča?ova (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1—9, k. 731).

ČLANAK VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD APRILA 1943 NAPISAN POVODOM GODIŠNJICE FORMIRANJA DRUGE PROLETERSKE BRIGADE¹

GODIŠNJICA STVARANJA II PROLETERSKE BRIGADE

1 mart 1942 g. jeste historiski datum, datum stvaranja naše slavne II proleTERSke brigade.² Stvorena toga značajnog dana u Cajniču, ona danas slavi svoju godišnjicu u znaku teških i krvavih bojeva u blizini toga mjesta. II proleTERSka brigada je u samom početku bila iskovana od dobrog i isprobano-
nog čelika. Užičani, Čačani, Šumadinci, koji su se prekalili u desetomjesečnim krvavim bojovima po šumadiskim selima i planinama, ušli su u II proleTERSku brigadu. Borci ove brigade prethodno su prošli teška i krvava iskušenja. U najtežim danima svoje porobljene otadžbine, kao vjerni sinovi srpskog naroda, podigli su se na ustanak kao osvjetnici zadojeni neodoljivom mržnjom prema okupatoru, podigli su zastavu borbe za slobodu, koju su visoko držali i dok su bili partizani i koju nepokolebljivo nose kroz krvave ratne bure kao dio naše Narodno-oslobodilačke vojske. Borci naše II proleTERSke brigade iskusili su na svojim leđima, još kao partizani, svu podlost domaćih izdajnika Nedića, Pećanca i na koncu Draže Mihailovića, sa čijim su se četničkim hordama morali boriti u najtežim časovima velike okupatorske ofanzive oktobra i novembra mjeseca 1941 g. Svu izdajničku podlost Draže Mihailovića i njegovih oficira prvi su uvidjeli baš borci II proleTERSke brigade. Kada su ovi narodni izrodi napali s leđa na naše oslobođeno Užice, borci buduće II proleTERSke brigade su u neodoljivom naletu smrvili kod Užičke Požege žandarsko-oficirske bande Draže Mihailovića i prisilili ove bandite da traže mir i poštedu.

Borci buduće II. prolet. brigade izvršili su sa nepokolebljivim požrtvovanjem i hrabrošću, koja ih čini dostojnim sino-

¹ Redakcija nije uspela pronaći original (ili kapiju) ovog članka, pa ga preštampana iz brigadnog lista Druge proleTERSke brigade »Bez predaha«. U broju 5 ovog lista, koji je izašao avgusta 1943, članak druga Tita je prvi put objavljen, i to kao uvodnik. Jedan primerak ovog broja, iz kojeg se ovde članak preštampana, nalazi se u Arhivu Istoriškog instituta JNA, pod reg. br. 126.

U istom Arhivu (pod reg. br. 36/5—1, k. 10) i u Arhivu CK SKJ (pod reg. br. 6916) nalazi se po jedan primerak prepisa ovog članka druga Tita. Ti prepisi, verovatno, potiču iz prve polovine 1943, ali se unekoliko razlikuju od teksta objavljenog u listu »Bez predaha«.

² Vidi tom II, knj. 1, str. 138.

vima svojih slavnih slobodoljubivih šumadiskih predaka, marš preko Lima pod najtežim zimskim uslovima, pod borbom, gazeći valove ove divlje rijeke. Ovaj prelaz rijeke Lima u teško zimsko doba biće zabilježen u analima našeg Narodno-oslobodilačkog rata kao jedan veoma težak vojni podvig koji može da služi na čast svakoj vojsci.

Na dan osnivanja II proleTERSke brigade njeni borci su dali zavjet da će poći putevima svoje starije sestre I proleTERSke brigade, da njihova ruka neće nikada uzdrhtati, pa makar morala da digne oružje i na vlastitog oca, ako se radi o izdajniku naroda, ako se radi o interesima oslobođenja naše porobljene otadžbine. Taj svoj zavjet borci II prolet. brigade časno su ispunjavali u čitavom periodu jedne godine teških i krvavih borbi širom Bosne, Hercegovine i Dalmacije.

Slavan je put koji su prošli borci II proleTERSke brigade u periodu jedne godine. Marš u Istočnu Bosnu radi likvidacije izdajničkih četničkih bandi Dangića bio je težak i naporan zadatak. Trebalo je proći visoke i snježne planine u pravcu Srebrenice i Vlasenice, trebalo je po neprohodnim mjestima potražiti ove izdajničke četničke zlikovce, razbiti ih i protjerati preko Drine, — sve su ovo borci naše II prolet. brigade časno izvršili, zajedno sa I proleTERSkom brigadom.

Za vrijeme ponovne velike neprijateljske ofanzive ujedinenih okupatora, ustaša i četnika na našu oslobođenu teritoriju, borci II prolet. brigade imali su ponovo da izvrše velike i teške zadaće. Njihov marš obratno, iz Istočne Bosne, prelazak u Sandžak i teške i krvave borbe sa nadmoćnim neprijateljem kod Cajniča, njihova uporna borba sa istim tim okupatorskim snagama kod Foče, pokazali su da su borci II prolet. brigade zaista dostojni nositi ovo veliko ime, da su zaista prava i nepobjediva vojska na koju Vrhovni štab može uvijek računati, kao na jedinicu koja će izvršiti svaki pred nju postavljeni zadatak. U tom svom ubjeđenju Vrhovni štab se nije nikad prevario. U teškim i upornim borbama u Hercegovini, u Crnoj Gori, kod Gackfa, na Gatju i kod Čemerna, gdje je trebalo spasavati naše ranjene borce, borci II prolet. brigade držali su nadčovječanske napore i dali teške i dragocjene žrtve u interesu spasavanja naših ranjenih drugova. Ovdje su dali svoje živote takvi heroji kao što je bila Anda Ranković³ i mnogi drugi. Ovdje je pao legendarni narodni heroj Petar Leković.⁴ Borci II prolet. brigade i ovdje su do kraja časno izvršili svoj težak zadatak.

³ Poginula 10 juna 1942. na Gatju (kod Aytovca) kao zamenik političkog komesara Druge čete Četvrtog bataljona* Narodni heroj.

⁴ Poginuo na Čemernom, u borbi protiv Italijana i četnika, kao zamenik komandanta Prvog bataljona. Narodni heroj.

Za vrijeme našeg historiskog pohoda u Bosansku Krajinu borci II prolet. brigade, zajedno sa I, III i IV brigadom, pokazali su divne primjere izdržljivosti i samoprijedora. Borba kod Kupresa sa ustaškim banditima, borba na Manjači sa njemačkim i četničkim hordama, borba kod Jajca, borba kod Grahova i Knina, borba kod Livna, borba na Posušju, — to su djela naše slavne II prolet. brigade koja će biti zapisana zlatnim slovima u historiji našeg oslobodilačkog rata.

U ovoj posljednjoj velikoj ofanzivi ujedinjenih neprijatelja našeg naroda, II prolet. brigada pokazala je sa svojim neviđenim junaštvom, požrtvovanosću i samoprijedorom da je zaista izrasla u jednu snažnu i monolitnu-udarnu silu, da je izrasla u jednu od prvih naših borbenih jedinica. Borba kod Drežnice, kod Glavatičeva, kod Kalinovika i sada na Drini to potpuno potvrđuje, i srpski narod može biti ponosan da u svojim redovima ima takve sinove koji svojim slavnim djelima ispisuju najljepše stranice historije srpskog naroda.

U tim teškim i krvavim jednogodišnjim borbama II prolet. brigada dala je mnoge i dragocjene žrtve koje su pale na polju slave za slobodu i sreću ne samo srpskog već i svih naroda Jugoslavije. U tim borbama pali su takvi heroji kao što su Dugalić Duško,⁵ Matović Mičo,⁶ Kušić,⁷ Aleksa Dežović,⁸ student Almozlino,⁹ Miljković Radmila,¹⁰ puškomitraljezac »Šoša«, drugarica Desa¹¹ i mnogi drugi. To su za nas dragocjeni i teški gubici, ali redove II prolet. brigade popunili su novi borci iz Bosanske Krajine, Korduna i Dalmacije, da bi na taj način odužili svoj dug za one žrtve koje su dali borci Srbi za oslobodenje tih krajeva gdje su se oni borili. Sa stupanjem novih boraca iz raznih krajeva u našu II prolet. brigadu, ona još više postaje brigada bratskog jedinstva svih naroda Jugoslavije. Novi borci koji su ušli u II prolet. brigadu pokazali su se u svim dosadašnjim bojama da su dostojni saborci svojih starih ratnih drugova iz junačke Šumadije.

⁵ Dužan Dugalić. Poginuo jula 1942 u s. Oborci (kod Bugojna) kao komandant Trećeg bataljona. Narodni heroj.

⁶ Milosav Matović-Mičo. Poginuo 13 jula 1942 na Kalinu (kod Bugojna) kao zameinik političkog komesara Prvog bataljona. Narodni heroj.⁷ Milinko Kušić. Član Glavnog štaba Srbije. Jedan od organizatora ustanka u užičkom kraju. Oboleo od tifusa, kao politički komesar Četvrte NOU divizije, on je u buni izvršio samoubistvo 1 maja 1943. Narodni heroj.

Kao politički komesar Druge proleterske brigade, ranjen pri prelazu preko Drine i od zadobijenih rana umro 10 aprila 1943.

⁹ Elijas Almozlino-Guta

¹⁰ Radmila Miljković-Rada. Poginula jula 1942 U s. Urje, kod Bugojna. Narodni heroj.
¹¹ Desa Petronijević

Koje su glavne odlike naše II prolet. brigade? Prvo, to je vjernost i ljubav prema stvari za koju se bore, a to je sloboda naroda, bratstvo i jedinstvo naroda, pravednija i srećnija budućnost; drugo, to je neodoljiva mržnja ne samo prema okupatoru, već i prema svim izdajnicima našeg naroda; treće, to je hrabrost, disciplina koja se sve više pojačava, međusobna ljubav boraca, komandira, komandanata i politkomesara i, konačno, spremnost da se izvrši svaki pa i najteži zadatak. Evo, to su vrline naše II prolet. brigade koje se sve više pojačavaju kod boraca, komandira, komandanata i politkomesara i koje čine ovu našu jedinicu uzorom mnogim ostalim brigadama.

Naša II prolet. brigada jeste ustvari brigada mladog naraštaja, brigada omladine. Nju sačinjava u ogromnoj većini omladina i to u prvom redu omladina Šumadije, koja je od prvih dana ustanka u Srbiji listom stupila u partizanske odrede i koja je u svojim dosadašnjim borbama pokazala da se u njoj sa pojačanom snagom rasplamtio oslobodilački duh njenih slavnih predaka o čijem je junaštvu i slobodarskim borbama srpska istorija ispisala svoje najljepše stranice. Onaj polet, ona izdržljivost i samoprijedor koji je do sada pokazala II prolet. brigada jeste u prvom redu djelo omladine, omladine sa visokom sviješću o svojoj dužnosti prema narodu u pvim teškim i krvavim danima, kada se radi o biti ili ne biti ne samo Srba već i svih Slovena, "kada se radi o tome" da li će mlado pokoljenje živjeti srećno i slobodno u svojoj nacionalno oslobođenoj zemlji ili čamiti u fašističkom jarmu bez svih prava koja čovjeka čine čovjekom. Omladina naše II prolet. brigade, koja je prošla kroz mnoge naše krajeve, koja je upoznala svu bijedu naših naroda, stvorenu još mnogo prije okupacije naše zemlje, napajala se još više jednom i jedinom velikom mišlju da se iz ove današnje teške i krvave borbe mora roditi nešto bolje, nešto što će dići taj naš napaćeni narod na viši stupanj čovjeka, jer bi u protivnom sve ove žrtve koje danas dajemo bile uzaludne.

Ja smatram da je II prolet. brigada, a naročito njena omladina, izvršila časno do sada svoj zadatak, zadatak stvaranja jedinstva i bratstva među svim narodima Jugoslavije, zadatak borbe protiv onoga mraka u kome su vijekovima stenjali naši narodi, koji su 20 g. podržavali svi jugoslovenski režimi i kome ponovo teži sva ujedinjena reakcija, od Nedića pa preko Draže Mihailovića do londonske izbjegličke vlade Slobodana Jovanovića.

Uvjeran sam da su svi borci, komandiri, komandanti i politkomesari naše II prolet. brigade svjesni svoje historiske uloge koju oni igraju u ovoj velikoj oslobodilačkoj borbi i da

će baš ta svijest još više doprinijeti da II prolet. brigada izdrži do kraja sve teškoće koje još stoje pred nama, da će visokodržžati onu zastavu koja je njoj predana, zastavu slobode, jedinstva i pravde.

Drugovi borci, komandiri, komandanti i politkomesari II prolet. brigade, ja vam u ime Vrhovnog štaba čestitam na vašoj slavnoj godišnjici, na koju zajedno sa vama gledam sa ponosom, duboko uvjeren da ćete vi i od sada kao i do sada nositi neokaljanu zastavu u borbi protiv svih neprijatelja naših naroda.

Živjela naša II proleterska brigada!

TITO

BR. 55

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 12 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA RAZBIJE ITALIJANSKO-CETNICKE SNAGE!
NA KOMUNIKACIJI GACKO — BILECA¹**

depeša.

IX DALMATINSKA (DIVIZIJA)
ili IV OPERAT. ZONA

Za III diviziju.² Odmah sa celokupnim snagama preduzmite napad za uništenje talijanske kolone kod Korita. Vi zato imate dovoljno snaga i ne treba čekati V crnogorsku. Naša I divizija razbila prema Čajniču talijansku I alpinsku diviziju i goni je istoku, zarobivši ogroman ratni materijal.⁸

12/IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 41—3, k. 14.

² Radio-stanica Treće NOU divizije je bila u kvaru (vidi dok. br. 38), pa je depeša upućena preko Devete NOU divizije, koja joj je tada bila najbliža.

⁸ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 220. (Opširnije o borbama Prve proleterske divizije na pravcu Ustikolina — Čajniče i razbijanju delova italijanske divizije »Tauroivenze« vidi tom III, knj. 5, dok. br. 145, tom IV, knj. 12, dok. br. 54, 56, 62—&7, 69, 72, 73, 90, 212, 224, 229, knj. 13, dok. br. 3a.)

BR. 56

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 12 APRILA 1943 ŠTABU DEVETE NOU
DIVIZIJE DA OD LJUDSTVA ČITAVE DIVIZIJE FORMIRA
JAKU TREĆU DALMATINSKU NOU BRIGADU, A OSTATAK
LJUDSTVA UPUTI ZA POPUNU PRVE I DRUGE DALMATINSKE NOU BRIGADE¹** ,

12-IV.-[194]3

ŠTABU.....

Po ukazanoj službenoj potrebi,

NAREĐUJEM:

1). Da se reorganizacija dosadašnje IX Divizije izvrši po sledećem:

a) Od dosadašnjeg ljudstva III, IV i V Dalmatinske brigade, koje su obrazovale ovu Diviziju, uzeti ukupno do 1200 boraca i formirati jednu brigadu od 5 bataljona; svaki bataljon jačine do 250 boraca. Ova novoformirana brigada nosiće naziv: »III Dalmatinska narodno-oslobodilačka udarna brigada«.

b) Ostatak ljudstva pomenutih triju brigada podeliti na dva dela (ovde uzeti u obzir borce, komandire i polit, komesare). Jedan deo uputiti u I Dalmatinsku brigadu III Divizije a drugi deo u II Dalmatinsku brigadu II Divizije. Ove borce uputiti pod komandom odgovornih rukovodećih drugova, sa potrebnim spiskovima u koje uneti sve podatke i karakteristike o onima koji se upućuju u dotične brigade. Predviđene borce za I Dalmatinsku brigadu uputiti preko Štaba III Divizije pravcem za Gacko, a one koji su predviđeni za II Dalmatijasku brigadu uputiti preko Štaba II Divizije pravcem Kalif^D@vik ->- Foča.

" sL ^) Štabovi II i III Divizije izvršiće potrebne pripreme za III^fem. ovih boraca, i to kako u pogledu smeštaja i ishrane, ^ fi^K l u pogledu opreme odećom i obućom, ukoliko je to mo-

Cim pristignu ovi borci pomenute Divizije, odmah preduzeti čišćenje tela i odela. Iste dobro nahraniti i odmoriti, a zatim ih naoružati i potom uvesti u pomenute brigade. Sa ovimr borcima odmah preduzeti planski rad na njihovom poli-

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—1, k. 7—A.

tičkom izgrađivanju i vojno-stručnom uzdizanju i usavršavanju. Napominje se da će verovatno doći na obe divizije po 400—450 boraca.

d) Štab novoformirane III Dalmatinske N. O. U. brigade biće u sledećem sastavu:

Komandant drug Petar Božović,²
Zamenik komandanta drug Branko Dude,
Politički komesar drug Milija Stanišić,
Zamenik političkog komesara drug Ante Roje.

Politodel dosadašnje III Dalmatinske brigade ulazi u sastav kao politodel novoformirane III Dalmatinske N. O. U. brigade.

e) Štab Dalmatinske divizije, sporazumno sa Štabom novoformirane III Brigade, odrediće štabove bataljona, kao i komande četa, uzimajući pri tome u obzir sve rukovodioce svih dalmatinskih brigada koje su sačinjavale ovu Diviziju. Svakako pri ovome treba izvršiti izbor.

f) Sve drugove rukovodioce koji su do sada bili u štabovima bataljona, odnosno brigada ove Dalmatinske, divizije, a ne budu došli u obzir za raspored u novoformiranu III Dalmatinsku N. O. U. brigadu, staviti ovome. Štabu na raspoloženje za raspored. Tom prilikom, po završenom poslu na reorganizaciji, dostavite nam spisak svih ovih neraspoređenih drugova, sa karakteristikom za svakog pojedinca.

g) Dosadašnje naoružanje Dalmatinske divizije rasporediti tako da svaki borac III Dalmatinske brigade ima pušku sa potrebnom količinom municije. Za ovu Brigadu zadržati sve puškomitraljeze kao i lake i teške bacače sa svom pripadajućom municijom. Što se tiče teških mitraljeza, ostaviti za ovu Brigadu svega 15 oruđa sa potrebnom količinom municije, a ostatak predati III Diviziji i II Diviziji podjednako.

h) Reorganizaciju intendature izvršiti na taj način što će se za intendanturu Brigade i bataljona odabrati najbolji intendanti, a ostale rasporediti po boračkim jedinicama. Dosadašnji magacini i razna oprema, ukoliko divizija istim raspolaze, imaju se predati Štabu III Dalmatinske brigade.

i) Sanitet reorganizovati tako da se sanitetu Brigade. dele d v O a j r O I ^ ^ i vršenje, sa..

nitetske službe u IJekara stavljaju se na, raspoloženje Vrhovnog štaba, a istp takn i čitava Divizijska bol-
fItgčTpripaja se Centralnoj bolnici.

2). Po izvršenju ove reorganizacije!, Štab IX Divizije, odnosno drugovi komandant i načelnik Štaba, stavljaju se na raspoloženje Vrhovnom štabu, s tim da načelnik Štaba drug

² Vojin Papović

Škorpik ostaje privrepeno pri Štabu novoformirane III Brigade kao vojni savetnik.

Štab IV Operativne zone Hrvatske ostaje i dalje na snazi u dosadašnjem svom sastavu, iako će drugovi privremeno imati druge zadatke do prebacivanja na svoj teren.

Ova reorganizacija ima se izvršiti u najkraćem roku i po izvršenju iste komandant drug Vicko Krstulović ima se staviti na raspoloženje Vrhovnom štabu. Isto tako stavlja se na raspoloženje Vrhovnom štabu i komesar IX Divizije drug Jordan.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant NOV i POJ.

Dostavljeno:

Štabu IX Dalmatinske divizije

Štabu II Divizije

Štabu III Divizije.

BR. 57

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 12 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE DA ITALIJANSKOJ POSADI U FOCL
POSTAVI ULTIMATUM ZA PREDAJU¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Postaviti -ultimatum predaje talijanskoj posadi na fočanskoj tvrđavi, s tim da preda ispravno oružje, spremu i magacine, sa garancijom života. U protivnom, likvidirati i uništiti celokupnu posadu,² Zarobljene Zečane saslušati.³

- 12/IV.

Tito, s. r.

P 12/IV

³ Ivan Kukoč

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 40—3, k. 14.

² Vidi primedbu br. 3 uz dok. br. 53.

³ Odnosi se na četnike iz Zete (ravničastog predela u donjem toku r. Morače) koje su jedinice Druge proleterske divizije zarobile u borbama pri forsiranju r. Drine (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 70).

/ NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 12 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA ZAPLENJENI SANITETSKI MATE-
RIJAL STAVI NA RASPOLAGANJE CENTRALNOJ BOL-
* NICI VRHOVNOG ŠTABU¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Zaplenjeni sanitetski materijal stavite na raspoloženje
Centralnoj' bolnici, koja je uopšte bez sanitetskog materijala.

Tito, s. r. -

12/IV

BR. 59

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 12 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE O PONOVNOM ZAUZIMANJU NEVESI-
NJA I GONJENJU RAZBIJENIH ČETNIKA KA MOSTARU¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Povratili smo Nevesinje i razbili četnike, koji su se po-
vukli ka Mostaru.² *

12/IV

Tito, s. r.

P/12/IV

102

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Ar-
hivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 39—3, k. 14.

I

Depeša iste sadržine upućena je i Štabu Druge proleterske di-
vizije.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 38—3, k. 14. Depeša iste
sadržine upućena je i Štabu Prve proleterske divizije. Devete NOU di-
vizije su triput ipreotimale Nevesinje od neprijatelja. (Treći put su ga
preotete od četnika 11 aprila 1943 — vidi tom IV, knj. 12, dok: br. 219).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 13 APRILA 1943 ŠTABU PRVOG BOSAN-
SKOG NOU KORPUSA DA OSLOBODI BOSANSKI PETRO-
VAC I GLAMOČ¹

BOSANSKI KORPUS

Miloš Siljegović nalazi se kod nas, u bolnici, i na putu
|je ozdravljenja.² »f

—Pi'edUzffiite sve potrebne mjere da razbijete i protjerate
Ijemce iz Petrovca i Glamoča. -

VI Bosanska brigada i Majevički odred stigli do nas sa
Jlavnim štabom i Isom.³

i Naša I Divizija razbila talijansku Prvu alpisku diviziju
icod Čajniča, zauzela Čajniče i zaplijenila veliki ratni mate-
ijal, među kojim i 4 brdska topa 75 m/m.

III Divizija prodrila u Crnu Goru do Goranska i Krstača.
Setnici, razbijeni i demoralisani, bježe kućama.

13. IV. 1943.

Tito

'1

D

103

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog
instituta JNA, pod reg. br. 2—4, k. 14."

g Miloš fittjpffmrip ie bio ranien početkom februara 1943. kao ko-
jit Pete krajiške (ko.zli^eLNOILtoj^adiZZ.

Vidi d6k. TSr. 36, 46, 51 ove knjige i tom IV, knj. 12, dok. br. 162.

BR. 61

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 13 APRILA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV
I PO HRVATSKE DA ENERGIČNO NASTAVI ČIŠĆENJE
SVOJE TERITORIJE OD KVISLINŠKIH FORMACIJA¹**

GLAVNI ŠTAB HRVATSKE

Arsa i Lola neka poslije odmora krenu zajedno sa sovjetskim oficirima i pod sigurnom pratnjom u štab Bosanskog korpusa, odakle će onda krenuti k nama, preko centralne Bosne za istočnu Bosnu. Oni će ići zajedno sa bosanskim jedinicama koje će krenuti na zadatak.

Naša I Divizija **razbila kod Cajniča Prvu alpinsku diviziju, zauzela Cajniče i zarobila veliki ratni materijal, između ostaloga i 4 brdska topa 75 m/m.**²

III Divizija prodrla u Crnu Goru do Goranska i Krstača.

Produžite energično čistiti teren od četnika i ustaša i' nastojte pod svaku cijenu uništiti bande popa Đujića.

13-IV-1943.

P 13/IV

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—I, k. 7—A.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 67, 73, 220.

BR. 11

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 13 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA ZAPLENJENU HRANU REZERVISE
ZA BOLNICE¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Zaplenjene količine hrane rezervisati za naše bolnice, i
pred[^]f lhjdelegatu[^]ko[^]mskpg[^]oJsekaT TTputićemo tenkiste.

13/IV.

Tito, s. r.

BR. 63

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 13 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA SE ZADRŽI NA PROSTORU CAJ-
NIČE — KOVAČ PLANINA I ZATVORI PRAVAC KOJI OD
PLJEVALJA IZVODI KA FOCI¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Vaše snage zadržati najprostoru Čajniče — Kovač Pla-
nina. Preduzeti nasilno izviđanje ka Pljevljima i prikupiti po-
datke o tamošnjem talijanskom garnizonu. Obezbedite svoj levi
bok od Goražda i Ustiprača. Jedan bataljon² VI brigade pre-
bačen je na desnu obalu Drine, prema Ustikolini, za zatvaranje
pravci koji od Goražda vodi desnom obalom ka jugu. Dobro
zatvoriti pravac Gotovuša — desna obala Čehotine, kuda ne-
prijatelj može pokušati da ukaže pomoć opkoljenoj fočanskoj
posadi.

13/IV

Tito, s. r.

P/13/IV

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog
instituta JNA, pod reg. br. 3—4, k. 14.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—4, k. 14.

² To je bio Treći bataljon (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 92).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 13 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKJE DIVIZIJE DA IZVESTI KADA ĆE OTPOČETI NA-
PAD NA NEPRIJATELJSKU POSADU U FOCI¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Odmah izvestite kad ćete napadati na fočansku posadu,²
da bi objedinili dejstvo haubica sa vašim napadom.

13 / IV

P 13/IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1-4, k. Iz knjige prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije (zavedene u Arhivu ^ časova ^ 31) Vidi 56 da je naređeno je Primljeno istog dana

„ Je bio određen za noć 15/16 aprila 1943, ali je, na pred-
i a Druge proleterske divizije, u polednjem trenutku odgođen zbog
E r E T f „ ^ V ^ r - ' 6 k00 Celebičan (Opširnije o ovome vid!
96 ^ 9 6 107 105)' oVe 31ge 1 t 0 m IV, knj 12, dokn brn 88, 94>

IZVEŠTAJ ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABU NOV I POJ OD 13 APRILA 1943 VRHOVNOM ŠTABU
O MOGUĆNOSTIMA ISHRANE CENTRALNE BOLNICE NA
MARŠRUTI PROZOR — KALINOVIK¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKI OTSJEK —
II SEKCIJA

Br. 138

13. IV. 1943 g.

i

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

U prilogu pod 1. dostavlja se izveštaj² druga Miloša Ra- ^r
dovića, a osadašnJeg~delegata liikonomsłcog"otsjeka V. Š. (u vre-
menu od 16 marta do 6 aprila o. g.), o ishrani bolesnika i ra- I T
njenika u geriodupomeranja bolnice na pravcu Prozor — j JJ
Jabla Bića ^
sljedećom napomenom:

1.) Od ratnog plijena u Prozoru osiguranaj^e bolnica sa, \
tojaaoiJia^^ g.premFbrojnomjt9W.iL- I Yf
4.800 i propisanoj tabUa-glj^pgSmia „J.JL'
*~Hrana za ovaj period osiguranja razdijeljena je intendan-

VII BRVATŠKJE^IVIZIJE.

2.) U Jablanici i Krascu⁴ prikupljeno je oko 60 težkih
volova u približnoj težini oko 7.600 klg n>esa ili 19.000 obroka
po 400 grama, što bi iznosilo hranu za 4 dana.

3.) U Borču,⁵ G. Bijeloj i Glavatičevu ostavila je II pro-
leterska divizija nešto hrane i stoke, koje su se količine pove-
ćale prikupljanjem na terenu.

4.) Tg igln^ftlnfr viHj «p da u vremenskom periodu do 21 If
marta o. g. gladovanja u bolriia žBog neSostafKa KrMTe fstiSKC.
nije trebalo biti, jer je u stvari bilo hrane i stoke. Čvo ne
zria&rnfeTTTJe^Ei^i pojedinačnih slučajeva koj_i su gladovali,~g_ji
to jeBiTo zbog toga što pofe3mT~eKon6mi i intendantsi nijesu" * 7

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—4, k. 13.

² Redakcija ga nije pronašla.

³ Vidi knj. 7., dok. br. 95.

⁴ Verovatno: Krscu (Krstac).

⁵ Verovatno: Borcima.

i, održavali vežu sa svojim ljudstvom, koje se kod pojedinih
 | .grupa rasipalo i žurilo naprijed očekujući nešto bolje; ogpove^
 v zanosti intendanture kao cjeline, koja je u poje^i^^u caje^
 I vima rasipotaTagala hranom; %pored nje same gladiu boles-
 fv Jma Tranfehici^ jer navodno ne pripadaju šrupi kojoj i, mten-
 "cJ^fura;^ zatim u slaBom čuvanju i ekonomiji pribora za iku-
 vimjeTostalog i u kasnoj evakuaciji ovoga pribora, ostavljaju-
 jući uvijek da se posuđe nađe u selima koja su Često brojila
 po nekoliko kuće; nadalje u kretanju intendantura grupa na
 začelju itd.

O radu intendantata i njihovim nepravilnostima, dostaviću naknadno izvještaj, kada se intendantura bolnice reorganizirane/ije i saslušaju krivci.

5.) 22 marta o. g. počela je stizati stoka i hrana iz Nevesinja, od ratnog plijena, i iz Nevesinjskog Polja, gdje je prikupljana. Od ovoga vremena do danas ishrana bolnice bila je razjefcevrna i dovoljna, jer je intendantura raspolagala s vima artiklima dnevnog vojničkog obroka za dobru i za bolesnike zadovoljavajuću hranu.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NABODU!

(M. P.)

Za Ekonomski odsjek,
 M. Vujović

BB. 66

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKOVIĆU O PONOVNOM OSLOBOĐENJU NEVESINJA I O RAZBIJANJU ITALIJANSKO-CETNICKIH JEDINICA NA PRAVCU GACKO — PLANA¹

Drugu Marku

Naši su povratili Nevesinje i dobro potukli četnike.² Evo
 co:

Srednja kolona, koja je išla na Nevesinje, nije uspela
 zauzeti grad, koji je frontalno napadala Južna kolona — 6
 ataljona (4 crnogorska i 2 dalmatinska)³ — u momentu kad se
 počela povlačiti srednja kolona, iznenada je izbila na desni
 Jk [neprijatelja] i iznad Nevesinja dobro ih potukla i nagnala
 u begstvo ka Blagaju. Naši su opet u Nevesinju.

Rezultat boja koji se vodi kod Korita (između Gackog i
 le — Bileća) između III divizije i jedne talijan. kolone od
 30 [boraca] još nemam, čim saznam, javiću ti naknadno.

Drug. pozdrav
 Terzić

Baš sada dobih kratak izveštaj da je
 herceg, brig. razbila Talijane kod Korita
 da ih goni.⁴

u 16¹⁵ čas.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom
 tiivu CK SKJ, pod reg. br. 5563/VI, 4—0 (43). Dokumentat je bez da-
 la, ali po događajima o kojima govori moglo bi se zaključiti da je
 13 aprila 1943.

* Odnosi se na treće oslobođenje Nevesinja, koje je, noću 11/12
 11, izvršila Deveta NOU divizija (srednja kolona) uz sadejstvo
 Bte (crnogorske) i Desete (hercegovačke) NOU brigade.

³ četvrta proleterska (crnogorska) i Druga dalmatinska NOU
 Jtteigada nisu mogle učestvovati u tom oslobođenju Nevesinja, jer se
 tada Četvrta brigada nalazila istočno od Gacka, gde je zatvarala pravac
 •ji Goransko — s. Stabna — s. Ravno, a Druga brigada na sektoru
 :^oče. Onih šest bataljona su bili iz Pete (četiri bataljona) i Desete
 0va bataljona) NOU brigade.

⁴ S pravca Bileća — Plana nastupali su Gatačka četnička brigada
 (pod komandom Milorada Popovića) i Crkvički bataljon (iz Opućnih
 Rudina), podržani italijanskom artiljerijom i jednom četom tenkova.
 rojili je Deseta (hercegovačka) NOU brigada (bez dva bataljona) razbila
 12 aprila 1940 na Kobiljoj Glavi (vidi tom IV, knj. 12, dok: br. 216,
 22P).

**"MAPEFFVENTF VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
SREGA TITA OD 13 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI OPERATIVNI IZVEŠTAJ¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Javite situaciju. Šta je sa likvidacijom fočanske posade? Severna grupa zauzela Cajniče i Metaljku.² Povratili smo Nevesinje.³ Radovan razbio talijansku kolonu kod Korita⁴ a izbio u Goransko i Goliju.

13/IV.

Tito, s. r.

BR. 68

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 13 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVICU O SITUACIJI U ZONAMA DEJSTVA PRVE
I DRUGE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE¹**

Drugu Marku

I. Situacija

a) Koča, zauzeo Cajniče i Metaljku; Cajniče spalili Talijani, kao i ogromne količine benzina i motorna vozila. Zggle² njeno je: 8 fl IUL kgr. brašna. 1300 kgr. ulia — zeitina. 5000 kgr. makarona. 3 vagona soli i još nešto. Naredili smo da to režer-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 4—4, k. 14. Iz knjige prijemnih depesa Stafoa Druge proleTERSKE divizije (zavedene u Arhivu pod reg. br. 1—6/9, k. 731) vidi se da je naređenje primljeno 14 aprila u 7,25 časova.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 69, 73, 220.

³ Vidi dok. br. 60.

⁴ Vidi primedbu br. 4 uz dok. br. 06.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5&50/VI, 4—6 (43). Na dokumentu nema datuma, ali se po sadržini, i na osnovu drugih dokumenata, može ustanoviti da je pisan 13 aprila 1943.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 69, 72.

b) Od II divizije nikakvih vesti — ne znamo šta je preduzela u pogledu likvidacije foč. posade. Naredili smo im da prvo predadu ultimatum — [zahtevaju] predaju, s tim da im se garantuju životi pod uslovom da predadu u ispravnom stanju oružje i sve ostalo.⁸

c) Radovan izbio sa nekim manjim delovima na Goransko i u Goliju — Višpića Do..

Od Nevesinja ništa novo. Drug Vicko je pošao jutros.

d) Drug Voloda³ izveštava da je napravio most kod Broda širine 2 m, sa ogradom. Most je patosao askama. Preko mosta mogu i tovarni konji ići sa punim tovarom.

„ II. Drug Stari je pregledao onu tablicu sledovanja i kaže: kad lp je već izdata jednom, ne bi trebalo pisati novu i ponovo dostavljati. Drugo, za sada u ovim prilikama, kada je ishrana na Aterenu, teško je, skoro nemoguće apsolutno pridržavanje ove Jtablice u svemu.

liji. Koča traži da mu se odmah upute u diviziju tenkisti⁴ borci njegove divizije. Verovatno je »zakačio« neki motocikl ili šlično.

Drugo novo — osobito — ništa.

u 18¹⁵ čas.

Drug. pozdrav
Terzić

³ Vidi dok. br. 57.

⁴ Ing. Vladimir Smirnov, šef Tehničkog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 14 APRILA 1943 ZAMENIKU NAČELNIKA
VRHOVNOG ŠTABA DA SE DRUGA PROLETERSKA DI-
VIZIJA NE ORIJENTIŠE ZA NAPAD NA GORAZDE I NE-
PRIJATELJSKE POSADE U DOLINI DRINE¹**

Druže Terziću,

Javi drugu Koči da ni pod koju cijenu još za sada ne dolazi u obzir zauzimanje Goražda, na lijevoj obali Drine. Druže Terziću, tvoje mišljenje je nepravilno, jer šta bi se dogodilo da se sada zakačimo sa ovima prema Sarajevu kad znaš da imamo ovdje 2 bolesne divizije² sa ogromnim brojem³ njenikac Javi ovo Koči i~ećfđlTdobro pazi aa~ne "napravi neku nepravilnost.³

Tiio

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA., pod reg. br. 7—4, k. 14. Na dokumentu nema datuma, ali se iz njegove sadržine, i iz drugih dokumenata, vidi da je pisan 14 aprila 1943.

² Odnosi se na Sedmu (bainijsku) i Devetu (dalmatinsku) NOU diviziju.

³ U vezi s ovim naređenjem, Velknir Terzić je, potpisujući Vrhovnog komandanta, uputio Štabu Prve proleterske divizije sledeći radiogram:

»Štabu I divizije

Za sada nikako ne napadati Goražde, niti dolaziti u sukob sa tim garnizonom, kao ni sa ostalim nemačko-hrvatskim posadama u dolini Drine.

14/IV

Tito, s. r.«

Pored razloga navedenih u naređenju upućenom Terziću, potrebno je imati u vidu da je Vrhovni komandant planirao da s Glavnom operativnom grupom što pre izbije u Limsku dolinu, kako bi na području Crne Gore i Sandžaka definitivno uništio razbijene četnike, koji su užurbano vršili nasilnu mobilizaciju, i dalje otežavali razvoj Narodnooslobodilačke borbe u Crnoj Gori. Po oslobođenju crnogorsko-sandžačkog operativnog područja, i posle kraćeg predaha jedinica Glavne operativne grupe, Vrhovni komandant je nameravao da nastavi nastupanje ka južnoj Srbiji, Kosovu i Metohiji.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 14 APRILA 1943 ZAMENIKU NAČELNIKA
VRHOVNOG ŠTABA DA KOMANDANT PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE UPUTI BRDSKE TOPOVE RADI PODRŠKE
NAPADA NA FOCANSKI UTVRĐENI REJON¹**

Druže Terziću,

Molim te da depešom narediš Koči da odmah „pošalje 2
*" brdska topa² sa odgovarajućom municijom drugu Peku za su-
trašnji napad na neprij. uporište.³

Stari

¹ *Original*, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istorij-
tškog instituta JNA, pod reg. br. 53—6, k. 14. Dokument je bez datuma,
C.to se iz njegove sadržine, kao i na osnovu drugih dokumenata, može
i utvrditi da je pisan 14 aprila 1943.

² Od šest brdskih topova, zaplenjenih u borbama na pravcu Goli
Vrh — Ifsar, Prva proleterska divizija je uputila samo jedan, jer ostali
još nisu bili osposobljeni za dejstvo (vidi knjigu prijemnih depeša Štaba
Druge proleterske divizije, zavedenu u pomenutom Arhivu pod reg
br. 1—7/9, k. 731, i tom IV, knj. 13, dok. br. 31).

³ Odnosi se na fočamski utvrđeni rejon (brda Celovina i Prevrace
na desnoj obali r. Cetine).

U vezi s ovim naređenjem, Velimir Terzić je, potpisujući Vrhov-
nog komandanta, uputio Štabu Prve proleterske divizije sledeći ra-
diogram:

»Štabu I divizije

Uputite Peku pomoć u artiljeriji od 2 brdska topa, sa do-
voljno municije.

14<IV

Tito, s. r.«

BR. 49

DOPUNSKO NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE U VEZI S NAPADOM NA FOCANSKI UTVRĐENI REJON¹

Vrlo hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

Najhitnije uputite vašu artiljeriju preko Han Soha u selo Orahovo² kao pomoć II diviziji za napad na fočansku tvrđavu, koji će biti 15. IV. naveče. Radio-stanice³ predajte Slobodanu.⁴

14. IV. 1943.

Tito, s. r.

P 14/IV-43

BR. 72

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA DOBRO PRIPREMI NAPAD NA FOCANSKI UTVRĐENI REJON I OBAVESTI VRHOVNI STAB O POČETKU NAPADA¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Naredili smo I diviziji da vam u selo Orahovo uputi svoju artiljeriju kao pomoć za napad na fočansku tvrđavu.² Ovaj napad dobro pripremite. Javite nam čas početka napada, radi učešća haubica u pripremi napada.

14/IV

Tito, s. r.

P 14/IV-43

¹ Original, pisan mastiljaivom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—4, k. 14.

² Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 70..

³ Te radio-stanice (bilo ih je devet) zaplenile su jedinice Prve proleterske divizije u borbama na pravcu Goli Vrh — Ifsar (vidi tom IV, taj. 13, dok. br. 31).

⁴ Slobodan Nakićenović

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—4, k. 14.

² Vidi dok. br. 70, 71.

BR. 30

OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O OSLOBOĐENJU SLUNJA, BRINJA I OTOČČA¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Naši u [Kordunu i] Lici zauzeli Slunj, Brinje i Otočac, razbili nepr. i zaplenili ogroman materijal.²

Tito, s.r.

[... F

.14/IV

P 14/IV

BR. 74

AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ RUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA OBUSTAVI NAPAD NA FOCANSKI UTVRĐENI REJON¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Obustaviti predviđeni napad na fočansku tvrđavu.² Peko ~tigao.

15/IV.

Tito, s.r.

P 15/IV

~ ¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—4, k. 14.

² O oslobođenju tih mesta vidi tom V, knj. 14, dok. br. 17, 33, 39, 48, 53, 54, 61, 66, 66.

³ Redakcija je ovde izostavila radiograjm upućen- Štabu Druge proleterske divizije, jer je istovetan s ovim koji objavljujemo.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—4, k. 14.

Iz knjige prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije (reg. br. 1—7/9, k. 731) vidi se da je naređenje primljeno 15 aprila u 7,10 a dešifrovano u 7,30 časova.

² Napad je najpre bio odložen, jer bi on tada, bez dovoljnog broja artiljeriskih oruđa, izazvao ošetne gubitke. A 19 aprila, kad je usledio jak protivudiar četnika od Čelebića u pravcu Foče, pa se glavnina Druge proleterske divizije angažovala na tom pravcu, moralo se i odustati od odlučnog napada. Ali je fočanski utvrđeni rejon bio pod blokadom sve do 4 maja 1943, kada su ga deblokirali delovi 369 nemačke divizije.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA GLAVNINU SNAGA ORIJENTISE
KA PLJEVLJIMA¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Napad na Foču obustavljen za danas zbog jačine tvrđave i eventualno velikih žrtava. Odmah ispitajte snage u Pljevljima i uslove za likvidaciju ovog garnizona.² Sa jednom brigadom zadržati se na prostoru Goražde — Čajniče i čistiti teren od četničkih bandi, a sa ostale dve brigade pomeriti se bliže Pljevljima, čisteći okolni teren i poboljšavajući uslove ishrane, i čekati daljna naređenja.

15/IV. - Tito, s.r.
P 15/IV

BR. 76

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DI-
VIZIJE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O JAČINI ČETNIČKIH
SNAGA U PIVSKOJ ŽUPI, GOLJI I BANJANIMA¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Najhitnije nas izvestite o jačini četničkih snaga u Pivskoj Župi, Goliji i Banjanima.

15.IV Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoričkog instituta JNA, pod reg. br. 17—4, k. 14.

² U Pljevljima su se tada nalazile jače snage iz sastava italijanske divizije »Taurinense«, koje su bile dobro utvrđene (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 76, 87).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoričkog instituta JNA, pod reg. br. 16—4, k. 14.

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 15 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDAN-
TU DRUGU TITU O NEPRIJATELJSKOJ AKTIVNOSTI NA
PRAVCU BLAGAJ — NEVESINJE I O JAČINI NEPRIJA-
TELJSKIH SNAGA NA PRAVCU NASTUPANJA TREĆE
NOU DIVIZIJE¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

1) Avioni su bombardovali opet Foču — levu obalu Čehotine.

2) Drug Ljubiša² malo pre javio mi je da su četnici pokušali danas prodor od Blagaja ka Nevesinju.³ Sada se baš vode borbe na tome pravcu.

3) Pitao sam Stab III divizije kakve podatke imaju o jačini nepr. snaga u Pivskoj Župi, Goliji i Banjanima.⁴ Oni su mi odgovorili da prema neproverenim podacima ima u Pivskoj Župi oko 2000 četnika sa nešto malo Talijana, u Goliji do 500 Bajovih⁵ četnika i u Banjanima do 2000 krilaša Krste Popovića. Ovi podaci nisu provereni; ovo je bilo stanje pre neki dan.

Drugo — sa ostalih pravaca i sektora — nema ništa naročito.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

U 12¹⁵

Teržić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoričkog instituta JNA, pod reg. br. 47—2, k. 9A. Dpkumenat nema datuma, ali se po sadržini vidi da je pisan 15 aprila 1943.

² Ljubiša Urošević. Tada je bio zamenik načelnika Štaba Devete NOU divizije.

³ Aktivnost neprijateljskih snaga na tome pravcu, protiv Devete NOU divizije, otpočela je 15 aprila 1943. Žestoke borbe trajale su sve do 29 aprila, kada je neprijatelju pošlo za rukom da i četvrti put preotme Nevesinje. Opširnije o ovim borbama Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 228, 234, 236, 239, 246, MJ, 250, 254, 257, 260, 262, 264, 266, 272, 278, 280.

⁴ Vidi dok. br. 76.

⁵ Bajo Stanišić, pukovnik bivše jug. vojske. Poginuo, s čitavim rukovodstvom crnogorskih četnika, u manastiru Ostrogu 18 oktobra 1943, u borbi protiv Pete (crnogorske) brigade Treće NOU divizije.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA DOSTAVI PLAN MANEVRA U VEZI S DA-
LJIM NASTUPANJEM¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Dajte predlog radiogramom za pravac kuda biste uputili glavne a kuda pomoćne snage vaše grupe prema istoku.²

15/IV.

Tito, s.r.

BR. 79

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA JEDNOM BRIGADOM SADEJSTVU-
JE DRUGOJ PROLETERSKOJ DIVIZIJI U UNIŠTENJU
ČETNIČKIH SNAGA ZAPADNO OD CELEBICA¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

1200 četnika na liniji Glušci — Draževo — Hočevo, zapadno od Celebića.² Pošto je Sandžačka brojno mala, odmah sadej-

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—4, k. 14.

² Plan manevra dao je Štab Treće NOU divizije istog dana (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 89).

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—4, k. 14.

² Odnosi se na grupaciju četnika Draže Mihailovića sastavljenu od Samostalnog ibarskog odreda i osam brigada (Kolašinska, Bjelopoljska, Durmitorska, Pljevaljska, Mileševska i tri vasojevičke jurišne). Ukupna jačina: preko 3.000 četnika. Oni su 19 aprila ujutru iznenada, iz tri pravca (između f. Tare i r. Četotine), napali na Drugu proletersku diviziju, s ciljem da je razbiju i odbace preko r. Drine. Istovremeno, pravcima: Goransko — Avtovac, Bileća — Gacko, Mostar — Nevesinje i Konjic — Glavatičevo, izvršen je jak četnički pritisak i na Treću, Devetu i Sedmu NOU diviziju.

Ovaj četnički napad, planiran u višim italijanskim štabovima, vršen je uz jaku podršku italijanske artiljerije. Opšti mu je cilj bio:

stvujte jednom brigadom pravcem Kovač — Gradac — Meljak — Bobovo u cilju uništenja ove četničke bande.³

15/IV

Tito, s.-r.

BR. 80

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA U SADEJSTVU S JEDNOM BRIGA-
DOM PRVE PROLETERSKOJ DIVIZIJI RAZBIJE ČETNIKE
KOD CELEBICA¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Naredili smo I diviziji da vam sadejstvuje u uništenju četničke grupe zapadno od Celebića sa jednom brigadom — pravcem koji ste predvideli.² Vi morate razbiti ovu četničku bandu, ukazujući pomoć Sandžačkoj bataljonima II proleterske brigade, odnosno najbližim vašim snagama.

15/IV

Tito, s.r.

olakšati prikupljanje italijanskih jedinica koje će u zajednici s četnicima odbaciti snage Glavne operativne grupe na levu obalu Drine i deblokirati fočanski utvrđeni rejon. (Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 231, 232, 234, 236, 236, 240, 242, 245, 248, 270.)

³ Štab Prve proleterske divizije uputio je na taj pravac Sedmu krajišku NOU brigadu (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 96).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—4, k. 14.

Iz knjige prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije (reg. br. 1—8/9, k. 731) vidi se da je naređenje primljeno istog dana u 14,30 časova.

² Vidi dok. br. 79 ove knjige i tom IV, knj. 12, dok. br. 88.

BR. 81

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 15 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDAN-
TU DRUGU TITU O SADRŽINI NAREĐENJA IZDATIH
PRVOJ I DRUGOJ PROLETERSKOJ DIVIZIJI U VEZI
S POJAVOM ČETNIČKE GRUPACIJE ZAPADNO OD ČE-
LEBICA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

U vezi depeše Štaba II divizije² naredio sam:

a) Štabu I divizije da im³ ukaže pomoć sa jednom brigadom u cilju uništenja ove četničke grupe koja se drži kod Čelebića (neposredno — zapadno). Naglasio sam Koči da tu brigadu treba uputiti preko Gradca ka Meljaku, jer je to najpogodniji i za nepr. najosetljiviji pravac dejstva.⁴

b) Štabu II divizije da preduzme sve da se ova četnička grupa kod Čelebića razbije. Da pojača Sandžačku brigadu sa potrebnim brojem bataljona bilo iz II proleterske, bilo iz II dalmat., tj. onima koji su bliži i pre mogu stići u pojačanje.⁵

u 13¹⁵ čas.

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK ŠKJ, pod reg. br. 16419/13—9 (43). Dokument je bez datuma, ali se iz njegove sadržine i upoređenjem sa drugim dokumentima vidi da je pisan 15. aprila.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 88.

³ Misli se na jedinice Druge proleterske divizije.

⁴ Vidi dok. br. 79.

⁵ Vidi dok. br. 80.

Fotokopija dokumenta br. 82

**UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA, NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 APRILA 1943 ZAMENIKU NAČELNIKA
VRHOVNOG ŠTABA O DOPUNI IZDATIH NAREĐENJA
PRVOJ I DRUGOJ PROLETERSKOJ BRIGADI U VEZI
S NAPADOM NA ČETNIČKU GRUPACIJU KOD CELEBICA¹**

Drugu Terziću

Slažem se sa naređenjem da I Divizija odmah pošalje jenu brigadu u pomoć kako bi **uništili** a ne samo razbili četnike.² Podvući još jedanput u depeši Koči da je ta stvar hitna i da se ne smije odlagati. Pravac koji si mu dao je dobar, samo si trebao dati i dalji pravac na s. Kolijevka — Konjsko Polje, s tim da! dva bataljona krenu od Kolijevke prema Oštrikovom Brdu blizu Tare, tako da se zatvori pravac odstupanja na Tepce. II Diviziji naredi da pojača Sandžačku brigadu sa 4 bataljona koji su najbliži na raspoloženju. Ofanzivne operacije protiv ove bande preduzeće se onog momenta kada Kočine snage stignu na određeni pravac.

Napomena:

Najbolje je da javiš da se II Proleterska hitno smijeni Dalmatincima,³ kako bi čitava II Proleterska išla na pojačanje Sandžačkoj. Peko je inače naredio da se ova smjena izvrši noćas.⁴

Tito

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u. Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 6—4, k. 14. Dokumentat je bez datuma, ali se po njegovoj sadržini, kao i na osnovu drugih dokumenata, može utvrditi da je pisan 15 aprila 1943 (u drugoj polovini dana).

² Vidi u dok. br. 81 prvu rečenicu odeljka pod b.

³ Odnosi se na Drugu dalmatinsku NOU brigadu.

⁴ U vezi s tim naređenjem, Velimir Terzić je, s potpisom vrhovnog komandanta druga Tita, uputio sledeće radiograme Prvoj i Drugoj proleterskoj diviziji:

»Štabu I divizije

Najhitnije uputite jednu brigadu preko Meljaka za Kolijevku i dalje prema Oštrikovom Brdu — Vranovina u pomoć Sandž. brigadi, u cilju uništenja četničke grupe kod Celebića. Objedinite dejstvo sa Štabom II divizije.

15. IV

Tito, s.r.

Štabu II divizije

Odmah smenite II proletersku sa II dalmatinskom. II proletersku uputite u pomoć Sandžačkoj odmah. Objedinite dejstvo ovih brigada sa Kočinom brigadom, koja ima da se pojavi preko Meljaka kod Kolijevke.

15. IV

Tito, s. r.«

Iz knjige prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije (reg. br. 1—8/9, k. 731) vidi se da je ova druga depeša primljena istog dana u 16,30 časova.

DIREKTIVNO PISMO SVETOZARA VUKMANOVICA-TEMPA OD 15 APRILA 1943 ORGANIZACIJAMA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE NA KOSOVU I METOHIJI ZA RAD NA ORGANIZOVANJU I RUKOVOĐENJU NARODNO-OSLOBODILACKOM BORBOM¹

SVIMA ČLANOVIMA I ORGANIZACIJAMA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE NA KOSOVU I METOHIJI

U svom radu na organizovanju i rukovođenju Narodno-oslobodilačkom borbom partijske organizacije na Kosovu i Metohiji postigle su dosta velike uspehe.

1) Popularisana je naša Partija kao organizator i rukovodilac Narodno-oslobodilačke borbe. Široke narodne mase, šiptarske i srpske, na delu su se uverile da su komunisti zaista najdosledniji borci za nacionalno oslobođenje ispod fašističkih okupatora.

2) Zatupljena je u mnogome oštrica šovinističke mržnje između šiptarskog i srpskog naroda. Na taj način u mnogome su osujećeni mračni planovi fašističkih okupatora da raspirivanjem šovinističke mržnje i izazivanjem bratoubilačkog rata obezbede svoju krvavu vladavinu nad narodima Kosmeta.

3) Naneseni su osetni udarci fašističkom okupatoru. Organizovani su partizanski odredi² koji su na delu pokazali da su partizani neustrašivi zaštitnici naroda i osvetnici za sve zločine koje izvrše okupatorski zverovi nad narodom. Narodnim masama je pokazano da je Partizanska vojska — vojska bratstva, u kojoj nema šovinističke mržnje i u kojoj se bore rame uz rame Šiptari, Srbi i Crnogorci.

Ali u ovom svom radu, partiske organizacije na Kosovu i Metohiji pokazale su čitav niz grešaka i slabosti:

1) One su zauzele posve sektaški stav po pitanju okupljanja svih grupa i struja, koje *dan*as stoje na liniji borbe protiv okupatora, u *jedan jedinstveni antifašistički front naroda Kosova i Metohije*. Taj sektaški odnos vidi se jasno iz stava prema nacionalističkim šiptarskim grupama koje se počinju oformljivati stvarajući svoje „nacionalne odbore“. Ove

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Istorijskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 14280 I, 1—10 (43).

² Na području Kosova i Metohije su tada dejstvovali Šarplaninski i Šiptarski partizanski odred, kao i nekoliko manjih partizanskih grupa, među kojima je najveća bila ona u rejonu Prizrena koja je imala desetak ljudi.

grupe *dan*as objektivno stoje na liniji borbe protiv okupatora .. . bez obzira što primaju u svoje redove izvesne elemente koji su do juče služili okupatoru. Proglasiti samo zbog toga ove grupe kao »šovinističke i reakcionarne« je posve sektaško i štetno postavljanje u odnosu na pravi razvoj Narodno-oslobodilačke borbe. Taj sektaški odnos vidi se još i prema onim šiptarskim i srpskim grupama i pojedincima koji su bili u službi okupatora, ali nisu vršili zločine nad narodom i koji *dan*as hoće da učestvuju u Narodno-oslobodilačkoj borbi.

Osim toga, partiske organizacije na Kosmetu su *sektaški i birokratski* postavljale pitanje rukovodstva Partije u Narodno-oslobodilačkoj borbi.

Pojedini mesni komiteti prosto su dekretom naređivali narodno-oslobodilačkim odborima šta sve imaju raditi i kako će postupati u pojedinim konkretnim slučajevima. Naravno da su ovakvim radom partiskih organizacija narodno-oslobodilački odbori postali ustvari *organi Partije* a ne organi *opšte narodne borbe* u kojima pored ostalih rodoljuba učestvuju i *komunisti*. Ovakvim radom narodno-oslobodilački odbori nužno su morali dobiti suviše uzak karakter, što je nanosilo ogromne štete pravilnom razvoju Narodno-oslobodilačke borbe.

2) Partiske organizacije na Kosmetu nisu znale primeniti liniju naše Partije na specijalne uslove koji postoje na Kosmetu. One su zaboravile da se šiptarske mase, zbog njihove zaostalosti, njihovog prividno povlašćenog položaja, ne mogu *f* odjednom prevesti na pozicije *oružane borbe protiv okupatora*. Naprotiv, bilo je nužno razviti borbu tih masa za *njihove najpreče ekonomske potrebe*, pa kroz tu borbu *postepeno* ih privoditi pozicijama oružane narodno-oslobodilačke borbe. Na taj način moglo se istovremeno ostvariti *jedinstvo šiptarskih i srpskih masa* i *potpuno iskoreniti* međusobna šovinistička mržnja. Isto tako partiske organizacije na Kosovu i Metohiji su pogrešno procenile da se *partizanski srpski odredi naročito na Kosovu, ne mogu održati* jer nema uslova zbog šovinistički raspoloženih šiptarskih masa. One su zaboravile da, uporedo sa razvijanjem ekonomske borbe, moglo se i moralo se *prilaziti stvaranju zajedničkih šiptarsko-srpskih odreda*, koji bi se na delu pokazali kao *vojska bratstva svih naroda Kosova i Metohije*. Ovo tim pre što su se odredi mogli oslanjati na *susedne srpske odrede*, pa čak njihove baze iskorištavati za formiranje j, svojih odreda. Samo tim putem mogla se razvijati partizanska borba na Kosovu i Metohiji.

3) Partiske organizacije na Kosmetu nisu znale prilagoditi svoje *organizacione oblike i metode rada* novonastaloj situaciji u *uslovima rata i neviđenog terora* od strane okupatora i njegovih slugu. One su uporno ostajale pri starim orga-

nizacionim formama i metodama rada i na taj način dozvolile da padne u ruke neprijatelja najveći broj naših partiskih aktivista. One su *nerazumnim i nepromišljenim akcijama po gradovima* (ubijanje okupatorskih vojnika i dr.) doprinele da neprijatelj *razbije naše najjače organizacije* (Peć i dr.) i da na taj način baci nas unazad za nekoliko meseci.

Drugovi komunisti Kosmeta,

bez oklevanja nagovestite *rat do istrebljenja sektaštvu* koje se ukorenilo u vašim redovima. Pružite ruku bratske saradnje svim onim grupama i pojedincima koji *danas* stoje na liniji borbe protiv okupatora. Svim silama i uporno radite da te grupe *ostanu dosledne Narodno-oslobodilačkoj borbi*. Svim silama i uporno radite da *privučete* na pozicije Narodno-oslobodilačke borbe i one *grupe i pojedince koji stoje još uvek po strani* i sa svim tim grupama i pojedincima ostvarite jedinstveni antifašistički front sviju naroda Kosmeta na bazi: *borbe protivu okupatora i samoopredeljenja naroda posle oslobođenja*. Borite se za rukovodstvo Partije u antifašističkom frontu, ali ne *dekretiranjem i naređivanjem, već istrajnim i predanim radom i borbom Za narodno oslobođenje*.

Bez oklevanja navestite rat do istrebljenja *šabloniziranja i krutosti* u sprovođenju linije naše Partije u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Organizujte borbu šiptarskih i srpskih masa za njihove *najpreče ekonomske potrebe i postepeno ih privodite pozicijama Narodnooslobodilačke borbe*.

Organizujte *zajedničke šiptarsko-srpske partizanske odrede* i smelo udarajte u prvom redu po fašističkom okupatoru.

Povezujte borbu partizanskih odreda Kosmeta sa borbom partizanskih odreda Srbije, Crne Gore, Makedonije i Albanije.

Bez oklevanja izvršite *preorijentaciju i prilagođavanje* partiskih organizacija novonastaloj ratnoj situaciji. Prodirite na selo i stvarajte *terenska rukovodstva*. Izbegavajte nerazumne i nepromišljene akcije koje nam donose više štete nego koristi. Čuvajte naše *kadrove* kao oči u glavi. Preduzmite sve mere da se naše partiske organizacije očvrstnu i povećaju.

Drugovi komunisti Kosmeta,

istoriskom pobedom herojske Crvene armije kod Staljin-grada i pobedama Saveznika u Severnoj Africi rat je ušao u svoju *završnu fazu*. Približava se konačni slom fašističkih porobljivača a time i dan slobode napaćenim i iskrvavljenim narodima Evrope. Sveopšta ofanziva Saveznika je otpočela. Kao dostojan saveznik velikih anglo-sovjetsko-američkih sa-

veznika, *naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije otpočela je*, pod mudrim komandovanjem *druga Tita*, svoju *sveopštu ofanzivu* za oslobođenje naših napaćenih naroda. Njene slavne udarne brigade i divizije u svom pobedonosnom maršu iz Zapadne Bosne ušle su već na teritoriju Srbije, Sandžaka i Crne Gore. Nije daleko dan kada će se pojaviti i na granicama Kosova i Metohije. Zato, drugovi, napregnimo sve svoje snage da *preovladamo sve naše slabosti* i da dostojno dočekamo *dan* kada će se naša Narodnooslobodilačka vojska Kosmeta sastati sa proslavljenim proleterskim divizijama i našim ljubljenim vrhovnim komandantom drugom Titom.

Mi, drugovi komunisti Kosmeta, moramo pred njih izaći bar sa *jednom udarnom brigadom*. To će im biti najlepša dobrodošlica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

3,5. aprila 1943
Položaj

Za CK KPJ
T e m p o

BR. 84

TAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
I POJ OD 15 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKO-
O SITUACIJI NA POJEDINIM SEKTORIMA GLAVNE
OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTABA¹

Drugu Marku

1) Situacija:

a) Na pravcu Mostar — Nevesinje opet su četničke bande preduzele kontraofanzivu. Naše jedinice vode borbe sa njima • £ već celo prepodne.²

b) Kod Celebića pojavila se jedna četnička grupa od 1200, :Boju nije u stanju da savlada Sandž. brigada, zato smo naredili ;Se pojača kako iz I div. tako i bataljonima iz II divizije.*

Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu pod reg. br. 5669/VI, 4—15 (43). Dokumentat je bez datuma, ali ;ove sadržine, i iz ostalih dokumenata, može zaključiti da je "la 1943.

primedbu br. 3 uz dok. br. 77.
dok. br. 79, 80.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA GLAVNINOM SNAGA RAZBIJE
ČETNIČKU GRUPACIJU U REJONU CELEBICA¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

'>Angažujte i II proletersku brigadu na pravcu Bunovi. VII kra-
jiška juče je krenula preko Gradca i Meljaka u pravcu Koli-
jevke. Neprijatelja morate razbiti.²

16.VI

Tito, s.r.

**IZLOŽENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
IUGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
SKE DIVIZIJE DA SE SPORO ISPOLJAVA SADEJSTVO
SEDME KRAJIŠKE BRIGADE DRUGOJ PROLETERSKOJ
DIVIZIJI¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

II divizija izveštava da neprijatelj ugrožava Bunove i da se
-iVaše sadejstvo ne oseća. Izvestite kad je pošla VII krajiška.²

16. IV

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
-hivu Istoriskog Instituta JNA, pod reg. br. 24—4, k. 14.

² O borbama koje su, od 15—18 aprila 1943, vođene protiv san-
ke četničke grupacije opširnije vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 97,
101, 104, 105, 109, 115, 122.

.. • ¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—4, k. 14.

² Sedma krajiška NOU brigada pošla je na izvršenje zadatka
(sadejstvo Drugoj proleterskoj diviziji) noću 15/16 aprila. Njeno dejstvo
u bok.i pozadinu četničke grupe u rejonu Celebića nije se odmah osetilo
zbog dubokog obuhvata, prostorno dosta udaljenog (vidi tom IV, knj.
12, dok. br. 96).

c) Po izveštaju VII divizije, stanje kod njih sve gore —
sada imaju 150 zdravih od VII brigade.⁴ Dalje izveštavaju da
je Komanda mesta u Borcima napustila dužnost, da su se oni
iz Komande razišli kućama — jer se boje četnika (od kojih se
pojedini pojavljuju i pucaju) a bez obezbeđenja su.

d> Sinoć je bio ovde drug Peko. Za sada smo odložili na-
pad na fočansku tvrđavu — zbog njene velike otpornosti, jačine,
što bi iziskivalo nesrazmerno velike žrtve u borcima.

Od drugih pravaca i sektora nema ništa naročito.

2) Sinoć smo se saglasili da bolnice (sem zaraznih) preba-
cujemo delom na prostor: Trbušće — Beleni — Popi — Vrb-
nica, a delom sa one strane, bliže uglu Tara — Drina, gde po
izjavi druga Peka ima bogatih sela i pogodnih uslova za
smeštaj.

3) Sve tvoje depeše — jučerašnje — poslao sam bilo te-
lefonom, bilo radio-putem.⁵

Sad ću poslati i ovu za Pekića i pismo Vujoviću.⁶

13³⁰ čas.

Drug. te pozdravlja
Terzić

⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 75.

⁵ Tim depešama, upućenim brigadama, pozivani su kandidati od-
ređeni za Viši partiski kurs pri CK KPJ, i davana im uputstva čime
treba da se pri polasku obezbede (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA,
reg. br. 1—7/9, k. 731).

⁶ Redakcija nije uspela pronaći pismo upućeno Mitru Vujoviću.

DOPUNSKO NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA UPUTI JOS JEDNU BRIGADU U POMOĆ DRUGOJ PROLETERSKOJ DIVIZIJI¹

hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

Odmah- uputite u pomoć II diviziji još jednu brigadu i to preko Vikoča.² Neprijatelj jakim snagama potiskuje ka Drini II diviziju, koja se nalazi u teškoj situaciji.

Tito, s.r.

P

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA ZA RAZBIJANJE ČETNIČKE GRUPACIJE ANGAŽUJE I DELOVE DRUGE DALMATINSKE BRIGADE¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Naredili smo I diviziji da vam uputi u pomoć još jednu brigadu preko Vikoča.² Stupite u vezu. Angažujte protiv neprijatelja i deo II dalmatinske, samo da se bande razbiju i unište.³

16/IV

Tito, s.r.

P

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 14—4, k. 14. Na dokumentu nema datuma, ali se po sadržini, kao i na osnovu drugih dokumenata, vidi da je pisan 16 aprila 1943, oko 17 časova.

² U vezi s ovim naređenjem, Štab Prve proleTERSKE divizije uputio je istog dana Treću krajišku NOU brigadu (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 94).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—4, k. 14.

² Vidi dok. br. 87.

³ Iz Druge dalmatinske NOU brigade angažovana su dva bataljona (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 101).

AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ UGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLETKE DIVIZIJE DA SADEJSTVUJE DRUGOJ PROLETKOJ DIVIZIJI U NAPADU NA ČETNIČKU GRUPACIJU KOD CELEBICA¹

STAB I DIVIZIJE

06 četnika² napada od Celebića levom obalom Ceotine u prav-
'gBunovi.³ Sandžačka bez borbe napustila prostor od Celebića
akić Brda; njeno stanje teško.⁴ II proleTERSKA drži položaj
— Bakić. Peko večeras priprema kontranapad.⁵
Sadejstvo vaših brigada III i VII predviđenim pravcima
shodno.

16.IV.

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—4, k. 14.

² Neprijatelj je bio znatno jači (vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 79).

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 98.

⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 97, 235, 238.

⁵ Taj protivnapad nije uspeo (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 115),
'je obnovljen noću 17/18 aprila (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 101).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DI-
VIZIJE DA RAZBIJE NEPRIJATELJSKE KOLONE KOD
PLANE I GORANSKA¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Celokupnim snagama bacite se na nepr. grupu koja je na pravcu Plana — Korita.² Zatim, pošto ovu razbijete, okrenite se svim snagama na četničku grupu kod Goranskog.³ Držite jedinice prikupljeno. Vi za ove zadatke imate dovoljno snaga. Nastojati da se nepr. uništi i rastroji — ne. zadovoljiti se potiskivanjem i odbacivanjem. Cim završite ove zadatke, odmah ćete krenuti ka istoku.

16.IV

P

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—4, k. 14.

² Na tom pravcu je dejstvovala kolona od četiri italijanska pešadiska bataljona, oko 1000 četnika. Nevesinjskog četničkog korpusa i tri čete domobrana, ojačana bataljonom tenkova i divizionom artiljerije i podržana avijacijom. Cilj joj je bio da proдре pravcem Bileća — Gacko — Foča i, uz sadejstvo ostalih snaga, deblokira Počanski garnizon (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 240, 245, 248, 251). Protiv ovih neprijateljskih snaga su upućeni samo Prvi i Treći bataljon Pete (crnogorske) NOU brigade. Ovi bataljoni su vodili veoma žestoke trodnevne borbe (16—18 aprila), ali bez uspeha, pretrpevši pritom osetne gubitke (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 161, 246, 247, 250, 254, 257, 258).

³ Ne sačekavši napad Četvrte proleterske (crnogorske) brigade, četnici, pod komandom Baja Stanišića, otstupili su noću 16/17 aprila prema italijanskom garnizonu u Nikšiću (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 20, tom IV, knj. 12, dok. br. 124).

**VESTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
V I POJ OD 16 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDAN-
DRUGU TITU O SITUACIJI U ZONI DEJSTVA TREĆE
I DEVETE NOU DIVIZIJE¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Razgovarao sam sa Štabom Dalmatinske i III divizije jutros.

Na pravcu prema Nevesinju četnici vrše pritisak i to opet Blagaja. Vode se borbe.² Danas će se angažovati i ona tri 'jona Hercegovačke brigade koja su, iz južne Hercegovine, la kod Drežnja.³

Na pravcu Plana — Gacko, kao i na pravcu Goransko — 10 — prema Gackom, četnici vrše jači pritisak na oba vca. Na prvom pravcu su sa Talijanima. Na oba pomenuta yca vode se borbe. Snage III divizije su rasturene na većem "toru — rasplinite. Naredio sam da sa celokupnim snagama •o napadnu ovu jižnu grupu (koja je bliža i opasnija), a da se odmah — sa svim svojim jedinicama — okrenu "tiv ove četničke grupe kod Goranskog.⁴ Kazao sam im da imaju dovoljno snaga (IV i V crnog., I dalm. i 3 bataljona cegov. br. — samo ako budu sa prikupljenim snagama risali.

-VII hrvatske divizije moli da se prebaci negde. oxamo, igorje, pošto su im ovamo vec đve brigade i diviz. bolnica. jnugu Dedijeru sam detaljno objasnio način i mesta pre-tonja bolnice.

leni se čini, ako dovedemo u vezu one četničke napade .čelebića, Goranskog, Plane i Blagaja, da je to neka njihova traofanziva sa svim raspoloživim snagama što imaju — 'rom na jednovremenost i pravce dejstva.

u li³⁰ čas.

S drug. pozdravom
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog tuta JNA, pod reg. br. 56—1, k. 9A. Dokumentat je, verovatno, n 16 aprila 1943.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 236.

³ U južnoj Hercegovini je dejstvovala udarna grupa (dva bata-) Desete hercegovačke brigade.

⁴ Vidi dok. br. 90.

BR. 92

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 APRILA 1943 ŠTABU SEDME NOU
DIVIZIJE DA OBEZBEDI PRAVAC KONJIC — GLAVATIČEVO¹

ŠTABU VII DIVIZIJE

Zašto ne kontrolišete selo Borci, kad vam je naređeno.²
Odmah uputite tamo jače izviđačke delove.

16/IV

Tito, s.r.

BR. 93

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 17 APRILA 1943 ŠTABU SEDME NOU
DIVIZIJE DA OBEZBEDI PRAVAC KONJIC — GLAVATIČEVO I EVAKUIŠE ZARAZNU BOLNICU¹

ŠTABU VII DIVIZIJE

Morate suzbiti neprijateljske delove iz, Čičeva.² U tom cilju angažujte sve sposobno ljudstvo iz VII brigade.

Da ste bili budni, to se ne bi dogodilo. Teren Glavatičeva — Zaborani — Borci morate stalno kontrolisati.³

Naredite evakuaciju zarazne bolnice iz Glavatičeva ka Kalinoviku.

17-IV

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—4, k. 14.

² To kontrolisanje je bilo potrebno radi zatvaranja pravca koji od Konjica izvodi ka Glavatičevu, tj. radi obezbeđenja zaleđa Centralne bolnice (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 102).

³ Original, pisan mastiljom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—4, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 246.

³ O situaciji na sektoru Glavatičeva i o borbenoj sposobnosti Sedme NOU divizije (koju je zahvatila jaka epidemija pegavog tifusa) vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 102, 246.

BR. 94

IZVEŠTAJ ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 17 APRILA 1943 VRHOVNOM ŠTABU O SITUACIJI NA TERITORIJI KONJIČKOG VOJNOPOZADINSKOG PODRUČJA¹

OTSEK VRHOVNOG ŠTABU
VOJNE VLASTI U POZADINI

O. broj 342
17-IV-1942 g.

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. i P.O.J.
Za Ob. otsek

- i 1. Pitanje četnika Zagorskog bataljona još nije skinuto # dnevnog reda. Jedan manji broj — oko dvadeset i pet — pratio se kućama, ali tako da su jednostavno došli kućama ne avljajući se Komandi mesta u Kalinoviku i ne predajući oružje; »javili« su se samo odbornicima. Ostali su još u šumi, ^ azbijeni na manje grupe oko svojih sela, iz kojih se snab- •devaju.

U Ne raspolažući snagom da se to pitanje vojnički likvidira za šta ne bi trebalo više od sto vojnika s desetak p. mi- «\$raljeza, jer se odmetnici ne mogu skupiti i razbijeni su na *manje grupe koje čak ni pod ovim uslovima slabe naše posade ne uspevaju da se povežu — moramo da gledamo kako se to pitanje oteže. Preko naših poverenika došli smo u dodir s ne- icim grupama, ali svi ti razgovori još uvek nisu dali nikakav rezultat. U jednoj grupi bio je prisutan razgovoru pre dva -dana i Nedo Banjanin, komandant bataljona. On je izjavio da jftije nikad i da neće nikad učiniti nikakav potez protiv par- • tizana i rekao: »Vratili se mi, ne vratili, oni (partizani) će po- •'-bediti.« Naši poverenici imali su utisak da su svi drugi gori J^od Neđe i da bi se on vratio, ali neće bez ljudi. Druge grupe „„r©pet se izgovaraju čekanjem šta će uraditi Nedo. Kod svih je ^zjedničko sledeće mišljenje: naše bavljenje ovde smatraju -prolaznim, štaviše, jedan je rekao da ćemo za malo dana mo- rati otići jer neće više biti hrane. (Stvarno se hrana brzo is- glergljuje pa ishrana bolnica i vojske može^koro^doći u pita- T aje^Zatim, iako su do njih doprle naše radio-vesti, koje izdaje - Komanda mesta u Kalinoviku, većina ne veruje tim vestima, drže da preko Neretve nema više partizana, ne veruju u naše

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Isto- riskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2483/IV, 3—10 (42).

U zaglavlju je pogrešno napisana godina; treba: 1943. To se vidi po događajima o kojima je reč u dokumentu.

osvajanje Otočca, Gračaca, Brinja, ne veruju u ostale naše akcije u Krajini i Hrvatskoj, čak ne veruju ni u zauzeće Nevesinja, ni Cajniča i Metaljke itd. Nemačku koncentraciju u Sarajevu smatraju pripremom za novu ofanzivu protiv nas i svi se boje povratka okupatora i četnika. Naši poverenici uzalud su se trudili da razbiju njihove glupe zablude, ali su im rekli da su to poslednji razgovori i da će njima sledovati najoštrije mere.

Iz jedne grupice od 13 četnika, sa komandirskom Nikom Višnjavcem, pobjegao je četnik Tihomir Jagličić, u koga su posumnjali kad je od jednog Kalinovčana dobio pismo da se vrati i povede što više drugova, razoružali su ga, pretili mu itd. On je danas saslušan i prijavio se za I prol. brigadu, -kuda će biti upućen čim mu prezdravi noga. Po njegovom iskazu slali su Neđi Banjaninu dvaput kurira i Nedo je pre dvanaestak dana rekao da neće da se preda, a drugi put ga kuriri nisu našli. Pred polazak govorili su ljudi iz njegove grupe da će ići za Trnovo ili Nevesinje, ali moje je uverenje da su to samo njega hteli zavarati i da su se samo premestili, ali nisu daleko. Sve su to mizerije kojima je teško da se maknu suviše daleko od svojih sela zbog ishrane.

Ta grupa se nalazila na Kutskom gradu iznad Kuta.

Nema prema tome nikakvog izgleda na predaju tih ljudi.

S jednom valjanom jedinicom od stotinak ljudi mogle bi se za malo dana pronaći i likvidirati sve te grupice.

Mi smo počeli sa konfiskacijama. Konfiskacija u Sijerči ostavila je veliki utisak i na druga sela, koja su sad na redu.

Izdali smo naredbu da i oni koji su se vratili moraju da se prijave Komandi mesta i predaju oružje, inače će se tretirati kao i odmetnici. Upozorene su porodice da će odgovarati kao jataci ako im dodaju hranu ili druga sredstva, a i odbornici su upozoreni da će odgovarati za odmetnike koji se nađu u selu neprijavljeni i da nisu predali oružje.

2. U samom Kalinoviku nemamo nikakvog obezbeđenja, ni posade sposobne da vrši redovne poslove, da drži straže, da daje koju patrolu, da vrši konfiskacije, sakupljanje hrane itd. Od meštana stražara ostalo ih je svega pet, a od 15 Banijsaca ima za službu sposobnih šest. To je čitava posada. Meštani nisu pouzdani, a Banijsci su iscrpljeni, ne možeš ih naći na stražarskom mestu i ne mogu da odgovore zadatku.

Pitanje makar jedne posade od trideset valjanih vojnika nameće se ako se hoće da Komanda mesta bar svojim najvažnijim redovnim dužnostima: odgovori.

3. Po izveštaju Komande konjičkog područja, Komanda mesta u Borcima napustila je mesto, jer je ostala bez obezbeđenja posle odlaska jedinica VII brigade a četničke grupice

počele se spuštati u Borke. Po izveštaju dobijenom posle obilaska Boraka od strane pomoćnika komandanta područja, i Komanda područja smatra da nema smisla tamo držati komandu mesta kad nema nikakve naše jedinice, mada je ta Komanda bila naredila Komandi mesta u Borcima da ostanu dok ne dobiju naređenje. Otkako su otišle jedinice VII brigade, narod u Borcima odbija svako izvršenje naredaba Komande mesta.

Danas je jedna devojka iz Boraka došla ovamo i javila se za borca, te smo je uputili Herc. brigadi.

Velika oskudica konja i hrane za konje, oskudica i u ljudima otežavaju neko brže prebacivanje bolnica,

Po izveštaju jednog bataljona VII brigade od pre dva dana izbio je neprijatelj na čuke iznad Čičeva i počeo se spuštati u selo-Čičevo i Kulu, ugrožavajući naše bolnice. Ne znaju snagu te grupe, ali štab bataljona javlja da bi se morao podvući ako su snage veće.

S obzirom da nema izgleda na neka pojačanja s druge strane, tražio sam jutros da se Komanda područja u Bjelimiću hitno po celoj toj stvari savetuje sa Štabom VII divizije i sa bataljonima VI brigade, ali da ne prebacuju ove poslednje na drugi zadatak bez velike nužde.

Talijanski zarobljenici i neposobni zaprenosi bolnica. Ja i Pavle² složili smo se da se Talijan prebace u KSttrrT^tk, gde ćemo gledati da ih oporavimo i osposobimo i -presećemo njihovo umiranje.

4. Formirana su posebna područja nevesinjsko i gatačko. Komanda mesta nalazi se u Nevesinju, a Komanda nevesinjskog područja u Kifinom Selu. Imamo redovnu poštansku vezu sa Gackom (kolima). U Kalinoviku i Ulogu komande mesta sada imaju dovoljno personala.

Moje je mišljenje da je neophodno da se za Kalinovik znađe 30 dobrih partizana za posadu i 100 ljudi za čišćenje terena i likvidaciju odmetnika. Molim da o tome povedete računa.

Mislio sam da ću se ovde zadržati kratko vreme, ali je alo da sam se pretvorio u sreskog načelnika i ne vidim aja mome bavljenju ovde.

Šaljem u prilogu, po iskazu jednog poverljivog čoveka je više puta razgovarao sa čika Brankom -- Ostojićem,³ /e je gluposti čika Branko govorio.⁴

S.F. — SI. N.!

Janko

Pavle Pekić
Zarija Ostojić

Redakcija nije uspela pronaći taj prilog.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 17 APRILA 1943 ŠTABU SEDME NOU
DIVIZIJE DA RAZBIJE ČETNIKE U REJONU GLAVATIČEVA¹

ŠTABU VII DIVIZIJE

Četnike kod Glavatičeva morate razbiti. Upućene su dve čete VIII brigade od Uloga ka **Cičevu**. Odmah pozovite bataljone VI brigade da se iz Umoljana krenu za Glavatičevo i da vam sadejstvuju.²

17/IV

P

Tito, s.r.

BR. 96

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 17 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLET-
TERSKJE DIVIZIJE DA U SADEJSTVU S BRIGADAMA
PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE PRISTUPI UNIŠTENJU
ČETNIČKE GRUPACIJE KOD CELEBIĆA¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Preduzmite energično gonjenje neprijatelja. Povežite se sa **III** i **VII** krajiškom u cilju uništenja odbačenih bandi.² Radovan razbio Talijano-četnike kod Plane³ i Bajove četnike kod Goranskog. Naši su u Goranskom i gone Baja.

17/IV

P

Tito, s.r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—4, k. 14.

² Pod komandom Štaba Sedme NOU divizije nalazili su se tada Prvi bataljon Šeste (istočnobosanske) i Treći bataljon Majevičke NOU brigade. Oni su se nalazili u rejonu s. Umoljana.

³ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—4, k. 14.

² Druga proleterska divizija i te dve brigade iz sastava Prve proleterske divizije izvršile su noću 17/18 aprila 1943 koncentričan napad na četničku grupaciju kod Celebića i razbile je, a sutradan prešle u gonjenje. (Detaljnije o ovim borbama vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 115, 122.)

¹ Na pravcu Gacko — Bileća vodila je borbe Peta (crnogorska) brigada Treće NOU divizije. Ona je neprijateljske snage potisnula od s. Plane, ali ih, i pored čestih napada, nije uspjela razbiti. Brigada je, u trodnevnim borbama, pretpela osetne gubitke. (Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 161, 246, 247.)

STAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
I POJ OD 17 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKO-
O SLAMANJU ITALUANSKO-CETNICKOG PRO-
TIVUDARA¹

Drugu Marku

I) Situacija:

a) Sektor Nevesinje — Mostar; rekao sam ti nešto ju-
Naredio sam Štabu Dalm. div. da preduzme (sa tri bat.
br.) opšti kontranapad i da te bande jednom razbije
treba.

b) Sektor Glavatičevo — Konjic. Pojavile se neke čet-
: grupe u **Cičevu**. Juče je upućena 1 četa iz VIII brigade
tamo, a jutros još jedna. Takođe naredio sam Štabu
'vizije da sposobnim ljudstvom prokrstari terenom Či-
fr- Borci i očisti taj teren.

"p) Sektor Gacko. III div. razbila i saterala u Planu ju-
"ničko-talijansku kolonu. Bataljoni IV crnogor. potpuno
Bajovu kolonu kod Sedlara — Smriječno i već juče naši
u Goransko. Naredili smo gonjenje te Bajove grupe
lih četnika).

Sektor **Celebić**. Od jutros, od 4 časa, apsolutna tišina
jpiuška nije opaljena. Izgleda da su te bande sinoć razbi-
umakle. VII krajiška već juče ujutro bila je u Meljaku,
tila se o situaciji i krenula odmah za **Celebić** — za leđa
ia. Prema tome, iako još nemam izveštaja od II div.,
je situacija rešena u našu korist,

e) **Za** onu sinoćnu depešu: »Švabe na položaju« itd. —
greška u dešifrovanju.² Depeša je glasila: »Stab je na
ju« itd. — Dakle, kao što vidiš, krupna greška u deši-
!>ju — koja može uneti zabunu,

-f) Sektor Sarajevo — nikakvih promena.

^Jl) Nargdig_sainJDr. Krausu da ipak premeste opu-zaca^
fljMnieu (500) od CHavatuieva ovam5~u~Zagorje --jide može
e hranjena. podl)olTorirlgK^^ i bezbednija;

uglavnom — može se večT sada~zakljuClti da llej*
"četnička kontra-ofanziva slomljena, što ćemo još danas
i.

Drug. pozdrav
Terzić

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
arhivu CK SKJ, pod red. br. 5578/VI, 4—24 (43).

Na dokumentu nema datuma, ali se po sadržini može zaključiti
je, pisan, najverovatnije, 17 aprila 1943.

* Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, dok. reg. br. 33—4, k. 14.

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 17 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVLJU O SITUACIJI U ZONAMA DEJSTVA DRUGE
PROLETERSKE I SEDME NOU DIVIZIJE¹**

Drugu Marku

Situacija

- 1) Na pravcu Čelebića, četničke bande (po sadašnjoj depeši²), su razbijene i odstupaju. Peko prelazi u gonjenje.
- 2) Jakšić javlja da četnici ugrožavaju Glavatičevo.³ Naredili smo mu da hitno pozove dva bataljona VI brigade iz Umo-ljana i da sa zdravim ljudstvom suzbije neprijatelja.⁴ Dalje, danas sam uputio jedan bataljon VIII brigade sa Uloga lije-vom obalom Neretve ka Glavatičevu, u sadejstvo VII bri-gadi na tom pravcu. Juče je u tom pravcu pošla jedna četa iz VIII brigade.

Vjerujem da šu to manje četničke bande i da ćemo ih razbiti, — kao što smo ove *glavne* njihove sve »uredili«.

Naredio sam I[^]r. Krausu[^]
— u cilju^{^^}

f / preduzeo mj.ere.za. je vec krenuo.

Drug. pozdrav
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5575/VI, 4—21 (43).

Na dokumentu nema datuma, ali se iz sadržine, kao i iz drugih dokumenata, može zaključiti da je pisan 17 aprila 1943.

² Odnosi se na depešu Štaba Druge proleterske divizije (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, dok. reg. br. 95—8, k. 13).

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 102.

⁴ Vidi dok. br. 93 i 95.

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 18 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
JTERSKE DIVIZIJE O RAZBIJANJU ITALIJANSKO-ČETNIČ-
. KIH KOLONA NA SVIM PRAVCIMA NJIHOVOG NASTU-
PANJA KA FOČI¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Peko razbio četnike i goni ih ka Čelebiću.² Ako imate avezu, upravite III Krajišku na Čelebić. Dalmatinci razbili "jano-četnike na Veležu i odbacili ih ka Mostaru.³ Rado-razbio četnike i Talijane kod Plane⁴ a četnike Bajove Goranskog i goni ih ka Pivi.

18/IV

Tito, s.r.

BR. 100

**TTVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRU-
A OD 18 APRILA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE
OFANZIVNO DEJSTVO SREDIŠNJIM DELOM CRNE
GORE¹**

radio-depeša

ŠTABU III DIVIZIJE

iVa:

Sa IV i V Crnogorskom brigadom odmah preduzeti aanje pravcem: Goransko — dolina Komarnice — Sav-sa zadatkom — izbiti što pre na prostor Savnik — Boan.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—4, k. 14.

* Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 105.

„ *• O borbama na tom pravcu u toku 18 aprila vidi tom IV, knj. 12,

* Vidi primedbu br. 3- uz dok. br. 96.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 35—4, k. 14.

Od D. Brezne skrenuti V Brigadu preko Javorka i Jasenovog Polja, za obezbeđenje desnog boka i s ciljem izbijanja na prostor Gvozd — Ceranića Gora — Komandirovo Brdo.

2) I Dalmat. brigada ostaje za sada u Gatačkom Polju za zatvaranje pravaca od juga i jugoistoka ka Gackom. Dok bude na ovom zadatku, ova brigada dobivaće od nas neposredna naređenja ubuduće.

3) II Proleterska brigada preći će Taru između Tepaca i Levertare i nastupati ka Žabijaku i Jezerima,² otprilike jednovremeno sa vašim izbijanjem na liniju sela Brezna — Dubrovsko — Vukojev Krst. Po vašem izbijanju u rejon Šavnika sa ovom brigadom uhvatiti vezu oko G. Bukovice.

4) Oslobođenim terenom vršite mobilizaciju i uspostavljajte narodnu vlast.

5) Sa krilašima³ izbegavati borbu i staviti im do znanja da mi ne želimo sukobe sa njima, kako bi ih neutralisali za izvesno vreme.

6) Obezbeđenju bokova u toku marša poklonite naročito pažnju.

Vrhovni komandant
Tito

18/IV

Slažem se sa ovim pravcem.⁴

² Tim pravcem nije dejstv.ovala Druga proleterska, već Sedma krajiška NOU brigada, koja je tada bila u sastavu Prve proleterske divizije. (Druga proleterska brigada zadržana je na prostoru Foča — Šćepan Polje).

³ Odnosi se na crnogorske federaliste (separatiste) pod komandom Krste Popovića, jačine oko 2.000 ljudi. Oni su se nalazili na prostoru Troglav — Banjani.

⁴ Tu rečenicu je drug Tito dopisao mastilom.

**IZVEŠTAJ SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 18 APRILA 1943
ALEKSANDRU RANKOVICU O STANJU NA TERITORIJI
KONJIČKOG VOJNOPOZADINSKOG PODRUČJA I KO-
MANDE MESTA KALINOVIK¹**

18/IV
Kalinovik

Dragi Marko i Crni,

1.) Đidinu cedulju uz pismo 8 nemačkih zarobljenika uputio sam odmah Voji Đokiću,² koji mi jutros javlja da je pismo otišlo za Trnovo.

2.) U selima Sijerči i Krblijinama izvršili smo konfiskaciju. U Sijerči je žito bilo skoro sve sakriveno, ali su ga naši pronašli. U Krblijinama su dali skoro dobrovoljno.

Jutros je trebala biti konfiskacija u Boriji. Ali je XVI brig. za to stavila na raspoloženje 14 ljudi i to skoro bolesnika. Odložili smo za sutra, jer za tu operaciju treba i više ljudi, a boga mi i osiguranje.

3.) Pisao sam pismo Terziću o situaciji ovde i u Konjičkom području.³

Razumem sve potrebe fronta tamo oko Foče itd., pa ipak nije moguće ovako ostaviti jednu veliku pozadinu bez ikakvog osiguranja i posade. Sa jednom stotinom zdravih ljudi ja bih raščistio situaciju sa zagorskim četnicima. Jedar^zdrav i spo- /— soban bataljon potreban je za zaštitu Glavatičeva7 QT^aših j\\ boImča."Pbred onoga što sam javio u pišmirTerzlčupđobijamv "sinčc Izveštaj iz Bjelimića da se neprijatelj koji je izišao na čtike iznad Miljeva spustio u selo Kulu.

U Kalinoviku je posada: 5 stražara meštana koji ne vrede ništa i 6 Banijaca (na spisku 15, ali nešto u bolnici a nešto nesposobno za službu, neka deca od 13 god. itd.). Pored toga 9 tenkista, ali njih ne mogu na svaki posao niti ih računam u posadu.

Tražio sam od Terzića da mi nađe bar 30 valjanih i sposobnih partizana za posadu u Kalinoviku. Molim vas urgirajte to, jer se inače nikakav ni najmanji posao ne može svršiti. Treba početi sa pretresima radi nalaženja oružja, treba početi sa hvatanjem pojedinaca ili grupica odmetnika, treba vršiti

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5105/11, 3^a-12 (43).

² Vojislav Dokić. Tada je bio načelnik Štaba Sedme NOU divizije.

³ Vidi dok. br. 94.

konfiskacije i razne druge poslove, čuvati zatvor (već ima jedno begstvo iz zatvora), hvatati dezertere (jutros dva slučaja — pobjegli iz bolnice), a nemaš za to nikoga.

Pitam se samo jedno: A šta ako ove četničke grupe i grupice odluče da budu aktivne protiv nas? A na to se mora misliti. Kako da odeš u Boriju da konfiskuješ i preduzmeš oštre mere kad "iz Borije ima u šumi — u blizini sela — 40 ljudi, a 20 ih ima u samom selu, kao tobože se vratili, ali oružje nisu predali!

Pod svim tim uslovima čovek bi rekao da se ni za što ne može da primi odgovornost. Dakle, treba to ozbiljno postaviti i hitno naći rešenje i za stvari na teritoriji Konjičkog područja (Bjelimić, Glavatičevo, Borci) i za Kalinovički srez.

4.) Javlja mi Latifić⁴ da su održali u Bjelimiću konferenciju u opštinskom NOQ-u. Govorilo se i o mobilizaciji ljudstva za meštansku jedinicu. Svi NOO-i su jednoglasno doneli zaključak da su oni i seljaci resili »više pušaka u ruke nećemo«.

5.) U prilogu izveštaj o talij. zarobljenicima⁵ koji je došao posle Pavlovog odlaska.

6.) Latifić javlja da se na levoj obali Neretve, pod brdom »Okladnik«, nalazi četnička stoka, 1000 ovaca i mnogo goveda. Traži od mene 1 bataljon za ovo, jer ima manjih četničkih grupica i čuje se često pucanje pušaka.

Komanda mesta Glavatičevo javila je 16/IV da se u pravcu Boraka čuje mitraljeska i bacačka vatra.

7.) J2Š jednom: pozabavite se pitanjem pozadine ovamo,
ftjpitanjem držanfa WK~kraj^ zaštita~T5oI-
U~J nicaT^eBarivanje-bOfiica Itcf) ~~~
— — — — » — g drug. pozdr.

Siki

Ja predložih Marku da dođe, pa to i sad predlažem.

Mislio sam ovde ostati nekoliko dana, ali ostadoh za večito, izgleda mi kao da sam postao sreski načelnik. Komanda puna osoblja, a ja glave od posla dići ne mogu!

Bilo bi vrlo dobro da pop Vlada ili neki drugi naš pop dođe za uskršnje praznike da održi neko bogoslužjenje u Kalinoviku.

Neko mi je dao ove podatke za razmenu:

Vukosava Princip, sestra Slobodanova, u Beču, uhapšena maja 1942 u Sarajevu.

Nikola Vujanović (, b h z e m s t a n e z n a m _
Pera Ivković \

Siki

⁴ Ibrahim Latifić

⁵ Redakcija nije uspela pronaći izveštaj.

OBAVESTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 18 APRILA 1943 ALEKSANDRU
RANKOVICU O SITUACIJI NA POJEDINIM SEKTORIMA¹

Drugu Marku

1) Situacija:

— Sektor Glavatičevo — Borci. Večeras se vrši protivnapad na te bande pod rukovodstvom Štaba VII divizije.

— Sektor Nevesinje — Mostar. Ništa novo. Prema Zimlju večeras će V dalmat. brigada da izvrši protivnapad na jednu četničku grupu — 150 bandita, koja je imala nameru da se baci preko Orvalja² za leđa našim jedinicama kod Nevesinja.

— Sektor Gatačko Polje. Napad naših na samu Planu nije uspeo. To je jači talijanski garnizon (1 bataljon), ali izgleda utvrđen.³ Danas je otišla depeša — direktiva za III div. da odmah krene sa IV i V brigadom preko Goranskog, pravac Piva — Savnik i da izbiје na prostor Šavnik — Boan.⁴ I dalmat. ostaje u Gatačkom Polju za zatvaranje pravca od Bileće i Banjana ka Gackom.

— Sektor Celebić. Više ne postoji taj sektor, pošto su bande razbijene, ali, kao što si i ti i mi predviđali, bande su preko Uzlupa — jednog jedinog pravca koji nismo mogli zatvoriti — umakle u Pivu. Istina, nanесeni su im gubici, ima i zarobljenih. Zaplenjeno je 10 puškomitraljeza i 40.000 metaka. Naši su danas u Celebiću, sutra će dalje — ka istoku.

spban za pokret*Tret^jgu^^

do'ozdravIfen|a._ naročito u ovoj si-i [t d a d j r ^ a . t r e b a j a r f i m e S t a t i b o l n i c e . »X

3) Čiča Janko javlja da mu treba 30 boraca za obezbeđenje Komande mesta Kalinovik.⁵ Ja ću narediti XVI br. da mu dade jedan vod.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5566/VI, 12 (43). Dokument je pisan 18 aprila 1943, što se vidi po događajima o kojima govori.

² Reč je nejasno napisana.

³ U Plani su se nalazile ove neprijateljske snage: oko 1000 četnika, tri italijanska bataljona (Prvi bataljon Devedeset trećeg, Drugi bataljon 259-og i Drugi bataljon 260-og pešadiskog puka) i tri čete domobrana, ojačani artiljerijom i tenkovima. Kasnije je upućen još jedan italijanski pešadiski bataljon (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 245, 251).

⁴ Vidi dok. br. 100.

⁵ Vidi dok. br. 94.

Dalje javlja da sa onim preostalim bandama Zagorskog bataljona još nije svršeno. Još se drže neke grupe sa komandantom bataljona Nedom.⁶

4) J8.vlja mi drug Ljubiša (po izjavi druga Vlada Tomanića) su u Gacko, pre 10 dana, stigli 2 rudarska radnika (rodnom Hercegovca) iz Jagodine. Putovali su 12 dana — išli su preko Sandžaka. Oni su pričali da je stanje u tom delu, Jagodina — Paraćin, dobro za nas. Ima manjih partizanskih grupa tuda. Veliki je teror od strane Nemaca, koji još vrše masovna streljanja. Jedan bugarski puk je u Jagodini — starijih godišta, lepo se ophode sa narodom. Dalje pričaju da su veći partizanski odredi na Jastrepcu i Kopaoniku i da se tamo vode jače borbe, kao i da su ti odredi sa Kopaonika u vezi sa albanskim partizanima. Ova dva radnika sad se odmaraju kod Gackog, a izjavili su želju da idu u neku brigadu.

u 18 čas.

Drugarski te
pozdravlja
Terzić

BB. 103

VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
TORSKE mvi?T¹⁹nt^P? : LA 1943 STABU PRVE PROLE-
GLAVNIM SNAGAMA NASTUPA
U PRAVCU KOVRENA A POMOCNIM SNAGAMA DRZI
SEKTOR GORAŽDA¹

STABU I DIVIZIJE

1) Pod vašom komandom, sa III krajiškom i Sandžačkom odmah preduzeti nastupanje pravcem Čelebić — Kovren sa zadatkom: izbiti na Kovren. Ovaj pokret izvršiti u dve naporedne kolone i to Sandžačka pravcem Čelebić — Bobovo — Glibači — Krupice — Kovren, a III krajiška pravcem Čelebić — Meljak — Hoćevina — Potpeć — Maoče — Vrulja — Kovren. Obe kolone u toku pokreta da budu u stalnoj međusobnoj vezi. Sa brigadama zadržati se na prostoru Vrulja —

⁴ Nedo Banjanin

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriškog instituta JNA, pod reg. br. 4—5, k. 14.

Kokice — Kovren — Bliškovo. Očistiti sva sela južno od linije Pljevlja — Mihajlovići, izvršiti mobilizaciju i uspostaviti narodnu vlast.

2) I proleterska brigada ostaje na prostoru Čajniče — Kovač, s tim što pored obezbeđenja od Pljevalja i Goražda čisti jačim delovima sela severno od Čajniča, kao i ona zapadno i severno od Pljevalja. Obezbediti radio-vezu sa I proleterskom.²

3) VII krajiška — pod Pekovom komandom — prelazi Taru i dejstvovaće prema Žablaku i Jezerima, sadejstvujući IV crnogorskoj, koja nastupa pravcem Goransko — Savnik.

4) Foča u blokadi i dalje od II dalmatinske. II prolet. brig. pokušaće prelaz preko Uzlupa u Pivu da olakša VII krajiškoj.

19. IV

P

Tito, s.r.

BR. 104

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 APRILA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA GLAVNIM SNAGAMA NASTUPA KA
SREDISNJEM DELU CRNE GORE A POMOCNIM SNAGAMA
KONTROLISE PRELAZE NA TARI¹

STABU II DIVIZIJE

1) VII krajiška, pod vašom komandom, ima zadatak da pređe Taru između Tepaca i Levertare i zauzme Žabljak i Jezera. Kod G. Bukovice da uhvati vezu sa IV crnogorskom koja sa V crnogorskom nastupa pravcem Goransko — Komarnica — Savnik — Boan. Sa VII brigadom da ide vaš načelnik štaba.

2) II proletersku privremeno zadržati na prostoru Uzlup — Čelebić. Pokušati prelaz bilo kod Uzlupa ili Sćepan Polja i sa pojedinim bataljonom prebaciti se u Pivu, očistiti pro-

² Štab Prve proleterske divizije pripremao je sprovođenje u delo ovog naređenja (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 111), ali se situacija znatno izmenila privlačenjem neprijateljskih snaga na sektor Goražda i Pljevalja (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 109, 110, 119, 241 i 266), pa je Vrhovni komandant, 20 aprila 1948, uputio novo naređenje Štabu Prve proleterske divizije (vidi dok. br. 111).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriškog instituta JNA, pod reg. br. 9—9, k. 781.

stor Crkvice, vezati četničke snage i olakšati prelaz VII krajiškoj. Obavezno zadržati iz II proleterske jedan bataljon kod Uzlupa a jedan prema Sćepan Polju.²

3) III krajiška i Sandžačka, pod komandom Koče, polaze odmah prema Kovrenu.³ To saopšti štabovima ovih brigada.

19. IV

P

Tito, s.r.

BR. 105

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 APRILA 1943 STABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA DVE BRIGADE ZADRŽI U REJONU GACKA
A SA DRUGE DVE, POD KOMANDOM SAVE KOVAČEVIĆA,
DEJSTVUJE NA PRAVCU GORANSKO — SAVNIK¹**

STABU III DIVIZIJE

Stab divizije ostaje u Gackom i zadržava pod neposrednu komandu I Dalmatinsku i Hercegovačku brigadu. Komandant kolone² određene za Savnik biće Sava Kovačević a njegov zamjenik Vako Đurović. Sa ovom kolonom ide i radio-stanica. Vaš štab održavaće vezu sa nama preko telefona i radio-stanice Dalmat. divizije.

19. IV.

P

Tito, s. r.

² Pri prelazu preko r. Tare (20 aprila) nije se naišlo na četnike, jer su ovi već bili otstupili ka Sinjajevini i Šavniku.

³ Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 103.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—5, k. 14.

² Tu kolonu (udarnu grupu) sačinjavale su Četvrta proleterska i Peta (crnogorska) NOU brigada.

BR. 146

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 APRILA 1943 STABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA PROVERI JACINU NEPRIJATELJ-
SKIH SNAGA U GORAZDU I POJACA BUDNOST NA TOM
PRAVCU¹**

STABU I DIVIZIJE

Proverite podatke o Goraždu.² I proleterska da bude budna i spremna za angažovanje u tom pravcu i da uhvati vezu sa VI. kod Ustikoline.³ VII.⁴ neka uhvati vezu sa Pekom na pravcu Čelebić — Bobovo.

19. IV.

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u • Arhivu Istoriskog Instituta JNA, pod reg. br. 2—5, k. 14.

² Štab Prve proleterske divizije je radiogramom obavestio Vrhovni štab da u Goražde pristižu jače kolone Nemaca (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 110). To se odnosilo na ojačani Drugi bataljon 369 pešadiskog puka iz sastava nemačke borbene grupe »Rogatica« (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 249).

³ U rejoiu Ustikoline nalazila se Šesta istočnobosanska NOU brigada.

⁴ Odnosi se na Sedmu krajišku NOU brigadu.

2ŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
OV I POJ OD 19 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDAN-
TU DRUGU TITU O SADRŽINI ODGOVORA NA DEPEŠU
ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE¹

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Ja sam na ovu depešu² odgovorio drugu Koči da smo jutros poslali direktivu za rad³ i da, ako nije *neophodno potrebno*, ne bi trebalo da dolazi ovamo, — da se ne bi gubilo dragoceno vreme — pošto on treba da preuzme komandu nad one dve brigade (III i Sandžačkom)⁴ koje polaze prema Kovrenu.⁵

19. IV
u 7³⁰ čas.

S drug. pozdravom
Terzić

P. S. Što se tiče ovih podataka o neprijatelju — treba ih primiti sa rezervom i proveriti, jer se možda Koča zabrinuo da ga zaista ne ostavimo sa jednom brigadom, pa je i verovatno nameran da krene ovamo kod nas radi objašnjenja.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—2, k. 9.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 109.

³ Vidi dok. br. 103.

⁴ Odnosi se na Treću krajišku NOU brigadu i Treću proletersku (sandžačku) brigadu.

⁵ Redakcija nije uspela pronaći taj Terzićev odgovor Štabu Prve proleterske divizije.

IZVEŠTAJ ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 19 APRILA 1943 VR-
HOVNOM ŠTABU O SITUACIJI NA TERITORJI KONJIC-
KOG VOJNOPOZADINSKOG PODRUČJA¹

VII divizija javlja — po izveštaju druga Ferida³ — da nema dovoljno snaga da bi preduzela akciju, čišćenja, ni da vrši pritisak kod Kule prema Glavatičevu.

Ukoliko bude dozvoljavala situacija u Umoljanima, Ferid veli da će prebaciti I bataljon VI brigade da očisti taj teren i ponovo uspostavi komandu mesta u Borcima.

Raspoloženje naroda veoma je nepovoljno radi ovih čet-
ničkih akcija i napuštanja Boraka, jer izvlače zaključak da će
i oni to jednog dana doživeti. Ovo se tiče Bjelimićana, a u
Glavatičevu je još nepovbljnije.

Sinoć je mobilisano iz Bjelimića oko 100 meštana za pre-
nos teških bolešmka — ~~ia TffavaTtčeva i počet smeštaj peš3ka~~ /
koji već~3olaze7 " — 'J,

Ferid je pošao na Umoljane. Bataljoni VI brig.⁴ uhvatili su vezu sa VII divizijom i sa Komandom područja. Ferid je poslao u umoljansku opštinu drugove za arganizovanje narodne vlasti, a formiraće se i k-da mesta u Umoljanima.

S. F. SL. N.!

Janko

®Druže Terziću, obavesti ukratko druga Starog o ovoj situaciji na sektoru Borci — Glavatičevo.

Pogledaj kako stoji stvar sa ovom namerom druga Ferida u pogledu upućivanja jednog bataljona VI brigade. Ako to nije potrebno, onda mu treba blagovremeno javiti.

19-IV-1943 god.

Marko

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5104/11, 2—11 (43).

² Redakcija nije pronašla prvi deo dokumenta.

* Ferid Cengiđ. Tada je bio komandant Konjičkog vojnopo-
skog područja.

⁴ Odnosi se na Šestu istočnobosansku NOU brigadu.

⁵ Sledeći tekst je dopisao Aleksandar Ranković.

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE O PREBACIVANJU CENTRALNE BOL-
NICE NA NOVU PROSTORIJU¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Bolnice ćemo smestiti na prostoru Vrbnica — Tjentište
— Ćurevo, šalžite nam što više hrane na taj prostor.

19. IV

P

Tito, s. r.

BR. 110

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI PROVERENE PODATKE
O NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA NA PIVSKOJ PLANINI¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Hitno proverite i javite da li ima u Pivi — oko Crkvica
— četničkih snaga.²

19. IV.

P

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 37—4, k. 14. Depeša iste sadržine upućena je i Štabu Druge proleterske divizije.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 38—4, k. 14.

² Na Pivskoj Planini se tada nalazio onaj deo četničke grupacije razbijene kod Celebića koji je bio pod komandom Pavla Đurišića. Taj deo četnika prešao je Taru kod s. Uzlupa i nalazio se u otstupanju.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE ZA RASPORED JEDINICA I PRAVCE
DEJSTVA¹**

za 5 čas.

ŠTABU I DIVIZIJE

Izmena direktive:²

- 1) I brigada ostaje na prostoru Čajniče — Metaljka sa naslonom na III krajišku.
- 2) III krajiška ostaje na prostoru Brvenica — Glisnica — Bo-ljanići.
- 3) III sandžačka nastavlja pravcem: Čelebić — Bobovo — Ho-ćevina — Potpeć — Maoče. Zadržati se oko Maoča, vršiti mo-bilizaciju i uspostaviti narodnu vlast. Oslanja se na III krajišku.
- 4) Brdski topovi 75 m/m kod III krajiške a jedan brdski top 65 m/m kod I brigade.

- 5) Bekucu i sve magacine L.SBffmu prebaciti za Meljak. Štab I/C divizije dabude kod ~nTnkmjiškeTTKoca~štigao i danas odlazi. * lj

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Ar-hivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—d, k. 14.

Na dokumentu nema datuma, ali se po njegovoj sadržini može zaključiti da je pisan 20 aprila 1943.

² Odnosi se na dok. br. 103.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 APRILA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA OBAVESTI TREĆU PROLETERSKU
<SANDŽAČKU) I TREĆU KRAJIŠKU NOU BRIGADU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE O PRAVCIMA NJIHOVA DEJ-
STVA¹**

STABU II DIVIZIJE

1) Odmah saopštite: III krajiškoj da se zadrži na prostoru Brvenica — Glisnica — Boljanići, a Sandžačkoj da se krene pravcem Bobovo — Hoćevina — Potpeć — Maoče, gde da se zadrži, izvrši mobilizaciju i uspostavi narodnu vlast.²

2) Da vratite top I diviziji.

3) Slažemo se da Stab divizije ide sa VII krajiškom, a načelnik da bude kod II brigade.

4) Nemci u Goraždu — preduzeli nastupanje obema obalama Drine ka Ustikolini.³

20/IV

P

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7—5, k. 14.

² Tim dvema brigadama iz sastava Prve proleterske divizije potrebno je bilo saopštiti nove zadatke preko Štaba Druge proleterske divizije zbog toga što je Treća sandžačka privremeno dejstvovala pod njegovom komandom i što se Treća krajiška našla u zoni dejstva njegovih jedinica pri napadu na četničku grupaciju zapadno od Čelebića. Sem toga, trebalo je unekoliko korigovati zadatke koji su ovim brigadama postavljeni zapovešću Štaba Prve proleterske divizije od 19 aprila 1943 u 21,30 čas (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 111).

³ Tada se još nije radilo o nastupanju, već o manjim ispadima na desnu obalu Drine.

**'NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA PRIPREMI ISHRANU RANJENIKA
CENTRALNE BOLNICE¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Spremite u selima Bunovi, Zavajit i Čelebić kuhinje za ishranu ranjenika, dnevno za po 250, počev od 21-IV.²

20/IV

Tito, s. r.

\ \
1

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA ODRŽAVA REDOVNU VEZU S PR-
VOM PROLETERSKOM DIVIZIJOM¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Ne održavate vezu sa I divizijom iako je to neophodno potrebno. Svakodnevno se obaveštavajte i: javljajte I diviziji bar tri puta dnevno.

20. IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—5, k. 14.

² Na tu teritoriju su iz Centralne bolnice upućivani ranjenici i bolesnici koji su mogli da se kreću peške (vidi dok. br. 117).

¹ Original, pisan inastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—5, k. 14.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DELOM SNAGA BRZO SADEJSTVU-
JE ČETVRTOJ PROLETERSKOJ (CRNOGORSKOJ) BRIGADI
PRI NJENOM NASTUPANJU KA ŠAVNIKU¹

ŠTABU II DIVIZIJE

IV crnogorska nastupa obema obalama Komarnice ka Šavniku. Pavle Đurišić razbijen kod Celebića, i prebačen u Pivu ugrožava levi bok IV crnogorske.² Brzo sadejstvo pojedinih bataljona vaše II proleterske u Pivi i VII krajiške prema Zabljaku neophodno i dragoceno.

20/IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5, k: 14.
² Pojava delova Četvrte proleterske (crnogorske) brigade kod Nedajna (na desnoj obali Pive) stvorila je takvu zabunu kod četničke grupe Pavla Đurišića da je ona, plašeći se okruženja* u paničnom bekstvu otstupila s Pivske Planine, preko Sinjajevme, za Kolašm.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 APRILA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA SVOJtJ SEDMU BRIGADU SMENI S DVA BA-
TALJONA ŠESTE (ISTOCNOBOSANSKE) NOU BRIGADE
I PREBACI JE U REJON ULOGA¹

ŠTABU VII DIVIZIJE

t Saopštite bataljonima VI brigade da smene vašu VII ^brigadu na tome sektoru.² Štab grupe tih bataljona da bude u Bjelimiću, a bataljoni — jedan kod Glavatičeva a jedan u Bje-
limiću. Po izvršenoj smeni, vašu VII brigadu prebacite na pro-
tor Ulog — Romani, a vaš Štab u Obalj.

20/IV

Tito, s. r.

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
DABA NOV I POJ OD 20 APRILA 1943 ALEKSANDRU
tANKOVICU O SITUACIJI NA SEKTORU FOČA — GORA-
DE I O PREDUZETIM MERAMA ZA EVAKUACIJU BOL-
NICA¹

DrVggu Marku

1) Poslao sam depeše kome treba.

2) *Situacija:*

Nemci, koji su već stigli u Goražde i bili pošli juče ka ;stikolini sa ustašama i domobranima, *vratili su se nazad* — osle izvršene pljačke.² To je jutrošnji izveštaj. U Goražde je

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Ar-
'vu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—5, k. 14.

² Sedma hrvatska (Prva banijska) NOU brigada se tada nalazila a sektoru Glavatičeva.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u storiakom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5572/VI, 4—18 (43).

Dokumenat je bez datuma, ali se po njegovoj sadržini, i na osnovu drugih dokumenata, može utvrditi da je pisan 20 aprila 1943.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 118.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 21 APRILA 1943 ŠTABU SEDME NOU
DIVIZIJE DA POVUČE OSMU BRIGADU U REJON ULOGA*

STABU VII DIVIZIJE

VljL-bclaadu povući^{na} Ulog^x ^

21/IV

v

Tito, s. r.

BR. 119

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 21 APRILA 1943 VRHOVNOM KOMANDAN-
, TU DRUGU TITU O SITUACIJI U SREZU ŠAVNICKOM¹

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

1) Tražio sam da se opet ponove ove depeše pošto su većim
'delom nejasne — slabo primljene i dešifrovane.²

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—5, k. 14.

² Osmu banisku brigadu nalćudlajse. tada naprostoru-s- Sitnik s. Zabrdani —~š~ Tirije, u (AviziSkoj '-Brigada' ie..u^ta^,.Četsrtej neprijateljske ofanzive'transportovala «fnsmn ^amzmi bojni^ii. Žahva-l čenšt jakom" eprđeniiioar~pčgavpg"Tifiia.^" ona. ja.i' sama .vijelličUa na p'OkfelMU^blnicu nego na %>rfe<^JedHoif3U..Njnjj ffiena JUTs]e'MečIX'dSiibsobl za izvršavanje borbenibjiadataka.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—16, k. 14. Dokumentat je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 21 aprila 1943.

² Na poleđini ovog dokumenta, s datumom: 21 april 1943, ispisane su, od strane šifranta Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Savića, mastilom, latinicom, depeše Druge proleterske i Treće NOU divizije i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Ove depeše nisu potpune, usled toga što se nisu mogle dešifrovati ili što se slabo čulo. Depeša korju je potpisao Sava Kovačević, kao komandant grupe brigada koje su dejstvovala na pravcima Nikšića i Savnika, koja je registrovana kao depeša

stigla »Vražja« divizija — izvesni delovi; to su domobrani u nemačkoj uniformi sa nemačkim kadrom.³ ML smn preduzeli sve štQ smogli, kao:

I — u.joogledu_eva^

li j brigadnih, jednog dela na prostor Vrbnica — Curevo ^z.Tjen-
Jl^ I tiMe,jadnog'tiSETu" sa prostora Obalj^—

i Ulćjg), pesaci — ^oTešnlci i ranjenici da idu za ČeleRc;³!,

— upogledu odbrane pravca ka Foči pregrupisali smo snage tako da smo rokirali VI i Majevičku bliže Ustikolini.

3) Sto se tiče same organizacije premeštanja bolnica rukovodiće drug Veljko. To je sinoć naredio drug Stari. Ja sam sa Veljkom već razgovarao jutros, a isto tako juče s drugom Dedijerom i Dr. Krausom i dao im sva uputstva gde, kad i kako da vrše ovo prebacivanje.

4) Prema jutrošnjim izveštajima opet Talijani pokušavaju prodor od Plane ka Gackom — vode se borbe.⁵

5) Drug Koča obećao nam poslati prednje stvari — po ovom njegovom nalogu, da napravimo po jedno odelo od tih talijanskih pelerina, jer ima nas (svakako tu sam i ja) u arnautskim kostimima i još gore. Treba dvojicu da pošaljemo za sve te stvari danas odmah. Ako imaš ti nešto da pošalješ, ja ti šaljem ljude.

Drug. pozdrav

Terzić

* Odnosi se na 360 legionarsku diviziju (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 110).

« Vidi dok. br. 113.

s Vidi toni IV, knj. 12, dok. br. 250.

2) što se tiče bavljenja Pavla Đurišića i kapetana Ružića u Pivi — ^{na}ći će se oni u teškoj situaciji, jer mi držimo sve izlaze iz Pive. Najzad juče se prebacila II proleterska na Crkvice u Pivi — te će se i ta banda likvidirati.⁸

3) Ja mislim da [bi] bilo dobro da se odmah uputi u Šavnik i Žabljak Pavle Pekić radi organizacije narodne vlasti i borbe sa petom kolonom, dok bi Poleksić preuzeo na sebe čisto mobilizaciju i formiranje novih jedinica.⁴

u 4 časa

S drug. pozdravom
Terzić

Treće NOU divizije, objavljena je, zajedno sa ovim izveštajem zamjenika načelnika Vrhovnog štaba, u tomu IV, knj. 12, kao dok. br. 124.

Tekst ostalih depeša nije objavljen. On glasi:

»Iz II div.

Ušli smo u Zabljak i povezali se sa Cicmilom... (Ostali deo sa-
svim pogrešno šifrovan i besmislen. Tražili smo da ponove).

G. S. H.

U Sloveniji vojno-političke stvari pravilno su postavljene. Ostva-
rili smo vojnu saradnju sa hrv...

Ovaj telegram nisu mogli da dalje prime, jer se slabo čulo. Tele-
gram iznosi 260 grupa.«

Depešu su iz Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske poslali načelnik
Vrhovnog štaba i Ivo Rihar-Lola.
Četnici pod komandom Pavla Đurišića i Ivana Ružića nisu se
zadržavali u Pivi, već su se blagovremeno izvukli prenja Kolašinu i
Nikšiću.

⁴ Nove jedinice nisu formirane, već je novomobilisano ljudstvo
s terena Šavničkog sreza (oko 1600 boraca) popunilo Drugu i Četvrtu
brigadu Druge proleterske i Petu brigadu Treće NOU divizije.

BR. 146

DNEVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O SITUACIJI U SANDŽAKU, HERCEGOVINI I CRNOJ GORI¹

181

Drugu Marku

1) Situacija:

a) Sa sektora Gackog nemam izveštaja. Ne znam rezultat
današnje borbe koja se tamo vodila.²

b) Sektor Nevesinje. Stiglo rukovodstvo, iz Mostara sa
40 drugova iz Stolačkog sreza. Četnici odbačeni ka Blagaju.³
Sa juga — od južne Hercegovine — manje četničke grupe se
pojavljuju od Lukavca, ali će ih potući večeras — spremaju im
'Hercegovci »poparu«.

c) Sektor Durmitor — Šavnik. IV crnogorska izbila na
liniju: Nedajno — Komarnica — Brezna.⁴ To je poslednja
'etapa pred Žabijakom i Šavnikom. Pozad.' partizanske grupe
isačekale na prevoju Dobri Do na Durmitoru u zasedi novo-
varošku brigadu poručnika Kalaitovića i dobro je potukle;

d) II proleterska prelazi Taru kod Uzlupa i već je prešla
sa 1 bataljonom.⁵

e) VII krajiška prešla Taru u 5 čas. jutros. Dočekali je
i pozdravili meštanski partizani. Ona hita ka Zabljaku, IV
crnogorska ka Šavniku, a V crnogorska ka Gvozdu i Ceranića
Gori (severno od Nikšića oko 20 km).⁶

„ f) Koča javlja:

— Talijani evakuisali Priboj, Rudo i Sjenicu. Verovatno
će Nemci posesti Priboj i Rudo.⁷

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom
arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5874/VI, 4—20 (43).

⁸ Borbu je vodila Prva dalmatinska NOU brigada na Kobiljoj
• Glavi protiv hercegovačkih četnika koje je podržavala italijanska arti-
ljerija. O ishodu borbe u toku 20/21 aprila vidi te* m IV, knj. 12, dok.
br. 257, 258.

³ Na tom sektoru borbu je vodila Deseta hercegovačka NOU bri-
gada protiv jakih četničkih snaga (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 121).

⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 123.

⁵ Štab Druge proleterske brigade naredio je 21 aprila da se preko
Tare kod Uzlupa prebace Drugi i Peti bataljon.

⁶ Sedma krajiška NOU brigada- prebacila se preko Tare, kod
Cs. Tepaca, 21 aprila izjutra i istoga dana ušla u Zabljak, koji su dva
dana ranije oslobodili partizani — pozadinci (vidi Arhiv Istoriskog insti-
tuta JNA, dok. reg. br. 20—2, k. 9). O radu Sedme krajiške i Četvrte
i P^te crnogorske brigade u toku ovoga dana vidi tom IV, knj. 12,
dok. br. 124, 130.

⁷ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 119.

— Englezi bombardovali Pljevlja usred bela dana — izgleda juče.⁸ Dakle, »sadejstvo« Engleza se »osćća«. Prvi put bombardovali Dubrovnik kada smo nadirali ka Gackom i Bi-leći a sada Pljevlja baš ispred nosa naših brigada — ovo je *zaista karakteristično*.

f) Sa severa — od Sarajeva kao i Goražda nikakvih promena.

2) Štab VII divizije... traži sada nekog druga sa kursa (nije mi ovde depeša — već je kod druga Starog — pa ću ti poslati) da dođe u Romani. Valjda da prihvati bataljon.⁹

Drugo za sada ništa.

24/IV¹⁰

Mnogo te pozdravlja
Terzić

BR. 121

DNEVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O ZAUZIMANJU ZABLJAKA I ŠAVNIKA¹

Drugu Marku

Zauzeli smo Zabljak i Šavnik.²

VII krajiška juče ušla u Zabljak. Povezali se sa Cicmilom. Pozad. partiz. jedinice ušle su juče i zauzele Šavnik.³ Pavle Đurišić sa kapet. Ružićem nalazi se u Pivi, gde su mu svi pravci za odstupanje presečeni, pošto naši drže Nedajno,

⁸ Prema italijanskim dokumentima Pljevlja je bombardovala nemačka avijacija (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 238).

⁹ Odnosi se na Drugi bataljon Sedme NOU brigade.

¹⁰ Dokumentat je pisan 21 aprila, jer se u njemu kaže da je Sedma krajiška NOU brigada »prešla Taru u 5 čas. jutros,« a to je bilo 21 aprila (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 123).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5571/VI, 4—17 (43). Dokumentat je pisan 22 aprila 1943.

² O zauzimanju Zabljaka i Šavnika Vrhovni štab ie obavestio Prvu i Drugu proletersku i Sedmu NOU diviziju (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg: br. 12—5 i 10—9, k. 731).

³ Šavnik su oslobodile partizanske pozadinske grupe 19 aprila 1943 (vidi tom III, taj. 5, dok. br. 140 i 150).

Dobri Do, Komarnicu, Uzlup, Šćepan Polje, Goransko i sve prelaze.⁴ U depeši IV crriogor. se kaže da su četnici opet razbijeni — pobegli ka Nikšiću. Inače je depeša većim delom nejasna — slabo primljena i dešifrovana, te ćemo tražiti da ponove.

u 4 časa

Drug. pozdrav
Terzić

BR. 122

INAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
UGA TITA OD 22 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TSKE DIVIZIJE DA RANJENIKE UPUĆUJE NA PROSTO-
RIJU MELJAK — CELEBICI¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Zašto ranjenike, bolesnike i tifusne šaljete na ovu stranu pprine? To je skroz pogrešno. Sve vaše bolesne i ranjene upućujte ka Meljaku i Celebićima. To važi i za zarazne.

22-IV.

Tito, s.r.

⁴ Iz depeše koju je komandant grupe crnogorskih brigada Sava Kovačević 20 aprila uputio Vrhovnom štabu, iako nije dešifrovana u elosti, jasno se vidi da su četnici Pavla Đurišića i Ivana Ružića razbijeni na prostoru s. Crkvice — s. Miljkovac — s. Pišće i da se 20 aprila nisu nalazili u Pivi (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 21—6, k. 14 A). Četnici su, pod pritiskom partizanskih pozadinskih grupa, napustili Zabljak i Šavnik i u paničnom bekstvu ostupili prema Nikšiću i Kolašinu (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 130; tom III, knj. 5, dok. br. 149, 150).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—5, k. 14.

PISMO EDVARDA KARDELJA OD 22 APRILA 1943 POVERENISTVU CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE SLOVENIJE. ZA LJUBLJANU¹

22. IV. 1943

Draga Joža!²

Nalazimo ste već u novom boravištu. To je -onamo gde je pošao Julij³ i gde se prošle godine desio onaj poznati »sos«.⁴ Dakle: »Po dorogam znakomim...«⁵ Molim te da se o ovome kod vas ne pročuje i kontrolišite ako u vezi s ovim pitanjem stignu do vas kakve vesti. Očekujemo tvoj izveštaj, i zbog toga ti danas neću bogzna šta pisati. Pre svega nekoliko političkih pitanja:

1. Sigurno ste primetili do izvesne mere promenjen ton RSJ u odnosu na DM i Londoh.⁶ Smatramo da je to u vezi sa pripremama za ofanzivu itd., što pretpostavlja učvršćenje veze između SSSR i Engleske. U našem unutrašnjem političkom radu naravno taj momenat ne može imati odlučujuću važnost sve dotle dok agenti londonske vlade⁷ budu sarađivali s okupatorom. Raskrinkavanje tih agenata je prema tome potrebno činiti u istom obimu kao i dosada. Međutim, ova nova činjenica upozorava nas i na to da moramo svakako računati s nekim novim, manevrima londonske vlade. Prema našim podacima, već su se tu i tamo počela pojavljivati manja mihailovičevska odeljenja sa partizanskim kapama i oznakama. Njih štite i hrane legalne belogardističke posade, dok se same drže relativno pasivno. Nije isključeno da u tim četama mihailovi-

¹ Original, na slovenačkom jeziku, otkucan na pisačkoj mašini, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. 1276.

Redakcija u ovoj knjizi objavljuje prevod sa slovenačkog.

² Lidija Sentjunc, član Povereništva Centralnog komiteta KP Slovenije za Ljubljano. (U Povereništvu su" se nalazili još Vlado Krivoc, kao sekretar, i Mira Svetina.)

³ Milan Škerlavaj

⁴ Odnosi se na veliku italijansku ofanzivu, poznatu pod imenom »Roška ofanziva«, koja je započela 15 avgusta 1942 i završila se polovinom septembra iste godine.. Tada su na Kočevskom Rogu bili opkoljeni neki članovi Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, CK KP Slovenije i Izvršnog odbora OF. Među njima se nalazio i Edvard Kardelj. Posle nekoliko dana oni su uspeali da se probiju iz italijanskog okruženja.

⁵ Ruski; u prevodu: po poznatim putevima.

• U emisijama radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« tada je došao do Izražaja pomirljiviji kurs u odnosu na jugoslovensku izbegličku vladu u Londonu, pa čak i prema Draži Mihailoviću.

⁷ Odnosi se na jugoslovensku izbegličku vladu, koja se tada nalazila u Londonu. Ona se često u dokumentima naziva: »londonska vlada«, ili »izbeglička vlada«.

čevci stvaraju za sebe nove rezerve za novu situaciju. Budno pratite izveštaje i ton RSJ i upravljajte se prema tome. Nastojte na svaki način da kolebanja, koja će besumnje nastati u nacionalističkim redovima u vezi s promenjenim kursem londonske vlade, iskoristite za OF. Uvereni smo da se tu radi o pregovorima između Engleske i SSSR. Ukoliko u vezi s tim bude rešavano pitanje Jugoslavije, mi ćemo biti sigurno upozoreni, i o tome ćemo vas obavestiti. Slučaj Sikorskog⁸ ukazuje da se sada, pre početka većih akcija, u Londonu vrše obračuni sa izbegličkim vladama. Kako će izgledati sporazum p.S jugoslovenskom vladom, teško je predvideti, ali nije isključeno da će kapitulirati pred zahtevima SSSR-⁹ U vezi s tim j|>važno je i to da promenjeni ton prema Londonu i DM ukazuje na verovatnoću da će pritisak Engleske i Amerike na osovinu (»drugi front«) verovatno biti baš na Balkanu. Prema tome, orijentišite se u tom pravcu. Ova činjenica nam ukazuje na potrebu najveće širine u pogledu OF, ali ipak na bazi o kojoj sam vam prošli put pisao.¹⁰ »Izjava«¹¹ ne sme da bude povod za neko sektaštvo! Takođe ne smete da napustite dalje napore na diferenciranju »sredine«, ali se kod toga pre svega orijentišite na mase te sredine a ne na gospodu u njenim vrhovima, koja se očito povezuju sa belom gardom.

2. Na temelju »Izjave« uredite odnose sa h. s.¹² i sa sokolima. U povereništvo smo vam poslali, štajerskog Frančka.¹³ JZnam da ste bili razočarani, ali to smo uradili iz dva razloga: »prvo, jer smo smatrali da su vaša sumnjičenja prema njemu bez osnove, a ono zbog čega smo ga mi dali uhapsiti, kasnije j|se takođe pokazalo kao neosnovano. Prugo, naši razgovori iif njim u vezi »Izjave« pokazali su da će on više nego iko od ljubljanskih h. s. braniti stanovište »Izjave«. Dosta smo razgovarali s njime. Jasno je da mi ne možemo da garantujemo g^a njega... »Izjavu« odlučno sprovedite, ali istovremeno naprtojte da to učinite na takav način da ne zaoštravate međusobne odnose, već da ih učvrstite, jer je to cilj »Izjave«. Javite am i rezultate diskusije, a i samom IO, ukoliko se pojedinci ne bi saglasili. Što se tiče sokola, smatramo da su podaci koje lp o njima podneo Gregor¹⁴ (naročito oštar sud Aninog od-

⁸ Vladislav Sikorski, predsednik pcjljske izbegličke vlade u Londonu. Poginuo 4 jula 1943 u avionskoj nesreći.

- ⁹ Misli se na to da vlada Sovjetskog Saveza neće otstupiti od principa da se svakom narodu garantuje pravo da samostalno i slobodno odlučuje o svom unutrašnjem uređenju. »

¹⁰ Redakcija nije pronašla pismo.

¹¹ Vidi primedbu br. 8 uz dok. br. 18.

¹² hrišćanskim socijalistima

¹³ Franček Majcen

¹⁴ Janek Šubic. Poginuo 24 juna 1943 na reci Drežnici.

bora¹⁵) preterani. Inače ne isključujemo da se i tu pojavljuju izvesni procesi, ali ipak smatramo da nisu toliko duboki da bi ozbiljno ugrozili dosadašnji odnos. To utoliko pre što mi imamo u ovdašnjim sokolima, a naročito baš u *svima* na samom terenu, vrlo snažan oslonac, i dosada se još nigde nisu pojavile tendencije slabljenja njihove povezanosti s našom Partijom. Naravno, time neću da kažem da je budnost suvišna, ali ipak ne stvarajte preuranjene odluke, koje bi stvarno mogle da stvore krizu u odnosima. Moramo biti svesni, da bi takva kriza bila vanredno štetna, a pre svega — nepotrebna, jer je iskustvo na terenu pokazalo da se sa sokolima stvarno može stvoriti vrlo tesan odnos. Ne zaboravite da radite sa članovima plenuma, kao i sa ostalim našim uporištima.

3. U vezi sa gornjim pitanjima nužno je potrebno da izađe Marko¹⁶ (soko). Po mom mišljenju postoji dosta nespornosti u vezi s tim što se Marko loše oseća u ljubljanskoj ilegalnosti. Sem toga i svi njegovi drugovi urgiraju da on izađe. Zbog toga ga što možete hitnije pošaljite, pre negoli ma kog od naših, jer bi inače bilo prebacivanja da se dovoljno ne brienemo. U vezi sa Markovim odlaskom reorganizujte Povereništvo. Dovoljno je ako se sastoji od svega tri čoveka. Povereništvu nije potrebno davati suviše velika prava.^N Po osnovnim pitanjima obraćajte se direktno IO. On će imati i direktnu vezu sa OO, pa ovome recite da šalje izveštaje ne samo Povereništvu nego i IO OF. Povereništvo neka bude samo opšte predstavništvo.

4. H. s. kod nas mćle da im pošaljete podatke o položaju njihovih u zatvorima (Savo¹⁷ itd.). To učini u sledećem pismu.

5. Iz priloženog pisma za "Anu"¹⁸ možeš da vidiš da i nju i njene zovemo odmah da izađu. Učinite sve što je potrebno i moguće da što pre dođu ^ nama. Uostalom, vidi u čemu je stvar — da ne ponavljam — pa se sa Anom dogovori o svemu što je potrebno.

6. Nužno bi bilo potrebno da se u Ljubljani š^o pre izvede mobilizacija za partizane. Nastojte da pronađete neku mogućnost za odašiljanje mobilisanih iz grada. Porazgovarajte i sa Frančekom za neke prolaze kroz žicu. Ako imate kakav plan za veću ekspediciju za koju bi bila potrebna spoljna pomoć, javite. Naše je mišljenje da bi to bila vrlo riskantna stvar, i da bi mnogo bolje bilo ako bi se to moglo konspirativno urediti.

¹⁵ Odnosi se na Centralnu komisiju VOS (Varnostno-obveščevalne službe — Službe bezbednosti i obaveštavanja).

¹⁶ Zoran Polić

¹⁷ Fedor Košir

¹⁸ To pismo, upućeno Zdenki Kidrič, redakcija nije uspeła pronaći.

7. Na svaki način uredite vezu sa Primorjem. Koliko je nama poznato, ta je veza vrlo laka.

8. Pošalji maksimum raspoloživog novca i to što pre! Šta uje sa bonovima? Kao međ bi ham dobrodošli!

9. Julija smo postavili na ekonomski sektor i biće povezan s vama. Pomozite mu koliko najviše možete.

10. Kod nas ništa naročito novo. Brigade vode manje borbe Dolenjskoj, u Beloj Krajini i oko Krima. To ste sigurno čuli, pošto su se partizani šetali ispred vaše žice i pili pivo kod ^Rffokara. U Notranjskoj su prilično izmlatili belogardiste i oko *20 ih pobili, ali detaljnijih podataka još nemamo. Naše je mišljenje da će u narednim mesecima brigade biti još aktivnije i Sa većim rezultatima. Prilikom slanja izveštaja o italijanskim pripremama za ofanzive budite svesni da preuzimate veliku ipdgovornost, pošto te vesti mogu da imaju najveće vojne posledice. Inače o tome pišem i Ani, pa te stvari dobro pročitete.

11. Idućih dana polazim na dugo putovanje, otprilike ta o odakle sam prošle godine stigao.¹⁹ Ako imate u vezi s tim akve poruke, naročite kakve podatke koji bi interesovali naše lošnje drugove, onda nam javite odmah.

Prilažem ti pismo za Pepicu²⁰ i moje domaće. Molim te ,da predaš. Pismo za P. prevedite i pošaljite, ili ga dajte mojima, koji će ga poslati dalje. Takođe te molim da se Br.²¹ raspita da li je u međuvremenu stigla kakva pošta za mene. fDa li imate kakve vesti od njih? Kako je sa mojim malim? 'S obzirom da ću možda na duže vreme otići, molim te da se pobrineš za oboje, da bi bilo sve u redu, koliko je to pak moguće.

Sa srdačnim pozdravima

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Krištof

¹⁹ Edvard Kardelj se pripremao na put za Glavni štab NOV i PO Hrvatske, u koji je stigao 10 juna 1943. Glavni štab se tada nalazio u Otočcu.

²⁰ Pepica Kardelj

²¹ Branko Ivanuš

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ IVE RIBARA-LOLE I NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 APRILA 1943 VR- HOVNOM ŠTABU O VOJNO-POLITIČKOM RADU U SLO- VENIJI, HRVATSKOJ I BOSANSKOJ KRAJINI¹

Iz GŠH-a

22/IV

U Sloveniji vojno-političke stvari pravilno su postavljene. Ostvarili smo vojnu saradnju sa Hrvatima na sektoru Dolenjska, Kupa, Zumberak. Sa Hrvatima prodiskutovali vojne planove i ostvarivanje novih vojnih formacija. U Baniji utvrđena saradnja sa jednom krajiškom brigadom.²

U Krajini ostaju 4 brigade i 3 odreda sa divizijskimi štabom.³ Postavili smo konkretne planove. Pet brigada sa štabom korpusa vrše pokret u Centralnu Bosnu,⁴ gdje će sve snage stići do 1 maja. Dalja veza s nama preko Bos. korpusa.⁵

Lola i Arso.

2

Stanicu Bos. korpusa ne čujemo, jer radi na srednjem valu, a nemamo dobrog prijemnika za te dužine.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7—1, k. 6/1. Rukopis je Pavla Savića, šefa šifrantskog oteka Vrhovnog štaba.

² Na operativnom području između Korduna, Banije i Bosanske Krajine (Srez Cazin) formirana je tada operativna grupa od Kordunaškog i Banijskog NOP odreda i Osme krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 127).

³ Šesta, Osmi, Deseti i Dvanaesti NOU brigada i Prvi, Drugi i Treći krajiški NOP odred, pod komandom Štaba Četvrti krajiške NOU divizije.

⁴ Prva, Druga, Četvrti, Peta i Deveti NOU brigada

⁵ Depeša je poslata preko radio-stanice Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Istoga dana, 22 aprila, po naređenju Vrhovnog štaba, Ivo Ribar-Lola i načelnik Vrhovnog štaba krenuli su iz Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske ka Prvom bosanskom NOU korpusu. (Iz Slovenije su u Gladni štab NOV i PO Hrvatske stigli 22 marta 1943).

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRU- GA TITA OD 23 APRILA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O STAVU PREMA PADOBRANCIMA KOJI SU SE SPUSTILA KOD BRINJA¹

GLAVNI ŠTAB HRVATSKE

Takozvane delegate zadržite kod vas dok mi ne ispitamo o čemu se ovdje radi.² Nemojte ih nikuda pustiti da im se što-god ne dogodi ili naprave opet neku provokaciju kao prošle godine Aterton, da nas kompromituje pred svjetskom javnošću.³ Oni su vaši gosti i vi njih dobro čuvajte dok ne dobijete od nas daljnje upute.

Šaljite nam stalno njihove izjave i eventualne namjere.

23. IV. 1943.

P

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 44—1, k. 11.

² U aprilu 1943 uspešno su se razvijale operacije zapadnih saveznika u Tunisu, i već ulazile u svoju, završnu fazu. Jednovremeno, pojačane su opšte pripreme za sledeće operacije. To je, prema zaključcima konferencije u Kazablanci (14—24 januara 1940), imalo da bude iskrcavanje u Siciliji. Zbog toga su zapadni saveznici bili jako zainteresovani da se nastave i pojačaju udari po železničkim čvorovima i diverzije na komunikacijama koje od Rumunije, Mađarske i Austrije, preko severnog i severozapadnog dela Jugoslavije, vode za Italiju. Dobro obavešteni o oslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji, oni su odlučili, da se obrate snagama Narodnooslobodilačke vojske, koje su u to vreme izvodile operacije na širokim područjima, vezujući za sebe jake okupatorske i kvilinske snage. Radi Uspostavljanja veze s nekim od viših štabova NOVJ, Saveznička komanda za Srednji Istok spustila je padobranom tri lica kod s. Brinja, u Lici, na teritoriji Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, noću 20/21 aprila 1943. Oni su doneli dve radio-stanice, ali ne i neka zvanična ovlašćenja od onih koji ih šalju, pa se upočetku nije imalo poverenja u njih.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske je obavestio Vrhovni štab o dolasku ove grupe i o njenim zadacima. Ubrzo se preko nje stupilo u vezu i sa Savezničkom komandom za Srednji Istok. (Opširnije o tome vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, dok. reg. br. 8—1, 9—1/ 10—1, 23—1, 32—1, 15—1, 14—1, 13—1, 18—1 — svi u kutiji 6/1.)

³ Devetnaestog marta 1942 stigao je u Foču, u Vrhovni štab NOP i DVJ, major Terens Aterton. Pre rata je deset godina bio novinar u Beogradu i izdavao list »South Slav Herald« — »Glas Južnih Slovena«; posle 6 aprila 1941 prebacio se iz Boke Kotorske u Palestinu. S njim su došli još jedan Englez, radiotelegrafista, i poručnik Nedeljković. Doneli su i dve radio-stanice. U Jugoslaviju su stigli podmornicom i iskrcali se kod Budve. Aterton se u Foči povezao s. generalom Ljubom Novakovićem. 16 aprila pobjegao na stranu četnika.

Kasnije se ustanovilo da su njegovo bekstvo organizovali Spasoje Dakić i Šumar Radovan Blagojević, iz okoline Celebića. Ova dvojica su, sa znanjem generala Novakovića, ubili majora Atertona radi novca. (Opširnije o tome vidi knj. 2, dok. br. 138 (primedbu br. 6), 208; knj. 3, dok. br. 48, 54.)

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 23 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O SITUACIJI
KOD TREĆE PROLETERSKE (SANDZACKE) BRIGADE¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Izvestite nas o situaciji kod Sandžačke brigade; ona treba da izbiye prednjim delovima na Kovren.² Na sektorima prema Gackom i Nevesinju vode se žestoke borbe. Pomerili smo VI i Majevičku brigadu na liniju: Paljika — Uhotića Brdo — Hrast — Grabić — Stolac Jabuka — Mazlina.

23. IV.

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—5, k. 14.

² Treća proleterska (sandžačka) brigada nalazila se 23 aprila na prostoriji s. Glibači — s. Kosanica — s. Kutuša — s. Bitine i nije imala dodira s neprijateljem. Toga dana je od Štaba Prve proleterske divizije dobila naređenje da prednjim delovima izbiye na Kovren i zatvori komunikaciju Pljevlja — Bijelo Polje (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 120).

³ Na tim sektorima je 23 aprila bila uglavnom samo izviđačka i patrolna delatnost.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 23 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O SITUACIJI
U CRNOJ GORI¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Izvestite o situaciji u Crnoj Gori i stanju kod četnika.² Kako teče mobilizacija?³ Dajte nešto detaljnije o bombardovanju Pljevalja.⁴

23. IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—5, k. 14.

Depeša slične sadržine upućena je i Štabu Treće NOU divizije.

² O vojno-političkoj situaciji u Crnoj Gori vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 130.

³ S teritorije Sreza šavničkog stupilo je do prvih dana maja 1943 oko 1.000 novih boraca u jedinice Druge proleterske i Treće NOU divizije. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 134; Arhiv Istoriskog instituta, reg. br. 5—3, k. 758, reg. br. 20—2, k. 9, reg. br. 15—4, k. 6—A.)

⁴ Nemački avioni su 16 aprila 1943 omaškom bombardovali Pljevlja i Prijepolje. Žrtve među italijanskim vojnicima: u Pljevljima 1 mrtav i 2 ranjena, u Prijepolju 2 mrtva i 1 ranjen; među građanima: ukupno 23 mrtva i 34 ranjena (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 147; tom IV, knj. 12, dok. br. 238).

OBAVESTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O BOMBARDOVANJU CENTRALNE BOLNICE U JELECU I O SPUŠTANJU ENGLSKIH PADOBRANACA KOD BRINJA U LICI¹

Drugu Marku

- 1) Sad sam izvestio kdu mesta da izvesti čiča Janka da Lučić² odmah krene za III Sandž. brigadom. On je bio i ranije pretsednik N.O.O. u Sahovićima i ima veliki uticaj — kao pošten čovek toga kraja.
- 2) Šaljem ti objavu za Bunića.³
- 3) Situacija na našim punktovima nepromenjena. Nemam jutros nikakvih izveštaja. Švabe bombardovali C jutros naše bolnice⁴ Jeleč i Kut⁵.⁶ ne jz aam jpš da li je bilo "žrtava".
- 4) Stigla je depeša od Arsa — Lole da se je kod Brinja padobranom spustila englesko-američka misija, koja navodno ima i punomoćja, s tim da izvidi ovu situaciju na Balkanu.⁵ Čekamo podrobnije izveštaje o ovome ... Uostalom videćemo, ubrzo šta se htelo, da li je to iskreno i dobronamerno da sarađuju sa nama kao saveznicima ili opet neki »dražinovci« — pa upali kod nas — slučajno.⁶

Drug. te pozdravlja
Terzić

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 3564—VI, 4—10 (43). Dokumentat je pisan 23 aprila 1943, jer je toga dana neprijateljska avijacija bombardovala s. Jeleč.

² Tadiša Lučić

³ Redakcija mu nije mogla ustanoviti ime.

⁴ U s. Jeleču se nalazila Centralna bolnica Vrhovnog štaba s teškim ranjenicima. Od bombardovanja, koje su izvršili nemački teški bombarderi, 23. aprila, četiri ranjenika su poginula i šest ih je ranjeno. I Takođe je šest seljaka poginulo i više ih je ranjeno.

⁵ Redakcija nije uspela pronaći depešu.

⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 128.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 24 APRILA 1943 ŠTABU GRUPE CRNOGORSKIH BRIGADA DA RAZBIJE NEPRIJATELJA NA JAVORKU I ZATVORI PRAVAC OD NIKSLCA¹

ŠTABU III DIVIZIJE²

^T'alijane na pravcu Javorka morate razbiti.³ Pored V brigade %ngažujte i potrebne snage IV brigade. Javorak mora biti čvrsto u našim rukama. Svaki pokušaj prodora od Nikšića ka Javorku i Šavniku morate bezuslovno suzbiti. Zato i rasporedite aše snage da možete izvršiti ovaj zadatak. Izviđajte dublje ji Nikšićkoj Župi i Barama Bojovića.

24/IV

Tito, s. r.

AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ RUGA TITA OD 24 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETARSKOJ DIVIZIJE DA OBEZBEDI SVOJ DESNI BOK OD NIKSLCA, A JAČIM DELOVIMA IZVIĐA U PRAVCU KOLASINSKOG SEKTORA¹

ŠTABU II DIVIZIJE

fđagacin hrane u Zabljaku neka ostane za bolnice. Obratite raffiju na pravac od IMikslČa: Rušite cestu² i TKrnova. Jačim elovima izviđajte ka Gornjoj Morači, Vratlu i Mojkovcu

24 IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom,, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—5, k. 14.

² Depeša je upućena Štabu grupe crnogorskih brigada kod koga nalazila radio-stanica Treće NOU divizije. Vrhovni štab je za to vreme održavao radio-vezu sa Štabom Treće NOU divizije preko radio-stanice Devete dalmatinske NOU divizije.

³ Javorak su kao utvrđeni rejon branili jedan bataljon iz italijanske divizije »Ferara« i Nikšićki četnički odred (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 151, 153, 160).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—5, k. 14.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 APRILA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA STAVI POD SVOJU KOMANDU
ČETVRTU I PETU CRNOGORSKU BRIGADU I IZVRŠI PRI-
PREME ZA NAPAD NA JAVORAK¹**

STABU II DIVIZIJE

- 1) Za sada se ne angažovati ka Kolašinu. Uzmite pod svoju komandu IV i V Crnogorsku brigadu.² Talijansko-četničke snage na Javorku morate razbiti po svaku cenu,³ zato orijentišite glavninu svojih snaga prema Gvozd u cilju pariranja svakog neprijateljskog prodora od Nikšića, bilo prema Javorku bilo prema Savniku. Za nas je najosetljiviji pravac Gornje Polje — Javorak i Gornje Polje — Savnik. Vi snosite punu odgovornost za bezbednost oba pravca.
- 2) Vršite mobilizaciju, uspostavite vlast i učvrstite postignute uspehe.
- 3) II proleterska sa tri bataljona neka krene za Savnik, a dva bataljona da ostanu na prostoru Uzlup — Šćepan Polje za sada.⁴

24/IV

Tito, s. r.

218

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—5, k. 14.

² Vrhovni komandant NOV i POJ posebnom depešom je obavestio Štab grupe tih brigada da se pretpotčinjavaju Štabu Druge proleterske divizije.

Ta depeša je zavedena u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22/1—5, k. 14. Ona glasi:

»Štabu III divizije

Odmah upotrebite IV Crnogorsku sa V za razbijanje neprijatelja na Javorku. U buduće bićete pod komandom Štaba II divizije. O ovome izvešteri Štab II divizije.

Tito, s. r.«

³ Na Javorku je uništen jedan kompletan bataljon italijanske pešadijske divizije »Ferara«, ojačan brdskom baterijom Četrdeset drugog artiljeriskog puka, četom tenkova i Nikšićkim četničkim odredom (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 14, lfl, 102).

• * Štab Druge proleterske brigade (bez Trećeg i Petog bataljona) izvršio je pokret 27 aprila, pravcem Nikšići — Zabljak — Bukovica — Gornja Brezna, gde je stigao 30 aprila i uhvatio vezu s Petom crnogorskom NOU brigadom. Peti bataljon je ostao na Šćepan Polju a Treći bataljon južno od s. Celebića.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 APRILA 1943 ŠTABU SEDME NOU
DIVIZIJE DA PRVI BATALJON ŠESTE ISTOCNOBOSAN-
SKE NOU BRIGADE UPUTI U KALINOVIK¹**

ŠTABU VII DIVIZIJE

Najhitnije uputite za Kalinovik jedan bataljon VI brigade, koji je bio u Bjelimiću, a onaj drugi bataljon da ostane u Bjelimiću i da kontroliše pravac ka Glavatičevu.²

24/IV

Tito, s. r.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 APRILA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV
I PO HRVATSKE DA HITNO DOSTAVI PODATKE O PRE-
GRUPISAVANJU I NAMERAMA NEMAČKIH I ITALIJAN-
SKIH SNAGA U JUGOSLAVIJI¹**

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Hitno dajte podatke o daljim namjerama Nijemaca i Talijana u Jugoslaviji i na Balkanu i njihovom novom pregrupisanju snaga.²

• 25. IV

P

Tito [s. r.]

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—5, k. 14.

² Prvi bataljon Šeste istočnobosanske NOU brigade upućen je, na traženje »vojnopozadinskih vlasti, za obezbeđenje Komande mesta u Kalinoviku, dok je Treći bataljon Prve majevičke NOU brigade i dalje zadržan za obezbeđenje Komande Konjičkog područja u Rjelešticiu.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—5, k. 14. Depeše iste ili slične sadržine upućene su i štabovima Prvog bosanskog NOU korpusa, Prve i Druge proleterske i Treće NOU divizije (sve depeše zavedene u Arhivu Istoriskog instituta JNA pod označenim registarskim brojem).

² U vezi s ovim naređenjem vidi obaveštajni izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, zaveden u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—1 i 10—2, k. 6—I. Ovi izveštaji govore o rasporedu i namerama Druge italijanske armije.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 APRILA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA SE NE ANGAZUJE NA PRAVCU
KOLASINA¹

STABU II DIVIZIJE

Snosite punu odgovornost za rokiranje IV brigade sa pravca Javorka gde vam neprijatelj grozi pozadinu. Odmah sa glavninom vaših snaga okrenite se prema Javorku i Gornjem Polju, razbijte te neprijateljske snage i odbacite ih ka Nikšiću. Zabranjujem svako vaše angažovanje u pravcu Kolašina u ovoj situaciji.²

25. IV

—

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27/1—6, k. 14.

Depeša je bila napisana 24 aprila posle podne, ali toga dana nije predata, niti sutradan pre podne (vidi dok. br. 135), jer nije uhvaćena veza s radio-stanicom, koja je tada bila u pokretu iz Žabljaka za s. Gornju Bukovicu. To se vidi iz knjige prijemnih depeša Štaba Druge proleterske divizije, u kojoj je, u zaglavlju te depeše, napisano:

»Štabu II prol. divizije

Najhitnije (od 24/4)«, a na kraju: »Primljeno u G. Bukovici

' 25-IV-43 1645

Pavle«

Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 2—9/9, k. 731.

² Štab Druge proleterske divizije imao je nameru da sa Četvrtom crnogorskom i Sedmom krajiškom brigadom, uz sadejstvo delova Treće sandžačke brigade, zauzme Kolašin, obuhvatajući ga iz pravca Mojkovca, i oslobodi oko 400 zatvorenika iz četničkog zatvora u Kolašinu. U tom cilju on je, pre savladivanja jakog italijanskog uporišta na Javorku, povukao svoju Četvrtu proletersku (crnogorsku) brigadu sa pravca Nikšić — Šavnik ka Boanu a Drugu proletersku brigadu (bez dva bataljona) orijentisao u pravcu Žabljaka. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 31—2, k. 6—1.)

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 APRILA 1943 STABU GRUPE CRNO-
GORSKIH BRIGADA DA UHVATI VEZU S BATALJONIMA
DRUGE PROLETERSKE BRIGADE I ORIJENTIŠE IH PRE-
MA JAVORKU¹

STABU III DIVIZIJE

Najhitnije uputite kurire u pravcu Crkvice u Pivskoj Planini, da susretnu tri bataljona II proleterske brigade i da ih skrenu na pravcu Javorka.² Štab II divizije izvestite da rokira glavninu svojih snaga prema Gornjem Polju i Javorku za likvidaciju tih neprijateljskih snaga, pošto danas nemamo vezu sa njima.³

25. IV

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2fi—5, k. 14. Naređenje je upućeno preko Treće divizije koja je bila u neposrednoj vezi sa Štabom Grupe crnogorskih brigada.

² Štab Druge proleterske brigade dobio je 26 aprila u 11 časova naređenje od komandanta Grupe crnogorskih brigada da najkraćim putem krene preko s. Pišća ka selima Gornjoj i Donjoj Brezni. Međutim Štab brigade nije postupio po ovom naređenju, već je o tome obavestio Štab divizije. Ovaj mu je naredio da sa svojom brigadom (bez Trećeg i Petog bataljona) 27 aprila izvrši pokret preko s. Crkvice i s. Nedajna za Žabljak. Brigada se ovde odmorila i popunila sa 80 boraca s teritorije Sreza šavničkog, a zatim produžila preko sela G. Bukovice, Godijelja i Duži i tek 30 aprila stigla u Gornju i Donju Breznu. Vezu je uhvatila s Petom crnogorskom NOU brigadom na pravcu s. Brezna — Javorak.

Zbog toga je napad na Javorak odložen za nekoliko dana (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 14).

³ O izvršenju ovog naređenja vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 32—17, k. 14 A, reg. br. 34—17, k. 14 A.

—•«•— 江蘇

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 27 APRILA 1943 STABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA NASTUPA PRAVCEM METALJKA
— MAOČE — KOVREN — SAHOVIĆI I IZBIJE NA LINIJU
RAVNA REKA — LEPEŠNICA — SIGE¹**

STABU I DIVIZIJE

Danas smo naredili da VI bosanska brigada smeni vašu I proletersku.² Čim ova smena bude izvršena, odmah krenite I vašu brigadu pravcem: Maoče — Kovren — Sahovići — Ravna Reka, s tim da što pre izbije na liniju: Ravna Reka — Lepešnica — selo Siga, gde će dobiti naređenje za dalji rad. I brigada treba da u toku pokreta očisti sela Krupice i Barice.³ Vaša Sandžačka i III krajiška ostaju na dosadašnjem prostoru.⁴ VI bosanska biće privremeno pod vašom komandom. Sa I brigadom da krene i vaša brdska baterija.⁵ Da Stab I brigade ispita uslove za likvidaciju Bijelog Polja. — Nastojati da I [brigada] zauzme most na Ribarevini — ušće Ravne Reke i preseče vezu Berane — Bijelo Polje.

27/IV.

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 31—6, k. 14.

² Smena jedinica Prve proleterske brigade izvršena je tokom 29 i 30 aprila (Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 157).

³ Štab Prve proleterske divizije predložio je Vrhovnom štabu da Prva proleterska brigada izvrši pokret levo od komunikacije Pljevlja — Kovren, s ciljem da prođe terenom severno i istočno od Pljevalja, preseče komunikacije Pljevlja — Rudo i Pljevlja — Prijepolje i preko s. Šahovića izbije na liniju Ravna Reka — Lepešnica — s. Sige. Ako Italijani i četnici napuste Pljevlja, Brigada će im preseći odstupicu i zauzeti to mesto. Vrhovni štab je usvojio predlog. O izvršenju naređenja i o borbama Prve proleterske brigade na ovom vrlo teškom maršu vidi tom IV, knj. 12, doik. br. 144, 148, 157, 'knj. 13, dok. br. 2, 8, 15, 20, 37.

⁴ O rasporedu tih brigada vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 144.

⁵ Dvadeset sedmog aprila 1943, pre dobijanja ovog naređenja. Štab Prve proleterske divizije formirao je svoj artiljerijski divizion. Divizion je u svom sastavu imao dve baterije topova 75 mm (u svakoj po dva) i jedno odeljenje topova 65 mm.

U vezi s novim zadatkom Prve proleterske brigade, Štab divizije ju je ojačao jednom baterijom topova 75 ipm. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 139, 144, knj. 13, dok. br. 15.)

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTA-
BA NOV I POJ OD 27 APRILA 1943 STABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI ARTILJERISKU MUNI-
CIJU STABU TREĆE NOU DIVIZIJE¹**

STABU I DIVIZIJE

Pošaljite 4 pištolja koje je VI brigada preko vas nama uputila.² Dajte što više artiljerijske municije III diviziji, koja svakodnevno vodi žestoke borbe.³ Situacija bez promena.

27. IV

Terzić

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 27 APRILA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA SEDMU KRAJIŠKU NOU BRIGADU
STAVI U DIVIZISKU REZERVU¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

Javite situaciju. Zašto [je] slabo fizičko stanje VII brigade? Povucite je u rezervu. Da li su stigli tri bataljona II proleterske?²

27. IV

Tito, s. r.

¹ Kopija originala, pisana olovkom preko indiga, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—5, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 141.

³ Prva proleterska divizija raspolagala je tada sa oko 500 granata za brdske topove 75 mm.

¹ Kopija originala, pisana olovkom preko indiga, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 33—5, k. 14.

² Štab Druge proleterske brigade (bez dva bataljona) bio je toga dana u pokretu od s. Crkvice za Zabljak (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 140).

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 27 APRILA 1943 ALEKSANDRU RANKO-
VICU O SITUACIJI NA SEKTORIMA GACKA I GLAVA-
TIČEVA¹**

Drugu Marku

Druže Marko,

1) Javio sam ti na kovertu druga Starog da su Talijani razbijeni na Kobiljoj Glavi. Izgleda da su već juče po podne osetili manevar u svoju pozadinu (ka Mekoj Grudi) onih pet bataljona naših i sinoć, padom mraka, pršđuzeli hitno povlačenje ka Plani. Gonila ih je I dalmatinska sa fronta, sad se još ne zna da li je ona naša manevarska grupa uspela da stigne i da ih presretne kod Meke Grude. Čekam o tome izveštaj.²

2) Situacija u Bjelemiću i okolini, po izjavi druga Šatora³ (koji mi se je malo pre jđvio telefonom iz Kalinovika), slaba je. Drug Šator nije uspeo da mobiliše nikog. Svi izbegavaju. Prosto neće. Beže u miliciju za Trnovo. Više su raspoloženi prema četnicima nego prema nama. Čak su našim pucali neki muslimani za leđa, onoga dana kada su se četničke bande pojavile oko Čičeva. Dakle, prema nama su svi ti muslimani neprijateljski raspoloženi. Održavaju veze i sa četnicima i sa ustašama preko Trnova. Čak i komanda mesta u Bjelemiću *ide* na ruku tim pokvarenjacima — špekulantima u tome što im izdaje dozvole za Trnovo i Sarajevo, i ovi nesmetano idu kud hoće. Tu komandu mesta trebalo bi odmah smeniti i uzeti je na odgovornost. — Dakle, od Bjelemića — i pored svih naših nastojanja i načina postupanja — nije se skoro ništa postiglo. Ja mislim da bi trebalo da ti ponovo razmotriš tamošnju situaciju sa drugom Feridom i da se prema tome donesu dalje odluke za naš rad na tome terenu.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK'SKJ, pod reg. br. 567®—VI, 4—19 (43). Dokument je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 27 aprila 1943.

² Grupa bataljona (tri bataljona Prve dalmatinske i dva bataljona Desete hercegovačke NOU brigade) imala je zadatak da, jednim dubljim manevrom južno od Babe Planine, izbije u bok i pozadinu neprijateljskih snaga na komunikaciji Gacko — Bileća. Snage Treće divizije zauzele su položaje na Kobiljoj Glavi, ali ih, zbog nadmoćnosti neprijatelja, nisu mogle održati. O ovim borbama u toku 27 aprila vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 275, 276.

³ Ibro Šator

4) Štab Majevičke brigade tražio je nešto para, pošto nemaju. Drug Stari kaže da im treba poslati nešto novaca. Molim fte ti vidi koliko bi trebalo pa spremi da im se pošalje. —

5) Danas će doći drug Jakšić, kdant VII divizije, da nam izloži stanje divizije, da vidimo da li joj možemo dodeliti predviđeni zadatak.⁴

u 12 čas.

Drug. te pozdravlja
Terzić

0,

BR. 141

**IZVEŠTAJ PARTISKOG INSTRUKTORA PRI CENTRALNOJ
BOLNICI VRHOVNOG ŠTABA OD 27 APRILA 1943 ALEK-
SANDRU RANKOVICU O EVAKUACIJI RANJENIKA I BO-
LESNIKA¹**

Miljevina
27.IV.1943
6.00

Drugu Marku

1) Stanje zdravlja druga Gojka se popravlja. Temperatura je spala. I Bošku Đuričkoviću je kriza prošla. Sada smo osnovali oporavilište za odgovorne drugove iz komandnog kadra i lekare da bi se brže popravili i da bismo imali bolji uvid u njihovo lečenje. Tu ćemo preneti i Jelu.² Njoj je bolje. Samo su joj nervi popustili.

2) Evakuacija ranjenika

a) Laki ranjenici i pešaci (250 iz konjičke grupe; 180 internih; 160 iz bolnice IX Divizije i 550 iz bolnice VII Divizije — *svega 11,40* prebačeni su već pre četiri dana u Sandžak na prostoriju Celebići. Prema izveštajima koji nam stižu od Petra Vešovića stanje ranjenika se naglo popravlja jer hrane ima u izobilju. Sve ove bolesnike ćemo organizovati u jednu grupu. Mileva Vuković će biti politički komesar ove bolnice koja će

⁴ Vrhovni štab je odlučio: Prvu proletersku diviziju pomeriti s pravca Goražde — Pljevlja ka jugoistoku, da bi ofanzivno dejstvovala na prostoru Bijelo Polje — Berane, a Sedmu NOU diviziju prebaciti na sektor Pljevalja.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskomf arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5513—V, a—65 (43). Kraj dokumenta je oštećen; tekst koji se nije mogao čitati označen je tačkicama./

² Jela Zunić, apotekar Centralne bolnice Vrhovnog štaba —

nositi broj II. Broj drugova u ovoj bolnici će se popeti na 2.000 dosta brzo jer ćemo tamo prebaciti sve rekonvalescente.

b) Teški ranjenici — konjanici i na nosilima — svi su prebačeni iz Bjelimića u Miljevinu, a noćas je počelo prebacivanje na Pivu bolnice broj III. Brojno stanje u ovoj bolnici: 146 na nosilima i 315 na kolima (ovde smo uračunali 100 ranjenika iz II Divizije i 60 iz I Divizije). *Svega 561.* Noćas smo prebacili 160 drugova, za 48 sati svi će biti prebačeni. Ranjenici idu vozom do Broda, a odatle — teški kolima za Bastase — Šćepan Polje, konjanici na konjima preko Borela na Bastase — Šćepan Polje. Za bolnicu broj I odredili smo štab: komandant i san. referent Dejan, politkom Blagoje Rodić, komandir rudarske čete, zam. komandanta Relja Lukić, rudar, komandant bataljona s Kozare, zam. politkoma Sofija Pekić. Sofija je bacila juče krv i dali smo joj sedam dana odmora. Dejanu smo dali funkciju komandanta jer kao stariji drug treba odgovornije zadatke da prima.

3) Evakuacija tifusara

a) Tok epidemije

Pegavac se još uvek širi. Veliki je priliv iz VII, III, IX i I Divizije. XVI Brigada nam je predala iz svoje brigadne bolnice jednog dana 120 bolesnika tifusara. Žarište zaraze šu divizije. Odatle je glavni priliv. Treba preduzeti hitne mere da se tamo zaraza spreči. U I Diviziji borba se vodi uspešno, ali Sanitet III Divizije pravi greške, koje imaju katastrofalne posledice. Oni šalju svoje pegavce čak od Gacka na ovu prostoriju. Bolesnici prelaze 100—150 kilometara, bez redovne hrane, bez prenočišta. U tom napornom putovanju a) bolesnici s velikom vatrom obično umiru ili toliko iznemognu da posle nekoliko dana umiru; b) šire zarazu svuda uz put jer se šalju s vaškama. — Više puta smo skretali pažnju Sanitetu III Divizije na ovakve postupke, ali rezultata nije bilo. Vladu Šegrtu sam pozvao da vidi kako stižu ranjenici i bolesnici baš iz njegove brigade: i- tifusari i ranjenici bili su na jednim kolima iako je stiglo pet kola; ljudi nisu dva dana jeli. Partiska organizacija u III Diviziji bi trebala da se ovim pozabavi. Drug Terzić je naredio da III Divizija svoje ranjenike i bolesnike smešta na prostoriju Čemerno — Izgori, da ljudi ne bi prevladjivali nepotrebno 150 kilometara.

U III Diviziji ima dosta trbušnog tifusa. Zato, neorganizovano slanje može da proširi epidemiju tr. tifusa i na ovu prostoriju. Otuda — sve bolesnike treba zadržavati na prostoriji Čemerno — Izgori.

b) Tok evakuacije

Da se pegavac ne bi širio — to smo iz Bjelimića prvo evakuisali ranjenike, pa sada idu tifusari. Tamo ih ima 254

(nosila 28 — konjanika 226). Janjići — 442 (većinom teški), Kalinovik 74, Vrhovlje 130, Jelašca 443 (rek.), Borija 162 (rek.) — ukupno na prostoriji Kalinovik 1495. S Miljevinom (100) i Vrbnicom (200) — broj pegavaca se penje na **1800!**

Noćas rekonvalescenti, dobro ispareni, kreću iz Jelašca i Borija po 100 za 24 sata — u Sandžak.

Teške nećemo prenositi iz Jažića sve dok situacija ne bude drukčije nalagala iz ovih razloga: ¹

a) Morali bi biti nošeni pravo u Vrbnicu, noćivati na polju, pa bi veliki broj nastradao. Veliki deo ovih bolesnika za nekoliko dana biće rekonvalescenti, pa ćemo ih slati pravo za Sandžak gde je hrana dobra.

b) Jeleč ne možemo upotrebljavati kao etapnu stanicu fjer je izložen bombardovanju. U tom selu smo imali 4 mrtva i 6 ranjenih. Bombardovani su i Bjelimići. Imali smo 6 ranjenih. Naredili smo da ranjenici i bolesnici danju idu u šume. Samo je s teškim ranjenicima težak problem. Treba ih svako ujutro iznositi i vraćati, a za to nemamo dovoljno ljudske snage. Zato ih razmeštamo u Miljevini — u manje kuće u šumarcima.

4) Organizaciona pitanja

a) Kraus i Vita³ su krenuli noćas za Sandžak da srede stanje tamo, naročito u bolnici IX i VII Divizije.

b) Veljko⁴ i ja smo u Miljevini.

c) Martinović,⁵ Voja Đukanović i Vića⁶ evakuišu tifusare.

d) Šlezinger⁷ je sasvim propao. Mora se najmanje 15 dana odmarati da bi bio sposoban za bilo kakvu funkciju. Čerka mu ima zapaljenje pluća.

g) Drugove Petra Vešovića, Vukajla Kukalja⁸ i Božu Milačića⁹ dobro bi bilo poslati na njihov teren — ... na odgovarajuće zadatke — čim se evakuacija završi a to će biti za nekoliko dana.

S drugarskim pozdravom

³ Vita Cvetković, politički komesar Centralne bolnice i član Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba ~

⁴ Pavle Ilić, pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba

⁵ Stanko Martinović

⁶ Rade Vilotijević, član politodela Centralne bolnice Vrhovnog štaba. Poginuo na r. Tari, kod s. Tepaca, krajem maja 1943, prilikom evakuacije Centralne bolnice iz Sandžaka na Pivsku Planinu.

⁷ Dr Miroslav Šlezinger, epidemiolog Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba. Poginuo u Petoj neprijateljskoj ofanzivi, početkom juna 1943.

⁸ Vukajlo Kukalj, član kulturne ekipe pri Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba. U avgustu 1943 kod Andrijevice, kao pozadinskog radnika, ubili ga četnici.

⁹ Poginuo 1044 kod s. Zatona (južno od Bijelog Polja).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 APRILA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV
I PO HRVATSKE DA GRUPI ENGLESKIH PRETSTAVNIKA
PRUŽI PODATKE O NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA I DO-
ZVOLI RADIO-VEZU S ENGLESKOM¹**

GL. ŠTAB HRVATSKE

Radiostanica se ne smije oduzeti misiji. Može ih se zamoliti, ako oni baš ne trebaju dvije stanice, da nam jednu pozajme. Ali podvlačim — samo ako oni to dadu sasvim dobrovoljno, bez ikakvog pritiska.²

Vezu sa Engleskom možete im dozvoliti, ali pod našom kontrolom šifre i depeše. Dajte im potreban materijal o izdaji četnika, o snagama okupatora, ali nikakvih podataka o našim snagama i naoružanju ne smijete im davati dok vam mi ne damo za to odobrenje.

28.IV.43

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ., pod reg. br. 18140—11, 4—5 (43).

² Radio-stanicu su tražili načelnik Vrhovnog štaba i Ivo Ribar-Lola za Stab Prvog bosanskog NOU korpusa (vidi reg. br. 32—2, K. 6—I u Arhivu Istoriskog instituta JNA).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 APRILA 1943 ŠTABU DRUGE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ O NAPADU
NA JAVORAK¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Javite situaciju. Što je s likvidacijom neprijatelja na Javoraku?²

Tito, s". r.

**NAREĐENJE SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTA-
BA NOV I POJ OD 28 APRILA 1943 KOMANDI MESTA KA-
LINOVIK DA SVE TIFUSNE BOLESNIKE PREBACI NA
PROSTOR MILJEVINE¹**

SANITETSKI OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
28-IV-1943 g. u 14 čas.

**KOMANDI MESTA KALINOVIK
NARODNO-OSLOBODILACKIM ODBORIMA SELA
OKO KALINOVICA**

Drugovi,

• Da bi se sprečilo širenje zaraznih bolesti u narodu, i da bi se uspešno suzbile tamo gde su se pojavile, naš Vrhovni štab, pošto su ranjenici prebačeni preko Drine, naređuje nam da prebacimo sa ovoga sektora što pre i sve bolesnike.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—5, k. 14.

² Prema zapovesti Štaba Druge proleterske divizije, napad na Javorak je trebalo da usledi 28 aprila u 22 časa, ali je odložen zbog zakašnjenja Druge proleterske brigade. (Opširnije o tome vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 135 ove knjige; reg. br. 33—2, k. 6—I u Arhivu Istoriskog instituta JNA, tom IV. knj. 12, dok. br. 146.)

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 56—7, k. 13.

/ Radi toga potrebno je staviti ovome otseku na raspoloženje sva kola i sve konje, da prebacimo bolesnike na sektor Miljevine.

Naređujemo ovakav raspored kola i konja:

1) Sektor: Vlaholje, Jažići, Jelašca, Boriya. Za evakuaciju ranjenika, tj. bolesnika iz bolnica sa ovoga sektora određuje se ovaj raspored kola:

a) *Bolnica Vlaholje*

Za ovu bolnicu stavljaju se na raspoloženje sva kola sela Vlaholje i Kuta.

b) *Bolnica Jažići*

Za ovu bolnicu stavljaju se na raspoloženje sva kola s. Jažići, Mosorovići, iz s. Boriya 8 kola, iz s. Jelašca 8 kola, i sva kola s. Vihovići; ako ne bude dovoljno, i sva kola konjska i volovska s. Sivolje.

v) Bataljoni u selima Boriya i Jelašca

Iz ovih sela bolesnici kreću peške, samo teži i iznemogli prebaciće se kolima. Za njih će se dobiti kola iz istih sela Boriya i Jelašce. Napominjemo da će selo Jelašca j Boriya dati kola i za sela svojih bolnica preko onih 8 kola koja će dati za selo Jažići.

2) Sektor Grajselići

Za prebacivanje bolesnika iz ovog sela potreban, broj kola daće selo Grajselići.

3) Sektor Bjelimići — Romani

Sa ovog sektora transport bolesnika vrši se po ovom planu:

I etapa: Bjelimići — Argut

Prebacivanje saonama i nosilima.

II etapa: Argut — Kutine

Prebacivanje nosilima i konjima.

III etapa: Kutine — Romani'

Prebacivanje sankama ili kolima.

IV etapa: Romani — Kalinovik — Miljevina

Prebacivanje kolima.

Da bi evakuacija na sektoru Bjelimići — Romani išla kako treba, selo Romani daće 6 kola ili saona za prihvatanje bolesnika u selu Kutine i prevoz do blizu mosta ispod ceste, gde će bolesnike prihvatiti kola iz Romana, s. Božanovići, Selišta i Gradine i Mirin Do. Ako ova smena kola ne bude moguća i ne bude se mogla izbaciti ni do kuće iznad mlina a ispod ceste, onda će se izbacivanje bolesnika na cestu vršiti konjima i nosilima.

Svi konji uputiće se u Argut za prebacivanje od Arguta do Kutina. Skup konja iz svih sela u kasarni u Kalinoviku.

4) Sektor: bolnice XVI brigade, VII i VIII brigade²
Bolnice ovih brigada prebaciće se kolima okolnih sela i to: za bolnicu XVI brigade sela Krbaljine, Mušići, Boljanovići, Dobro Polje i Sijerča;

za bolnicu VII brigade s. Obalj;

za „ VIII „ s. Ulog.

Rezervna kola iz Kalinovika.

Poneti hranu za sebe i stoku za 2 dana.

Izvršenju ovog posla pristupiti odmah. Svako neizvršenje prednjih naređenja kazniće se po vojnim zakonima.

skRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Otsek³

BR. 145

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 APRILA 1943 ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA DA UKAZE POMOĆ PRVOM HRVATSKOM NOU KORPUSU U SLUČAJU NEPRIJATELJSKE OFANZIVE NA KORDUN I BANIJU I ŠTO PRE UPUTI DEO SNAGA U ISTOČNU BOSNU¹**

BOSANSKI KORPUS

Hrvatski štab javlja da ste povukli sve jedinice sa Grmeča i oko Une i prekinuli sa njima vezu.² Ostavili ste im

² To su brigade Sedme NOU divizije.

³ Naređenje je pisao pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić-Veljko, koji je od Vrhovnog štaba bio delegiran za organizaciju transportovanja ranjenika i bolesnika Centralne bolnice.] /

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. Dr. 7—1, k. 7—A.

² To je depešom javio Glavni štab. NOV i PO Hrvatske 29 aprila 1943 (vidi snimak prepisa depeše u mikroteci Istoriskog instituta JNA pod oznakom Gl. štab NOVH (depeše) — NOB, reg. br. 1/98). Iz drugih dokumenata se vidi da je Štab Prvog bosanskog NOU korpusa zadržao u Bosanskoj Krajini Četvrtu NOU diviziju i tri krajiška NOP odreda (vidi dok. br. 124, 171). Osmu krajišku brigadu (Četvrte NOU divizije) i nadalje je zadržana na r. Uni (vidi tom IV, knj. 12, dok. br.

svoje ranjene i otvoreno zaleđe baš sada kada se na njih opet sprema ofanziva.³ To niste smjeli učiniti. Javite odmah u čemu je stvar. Morate im pružiti pomoć u slučaju ofanzive.

Javite odmah gdje se sada nalaze vaše snage i sa koliko brigada krećete u Centralnu Bosnu. Pokret za Istočnu Bosnu morate izvršiti čim prije. Znanja radi javljamo vam da se ozrenski četnici nalaze u borbi protiv Njemaca i ustaša i da su uništili njemački voz sa vojskom. Pridobijte ih usput za nas.

30.IV.1943

P

Tito

127). Ova brigada je kasnije, naredbom Prvog hrvatskog NOU korpusa od 5 maja 1943, ušla u sastav Unske operativne grupe i u njemu ostala sve do kraja maja (vidi tom V, knj. 15, dok. br. 12, 27, 45, 56, 66, 92).

³ Prema podacima koje je imao Glavni štab NOV i PO Hrvatske, ofanziva je trebalo da usledi iz pravaca Senj — Vratnik — Brinje i Karlobag —¹ Gospić. Na Ovim pravcima dejstvovala bi dve. italijanske divizije, dok bi nemačke snage iz garnizona na r. Uni imale zadatak da blokiraju prelaze preko ove reke i spreče povlačenje hrvatskih snaga u Bosansku Krajpu. Ali do te ofanzive nije došlo. Neprijatelj je, ustvari, pripremao Petu ofanzivu na Glavnu operativnu grupu divizija Vrhovnog štaba u Crnoj Gori i Sandžaku.

BR. 146

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 APRILA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA PROVERI PODATKE O NEPRIJA-
TELJU I PRIKUPLJENIM SNAGAMA NASTUPA U PRAVCU
BIJELOG POLJA¹**

I DIVIZIJA

Morate pod svaku cijenu odmah saznati u kome se pravcu prevozi vojska, da li u Pljevlja ili obratno.² Pošaljite sigurne mještane da to ispitaju u Pljevljima i Prijepolju.

Vaša III Krajiška moći će krenuti u pravcu Sandžačke čim stigne na njeno mjesto III Dalmatinska.

Jakić³ se ne smije suviše udaljavati dok ne stigne Krajiška.

Javite kako ide sa mobilizacijom.

30. IV. 1943

Tito

P

¹ Original, pisan mastilom, latinicom^ nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 5—1, k. 7—A.

² Italijani su pojačavali pljevaljski garnizon i utvrđivali ga za odbranu, dok je obaveštajna služba Prve proleterske divizije dobila podatke da Italijani evakušu Pljevlja. Na osnovu tih neproverenih podataka, a u nameri da se neprijatelju spreči neometano izvlačenje, Štab Prve proleterske divizije naredio je Prvoj proleterskoj brigadi da izbije severoistočno od Pljevalja i preseče komunikaciju Pljevlja — Prijepolje. Zadržavajući se oko Pljevalja, Prva proleterska divizija izgubila je u vremenu, te nije izvršila zadatak da što pre izbije na prostor Bijelo Polje — Mojkovac.

³ Velimir Jakić, komandant Treće (sandžačke) proleterske brigade

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 APRILA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA CE SE DVA BATALJONA DRUGE
PROLETERSKE BRIGADE ZADRŽATI NA SEKTORU FOČE
A NAPAD NA KOLASIN BITI KONCENTRIČAN¹

II DIVIZIJA

Dva proleterska bataljona još ne mogu otići.² Kočine 3
brigade u pokretu prema Vašojevićima. Napad ćemo izvršiti
koncentričan, čim stignu snage I Divizije.³

30. IV. 1943.

T i t o

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istori-
skog instituta JNA, pod reg. br. 6—1, k. 7—A.

² Odnosi se na Treći i Peti bataljon Druge proleterske brigade.
Tražio ih je Stab Druge proleterske divizije radi dejstva prema Ma-
šinu (vidi reg. br. 35—2, k. 6—1, u Arhivu Istoriskog instituta JNA).
Zbog aktivnosti neprijatelja na pravcu Goražde - Foča, ovi bataljon.
su tamo zadržani sve do početka Pete neprijateljske ofanzive

» Reč je o koncentričnom napadu na Kolasin, gde su se, porea
jednog Italijanskog bataljona, nalazili četnici s područja Vasojevića
(»vasojevički četnici«).

IZVEŠTAJ ALEKSANDRA RANKOVICA OD 30 APRILA
1943 VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O STANJU U SARAJEVSKOM GARNIZONU¹

Druže Stari,

U vezi sa povratkom kurira iz Sarajeva imam da ti javim
neke novosti.

— doneli dosta sarutetskog m[^] Isa mi
reče da u Sarajevu postoji nekolikojaših magačina sa SMU-
tetskim materijalom, ndećom i obučom. vešom, sap⁶mi
gim pntprhniro., sJtegito[^][^]jbimii[^] Ripliffle pufep IP-
b.rovolj.nih priloga, Postoje ogromne te&ocē;u pogledu preba-
civanjsliih stvari do 'nas, nijYeca je teškoća u izvlačenju iz '
samog Saraj&va. Sada xe_paj⁴fidna.drngaricaJ[^]
magacifl[^]pa. postoji opasnost, da, p r o v a l i , " "

2. — U Sarajevu preko 100 radnika čeka na izlazak u
partizane, ali je policija toliko budna da je to teško izvesti.
Grad je blokiran vojskom i vrlo teško se ulazi i izlazi. Naša dva
kurira poslužili su se ovog puta nemačkom i domobranskom
uniformom. Iz Sarajeva bi se moglo izvući dosta dobrih bo-
raca. Razmisliću zajedno sa PK-om² o toj mogućnosti.

3. — U gradu vlada strahovita glad i nemaština. Jedan
kg brašna plaća se 220 kuna. To, kao i teror koji se iz dana
u dan pooštrava, doprinelo je jačanju našeg uticaja u Sarajevu.

4. — Kroz Sarajevo neprekidno prolazi nemačka vojska
i transportuje se materijal u pravcu Višegrada. U samom Sa-
rajevu nema više od 200 nemačkih vojnika, a položaje oko grada
čuvaju nekoliko domobranskih pukovnija. I tamo se govori da
Nemci odlaze za Grčku. Ne znam da se ne sprema nešto Tur-
skoj.

Jedan nemački oficir održao je konferenciju uglednih
sarajevskih muslimana i izrazio Hitlerovu želju o stvaranju
jedne jače muslimanske divizije SS u Sarajevu. Na samoj kon-
ferenciji zatražio je reč jedan musliman i upitao da li može
da pita i predloži nešto. Kad mu je bilo odobreno, posle jed-
nog uvoda, predložio je: da divizija bude sastavljena ne samo
od muslimana već i od Srba i Hrvata, da divizija bude upo-
trebijena samo za obezbeđenje Sarajeva. Nemački oficir od-
bacio je ove predloge kao neumesne. Uprkos velike agitacije i
raznih mera koje preduzimaju nemački fašisti i njihove sluge —

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom ar-
hivu CK SKJ, pod red. br. 5813/11, 2—7 (43).

² Odnosi se na Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

muslimani, do sada se javilo samo 600, tako da se i taj pokušaj smatrao propalim.

5. — Derikonja³ je poveo sa Romanije u pravcu Neretve 300 svojih boraca, a vratio se razbijen i u paničnom begstvu samo sa 60, od kojih ga i sada po neki napušta.

Juče sam poslao u Kalinovik druga Vlatka⁴ da ispita stanje zarobljenih domobranskih oficira i talijanskih vojnika. Čuo sam da svakog dana umire po jedan-dva od zarobljenih dom. oficira usled iznemoglosti i tifusa. Vlatko će zainteresovati i za ovaj slučaj čika Janka, kao i za hapšenje Uzunovića — muslimana iz Bjelimića. Trebalo bi forsirati razmenu zbog zdravstvenog stanja zarobljenika, a u prvom redu potrebe da dobijemo naše drugove iz zatvora i logora.

30-IV-43 god.

S drugarskim pozdravom
Marko

BR. 149

IZVEŠTAJ IVE RIBARA-LOLE I NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD APRILA 1943 O BORBAMA SLOVENAČKIH NARODNOOSLOBODILAČKIH UDARNIH BRIGADA U SUHOJ KRAJINI¹

Za VŠ.—

I.

Krajem marta, slovenske udarne brigade širokim rasporedom napale su okupatorska uporišta u Suhoj Krajini, glavnoj bazi Bele garde. Razvila se sedmodnevna bitka u kojoj su fašisti do nogu potučeni. Ubijeno je 307 i ranjeno mnogo neprijatelja. Zaplenjeno 4 bacača, 7 teških i 13 lakih mitraljeza, 60.000 metaka i velika količina sprema.² Operacijama je ruko-

³ Sava Derikonja, četnički komandant

⁴ Vlatko Velebit, šef Vojno-sudskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—2, k. 6—I. Izveštaj je pisan krajem aprila 1943.

² U borbama su učestvovala Prva («Tone Tomšič»), Druga («Matija Gubec»), Treća («Ivan Cankar») i Četvrta («Ljubo Šercer») slovenačka NOU brigada. Detaljnije o tim borbama i uspjesima slovenačkih udarnih brigada vidi tom VI, knj. 5, dok. br. 74, 86, 102.

vodio Štab Dolenjske operativne zone na čelu s komandantom Šaranovićem³ i komesarom Rudi Hrastom.⁴

II.

U bitci u Suhoj Krajini naročito su se istakle brigade »Tone Tomšič« i »Ivan Cankar«. Štab brigade »Tomšič« veštim manevrom opkolio je Italijane kod Starog Loga. U ovaj obruč naši su pustili talijanska pojačanja a zatim ih skupa uništili. ..

III.

Usled poraza u Suhoj Krajini fašisti su neprekidno bombardovali mirno stanovništvo. Avionima su zapaljena sela: Korinj, Lopata, Bakerc, Brezov Dol i druga.

IV.

Na maršu za Notranjsku Talijani su postavili našim snagama zasede na padinama Velike Gore.⁵ Veštim manevrom druga Šaranovića Talijani su opkoljeni i uništeni. Na bojištu je ostalo 157 mrtvih a zaplenjeno je: 3 bacača, 6 teških i 15 lakih mitraljeza, 70.000 metaka, 2 radio-stanice i druga sprema.

Arso — Lola

* Milovan Saranović

⁴ Viktor Avbelj

⁵ Q .povlačenju slovenačkih udarnih brigada iz Suhe Krajine i o borbama koje su u tom periodu vođene vidi tom VI, knj 5, dok. br. 86, 102.

ČLANAK EDVARDA KARDELJA PISAN KRAJEM APRILA 1943 POVODOM PROSLAVE PRVOG MAJA¹

POVODOM 1 MAJA 1943

Povodom ovogodišnje prvomajske smotre plodova svoje borbe međunarodni proletarijat i slobodoljubive snage celog sveta, a napose slovenački-proletarijat i slovenački narod, s ponosom mogu da ukažu na niz odlučujućih pobjeda, koje su postignute u ovoj velikoj borbi protiv snaga fašizma i reakcije. Ove pobjede izražavaju se naročito u dva osnovna fakta:

1. U očiglednom propadanju snaga fašističkog bloka, u njegovom stalnom gubljenju pozicija, u činjenici da se celokupna fašistička mašina ustvari samo još odupire slomu, ali da više u sebi nema snage da ponovo preuzme inicijativu u svoje ruke.

2. U očigledno sve većoj mobilizaciji novih snaga, koje ustaju protiv fašizma i njegovih reakcionarnih pomagača, u činjenici da su u toku prošle godine, a naročito u toku prvih meseci ove godine, počeli izbijati nepresušni potoci energije iz svih izvora antifašističkog, slobodoljubivog, naprednog čovečanstva, koje fašistički vlastodršci ne samo ne mogu da zatvore, nego su nad njima izgubili čak i svaki pregled.

Nema sumnje da je Staljingrad bio prekretnica u sadašnjem ratu, a isto tako i prekretnica na političkom polju. Staljingradski junaci su pred celim svetom razbili bajku o nesalomljivosti nemačkih oklopnih armija. Oni su ujedno pokazali milionskim masama celog sveta svu gigantsku vojničku, privrednu i moralnu snagu Crvene armije, Sovjetskog Saveza, sovjetskog naroda. Pred Staljingradom, u sovjetskoj zimskoj ofanzivi, koja je iza toga došla, potpuno su razbijene sve laži i klevete protiv SSSR, koje je reakcija posle Velike oktobarske revolucije godinama širila u svim delovima sveta. Sovjetski sistem pokazao se kao najjači sistem. Veliko dđlo Oktobarske revolucije dalo je plodove koji se ne mogu zatajiti, i ta činjenica je učinila te su presušili svi, pre tako bogati izvori kleveta i laži protiv SSSR. Staljingrad je uverio narodne mase celoga sveta da SSSR nije samo oslonac antifašističkih snaga i ugnjetenih naroda u borbi protiv fašističkih imperijalista i njihovih

¹ Članak je prvi put objavljen u »Ljudskoj pravici«, 1 maja 1943, a kasnije u knjizi Edvarda Kardelja »Put nove Jugoslavije« (odakle je i unet u ovu knjigu Zbornika).

reakcionarnih pomagača, nego da je i avangarda u toj borbi, da je vođa gigantskog oslobodilačkog rata slobodoljubivog čovečanstva protiv sila fašističkog varvarstva.

Prirodno je da su se u kapitalističkim zemljama baš posle toga, pošto je Staljingrad pred celim svetom pokazao moć sovjetskog oružja i sovjetskog naroda, našli reakcionarni i protivnarodni krugovi koji su se uhvatili na fašističku udicu, što su Hitlerovi agenti vešto iskoristili, da bi uneli razdor u savezničke redove. Opet je krenulo na put po Evropi veštački isfabrikovano strašilo »boljševizma«, koje su Hitlerovi agenti vodili na lancu, i koje zaista može da uplaši i uznemiri poneku reakcionarnu gospodu u savezničkim državama. To strašilo postiglo je ovde-onda neke uspehe. Našla su se takva gospoda, na primer u poljskoj »vladi« generala Sikorskog, pa i u našoj izbegličkoj »vladi« u Londonu, a nema sumnje i u nekim engleskim i američkim reakcionarnim krugovima, koja su se uplela u fašističke provokacije. Ta gospoda su se i sama pretvorila u više-manje otvorene pomagače Hitlerovih provokatora. Račun celog ovog poduhvata, međutim, bio je veoma jednostavan: uneti razdor u savezničke redove, a naročito ubiti ugled Sovjetskog Saveza kao vodeće i najjače ratne i političke snage u Savezničkom taboru.

Ali svi ti, pokušaji završili su se potpunim neuspehom. Razbili su ih, s jedne strane, veliki sovjetski ratni uspesi, i, s druge strane, veliko poverenje koje imaju narodne mase celog sveta u Sovjetski Savez. Fašisti i njihovi pomagači nisu uspeli da unesu razdor među saveznike. Naprotiv! Udruženi saveznici baš sada pripremaju sa svom odlučnošću svoju ofanzivu protiv Hitlera. Dok je Crvena armija pobedonosno odbacila fašiste na prošlogodišnje položaje, a na nekim mestima još i dublje, i ostvarila potrebne uslove za veliku ofanzivu, koja će Hitlerovoj vojsci zadati odlučujuće udarce, dotle anglo-američko-francuske snage čiste i poslednje parče Afrike koje je još ostalo Hitleru, i time stvaraju sve potrebne uslove za otvaranje drugog fronta u Evropi. Prema tome, Hitlerov plan da oslabi anglo-sovjetsko-američku saradnju nije uspeo; naprotiv, njegova »evropska tvrđava« stoji pred opštom savezničkom ofanzivom, koja će biti od najdalekosežnijeg značaja.

Ova činjenica je prvi veliki rezultat borbe prošle godine. Ovaj rezultat je jemstvo da reakcionarne snage neće moći ostvariti razne kompromise na štetu slobode.

Hitlerova piskarala i agenti, koji su prošle godine na sva usta još brbljali o »svetskoj političkoj ulozi nacionalsocijalizma« i koji su zaglupljenim nemačkim malograđanima i slabićima slikali buduće nemačko svetsko gospodstvo, danas govore samo još o »nezauzetoj evropskoj tvrđavi«. Nije teško

pogoditi gde su uzroci te iznenadne »skromnosti« nemačkih fašističkih imperijalista. Pošto su izgubili sve svoje političke položaje u Južnoj Americi, pošto su izgubili sve svoje političke baze u Africi, pošto gube i poslednja svoja ratna uporišta u severnoj Africi, pošto je Italija izgubila celu svoju kolonijalnu imperiju i pošto se Nemačka našla dalje od kolonija nego što je ikad ranije bila, počeo je gubiti važnost i značaj i njen savez s Japanom. Bez obzira na mogućnost koju Japan još ima i na manevre koje može izvršiti, nema ipak nikakve sumnje da Japan u odlučujućim danima nije mogao ponuditi Hitleru nikakvu ozbiljnu pomoć. Potpuni slom nada japanskih imperijalista da će demagoškim sredstvima poslati kolonijalne i polukolonijalne narode u Aziji na klanicu za imperijalističke interese Japana — tako je oslabio udarnu snagu japanskog imperijalizma, da će mogućnosti buduće japanske pomoći evropskim fašističkim razbojnicima postati još manje. I tako se Hitler stvarno našao ulovljen u »evropskoj tvrđavi«, dalje od fašističke fantazije o nemačkom gospodstvu nad svetom nego što je ikad ranije bio.

To je drugi veliki rezultat prošlogodišnje borbe. Ovaj rezultat je jamstvo da Hitleru neće uspeti nikakvi manevri da težište sadašnjeg rata prenese kud bilo s istočnog bojišta i da na taj način odloži neizbežni potpuni poraz.

Ali Hitler nije ostao samo zarobljenik u »evropskoj tvrđavi«, nego i sama ta »tvrđava« postaje za njega sve nesigurnije i nemirnije utočište. Otporu koji su već od početka okupacije davali narodi Jugoslavije fašističkim ugnjetачima pridružili su se i drugi evropski narodi. O tome govore partizanski odredi koji su se vrlo razvili u Grčkoj, Poljskoj, Norveškoj, Francuskoj, Belgiji itd., stalne akcije sabotaže koje zahvataju celu Evropu i aktivni i sve veći talas neprijateljstva koji se okreće protiv fašističkih okupatora. Najveći značaj ima svakako porast oslobodilačkog pokreta u Francuskoj, koji postaje vanredno ozbiljna opasnost za nemačko-italijanske okupatore.

Ugnjeteni evropski narodi ustaju na oružan otpor protiv ugnjetача. »Evropska tvrđava«, koja je sva sagrađena na nasilju, stupa u razdoblje kada se ceo hitlerovski aparat gestapovskog terora počeo rušiti. Sve jači val oslobodilačkih pokreta potlačenih naroda zadaje već teške udarce sistemu fašističkog nasilja.

I ne samo u potlačenim zemljama, nego i u samoj Nemačkoj i Italiji pojavljuju se nesuglasice i otpor protiv Hitlera. Hitler je prinuđen da strelja generale i oficire, što se dogodilo pre izvesnog vremena. Smrtne presude su sve češće po čitavoj Nemačkoj. Sve nemačke novine iz dana u dan udaraju

protiv »malodušnosti« i »gundanja«. U Italiji se pojavio čitav niz štrajkova, između ostalih i u takvim preduzećima kao što je »Fiat«, najveća italijanska fabrika ratne industrije. I tako Hitlerovu »neosvojivu evropsku tvrđavu« ne samo da ugrožavaju savezničke snage nego se i u njoj samoj širi veliki požar narodnog otpora, koji ugrožava sve položaje fašističkih imperijalista. Ovo je treći veliki rezultat prošlogodišnje borbe. Ovaj rezultat je jamstvo da će Hitler morati da iscrpe svoje snage ne samo na frontovima već i u pozadini.

Sadašnji rat je izvanredno duboko potresao ceo kolonijalni i polukolonijalni svet. Imperijalisti fašističke osovine, a u prvom redu Japan, pokušali su da oslobodilačke težnje i napore kolonijalnih naroda upregnu u svoja imperijalistička kola i da ih mobilišu na svojoj strani protiv anglo-sovjetsko-američkog bloka. Tako Su u Tokiju, kao i u Berlinu i Rimu, isfabrikovali razne »oslobodilačke centre« kolonijalnih naroda, prikupili reakcionarne elemente koji su se uhvatili na fašistički mamac itd. Ali fašistički špekulanti doživeli su i na tom području potpuni slom. Kolonijalni i polukolonijalni narodi znaju dobro da svoje oslobođenje neće postići putem saradnje s najkrvavijim i najnasilnijim oblikom imperijalizma, s fašizmom, koji svetu priprema najstrašniji kolonijalno ropstvo, nego samo putem dosledne borbe protiv svakog oblika imperijalizma. I tako su se u mnogim kolonijalnim zemljama razvili više ili manje jaki, istinski oslobodilački pokreti, koji su pobrkali mnoge račune fašističkih imperijalista. Kolonijalni narodi svojom sadašnjom borbom istovremeno stvaraju uslove za svoje potpuno oslobođenje. Nema nikakve sumnje da će razvitak tih oslobodilačkih pokreta kolonijalnih i polukolonijalnih naroda — kome su na čelu naročito Kina i indiski oslobodilački pokret — odigrati u budućnosti vanredno važnu ulogu.

Ovo je četvrti rezultat velike borbe u prošloj godini protiv snaga fašizma i reakcije. Nema sumnje da se u tim oslobodilačkim pokretima kolonijalnih i polukolonijalnih naroda već danas prikupljaju i aktiviziraju neiscrpane rezerve slobodoljubivog čovečanstva, koje će odbiti sve pokušaje uperene protiv osnovnih interesa i prava naroda koji teže ka slobodi i uništenju sistema nacionalnog ugnjetavanja.

To su osnovni politički rezultati prošlogodišnje borbe na međunarodnom političkom području. Nema sumnje da je fašistički blok još sposoban da zadaje još mnoge teške udarce, ali rezultati sadašnje borbe takođe jasno pokazuju da je snaga tog bloka u naglom opadanju. Sve mere koje danas fašistički razbojnici još preduzimaju mogu samo za neko vreme odložiti slom fašističkog »novog poretka«, ali taj se slom ipak neizbežno i brzim koracima približava.

Ova činjenica svakako ima jakog uticaja na ceo politički razvitak u svetu. Najrazličnije reakcionarne snage dale su se na posao da zaustave točkove razvitka i da spasu fašističko nasleđe. Na drugoj strani, iz svih izvora ključa demokratska energija narodnih masa, koje žele da potpuno unište korene iz kojih je izrastao fašizam. Fašistički agenti pokušavaju da iskoriste sve ove procese i da još u poslednjem trenutku unesu pometnju u saveznički tabor. Ali na sve ove pokušaje slobodoljubivo čovečanstvo ima samo jedan odgovor: uništenje fašizma mora narodnim masama doneti demokratska prava, a na temelju tih prava narodi će sami odlučivati o oblicima svoga života u budućnosti. Ko god bi hteo da dirne u ova osnovna prava naroda, on faktički razbija jedinstvo savezničkog tabora i spasava nasledstvo fašizma. Zato fašističke agente nije teško poznati i demaskirati.

Narodi Jugoslavije s ponosom gledaju na svoj udeo u borbi slobodoljubivih snaga protiv fašističkih imperijalista i njihovih reakcionarnih pomagača, kao i na uspehe svojih borbenih napora u prošloj godini.

U prošloj godini narodno-oslobodilački rat jugoslovenskih naroda dostigao je takav obim i takvu snagu koja — pod tako teškim uslovima — ima malo primera u istoriji. Oružani otpor zahvatio je sve predele u kojima žive jugoslovenski narodi. Iz ovog otpora izrasla je" naša sadašnja Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije, koji pod vodstvom druga Tita postižu uspeh za uspehom. U vreme kada se na centralnom oslobođenom jugoslovenskom području razvila regularna **Narodno-oslobodilačka** vojska s brigadama, divizijama i korpusima, naoružana lakom i teškom artiljerijom, tenkovima itd., i u vreme kad se u Sloveniji, Slavoniji i okolnim hrvatskim pokrajinama razvijaju prvi elementi regularne vojske, prve brigade, rastu i razvijaju se u svim ostalim pokrajinama, u Srbiji, Makedoniji, Vojvodini, Dalmaciji, u slovenačkim pokrajinama, partizanski odredi sa desetinama hiljada boraca, odredi koji su živa neposredna žarišta narodnog otpora i koji pružaju garantiju da će se skorih dana u svakom kutku Jugoslavije formirati regularne jedinice naše jedinstvene **Narodno-oslobodilačke** vojske Jugoslavije. Snagu te vojske neprijatelj je mogao isprobati u svojim nebrojenim ofanzivama protiv njenih jedinica u svim jugoslovenskim pokrajinama, a naročito u poslednjoj svojoj velikoj ofanzivi protiv hrvatskih, bosanskih, srpskih i crnogorskih jedinica NOVJ na centralnom oslobođenom području, u ofanzivi koja se završila potpunim neuspehom neprijatelja.

Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije jeste prvi i najveći plod zajedničke borbe naroda Jugoslavije. Ona je čedo

naroda, i ujedno jemstvo da niko više iz ruku jugoslovenskih naroda neće istrgnuti oružje, kojim će oni osigurati sebi buduću nezavisnost i demokratska prava.

Takav razvitak NOVJ ne bi bilo moguće zamisliti bez njene povezanosti s narodom, bez neprestane pomoći koju jugoslovenski narod pruža toj vojsci. Agenti Draže Mihailovića i londonske »vlade« uzalud su pokušavali da oklevetaju oslobodilački pokret, kome se stavila na čelo NOVJ. Jugoslovenski narodi na svom sopstvenom iskustvu su se uverili o izdajničkom radu Draže Mihailovića i agenata londonske jugoslovenske »vlade«. Kao što je slovenački narod prihvatio svoj Oslobodilački front, tako su se u Hrvatskoj, Bosni, Srbiji itd. narodne mase okupile oko najnaprednijih oslobodilačkih snaga. S velikim uspehom Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i narodno-oslobodilačkog pokreta uopšte došao je trenutak kada je bilo potrebno ostvariti zajedničko predstavništvo jugoslovenskih naroda. Tako se u novembru 1942 sastao u Bihaću osnivački zbor Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje je postalo politički centar oslobodilačkog pokreta naroda Jugoslavije, njihov glavni borbeni organ, a ujedno i njihov predstavnik pred celim svetom i organ narodne vlasti na oslobođenoj teritoriji. Narodi Jugoslavije, nekada razbijeni i razdvojeni usled protivnarodne velikosrpske politike beogradskih imperijalističkih režima, zbližili su se danas ponovo u zajedničkim borbama protiv zajedničkog neprijatelja, te su na osnovu prava svakog naroda na samoodređenje ostvarili svoje zajedničko predstavništvo.

Stvaranje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, na osnovu samoodređenja i ravnopravnosti jugoslovenskih naroda, jeste drugi plod naše borbe u prošloj godini. Ovaj rezultat je jemstvo da se vremena hegemonije i nasilja velikosrpskih hegemonističkih klika nad narodima Jugoslavije nikada više neće povratiti.

Neprijatelji oslobodilačkog pokreta naroda Jugoslavije mesecima su ubacivali u svet laži o »legendarnom« Draži Mihailoviću i pobeđi naših partizanskih snaga pripisivali ovom podlom izdajici. Na ovim lažima londonske izbeglice kovale su svoj međunarodni ugled i pozicije. Ali ova varalička igra nije mogla dugo žnjeti uspehe. Obim naše oslobodilačke borbe postao je takav da falsifikatori nisu mogli više s uspehom da lažu. Ceo svet je preko radija »Slobodna Jugoslavija« doznao istinu o Jugoslaviji, istinu o prevarama s Dražom Mihailovićem i istinu o uspesima Narodno-oslobodilačke vojske pod vodstvom druga Tita. I tako su Narodno-oslobodilačka vojska i Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije zadobili pomoć čitavog slobodoljubivog čovečanstva.

Razbijanje lažne legende o Draži Mihailoviću, zadobijanje međunarodnog priznanja za našu oslobodilačku borbu i našu **Narodno**-oslobodilačku vojsku jeste treći veliki rezultat borbe prošle godine. Ovaj rezultat pruža garanciju da protivnarodni reacionari neće uspeti da tuđom pomoći i nasiljem otmu iz ruku naroda i narodnih masa Jugoslavije plodove njihove teške i krvave borbe.

Neprijatelji oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije okomili su se svojim izdajničkim radom i klevetničkom propagandom pre svega na Komunističku partiju Jugoslavije i na sve one slobodoljubive ljude i patriote koji su zajedno s komunistima od prvog dana okupacije smatrali da je borba za potpuno jedinstvo naroda i narodnih masa Jugoslavije u oružanom ratu protiv tuđih ugnjetača prva dužnost svakog iskrenog rodoljuba. Plašili su se naroda, koji je opravdano postavio načelo da je zadovoljenje demokratskih prava naroda jedina istinita garancija za odbranu narodne nezavisnosti. Svi ostaci nekadašnjih protivnarodnih režima i protivnarodnih snaga ustali su zajedno s okupatorom protiv oslobodilačkog pokreta, digli su oružje protiv svoga vlastitog naroda. Ovo svoje izdajstvo svi ti razni nedići, pavelići, mihailovići, natlačeni i dr. belogardistički poglavari prikazivali su i još prikazuju kao borbu »protiv komunizma«. Ali njihovo podlo izdajstvo moralo se brzo otkriti pred narodom. Sve ove protivnarodne grupe bile su politički razbijene u svim zemljama Jugoslavije. To ne znači da su te protivnarodne snage izgubile sve svoje pozicije. Učinili bismo grubu grešku neopravdanog potcenjivanja ako bismo to tvrdili. Ipak, nema nikakve sumnje da su ove reacionarne grupacije izgubile svaku mogućnost da se narodnim masama nametnu kao vođe. Iz demokratskih narodnih masa izrasle su istinske narodne snage, koje su, s Komunističkom partijom na čelu, povele te mase u odlučujuću borbu za slom fašističkih okupatora i za osnovna prava naroda.

To je četvrti rezultat velike borbe naroda Jugoslavije, koji je ujedno i jamstvo da će oslobodilačka borba protiv fašističkog okupatora i njegovih pomagača biti vođena do potpunog ostvarenja glavnih ciljeva sadašnjeg nacionalno-oslobodilačkog rata: do izvojevanja nacionalne slobode i demokratskih prava naroda.

Slovenački narod u ovoj zajedničkoj borbi naroda Jugoslavije nije zaostajao. U krajnjem zapadnom delu Jugoslavije slovenačke partizanske jedinice i organizacije slovenačkog Oslobodilačkog fronta postigle su uspehe koji su predstavljali znatan prinos zajedničkoj oslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda. Ujedno su rezultati tih napora — formiranje osnovnog jezgra regularne Narodno-oslobodilačke vojske u Sloveniji,

ostvarenje čvrstog osnova za jedinstvo Oslobodilačkog fronta i izolacija belogardističke reakcije od naroda — stvorili slovenačkom narodu uslove za puno ostvarenje njegovih nacionalnih i demokratskih ciljeva.

Pored svih tih uspeha koje je slovenački narod postigao zajedno sa svim ostalim narodima Jugoslavije, slovenački oslobodilački pokret postigao je još jedan uspeh, koji je od bitne važnosti za celokupnu budućnost slovenačkog naroda. Prvi put u svojoj istoriji povezan je u zajedničkoj borbi ceo slovenački narod. U celom »nekadašnjem jugoslovenskom delu Slovenije ustao je slovenački narod na otpor već od prvog dana okupacije. Uspehi te borbe su zatalasali one delove Slovenije koji su posle prvog svetskog rata pripali Italiji i Austriji. U Primorju je Oslobodilački front zahvatio i poslednje slovenačko selo. Partizanske čete rezijanskih Slovenaca najubedljiviji su dokaz narodnih dubina slovenačkog Oslobodilačkog fronta. Na tlu slovenačkog Primorja, pored partizanskih odreda, formirale su se već i prve brigade, tj. prva jezgra slovenačke regularne Narodno-oslobodilačke vojske. U poslednje vreme pošla je istim putem i slovenačka Koruška. Odbori OF formirani su ne samo u koruškim selima, nego i u Celovcu i drugim mestima, a u koruškim šumama formiraju se čete slovenačkih koruških partizana. Prvi put u svojoj istoriji su sve slovenačke zemlje praktično ujedinjene. Veliko geslo slobodne i ujedinjene Slovenije, koje je proklamovano već 1848 godine, postalo je stvarnost posle skoro sto godina. Ovaj veliki rezultat naše borbe jeste jamstvo da će slovenački narod ovog puta znati ostvariti sva svoja nacionalna prava i osigurati sebi nesmetan razvitak u budućnosti.

Ovaj veliki uspeh nemoguće je zamisliti bez Komunističke partije Slovenije. Neka protivnarodna gospoda lažu i klevetaju! Slovenački narod zna da su ovi veliki uspehi slovenačke oslobodilačke borbe rezultat činjenice da su na čelu te borbe od samog početka stajale istinske demokratske narodne snage usko povezane s Komunističkom partijom Slovenije.

Nema sumnje da svi ti uspehi predstavljaju prekretnicu u dosadašnjem ratu i u opštoj borbi protiv sila fašizma i reakcije. Ali pred nama su još teške borbe. Fašistički silnici i njihovi reacionarni pomagači svake vrste laticе se najraznovrsnijih manevara i pokušaćе da zadadu i zadavaćе još mnoge teške udarce slobodoljubivim snagama, pa i slovenačkom narodu. Ali sve naše dosadašnje borbe i njihovi uspehi dokazali su jedno: da je politička linija Komunističke partije Slovenije, oslonjena na osnovnu političku liniju Komunističke partije Jugoslavije, bila pravilna, da je bio pravilan put borbe kojim je išao Oslobodilački front. Ova politika je dala slovenačkom

narodu takav položaj u svetu i na njegovom vlastitom tlu kakav nikad još u istoriji nije imao. Ujedinjen u celosti i pod jednim borbenim vodstvom, slovenački narod danas stoji pred potpunim ostvarenjem svojih nacionalnih ciljeva, za kojima su stolicima težili najbolji slovenački ljudi. Na ovoj političkoj liniji sve iskrene patriotske i slobodoljubive snage slovenačkog naroda, a naročito naša Komunistička partija Slovenije, moraju idućih dana i meseci još više osnažiti svoju borbu i svoja nastojanja.

Koje su osnovne crte ove političke Unije naše borbe?

1. Potpuno jedinstvo slovenačkog naroda u okviru Oslobođilačkog fronta, učvršćivanje Oslobođilačkog fronta, neprekidna borba za njegovu širinu, za njegov svenarodni značaj.

2. Neumljiva i nepopustljiva borba oružjem i na političkom području protiv okupatora i svih njegovih reakcionarnih belogardističkih pomagača, koji su zaboli bratoubilački nož u leđa svome narodu u danima njegove najteže borbe za opstanak, borbe za potpuno oslobođenje i ujedinjenje slovenačkog naroda.

3. » . . . Neprikosnovenost privatne svojine i puna mogućnost privatne preduzimljivosti u industriji, trgovini i poljoprivredi, nikakve temeljne promene u pogledu društvenog života i radinosti, osim zamene reakcionarnih opštinskih uprava, žandarmerija, koje su se stavile u službu okupatora, narodno-oslobođilačkim odborima, koji imaju stvarni demokratski narodni značaj. Sve važnije odluke, kako u pogledu društvenog života, tako i u državnoj organizaciji, doneće posle rata predstavnici naroda, koje će zaista slobodno birati sam narod...« (Iz proglasa Vrhovnog štaba NOV i POJ s potpisom vrhovnog komandanta druea Tita i Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije s pbtpisom pretsednika druga dr. Ivana Ribara.)

4. Najuza povezanost slovenačkog naroda, njegovog Oslobođilačkog fronta i njegove Narodno-oslobođilačke vojske i partizanskih odreda sa svim narodima Jugoslavije u zajedničkoj borbi protiv fašističkih okupatora i sa zajedničkim ciljem da se ostvari nova Jugoslavija, izgrađena na ravnopravnosti svih njenih naroda i na demokratskim pravima naroda.

5. Bliski naslon naših naroda na bratski ruski narod i ceo Sovjetski Savez s jasnom svešću da ih to može najbolje zaštititi od mogućnosti ponavljanja onakvih katastrofa do kojih su mali slovenački narod i sve narode Jugoslavije doveli njeni nekadašnji protivnarodni režimi, između ostalog baš i svojom protivnarodnom spoljnom politikom.

6. Najuza ratna i politička povezanost s Engleskom i Amerikom i sa svima slobodoljubivim snagama koje se bore pro-

tiv fasističkih razbojnika, najaktivnija vojnička pomoć savezničkim vojskama, ako bi budući frontovi u Evropi to od nas tražili, i najodlučnija borba protiv svih onih tendencija fašističkih provokatora koje idu za tim da oslabe ovu našu povezanost s velikim zapadnim saveznicima.

To su neposredni ciljevi i to su putevi našeg oslobodilačkog rata i naše politike. Neka se klevetnici utrkaju u lažima, neka i dalje plaše »komunizmom«, koji slikaju slovenačkom narodu prema svojoj vlastitoj zločinačkoj slici i prilici, — slovenački narod zna iz svojih vlastitih dvogodišnjih iskustava da je gore označeni put jedini put kojim slovenački narod može doći do svoje slobode. Ko odbija taj put, on staje na neprijateljske pozicije protiv slovenačkog naroda. Učvršćivanje ovog puta jeste dužnost svakog slovenačkog patriote.

Na Rogu, aprila 1943 godine

BR. 151

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD APRILA 1943 VRHOVNOM ŠTABU O RAZBIJANJU ČETNIKA NA PROSTORU ZABLJAK — ŠAVNIK¹

Posle oslobođenja Gackog i Avtovca u Hercegovini, jedinice III divizije nadirući za razbijenim četničkim bandama Stanisića upale su u Crnu Goru, zauzele nepr. uporišta Višnjića Do i Krstac u Goliji i produžile nastupanje u pravcu Duge. Istovremeno, jedna jača kolona III divizije, kombinovana od IV i V crnogorske brigade, izvršila je snažnu ofanzivu pravcem Goransko — Piva — Šavnik. Posle kraće borbe četničke bande kod Goranskog bile su potpuno razbijene i naterane u begstvo. Tom prilikom u Goranskom je zaplenjeno nepr. slagalište hrane, koje su naše trupe podelile gladnom mesnom stanovništvu.

Nastupajući kroz Pivsku Župu i Pivsku Planinu, jedinice IV i V Crnogorske brigade, u žestokom okršaju kod Bajovog Polja u [Pivskoj] Župi, nanele su težak poraz poslednjim ostacima četničke bande Stanišića. Tom prilikom četnici su imali

¹ Original, pisan njastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod. reg. br. 16690, 12—10 (43).

60 mrtvih, mnogo ranjenih i 40 zarobljenih, zaplenjeno je: 1 teški bacač i 50 pušaka.

U svome neodoljivom naletu za razbijenim četničkim bandama 20 aprila, IV i V crnogorska brigada susrele su se u oslobođenom Savniku sa terenskim partizanskim jedinicama, koje su već bile oslobodile Savnik i Boan i sa leđa nanele teške gubitke odstupajućem neprijatelju. Takođe, 21 aprila bataljoni VII krajiške brigade, pošto su prešli Taru kod sela Tepci, ušli su u oslobođeni Zabljak srdačno dočekani od mesnih partizanskih jedinica i mase naroda. U rejonu Žabljaka zarobljeno je 90 četnika i 3 oficira.

U ovim bojevima zaplenjeno je i to: 3 bacača, nekoliko aut. oruđa, 62.000 metaka, 400 mina za bacač i 600 pušaka.

U **Zabljaku: četnički magacin hrane sa nekoliko hiljada kgr. brašna, makarona, konzervi, pirinča i drugih namirnica. U Savniku: magacin hrane i nekoliko hiljada puščanih metaka.**

Posle oslobođenja Žabljaka, **Savnika** i Boana, naše brigade potpuno su očistile Drobunjake, Jezera i **Sarance** i progoneći vašojevičke četničke bande izbile krajem aprila na Vratio, kao i kod Mojkovca i Kolašina. Nastaje rasulo i raspadanje preostalih četničkih grupa, koje se predaju i u masama prilaze našoj vojsci.

² Redakcija nije uspela pronaći poslednju stranicu ovog izveštaja, koji je, verovatno, bio upućen Vrhovnom štabu krajem aprila 1943. Rukopis je Velimira Terzića.

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 MAJA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O RASPOREDU DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE I O PREBACIVANJU TREĆE DALMATINSKE NOU BRIGADE NA SEKTOR PLJEVALJA¹

Drugu Marku

1) X Hercegovačka nalazi se na pravcu Ulog — Plužine.² Ti šalji sve što imaš za X Hercegovačku brigadu u *Ulog*.

2) Poslao sam telef. depešu za VI Brigadu,³ za druga Rakića.⁴

3) Naročito novo ništa — predvideo sam sve za organizaciju pokreta i ishrane III Dalmat. brigade.⁵

Molim te reci drugu Crnom za one radio-vesti za »Bilten V. Š.«

1 maj 43 god.

Drug. pozdrav
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5567/VI, 4r—13 (43).

² Njen Treći i Peti bataljon nisu se tada nalazili na tom pravcu, već na sektoru Gacka.

³ Redakcija ne raspolaže depešom. Šesta istočnobosanska NOU brigada je tada bila pod komandom Prve proleterske divizije. Ona je 29 i 30 aprila smenila Prvu proletersku brigadu na sektoru Goražda, na desnoj obali r. Drine, na liniji s. Biljin — Miljeno — Gradina — Borovska Planina — s. Trebošilje.

⁴ Redakcija nije uspela saznati na koga se to odnosi.

⁵ Treća dalmatinska NOU brigada nalazila se tada u rejonu Katinovika, u rezervi Vrhovnog štaba. Ona je dobila zadatak da smeni Treću krajišku NOU brigadu na sektoru Pljevalja (vidi dok. br. 146).

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2 MAJA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O SITUACIJI NA SEKTORIMA GACKA I KALINOVICA*

Drugu Marku

Situacija:

1) Na pravcu Plužine — Ulog, po našem naređenju, 4 bataljona X herceg, brigade povukli su se u toku noći na položaje južno od Uloga 6—7 km, tj. na liniji: Pandurica — Jezero. Tu će se odmoriti i organizovati odbranu braneći pristupe ka Ulogu.² U jučerašnjim žestokim borbama Hercegovci su razbili jednu kolonu od Fojnice koja im je ugrožavala levi bok. U borbama kod Plužina, 2 čete novoformiranog Nevesinjskog bataljona potpuno su razbile jednu četv četnika ubivši 30 četnika i njihovog komandira Bogdana Guzinu, kojeg je nedavno Draža odlikovao. Pošto su ih pobili [u] jurišu, ovi naši su im zaplenili 1 puškomitraljez i 29 pušaka i oduzeli — skinuli im spremu sa njih mrtvih (vojničku opremu). Dakle, to [je] vrlo lep primer taktike uništavanja.

Po jutrošnjem obaveštenju druga Šegrta iz Uloga, jačina nepr. (Talijani, četnici, ustaše) [na pravcu Bileća — Gacko je] oko 4000 (učestvuju dobrovoljačko-ustaška pukovnija pod komandom pukov. Jakovljevića) sa 2 baterije i 10 tenkova. Juče su ušli u Gacko,³ ali dalje nisu išli — tamo nisu ni agresivni. Ne zna tačno da li će pokušati da prodru ka Ulogu. Sad je X herceg, brigada ispred Uloga i braniče prilaze ka Ulogu sa najvećom upornošću. Pozadi nje, kod Obija, pomerili smo VII brigadu VII divizije, sa zadatkom da kontroliše pravce prema selu D. Igri (ka Borču) i Ljubuči (tamo gde sam ja gazio potok).

Bataljon Majevičke brigade koji je bio u Bjelemiću, sinoć je stigao u Kalinovik i danas odmah produžio za Ustikolinu — u sastav svoje brigade.

¹ Original, pisan inasitolom, latinicom, nalazi se u Istoriskom. arhivu CK SKJ, pod reg. brT 5608—VI, 4r—14 (43).

² Posle zauzimanja Nevesinja, italijanska kolona »Škoti« (»Scot-ti«) i četničke formacije produžile su napad pravcem Nevesinje — Plužine — Ulog, povezujući se desno sa italijanskim kolonama »Đanuci« (»Giannuzzi«) i »Franko« (»Franco«) koje su 1 maja zauzele Gacko i Avtovac. O ovim borbama i jačini italijanskih kolona vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 149, 151, 181.

³ O napuštanju Gacka i Avtovca od strane jedinica Treće NOU divizije vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 11, 149, 151.

Od Crne Gore i Sandžaka — I i II divizije — nema nikakvih obaveštenja.

Od Sarajeva nikakvih promena.

2) Zamisli molim te, juče III dalm. brigada ostavila 80 Pegavaga u KaBiipvfl^ Centralnoj bolnici. Tako sam ja naredio — da se. zarazni odvoje od njih i koncetrišu ri&-fedno-Tfrešfošvľ'Alin^^Fro^lCT^a^fi'i'drugovtlekari (Bukanović⁴ i Martinović⁵) boje se da ova III dalm. ne ppege putem, banijških brigada. Neverovatno slabo vode računa. Ponovo sam šigrenuo • jufr<)g...paŽĐju.J^ BožovićuLiia.-parenja Danas, po sporazumu,saDr. Đukanovićem, uputiće. im se iz centr bolT ekipa za parenje, koja će ih stalno pratiti u toku poEreta. "r ~"

3) Od Cajniča i Ustikoline nikakvih promena.

Drug Stari će večeras — oko 4 časa po podne — krenuti. Drug Stari hoće da on pođe napred da izabere mesto smeštaja. O detaljima i organizaciji pokreta ja ću te izvestiti.⁷

2/V u 8 č.

Drug. pozdrav

Terzić

⁴ Vojo Đukanović

⁵ Stanko Martinović. Poginuo s jednom grupom teških ranjenika juna 1943 na Pivskoj Planini.

⁶ Petar Božović. To je pseudonim Vojina Popovića, komandanta Treće dalmatinske NOU brigade.

⁷ Vrhovni štab je bio smešten u s. Drače, istočno od Kalinovika, i trebalo je da se premesti na Sćepan Polje.

BR. 154

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 3 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE DALMA-
TINSKE NOU BRIGADE DA ONEMOGUĆI NEPRIJATELJU
PRELAZ NA LEVU OBALU ČEOTINE I PRODOR U PRAV-
CU CELEBIČA¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NAROD.-OSLOB. VOJSKE X
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
3-V-1943**

**ŠTABU II DALMATINSKE BRIGADE II PROLET.
DIVIZIJE**

Obaviješteni smo da su neprij. tenkovi iz Goražda prodrli do stanice u Foči, iz čega se vidi da je neprijatelj riješio spasiti garnizon u Foči preko Goražda.² U vezi s tim naređujem da vaša II Brigada uporno štiti pravac eventualnog neprijateljskog nadiranja preko Čeotine sa ciljem zaposjedanja Crnog Vrh, Broda i ugrožavanja naših bolnica na prostoriji Čelebići. Jedinice VI Bos. brigade dužne su sadejstvovati ovoj vašoj odbrani. U istom cilju biće iskorištene i jedinice koje se nalaze sa lijeve obale Drine. Most na Drini u Foči stavite pod vašu mitraljesku i bacačku vatru u slučaju neprijateljskog prodiranja preko njega. "No to ne znači da vi morate po svaku cijenu spriječiti bjegstvo garnizona iz Foče, već je jedini vaš zadatak da branite prilaze na lijevu obalu Čeotine, a isto tako i u zajednici sa VI Bos. brigadom da spriječite pokret neprijatelja preko Slatine i Čajniča u pravcu Pljevalja.

Pošto izgleda da zajedno sa Talijanima nadiru i ustaše, vjerovatno će to biti u cilju ostajanja ustaša u Foči. Ako se ta pretpostavka obistini, onda ustaše treba onemogućiti da zaposjednu utvrde i da se u njima zadrže. Ako to bude nemoguće iz bilo kojih razloga, onda ćete vi imati i dalje isti zadatak koji ste i do sada imali.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhiva Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—1, k. 7—A.

* Borbeni grupa »Rogatica« iz sastava 399 legionarske divizije, Treći alpski i delovi 383 italijanskog puka i jedan bataljon crnih košulja zauzeli su toga dana s. Ustikolinu i prebacili se na desnu obalu Drine nastupajući prema Foči (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 25, 155, 158; reg. br. 21—2, k. 8—I, u Arhivu Istoriskog instituta JNA).

1 maja izvojevala je naša II Prolet.,³ IV i V Crnogorska kod Javorka na pravcu Nikšića jednu veliku pobjedu. Razbijeni su Talijani i četnici i prema grubim dosadašnjim podacima ubijeno i zarobljeno preko 1000 Talijana. Zaplijenjen ogroman ratni materijal, koji još nije prebrojan. Do sada se zna za 4 brdska topa 75 mm sa velikom količinom granata, 10 teških bacača sa velikom količinom mina, 30 mitraljeza i p. mitraljeza, 25 motornih vozila — kamiona, tenkova i motocikla, 200 konja i mazgi sa cijelom ratnom spremom, 3 radio-stanice itd.⁴ Saopštite ovo borcima vaše Brigade.

(M. P.)

Vrhovni komandant,
Tito

BR. 155

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5 MAJA 1943 STABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA UPUTI ZAPLENJENE RADIO-STANICE I OSTALI TEHNIČKI MATERIJAL¹

STABU II PROL. DIVIZIJE

Najhitnije uputite zaplenjene radiostanice na Javorku, sa dva kamiona, dvanaestovoltne ispravne akumulatore kiseline,² benzina sto litara, mašinskog ulja pet litara i drugog materijala.³ Uputite na Rudine.

(v. s.)

Primljeno 5-V-43 — 0728

Pavle⁴

³ Druga proleterska brigada je tada dejstvovala bez Trećeg i Petog bataljona.

⁴ O borbi na Javorku vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 10; tom III, knj. 5, dok. br. 14.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—3/9, k. 731.

² Dan ranije, drug Tito je naredio Štabu Druge proleterske divizije da odmah uputi četiri lampe za prijemni aparat- (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 3—2/9, k. 731).

³ Vrhovni štab je naknadno naredio Štabu Druge proleterske divizije da uputi na Šćepan Polje 1500 kg brašna, 500 kg pirinča i makarona, nešto konzervi, 60 šatorskih krila, 5 većih šatora i 2 jahača konja (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 3—5/9, k. 731).

⁴ Pavle Bojčević

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA UBRZA POKRET PRVE PROLETERSKE BRIGADE U VEZI S DOBIVENIM ZADATKOM¹

5-V. — 10 45

Od V. Š.

Zašto I Brig. nije već izbila na Kovren kad je već pre 4 dana otišla od Čajniča? Požurite sa pokretom ove Brigade prema datom vam zadatku.²

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/2—15, k. 706.

² O naređenju Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita Prvoj proleterskoj diviziji u vezi sa zadatkom Prve proleterske brigade vidi dok. br. 137. O pokretu Brigade i njenim borbama na maršu vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 144, 146, 157, knj. 13, dok. br. 2, 8, 15, 20, 37.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA UPUTI KOMANDANTA U VRHOVNI ŠTAB NA VOJNO SAVETOVANJE¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Peko da najhitnije dođe kod nas na Šćepan Polje radi savetovanja.²

Tito

Primljeno (u Miloševićima) kod Šavnika
5-V-43 — 1620
Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA pod reg. br. 3—4/9, k. 731. Za Štab Druge divizije upućena je depeša slične sadržine i preko Štaba Treće NOU divizije, dok je depeša Štabu Prve proleterske divizije upućena dan ranije (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 3—4/9, k. 731, reg. br. 1/1—15, k. 706).

² Savetovanje je održano 8 maja 1943 u s. Kruševu. Prisustvovali su mu, pored Vrhovnog komandanta, zamenik i pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba i komandanti divizija Glavne operativne grupe, sem komandanta Sedme NOU divizije. Na njemu je Vrhovni komandant drug Tito dao instrukcije komandantima divizija za dalje izvođenje dejstava Glavne operativne grupe. Tom prilikom su Prva i Druga proleterska divizija dobile zadatak da unište preostale neprijateljske snage u istočnom delu Crne Gore, te stvore povoljnu operacisku osnovicu za prodor u Srbiju, i da prodorom preko Kosova i Metohije pomognu oslobodilački pokret u Albaniji. Treća NOU divizija dobila je zadatak da obezbeđuje desni bok i pozadinu Druge proleterske divizije, a Sedma NOU divizija — da obezbeđuje levi bok i pozadinu Prve proleterske divizije.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 5 MAJA 1943 STABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA POPUNI ČETVRTU I PETU CRNOGORSKU BRIGADU NOVOMOBILISANIM BORCIMA S TERITORIJE SAVNICKOG SREZA I POŠALJE PRVOJ DALMATINSKOJ BRIGADI POMOĆ U ODELU, ORUŽJU I MUNICIJI¹

STABU II PROL. DIVIZIJE

Novomobilisane rasporedite u Četvrtu i Petu crnogorsku brigadu.² Od zadobivenog plena odmah pošaljite Prvoj dalmatinskoj brigadi preko Štaba Treće divizije pomoć u odelu i oružju i municiji.³

Tito

Primljenol 5-V-43 1620

Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—4/9, k. 731.

² O broju i rasporedu boraca mobilisanih u Šavničkom srezu vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 15—4, k. 6 A, reg. br. 20—2, k. 9.

³ Prva dalmatinska NOU brigada nalazila se tada u Pivskoj Zupi sa Štabom Treće NOU divizije. Ona je 2 maja, pod jakim pritiskom neprijatelja, napustila Gacko.

ŽVEŠTAJ PARTISKIH INSTRUKTORA PRI CENTRALNOJ BOLNICI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5 MAJA 1943 ALEKSANDRU RANKOVIČU O ORGANIZACIJI PARTISKO-POLITIČKOG RADA I O SMEŠTAJU RANJENIKA I BOLESNIKA U SANDŽAKU I NA PIVSKOJ PLANINI¹

Rudine, 5 maj 1943

17.00

Drugu Marku

1 3 maja smo otpočeli naš zadatak, ali usled vojne situacije morali smo da radimo na evakuaciji tifusnih. Pošto evakuacija u toku noći uglavnom bila završena i pošto su rukovodioci evakuacije grupe tifusnih stigli iz Kalinovika, to smo prema dogovoru s Veljkom² krenuli na naš zadatak u Pivu, bolnicu I, koja se uglavnom već smestila.

Mi mislimo da je evakuacija naših bolnica većim delom završena — prema vojnoj situaciji kako je mi znamo — i da ima dovoljno rukovodećeg kadra u pojedinim bolnicama koji vrše tu evakuaciju: bolnica III (zarazna): Stanko Martinović, Šlezinger,³ Vića,⁴ Raško Popović i Vojvodić;⁵ bolnica I (na Pivi): Dejan,⁶ Relja Lukić i Blagoje Radić evakuišu 90 teških iz prostorije Kopilovo — Bastasi (njima pomažu Petar Vešović i Lacmanović⁷); bolnica broj II: Voja Đukanović, Mileva Vuković i Vita.⁸

Pošto je zadatak formiranja i učvršćenja partiskih organizacija nužan, to smatramo da mi treba da se tim zadatkom, kako si nam dao nalog, što pre pozabavimo. Ovaj zadatak ne može jedan od nas da uspešno svrši, već moramo obadvoje — poznavanje ljudi, organizaciono iskustvo itd.

Mi se s naše strane interesujemo i (potpomažemo) koliko god možemo [samu evakuaciju,] ali smatramo da nije [neop-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5429/X, 2—3 (43). Dokumentat je na pojedinim mestima slabo čitljiv.

² Pavle Ilić-Veljko

³ Dr Miroslav Šlezinger

⁴ Rade Vilotijević

⁶ Radovan Vojvodić

• Dejan Popović

⁷ Milan Lacmanović

⁸ Vita Cvetković

/hodno] da mi lično uzimamo na sebe samo pitanje organizacije evakuacije.

2 U bolnici broj I na Pivi postoji partiska organizacija. Njen organizacioni oblik je ovakav: bataljon — ćelija u koju ulaze i ranjenici — svega 18 drugova zajedno sa osobljem. Sem jedne bolničarke, svi ostali partijci su ranjenici: komandant, komandiri, politički komesari. Bataljoni broje od 120 do 160 ljudi. U svim bataljonima [bolnice] broj I situacija je slična, sem bataljona teških gde je veći broj partijaca među osobljem. Kod tifusnih svi partijci su bolesnici i osoblje koje je preležalo tifus — njih ima isto nekoliko. Zamenika političkog komesara u bataljonima kao rukovodioca nema, već je politički komesar ujedno i sekretar jedinice. Međutim, postoji zamenik političkog komesara bolnice koji je rukovodilac partijske organizacije.

Zato ovakva organizaciona forma koju je dr.fugarica] Judita dobila ne može se ostvariti — samo osoblje u [partisku] jedinicu i [partiske] grupe u četama. Mi mislimo da se kod teških ranjenika, gde postoji više partijaca među osobljem, ta forma može ostvariti, ali kod lakših ranjenika moramo uzimati u partijske jedinice i ranjenike, ukoliko to njihovo stanje dozvoljava, i davati im takve zadatke koje će oni moći da izvršavaju, jer inače partijska organizacija neće moći da funkcionise. Ukoliko bi se povećavao broj partijaca među osobljem, mogli bismo da pređemo na onavku formu koja je u bolnici pod normalnim uslovima najpravičnija.

3 Ovde na Pivi završićemo posao za 3—4 dana. Imamo nameru da krenemo za Celebiće, gde se nalazi najveći broj ranjenika.

Molim te odgovori nam da li smo pravilno postupili po gornjim pitanjima.

S drugarskim pozdravom

S. F. — S. N.

Judita, Vlado

BR. 160

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRU-
^ " T A OD 6 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE
DIVIZIJE O RAZMENI ITALIJANSKIH ZAROBLJENIKA*

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE — *najhitnije*

-v ^{Za r a z m e n u} uzmite prvenstveno mlađe ljude borce² Po-
šaljite nam odmah 300 kila duvana za nas.

Ljubišai, da pošalje sekcije Nikšića i Novog Pazara jer
ih nemamo. Šta je sa lampama za radio?

Tito

Primljeno
-V-43 — 1145.
Pavle

¹ Original prijemne depeše, otkucan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—5/9, k. 731.

² Štab Druge proleTERSke divizije vodio je s komandantom italijanske divizije »Ferara«, čiji je štab tada bio u Nikšiću, pregovore o razmeni zarobljenih vojnika iz ove divizije i pripadnika NOP-a u italijanskom logoru. Zbog otezanja pregovora i zbog početka Pete neprijateljske ofanzive, uspelo se zameniti samo 20 pripadnika NOP-a. Zamenu je izvršio Treći bataljon Pete crnogorske NOU brigade 14 maja 1943 na Gracu, na putu Nikšić — Šavnik.

Za odmazdu zbog poraza na Javorku, okupator je streljao velik broj pripadnika NOP-a (naročito u zarobljeničkom logoru u Baru), a prvenstveno one koji su bili predviđeni za razmenu.

t⁽¹⁾

BR. 161

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 6 MAJA 1943 KOMESARU CENTRALNE
BOLNICE VRHOVNOG ŠTABA DA LAKŠE RANJENIKE I
BOLESNIKE UPUĆUJE NA PROSTOR ISTOČNO OD CE-
LEBICA*

VRH. ŠTAB
NOV i POJ
6-V-43

Drugu Viti, komesaru Centralne bolnice

t_y, = Za evakuaciju ranjenika u slučaju potrebe dobićete bla-
govremeno naređenje. Za sada nema nikakvih razloga uznemi-
renju s obzirom na neko neprij. nadiranje.² Nove rekonva-
lescente koji stižu uputićete malo dalje od Celebića, oko s.
Uništa, Ravna, i Veleniči.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant,
Tito

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom ar-
hivu CK SKJ, pod reg. br. 5800/11, 1—9 (43).

² i_{LAK} i ranjenici i bolesnici Centralne bolnice Vrhovnog štaba
{ su bili smešteni u okolini s. Celebića. Prodorom neprijatelja u Foču,
i 5 maja 1943, oni su se osećali ugroženim. Međutim je Centralna bol-
nica bila obezbeđena, jer se na sektoru Foča — Goražde nalazila Dnn-
ska operativna grupa

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I
PO HRVATSKE ZA JACE ANGAŽOVANJE JEDINICA TRE-
ĆE OPERATIVNE ZONE NA KOMUNIKACIJI BEOGRAD —
ZAGREB¹**

1.

ŠTAB HRVATSKE

Petrović² zaista bio u Slavoniji za vrijeme razmjene zarobljenika u vrijeme velikih bojeva kod Konjica i Kalinovika. Napad na prugu bilo riješeno privremeno obustaviti u slučaju prebacivanja Slavonske divizije u Bosnu u vezi sa njemžčko-ustaškom ofanzivom u Slavoniji³ ili zbog vojnih potreba u Bosni. On ugovorio znake sa drugovima u Štabu III oper. zone za preko »Slobodne Jugoslavije«. Akcije na prugu moraju se svim silama nastaviti i o tome ćemo odmah izdati naređenje preko »Slobodne Jugoslavije«. Vaše snage neracionalno u Slavoniji iskorištene. One žive više radi sebe no što vezuju neprijateljskih snaga za sebe. Za rušenje pruga dovoljni su partizanski odredi i diverzione grupe, a za mobilizaciju jedna ili dvije brigade najviše.⁴

Glavna bitka se vodi sada ovdje radi uništenja Dražine vojske. Naše jedinice blizu Nikšića silno razbile Talijane i četnike. Ubijeno 470 Talijana, zarobljeno 500 Talijana i 200 četnika. Zaplijenjeno 4 brdska topa 75 m/m, 70 mitraljeza i puškomitraljeza, 20 teških bacača, 7 tenkova, 20 kamiona, 5 automobila i motocikle, 5 vagona mina, topovske i puščane municije, 200 konja i mula.

7. V. 1943

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 9—1, k. 7—A.

² O Vladimiru Petroviću je tražila obavještenje Treća operativna zona Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (vidi Arhiv Istorijskog instituta JNA, reg. br. 11—1, k. 6—1, reg. br. 12—1, k. 8—1).

³ Odnosi se na ofanzivu »Braun«, koja je otpočela 20 marta 1943 (vidi tom V, knj. 13, dok. br. 67, knj. 14, dok. br. 50, 75).

⁴ O radu jedinica Treće operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u to vreme vidi tom V, knj. 15, dok. br. 13, 14, 16, 17, 18.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA ŠTO PRE IZBIJE U DOLINU LIMA I PRESEČE KOMUNIKACIJU SEVERNO I JUŽNO OD BIJELOG POLJA¹

7-V — IO⁴⁵

Od V. Š.

I

Talijani napustili Foču i ostavili 1000 ustaša iz Vražje divizije. Naredite VI Brigadi da obrati pažnju na Goražde i da čuva desnu obalu Drine od Ustikoline do Goražda.²

Neka mobilise što više Srba za borbu protivu ustaša.

II

Sandžačku, po završenom gonjenju,³ rokirati na cestu Pljevlja — Prijepolje, s tim da preseče vezu i onemogući neprij. saobraćaj, a zatim i da krstari oko Pljevalja, naročito prema selu Bučju i Tocima. Zarobljenog kapetana Nikića⁴ pod jakom stražom sprovesti Štabu Prve diviz. Vezati ga dobro fil čuvati da ne pobjegne.

III

Odmah krenite III Krajišku pravcem Krupice — Barice — Burenj — s. Lepenac da izbije na liniju Ravna Reka — Lepešnica — Siga, s tim da zauzme most na Limu kod sela Kisilici i prekine vezu B. Polje — Berane. I Prolet. da nastupa pravcem Kovren — Šahovići — B. Polje i istočno od ove ceste sa zadatkom da izbije na liniju Orahovica — Pape i preseče vezu Brodarevo — B. Polje.⁵

i

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/3—15, k. 706.

² O situaciji na području Foča — Goražde vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 2, 162, 163, 166, 167.

³ U toku 4 i 5 maja 1943 Treća (sandžačka) proleterska brigada i delovi Prve proleterske brigade razbili su Pljevaljsku četničku brigadu jugoistočno od Pljevalja (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/3—15, k. 706; tom IV, knj. 13, dok. br. 34, 37, 51; tom III, knj. 5, dok. br. 165, 166).

⁴ Baja Nikića, komandanta Drinskog četničkog korpusa, zarobile su jedinice Treće (sandžačke) proleterske brigade u borbama 4 maja. Osuđen je kao ratni zločinac od vojnog suda Prve proleterske divizije i streljan.

⁵ O izvršenju tog naređenja vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 34.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 7 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI OPERATIVNI IZVEŠTAJ¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Hitno izvestite o situaciji i što ste preduzeli protiv četničkog istupa.²

Tito

Primljeno (u Miloševićima)

7-V-43 — 1140

Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—5/9, k. 731.

² Razbijeni četnici, pod komandom Pavla Đurišića i Nikole Bojovića, otstupili su u pravcu Kolašina, sredili se na Sinjajevini i 5 maja izvršili protivnapad na delove Sedme krajiške NOU brigade. Tom prilikom su uspeali da zauzmu most na Tari (kod Đurđevića Tare) i Njegovuđu, ali su idućeg dana ponovo razbijeni i odbačeni prema Sinjajevini (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 15—4, k. 6—A; tom IV, knj. 13, dok. br. 35). Dan ranije (4 maja), južno od Pljevalja, prešli su sandžački četnici u napad na jedinice Treće (sandžačke) proleterske brigade, ali su i ovi bili razbijeni (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 34, 37; tom III, knj. 5, dok. br. 164, 165, 166).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLET-
TERSKE DIVIZIJE DA UPUTI NAJJAČI BATALJON
ŠČEPAN POLJE¹

ŠTABU II PROLET. DIVIZIJE

Najhitnije uputite jedan najjači bataljon Druge prolet.
br. na Ščepan Polje.² Prethodna depeša od 16 h. ne važi.®

Primljeno
7-V-43 1745.
Pavle

Tito

„a k- on? i na? P«iemne depeše, pisan mastilom, latinicom nalazi se
u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. J-^9 k Y31
posle na Javorku ostala je Druga proleterska hñVnria
dva bataljona) na sektoru Nikšića i z it v S f S r & ċ ħ ^
^ i f- J ^ n t priatelj P otisnuo Šestu istočnobosanst i P e t S u
N o U T r i g a d U s a P d r u č j a južno od G o S a l zauzeo Foču
stanje se na ovom sektoru pogoršalo. Zato je Vrhovni kor^ndant m
jačao snage na tom pravcu. Na Ščepan Polje re umućen Crfvr«
ljon Druge proleterske brigade, a ^ a S m i š t i b b r i g a d e S A r M v
Istoriskog instituta JNA, reg. br. 3—7/9, k. 731). Tako je Brigada do-
bila sledeći raspored: glavnina (štab brigade sa Trećih Četvrtim!
torS^NŠća. on0n1) ^ S e k t o r U F 0 Ć e v 3 ^ 1 D m g i bateljon^na s^k-

* Tom depešom je bilo naređeno da se cela Brieda nnnH na
Ščepan Polje (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg br k

PODACI ZA ISTORIJAT HAUBICKOG DIVIZIONA VR-
HOVNOG ŠTABA OD NJEGOVOG FORMIRANJA DO 6
MAJA 1943¹

PODACI

za istoriju Haubičkog divizionu V. Š. od osnivanja divizionu
do 6 maja 1943 godine

Poslije uspješne akcije na grad Jajce na dan 26 i 27 no-
vembra 1942 g. I Proleterska divizija je, po direktivama Vr-
hovnog štaba, imala da pređe na teren preko r. Vrbasa, koji je
teren bio neprohodan u svom početku, te je naređeno da divi-
zija preda svoje dvije haubice sa kompletnim materijalom,
municijom i stokom III N. O. U. Diviziji, te se od te haubičke
baterije od dva oruđa formira artiljerija III Divizije. Za ruko-
vodioce tih haubica određen je kao komandant drug Obradović
B. Branko, njegov zamjenik drug Ismet Latifić,² a za koman-
dira baterije je određen drug Ilija Bojić.

Kod daljih akcija III Divizije nastala je izvjesna kriza, i
grad Jajce, gdje je baterija bila smještena, bude koncentrično
napadnut od neprijatelja, i ova je baterija u posljednji mome-
nat uspjela da se izvuče na pravac Mrkonjić Grada. Baterija
je tu ostala dva dana i kako je upadom Njemaca u Jajce bila
odsječena potpuno od svoje divizije, jer je i III Divizija, po
direktivama Vrh. štaba, produžila akcije po terenu koji nije
imao komunikacija za prevoz haubica, — dobila je naređenje
od V. Š. da krene odmah u pravcu Mliništa, a odatle na pra-
vac Glamoča, gdje će sa još jednom baterijom haubičkom od
dvije haubice, koja je baterija bila u sastavu krajiških odreda,
formirati jedan divizion od dvije baterije, koji će divizion nosi-
ti naziv »Haubički divizion Vrhovnog štaba«. Tako je i urađeno.
Izvršen je marš od Mrkonjić Grada preko Mliništa u Glamoč.
Tamo je Štab divizionu stupio u vezu sa Štabom II Proleterske
divizije, za čiji je račun divizion imao raditi u akcijama ove
divizije na pravcu jugo-istoka, tj. na pravcu Livna — Duvna itd.

U Glamoču je zatečena kompletna baterija krajiških od-
reda, čije je rukovodstvo bilo određeno.

Komandir baterije je bio drug Trikić Marko, njegov
zamjenik drug Dušan šurlan, a politkom drug Janko Lukač.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi
se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 4939/IV, 1—13 (43).

² Ismet Latifić je maja 1943, kod Celebića, umro od tifusa.

Štab diviziona je ostao isti, samo nije bio određen politkom Štaba diviziona. Odmah je naredbom reorganizovan divizion i određene su dvije baterije i to: 1 haubička baterija pod komandom druga Trikića, a 2 haubička baterija pod komandom novoodređenog komandira druga Šurlana. Formiran je kompletan Štab diviziona, tj. određeni su kuriri diviziona i telefonsko-signalno odjeljenje. Formiran je popunjujući dio diviziona, sa dva odjeljenja i to: municisko odjeljenje i profijantsko odjeljenje (odjeljenje' za ishranu). Za furažnog organa određen je drug Bojić Ilija, dosadašnji komandir haubičke baterije, koja je dovedena iz Jajca.

Ovako formiran i organizovan divizion, po naređenju Vrhovnog štaba, stavlja se na raspoloženje II Proleterskoj diviziji i sa njom učestvuje i to:

1. — U akciji — napadu na grad Livno na dan 15 decembra 1942 godine, u kojoj je divizion, sa svojom 2 baterijom, uspješno potpomogao zauzeće ove utvrđene ustaške kule.

Utrošeno je 114 metaka svega.

2. — U napadu na Šujicu sa svojom 1 baterijom 17 decembra, kada je neprijatelj, prije dejstva naših jedinica i artiljerije, napustio ovo utvrđeno selo, spalivši - prije toga sve bunkere i ostale uređaje fortifikacijske.

3. — U napadu na Duvno, sa svojom 1 baterijom, na dan 18 decembra 1942 godine, te i ovaj grad pada u ruke naših jedinica II Proleterske divizije.

Kod ove akcije je divizion izbacio svega 6 zrna, jer je bilo vrlo rđavo vrijeme, velika magla i snijeg, te nisu postojali nikakvi uslovi osmatranja i gađanja uopšte. Zrna su izbačena samo radi iznenađenja na neprijatelja i, po javljanju pješadije, pad zrna' u odnosu na neprijatelja bio je zadovoljavajući.

4. — U napadu na Kupres, na dan 28 decembra 1942 godine. Divizion je učestvovao kompletan i divizionu je pridana jedna brdska baterija II Proleterske divizije. Izbačeno je 38 zrna ukupno. Uspjeh je bio vrlo dobar, iako su uslovi osmatranja, zbog vijavice, bili dosta skučeni i otežani.

Napad zbog ovakvog vremena nije uopšte uspio, jer naše pješadijske jedinice nisu mogle poći na izvršenje svoga zadatka.

196

Po završenoj akciji na Kupres, divizion je povraćen na stanovanje u neposrednu okolinu Livna, u pilanu kod Livna, na putu za Glamoč (oko 1,5 km od grada). Štab diviziona je smješten u blizini Štaba II Proleterske divizije, tj. u samom gradu Livnu, vezan telefonom za svoje baterije.

Ovdje je divizion, u svojoj stalnoj bazi, dopunjen ljudstvom iz jedinica nekih krajiških odreda, koji su drugovi bili poslani za bateriju II Prolet. divizije, ali su kao haubičari zadržati u divizionu. Dopunjeno je i rukovodeće ljudstvo po političkoj liniji, po baterijama. Nastava sa ljudstvom i starješinskim kadrom otpočela je intenzivno. U Štabu ostaje samo drug Obradović, jer drug Ismet Latifić odlazi privremeno za komandanta mjesta Livno, a zatim za sekretara Sreskog odbora Livno.

Štab diviziona dobija zadatak da organizuje i formira brdsku bateriju II Proleterske divizije i ta baterija, u disciplinskom i nastavnom pogledu, potpada pod Štab haubičkog divizionu.

Na dan 10 januara 1943 godine divizion dobija zadatak da se u vezi rokiranja jedinica II Prolet. divizije rokira na pravcu donjeg Livanjskog Polja, na pravcu Bos. Grahova, i da sebi za bazu odredi selo Vrbicu. Po naređenju se postupa i divizion kompletan sa brdskom baterijom kreće do s. Kovačića, a odatle u bazu s. Vrbica.

Iz baze s. Vrbica »divizion dobija zadatak da učestvuje u akcijama jedinica divizije na pravcu Bos. Grahova, odnosno na pravcu Knina i sela u okolini Knina.

Pred sam polazak iz baze bude određen i politkom Štaba divizionu drug Vojo Đerković, iz IV Crnogorske brigade. Tako Štab divizionu ima samo komandanta i politkoma.

Na dan 19 januara 1943 godine divizion se prebacuje sa baterijama i to sa 1 haubičkom i brdskom u [Bos.] Grahovo, a u bazi s. Vrbica ostaje 2 haubička baterija i popunjujući dio divizionu.

Odmah po pristizanju u Grahovo, drug komandant Obradović, po naređenju Vrhovnog štaba, odlazi za komandanta Artiljerijske škole u [Bos.] Petrovac, a za njegovog zamjenika određuje se drug Petrović, domobranski oficir, koji je po zarobljavanju kod Teslića izjavio želju da ostane u našim redovima. (Petrović je docnije, za vrijeme naših borbi prema D. Vakufu, nestao i postoji vjerovatnoća da je dezertirao neprijatelju.)³

U akcijama na utvrđena četnička sela Strmicu i Golubić, kod Knina, učestvuje i divizion sa pomenute dvije baterije. Ispaljeno je 22 zrna. Uspjeh zadovoljavajući.

Po završenoj akciji na ovome pravcu, a obzirom da je neprijateljska ofanziva na naš oslobođeni teritorij, koja je otpočela 20 januara 1943 g., uzela sve veće razmjere, divizion

³ Milorad Petrović je krajem rata uhvaćen i, kao narodni neprijatelj, osuđen na robiju.

se vraća iz Grahova u bazu s. Vrbica, a odatle najhitnije u s. Priluku kod Livna (oko 5 km od Livna drumom ka Glamoču). Istovremeno se dobija naređenje za rasformiranje Artileriske škeple i drug Obradović se vraća iz Petrovca u divizion sa svima slušaocima i sa još tri haubice i 230 metaka, što je bilo u Petrovcu. Sa ovim materijalom i ljudstvom drug komandant dolazi preko Oštrelja — Drvara — Grahova i Livanjskog Polja u bazu divizionu u s. Priluku.

Ovdje u selu Priluci nastaje formiranje i 3 haubičke baterije i to: 1 haubička baterija, od 3 haubice, pod komandom komandira druga Talera⁴ (biv. domobranskog oficira, koji je zarobljen kod Teslića i došao je u divizion zajedno sa Petrovićem), 2 haubička baterija pod komandom druga Trikića i 3 haubička baterija pod komandom druga Petrovića, dosadašnjeg zamjenika komandanta divizionu. Ove posljednje dvije baterije su bile od po dvije haubice. Ukupno; sedam haubica. Prikupljene municije divizion je tada imao 505 kompletnih metaka, od kojih 168 metaka M. 28, a ostalo sve stare municije M. 14.

U bazi Priluka — Livno divizion tfrši razmještaj baterija, razređujući ih oko Livna, a pretežno na pravcu Livno — Duvrio. Stab je u Livnu. Brdska baterija II Proleterske divizije nalazi se pod komandom divizionu.

Za zamjenika komandanta divizionu određen je drug Aleksije Gavriljčenko, domobranski oficir, koji se je predao sa cijelom svojom baterijom partizanima u borbi oko Bos. Novog. On stiže u s. Priluku i prima" dužnost.

U ovoj bazi Stab divizionu prima naređenje od Vrhovnog štaba da se preduzme puna organizacija divizionu, a naročito organizacija tegleće vuče i uopšte svega što je potrebno divizionu za daleke marševe i druge zadatke u sadejstvu I, II i III divizije, koje su imale praviti prodor na istok, na pravac: Prozor—: Konjic i dalje na istok. Štab divizionu se obratio na Privremeni upravni odbor, tj. na druga Čiča Janka, i iz okoline Livna, Glamoča i Duvna dobijeni su za sve baterije i popunjujući divizion, za prevoz cijele municije, svi tegleći konji, koji su rekvirirani i mobilisani od naroda.

Okavo kompletiran divizion se je postepeno pomicao na pravac Duvna i tu iz okoline Duvna, sa 1 haubičkom baterijom, učestvuje u napadu na Posušje i Imotski, koje su napade vršile jedinice II Proleterske divizije. Odmah po zauzeću Imotskog, divizion dobija naređenje da najhitnije krene na pravac Šćita (kod Prozora) i da tu ima biti najdalje do 15 februara do 12

⁴ Taler (redakcija nije uspjela saznati njegovo ime) umro je od tifusa u Petoj neprijateljskoj ofanzivi.

časova; Divizion je kompletan krenuo preko Paklene Planine na pravac selo Ravno — s. Šćit i pod najtežim terenskim i vremenskim prilikama stiže sa svima svojim dijelovima u oblast s. Romboci kod Šćita. Pred polazak iz Imotskog, brdska baterija II Proleterske divizije izlazi ispod komande Štaba haubičkog divizionu i neposredno potpada dalje pod komandu Štaba divizije.

Sve tri baterije, po zadatku Vrhovnog štaba, učestvuju u napadu na Prozor, koji napadaju jedinice III U. divizije. Divizion vrši jaku artilerisku pripremu sa svih 7 haubica, ali prvi napad ne uspijeva i ponavlja se 16 februara 1943 godine i uspijeva. Kod ponovnog napada, pojedine haubice divizionu ulaze u visinu streljačkog stroja i tuku neposredno neprijateljske bunkere i uporišta. Uspjeh artilerije je u ovome zadatku, po izjavi drugova, bio vrlo dobar. Ispaljeno je 260 zrna.

Po zauzeću grada Prozora, gdje u ruke naše vojske pada silni ratni plijen, pada u ruke divizionu: 2 kompletne haubice i 3000 (tri hiljade) metaka talijanske fabrikacije, što za divizion predstavlja veliki uspjeh. Istovremeno, našim jedinicama II Proleterske divizije, koje zauzimaju Jablanicu, padaju dvije kompletne haubice, sa 1200 metaka talijanske fabrikacije.

Od ovoga zaplijenjenog artileriskog materijala, formira se 4 haubička baterija, sa volovskom vučom, a za komandira te baterije bude određen drug Trikić, komandir 2 haub. baterije, a za komandira 2 haubičke baterije određen je drug Mustafa,⁵ politkom rasformiranog Prozorskog bataljona.

Kako nastaju odmah borbe na pravcu Konjica i D. Vakufa, to se artilerija dijeli uglavnom u dvije grupe i to: Konjička grupa i Vakufska grupa. Obje grupe izbacuju masu municije. Obje grupe su izvršile potpuno sve postavljene zadatke.

U zaštiti našeg pravca prodiranja, jedna artileriska grupa dobija zadatak da dejstvuje na pravcu Jablanica — Grabovica, odakle je neprijatelj počeo akciju. Tako ova grupa, pod komandom komandanta divizionu, pomaže zaštitničke borbe IX Dalmatinske divizije i VII Banijske divizije. Od ostatka divizionu, pod komandom zamjenika druga Gavriljčenka i druga politkoma Đerkovića, formira se brdska baterija, koja je upućena za II Proleterskom divizijom, na pravac: s. Krstac — Breza — Bijela i dalje. Baterija je stigla do s. Borci i tu je sačekala ostatak divizionu pod komandom druga komandanta, po završenom zadatku prema Grabovici i po uništenju svih haubica, i tako je divizion haubički kao takav prestao dejstvovati. U s. Borci je dobijeno naređenje da brdska baterija

⁵ Mustafa Osmić

pripadne III Diviziji i da štab nosi naziv: »Stab brdskog diviziona III N.O.U. Divizije«, i tako je divizion sa brdskom baterijom krenuo na pravac Nevesinja i krenuo u napad, ali su do stizanja baterije naše jedinice III divizije zauzele ovaj grad.

Poslije uspješnih borbi kod Kalinovika, jedinice II Proleterske divizije su zarobile i dvije haubice sa nešto malo municije, i naređeno je da drug Obradović dođe u Kalinovic, usposobi te haubice za dejstvo. Poslije toga je stiglo naređenje da se sa te dvije haubice otpočne [ponovno] formiranje Haubičkog diviziona V. Š. To je urađeno u Kalinovicu i odmah je divizion sa tom svojom 1 haubičkom baterijom krenuo ka Foči i uzeo je učešće demonstrativnim gađanjima da olakša prelaze jedinica I i II Proleterske divizije. Ispaljeno je na grad i utvrđenja 33 zrna. Uspjeh je bio zadovoljavajući.

Na dan 20 aprila 1943 godine, zbog izvjesnih priprema, divizion dobija zadatak da se izvuče u oblast Uloga i da tu sačeka novo naređenje. Pred sam polazak divizion iz oblasti Foče, drug politkom Derković Vojo odlazi, po naređenju Vrhovnog štaba, na rad u oblast Zabljaka.

Divizion stiže sa svojom 1 baterijom u s. Nedavić, na 5 km od Uloga, i tu ostaje sve do 26 aprila 1943 godine, kada dobija naređenje da najhitnije izvrši pokret natrag prema Foči, odakle će biti prebačen preko r. Drine na njenu desnu obalu za dalje akcije naše vojske prema istoku i jugu. Divizion se ^prebacuje šumskom željeznicom od s. Miljevine do s. Brod i 30 aprila stiže u s. Kopilovi, na oko 10 km uzvodno uz Drinu od Foče, a odatle kreće dalje pravcem do s. Bastasi.

Na dah 4 maja 1943 godine divizion dobija zadatak da se spremi za brdski transport i da krene 5 maja na pravac: s. Hum — Uzlup — Vjernovići — Uništa, s tim da se u s. Uništa zadrži divizion do daljeg naređenja.

Na dan 5 maja 1943 godine u 13 časova divizion je krenuo na put po skoro neprolaznom terenu i do 6 maja se je prebacio do s. Uzlupa, odakle se nastavlja prenos haubica po dijelovima do označenog marševskog cilja.

Na dan 25 aprila 1943 godine Štab divizion je upotpunjen i određen je za politkoma divizion drug Duško Ristić, dosadašnji politkom IV Dalmatinske brigade, a za zamjenika politkoma drug Srbo Josipović, dosadašnji zam. politkoma 4 bataljona I Proleterske brigade.

Na dan 29 aprila 1943 godine, po naređenju V. Š., drug Gavriljčenko je određen za komandira brdske baterije I Proleterske divizije i imenovani je odmah upućen na novu dužnost.

Divizion je samostalfta komanda, pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba.

U pogledu ekonomskog snabdijevanja, divizion bazira na snabdijevanje one divizije za čiji račun radi, a ako je divizion bez zadatka i van sastava jedne divizije, onda se snabdijeva sam, po odredbama za naše pješadijske brigade.

7 maja 1943 godine

Podaci su prikupljeni u Štabu haubičkog divizion Vrhovnog štaba.

BR. 167

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA *Tifa* OD 8 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA OBAVESTI BLAŽA JOVANOVIĆA
DA NASTAVI PUT ZA VRHOVNI ŠTAB¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Drug Blažo da hitno dođe kod nas.²

Tito

Primljeno:
8-V. 43 1600.
Pavle

¹ Original prijамne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—6/9, k. 731.

² Štab Druge proleterske divizije poslao je 7 maja 1943 Vrhovnom štabu izveštaj da je Blažo Jovanović sa drugovima stigao iz Albanije. Po dolasku u s. Kruževo, Jovanović je podneo izveštaj Centralnom komitetu KPJ o stanju Komunističke partije Albanije i o razvoju albanskog narodnooslobodilačkog pokreta.

**IZVEŠTAJ ŠTABA HAUBICKOG DIVIZIONA VRHOVNOG
ŠTABA OD 8 MAJA 1943 VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
O NAPORIMA DIVIZIONA U DVODNEVNOM MARŠU NA
PUTU BASTASI — UNIŠTA¹**

**STAB
HAUBIČKOG DIVIZIONA V. Š.**

Pov. br. 40
8 maja 1943 godine
u 19 čas.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

U vezi Vašeg naređenja od 4 maja t.g. o pokretu divizionu, podnosimo sljedeći izvještaj:

1. — PRIPREME POKRETA:

Pomenuto naređenje za pokret divizion je primio u zaseoku Pejkovići (kod sela Bastasi) na dan 4 maja u 17,30 časova.

Odmah su preduzete sve mjere da se podesi artiljerijski materijal za transport po brdskom terenu. Za prevoz haubica, materijal je rasklopljen i to: skinuta je cijev sa kolijevkom, odvojen lafet sa štitovima i prednjak, te je prema tome jedna haubica imala tri brdska voza. Prednjak i lafet su voženi na njihovim osovinama, dok je cijev sa kolijevkom natovarena na poljska artiljeriska kola i tako prevožena. Municija je natovarena zajedno sa nišanskim spravama i dijelovima zatvarača na jedna poljska artiljeriska kola. Tako je svega predviđeno za haubice i municiju 7 vozova.

Iz sela Pejkovići i Mazoče smo mobilisali 7 pari volova. Mobilisanje ovih volova i njihovih vodiča bilo je otežano, jer su seljaci pomenutih sela bili rastureni na radove za prevoz ranjenika.

Izdato je naređenje od ovoga štaba da se prikupe dijelovi divizionu^f ranijim usmenim naređenjem druga VeTjkar bili obrazovali ekipu za prevoz ranjenika i materijala šumskom. željeznicom do Bfo<Ja, kaoJI ekipu za prevoz ranjenika.j)đ s. Broda do s. Bastasi. Ovo prikupljanje je bilo otežano zadržan-
I vanjem ovih ekipa od strane rukovodećih kod ovoga transporti
^ ranjenika, te "ovi ljudi i stoka nisu prispjeli za jednovremeni

O/jPf ¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA., pod reg. br. 6—1, k. 9—A.

pokret sa divizionom, već su krenuli za jedan dan docnije iza divizionu.

Organizovana je ishrana ljudstva i stoke na maršu. Stoka je bila oskudna sa hranom, jer je stočna hrana iscrpljena na pravcu pokreta.

Organizovali smo obezbjeđenje divizionu na maršu svojim ljudstvom, te je to obezbjeđenje bilo minimalno, mada je pravac pokreta bio relativno dosta siguran. Ipak, obezbjeđenje bi trebalo da ima divizion kod ovakvih pokreta, gdje je ljudstvo, kao stručno, zauzeto samim transportom materijala.

2. — IZVRŠENJE POKRETA

Divizion je iz oblasti s. Bastasi krenuo na dan 5 maja u 13 časova pravcem: Bastasi — Uzlup.

Kretanje je vršeno seoskim slabim putem — konjskom stazom — sa vrlo velikim terenskim preprekama za pripremljene brdske vozove, te je u toku toga dana postignut marševski cilj: potok na 3 km ispred sela Uzlupa. Tu je divizion prenoćio i na dan 6 maja produžio pokret ka s. Uzlupu. Teren je bio sve teži i teži, a prepreke sve češće i češće, te se je u toku toga dana moglo stići tek do s. Uzlupa. Tu je divizion prenoćio i tu je stigao i dio divizionu koji je bio¹ određen za pomenute transporte ranjenika.

Na dan 7 maja t.g. divizion je produžio pokret prema s. Vjernovići i u toku toga dana, sa sve težim preprekama, divizion je uspio da prisprije u visinu ovoga sela. Ovaj teški marš, naročito preko t.zv. Manitog Potoka, divizion je izvršio uz veliku potporu mobilisanog seljaštva iz okolnih sela, koje je ovaj štab, preko NOO, mobilisao sa 15 pari volova i potrebnim alatom za rušenje prepreka i opravku puteva na pojedinim mjestima.

Na dan 8 maja t.g. divizion je krenuo sa pomenutog mjesta i stigao je u selo — zaseok Podgrad, na bolji seoski put, u visinu s. Uništa, na pravcu našeg daljeg eventualnog kretanja. U s. Uništa divizion nije imao potrebe ići, jer je to selo van boljeg i jedinog seoskog puta, kojim bi se pokret mogao produžiti, pa je stoga i zadržat u zaseoku Podgrad.

3. — TEŠKOĆE I OSTALO NA MARŠU:

a) Vrlo težak i mjestimično skoro neprohodan teren, te je uspjelo preći za navedena dva i po dana marša sa divizionom marš oko 18 km.

b) Rasturenost divizionu službom prenosa ranjenika.

c) "Slab odaziv seljaka sa volovima za vuču iz sela Pej-
kovići i Mazoče.

Odazivanje ljudstva za rad iz sela na desnoj obali r. Tare je vrlo dobro i njihova pomoć je bila od velike koristi divizionu.

d) Ishrana ljudstva na maršu bila je zadovoljavajuća. Ishrana je vršena sa terena, preko NOO. — Obzirom na teške fizičke napore, ishrana je bila slaba.

Ishrana stoke se je svela samo na pašu, jer stočne hrane nije bilo na pravcu kretanja.

e) Za vrijeme marša nije se desio nijedan incident, niti je bilo kakvih ozljeda kod ljudstva, stoke i materijala.

f) Pokret divizionu, sa teškim haubicama, preko ovako neprolaznog i krševitog terena, imao je vrlo lijep utisak i u pogledu morala naše vojske, jer su se svi mještani, pa i sami naši prolazeći drugovi, divili ovako teškom maršu.

g) Od strane ovoga štaba preduzete su sve mjere i biće sve organizovano da dalji pokret divizionu bude izveden još sa više uspjeha. Od strane mještana smo već obaviješteni o daljem putu ka s. Glibačima i stanje je ovako: put do Meštrovca je relativno lak, dok je dalje put mjestimično otežan, naročito u oblasti Stubice i jaruge prije Stubice, ali je, po njihovim kazivanjima, najteži dio puta baš onaj koji smo mi već prošli.

Molimo naređenje za dalji rad, kao i raspored naših jedinica na našem budućem pravcu kretanja.

SMET FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom:
Duško Eistić

Kortiantant:
Bran. B. Obradović

BR. 169

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 9 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I
PO HRVATSKE DA SE SLAVONSKA DIVIZIJA UBUDUĆE
NAZIVA DVANAESTOM A PRIMORSKO-GORANSKA TRI-
NAESTOM NOV DIVIZIJOM I DA GLAVNI ŠTAB PRED-
LOŽI SASTAV NJIHOVIH ŠTABOVA¹**

ZA ŠTAB HRV.

Slavonska divizija² dobiva broj 12 a Goranska broj 13. Javite vrlo hitno vaš prijedlog za sastav štabova divizija.³

Javite nam odmah da li možete predati naše depeše za Bos. korpus, pošto mi nemamo već par dana veze.

9. V. 1943

,

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 14—6, k. 14.

² Slavonska divizija, formirana krajem decembra 1942, privremeno je nazvana Četvrtom divizijom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, jer je bila četvrta po rednom broju formiranja divizija na teritoriji Hrvatske. Tri ranije formirane divizije s ove teritorije — Lička, Banijska i Kordunaiška — nisu imenovane rednim brojevima njihovog formiranja u okviru Hrvatske, nego rednim brojevima koje im je u opštem redosledu divizija NOVJ dao Vrhovni komandant.

³ O komandnom sastavu Dvanaeste i Trinaeste divizije Vrhovnog štaba vidi tom V, knj. 15, dok. br. 13, 38.

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE DA GLAVNIM SNAGAMA ZATVORI PRAVAC FOČA — TRBUŠČE A POMOĆNIM SNAGAMA PRAVAC RATAJI — ZAKMUR¹

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

9. V. 1943
u 22 čas.

ŠTABU VII DIVIZIJE

Sa divizijom odmah zauzmite sledeći raspored:

Ti) XVI i VIII vašu brigadu rasporedite u selo. Dedevo zadatkom da zatvaraju pravac ka* selu Trbušču i štite² HoTe³ smiče u šeluTJelSii.²""

*.....~^~'Vasu~VirBngadu odmah rokirajte u selo Zakmur sa zadatkom da zatvara pravce ka Zakmuru od sela D. Budanj i Rataji.

Sve tri brigade da budu u međusobnoj tesnoj vezi.³

3) Naročitu pažnjuobrafeite⁴na...vaše...desno, kriilo, ti.._na sela-fie⁴evoT — Ne smete dozvoliti da vam nepr. prodre ka TrbuŠQuX⁴r, ozi.b⁴esnike koji se još.nalaze.u,g,elu Beleni, čija evakuacija ide vrlo sporo. Snosite punu odgovornost za⁴ezbednost ovih bplestilgC:. - ~ -

4) U selu Vrbnici biće od 10-V jedan hercegovački bataljon koji će zatvarati pravce ka Vrbnici od Konjskih Voda i Zelengore i čuvati vam leđa.³ Sa ovim bataljonom koji će vam

Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu⁵ Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1/I, k. 812.

* U s. Beleni nalazilo se tada 230 teških bolesnika, koji su transportovani na nosilima ili na konjima (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 54).

⁵ Štab Sedme NOU divizije je ostupio od ovog naređenja utoliko što je Osmu NOU brigadu zadržao na prostoriji Ljubina — Vrbnica kao divizisku rezervu, smatrajući da će ostale dve brigade biti dovoljne da zatvore pravac Foča — Šćepan Polje. (Detaljnije o situaciji na sektoru Foče — na levoj obali Drine — i o rasporedu jedinica Sedme NOU divizije pre ovog naređenja vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 54.)

⁴ U toku 9 maja 1943 neprijatelj je vršio napade na s. Dedevo, ali je bio odbijen (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 54).

⁵ Na tom pravcu je levi bok i pozadinu Sedme NOU divizije obezbeđivala njena Osmu brigada, dok je Deseta (hercegovačka) NOU brigada, koja se dotada nalazila kod Uloga, ostupila u pravcu Nevesinja.

u slučaju nužde priteći u pomoć — *da obavezno* održavate neprekidnu i stalnu danonoćnu vezu.

5) Budite oprezni na položajima, jer je nepr. prelukav i prepređen. To javite borcima i svima starešinama.

6) Ovaj raspored *zauzmite odmah* — bez odlaganja.

7) Vaš Štab da bude u *Ljubini*.

Vratite nam odmah kurire na Šćepan Polje istim pravcem, da nas traže gde su nas ostavili — pa ako ne budemo tu, da dođu na Šćepan Polje.⁶

(M. P.)

Za V.Š.
Terzić -

BR. 171

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 10 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O RASPOREDU SNAGA NOV I POJ U BOSANSKOJ KRAJINI I NAREĐENJE ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA DA SE POSLE FORMIRANJA DRUGOG BOSANSKOG KORPUSA PREBACI U ISTOČNU BOSNU¹

I

ŠTAB HRVATSKE

Vaša slavonska divizija dobiva br. 13, a Goranska 14, a ne kao što smo ranije javili. Ako ste numeraciju već objavili, onda nam odmah saopćite, da možemo promijeniti broj jedne bosanske divizije.²

⁶ Umesto »na Šćepan Polje« trebalo bi, verovatno, da piše: u Kruševo.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—5, k. 14.

² Glavni štab NOV i PO Hrvatske bio je već postupio po ranijem naređenju Vrhovnog komandanta (vidi dok. br. 169), pa je Slavonska divizija zadržala naziv: Dvanaesta NOU divizija, a Primorsko-goranska naziv: Trinaesta NOU divizija. Četrnaestom NOU divizijom nazvana je novoformirana divizija na teritoriji Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

Košta javlja da su vaši navodi netačni da je on povukao sve snage iz Krajine. Tamo su ostale dvije divizije i nekoliko odreda a VIII brigada stavljena je operativno pod vašu komandu. Pravac Drvar — Oštrelj — Grahovo drže naše snage.³

II

BOS. KORPUS.

Slažemo se [da se] formira II Bosanski korpus⁴ i da Rodić⁵ bude komandant a Stojnić⁶ politkom, ako je to u sporazumu s Oblasnim komitetom.

Vi ćete formirati⁷ I Korpus u Istočnoj Bosni pomoću tamošnjih jedinica: Sremski odred — 700 boraca, Sekovički (Birčanski) odred, novomobilisano ljudstvo i 6 [istočnobosanska] i Majevička brigada, koje su sada kod nas.

Naređujem vam da najhitnije izvršite vaš pokret u Istočnu Bosnu.⁹ Usput uništite prugu ako možete.

Na Majevicu će doći neki ljudi iz Beograda i vi ih morate prihvatiti.¹⁰ To je javio Đeda.¹¹

Javlajte se stalno gdje ste,

10. V. 1943

Tito

³ O rasporedu i reorganizaciji jedinica Prvog bosanskog NOU korpusa vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 40.

⁴ Od jedinica Prvog bosanskog NOU korpusa Vrhovni komandant je 11 maja 1940 formirao dva bosanska NOU korpusa. U sastavu Prvog bosanskog korpusa ostala je od ranijih njegovih jedinica samo Peta (krajiška) NOU divizija, dok su sve ostale ušle u sastav novoformiranog Drugog korpusa (vidi tom II, knj. 1, str. 247).

⁵ Slavko Rodić, jedan od organizatora ustanka u Bosanskoj Krajini, narodni heroj. Umro je 29 aprila 1940 kao generallajtnant (generalpotpukovnik) JNA i član CK KP Bosne i Hercegovine.

⁶ Velimir Stojnić, narodni heroj

⁷ Misli se: popuniti.

⁸ Od tih brigada formirana je 2 jula 1943 u istočnoj Bosni Sedamnaesta NOU divizija, koja je ušla u sastav Prvog bosanskog NOU korpusa (vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 62).

⁹ Orijentišući se u pravcu istočne Bosne, Peta krajiška NOU divizija pokušala je noću 26/27 maja 1943 da forsira r. Bosnu kod Nemile i Begova Hana, ali bez uspeha. To će tek uspeti mesec dana kasnije — noću 28/29 juna. Bosnu je tada forsirala kod Graba i G. Jeshovine i oslobodila Kakanj, Brezu i Vareš. Tako je izostalo očekivano dejstvo jedinica Prvog bosanskog NOU korpusa u pozadinu nemačkih snaga u rejonu Foče, koje bi znatno olakšalo proboj Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba iz okruženja.

¹⁰ Odnosi se na Vladislava Ribnikara, Miladu Rajter, Dorda Andrejevića Kuna, Slavku Parentu i Branu Perović. Prebačeni iz Beograda ilegalnim partiskim kanalom, oni su stigli na Majevicu krajem juna 1943.

¹¹ Odnosi se na radio-stanicu »Slobodna Jugoslavija«.

BR.

114

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 MAJA 1943 ŠTABOVIMA DRUGE PROLETERSKE, ŠESTE ISTOČNOBOSANSKE I PRVE MAJEVIČKE NOU BRIGADE DA OBRAZUJU OPERATIVNU GRUPU POD KOMANDOM ŠTABA DRUGE PROLETERSKE BRIGADE I ZATVORE PRAVCE OD FOČE I GORAŽDA KA
CAJNIČU, ČELEBIČIMA I ŠČEPAN POLJU¹**

Dana 10-V-1943 god.
časova 15

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU II PROLETERSKE, MAJEVIČKE I VI BRIGADE

Prema predviđenom planu operacija, Druga proleterska, Majevička i VI Brigada obrazuju zasebnu operativnu grupu pod neposrednom komandom Štaba Druge proleterske brigade.

1. Zadatak je ove operativne grupe da obezbeđuje zapadni deo Sandžaka i zatvori pravce koji sa leve obale Drine vode ka Sandžaku, a naročito da spreči ispade neprijateljskih garnizona iz Foče i Goražda u pravcu naše slobodne teritorije, tj. ka Cajniču, Celebiću i Šćepan Polju.

2. U cilju izvršenja prednjeg zadatka vaša grupa treba da zauzme sledeći raspored i to: Šesta brigada na prostoru Metaljka — Cajniče — Ifsar — s. Miljeno, sa glavnim snagama prema Goraždiu, istovremeno kontrolišući desnu obalu Drine od Ustikoline do Goražda, ne dozvoljavajući neprijatelju prebacivanje na ovostranu obalu. Druga proleterska i Majevička brigada raspoređiću se na prostoru: s. Boljoradina — s. Brunsna — s. Dragočava — s. Bunovi, sa glavnim snagama na levoj obali Četine, sa zadatkom da sprečava ispade neprijatelja iz fočanskog garnizona, bilo u pravcu Han Soha i Vikoča, bilo u pravcu s. Zavajita i Bastasi. Na Šćepan Polju trebate redovno kao stalnu posadu držati jedan bataljon kombinovan od četa Druge proleterske i Majevičke brigade. Zadatak je ovog bataljona da ne dozvoli neprijateljskim snagama da pređu Pivu na prostoru oko Šćepan Polja, kao i da kontroliše i budno pazi na sve prelaze preko Pive od Šćepan Polja pa uzvodno do prema Mratinju zaključno, gde će kod s. Paklišta hvatati

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu. Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—1, k. 7—A.

patrolnu vezu sa jedinicama Desete hercegovačke brigade. Na Bastasima trebate takođe postaviti jednu četu za kontrolisanje desne obale Drine od Šćepan Polja pa do Čelikovog Polja.

Prilikom rasporeda jedinica Druge proleterske i Maje-
vičke brigade trebate nastojati da iste budu tako raspoređene
da pored bataljona Majevičke brigade budu zajedno sa istima i
bataljoni Druge proleterske brigade. U ovom smislu možete i
za pojedine čete iz obeju brigada kombinovati zajedničke za-
datke, samo da budu zajedno i u neposrednoj blizini jedni
drugima. Ovim se postiže sigurnost i bezbednost u službi, kao
i sticanje međusobnog poverenja i upoznavanja boraca jednih
sa drugima.

3. Službi izviđanja i obezbeđenja posvetite naročitu pa-
žnju. Neprijatelj koji se nalazi u Foči i Goraždu je lukav i
prepreden, a pored toga drzak i nasrtljiv. Ovo stavite do
znanja vašim borcima i starešinama. Pri rasporedu vaših
snaga vodite računa da vaša glavnina bude po mogućstvu van
dejstva neprijateljske artiljerije, na pogodnim i zaklonjenim
mestima gde će se odmarati i odakle može brzo intervenisati
u ma kom bilo pravcu kao pokretna udarna rezerva. Na pred-
stražnim položajima — za izviđanje i osmatranje — držati
manja odeljenja sa automatskim oruđima i za iste izraditi
bunkere na pogodnim vatrenim položajima, kao i sigurne
zaklone za streljačke grupe. Na Bastasima, a tako isto i na
Šćepan Polju, gde su uslovi za odbranu izvanredno povoljni,
imate mogućnosti da izradite veoma solidne bunkere. Smenu
jedinica redovno vršiti.

4. U rejonu Pljevalja, na prostoru: Boljanići — Lisnica —
Brvenica — Hoćevina — Potpeće, nalaziće se brigade Sedme
hrvatske divizije, sa kojom treba da održavate neprekidnu
vezu. Kod Goranskog, za zatvaranje pravca Gacko — Goran-
sko, nalaziće se bataljoni Desete hercegovačke brigade, sa
kojima trebate održavati stalnu vezu preko Šćepan Polja. Na
tom pravcu postoji i telefonska linija, zato je trebate koristiti.

5. Imajte u vidu da se oko Celebića i u Pivi — na Rudi-
nama — nalaze bolnice. Naročito oko Celebića grupisan
jezgro naših bolesnika i ranjenika. Vaša operativna grupa
ustv&rfT"zaštićuje" ove naše bolnice na označenoj.-prostoriji,
kao "sto vidite iz datog vam zadatka.

" EI "Na vašem operativnom području nastojte da mobili-
šete što više za borbu sposobnog ljudstva. Ovo naročito sada
možete postići kada su sela na desnoj obali Drine ugrožena od
ustaških bandi. Zato na bazi odbrane od ustaša moći ćete po-
stići uspehe u pogledu mobilizacije. Na vašem području na-
stojte da učvrstite narodnu vlast.

7. Snabdevanje vaših jedinica biće prikupljanjem hrane
sa terena, u duhu već izdatih naređenja od strane ovoga štaba.
Pošto je teren severno od puta Foča — Čajniče — Bolja-
nići znatno bogatiji i ima više hrane, to ćete i vi u tom pravcu
redovno upućivati vaše intendante.

8. Održavanju zdravlja i čistoće kod boraca posvetiti
naročitu pažnju. "BoiBu protiv jpegavog i trbulnog tifusa spro-
i voditI dalje svim sredstvima koja vam stoje na raspoloženjuI
PareKfe odec<? boraca neprejdnoZkŽi&JžL
vati" šelkj _održosno,, &uže.. Akojss.jaa. - Jta..odlučite, onda kuge
pretKodno dobro dezinfijssomtLXo.čistitL.pa se tek onda nastaj-
niti. Panju, pojgpfm.-vremeni^-trupe ne sraejubiti po selima,]
več^TazreSeneu okolnim šumarcirnajvoćnjagiiria.

9. Na celom rečnom toku Drine od Šćepan Polja pa do
ušća Lima neprekidno kontrolisati obostranu obalu i ne dozvo-
liti neprijatelju da nesmetano i nekažnjeno prelazi reku, a još
manje da pokuša da pravi neke mostove i prelaze. VI-oj Bri-
gadi narediti da prostor između Drine i donjeg toka Lima i
ceste Čajniče — Goražde budno kontroliše.

10. Šaljemo vam radio-stanicu za održavanje veze sa
nama, sa šifrom i karakteristikama. Prijem šifre i radio-stanice
potvrdite nam pismeno. Dobro pazite radio-stanicu i držite je
uvek u ispravnom stanju. Pored toga vezu sa nama održavajte
i sa kuririma, koje ćete nam uputiti odmah po prijemu ovog
naređenja.

Mesto štaba vaše operativne grupe treba da bude bilo
s. Zavajit, bilo s. Tvrdaci.

Prijem ove direktive potvrdite nam pismeno.

VRHOVNI KOMANDANT,

(M. P.)

Dostavljeno: štabu II Proleterske,
VI i Majevičke brigade.

PISMO EDVARDA KARDELJA OD 10 MAJA 1943 POKRAJINSKOM KOMITETU KP SLOVENIJE ZA SLOVENAČKO PRIMORJE O DOSTAVLJANJU IZVEŠTAJA U VEZI S VOJNO-POLITICKOM SITUACIJOM U PRIMORJU¹

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE SLOVENIJE
Dne 10 maja 1943

POKRAJINSKOM KOMITETU KPS ZA PRIMORJE

Dragi drugovi!

Od Ahacovog² odlaska od nas nismo primili od vas nikakvo pismo rii izveštaj. Pošto primamo najrazličitije vesti o položaju kod vas, nužno je potrebno da nam odmah pošaljete opširan izveštaj. Naročito nam je potreban izveštaj o sledećem:

1) O stanju naše partizanske vojske na vašem sektoru i o perspektivi njerfog razvoja..

2) O političkom položaju u Primorju i o stanju naše organizacije.

3) O vašim vezama sa Kvintom (Quinto)³ i njegovom odgovoru na naše poslednje pismo.

4) Podaci o opštem političkom i vojnom položaju u Italiji.

Takođe još nismo primili nikakav odgovor od Štaba Primorske operativne zone NOV i POS i ne znamo koliko je napredovao u stvaranju zadatka koji smo mu dali.⁴ S obzirom na opšti politički položaj kod nas i u svetu, smatramo da bi u slučaju premeštanja brigada sa tamošnjeg terena bilo nužno potrebno da se na terenu svakako ostavi bar jedan jak bataljon, čije bi se čete na najpogodniji način rasporedile.

¹ Original, na slovenačkom jeziku, otkucan na pisačoj mašini, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod br. 372. Redakcija u ovoj knjizi objavljuje prevod sa slovenačkog jezika.

² Dušan Pirjevec

³ Umberto Masola (Massola), član rukovodstva Komunističke partije Italije

⁴ Štab Primorske operativne zone je bio dobio zadatak od Glavnog štaba NOV i PO Slovenije i Centralnog komiteta KP Slovenije da Od jedinica Severnoprimeškog i Južnoprimeškog NOP odreda formira dve NOU brigade (»Simon Gregorčič« i »Ivan Gradnik«) i uputi ih u Benešku Sloveniju u cilju proširenja narodnog ustanka među tamošnjim slovenačkim stanovništvom. Brigade su na izvršenja zadatka pošle početkom maja 1943 i u toku tog meseca izvele niz uspešnih akcija [vidi tom VI, knj. 6, dok. br. 15, 85, 87, 88, 91, 94, 97, 99].

Ovo je od naročite važnosti zbog toga što su mihailovičevci počeli Primorju posvećivati naročitu pažnju, zbog čega bi potpuno napuštanje terena moglo da bude jako opasno. Dogovorite se o tom pitanju sa Štabom zone i saopštite nam vaše mišljenje i odluke.

Iz Ljubljane nas izveštavaju da im se još niste javili, mada im je veza s vama sada jako potrebna zbog nekih posebnih zadataka koje su dobili i na kojima ne mogu ništa da urade bez vaše pomoći i saradnje. Pošaljite, dakle, bez odlaganja kurira na dogovorenu javku u Ljubljani. U prvom redu je u pitanju veza sa Rimom, koju ćete morati vi da posređujete za Ljubljanu. Ukoliko već postoji takva mogućnost, trebalo bi da prvom poštom javite Ljubljani sve potrebno o pitanju takve veze.

Na ostalim područjima Slovenije stanje se dobro razvija. U Gorenjskoj i Stajerskoj stalno se vrši mobilizacija za partizane. Oba su odreda jako narasla i predstavljaju već ozbiljnu vojnu snagu. Brigade su u poslednje vreme vodile dosta teških borbi sa većim italijanskim hajkama, koje su sve bile odbijene sa velikim gubicima po neprijatelja.⁵

U vezi s političkom situacijom, upozoravam vas na novi ton radija »Slobodna Jugoslavija«, što besumnje ukazuje na to da verovatno pretstoje neke promene u odnosu na londonsku vladu.⁶ Zato je naročito važno da pravilno postavite pitanje »sredine« i da je politički razoružate. Sredina je kod vas mnogo kolebljivija nego u ostalim krajevima Slovenije. Zbog toga je hitno potrebno da odgovarajućom politikom što više diferencirate njene redove i da je otrgnete od raznih londonskih agentura, a naročito da sprečite mogućnost da ova sredina postane glavna baza londonske vlade.

Obavestite Primoža⁷ da je Vesna⁸ puštena iz internacije i da ćemo je pozvati ovamo.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Centralni komitet KPS
Krištof

⁵ Opširnije o tome vidi tom VI, knj. 5, dok. br. 102.

• Vidi primedbu br. 6 uz dok. br. 123.

⁷ Aleš Bebler

⁸ Vesna Stranič

**IZVEŠTAJ PARTISKIH INSTRUKTORA PRI CENTRALNOJ
BOLNICI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10 MAJA
1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O ZDRAVSTVENOM
STANJU RANJENIKA I BOLESNIKA¹**

Odgovoreno 19-V-1943 god.
na Đurđevića Tari.²

Celebić — Rijeka
10 maj 1943 — 18.00

Druže Marko,

196

1 — Bolnice su 9 maja uveče bile raspoređene na sledećim prostorijama: Bolnica broj I na Pivi — dva bataljona konjanika, a bataljon s nosilima 92 ranjenika nalazi se u Šćepan Polju i počeo da se prebacuje na Rudine. Na Čelebiću se nalazi Bolnica broj III (pokretni ranjenici, interni) i delovi Bolnice broj II (zarazna bolnica) — 2.589 ranjenika i bolesnika i oko 300 osoblja. U dolini Drine ostalo je još oko 350 težih pegavaca, koji se takođe prebacuju na Čelebić. Ukupan broj ranjenika i bolesnika u Centralnoj bolnici iznosi oko 3.400.

U Centralnoj bolnici se primećuje znatno poboljšanje uprkos svih teškoća oko transporta i ishrane. Broj ranjenika i bolesnika se smanjuje. Priliv pegavaca počeo je da opada. Danas se na Čelebiću nalazi 450 drugova, od toga 350 iz VII Divizije, koji mogu da krenu u jedinice. Naročita komisija pregleda svakog ranjenika i bolesnika da li je stvarno ojačao da može da krene u jedinicu. Zadržaćemo te drugove još dva dana i poslati u jedinice. Slaćemo ih u vojnim formacijama, s objavama, hranom za onoliko dana koliko traje pokret do jedinice. U toku sedam dana još će se veliki broj drugova osposobiti za jedinice — 500 do 600. Evakuacija pegavaca s Drine teška — kiša i mali broj konja.

Pitanje ishrane je i dalje problem usled transporta. I Divizija izveštava da je u magacinima s. Glisnica ostavila za Centralnu bolnicu 7.000 kilograma žita, a ovde ranjenici dobijaju svega 300 grama čistog brašna ječmeno-zobenog, odnosno 500 grama u zrnu (mokro žito, pa veliki otpaci). Intendantura Bolnice ima veoma mali broj konja, skoro ništa, **zato ako ikako**

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istorijskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 543@/X, 2—5 (43).

² Dopisano mastilom, ćirilicom.

ima mogućnosti trebalo bi onih 50 mazgi poslati što pre.^s Radnu četvu za \«ođenje tih mazgi ćemo ojačati i zadužiti glavnog intendanta lično s mazgama.

Pitanje ishrane na ovoj prostoriji može se resiti i na taj način što bi se dobar deo drugova s ove prostorije uputio ka bogatijim krajevima.

Sada je stiglo pismo od Veljka⁴ s tačnim uputama.

2 — Drug Gojko⁵ se skoro sasvim oporavio i za desetak dana će biti u mogućnosti da se prihvati lakših poslova. Kraus⁶ je preležao krizu. Pegavac je trajao 10 dana. Vojo Đukanović završava evakuaciju iz Zavajita. Martinović⁷ se nalazi na Drini.

Drug Vita⁸ je vodio ovih 10 dana potpuno sam Sanitetski osek i zaista postigao vrlo dobre rezultate. Prvi put u toku evakuacije S.O. ima svako jutro raport od komandanata bolnica o brojnom stanju, postoje bolničke patrole, jednom rečju bolnica je počela da diše novim duhom. Reč je [o] bolnicama Čelebić — Piva. Stari doktor Jošan Bulajić⁹ kao referent bolnice broj III, koja sama broji preko 2.000 ranjenika i bolesnika, vrlo se dobro pokazao. Otkako je postao partijac smatra da treba da bude odgovorniji.

Mišljenje druga Marka da dobar komunist može uspešno da svršava poslove S.O. — drug Vita, i pored svog slabog zdravlja i rada po partiskoj liniji, potpuno je potvrdio.

3 — Drugarica Judita i ja smo završili zadatak s bolnicom broj I — održali smo juče sastanke s dve partiske jedinice i biroom. Kad. završimo ovde zadatak, ponovo ćemo se vratiti na Pivu da vidimo kako funkcioniše rad.

Zajedno s Vitom ćemo obići sve partiske jedinice na Čelebiću. Za ovaj zadatak biće nam potrebno najmanje 7 dana rada. Naša veza: S.O. — Čelebić — Rijeka.

4 — Druga Sekulića-Čiku¹⁰ nisam pronašao. Ima izvesnih neproverenih vesti, ali ćemo tačno znati za dva-tri dana.

5 — Drug Milija Sekulović¹¹ se oporavio i hteo bi da dođe do tebe. Ja sam mu rekao da ćete vi verovatno imati

³ Te mazge su zaplenjene u borbi na Javorku. Vrhovni štab je naredio Štabu Druge proleterske divizije da ih uputi Centralnoj bolnici.

⁴ Pavle Ilić

⁵ Dr Gojko Nikoliš

⁶ Dr Herbert Kraus

⁷ Dr Stanko Martinović

⁸ Vita Cvetković

⁹ Poginuo 13 juna 1943 na Sutjesci.

¹⁰ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

¹¹ Rukovodilac politodela Centralne bolnice Vrhovnog štaba. Poginuo na Sutjesci u Petoj neprijateljskoj ofanzivi.

pokret, kao što si mi rekao, pa on čeka sada odgovor gde da se javi.¹²

6 — Radio-vesti od 9 i izjavu Višinskog smo primili.

j 7 — Iz Bjelemača i Kalinovika nalazi se oko 15 drugova
j i sutra ćemo razgovarati s njima kako je Marko naložio.

S drugarskim pozdravom,
Judita i Vlado

BR. 175

DIREKTIVA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KO- MUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE OD 11 MAJA 1943 ŠTABU DRUGOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA DALJI VOJNO-POLITICKI RAD¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Br.: služb.
11 maj 1943

ŠTABU II BOSANSKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG UDARNOG KORPUSA

Na položaju

DIREKTIVA ZA RAD

1) Operativno područje Korpusa proteže se zapadno od rijeke Bosne i Neretve, hvatajući vezu sa dalmatinskim odredima na liniji: Cabulja planina — Aržano — Dinara planina. Dakle, u pogodnom momentu trebate intervenisati ka Duvanjskom i Livanjskom Polju, podržavajući na taj način male dalmatinske odrede koji su u razvoju. U povoljnoj situaciji možete dijelom snaga intervenisati i u Kninskoj Krajini, pri čemu treba ostvariti vezu sa hrvatskim snagama na tom sektoru.

¹² Vrhovni štab se još nalazio na Šćepan Polju; pokret za Đurđevića Taru izvršio je 14 maja.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—1, k. 7—A.

Nijedan kutić dodijeljene teritorije ne smije ostati bez vašeg vojno-političkog uticaja. Treba prodirati u one predjele gdje do sada nismo ispoljili jači uticaj: Travnik, Busovača, Visoko, Kreševo; Derventa, Vučjak; dolina rijeke Bosne.

2) Organizaciono pitanje vaših jedinica treba što prije riješiti i učvrstiti. Treba voditi kurs da divizije što prije formiraju po 3 do 4 udarne brigade. Ovo se može postići prerastanjem odredskih snaga u brigade, ostavljajući na raznim sektorima manje odrede. Potreba za odredima naročito postoji na nesigurnim sektorima, gdje često upadaju okupatorsko-četničke bande. Čišćenjem okupatora i četnika sa pojedinih sektora nestaje potreba za jakim odredima. Dakle, snage takvih odreda pretvarati u brigade, ali u svakom slučaju na terenu treba ostavljati manje, mobilne odredske snage kao organe bezbjednosti naših pozadinskih ustanova. Pri tome voditi računa o glavnoj težnji: narastanje naših pokretnih udarnih jedinica.

Organizaciono pitanje kod pojedinih divizija treba ovako razmatrati:

— IV divizija: Nastojati da se VIII brigada ojača mobilisanjem muslimanskog življa iz prekounske krajine. Nastojati da se iz te brigade razvije divizija od dvije brigade. Šesta brigada po našem mišljenju suviše je glomazna. Za naše prilike izgleda da je najbolje da brigade broje najviše do 1.200 boraca, podijeljenih u četiri bataljona. Ili još praktičnije: 800—1.000 boraca, podijeljenih u četiri bataljona. Dakle, od Šeste brigade može se odvojiti jedan dio za stvaranje ili pojačanje drugih brigada ove divizije. Pri izdvajanju i spajanju ljudstva mora se voditi računa o njihovim specifičnim osobinama. Ribnički odred izgleda nam da se može pretvoriti u jednu brigadu dodavanjem nešto novog ljudstva. Borbena vrijednost tog odreda porasla je da se on učini pokretnim. Možda bi to bilo korisnije i u političkom pogledu. Grmečki odred po našem mišljenju ne bi trebao biti jači od 400 boraca. On bi imao zadatak dejstva ka Sanskom Mostu, Bos. Krupi i Bihaću.

— X divizija: Deveta brigada je mlada jedinica, pa treba nastojati da se vojno-politički što prije uzdigne. Kupreško-janjski odred, poslije ojačanja, treba pretvoriti u pokretnu brigadu. Ovo se može učiniti kada taj odred dobije broj od 600 boraca. Glamočko-livanjski odred treba i vojnički i politički učvrstiti. Sa pravilnim radom taj odred može brzo narasti. Treba što prije formirati Travnički odred, za čije će jezgro odrediti potrebne snage Deseta divizija. Uslovi za pojačanje ovoga odreda su dobri. Njegov razvoj treba potpomoći dejstvom ostalih snaga. U predjelu Prozora treba što prije formirati neku našu jedinicu. Ako ima uslova, onda formirati odred. Nema li za to uslova, onda snage na tom sektoru potčiniti bilo Trav-

ničkom, što nam izgleda prirodnije, bilo Kupreško-janjskom odredu. Na **Grahovsko**-livanjskom sektoru treba što prije oformiti neku našu jedinicu, bilo osnivanjem odreda, bilo da se jedinica sa tog sektora potčini **Glamočko**-livanjskom odredu. Bilo bi bolje da se formira samostalni odred.

— XII divizija: Peta brigada je organizaciono učvršćena. XII brigada je suviše slaba. Moraju se preduzeti mjere da se ova brigada pojača bar do 800 boraca. Banjalučki i Kozarski odred imaju sve uslove da u kratkom vremenu izrastu u brigade, ostavljajući na njihovim sektorima novostvorene manje odrede.

Prema izloženome, Četvrta divizija imala bi u najkraćem vremenu četiri brigade, Deseta divizija dvije a Dvanaesta tri do četiri (numerisanje brigada nastaviti dalje po krajiškim rednim brojevima). Što se tiče odreda oni se operativno podvrgavaju —onoj diviziji koja djeluje na dotičnim sektorima.

— Štab korpusa treba popuniti sa odgovarajućim tehničkim osobljem. Mora se uspostaviti veza sa I korpusom, Hrvatskim štabom i dalmatinskim odredima. Za vezu sa I korpusom iskoristiti radio-stanicu IV divizije. Za ovaj radio upotrijebiti dinamomašinu i akumulator koji se nalaze u Vaganu janjskom. Vrlo je važno uspostaviti vezu sa Vrhovnim štabom. U ovom pogledu poslati jedno stručno lice u Hrvatski štab, s molbom da mu ovi dodijele jednu malu kratkotalasnu radio-stanicu, koja bi se stavila u saobraćaj pomoću navedenih dinamomašina.

3) U pogledu taktičko-operativnog rada dajemo vam opšte napomene.

— Sa akcijama obuhvatiti što šire područje. Odlaskom I korpusa na novi sektor vi treba da na vašem području razvijete što energičnije dejstvo.

— Grupisanje snaga za akciju trebate vršiti prema vašim planovima. Po našem mišljenju treba potpuno i što prije likvidirati četničke baze na sektorima: Centralna Bosna, Mrkonjički sektor, Glamočko-grahovski sektor.

Za akciju u Centralnoj Bosni odrediti XII diviziju. Nastojati da se sve jedinice ove divizije tamo što prije prikupe. Kozarski odred treba da ostane u Kozari. Sektor rada ove divizije prema tome je između rijeka Bosne i Vrbasa, protežući se na jug do u visinu Vlašić Planine. Naše je mišljenje da glavne snage ove divizije treba u prvo vrijeme da se nalaze sjeverno od puta Kotor Varoš — Teslić i da na tom sektoru stvore čvrsto uporište.

Snage IV divizije treba da očiste Grahovsko-mrkonjički sektor a zatim da prodiru preko Manjače ka Banjaluci i Kozari, obezbjeđujući naše terenske baze Grmeč i Drvar.

Snage X divizije treba da djeluju na sektoru Jajce — Travnik, prodirući ka Sarajevskom Polju.

Grupisanje snaga treba vršiti prema vašem nahođenju i konkretnoj situaciji. Likvidiranje pojedinih varoši i uporišta treba da se vrši po vašoj ocjeni. Napominjemo vam da sada preko vaše teritorije prolaze jače neprijateljske snage, pa će dejstvo po komunikacijama dati bolje rezultate. Kasnije ćete pribjeći i čišćenju gradova stvarajući slobodnu-teritoriju i povoljnije uslove za rad.

— Mobilizacija ljudstva i popuna vaših jedinica neka bude jedno od hitnih i najvažnijih pitanja. U ovom pogledu tražiti pomoć od svih antifašističkih organizacija i pozadinskih vlasti. Nezaposleni borci u pozadini ne smiju se vidjeti. Sve treba svrstati u čvrste vojne formacije.

— Posvetite veliku pažnju vojno-političkom uzdizanju kadrova. One rukovodiocce koji ne odgovaraju svojim pozivima predlagati na one položaje na kojima će moći zadovoljiti. Ne možemo trpjeti nesposobne starješine, no pri tome se čuvati svakog neopreznog i prenapravljenog postupka kao i previše čestih izmjena u komandnom kadru.

4) Sadašnja vojno-politička situacija. Dobar dio hrvatskih² snaga odlazi sa Nijemcima na ugrožene frontove. Preko vaše teritorije prelazi dio ovih snaga. Znači da se na komunikacijama mogu postići veliki rezultati, sa izmicanjem tih snaga treba nastaviti sa oslobađanjem teritorije. Ovaj pokret neprijateljskih snaga je u vezi sa međunarodnom situacijom. Postoji mogućnost da ove snage pri pokretu izvrše kakve lokalne napade protiv naših jedinica. Nije isključeno da se neprijatelj[^] zadrži i duže vrijeme na pojedinim sektorima vaše teritorije, naročito duž glavnih komunikacija. O ovome trebate pribavljati neprekidno podatke.

Domobranske snage iz pojedinih garnizona traže prisustvo partizana.

Kao što smo već rekli, jedan od vaših prvih zadataka je uništenje četničkih bandi na vašem teritoriju. Pri ovome treba povesti računa o izvjesnim novim momentima i previranju koje počinje da se razvija u redovima četnika kao posljedica opšte međunarodne situacije, a naročito kao posljedica jačanja savezničkog bloka i težine udaraca koje [su] četničke bande pretrpjele u borbi sa našim jedinicama. Sa više mjesta dolaze podaci o nemiru među četnicima i pokušaju pojedinih grupa među njima da se odlijepe od okupatora i približe partizanima. Ovaj proces treba uočiti i znati produbiti i iskoristiti. To će se postići na taj način ako budemo znali da četnicima prilazimo

² Misli se: ustaško-domobranskih.

diferencirano, pri čemu će naš glavni kriterijum biti njihov odnos prema borbi sa okupatorom. Sve one zavedene ili silom mobilisane seljake — četnike koji počinju da se okreću protiv okupatora treba znati pridobiti za nas i uvrštavati ih u naše redove, raspoređujući ih po našim već postojećim formacijama. Pri ovome valja nastojati sa istovremeno najširoom propagandom protiv njihovih izdajničkih vođa i sa energičnom vojničkom akcijom protiv svih njihovih grupa koje ostanu u službi okupatora i danas su postale ustvari običan sastavni dio njegove vojske. Uopšte rečeno, borbu za razbijanje četništva kao baze okupatora treba voditi kombinovanim vojničkim i političkim mjerama, zaoštravajući borbu protiv izrazitih okupatorskih slugu među njima, a olakšavajući prelaz na našu stranu masama zavedenih i silom mobilisanih seljaka i sitnih vodica koji su pod uticajem današnjeg razvoja u svijetu i zemlji počeli da se kolebaju i odvajaju od njih.

Potrebno je pojačati i politički rad među hrvatskim vojnicima koje Nijemci uključuju u svoje formacije i stavljaju pod svoju komandu. Više no ikad treba biti budan u pogledu pravilnog postupka prema domobranima i nastojati da se što veći broj od njih uključe u naše jedinice.

5) U slučaju prekida veza s nama pratite najbudnije emisije radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«, koje pretstavljaju opštu orijentaciju i daju najvažnije vojno-političke linije za naš rad.

6) Saobrazno donijetim planovima u ovoj direktivi, divizijama izdati konkretne zadatke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
Arso J. Jovanović
Ivo Ribar

Dostavljeno štabovima
I i II bos. NOU korpusa.

\ **BR. 102**

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 12 MAJA 1943 ŠTABU PRVOG BOSAN- SKOG NOU KORPUSA O USVAJANJU PREDLOGA ZA KOMANDNI SASTAV ŠTABOVA DIVIZIJA¹

BOS. KORPUS

Potvrđujemo sastav komandnoga i političkoga rukovodstva koji ste vi predložili u vašim depešama od 10 i 11 maja.² Isto tako slažemo se da drug Đuro sa ostalim drugovima ide u Centralnu Bosnu.³

Javlajte nam o svim vašim akcijama da bismo mogli objavljivati preko »Slob. Jugoslavije«.

12. V. 1943

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 52—1, k. 10.

² U sporazumu s Pokrajinskim komitetom KPJ za Bosnu i Hercegovinu, Štab Prvog bosanskog NOU korpusa predložio je Vrhovnom štabu NOV i POJ komandni kadar (komandante i političke komesare) za Četvrtu, Petu, Desetu i Dvanaestu NOU diviziju, koji je u potpunosti usvojen (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 14—2, k. 6—1; tom IV, knj. 13, dok. br. 60).

³ Đuro Pucar, politički sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, otišao je za centralnu Bosnu s još dva člana Pokrajinskog komiteta, a druga dva člana su ostala na prostoru Drvar — Grmeč.

NAREĐENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA DOSTAVI OPERATIVNI IZVEŠTAJ I DA SE POVEZE S PRVOM PROLETERSKOM DIVIZIJOM¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Javite situaciju.² Koča traži izveštaj gde ste. Stupite sa njim u vezu.

Prva razbila talijansku kolonu na cesti B. Polje — Prije polje.³ Zad@bijen velik plen, ima zarobljenika, sadejstvovala muslimanska milicija.

(V. Š.)

Primljeno (Boan)
12-V-43 — 1610.

Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—7/9, k. 731. Otpremna depeša (radiogram) upućena je Štabu Druge proleTERSKE divizije 12 maja.ujutru. To se vidi po tome što je istog dana u 10.46 časova Štab Prve proleTERSKE divizije primio od Vrhovnog štaba radiogram sledeće sadržine: »Ne znamo situaciju kod Peka. Stupite u vezu s njim. Mi smo tražili izveštaj od Peka. Čim ga dobijemo javićemo. VŠ«. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/4—15, k. 706.)

² Druga proleTERSka divizija (Četvrta crnogorska i Sedma krajiška brigada) toga dana je vodila borbu protiv jakih četničkih snaga na prilazima Kolašinu i izbila na liniju s. Gornje Lipovo — Sto —¹ Crkvine (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 61). Štab ove divizije poslao je 12 maja u 14.15 časova izveštaj Štabu Prve proleTERSKE divizije: »IV br. u Morači, II br. još nije stigla. Javite dokle ste stigli. Mi smo u Morači«. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/4—H5, k. 706.)

³ Tu motorizovanu kolonu (18 kamiona i 300 Italijana) uništio je Drugi bataljon Prve proleTERSKE brigade. Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 57, 185.

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 13 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O POKRETU DRUGE DALMATINSKE BRIGADE U PRAVCU KOLAŠINA I O DOLASKU NEMACA U ANDRIJEVICU¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

II dalmat. pošla juče pravcem Tepci, Žabljak, Boan.²

Koča javlja: 140 Nemaca došlo u Andrijevicu³ i razoružavaju četnike,⁴ koji se koncentrišu na liniji Bjelasica pl. — Mateševo — Lijeva Rijeka.

Primljeno (Boan)

13-V-43-0710.

Pavle

Tito

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—7/9, k. 731.

² Vrhovni štab je vršio pregrupaciju jedinica za napad na Kolašin. U tom cilju je Drugu dalmatinsku NOU brigadu uputio sa sektora Foče na kolašinski sektor.

³ Nemačka Vrhovna komanda Jugoistok je ustvari privodila kraju koncentraciju svojih snaga za operaciju »Švarc« (u našoj vojnoj istoriografiji nazvanoj: Peta neprijateljska ofanziva ili Bitka na Sutjesci). Ova operacija nije poduzeta s ciljem da se samo spreči dalji prodor Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba ka Srbiji, nego da se Operativna grupa uništi, a zajedno s njom vrhovno, vojno i političko rukovodstvo Narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije.

Osnovna ideja, izražena u nemačkom operacijskom planu, bila je: okružiti Glavnu operativnu grupu grupisanu na uskom brdsko-planinskom prostoru Crne Gore i Sandžaka, nepovoljnom za manevrovanje, zatim koncentričnim napadima s operacijske osnove Andrijevice — Podgorica — Nikšić — Trebinje — Mostar — Kalinovik — Goražde — Pljevlja —• Berane nabaciti je na masive Durmitora, Maglića i Volujaka, ispresecati je i najzad po delovima uništiti.

Da bi ovu operaciju uspešno izveli, Nemci su još u aprilu otpočeli pripreme. Najpre su reorganizovali svoje posadne divizije: popunili ih mlađim ljudstvom, jačim naoružanjem i podesnijom opremom, a zatim pojačali svoje snage u Jugoslaviji 373 divizijom, prebačenom iz Francuske, i Prvom brdskom divizijom, prebačenom sa Istočnog fronta.

Operacija je otpočeta 15 maja 1943 i trajala mesec dana. U njoj su učestvovali četiri nemačke divizije (369, 118, Sedma SS, Prva brdska) i tri italijanske (»Taurinense«, »Ferara«, »Venecija«), jedna bugarsko-nemačka diviziska borbena grupa (glavninu su joj sačinjavali Šezdeset prvi i Šezdeset treći bugarski puk), zatim Četvrta domobranska lovačka brigada, nemački puk »Brandenburg« (za specijalnu upotrebu) i jedan nemački motorizovani pionirski bataljon. Odnos neprijateljskih snaga je bio vrlo nepovoljan za Glavnu operativnu grupu

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 14 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA USPOSTAVI TELEFONSKU VEZU
S VRHOVNIM ŠTABOM¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Nalazimo se u Đurđevića Tari, koje mesto držite u najvećoj tajnosti.

Uputite odmah kurire i Peru Vukovića da nas spoji telefonom.

Tito

Primljeno (Boan)

14-V-43-1145.

Pavle

(oko 117.000 : 19.000). Sem ovih neprijateljskih snaga, Nemci su imali još dve divizije (117 i 373) u rejonu Sarajeva i dolini Neretve, a Italijani četiri divizije (»Emilija«, »Peruća«, »Murde«, »Marke«) u primorskom pojasu od Boke Kotorske do donjeg toka Neretve. (Opširnije o Petoj neprijateljskoj ofanzivi i njenom značaju vidi tom II, knj. 1, str. 277—282.) •

⁴ Nemačka Vrhovna komanda Jugoistok je sarađivala samo s onim četničkim formacijama Draže Mihailovića koje su se nalazile u nemiačkoj okupacionoj zoni i pod njenom komandom, dok je četnike s italijanske okupacione zone smatrala potencijalnim neprijateljima. Nemci su bili sigurni da će u slučaju anglo-američkog iskrcavanja na Balkan lako razoružati četnike sa svog okupacionog područja, ali su sumnjali da će to biti u stanju da izvrši i njihov italijanski ratni saveznik. Zbog toga su pokušali da, izvodeći operaciju »Švarc«, uzgred na graničnim delovima slobodne teritorije, iznenada i bez otpora razoružaju četnike i tako stave Italijane pred svršen čin. Međutim pošlo im je za rukom da razoružaju samo oko 3.200 četnika, jer su Italijani brzo prebacili četnike (tj. svoju antikomunističku dobrovoljačku miliciju) na operacijske pravce svojih jedinica, ali bez dodira s Nemcima.

Kasnije, u toku izvođenja operacije, Nemci su upotreбили četnike za svoju komoru, za prenošenje municije, kao vodiče; izviđače, obaveštajce, kurire i si. Posle kapitulacije fašističke Italije, Nemci su i četnike s italijanske okupacione zone uključili u svoje kvislinške formacije, koje su im verno služile do kraja rata.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—7/9, k. 731.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 MAJA
1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA ŠTO PRE
ZAUZME MOJKOVAC I STVORI POVOLJNE USLOVE ZA
NAPAD NA KOLAŠIN U SADEJSTVU S DRUGOM PROLE-
TERSKOM DIVIZIJOM¹**

14-V-15 45

Od V. Š.

Peko javlja da je spreman za 17 o.m.² Vi treba da požurite. Ne čekajte III Dalmatinsku koja neće biti smenjena do 20 o.m.³ Ako je neophodno za zaštitu od B. Polja i Ribarevine možete rokirati jedan do dva bataljona Sandžačke privremeno. Vi treba da pođete 17-og u ofanzivu,⁴ sa Pekom jednovremeno, obema vašim brigadama.⁵

Šta je-s napadom na Ribarevinu? Da li možete likvidirati B. Polje? Koordinirajte sa Pekom akciju na Vasojeviće. Ne treba čekati Dalm. brig. Dovoljne su vaše 2 [brigade]. Sandžačka da bude na prost. Podpeće — Maoče — Kovren, da vam čuva leđa.

Zbog spore evakuacije bolesnika Jakšić se još nalazi na levoj obali Drine, na prostoru Vrbnica — Đeđevo.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/5—15, k. 706.

² Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 3—8/9, k. 731.

³ Treća dalmatinska NOU brigada, zbog izmenjene situacije, nije smenjivana, nego je ostala na sektoru Pljevalja do povlačenja jedinica NOVJ iz Sandžaka.

⁴ Nemcima je pošlo za rukom da operaciju »Švarc« pripreme u najvećoj tajnosti. O njoj, sve do njenog otpočinjanja, nisu obavestavali čak ni svog italijanskog saveznika. Ni Vrhovni štab NOV i POJ nije imao nikakvih podataka da se priprema zamašnija nemačka ofanzivna operacija. Nemci su, dakle, ovom prilikom uspeli da ostvare potpuno iznenađenje.

⁵ Odnosi se na Prvu proletersku (koja se nalazila zapadno od Bijelog Polja) i Treću krajišku NOU brigadu (koja se nalazila severno od Mojkovca).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 14 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA STOČNOJ FARMI U PIVI UPUĆU-
JE ODGOVARAJUĆU STOKU RADI BOLJE ISHRANE TEŠ-
KIH RANJENIKA I BOLESNIKA¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Obrazujemo stočnu farmu za teške bolesnike i ranjenike u Pivi, zato konfiskovanu mlečnu stoku šaljite za Pivu preko Mitra Vujovića, šefa Ek. otseka V. Š. u Savniku.

Tito

Primljeno (Boan)
14-V-43-1600.
Pavle

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 MAJA
1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRI-
PREMI PLAN NAPADA NA KOLAŠIN¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Izvestili smo Koču da bude spreman za 17 maj.² Vi spre-
mite plan u detalje.

Vodite računa da Mojkovac, Mateševo, Bioče (D. Mrke)
treba jednovremeno likvidirati.³

(V. Š)

Primljeno (Boan)
14-V-43-1615.
Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—8/9, k. 731.

² Vidi dok. br. 180.

³ Da bi se stvorili uslovi za uspešan napad na Kolašin, tada naj-
istureniji objekat na pravcu prodora Glavne operativne grupe divizija
Vrhovnog štaba, trebalo je prethodno savladati važna neprijateljska
uporišta Bioče, Mateševo i Mojkovac, a zatim dubljim obuhvatom zau-
zeti Kolašin.

Međutim, po planu nemačke operacije »Švarc«, Prva brdska di-
vizija je otpočela napad 14 maja u 5 časova iz pravaca Andrijevića —
Mateševo — KtSlašin i Ribarevina — Slepač Most — Šahovići i time
onemogućila dalje prodiranje Prve i Druge proleterske divizije doli-
nom r. Lima.

Usled ovako izmenjene situacije, Mojkovac i Mateševo nisu na-
padani, dok su Drugi i Četvrti bataljon Pete (crnogorske) i Treći bata-
ljon četvrte proleterske (crnogorske) brigade savladali, noću 15/16
maja, italijansko uporište Bioče na komunikaciji Podgorica — Kola-
šin. Tom prilikom je skoro potpuno uništen Treći bataljon 383 itali-
janskog puka, zajedno sa Štabom puka.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—8/9, k. 731.

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 MAJA 1943 ŠEFU TEHNIČKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA DA DOSTAVI SREDSTVA ZA VEZU I DA IZGRADI ODBRANBENI SISTEM NA ŠĆEPAN POLJU¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Dana 14-I-²1943 god.
časova 16.

Drugu Volodji³

ili

komandiru pionirske čete Prateć. bat. V.Š.

1) Odmah čim dobiješ ovo pismo pošalji mi 3—4 km telefonskog kabla, pošto mi je hitno potreban za vezivanje na telefonsku liniju. Ovaj kabl natovariti na jednog ili 2 konja i uputiti mi pravcem: Uzup — Vjernovići — Meštrovac — Bobovo — Glibači — Bitina — Đurđevića Tara, gde se mi nalazimo.

2) Ako ne budete imali telef. kabla, tražite od VII divizije ili II prolet. brigade hitno — po mome naređenju, *mora-ju vam dati*.

3) Čim vas smeni II proleterska, odnosno Majevička na Šćepan Polju, *odmah* se krenite poznatim vam pravcem i dođite u *Lever Taru*, gde je naša komora i 2 četa.

4) Dobro izradite bunkere na Šćepan Polju kod mosta, od solidnog kamena, za aut. oruđa, a tako isto i na Bastasima.

5) Povedite sobom porodicu druga Vicka Krstulovića, komandanta IV op. zone, koja se *nalazi* u D. Kruševu. Ovo obavezno da učinite.

Kod nas ovamo ništa novo. Vraćamo vam konje.

(M. P.) / Za V.Š.
Terzić

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 56—1, k. 7.

² Pogrešno; treba: V, što se lako može zaključiti po činjenicama iz dokumenta.

³ Ing. Vladimir Smirnov, šef Tehničkog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ

IZVEŠTAJ PARTISKIH INSTRUKTORA PRI CENTRALNOJ BOLNICI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 MAJA 1943 ALEKSANDRU RANKOVICU O STANJU CENTRALNE BOLNICE VRHOVNOG ŠTABA¹

Celebić — Rijeka
15 maj 1943
14.00

Odgovoreno 19-V-1943 god.²

Drugu Marku

1 — Primili smo tvoje pismo, kao i vesti do 12 maja zaključno. Dva poslednja dana ih nismo primili, verovatno što ste bili u pokretu. Vita ih redovno umnožava za ranjenike.

• 2 — Broj ranjenika i bolesnika u Centralnoj bolnici naglo se smanjuje. Od našeg poslednjeg pisma ukupan broj se smanjio na 2.100 bolesnika i ranjenika, bez osoblja i dece. Za poslednjih nedelju dana samo bolnica broj III otpustila je za *jedinice 925 predravelih bolesnika i ranjenika*. Pegavac je *otpo-čeo* takođe da opada. Ukupan broj bolesnika od pegavca iznosi 350. Raspored bolnica: I — Piva: teški i ranjenici na konjima, a 53 druga na nosilima još su u Šćepan Polju; II — Hum: 240 tifusara, koji će za kratko vreme biti pokretni; III — Celebić; ima jedan bataljon internih, dva bataljona ranjenika i tri bataljona rekonvalescenata. Neke od bataljona rekonvalescenata poslali smo ka Meljaku da budu bliže izvorima hrane. Formirali smo ih tako da će odmah po oporavljenju krenuti u jedinice zajedno s komandnim kadrom.

Ishrana se poboljšava, ali bi mogla biti mnogo bolja da je intendantura bolje organizovana. Pred nama je problem novog intendanta bolnice, jer Ljuba Mikić nije u stanju da rukovodi intendantom. Ranjenici još uvek nemaju dovoljno hrane, pored žita ne jedu hleb, jer mlevenje brašna nije organizovano kako treba. Preduzimamo konkretne mere za rešenje pojedinih hitnih problema u vezi s ishranom, ali glavno pitanje je novi intendant i mazge za prenos hrane.

Po mišljenju stručnjaka — lekara za kratko vreme osposobiće se iz bolnice broj III još jedan veliki broj bolesnika i ranjenika. Slična je stvar s bolnicom broj I, samo će taj proces biti sporiji.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5434/X, 2—7 (43).
² Dopisano mastilom, latinicom.

Lekari nam prezdravljaju. Gojko je od jutros na dužnosti, a Kraus će za nekoliko dana biti potpuno sposoban. Tako isto i ostali lekari. Već sada Centralna bolnica može da šalje lekare na rad u diviziske bolnice. Isti je slučaj s bolničarkama. Sve bolničko, osoblje smo stavili pod kontrolu i vrši se proveravanje svakog pojedinca. Bolničkog osoblja ima mnogo. Bolnica broj I ima 211 osoblja, broj II 60, a broj III 346 — ukupno 617 lica. Među ovim osobljem ima dosta zabušanata.

Sutra šaljemo Krcunu³ u II proletersku prvu četu tih intendantata zabušanata s karakteristikom i sprovodnikom. Svešćemo osoblje na onu meru koja je potrebna i koja je utvrđena od strane S.O.⁴ Ostali deo će ostati na kursu ovde, a zatim odmah slati u brigade. Sam nivo bolničarki — čak i onih iz zbega koje su tokom ofanzive prišle — zadovoljavajući je. Starce, zbeg, smeštamo zasebno, a tako i decu. Zasada su oni pod staranjem bolnice, a izvestite nas hoće li oni i dalje biti pod kontrolom bolnice ili će se o njima starati pozadinske vojne vlasti.

3 — Glavnina našeg rada je završena, naročito posle partijskog sastanka jedinice u S.O., na kojem smo postavili rad i zadatke. Drug Gojko je izjavio na sastanku da on oseća da Partija ulaže sve da se prilike u Sanitetu reše i da se partiska organizacija temeljito postavlja u samom S.O., a da on dosada te direktne pomoći nije imao. Naše mišljenje je da S.O. posle ovog sastanka može i mora da funkcioniše dobro. Ima konkretne zadatke, ima pročišćene probleme, ima dovoljno ljudi za ostvarenje tih zadataka.

Podvukli smo na ovom sastanku, s čime su se složili i svi drugovi iz S.O., da glavni problem našeg Saniteta nije više u Centralnoj bolnici, gde se prilike već osetno sređuju, nego u diviziskim sanitetima — kako po pitanju kadra, zaraznih bolesti, prikupljanja lekova itd. [tako i] na slanju ranjenika iz diviziskih bolnica u Centralnu i obratno, stvaranju i postavljanju novih odeljenja Centralne bolnice bliže frontu.

Sem izvesnih tehničkih pitanja — koja će Vrhovni štab rešiti sa S.O.r ne postoji direktna veza, S.O. ne poznaje našu vojnu situaciju, raspored trupa, pitanje radio-stanice, sekcija itd. — postoji i nekoliko pitanja, problema, po kojima naša Partija treba na vreme da ukaže pomoć sanitetskim referentima u divizijama. U svima divizijama borbu protiv zaraznih bolesti treba da vodi partiska organizacija, pošto se, prema izveštaju druga Gojka, štabovi divizija odnose labavo. Primer II Divizije gde je marljivost velika. Nijedna brigada nema bure za parenje, mada štab tvrdi da postoje burad. Pitanje slanja ranjenika iz divizijskih bolnica u Centralnu još je uvek neor-

³ Slobodan Penezić, politički komesar Druge proleterske brigade

⁴ Sanitetski osek (Vrhovnog štaba)

ganizovano, sem u I Diviziji, čija je bolnička četa za pohvalu. Ona sprovodi svoje ranjenike po b[roju, hra]ni ih usput, čuva konje i odmah se vraća na nove zadatke. A bolnička [četa] ... Divizije sastavljena je od bolesnih i nesposobnih ljudi [koji] ne mo[gu izvršiti] taj zadatak. Za rešenje ... jedinica je ... diviziske. ... jama.⁵ Oni će istovremeno rešiti pitanje kurseva, pitanje transporta (biće [izrađen] pravilnik o upućivanju ranjenika iz jedne bolnice u drugu), pitanje suvih [komora] za parenje itd. Ali nužno je da partiska organizacija u vojsci ukaže punu pomoć svome Sanitetu u sprovođenju ovih mera, jer je to preduslov rešenja pitanja našeg Saniteta. Rešenje problema Centralne bolnice nije rešenje problema Saniteta. Učvršćivanjem Saniteta u divizijama [taj će zadatak] biti potpun.

4 — Mi ćemo na Čelebiću ostati 4—5 dana, a zatim preko Šćepan Polja i Pive — gde ćemo još jednom obići bolnice da bismo videli kako rade i pošto postoje izvesni nezdрави odnosi u štabovima — krenuti da podnesemo izveštaj.

Mnogo te pozdravljaju
Judita i Vlado

BR. 185

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA TEŠKE RANJENIKE I BOLESNIKE UPUĆUJE DUBLJE U POZADINU I DA TACNIJE ISPITA JAČINU I NAMERU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA PRAVCU SVOG DEJSTVA¹

15-V, 10 45

Od V.Š.

Ješke ranjenike i bolesnike prebacite po mogućstvu.. u selo Dobrilovinu i u sela Vaškovo j_ Prpnćartj, Proverite po^atke o neplflj^eljnTTrzvestite'TeEa. Nikića³ dobro čuvajte, dajte nam iz saslušanja najvažnije podatke.

⁵ Tačkicama su označena mesta gde je dokumenat oštećen.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/7—15, k. 706.

² Stab Prve proleterske divizije obavestio je 15 maja 1943 u 6,15 časova Vrhovni štab o prisustvu jakih italijansko-četničkih snaga na prostoriji Bijelo Polje — Kolašin, s ofanzivnim zadatkom. Stab divizije ujedno je naglasio da su to još neprovereni podaci (vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA dok. reg. br. 1/7—15, k. 706).

³ Bajo Nikić, komandant Drinskog četničkog korpusa

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA U SADEJSTVU S PRVOM PROLE-
TERSKOM DIVIZIJOM DUBLJIM OBUHVATOM IZVRŠI
NAPAD NA KOLAŠIN GRUPIŠUCI GLAVNE SNAGE NA
DESNOJ OBALI TARE¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Posle likvidacije ovih uporišta,² obezbeđujući se od pravca Berane, Šiška, Jezero, Mojkovac i pravca Andrijevice, Mateševo, tvoja i Kočina kolona prilikom pokreta i napada ha Kolašin moraju imati svoje glavne snage na desnoj obali Tare, kako radi udara i obuhvata neprijatelja tako i radi zaštite svojih bokova od Berana, odnosno Andrijevice. Koordinaciji napada ha Kolašin posvetiti naročitu pažnju.³

Primljeno (Boan)

15-V-43—11,50

Pavle

Tito

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—ft/9, k. 731.

² Odnosi se na Bioče, Mateševo i Mojkovac (vidi dok. br. 182). Njih je trebalo prethodno zauzeti da bi se stvorili povoljni uslovi za napad na Kolašin.

³ Vrhovni komandant je uputio istog dana štabovima Prve i Druge proleterske divizije sledeća dopunska naređenja:

»15. V. 15¹⁵

[Štabu Prve Proleterske divizije]

Slažem se sa Pekom da se prvo likvidira Kolašin, jednovremenim napadom vaših divizija. Vi treba prvo da likvidirate Mojkovac, a onda zajedno sa Pekom Kolašin. Ovde je bitno jednovremenost i koordinacija.

Tito«

(Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/7—15, k. 706.)

»Štabu II prol. divizije

— Najhitnije —

Slažemo se da se najpre likvidira Kolašin, s tim da napad na isti bude jednovremen vaš i Kočin. To je bitno u ovoj operaciji. Zato Koča mora prethodno odmah likvidirati Mojkovac i jednovremeno sa vama poći u napad na Kolašin. Ovo javite Koči.

Tito.

Primljeno 15. V. 43 u 16¹⁵

Pavle«

(Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 3*—10/9, k. 731.)

Međutim su izvršenje ovog zadatka onemogućile nadmoćne neprijateljske snage koje su već bile otpočele ofanzivna dejstva na ovom sektoru.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 15 MAJA
1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRO-
VERI PODATKE O PRISTIZANJU NEPRIJATELJSKIH PO-
JAČANJA U KOLAŠIN I MOJKOVAC¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Koča javlja da je po neproverenim podacima stiglo u Kolašin dva bataljona Talijana, a u Mojkovac pet tenkova i nekoliko kamiona Talijana.² Proverite ove podatke. Saobraćaj Berane — B. Polje živ.³

(V.Š.)

Primljeno (Boan)

15-V-43 — 12,15

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—10/9, k. 731.

² To nisu bili pokreti italijanskih snaga (iako se na prostoru Berane, Bijelo Polje, Kolašin nalazila italijanska divizija »Venecija«), nego nemačkih. Naime, 14 maja u 8 časova (na koji dan se i odnose ovi podaci Prve proleterske divizije — vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 185) stigla je iz pravca Andrijevice — Mateševo u Kolašin motorizovana prethodnica »Daumiler« Prve brdske divizije. Izviđački delovi ove prethodnice preduzeli su odmah borbeno izviđanje u pravcu Mojkovca (vidi u mikroteci Istoriskog instituta JNA film Minhen—3, snimak 984—987).

³ Na pravcu Berane — Slepač Most orijentisana je 14 maja u 5.00 časova, borbeni grupa »Remold« — ojačani Devedeset deveti brdski puk Prve brdske divizije.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
/ DRUGA TITA OD 16 MAJA 1943 DA ŠTABOVI I KOMAN-
DNI KADAR JEDINICA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE
VRHOVNOG ŠTABA POSVETE POSEBNU PAŽNJU I UKA-
ZU SVESTRANU POMOĆ TRUPNOM SANITETU¹**

VRHOVNI ŠTAB N.O.V. i P.O.
JUGOSLAVIJE
16 maja 1943 godine

ŠTABU

Ovogodišnja epidemija pegavca zadala je našoj N.O vojsci ozbiljne udarce. Od početka zime do danas obolelo je od ove bolesti oko 3.500 boraca. Kad se uzme u obzir kako strašnu iznurenost ostavlja pegavac, koja traje po 4—6 i više nedelja, jasno je kakav gubitak po N.O. borbu pretstavlja ovaj broj obolelih. Čitava jedna divizija bila je izbačena iz stroja i nesposobljena za duži period vremena za ma kakvu vojničku akciju. Evakuacija zaraznih bolnica, pored mnogobrojnih ranjenika, pretstavljala je izvanredno opterećenje za naše jedinice. Borbene jedinice bile su sputavane u svom napredovanju, morale su gubiti dragoceno vreme i snagu u davanju zaštitnice, a sam prenos obolelih drugova krio je u sebi veliku opasnost zaraze onih koji su nosili.

Epidemija pegavca nije došla iznenada, ona nije smela da iznenadi ni sanitet ni štabove divizija. Još mnogo pre izbijanja zaraze već su postojali gotovi objektivni uslovi za nju. Ti uslovi bili su jasni i uočljivi. Ali i pored toga divizijama je blagovremeno skrenuta pažnja na opasnost putem cirkulara, naređenja i štampe, izdata su jasna uputstva za borbu protiv bolesti.

Međutim, razvoj epidemije pokazao je da niti trupni sanitet, a još manje štabovi i niži komandni kadar nisu shvatili ozbiljnost ove opasnosti, pa nisu ni preduzimali plansku i upornu borbu. Mere, sasvim površne, bile su preduzimane tek pošto je zaraza izbila. Štabovi nisu ukazivali dovoljnu pomoć

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoričkog instituta JNA, pod reg. br. 21—7, k. 13.

Ovo naređenje Vrhovnog komandanta odnosilo se prvenstveno na jedinice koje su bile u sastavu Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, jer su one bile najviše zahvaćene epidemijom tifusa.

Sanitetu, nisu postavljali zdravstvenu službu kao svoj stalni problem, kao problem očuvanja borbene sposobnosti jedinica. Sanitet je činio krupne greške i prestupe po pitanju diagnostike, izolacije i transporta zaraznih bolesnika. Neuspeh u borbi protiv pegavca morao je da usledi već i zbog toga što divizije, sa malim izuzecima, nisu se ni organizaciono pripremile za tu borbu. Štabovi i sanitet ostavili su nerešene osnovne organizacione zadatke jasno postavljene u Statutu sanitetske službe, -i to baš one zadatke koji se odnose na higijensku službu (higijeničari, konačari, higijenske mobilne ekipe, burad za parenje, bolničarske čete), ili su te zadatke rešavali površno i formalistički (upućivanje nesposobnih u sanitetsko osoblje).

Stojimo pred letom, to znači pred sezonom opasnih bolesti trbušnog tifusa i dizenterije. Opasnost od njih još je veća nego od pegavca. Prvo zato što se stotine naših boraca nalaze u stanju teške iznurenosti, drugo zato što su ove bolesti dugo- i zahtevaju stabilniji bolnički sistem. Borba protiv njih -i innogo zamršenija. Odatle sledi da borba mora biti smišljena, organizovanja i postavljena sa više odgovornosti nego što to činilo 30 sada. Greške počinjene ove zime i proleća više e smeju da se ponove. Ne zapostavljajući ni jednoga trenutka udnost i borbu protiv pegavca ima se odmah otpočeti sa erama protiv trbušnog tifusa i dizenterije.

1) Štabovi treba da razviju aktivnost na polju saniteta, pia ukažu svestranu pomoć sanitetu u izvršenju zdravstvenih Imera i, istovremeno, da provode brižljiviju kontrolu nad radom i postupcima sanitetskih referenata.

2) Provesti, popuniti i učvrstiti organizaciju saniteta. ^Obezbediti potrebno osoblje.

3) Podići autoritet sanitetskog osoblja pred borcima.

4) Potpomoći sanitet u izdavanja stručnih i propagandističkih spisa.

5) Sprovoditi najšire higijensko prosvetčivanje boraca.

6) Zbog opasnosti kliconošta, kuhinjsko osoblje koje je болоvalo makar kada trbušni tifus mora smesta da napusti posao u kuhinjama. Isto tako isključuje se oporavak tifusnih rekonvalescenata pri kuhinjama i intendaturama. Provoditi najsavesniju čistoću bivaka i kantonmana s naročitim obzirom na higijenu nužnika. Kopati nužničke jame. Kontrola i odgovornost za vršenje ovih mera pada na štabove i komandni kadar.

7) Kuhinje i intendature da vode najveću pasku nad čistoćom hrane, naročito je zaštićujući od muva. Organi intendatura će snositi odgovornost za nemar u borbi protiv muva

j— prenosilaca zaraze — ako ne budu sakupljali i pokapali u / zemlju otpatke od -hrane (drobove).

| 8) Intendanture da snabdevaju sanitet negašenim krečom
1 kad se za to ukaže potreba.

VRHOVNI KOMANDANT
N.O.V. I P.O. JUGOSLAVIJE

Tito

BR. 189

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I
PO HRVATSKE DA OD SAVEZNIČKE KOMANDE ZA SRED-
NJI ISTOK ZATRAŽI NAJPOTREBNIJI SANITETSKI MA-
TERIJAL ZA CENTRALNU BOLNICU VRHOVNOG ŠTABA¹**

Od materijala trebamo: zavpje, serum protiv pegavog i trbuš. tifusa, aparat za transfuziju krvi, serum protiv tetanusa i (d)r. Pitajte ih i hitno odgovorite. ...

16. V. 43 V. Š.

Tito, [s.r.]

¹ Redakcija nije uspela pronaći izvestan broj depeša koje je Vrhovni štab NOV i POJ uputio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, niti, pak, odgovarajuće prijemne depeše Glavnog štaba. Međutim je sačuvana jedna sveska Vladimira Bakarića u kojoj je on, kao politički komesar Glavnog štaba Hrvatske, svojeručno prepisivao, u celini, depeše koje su jedan drugom upućivali Vrhovni i Glavni štab. Ta sveska depeša je snimljena u mikroteci Istoriskog instituta JNA i zavedena pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić). Iz nje je ovde objavljen film 1, snimak br. 21.

BR. 229

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I
PO HRVATSKE DA DOSTAVI PREDLOG O PROIZVOĐE-
NJU KOMANDNOG KADRA U OFICIRSKOJ ČINOVI¹**

Odlučili smo uvesti činove u našoj vojsci.² Hitno dostavite karakteristike komandanata korpusa, divizija i brigada „u sledećem: ime i prezime, godine starosti, od kada je u partizanima, na kojim je dužnostima bio, koje je vojne škole svršio, za koji se čin predlaže.³

• 16. V. 43 V. Š.

Tito, [s.r.]

¹ Prepis originala prijemne depeše izvršio je 16 maja 1943, maštilom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak tog prepisa nalazi se u mikroteci Istoriskog instituta JNA pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/22.

² Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ o ustanovljenju podoficirskih i oficirskih činova u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije izašla je krajem aprila 1943. Objavljena je u Biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ, broj 23—27, decembar 1942 — april 1943, s tim da stupi na snagu 1 maja 1943. (Vidi tom II, knj. 1, str. 227—228.)

Kasnije, Vrhovni komandant je izdao dve dopunske naredbe — jednu 1. maja 1943, kojom je izmenio nazive podoficirskih činova, a drugu 21. maja, kojom je izmenio oznake oficirskih i podoficirskih činova NOV i POJ (vidi tom II, knj. 1, str. 271—272).

O značaju uvođenja oficirskih i podoficirskih činova za dalji razvitak Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije vidi članak druga Tita: Narodni oficiri i podoficiri (tom II, knj. 1, str. 255—256).

³ Slična naređenja su upućena i ostalim višim štabovima NOV i POJ, a prvi Ukaz o proizvođenju i unapređenju oficira i podoficira Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije je izašao u Biltenu Vrhovnog štaba NOV i POJ, br. 28, maj 1943 (vidi tom II, knj. 1, str. 256—271).

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 MAJA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE O NAPADU NEMAČKIH I ITALIJAN-
SKIH SNAGA NA PRVU PROLETERSKU DIVIZIJU¹**

STABU II PROL. DIVIZIJE

— Najhitnije —

Talijani sa nešto Nemaca izvršili jak napad sa linije Bro-
darevo — Ribarevina² ka Sahovićima i potisli I diviz. na liniju
Sokolac — Burenj. Dok se ne razbiju ove nepr. snage prema
B. Polju, Koča ne može poći na Mojkovac.⁸

Naredite opravku telefonske linije.

Tito

Primljeno (Boan)
16-V-43-11.40
Pavl©

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—11/9, k. 731.

² Mesto nije označeno na karti. To je prostor između mosta na r. Limu južno od Bijelog Polja, i raskrsnice puteva Berane — Mojkovac i Berane — Bijelo Polje.

⁵ Grupa »Remold« (ojačani Devedeset deveti brdiski lovački puk) nemačke Prve brdske divizije, prikupljena na prostoru Ribarevina — s. Kisilici — Slepač Most, otpočela je 15 maja, zorom, dejstvo iz pravca Berane — Ribarevina — Šahovići. Istog dana su delovi italijanske divizije »Venecija« izvršili napad od Brodareva prela Sahovićima. Tako je otpočela operacija »Svare« na tom pravcu. Ona je onemogućila dalje ofanzivno dejstvo Prve proleTERSKE divizije ka gornjem toku r. Lima. Detaljnije o borbama koje su tada, na liniji Bijelo Polje — Ribarevina i komunikaciji Slepač Most — Šahovići, vodile Prva proleTERSKA i Treća krajiška NOU brigada vidi tom IV, kn. 13, dok. br. 72, 73, 81, 82, 84, 204 i 210; tom III, knj. 5, dok. br. 177 i 178; Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/8—15, k. 706.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 MAJA 1943 STABU PRVE PROLE-
TERSKE DIVIZIJE DA S DVE BRIGADE IZVRŠI PROTIV-
NAPAD NA NEPRIJATELJA KOJI PRODIRE U PRAVCU
SAHOVICA¹**

16-V- 9 45

Od V. Š.

Izvestili smo Peka o situaciji kod vas.² Ne dozvolite da
yas nepr. razvlači na širokom frontu. Pregrupišite snage da
Jnožete što pre izvesti kontranapad sa obe brigade.³ —

Radite brzo i odlučno.

Tito

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/8—15, k. 706.

* Vidi dok. br. 191. Detaljnije o razvoju situacije kod Prve proleTERSKE divizije u toku 16 maja vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/8—15 i L/9—1S, k. 706, reg. br. 3—10/9 i 3—11/9, k. 731.

³ Štab Prve proleTERSKE divizije (kao i Štab Prve proleTERSKE brigade) izdao je zapovest za protivnapad, a sutradan je tu zapovest korigovao unekoliko posebnim naređenjem (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 81, 84, 91; tom III, knj. 5, dok. br. 18). Međutim se od protivnapada odustalo zbog velike nadmoćnosti neprijatelja i stalnih pojačanja koja su mu pristizala iz Bijelog Polja i Mojkovca (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/9—15 i 1/10—15, k. 706, reg. br. 3—11/9, k. 731.)

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 17 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV J
PO HRVATSKE DA PREKO ENGLLESKIH PRETSTAVNIKA
OBAVESTI SAVEZNIČKU KOMANDU ZA SREDNJI ISTOK
O SPREMNOSTI VRHOVNOG ŠTABA NA VOJNU SA-
RADNJU¹**

ZA G. Š. H.

Saopštite u naše ime engleskoj misiji sledeće: Smatramo logičnim saradnju sa Saveznicima.² Neka pošalju jednog oficira za vezu u naš Štab- Može se spustiti odmah u Crnoj Gori, kod Durmitora. Znakove ćemo ugovoriti koje će oni predložiti. Mi tražimo da engleska avijacija odmah bombardujć Berane, Bijelo Polje, Pljevlja, Andrijevicu, Mostar, Podgoricu i Nikšić. Dalje prema našim informacijama.

Znakove ćemo dati mi za kom.[ande] divizija i korpusa.³

Uveli smo oficirske i podoficirske činove u vojsci. Šaljite odmah imena i karakteristike za oficirske činove.⁴

17. V. 1943.

Tito

P

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi sa. u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—9, k. 13.

² Glavni štab Hrvatske je 12 maja 1943 radiogramom obavestio Vrhovni štab da ga je grupa engleskih pretstavnika obavestila o prijemu depeše u kojoj se Glavnom štabu predlaže diskusija u pogledu napada na pruge Ogulin — Rijeka, Sisak — Brod, Zagreb — Ljubljana, Koprivnica — Zagreb — Zidani Most i na železnički čvor Zidani Most, s ciljem »da se spriječi prevoz nafte iz Rumunije u Italiju i ratnog materijala u oba pravca. ... Držimo da je logičan korak u razvoju Britanski ugovor s partizanima. Uništavanje pruga sada vrlo važno za sjevernoafrički front i mogući razvoj... Očekujemo nestrpljivo uspostavu veze s partizanskim štabom južnog sektora. Javljajte se dnevno. Gornji planovi vrlo hitni. Odgovorite -što je brže moguće. ... Ovi naši neposredni prijedlozi mogu položiti čvrst osnov za našu buduću koordinaciju.« (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 15—1, k. 6 I; reg. br. 14—1, k. 6 I, reg. br. 13—1, k. 6 I.)

³ Glavni štab Hrvatske je postavio pitanje oznaka komandnog kadra divizija i korpusa i, u vezi s tim, dostavio predlog načelnika Vrhovnog štaba, koji se tada, s Ivom Ribarom-Lolem, na povratku iz Slovenije, nalazio u Glavnom štabu (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 16—1, k. 6—1).

⁴ Vidi dok. br. 190.

Fotokopija dokumenta br. 193

ENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17 MAJA
^k#3 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA RUSI PUT
ŠAHOVIĆI — KOVREN I DOSTAVI IZVEŠTAJ O JAČINI I
SASTAVU NEPRIJATELJSKIH SNAGA¹

»V-9 15

Od V. S.

Peko rokira II Dalmatinsku prema Mojkovcu sa zadat-
presecanja saobraćaja Kolašin — Mojkovac i pritiska na
Mojkovac.²

Ružite cestu Šahovići — Kovren.

Javite jačinu i sastav neprijatelja; ima li Nemaca i čet-

Mi smo u®

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br/ 1/10—15, k. 706.

² Štab Druge proletherske divizije obavestio je, 17 maja u 15,15 Časova, Vrhovni štab da Druga dalmatinska NOU brigada stiže i8 maja na put Kolašin '— Mojkovac. Ustvari, na ovaj pravac su bila upućena samo dva bataljona, a ostatak Brigade je zadržan u Krnjoj Jeli, odakle je kasnije upućen da zatvori prelaze na r. Tari, na liniji Dobrilovina. — Đurđevića Tara.

⁸ Nije označeno mesto. Vrhovni štab NOV i POJ se tada nalazio u Đurđevića Tari.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA IZVRŠI PRITISAK NA KOMUNIKACIJU KOLAŠIN — MOJKOVAC¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Neprijatelj ušao u Šahoviće.² Koča drži liniju Prošćenje — Burenj — Sokolac sa prikupljenim snagama. Pritisak na Mojkovac i cestu Mojkovac — Kolašin što pre neophodan.³ Koča kod nas na razgovoru.

(V. Š.)

Primljeno (Krnja Jela)
17-V-43 16,00
Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3/12—9, k 731

² Nemačka Prva brdska divizija je u toku 16 maja ušla u Šahoviće i izbila na Breznu i u s. Zari (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 210, 211; tom III, knj. 5, dok. br. 177, 178).

³ U toku 16 maja neprijatelj je potisnuo jedinice Druge proleterske divizije zapadno i severozapadno od Kolašina, ovladao selima Blatinom i Sjerogoštem i prekinuo vezu između Prve i Druge proleterske divizije na r. Tari, onemogućivši im sadejstvo na tom pravcu.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
> DRUGA TITA OD 17 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI-
- VIZIJE DA ZATVORI PRAVCE PLJEVLJA — KOSANICA
— LEVER TARA I PLJEVLJA — KOVREN¹**

ŠTABU VII DIVIZIJE

Hitno!

Odmah zauzmite sledeći raspored: jednu brigadu na prostor Kovren — Maoče a dve u Podpeće.² Vaše mesto u Podpeću. 'Odmah smenite Sandžačku [brigadu], koja ide na novi zadatak.³ Vi u takvom rasporedu zatvarate pravce od Pljevalja ka "Kosanici i Kovrenu i štitite leđa I diviziji, koja će preći u kontranapad sa zadatkom da razbije nepr. koji nadire pravcem /feijelo Polje — Šahovići.

17. V

Tito, s.r.

P

i

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u
• Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—6, k. 14.

² Sedma NOU divizija, koja je 16 maja stigla na sektor Pljevalja, nije zauzela označeni raspored, već — dobivši nov zadatak zbog neprijateljske ofanzive — sledeći raspored: Šesnaesta brigada na prostoru s. Mijakovići — Kovren, Sedma brigada u s. Podpeću, a Oisma brigada u Vlahovićima, kao diviziska rezerva, Treća dalmatinska
> NOU brigada, koja se od 18 maja nalazila pod njenom komandom, bila je na levom krilu: s. Kruševo — s. Hočevina — s. D. Brvenica (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 129).

³ Zbog jakog pritiska i nadmoćnosti neprijatelja, Treća proleterska (sandžačka) brigada se bila povukla s komunikacije Prijepolje — Pljevlja. Ona je dobila zadatak da u sastavu svoje divizije (Prve proleterske) posedne položaje na oteku s. Kovren — s. Bliškovo — Slatka (vidi dok. br. 198).

**OBAVEŠTENJE EDVARDA KARDELJA OD 17 MAJA 1943
CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE O PLANU ZA
SARADNJU JEDINICA DOLENJSKE OPERATIVNE ZONE
GLAVNOG ŠTABA SLOVENIJE I JEDINICA DRUGE OPE-
RATIVNE ZONE GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE¹**

17. V. 1943

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
SLOVENIJE

Dragi drugovi,

Na cilj smo stigli u redu i odmah dobili potrebnu vezu. Danas smo već imali razgovore sa Markom² i njegovim komandantom,³ te postavili osnovne linije našeg plana, potpuno u onom smislu kako smo se prethodno dogovorili kod kuće⁴ sa Matijom⁵ itd. Nezgoda je u tome što brigada još nema ovamo i ne znamo čime raspolažemo* zbog čega će se stvari svakako još neko vreme odužiti. Sem toga, Marko mi je rekao da bi hteo sa mnom da razgovara Stevo-(Brko)⁶ iz Zagreba, te sam mu poručio da dođe ovamo, što će, sve u svemu, da traje još nekih 6 dana. Prema svemu tome ne može se računati da bi se pre nedelje dana vratili natrag.

Danas sam takođe bio zajedno sa Očkom,⁷ te se sa njime dogovorio o radu koji ćemo zajedno da obavimo. Sutra ću se sastati sa OO OF i sa OK Partije,⁸ preksutra idemo u Serce-rovu brigadu,⁹ kako bismo što korisnije iskoristili vreme kojim raspolažemo.

Predlažem [depešu] za Dedu,¹⁰ jer sam kod kuće¹¹ zaboravio. Predajte Bogdanu i Cveti. Naredite neka Turk¹² istrajno

¹ Original, na slovenačkom jeziku, otkucan na pisačkoj mašini, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. 1240.

² Marko Belinić. Tada je bio politički komesar Druge operative zone Hrvatske.

• Komandant Druge operative zone bio je tada Vladimir Matetić.

⁴ Misli se: u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

⁵ Ivan Maček. Tada je bio komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenija

• Ivan Krajačić

⁷ Ivan Novak

⁸ Odnosi se na Okružni odbor OF i Okružni komitet KP Slovenije za Belu Krajinu.

• Četvrta slovenačka NOU brigada »Ljubo Serčer« dejsvovala je u to vreme na teritoriji Bele Krajine.

¹⁰ Odnosi se na radio-stanicu »Slobodna Jugoslavija«.

¹¹ Hoće da kaže: dok sam se nalazio u Glavnom štabu Slovenije.

¹² Rudi Jančar, radiotelegrafista pri Glavnom štabu Slovenije

Hrvate,¹⁸ jer sam im javio da ih tražimo. Dakle, neka odustane. Ako ih dobijete, javite im važnije stvari za medeni kontakt i zahtevajte direktnu vezu sa Vrh. štabom.

Sa drugarskim pozdravom

Krištof

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

S. Prilažem kratko pisamce za Sašu.¹⁴

BR. 198

**AREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 MAJA
13 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRE-
•UPISE BRIGADE I POSEDNE ODBRANBENE POLOŽA-
NA LINIJI VASKOVO — RELJIN KAM — KOVREN¹**

Sl-V- 6 15

Od V.S.

Odmah zauzeti sledeći raspored:

Sandžačka na položaju: Kovren — Bliškovo — Slatka.

Krajiška na položaju: Vaškovo — Reljin Kam — Prije, sa jednom četom u Dobrilovini na levoj obali Tare prema ostu, koji da poruši.

Prva proleterska na prostoriji: Vrulja — Podkrajci — "aoče, u režervi.

II

Ovo pregrupisanje izvršiti u toku noći 18 na 19, s tim se prema nepr. ostave jači izviđački delovi sa automatskim dima.² Seljake sa svom stokom prebaciti na levu obalu are. O ovome izvestite Sedmu diviziju u Podpeću. Vaše [komdno] mesto u Maoču. Preduzmite sve da saznate prave lamere neprijatelja. Koča stiže danas u Maoče.

¹ Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

¹⁴ Pepca Kardelj

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se ti Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/11—15, k. 706.

¹ Vrhovni štab NOV i POJ je 18 maja u 10,46 časova izdao dopunsko naređenje Štabu Prve proleterske divizije: »Jutros ste dobili pređenje za večerašnji rad. Vaš pritisak na Mojkovac sada otpada. Naređeno Peku. da rokira jednu brigadu na pravac Polja — Bistrice«. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/11—15, k. 706.)

O izvršenju ovih naređenja vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 95.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 MAJA
1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA SED-
MU KRAJIŠKU NOU BRIGADU ROKIRA NA LEVU OBALU
TARE¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Neprijatelj se koncentriše u Poljima, ima ofanzivne namere levom obalom Tare ka Bistrici. Hitno rokirajte Krajišku na taj pravac,² a u G. Lipovo jedan bataljon Četvrte crnogorske. Strugar³ da dođe u vaš sastav.

(V. Š.)

Primljeno (Krnja Jela)
18-V-43-11,45
Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3/13—9, k. 73.

² Upućena na taj pravac, Sedma krajiška NOU brigada je kod s. Pošćenja, na desnoj obali r. Tare, uhvatila vezu sa Prvim bataljonom Treće krajiške NOU brigade.

Vrhovni štab je o zadatku Druge proleTERSKE divizije obavestio i Prvu proleTERSku diviziju (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/11—15, k. 706).

³ Niko Strugar, komandant Trećeg bataljona Četvrte proleTERSKE (crnogorske) brigade, nalazio se tada sa svojim bataljonom kod s. Bioča.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 MAJA
1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRVU
PROLETERSKU BRIGADU NAJHITNIJE PREBACI NA SEK-
TOR FOČE¹**

[ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE]²

Odmah u toku noći krenite I Brigadu pravcem Čelebići — Zavajit — Bunovi, gde će stupiti u vezu sa Štabom Drinske grupe. Izvršenju ovog naređenja pristupite odmah.³

[Vrhovni štab]

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—4, k. 705 A.

² Vrhovni štab je 18 maja 1943 preko telefona dostavio naređenje Štabu Prve proleTERSKE divizije, a ovaj ga istog dana u 21,30 pismeno preneo Štabu Prve proleTERSKE brigade. Iz tog pismenog naređenja objavljujemo samo tekst telefonske depeše Vrhovnog štaba; zbog toga su naslov i potpis stavljeni u uglaste zagrade.

³ Brigada je dobila zadatak da se usiljenim maršem prebaci na sektor Foče i pomogne Drinskoj operativnoj grupi da zaustavi i razbije neprijatelja. (U to vreme je nemačka 118 lovačka divizija nastupala dolinom r. Drine u pravcu Šćepan Polja i u pravcu Čelebića.) Opširnije o situaciji na sektoru Foče od 15—18 maja vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 97, 103, 196, 203, 204, 209, 210, 211, 217, 219, a o pripremama Prve proleTERSKE brigade za izvršenje dobijenog zadatka — tom IV, knj. 13, dok. br. 102.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA U SARADNJI S NARODNOOSLOBODILAČKIM ODBORIMA SKLONI STANOVNIŠTVO PLJEVALJSKOG I BJELOPOLJSKOG SREZA ISPRED OKUPATORSKOG TERORA¹

18-V- 16 45

Od V. Š.

Sve muško i žensko stanovništvo sposobno za rad i vojsku treba da se skloni od Nemaca...² prvenstveno što je za borbu da stupi u naše redove a ostalo u šume, odnosno sa stokom sa one strane Tare.

Ovo sprovesti u saradnji sa N. O. odborima. To je u interesu seljaka.

II

Peko javlja da su Italijani sa nešto građanstva evakuisali Kolašin za Podgoricu.⁸

Sava⁴ javlja: živ saobraćaj Skadar — Podgorica.

Stiglo iz Skadra 150 praznih kamiona.

Jedna tal. div. kod Grahova, a jedna nemačka u Bileći.⁵

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod j-eg. br. 1/12—15, k. 706.

² Dokumentat je na tom mestu oštećen. Zbog gubitaka ina frontu, okupatori su tih dana vršili odmazdu nad narodom: pljačkali i palili, zverski ubijali i masovno odvodili u zarobljeništvo.

* Izveštaj se zasnivao na neproverenim podacima: Kolašin nije evakuisan.

• Sava Kovačević. Tada je bio komandant Pete crnogorske NOU brigade.

⁵ Kod Grahova su bile samo italijanske posadne jedinice; u pokretu od Bileće u pravcu Nikšića nalazila se nemačka 7 SS divizija.

OBAVEŠTENJE VLADE ZECEVICA OD 18 MAJA 1943 ZAMENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O SITUACIJI U PLJEVALJSKOM I BJELOPOLJSKOM SREZU¹

ANTIFAŠISTIČKO VEĆE
NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE
IZVRSNI ODBOR
VERISKI OTSEK

Druže Terziću!

Pored izveštaja koje primaš od vojnih jedinica šaljem ti i ovaj svoj koji, nadam se, neće biti na odmet.

1) Neprijatelj gomila snage oko nas i njegove namere možemo da naziremo. Sve govori da su glavne snage na prolazu, a uz put će i na nas napasti da nas ne samo odbace sa komunikacija, već i da nas po mogućstvu razbiju i delom unište. To su njihovi planovi, a mi znamo da su se uvek prevarili, pa će to biti i ovoga puta.

2) Nemci su sastavljeni od starijih ljudi i dečaka 15—16 g., tj. novomobilisani. Naoružanje im je ravno našem. Borbenost izgleda slaba.²

3) Razoručavaju četnike i šalju negde na rad. Mali broj četnika ostaje sa N.³ i I.⁴ ali pod uslovom da se obuku u njihove uniforme. Ovako obučeni četnici služe im kao izviđačke aatrole, koji seljacima govore da ne beže ispred Nemaca (kojih na mnogo — • po njihovoin pričanju) a Talijani su glavna sila, koji im neće ništa. Ustvari N. i T. uz put pale kuće, pljačkaju Stoku i ostalo, a ubijaju i po nekog četnika.

4) Sad su počeli da razoručavaju i miliciju: Srbe i muslimane.

5) Tukli su od Brodareva topovima i mitraljezima sa onu stranu Lima gde Su se nalazili četnici novodošli iz Srbije pod komandom majora Keserovića — kao Ravnogorski korpus, a gde je bio i Draža i najurili ih izgleda u pravcu Zlatara.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 51/1, k. 9—A.

* Vesti o tome da su Nemci na prolazu, da su im jedinice sastavljene od drugorazrednog ljudstva, slabo naoružane i male borbene vrednosti — širio je sam neprijatelj u cilju zavaravanja.

³ Nemcima

⁴ Italijanima

6) Ovo razoružavanje četnika: Vasojevića, Bjelopoljaca, u Prijepolju i oko Pljevalja i muslimanske milicije je u vezi sa otvaranjem drugog fronta, i više ne veruju nikome.

7) ... Nurija⁵ i ja pored ostalog pomažemo i u mobilizaciji ljudstva i odziv je dobar, samo treba pušaka za novomobilisane.

8) U vezi tvoje depeše da se hrana i stoka prebacuje na levu obalu Tare, ja sam se dogovorio sa drugovima iz N. O. O. Vojom Lekovićem i drugim odgovornim drugovima da se sviju nas rad za sada svede da to sprovedemo kako treba i da to izvršimo. Pozvao sam i M.⁶ Peruničića da dođe u Maoče noćas (gde smo Nurija i ja stigli jutros) da se dogovorimo i odmah pristupimo radu. Ne čekajući njega mi radimo.

9) Odgovori nam *hitno*: pošto okupatori uništavaju imovinu narodu, kupe sposobne ljude i negde gone, hoćemo li i narod, u slučaju našeg povlačenja iz Sandžaka, povesti sa sobom, a naročito muškarce, bez obzira što nisu sposobni za borcu. Mi ćemo, prema vojnoj situaciji, postupno narod upućivati u pravo stanje, a naročito kakva mu opasnost preti od okupatora. Za sada seljaci iz Bjelopolj. sreza beže sa stokom u šume i misle da će se moći sačuvati. Kako će biti u Srezu pljevaljskom to zavisi od mnogo kojčega, a najviše od našeg pravilnog rada.

10) Miloš Radović je tu i pomoći ćemo i njemu u radu da se razdeljena hrana i stoka prikuplja hitno i šalje gde treba. Nurija i ja ostaćemo i dalje ovde u Srezu pljevaljskom.

S. F. S. N.

18-V-1943 g. Drugarski pozdrav svima
Maoče u 13 časova. **Vlado Zečević**

P. S. Drugu Ribaru⁷ ću poslati potreban izveštaj docnije.

Vlado

⁵ Nurija Pozderac

⁸ Mila

⁷ Odnosi se na dr Ivana Ribara.

UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 19 MAJA 1943 PARTISKIM INSTRUKTORIMA PRI CENTRALNOJ BOLNICI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O ZADACIMA PARTISKE ORGANIZACIJE CENTRALNE BOLNICE I SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA¹

Kopija

**CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE**

Drugovima Vladi i Juditi!

Kao što je već javljeno, 18 ov. meseca primljena su vaša dva pisma, jedno od 10, a drugo od 15 maja.² Vaš poslednji izveštaj uliva nam veliko ohrabrenje. Vidi se da broj ranjenih i bolesnih drugova iz dana u dan postaje manji. I ovog puta praksa je pokazala da se dobrom organizacijom posla može mnogo postići. Nesumnjivo, sada se naše bolnice nalaze u mnogo povoljnijim uslovima nego što su bile za vreme evakuacije, oskudice u životnim namirnicama i teških zimskih dana. Ali bilo bi pogrešno misliti'da na poboljšanje zdravstvenog stanja naših drugova nisu uticale i preduzete mere za bolju organizaciju saniteta. Mi smo te mere već poodavno preduzeli, pa ipak su rezultati sve do pre kratkog vremena bili neznatni. Sto to pokazuje? Svakako nesnalaženje u radu i nebrigu za ljude, to da je nas sanitet bio prilično zapušten. Izostala je pravilna politika sanitetskih kadrova, čitav posao sveo se skoro samo na druga Gojka i još neke, a svi drugi radili su kako je ko hteo i umeo. Još nešto. — Naš sanitet pre ove zimske ofanzive bio je uglavnom prilagođen mirnodopskim uslovima. I kad je trebalo preći na rad pod novim, iz osnove izmenjenim uslovima, čitava organizacija sanitetske službe je zatajila. Preorijentisanje saniteta na rad pod novim uslovima išlo je veoma sporo i teško. Taj i takav raniji rad koštao nas je veoma skupo, stradanje mnogih drugova moglo je pod drugim uslovima biti izbegnuto. Eto o kojim činjenicama treba voditi računa kod reorganizacije našeg saniteta. Ulažući i vreme i napore, vi i S.O.³ morate biti jako budni i ne dozvoliti ponavljanje ranijih gre-

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nar lazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5196/1, 3—2 (43).

² Vidi dok. br. 174 i 184.

³ Sanitetski otek

šaka i propusta. *Zapnite svim snagama da ozdravi što veći broj drugova i da se što pre vrati u svoje boračke jedinice.* To će biti veliko rasterećenje naših bolnica, a s druge strane ogromna pomoć našem frontu. Parola: Sve za front — treba da prostruji kroz sve naše bolnice, da postane zajednička misao kako sanitetskog osoblja, tako i ranjenih i bolesnih drugova. Boriti se protiv zaraznih bolesti, protiv anarhije u sanitetu, za bolje i savesnije lečenje, protiv raznih štetočina i sabotera, nepoštenog rukovanja bolničkom imovinom, za bolju ishranu i higijenu, — eto to znači isto što i boriti se sa puškom u ruci u prvim vatrenim linijama. Lepo je to kad ranjenici kažu »danas imamo bolju hranu jer je došla komisija V. Š.-a«, ali to istovremeno otkriva i njihovo nepoverenje prema sanitetu. Dajte, drugovi, da se to izbegne, učiniti sve na poboljšanju saniteta.

Pitanje intendanture treba postaviti na najzdraviju osnovu, to je rakrana našeg saniteta, pa ne samo saniteta već i mnogih vojnih jedinica. Intendant mora biti čovek sa većim organizatorskim sposobnostima, okretan i majstor u organizaciji pribavljanja životnih namirnica. Bolnički intendant mora biti ljudi sa osećanjem za ranjenike. Oni moraju biti svesni da od njih zavisi pola, ako ne i čitavo zdravlje naših drugova boraca, kako onih u bolnicama, tako i onih po jedinicama. Ukoliko nemate takvog intendanta, onda razmislite i dajte predloge, a i mi ćemo razmisliti. Ne sme se više dozvoliti da ranjenici gladuju samo zato što se nije samlelo žito koje već postoji u magacinima.

V.S. će rešiti pitanje dopune S.O., a vi se zajedno posavetujte o raspodeli i organizaciji posla u Sanitetskom oteku. Pitanju podizanja sanitetskih kadrova treba posvetiti najveću pažnju, svaki naš bolničar treba da bude osposobljen do te mogućnosti da zameni u mnogome i lekare. Treba imati u vidu da naša vojska sve više raste a lekara ima vrlo malo.

Mi ćemo učiniti sve da partijske organizacije povedu sistematsku i upornu borbu protiv daljeg širenja epidemija. Zato je potrebno da naši drugovi lekari u divizijskim i brigadnim sanitetima dobiju pomoć od S.O. ne samo u pogledu praktičnih uputstava već i u obučenom sanitetskom osoblju. Kroz kratke kurseve organizovane kod Sanitetskog oteka treba, po mogućnosti, da prođe sve bolničko osoblje kako u boračkim jedinicama, tako i u centralnoj bolnici. Treba istovremeno razmisliti o jednom višem kursu, gde bi se osim čisto medicinskih pitanja proučilo i pitanje svestrane organizacije saniteta^ koristeći sve stečeno iskustvo. Ovaj kurs bi trebao dati bar nekoliko dobrih organizatora i što izvežbanijih sanitaraca. Proučite ovaj problem i vidite šta se može učiniti.

Zbeg i sve ono što se prišljamačilo i smeta u pravilnom funkcionisanju saniteta, treba odmah iščistiti iz bolnica i uputiti najbližoj komandi područja na raspored i zbrinjavanje. Najbolje je istovremeno napraviti spiskove i što hitnije dostaviti V. S.-u. Pružiti mogućnost svakome da ostane u sanitetu ako je spreman da savesno obavlja svoje dužnosti.

Vi znate da naša vojska jako oskudeva u sposobnim vojnim i političkim rukovodiocima. Zato bi trebalo voditi više računa o takvim drugovima koji bolesni dolaze u bolnice. Trebalo bi obezbediti što bolje uslove za njihovo lečenje i što brže ozdravljenje. Eto, ne zna se gde je drug Sekulić,⁴ a pre nekoliko dana rimećene su na putu, u blatu i po kiši potpuno nemoćne drugarice kao Danka,⁵ Jela⁶ i druge.

Ne zaboravite da uspešno izvršenje gornjih zadataka zavijuglavnom od partijske organizacije. Zdrave partijske organizacije, partiji odani članovi rešiće sva, pa i najteža pitanja.

Vaš dosadašnji rad smatra se pravilnim. Nastavite još jornije i brže s radom na sređivanju kako partijske organizacije, tako i saniteta uopšte.

Ozdravljenjem druga Gojka, vaš rad će biti u mnogome lakšan.

Sa ovim pismom možete upoznati i drugove iz Sanitetskog tseka.

19 maja 1943.

S drugarskim pozdravom,

⁴ Redakcija nije uspjela ustanoviti na koga se odnosi.

⁵ Danka Šobajić - .
• Jela Zunić *

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA JEDNU BRIGADU UPUTI ZA POJAČANJE SEKTORA PIVSKA ŽUPA — RAVNO¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Nepr. preduzeo koncentričnu ofanzivu od Pljevalja, Foče i Gacka u pravcu slobodne teritorije.² I i III brigada upućene za Foču.³ Vi odmah uputite jednu krajišku pravcem Savnik — Pivski Manastir — Ravno da pojača Hercegovačku.⁴

(V. S.)

Primljeno (Krnja Jela)
20-V-43 12,05
Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—13/9, k. 731.

* O neprijateljskoj ofanzivi iz ovih pravaca vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 93, 94, 97, 103, 105.

³ Reč je o Prvoj proleterskoj i Trećoj krajiškoj NOU brigadi. Naređenje Prvoj proleterskoj brigadi je upućeno još 18 maja (vidi dok. br. 200), dok je naređenje za Treću krajišku brigadu izdato tek 21 maja uveče, kada je naređeno i Štabu Prve proleterske divizije da se prebaci na fočanski sektor i preuzme komandu nad svim tamošnjim jedinicama (vidi dok. br. 211).

⁴ Deseta (hercegovačka) NOU brigada je tada zatvarala pravce koji izvođe dolinom r. Vrbniče ka Pivskoj župi i od Gatačkog Polja ka Ravnim. Na ovim pravcima je napadala 7 SS divizija »Princ Eugen« svojom levom kolonom i postojala je opasnost da probije front Desete NOU brigade i izbije na levu obalu r. Pive.

Postupajući po naređenju Vrhovnog štaba, Štab Druge proleterske divizije je za pojačanje fronta Desete (hercegovačke) brigade uputio Sedmu krajišku NOU brigadu.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 20 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA ROKIRANJEM DRUGE DALMATINSKE NOU BRIGADE NA LEVU OBALU SREDNJEG TOKA TARE A ČETVORTE PROLETERSKE (CRNOGORSKE) NA PROSTOR KRNJA JELA — BOAN ZATVORI PRAVCE KOJI SA SEVERA I ISTOKA IZVODE KA ZABLJAKU¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Drugu dalmatinsku rokirajte na levu obalu Tare da brani prelaze kod Dobrilovine, Prenčana, Đurđevića Tare, Levertare i Tepaca sa manjim snagama a glavninu brigade da drži na prostoru Krš — Negobude, zatvarajući pravac od Sandžaka ka Žabijaku. IV crnogorsku rokirajte na prostor Krnja Jela — Boan, sa manjim snagama na Vratlu i Gornjoj Morači. Kod Mojkovca da ostane Bistrički odred.

Tito

Primljeno (Krnja Jela)
20-V-43 — 12,15
Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—13/9, k. 731.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA GLAVNINU SNAGA POVUČE NA LINIJU PODPECE — KOSANICA — ĐURDEVICA TARA I ČVRSTO DRŽI VEZU SA SEDMOM NOU DIVIZIJOM¹

21-V-43 god. 6¹⁵

Od V.Š.

Sa glavninom vaših snaga povucite se na liniju P< — Kosanica — Đurđevića Tara,² zauzimajući dominantne žaje sa čvrstom vezom sa Sedmom divizijom.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/13—45, k. 706.

* Povlačenje na tu liniju predložio je Štab Prve proleterske divizije, jer je neprijatelj 20 maja otpočeo jak pritisak i na pravcu Pljevlja — Mataruge. Povlačenje je izvršeno 21 maja uveče. Istoga dana, u 07,00 časova, po naređenju Vrhovnog štaba, Štab Sedme NOU divizije je rokirao Osmu brigadu na liniju s. Kruševo — Hoćevina, dok su Treća dalmatinska i Šesta istočnobosanska rokirane ulevo — prema delovima Druge proleterske i Petnaeste majevičke NOU brigade. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/13—15, k. 706.)

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SAVEZNIČKU KOMANDU ZA SREDNJI ISTOK OBAVESTI O KONCENTRACIJI JAKIH NEPRIJATELJSKIH SNAGA I PRAVCIMA NJIHOVA NASTUPANJA U CRNOJ GORI I SANDŽAKU¹

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

Saopštite Englezima: Nemci skoncentrisali u Sarajevu veliku količinu vojske i trista aviona. Isto tako u Pljevljima, Kolašinu, Peći, Trebinju, Mostaru itd. Oni nadiru protiv Crne Gore i Sandžaka: u pravcu Golije, [Maglića] i [V]olujaka; iz Pljevalja u pravcu [Đurđević Ta]re; iz Foče, -sa obe strane Drine, u pravcu Pive; iz Trebinja i iz Bijelog Polja u pravcu [Nikšića, Šavnika i Zabljaka],

Naše trupe vode teške i krvave bojeve sa Nemcima koji hoće očistiti pozadinu i organizovati odbranu u Crnoj Gori i Hercegovini protiv invazije saveznika.

Molimo da se hitno bombarduje aerodrom u Sarajevu² i garnizoni u navedenim gradovima. Smatramo da je to u interesu saveznika. Neka hitno pošalju pretstavnika i eksploziv za rušenje objekata, pruge i tunela. Javite to u naše ime.

. 21.V.43 V.Š.

Tito

¹ Prepis originala prijemne depeše izvršio je 21 maja 1943, mastilom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak tog prepisa nalazi se u mikroteci Istoriskog instituta JNA pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/25—26.

U Bakarićevom rukopisu tačkicama su obeležena mesta koja se nisu mogla dešifrovati u prijemnoj depeši Glavnog štaba Hrvatske. Redakcija je ta mesta, po smislu, dopunila, stavljajući to u uglasibe za grade.

* Odnosi se na Rajlovac.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 21 MAJA 1943 STABU PRVOG BOSAN-
SKOG KORPUSA ZA DEJSTVO NA PRUZI SARAJEVO —
BROD I NASTUPANJE PRAVCEM OLOVO — HAN PIJE-
SAK — ROGATICA — GORAŽDE RADI PRIHVATA JEDI-
NICA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE IZ NEPRIJATELJ-
SKOG OBRUČA¹**

2.

Korpus

Vaša slaba aktivnost i neefikasnost operacija za posljednji mjesec i po dana dovela je do toga da je neprijatelj poslao protiv nas ne samo svoje njemačke no i ustaške trupe i »Vražju diviziju«. Na nas je počela vrlo velika ofanziva sa sviju strana.² Naređujem da najhitnije uništite prugu Sarajevo — Brod i da krenete u pravcu Olovo — Han Pijesak — Rogatica — Goražde radi sadejstva našim operacijama i udaranja neprijatelju u leđa.³

Za hitnost izvršenja ove naredbe odgovara Košta i Arso.

21. V. 1943

Tito

P

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—1, k. 7—A.

² Vidi primedbu br. 3 uz dok. br. 178.

³ Štab Prvog bosanskog NOU korpusa je u označenom pravcu orijentisao Petu krajišku diviziju. Nalazeći se u to vreme u centralnoj Bosni, kod Teslića, ona je noću 26/27 maja pokušala da forsira r. Bosnu kod Nemile, Topčić Polja i Begova Hana, ali bez uspeha. Zbog toga su izostali njeno dejstvo u neprijateljskoj pozadini i prihvati Glavne operativne grupe na Sutjesci.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 21 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV
I PO HRVATSKE DA KOMANDU SAVEZNIČKIH SNAGA
ZA BLISKI ISTOK OBAVESTI O KOORDINATAMA MESTA
ZA SPUŠTANJE VOJNE MISIJE VELIKE BRITANIJE¹**

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

Javite Englezima: Slažemo se sa datumom.² Biće sve spremno. Koordinate: geografska širina: 43 stepena, 09 minuta, 30 sekundi; geogr. dužina: istočno od Grinviča 19 step., 07 minuta, 40 sekundi. Azimut: Durmitor, vrh Bobotov Kuk (k. 2522 m.). Mesto za spuštanje: 61 stepen, orijentac.[iona] linija: reka ,Tara.

Međuprostor: Pljevlja — Nikšić. Vreme za spuštanje: noću od 22 do 02 čas.

21. V. 43.

Tito

¹ Prepisoriginala prijemne depeše izvršio je 21 maja 1943, ma-
stilom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak tog prepisa nalazi se u
mikroteci Istoriskog instituta JNA pod oznakom: Depeše Vrhovnog
štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/26.

² Komanda savezničkih snaga za Bliski istok je, preko posma-
tračke grupe kapetana Viljema Džonsa kod Glavnog štaba Hrvatske,
obavestila da će se 24 maja 1943 spustiti vojna misija Velike Britanije
sa oko 1500 kg sanitetskog materijala, pa je tražila tačne koordinate
i azimut pravca mefita gde će se obaviti spuštanje (opširnije o ovome
vidi Istoriski arhiv UNA, reg. br. 19—1, k. 6—1).

BR. 210

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA SE U TELEFONSKIM RAZGOVORIMA SLUŽI NOVOM ŠIFROM¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Od danas, od prijema ovoga, sa nama u telefonskom saobraćaju upotrebljavati sledeću šifru:

Prva divizija	— 15 —	Stanko
Druga divizija	— 20 —	Mrgud
Treća divizija	— 25 —	Gojko
Sedma divizija	— 33 —	Slavko
Sanitet V. Š.	— 9 —	Merkur

Brigade:

I proleterska	Jastreb
II	Orao
III krajiška	Vuk
VII „	Golub
IV crnogorska	Soko
V	Ris
I dalmatinska	Galeb
II	Lasta
III	Roda
Majevička	Proleće
VI Šesta ²	Starina Novak
VII banijska	Oktobar
VIII „	Februar
XVI „	Maj
Hercegovačka	Ajkula

f

V. Š.

Primljeno (Krnja Jela)

21-V-43 12,10

Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—14/9, k. 731.

² Omaška, umesto »Šesta« treba da piše: istočnobosanska.

Nastavak

Mesta: Nikšić	105	Piva	130
Gacko	111	Rudo	140
Foča	155	Sarajevo	150
Pljevlja	120	Kalinovik	115
Kolašin	170	Goražde	135
Šćepan Polje	190		

Vrhovni štab 305 — Mladen. Ovo upotrebljavati u međusobnom telefonskom saobraćaju obavezno.

Tito

Primljeno (Krnja Jela)

21-V-43 16,00

*

Pavle

BR. 211

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRIMI KOMANDU NAD JEDINICAMA FOCANSKOG SEKTORA, RAZBIJE NEPRIJATELJA NA PRAVCU FOČA — ŠĆEPAN POLJE I OVLADA LEVOM OBALOM DRINE I SUTJESKE NA LINIJI ĐEĐEVO — SUHA¹

Vrlo hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

Štab divizije sa III Krajiškom najhitnije da krene preko Celebića za Zavajit.² Koirjandu" svih jedinica na Fočanskom sektoru primiće Koča. Zadatak: razbiti nepr. snage na pravcu Foča — Šćepan Polje, odbaciti ih što dalje ka sjeveru, ovladati lijevom obalom Drine na prostoru: Suha — Ljubina —

¹ Kopija originala, pisana mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11/1—5, k. 706—A.

² Štab Prve proleterske divizije, koji se nalazio u s. Maoču, primio je naređenje ^{rp}f) izjutra, a pokret je izvršen u ^{Jit} časr[^] Dotada su 11 & nemačka. - t[^] Migi[^] etvrtg .domobranska lovačka brigatler na flučaiisifi5in-sektoru već bile zauzele važne položaje""1 izbile na liniju "Scgpan Polje B[^]Tć[^]—~guTmčr[^] traine bolnice u sandžaku (vidi tonTT[^] knjT 13, dok."BF. 109).

v - ^

Zakmur — Bistrica. Na Pljevaljskom sektoru komandu da primi Jakšić, s tim da rokira jednu brigadu udesno, mjesto III Krajiške, držeći položaj: Potpeće — Kosanica — Đurđevića Tara, sa Sandžačkom na desnom krilu.³ Pokrete vršiti samo noću.

21/V

Tito, s. r.

• **BR. 212**

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 22 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE BRIGADE DA DOSTAVI OPERATIVNI IZVEŠTAJ¹

Hitno

ŠTABU II PROLET. BRIGADE

Odmah javite situaciju.² Dolazi Koča sa III krajiškom i preuzima komandu svih jedinica na Fočanskom sektoru.⁸ Na ostalim pravcima situacija povoljna.

22 V

Tito

* Stab Sedme NOU divizije rokirao je Treću proletersku (sandžafiku) brigadu na položaje koje je dotada držala Treća krajiška NOU brigada.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—6, k. 14.

² Stab Druge proleterske brigade je istog dana izvestio o situaciji na sektoru Foče (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 10®).

³ Vidi dok. br. 211.

BR. 219

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 23 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE U VEZI S PRIMANJEM VOJNE POMOĆI OD ENGLSESKE¹

1.

G. S. H.

... Pomoć od Engleza primite, ali sve sa našim znanjem i odobrenjem. Primite obuću, hranu, odijelo, eksploziv i protuavionske puške. Ne saopštavajte njima naše unutarnje stvari i planove. Delegata za Kairo ćemo mi odrediti kad bude moguće. Vi nemojte slati svoga posebnoga delegata. Imajte to u vidu. Bez našeg znanja nemojte praviti nikakve aranžmane.²

Saopštite Englezima da se sada ovdje vode žestoke borbe već 10 dana sa Njemcima, Talijanima i ustašama koji hoće da * zaposjednu Crnu Goni, Sandžak i Hercegovinu. Do sada Njemci bacili protiv nas svega 8 divizija.³ Neke njemačke divizije - sastavljene od Njemaca, Poljaka, Srba, Hrvata i Čeha, moral ftije baš velik. Borba se vodi kod Foče, Pljevalja, Mojkovca, Nikšića i Gackog.

23. V. 1943

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pord reg, br. 18145/11, 4—7 (43).

² Englezi su od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske tražili da - pošalje vojnog pretstavnika u Kairo (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 19/1, k. 6—1).

³ Odnosi se 118 lovačku diviziju (sa Četvrtom domobranskom lovačkom brigadom), Sedmu SS diviziju »Princ Eugen«, Prvu brdsku diviziju, 117, 373, 360 (sa Šezdeset prvim i šezdeset trećim bugarskim pukom) i 104 diviziju (iz nje samo ojačani 724 puk), puk »Brandenburg« I jedan motorizovani pionirski bataljon.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA IZVRŠI PROBOJ NA PRAVCU ČELEBIĆ — FOČA, FORSIRA REKU DRINU I OVLADA PROSTOROM VUČEVO — SUHA — ZAKMUR — BISTRICA¹

23. V. — 10 45

Od V. Š.

2

Sa 5 brigada koje imate³ najhitnije preduzmite protivnapad na nepr. na pravcu Foča — Ščepan Polje. Težište vašeg napada levom obalom Čehotine, potsecajući nepr. snage koje se istakle ka Ščepan Polju, nabacujući ih na Drinu.

Po potrebi prebaciti na desnu obalu Čehotine 1 do 2 bat. za pritisak na tvrđavu.⁴ Odmah zatim prebacite II Prolet. brig. na levu obalu Drine, koja će ovladati prostorom Vučevo — Suha — Zakmur — Bistrica. Nastojati da zauzmete Foču.⁵ Nikakvo čekanje ne sme biti. Radite; brzo i energično. Već sad 1 bat. da bude na levoj obali Drine.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se "U Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/14—15, k. 706.

² Redakcija je izostavila prve tri rečenice, jer su identične s prvim trima rečenicama u dok. br. 211.

³ Pod komandom Štaba Prve proleTERSKE divizije tada su se nalazile sledeće brigade: Prva i Druga proleTERSka, Treća krajiška, Šesta istočnobosanska i Petnaesta (Prva) majevička.

⁴ Odnosi se na stara utvrđenja oko Foče.

⁵ Protivnapad Prve proleTERSKE divizije odpočeo je 24 maja u li •časova. U toku toga i sledećeg dana (do 16 časova) severna kolona <koja je napadala levom obalom Čehotine> zauzela je Trovrh i Bakić, a južna Toholj. Neprijatelj se uporno branio na Zlatnom Boru, uz jaku podršku avijacije. Za to vreme je 369 legionarska divizija delom snaga potisnula Treću dalmatinsku NOU brigadu i prešla r. Ceotinu kod s. Gradac. Ovoj brigadi je, po naređenju Vrhovnog štaba, Sedma NOU divizija uputila u pomoć Osmu brigadu, sa zadatkom da se neprijatelj razbije i odbaci preko r. Čehotine. Međutim ovaj protivnapad nije uspeo. Zbog toga su ugroženi desni bok i pozadina jedinica nafičahstaoimsektoru i levi bok Sedme NOU divizije, na koju su s fronta vršili jak pritisak divizija »Taurinenze«, grupa »Ludviger« i delovi divizije »Venecija«. U ovakvoj situaciji, Štab Prve proleTERSKE divizije naredio je 26 maja povlačenje svojih jedinica i naslon na Ljubišnju. Time je pokušaj proboja preko Drine završen bezuspešno. Nastala je vrlo ozbiljna situacija, i trebalo je što pre preći r. Taru. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/15—15, k. 706 reg. br. 29—2, k. 6—1.)

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 24 MAJA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SAVEZNIČKU KOMANDU ZA SREDNJI ISTOK OBAVESTI O OGRANIČENIM MOGUĆNOSTIMA PRIHVATA VOJNE MISIJE VELIKE BRITANIJE NA NJEGOVUČKOM POLJU¹

G. Š. H.

' Čekama Engleze i- materijal 25. V. JIOČIJL Njggovučkom Polju, gdje oni traže. Neka više ne odlažu, jer Njemci s većim"]J? srtagama hoce~dirprodru od Kolašina preko Sinjajevine i nije isključeno da će tu biti za nekoliko dana poprište borbe. U slučaju nevremena čekamo ih drugu večer.

24. V. 1943

Tito

Čekamo Engl. danas 24 ov.m. na našem² i njihovom mestu sutra po depeši od 117 grupa.³ Tito [s.r.]⁴

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—9, k. 13.

² Vrhovni štab je bio predložio plato u rejonu Durmitora za mesto spuštanja i dao potrebne koordinatne elemente (vidi dok. br. 209). Saveznička komanda za Bliski Istok je predložila Njegovučko Polje, smatrajući da je to povoljnije mesto. Vrhovni štab je predlog usvojio. C Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 10—1 i 20—1, k. 6—1.)

³ Vojna misija Velike Britanije se spustila na Njegovučko Polje tek noću 27/26 maja 1943. Sačinjavali su je: Bil Diken (kapetan), Bil Stjuart (kapetan), Džons Starčević (kapetan), Valter Roten (radiotelegrafist), Kenbel (marinski narednik) i Rouz (radiotelegrafist).

⁴ Ovu rečenicu, zajedno s Titovim potpisom, dopisao je, mastilom, latinicom, Pavle Savić.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA NEPRIJATELJSKE SNAGE ODBACI PREKO
CEOTINE¹**

ŠTABU VII DIVIZIJE

Odmah uputite III Dalmatinsku brigadu prema Gracu da odbaci neprijatelja preko Cehotine i obezbijedi lijevu obalu.² Na pravac koji je do sada držala III Dalmatinska pošaljite jednu svoju brigadu.

25. V. 1943

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—6, k. 14.

* U toku 24 maja delovi 368 legionarske divizije su potisnuli Treću dalmatinsku NOU brigadu i prešli r. Čeotinu, južno od s. Graca. Zbog toga je Stab Sedme NOU divizije naredio Osmoj brigadi da zajedno s Trećom dalmatinskom brigadom odbaci neprijatelja preko r. Ceotine. Protivnapad, slabo organizovan, završio se bezuspešno. (Opširnije o ovome vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/15—15, k. 706; tom IV, knj. 13, dok. br. 128, 293, 257, 266.)

**UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA OBEZBEDI ZALEĐE OD NEPRIJATELJ-
SKIH SNAGA NA LEVOJ OBALI CEOTINE¹**

I DIVIZIJA

Jedna neprijateljska kolona prodrla preko Cehotine kod Graca. Naredili smo depešom u 15 sati danas [Sedmoj diviziji] da odmah uputi tamo III Dalmatinsku brigadu radi odbacivanja neprijatelja preko Cehotine.² Pazite i vi da vam ne dođu iza leđa.

25. V. 1943

Tito

BR, 218

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 25 MAJA 1943 VRHOVNOM KOMANDANTU
DRUGU TITU O JAČOJ AKTIVNOSTI NEPRIJATELJA NA
KOLAŠINSKOM SEKTORU***

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

1) Stigao sam sinoć u Njegovučko Polje u 21 30 časova ...

3) Ovde imam vezu sa svim divizijama — sektorima i biću l'neprekidno u toku događaja. Sada se vode borbe na Jasenovom Polju, Javorku i kod Foče. Ša Sinjajevine — od katuna Ružice — nemam vesti, ali jutros mi reče Peko da je nepr. uspeo juče da povрати Jablanov Vrh (severo-istočno od •Vratla) i da naši nisu uspeli da ih sinoć zbace sa položaja jer su dobili pojačanja. Peko ima tamo 2 bataljona IV Crnogorske, a na Ružici su 2 bataljona II Dalmatinske.

Ja ću vas izveštavati o svakoj promeni.

S drug. pozdravom

- 25-V-1943

u 7 časova

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—6, k. 14.

² Vidi dok. br. 216.

¹ Original, pisan crvenim mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—1, k. 9—A.

**PROGLAS VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD MAJA 1943
NARODU CRNE GORE, BOKE I SANDŽAKA DA SE SKLA-
NJA OD OKUPATORSKOG TERORA I STUPA U NAROD-
NOOSLOBODILACKU VOJSKU¹**

NARODU CRNE GORE, BOKE I SANDŽAKA!

SELJACI, RADNICI I GRAĐANI!

Poslije dvije godine nasilja i pljačke italijanskih okupatora, poslije godinu dana najcrnjeg terora, ubistava, batinanja, pljačke četnika Draže Mihajlovića, Đurišića, Stanišića, Lašića i mnogih drugih narodnih izdajnika i izroda, sada se pojavio u Crnoj Gori najsvirepiji neprijatelj Slavenstva: krvave njemačke fašističke horde.

Tko je omogućio dolazak u Crnu Goru ovim najsvirepijim krvnicima naroda Jugoslavije, a naročito srpskog naroda? Omogućili su dolazak njemačkih hordi u Crnu Goru izdajnici Draža Mihajlović i njegovi krvoločni oficiri, koji su dali poubijati hiljade najvjeternijih sinova i kćeri crnogorskog naroda, koji su vas godinu dana najbezočnije lagali o uništenju vaših crnogorskih brigada koje su se s neviđenim junaštvom borile u Krajini,² Lici i Dalmaciji. Izdajnik Draža Mihajlović i njegovi oficiri organizovali su zajedno sa Njemcima, Italijanima i ustašama ofanzivu protiv nas, da bi nas uništili. Oni su vas nasilno mobilisali i potjerali na Neretvu da se zajedno sa vašim najvećim neprijateljima: Njemcima, Italijanima i ustašama borite protiv svoje braće. Što ste vidjeli tamo na Neretvi? Vidjeli ste da ste prevareni, da se morate boriti rame uz rame sa ustašama i okupatorima protiv onih koji su osvijetlili lice crnogorskog i ostalih naroda Jugoslavije, vidjeli ste nepobjedivu narodnu vojsku koja je kod Konjica, Prozora, Vakufa, Jablanice itd. razbila Njemce, Italijane, ustaše i četnike, vidjeli ste Kalinovik čija je okolica zalivena vašom krvlju, vidjeli ste burnu Drinu, koju je u neodoljivom naletu pregazila naša nepobjediva narodna vojska, vidjeli ste konačno da je sve bila bezočna laž što su govorili gore spomenuti izdajnici.

Original, umnožen na geštetneru, ćirilicom, nalazi se u Istarskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 6696/IV, 1–14 (43). Proglas je pisan, verovatno, 26 maja 1943.

¹ Bosanskoj Krajini

**NARODE CRNE GORE, BOKE I SANDŽAKA!
BRACO IZ ČETNIČKIH REDOVA KOJI STE BILI ZAVEDENI!**

Njemački okupator više ne može iskoristiti od naše vojske razbijenog izdajnika Dražu Mihajlovića i njegove oficire. Lukavi Švaba sada vas mami raznim obećanjima da vas razoruža i pošalje u Njemačku na rad ili nasilno mobiliše na Istočni front protiv braće Rusa.

Njemci dolaze u Crnu Goru da hvataju ljude, kao što to čine po cijeloj Evropi, da ih pošalju u svoje fabrike u Njemačku, koje su neprestano bombardovane od strane engleske i sovjetske avijacije.

Njemci i Italijani. pretrpjeli su u Africi strašan poraz. » Njihova armija je uništena i zarobljena u Tunisu. Naši saveznici: Engleska i Amerika spremaju se na Balkan, i Njemci sada hoće da u Crnoj Gori organizuju otpor protiv iskrcavanja, * zato se oni boje naoružanog naroda iza leđa i hoće vas razoružati, opljačkati i otjerati iz vaše kršne Crne Gore kao svoje roblje u fabrike i rudnike.

Narodu u Crnoj Gori i Sandžaku prijeti isto takva sudbina kao i narodu u Srbiji, ako se na vrijeme ne ujedine sve narodne snage za borbu protiv okupatora. Nijedan sposoban muškarac, žena ili djevojka ne smije dočekati Njemce kod kuće.³ Rađe svi u goru zajedno sa svojom stokom i pokretnom imovinom. Svi sposobni muškarci treba da stupe u Narodno-oslobodilačku vojsku bez obzira na to da li su bili do sada u redovima četnika ili ne.

Ne dajte se prevariti ni od Krste Popovića koji vas zove u svoje redove, jer i on će vas jednog dana prodati Njemcima da vas razoružaju i pošalju u Njemačku na rad i na front. Svaka pomisao na to da je moguće izbjeći ovu borbu i biti pošteđen od okupatora jeste uzaludna i varava. Njemački i italijanski okupatori doživljuju svoje posljednje dane i hoće da uvuku zajedno sa sobom u propast sve narode koje su pokorili. No, mi se moramo boriti zajedno sa saveznicima da potučemo ove krvoločne zvijeri.

NARODE CRNE GORE, BOKE I SANDŽAKA!

Neka nam ovi sudbonosni dani, kada se krvava fašistička s³ aždaja nalazi pred konačnom propašću, budu potstrek da si pru-

³ Uz zapovest za izvođenje operacije »Švarc«, nemačkim trupama je data posebna direktiva za bezobzirno i nemilosrdno postupaње prema stanovništvu (vidi prilog br. 1 ove knjige). Izvršujući je, one su počinile zverstva kakva dotada nisu bila poznata: tako palile, pljačkale i masovno uništavale stanovništvo, da u nekim selima (naprimjer u Pivi) niko nije ostao živ. Predviđajući osvetu okupatora nad stanovništvom zbog gubitaka koje je trpeo na frontu, Vrhovni štab, koji se tada nalazio kod Zabljaka, izdao je ovaj proglas.

zimo bratske ruke i rame uz rame pođemo smjelo u boj za svoj opstanak i sVoju slobodu. Znajte da su sva obećanja njemačkih okupatora obična prevara. To je svirep i bezdušan neprijatelj, koji ima za cilj uništenje svega što je slavensko. Zvjersko ubistvo 140 vaših sinova i kćeri u Kolašinu,⁴ koje je predao izdajnik Đurišić Njemcima, jasno pokazuje što čeka svakog onog koji padne u šake ovih krvoloka. Neka ovo zvjersko ubistvo najboljih crnogorskih sinova u Kolašinu zapali sveti plamen mržnje protiv ovih ogavnih njemačkih krvnika. Na osvetu, Crnogorci, dignite se u sveti i najpravedniji boj protiv našeg vjekovnog neprijatelja!

Da živi naša Narodno-oslobodilačka vojska!

Da žive naši veliki saveznici — Sovjetski Savez, Engleska i Amerika!

Da živi borbeno jedinstvo svih naroda Jugoslavije!

' SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

⁴ Po dolasku u Kolašin, delovi nemačke Prve brdske divizije streljali su sve pripadnike NOP-a koje su zatekli u kolašinskom četničkom zatvoru.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 26 MAJA 1943 STABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA SE DELOM SNAGA OBEZBEDI OD
PRAVCA GRACA A GLAVNINOM BLOKIRA NEPRIJATE-
LJA NA ZLATNOM BORU I PO SVAKU CENU OBEZBEDI
PRELAZ PREKO JTARE KOD UZLUPA¹**

1.

Niste smjeli narediti povlačenje do Ljubišnje. Trebali ste poslati jednu brigadu prema Gracu da odbaci zajedno sa ostalim jedinicama neprijatelja preko Čehotine. Morate blokirati neprijateljske jedinice na Zlatnom Boru i pod svaku cijenu osigurati prelaz preko Uzlupa. Taj je prelaz od životne važnosti za nas. Prebacite odmah jednu brigadu prema Gracu.² Koča neka odmah dođe do nas u Žabljak. Izdržite krajnje napore jer od toga zavisi naš uspjeh.

26. V. 1943

Tito

P

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—6, k. 14.

² Štab Prve proleterske divizije hitno je uputio Treću krajišku NOU brigadu (bez Trećeg bataljona) da zajedno s Trećom dalmatinskom NOU brigadom spreči dalje prodiranje delova 36[®] legionarske divizije (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/16—15, k. 706). Ove dve brigade i delovi Osmе baniske NOU brigade izvršili su noću 26/27 maja jak protivnapad i naneli 369 pešadiskom puku znatne gubitke, ali je on dobio pojačanje i istoga dana povratio izgubljene položaje (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 23[^]—2 i 28—2, k. 6—1.)

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 26 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA HITNO UPUTI DRUGU PROLETERSKU
BRIGADU NA LEVU OBALU DRINE SA ZADATKOM DA
IZBIJE NA LINIJU SUHA — VRBNICA — ZAKMUR — TR-
BUŠČE¹

ŠTABU I DIVIZIJE

Odmah uputite celu II proletersku brigadu na levu obalu
Drine sa zadatkom da izbiје na liniju Suha — Vrbnica —
Zakmur — Trbušće.² Po mogućstvu uputiti sa II proleterskom
i Majevičku.³

26. V

P

Tito, s.r.

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istori-
skog instituta JNA, pod reg. br. 5—6, k. 14.

² Druga proleterska brigada je u toku 25 i 26 maja držala polo-
žaje kod Zlatnog Bora i Uzlupa, kontrolišući, delom snaga, i levu obalu
r. Tare od Uzlupa do Šćepan Polja. Na tim položajima ju je smeniila
Petnaesta majevička NOU brigada noću 26/27-og, a ona je 27 maja
pošla za Vučevo, gde su se od ranije nalazili njen Prvi i Drugi ba-
taljon. Tog dana je Štab brigade rasformirao dotadašnji Peti bataljon
i njegovo ljudstvo raspodelio po ostalim bataljonima.

³ Naknadno, 27 maja ujutru, Vrhovni komandant je Štabu Prve
proleterske divizije naredio da i Majevičku brigadu uputi na levu
obalu r. Drine. Tekst depeše glasi:

»Hitno

Štabu I divizije

Hitno uputite Majevičku brigadu na levu obalu Drine, za II pro-
leterskom.

27. V

Tito, s. r.«

Ova depeša je u Štabu divizije primljena 27 maja u 10,45 časova
(vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 8—6, k. 14, reg. br. 1/16—
15, k. 706).

»NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
IUGA TITA OD 27 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
DIVIZIJE DA ORGANIZUJE PREBACIVANJE JEDI-
ECA NA LEVU OBALU DRINE I PORUŠI MOST KOD
UZLUPA¹

Hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

Odmah što više snaga prebacite preko Uzlupa u Pivu.
Ostatak snaga koji ne bude u mogućnosti da se prebaci — da
zatvara pravac Celebić — Meštrovac. Ovo izvršiti organizo-
vano. Po završenom prebacivanju u Pivu porušiti most kod Uz-
lupa. Mostobran kod Uzlupa držati što duže da bi se prebacilo
što više trupa organizovano. Na levoj obali Tare organizovati
odbranu.²

27. V

Tito, s.r.

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu
Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12/1—5, k. 706—A.

² O prebacivanju jedinica s fočanskog sektora i o organizovanju
odbrane na levoj obali Drine vidi tom IV, knj. 13\ dok. br. 123, 127,
knj. 14, dok. br. 2.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POT
»^RUGATITA OD 27 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI
VIZIJE DA ORGANIZUJE POVLAČENJE JEDINICA S PLTF
VALJSKOG SEKTORA KA PRELAZIMA NA LEVU OBALU
TARE¹**

Hitno

ŠTABU VII DIVIZIJE

Sa vašim snagama povucite se na liniju: Popov Do — Vrba — Zahum — Višnjica — Draševo² — Kosanica — Đurđevića Tara, sa zadatkom zatvaranja pravaca ka Slatini — Bobovu i Đurđevića Tari. Prelaze na Tari kod Tepaca, Lever Tare i Đurđevića Tare morate držati u svojim rukama po svaku cenu. Pravac Celebići — Slatina, odnosno Uništa — Slatina zatvaraće snage I divizije koje ne stignu da se prebace kod Uzlupa. Svakako na ovom pravcu treba da bude III krajiška brigada, koja je angažovana sa Dalmatinskom kod Popov Dola — Gradac.³ Ovome pravcu pokloniti naročitu pažnju i po potrebi rokirati jednu svoju brigadu. Nepr. je izbio na pravcu Celebića na liniju: Laništa — Štetići.⁴

1 Bolnice prebacite preko Tepaca za selo Crna Gora. Da Štab haubičkog divizionara zakopaffauEice,""a* sobom da ponese zatvarače i nišanske sprave. Odmah izvestiti o situaciji. —

27. V

n

Tito, s.r.

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—6, k. 14.

² Na geografskoj karti postoje s. Dragaši i & Kruševo: verovatno se odnosi na ovo poslednje.

* Na tom pravcu Štab Prve proleterske divizije nije zadržao nijednu jedinicu, jer to nije dozvoljavala situacija. Trebalo je, što pre, prebaciti se na levu obalu r. Tare (vidi tom IV, knj. -13, dok. br. 123).

⁴ Vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 121.

**•NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
PRUGA TITA OD 27 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA HITNO DOSTAVI IZVEŠTAJ O SITUACIJI NA
/ SVOM SEKTORU¹**

ŠTABU VII DIVIZIJE

Hitno javite situaciju.² Izvestite o borbi kod Graca.³ Nepr. se povukao sa platnog Bora i od pravca Celebića ka Foči.⁴

Tito, s.r.

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7—2, k. 6—I. Dokumentat je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 27 maja 1943.

² O tadašnjoj situaciji kod Sedme NOU divizije vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 129.

³ Detaljnije o borbi kod s. Graca i Popovog Dola, noću >26/27 maja 1943, vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 129, 136, 140, 146, 147, 266, 268, knj. 14, dok. br. 2; Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 28—2, k. 6—1.

⁴ Na tom pravcu su dejstvovale nemačka 118 lovačka divizija i Četvrta domobranska lovačka brigada. Odlučni napad jedinica pod komandom Prve proleterske divizije u toku 24 i 25 maja, radi proboja na fočanskom pravcu, prisilio je ove neprijateljske snage da se u toku noći 25/26 maja povuku sa Zlatnog Bora u pravcu Bučija, Slabića i Bakića i da tu privremeno pređu u odbranu. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 24—2, k. 6—1.)

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA ŠESTU ISTOCNOBOSANSKU NOU BRI-
GADU UPUTI NA LEVU OBALU DRINE A PRVU PROLETER-
TERSKU I TREĆU KRAJIŠKU NOU BRIGADU ZADRŽI NA
PROSTORU ČELEBICI — ZLATNI BOR¹

Hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

Odmah postupite po sledećem:

- 1) VI brigadu uputite za II proleterskom brigadom na levu obalu Drine.
 - 2) I brigadu uputite da zaposedne položaj Zlatni Bor i one, tačke koje je nepr. napustio.²
 - 3) III krajišku zadržati u rejonu Čelebića.³
- Javite situaciju kod Graca i Vikoča.⁴

28. V

P

Tito s.r.

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—2, k. 6—I.

² Štab Prve proleterske divizije je naredio da Prva proleterska brigada najpre obezbedi prelaz šestoj istočnobosanskoj NOU brigadi, a zatim i sama, obezbeđujući se sopstvenim snagama, prede r. Taru. Za posedanje položaja na Zlatnom Boru određen je Prvi bataljon Treće krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 123).

* Sve jedinice s fočanskog sektora prebacile su se na levu obalu Drine noću 28/29 maja (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 123). Treća krajiška NOU brigada je određena u zaštitnicu, a njeni Prvi bataljon da brani mostobran kod prelaza Uzlupa do 29 maja izjutra. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 136, 140, 145, 147, knj. 14, dok. br. 2.

⁴ Posle neuspelog protivnapada Treće krajiške, Treće dalmatinske i delova Osmе banijske NOU brigade, noću 26/27 maja, na mostobran 369 legionarske divizije na levoj obali r. Cetine, situacija se za Prvu proletersku i Sedmu NOU diviziju osetno pogoršala. Zbog toga je usledilo njihovo brzo povlačenje iz Sandžaka (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 119, 129, 268).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA TREĆU KRAJIŠKU NOU BRIGADU
UPUTI NA LEVU OBALU DRINE A PRVOM PROLETER-
SKOM BRIGADOM OBEZBEDI PRELAZ SEDME NOU DI-
VIZIJE KOD UZLUPA¹

Hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

Hitno uputite III krajišku za II proleterskom na levu **Obalu** Drine.² I proleterska da drži mostobran kod Uzlupa i ©mogući prebacivanje VII divizije i Dalmatinske brigade kod Uzlupa.³ Odmah uhvatite vezu sa VII divizijom, čiji je Štab u Bobovu. S obom krajišnici da povedu stoku. Uputite kurire Ljubi⁴ da se obezbedi od Mratinja — Trnovačkog Jezera i Suhe.

28. V

Tito, s. r.

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—6, k. 14. Treća krajiška NOU brigada, po prebacivanju iz Sandžaka na levu obalu r. Tare noću 28/29 maja, posela je položaj © od s. Uzlupa do Šćepan Polja. Tu je ostala sve do 3 juna, kada je izvršila pokret pravcem s. Rudine — Vučevo — s. Curevo. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 123, 127, knj. 14, dok. br. 2, 62.)

³ Na mostobranu kod s. Uzlupa situacija se naglo pogoršala tokom 28 maja: neprijatelj je izbio na Zlatni Bor i vršio jak pritisak na pravcu Borje — Papkov Do. Usfed toga je Prva proleterska divizija bila prinuđena da prede preko r. Tare još u toku noći 28/29 maja, pa se Treća dalmatinska NOU brigada i Sedma NOU divizija nisu mogle izvlačiti preko Uzlupa, već su bile primorane da se prebaci kod s. Tepaca na prelazamia kod s. Burđevića Tare, s. Lever Tare i s. Tepaca (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 2S—2, k. 6—I). U vezi s tim, Vrhovni komandant je preko Štaba **Prve** proleterske divizije naredio Trećoj dalmatinskoj NOU brigadi da se prebaci kod s. Tepaca, ali joj ovo naređenje nije preneseno. Štab Prve divizije je obavestio Vrhovni štab o tome, predlažući da se naređenje Trećoj dalmatinskoj brigadi prenese preko Štaba Sedme NOU divizije. (Opširnije o tome vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 27—2, k. 6—I.)

⁴ Ljubodrag Đurić, komandant Druge proleterske brigade

BR. 231

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MAJA 1943 STABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA SE KOD UZLUPA PREBACI S JEDINICAMA NA
LEVU OBALU TARE¹

Hitno

STABU VII DIVIZIJE

Odmah krenite sa vašim brigadama i III dalmatinskom prema Uzlupu, sa zadatkom da se prebacite kod Uzlupa na levu obalu Tare. Mostobran kod Uzlupa drži I proleterska. Pokret preduzeti odmah padom mraka.² Sandžačka brigada da se prebaci kod Đurđevića Tare, Lever Tare i da odmah smeni II dalmat. brigadu, budno čuvajući prelaze kod Tepaca, Lever Tare i Đurđevića Tare. Po ovome odmah postupiti. Sobom povesti što više stoke. Sandžačka sutra do zore da bude na levoj obali Tare.

Tito, s. r.

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—2, k. 6—I. Dokumentat je bez datuma, ali se iz sadržine može videti da je pisan 28 maja 1943, verovatno u prvoj polovini dana.

² Istog je dana, u 14 časova, zamenik načelnika Vrhovnog štaba ponovio slično naređenje (vidi dok. br. 229), ali je, nešto kasnije, Vrhovni komandant izdao dopunsko naređenje kojim se menja pravac otstupanja i mesto prelaza Sedme NOU divizije (vidi dok. br. 231).

BR. 232

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MAJA 1943 STABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE DA OBEZBEDI STO SIRI MOSTOBRAN KOD
UZLUPA I ODRŽAVA ČVRSTU VEZU SA SEDMOM NOU
DIVIZIJOM¹

Hitno

STABU I DIVIZIJE

Situaciju kod Jakšića ne poznajemo.² Zašto niste u vezi sa Jakšićem? Javite nam situaciju kod Ljuba.³ Kod Uzlupa osigurajte što širi mostobran. Sa Jakšićem održavajte najtešnju vezu i koordinaciju dejstva.

28. V

Tito, s. r.

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—6, k. 14. Stab Prve proleterske divizije je ovu depešu primio istog dana u 15,15 časova (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/18—10, k. 706).

² Na sektoru Sedme NOU divizije neprijatelj je u toku 27 maja, kod Graca dobio pojačanje i ponovo prodro do Popovog Dola. U toku 28 maja divizija »Taurinense« je izbila južno od Pljevalja a desno krilo grupe »Ludviger« na Crni Vrh, deloči divizije »Venecija« bili su u rejonu Bara, dok je 61 bugarski puk dejstvovao severozapadno od Šahovića, preko Stožera, na levom krilu grupe »Ludviger«. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 129, 268, 269, 270, 272.)

³ Odnosi se na situaciju kod Druge proleterske brigade koja se 28 maja nalazila u dolini r. Sutjeske, od s. Cureva do s. Tjenitišta.

JEDENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOSTA

dana 28. V 1943 god.
časova 14 čas

VBIHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU VII DIVIZIJE

Ništa nas ne izveštavate o situaciji i pored nekoliko naših naređenja da nas redovno o svakoj promeni izveštavate. Snosite punu odgovornost za takvo shvatanje i postupanje u ovim ozbiljnim časovima naše borbe.

Odmah čim primite ovo naređenje izvestite nas u sledećem:

- 1) Na kojim ste položajima sa vašim jedinicama.
- 2) Da li ste i gde vodili borbe poslednja dva dana.
- 3) Rezultat borbi kod Graca i Popovog Dola.
- 4) Da li nepr. vrši neke ispade iz Pljevalja.

5) **Sta je sa nemačkom kolonom koja je napadala ka Maoču i Podkrajcima.**

6) **Sta su dalje namere neprijatelja.**

7) **O stanju vaših jedinica kao i o stanju III dalmatinske brigade posebno.**

Kao što smo vam javili radio-depešom, vaš je *zadatak*: a) Da zatvarate pravce ka Slatini — Bobovu i Lever — Đurđevića Tari.

b) U tom cilju vi treba da držite položaje: Popov Do — Vrba — Zahum — Kakmuža — Kosanica — Đurđevića Tara, sa težištem odbrane na svome levom> krilu, tj. prema severu.

c) Najtešnju vezu morate držati sa I divizijom kod Celebića i stalno se obaveštavati o stanju kod nje. Verovatno je da ćete se vi sa brigadama VII div. i III dalmat. br. u jednoj teškoj situaciji

skog i ^ & I k t S * 0 ^ ^ r n i _ 2 n a l a z i s e u

Istori-

Treba da piše: Lever Tari - Đurđevića Tari.

baciti kod Uzlupa, — zato morate biti upoznati sa stanjem Celebića i redovno biti u vezi sa I divizijom.³ Prelaze na Tari kod Tepaca, Lever Tare — budno čuvati po aku cenu.

Obratnom poštom pošaljite nam izveštaj o situaciji — *zvezno**

S. F. S. N.

Za Vrhovni štab
Terzić

BR. 230

**JEDENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
"GA TITA OD 28 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
DIVIZIJE DA SVE SVOJE JEDINICE PREBACI SA FO-
SKOG SEKTORA NA LEVU OBALU TARE I OSIGURA
^PRELAZE NA NJOJ OD UZLUPA DO SCEPAN POLJA¹**

Hitno

I DIVIZIJA

Odmah prebacite I proletersku, III krajišku i III dalmatinsku na levu obalu Tare — na Uzlup.² Po završenom prebacivanju ostaviti na liniji Šćepan Polje — Uzlup 1 bataljon I proleterske i 2 bataljona III dalmatinske a sve ostale snage treba prebacivati na levu obalu Drine na mostu kod D. Kruva.³ VII banijska divizija prebaciće se kod Tepaca.

28. V

Tito, s.r.

³ Usled izmenjene situacije, Sedma NOU divizija se nije povlačila tim pravcem (vidi primedbu 3 uz dok. br. 126), već je 29 aprila, u podne, otpočela organizovano povlačenje i prebacivanje svojih snaga iz Sandžaka na levu obalu r. Tare, na prelazima kod s. Tepaca, ever Tare i Đurđevića Tare.

⁴ O situaciji, rasporedu snaga i borbenim dejstvima Sedme NOU divizije, od 16 maja (dana dolaska na pljevaljski sektor) do 29 maja 1943, vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 129.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod' reg. br. 10—6, k. 14.

² Usled nepovoljnog razvoja situacije, Treća dalmatinska NOU brigada nije se mogla prebaciti na tom pravcu, nego kod s. Tepaca, zajedno s jedinicama Sedme NOU divizije.

³ Na liniji s. Uzlup — Šćepan Polje zadržana je Treća krajiška NOU brigada, a cela Prva proleterska brigada, odmah po prebacivanju, upućena je na Vučevo i, dalje, u pravcu r. Sutjeske (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 123, 127).

BR. 231

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA SE HITNO PREBACI NA LEVU OBALU TARE
KOD TEPACA I SMENI DRUGU DALMATINSKU NOU BRI-
GADU U NJEGOVUDI¹

Hitno

ŠTABU VII DIVIZIJE

Sa vaše tri brigade *hitno* se prebacite na levu obalu Tare kod Tepaca. III dalmatinska prebaciće se kod Uzlupa.² Sandžačka da se prebaci kod Đurđevića i Lever Tare sa zadatkom da odmah smeni II dalmatinsku, čiji je štab U Njegovođu. Po završenom prebacivanju krenuće³ sa Vaše tri brigade preko Štulca i Nedajna za Rudine. Po'ovOmĆ postupiti najhitnije.

Tito, s. r.

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—6, k. 14.

Dokumenat je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 28 maja 1943, posle podne.

² I Treća dalmatinska NOU brigada se prebacila na levu obalu r. Tare kod s. Tepaca, s jedinicama Sedme NOU divizije (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 27—2, k. 6—I).

³ Odnosi se na Treću proletersku (sandžačku) brigadu.

BR. 232

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTA-
teA NOV I POJ OD 28 MAJA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DI-
VIZIJE DA ZATVORI PRAVCE GACKO — PIVSKI KRSTAC
GACKO — MRATINJE GRUPJUĆI SNAGE NA PROSTO-
RU PLUZINE — GORANSKO¹

Hitno

ŠTABU III DIVIZIJE

Pravac ka Krstaču i Mratinju zatvoriti po svaku cenu.² rupisati vaše glavne snage na prostoru Plužine — Miloševići bezuslovno sprečiti nadiranje, neprijatelja ka Krstaču i Jaruku.³ Ako je nemoguće da se prebacite ponovo kod Krstača, da se prebacite preko Barnog Dola na Mratinje gde postoji st i onda upraviti sve te snage na pravac ka Plužinama i loševićima.

28. V

¹ Original, pisan običnom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—6, k. 14.

Dokumenat je bez potpisa. Rukopis je zamenika načelnika Vrhovnog štaba Velimira Terzića.

² Neprijatelj je iz rejona Gacka i Avtovca prodirao jakim snagama ka Pivskoj Zupi i ugrožavao prelaze na levu obalu r. Pive kod s. Krstača i s. Mratinja. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 124 i 266.)

³ Odnosi se na katun Javorak (Pivski), preko koga vodi konjska staza od s. Miloševioa za s. Mratinje.

BR. 233

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. MAJA 1943. « ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE U A S P O T O ZAJA MRAIINJE — TRNOVACKO JEZERO SPRECI NEPRIJATELJU NADIRANJE KA VUCEVU I SU TJESCI¹

28-V-43 god. 17 h

Od V. Š.

ševa Si pre- o i V a n j U v a š i h s n a g a P r e k o P i v e k o d K r u -
Preko Vučeva uputiti na Mratinje, Trnovačko Jezero
(i Suhu) sa zadatkom da se zatvore svi pravci i spreči neprija-
telju nadiranje ka Vučevu i Sutjeski nepnja-

viti i l S r d f n i r I t f r T d . ^{1 1 3} ^ ^ ^ ^ o d m a h

Radite brzo i energično.²

II

VII Divizija prebaciće se kod Tepaca.

BR. 234

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
JGA TITA OD 29. MAJA 1943. ŠTABU PRVOG BOSAN-
OG NOU KORPUSA DA HITNO SADEJSTVUJE JEDINI-
IA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTA-
BA PRI PROBOJU IZ OKRUŽENJA¹

1.

G. S. H.

Predajte za Bos. korpus, ako imate vezu, slijedeću de-
šu:

»Javljajte se preko Glav. štaba Hrvatske, jer vas ne
"emo. Ako je Košta prešao preko pruge, neka hitno krene
a Rogatici i Goraždu.³ U slučaju da nije prešao, onda neka
krene preko Fojnice za Igman prema Trnovu i Kalino-
•⁸ Ovo izvršite pod svaku cijenu jer se nalazimo u teškoj
aciji. Protiv nas su Ovdje snage Njemaca iz Hrvatske i iz
idne Bosne: 718 divizija (118 lovačka divizija) Vražja divi-
i, 6 hrvatskih pukova⁴ i druge njemačke i hrvatske jedinice,
tervencija vaša hitno potrebna.«

29. V. 1942

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu isto-
riskog instituta JNA, pod reg. br. 1—2, k. ©—I.

² Vrhovni štab NOV i POJ naredio je, još 21. maja, Prvom bosan-
skom NOU korpusu da sadejstvuje Glavnoj operativnoj grupi na prav-
cu Rogatica — Goražde (vidi dok. br. 20®). Noću 26/27. maja Peta
(krajiška) NOU divizija je pokušala da forsira r. Bosnu i uspostavi sa-
dejstvo, ali se pokušaj završio bezuspešno. •

® Vrhovni komandant NOV i POJ je orijentisao na taj pravac
Petu NOU diviziju zbog toga što je 29. maja doneo konačnu odluku o
'proboju Glavne operativne grupe preko r. Sutjeske. On je u tom cilju
ponovo objedinio Drugu proletersku, Majevičku i Šestu istočnobosansku
NOU brigadu pod komandom Štaba Druge proleterske brigade, sa za-
datkom da očiste dolinu Sutjeske i izbiju na liniju s. Suha — Vrbnica
— Zakmur — Trbušće, a Prvoj proleterskoj diviziji naredio da organi-
zuje odbranu r. Tare i r. Drine i spreči izbijanje nemačkih snaga, sa
severa i juga, na Vučevo i u dolinu Sutjeske. Time bi se omogućilo
izvlačenje Druge proleterske, Sedme i Treće NOU divizije na levu
obalu Pive i Tare, a dalje, preko Vučeva, u pravcu Prve proleterske
divizije.

⁴ Verovatno se odnosi na pukove iz 369. legionarske divizije (tri
pešadiska i jedan artiljeriski) i iz Četvrte domobranske lovačke brigade
(dva pešadiska).

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29 MAJA 1943 ŠTABU DRUGE PROLETERSKE BRIGADE DA ŠTO PRE STVORI MOSTOBRAN NA LEVOJ OBALI SUTJESKE I USPOSTAVI VEZU S JEDINICAMA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE¹

Hitno

ŠTABU II PROLETERSKE BRIGADE

Hitno odgovorite da li ste izbili na prostor Vučevo — Suha — Zakmur — Trbušće — Drina. Ako niste, nastojte da što pre izbijete i stvorite nam što širi mostobran.² Sinoć tamo na levu obalu Pive i Drine uputili I proletersku i III krajišku brigadu sa zadatkom da zatvore pravce koji od Mratinja, Trnovačkog Jezera i Suhe vode ka Vučevu i Sutjesci.³ Uspostavite vezu sa njima i koordinirajte rad, one će vam štititi leđa. Majevička i VI pod vašu komandu.⁴

¹ Prepis kopije originala, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4/1—7, k. 14. Na dokumentu nema datuma i potpisa, ali se iz sadržine vidi da je pisan 29 maja 1943.

² Toga dana se Druga proleterska brigada nalazila na desnoj obali r. Sutjeske, od s. Čureva do s. Suhe, dok su levu obalu, od s. Tjentišta do ušća u r. Drinu, poseli i organizovali za odbranu dva bataljona 738 puka 118 nemačke lovačke divizije.

³ Vidi dok. br. 233. Te pravce je zatvarala Prva proleterska brigada, dok je Treća krajiška NOU brigada ostala i dalje na liniji s. Uz-lup — Šćepan Polje, da organizuje odbranu i onemogući neprijatelju prelaz preko r. Tare (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 127).

⁴ Šesta istočnobosanska i Prva majevička NOU brigada su 29 maja vodile borbe na Vučevu i kod s. Čureva protiv delova 738 puka 118 nemačke divizije (vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 137).

"OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JUGA TITA OD 29 MAJA 1943 ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE O SASTAVU SNAGA UPUĆENIH ZA STVARANJE MOSTOBRANA NA LEVOJ OBALI SUTJESKE I O OBEZBEĐENJU LEVOG BOKA JEDINICA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹

Hitno

ŠTABU III DIVIZIJE

Na levoj obali Pive i Drine nalazi se II proleterska, Majevička i VI bos. brigada sa zadatkom stvaranja mostobrana: Vučevo — Suha — Vrbnica — Zakmur — Trbušće. Tamo, na TOrobalu ovih reka, upućene su danas I prolet. i III krajiška brigada sa zadatkom da zatvore pravce od Vučeva, Trnovačkog jezera i Suhe ka Vučevu.² Javite situaciju.³ Osigurajte sa Samom⁴ telefonsku vezu.

Tito, s.r.

29. V

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—6, k. 14.

² Naređenje za stvaranje mostobrana na levoj obali Sutjeske objavljeno je kao dok. br. 233, a naređenje za obezbeđenje levog boka Glavne operativne grupe — kao dok. br. 235.

³ Zahtev da se Vrhovni štab hitno obavesti o situaciji upućen je i štabovima Prve i Druge proleterske divizije (vidi zabeležku na "poldini depeše Treće NOU divizije primljene u Vrhovnom štabu 29 maja — Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 36—17, k. 14—A).

⁴ Šava Kovačević, tada komandant Pete crnogorske NOU brigade, narodni heroj. Ta brigada je 20 maja vodila borbe na desnoj obali r. Komarnice (severozapadno od Šavnika).

S ^ ^ S S ² VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I Por
TARE¹

Hitno

STABU VII DIVIZIJE

Izvestite jeste li se prebacili preko Tare.² Pohitajte da se prebacite što pre jer možete doći u opasnost od nepr. koji od Savnika nadire ka Zabljaku.³

30. V

Tito, s. r.

JAREBENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTA-
NOV I POJ OD 30 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DI-
DA UBRZA POKRET SVOJIH JEDINICA U PRAV-
PROBOJA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG
ŠTABA¹

Hitno

ŠTABU VII DIVIZIJE

•Ubrzajte pokret vaših jedinica. Sa vama neka odmah le — istim pravcem — i III dalmatinska sa jednim bata-
onom iz I proleterske.² III dalmatinska čim stigne na Rudine
svija se pod komandu I divizije. Naredili smo evakuaciju
lesnika i ranjenika iz [s.] Crne Gore za sela Šarići — Babici.³
ivljajte često.

30. V

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—6, k. 14.

² Sedma NOU divizija prebacila se preko r. Tare u toku 20 i 30 maja (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 21—12, k. 815, reg. br. 1/i&—15, k. 706).

³ Situacija u zoni dejstva Treće NOU divizije, na pravcu Nikšić — Savnik, bila je sledeća: Sedma SS divizija »Princ Eugen« je zauzela Savnik, izbila na r. Komarnicu i ovladala dolinom Tušinje, gde se povezala sa Prvom brdskom divizijom, a italijanska divizija »Ferara« nastupala je ka frontu Savnik — Bare (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 20, 21, 23).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—6, k. 14. Dokumentat je bez potpisa; rukopis je zamenika načelnika Vrhovnog štaba Velimira Terzića.

² Odnosi se na četvrti bataljon Prve proleterske brigade.

³ Redakcija nije uspela pronaći to naređenje. Ono je bilo upućeno preko Sedme NOU divizije (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 24—7, k. 13).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POT
DRUGAR TITA OD 30 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOTT TS
IJZIJE DA DELOM SNAGA ZATVORI PRAVCE KOJI IZ
DOLINE REKE TARE IZVODE PREKO PREVOJA NTTRMT
TORA I SELA NEDAJNA I NIKOVIĆA NA P?VSKU^A
NINU¹

Hitno

ŠTABU VII DIVIZIJE

^u J f Y ^ ^ g a d u odredite da posedne levu obalu
Sušice i to [planinske] prelaze: Dobri. Do—Todorov Do, zatim
Susicko Jezero — Nedajno, sa glavninom u Nedajnu i jednom
pobočnicom na Preseci, severoistočno od Nikovića²
2) Potvrđujemo promene u XVI brigadi.

lito, s. r.

>ENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTA-
NOV I POJ OD 30 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLE-
EE DIVIZIJE DA MOST NA PIVI KOD DONJEG
IUŠEVA OSPOSOBI ZA NOĆNI TRANSPORT I DA ŠTA-
DRUGE PROLETERSKE BRIGADE PRENESE DIREK-
ZA RAD GRUPE BRIGADA POD NJEGOVOM KO-
MANDOM¹

Hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

1) Nastojte da se opravi most kod D. Kruševa za saobra-
toću.² Kod Mratinja most usposobljen za konjski saobra-
Na pravcu Plužine — Štirno — Javorak naše tri brigade
Je borbu sa neprijateljem kod sela Brljeva.⁸

2) Izvestite Ljuba da sa tri brigade koje ima na raspolo-
sju, i uz sadejstvo I proleterske, odbaci neprijatelja na levu
ilu Sutjeske, upravljajući težište napada preko Tjentišta ka
snici.^{4 v}

3) Naredite Karanu⁵ da pazi na staze Đefnska Luka i
lje, koje vode od kanjona Tare ka Pivi.

4) Naredili [smo] Jakšiću da ostavi jednu brigadu na le-
»j obali Sušice da zatvara prelaze preko Nedajna i Dobrog
>la, sa 1 pobočnicom na Preseci — severoistočno od Nikovića.®
dalmatinskoj naređeno da krene za Rudine — pod vašu ko-
landu.⁷

30. V

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu
;. Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—2, k. 6—I. Dokumentat je bez
[potpisa; rukopis je zamenika načelnika Vrhovnog Štaba.

² Most je bio bombardovanjem iz vazduha onesposobljen za prelaz
[konja (vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, dok. reg. br. 27—2, k. 6—I).

⁵ Tamo su vodile borbu Četvrta proleterska (crnogorska), Deseta
, hercegovačka i Sedma krajiška NOU brigada. Opširnije o tim borbama
vidi tom III, knj. 5, dok. br. 23; Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg.
br. 1/22—15, k. 706.

* U toku 29 i 30 maja nemačka grupa »Anaker« je odbačena s
Vučeva i Dragoš Sedla na levu obalu Sutjeske (vidi Arhiv Istoriskog
instituta JNA, reg. br. 1/20—15 i 1/21—15, k. 706).

⁸ Nikola Karanović. Tada je bio komandant Treće krajiške NOU
brigade.

« Vidi dok. br. 239.

⁷ Odnosi se na Treću dalmatinsku NOU brigadu (vidi dok. br. 238)

i s t o ^ o ? ^

nalazi se u Arhivu

| i | s M M | i
br! 243 f ^ o i ^ f , ^ 1 3 JNA, ^ I šli'- ti

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 MAJA 1943 STABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA PRIKUPI JEDINICE I STO PRE IZBIJE U RU-
DINE NA PIVSKOJ PLANINI¹**

STABU VII DIVIZIJE

Vi treba da budete 2. VI do mraka u Rudinama. Kad ste već u pokretu ka Sušičkom Jezeru, onda vam do Rudina treba maksimum 2 dana od danas. Nastojte da svakako budete 2. VI na Rudinama.

30. V

Tito, s. r.

Teleg. 96 ponovi 20—70.²

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—6, k. 14.

² Dopisano mastilom, latinicom. Verovatno je trebalo ponoviti jedan od prethodnih radiograma, upućenih 30 maja štabu Sedme NOU divizije (vidi dok. br. 238 i 239).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 31 MAJA 1943 STABU DRUGE PROLE-
TARSKOJ DIVIZIJE DA BRZO I ENERGIČNO NASTUPA
PREKO VUCEVA U PRAVCU SUTJESKE¹**

STABU II DIVIZIJE

Javite odmah situaciju: rezultat borbi kod Stirna.² Javite oje ste jedinice prebacili na levu obalu Pive.³ Zašto je toliko kasnila II dalmatinska? Radite brzo i energično, vreme ne ia. II prolet. brigada drži Suhu.

31. V

Tito, s. r.

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—6, k. 14.

² U borbama vođenim 30 i 31 maja 1943 na Javorku (Pivskom) i Katinom Kuku, Deseta (hercegovačka) i Sedma krajiška NOU brigada su delove nemačke 118 lovačke divizije odbacile ka katunu Stirnu i s. Brljevu (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 23).

³ Od jedinica Druge proletarske divizije, na levoj obali r. Pive, na prostoru katun Stirno — s. Brljevo, nalazile su se tog dana Četvrta proletarska (crnogorska) i Sedma krajiška NOU brigada (koja je privremeno bila u njenom sastavu); Druga dalmatinska NOU brigada je maršovala od Njegove ka s. Mratnju.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 31 MAJA 1943 STABU SEDME NOU DI-
VIZIJE DA SMENI TREĆU KRAJIŠKU NOU BRIGADU I
ORGANIZUJE ODBRANU REKE TARE NA OTSEKU UZ-
LUP — ŠĆEPAN POLJE¹**

Hitno

ŠTABU VII DIVIZIJE

Ubrzajte pokret. Vašu VII brigadu rasporedili smo na levoj obali Sušice. Vi sa VIII i XVI brigadom imate zadatak da posednete Taru od Uzlupa do Šćeoan Polja smenjujući III krajišku.² Važne tačke za odbranu su Uzlup, Šćepan Polje i D. Kruševo, na kojima izraditi bunkere sa automat, oruđima. Tok reke neprekidno izviđati i patrolirati. Vaše rezerve držati kod Rudina i Šćepan Polja. Sve dobro maskirati. Vaše mesto na Rudinama. Ovaj položaj poseti 1-V do 24 časa, neizostavno, pošto III krajiška hitno odlazi na levu obalu Drine. III dalmat. odmah uputiti preko Rudina na levu obalu Drine — pod komandu I divizije.³

31. V

Tito, s.r.

P

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—6, k. 14.

² Smena je izvršena noću 2/3 m'aja 1943 (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 62).

³ Treća dalmatinska NOU brigada je stigla na levu obalu Drine 3 juna i na položajima južno od s. Čureva smenila Šestu istočnobosansku NOU brigadu.

**ifAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 31 MAJA
»43 STABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA RAZBI-
& NEPRIJATELJSKE SNAGE NA OTSEKU PLUZINE, JA-
?ORAK, MRATINJE I OBEZBEDI NASTUPANJE JEDINI-
CA TREĆE NOU DIVIZIJE PRAVCEM PLUZINE — STAB-
NA — IZGORI — GRAB¹**

ŠTABU II PROL. DIV.

Sa Četvrtom crnogorskom, Sedmom krajiškom, Hercegovičkom i Drugom dalmatinskom razbiti neprijatelja koji naire pravcem Plužine, Javorak, Mratinje i odbaciti ga što dalje I jugozapadu, oslobađajući pravac Krstac, Plužine, Miloše-tići, Stabna, Izgori, Grab.²

f ~

(V. Š.)

rim. 31-V-43 12,17 (Kneževići)

Pavle

I

Nastavak

[' Ovu akciju preduzeti što pre, ne čekajući Drugu dalma-tinsku koja je u pokretu. Radite brzo i energično.

(V. Š. — bez potpisa)

^Primljeno (Kneževići)

| 31-V-43 12,17

Pavle

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—15/9, k. 731.

² Napad je počeo istoga dana oko 19 časova. Borbe su nastavljene u toku noći i sutradan, 1 juna. Neprijatelj je bio razbijen i odbačen na desnu obalu r. Vrbniče?, ali je u toku noći 1/2 juna privukao znatna pojačanja i u borbama 2 juna ponovo potisnuo delove Druge proleterske i Treće NOU divizije i zatvorio pravac s. Grab — s. Izgori — s. Stabna (vidi tom III, knj. 5, dok. br. 22). Jedinici pravac za povlačenje Centralne bolnice Vrhovnog štaba i jedinica zatečenih na međurečju Pive i Tare bio je onaj preko Mratinja i Vučeva, pa ga je trebalo uporno braniti.

DOPUNSKO NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31 MAJA 1943 ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE DA OTSUDNO BRANI PRELAZE PREKO TARE NA OTSEKU UZLUP — ŠĆEPAN POLJE¹

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO - OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

Dana 31. V. 1943 god.
u 11 čas.

ŠTABU VII DIVIZIJE

Najhitnije postupite po sledećem:

1) Hitno sa VIII i XVI brigadom smenite III krajišku na sektoru Uzlup — Šćepan Polje, sa zadatkom da otsudno, *po svaku cenu* branite rečni tok Tare, obraćajući naročitu pažnju na Uzlup i na Šćepan Polje. Na ove dve tačke izraditi jake bunkere za aut. oruđa a osmatračka odeljenja sa puškomitraljezima držati ukopana pored *same vode*, da se ne bi neko od nepr. vojnika prevezao bilo gumenim čamcima ili splavom.

Takođe na staze koje vode iz kanjona Tare istočno — uzvodno od Uzlupa — obratiti pažnju i postaviti ukopane zasede.

Vašu rezervu držati u dve grupe kod Rudina i Šćepan Polja maskirano, spremne da brzo intervenišu.

Vaše mesto na Rudinama.

Vaša VII brigada pod vašom komandom drži levu obalu Sušice.

2) Odmah saopštite — po najboljim kuririma — IV bataljonu I proleterske brigade i III dalmatinskoj brigadi da se krenu za Barni Do i da pređu Pivu na mostu kod Mratinja a zatim da produže pokret za Vučevo i stupe u vezu sa Štabom I divizije, koji se tamo nalazi. Ovo uradite bezuslovno. Most kod D. Kruševa na Pivi neupotrebljiv za konje, ali pešaci mogu prelaziti. Most kod Mratinja upotrebljiv i za pešake i sve *vrste stoke* — *komore*.

3) Situacija kod susednih jedinica:

— na jugu naši su razbili nepr. kolonu kod Javorka i zauzeli štirno — Katin Kuk;

— na zapadu drže Vučevo i Suhu.

S. F. S. N.

Za V. Š.
Terzić

**EDENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
UGA TITA OD 31 MAJA 1943 ŠTABU PRVE PROLESKE
DIVIZIJE DA DELOM SNAGA SADEJSTVUJE
ĆOJ NOU DIVIZIJI NA PRAVCU TRNOVACKO JEZE-
RO — VOLUJAK¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

1) Naredili Jakšiću da hitno smeni Karana sa 2 brigade, o i da Lekićev bataljon i III dalmatinsku odmah uputi preko atinja na Vučevo;² uputite im u susret vezu.

2) Hercegovačka i VII brigada³ razbile nepr. kod Javorovladale Štirnom i Katinim Kukom. Za sutra naveče primaju naši napad celokupnim snagama na tom sektoru.⁴ Vaše ejstvo preko Trnovačkog Jezera u pravcu Volujaka i manjihi lovima poželjno.

31. V

Tito, s.r.

245

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—6, k. 14.

² Vidi dok. br. 243 i 245.

* Odnosi se na Desetu hercegovačku i Sedmu krajišku NOU brigadu.

* Vfdr tom III, knj. 5, dok. br. 23.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 31 MAJA 1943 STABU OPERATIVNE
GRUPE BRIGADA DA DELOM SNAGA ZATVORI PRAVAC
ČEMERNO — TJENTISTE A GLAVNINOM SPRECL NEPRI-
JATELJU PRODOR NA DESNU OBALU SUTJESKE I U SA-
DEJSTVU S PRVOM PROLETERSKOM BRIGADOM IZVRŠI
PRODOR U PRAVCU SELA VRBNICE¹

hitno

STABU II PROLET. BRIGADE

- 1) Suhu držati po svaku cenu.
- 2) Uputite jake čete pravcem: Suha — D. Bare — G. Bare —
Dobra — Koljeno, sa zadatkom da neopaženo izbiju na polo-
žaj: Koljeno — Ninkovići i tu ostanu U zasedi u najvećoj
tajnosti.²
- 3) Morate sprečiti svaki ispad nepr. na desnu obalu Sutjeske.
- 4) Sa I proleterskom i sa vaše tri brigade preduzmite prodor
ka Vrbnici.³ Javlajte se svakog dana.

Tito, [s.r.]

¹ Original, pisan crvenom olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—6, k. 14. Dokumentat je bez datuma, ali se iz njegove sadržine vidi da je pisan 31 maja 1943.

² Štab Druge proleterske brigade, koji je tada objedinjavao pod svoju komandu Drugu proletersku, Šestu istočnobosansku i Prvu maje-
vičku NOU brigadu, uputio je na ovaj pravac Drugi bataljon Druge
proleterske brigade. Bataljon je tamo ostao sve do 6 juna, kada ga je
smenila Druga dalmatinska NOU brigada.

* Vrhovni komandant je pokušao da na ovom pravcu razbije
neprijateljske snage i proširi jedini postojeći otvor u obruču oko Glavne
operativne grupe.

Air im v AR n A KARDELJA OD MAJA 1943 O OSNOV- CTu Sv S S f O S ^ D ^ C K E BORBE NARODA JU- GOSLAVIJE¹

SLOBODA NARODA JUGOSLAVIJE I DEMOKRATSKA PRAVA NARODA — CILJ OSLOBODILAČKE BORBE NARODA JUGOSLAVIJE

!, Izjava Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije i Antifaši-
čkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije jasno i tačno
!*eđuje ciljeVe što su ih sebi postavile oslobodilačke snage
"Je učestvuju u veličanstvenoj borbi protiv okupatora.² —
e to prva izjava u kojoj su formulisane te misli. Od prvoga
a se u svim dokumentima i u literaturi, koja je zastupala
iitičku liniju Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih
•eda Jugoslavije, naglašavalo da cilj narodno-oslobodilačke
be ne može biti drugi nego da se postignu nacionalna slo-
"a i'demokratska prava kojima će se narodne mase poslu-
za to da posle izvojevanje pobeđe nad okupatorima slobodno
ede oblike svog unutrašnjeg političkog života;

' Međutim, klevetnici naše oslobodilačke borbe iskoristili
svaku priliku da oslobodilačkom pokretu naroda Jugosla-
e podmetnu drukčije ciljeve nego što ih on stvarno ima.
kušali su da narodnim masama i celom svetu objavljuju
je Narodno-oslobodilačkoj "vojsci Jugoslavije — pa i slo-
aČkom Oslobodilačkom frontu — cilj sovjetska vlast, komu-
'čki društveni poredak, diktatura proletarijata, uništenje
kve i slično. Svrha tih kleveta očigledna je. Ta, gospoda poku-
šaju u narodno-oslobodilačkoj borbi da izazovu suprotnosti
ideološkim pitanjima, na pitanjima budućeg socijalnog po-
ra itd. Jasno je da kod sve te gospode ne igra glavnu ulogu
od komunizma, već da je uzrok negde drugde. Ta go-
a dobro znaju da sadašnja oslobodilačka borba mobilize
.ovne narodne mase, da se u toj borbi narodne mase naoru-
_yaju, da se u neprestanim borbama protiv okupatora stvara
'uska narodna vojska i da je ta vojska najbolja, zaštitnica

¹ Članak je prvi put objavljen u listu »Ljudskoj pravici« (organu
JPentralnog komiteta KP Slovenije) od maja 1943. Redakcija ga prenosi
iz knjige E. JCardelja »Put nove Jugoslavije«, Beograd, Kultura, 1946,

»tr. 363—366.

Nota je krajem januara 1943 upućena vladama Saveza Sovjet-
skih Socijalističkih Republika, Velike Britanije i Sjedinjenih Američ-
kih Država (vidi tom n, knj. 7, dok. br. 162).

onih demokratskih prava naroda koja su reakcionarna vlada-juća gospoda u nekadašnjoj Jugoslaviji celo vreme uskraćivala narodnim masama. Ta demokratska prava su, međutim, glavno jemstvo da niko u budućoj Jugoslaviji neće moći voditi takvu politiku koja bi narode Jugoslavije ponovo dovela do katastrofe kakvu smo doživeli u aprilu 1941 godine. U borbi protiv tih demokratskih težnji naroda u Jugoslaviji su se protivnarodna gospoda godinama i godinama povezivala s međunarodnim fašizmom i kod njega tražila zaštitu i potporu. U borbi protiv istih demokratskih težnji ta se gospoda i danas povezuju s okupatorima, stvaraju belogardističke bande, seju po slovenačkim gradovima i selima smrt i pustoš. A to je i pravi uzrok gnusnim klevetama kojim ta gospoda obasipaju našu oslobodilačku borbu, to je povod za neprestano dokazivanje te, gospode da se Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije bori za komunizam, a ne za oslobođenje Jugoslavije. Sadržaj sadašnje borbe protivnarodnih elemenata protiv Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije uopšte i protiv Oslobodilačkog fronta slovenačkog naroda napose nije, dakle, borba između kapitalizma i komunizma, već između ogromne demokratske većine jugoslovenskih naroda i šačice fašistički orijentisane protivnarodne gospode, koja u sadašnjim prilikama samo nastavlja svoj nekadašnji antidemokratski i protivnarodni rad.

Izjava druga Tita i d-r Ivana Ribara najjasnije izražava upravo te činjenice. Izjava pred celim svetom naglašava da je cilj narodno-oslobodilačke borbe koju vode Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije — nacionalno oslobođenje naroda Jugoslavije, njihova nezavisnost, ostvarenje svih njihovih nacionalnih prava, a na drugoj strani istinski demokratska narodna prava koja jedino mogu da stvarno zajemče nezavisnost naroda. U tom smislu izvršiće se, dakle, u budućoj Jugoslaviji bitne promene u pogledu opštinskih uprava, žandarmerije i policije na čije mesto će doći organizacije koje će imati stvarno narodni karakter. Primer takvih organizacija su narodno-oslobodilački odbori koji su izrasli na oslobođenoj teritoriji. Dublje promene u socijalnom pogledu, naročito u pogledu vlasništva, narodno-oslobodilački pokret, međutim, ne izvodi i nisu ni u njegovim programima. Time u celosti otpadaju sve klevete reakcionarnih elemenata o uvođenju »kolhoza«, »komunizma« itd.

Jasno je da je priznavanje svim narodima Jugoslavije prava na samoodređenje jedno od osnovnih prava koje gore navedena izjava ističe. Priznavanje toga prava i njegovo praktično ostvarenje snagama Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije nesumnjivo je jedna od najvećih tekovina dosada-

Inje borbe naroda Jugoslavije protiv okupatora i njihovih protivnarodnih pomagača.

Komunistička partija Slovenije, koja se kao deo Komunističke partije Jugoslavije nalazi u prvim redovima oslobodilačke borbe, smatra da je to jedini pravilan put do ujedinjenja svih patriotskih snaga slovenačkog naroda i do postizanja lavnoga cilja koji smo sebi postavili u sadašnjoj borbi: do oslobođenja i ujedinjenja slovenačkog naroda. To ne znači da se komunisti odriču svog konačnog cilja, ali o svim pitanjima udućeg uređenja treba da odlučuju narodne mase kad bude postignuta potpuna nacionalna sloboda. O tim pitanjima one će na demokratski način odlučivati preko svojih predstavnik- oje će zaista slobodno izabrati, bez fašističkog nasilja. Danas e dužnost svih patriotskih snaga da napregnu sve svoje snage zajedničkoj borbi za isterivanje okupatora s našega tla.

Izjava Tito — Ribar je osnova te jedinstvenosti patriotskih snaga. U tome je njen značaj. Tu izjavu mogu da odbijaju samo neprijatelji naroda. Ona je još jedan dokaz viserotiv podmetanja koja čine neprijatelji oslobodilačke borbe aroda Jugoslavije.

Na Rogu, maja 1943 godine

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA SMENI ŠESTU ISTOČNOBOSANSKU NOU BRIGADU KOD ČUREVA I ČVRSTO DRŽI DESNU OBALU SUTJESKE, PRIKUP-LJAJUĆI SNAGE ZA PRODOR K SEVERU¹

1. VI. — 6 05

Od V. Š.

I

Odmah smenite VI Brigadu kod Čureva da bi se ista mogla što pre rokirati na pravcu Tjeitište — Vrbnica i omogućiti brzi prodor Ljubine grupe.²

II

III Dalmatinska će noću 1. stići na Vučevo.³ Dajte joj vezu. Karan će 2. noću biti na levoj obali Pive, pešake će prebaciti kod Kruševa, a konjanike kod Mratinja.⁴

III

Prikupite vaše snage na prostoru Čurevo — Popov Most i držite čvrsto desnu obalu Sutjeske.⁵ Tu se prikupite za prodiranje ka severu.

IV

Peko će napadati sa IV i II Dalmat. pravcem Izgori — Grab — Jabuka — žand. stan. Zelengora — Konjske Vode. Naši su izbili u selo Miloševići.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinloom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/24—15, k. 706.

² Šesta istočnobosanska i 'Petnaesta (Prva majevička) NOU brigada trebalo je da se prebace iz rejona s. Čureva, preko s. Mrkalja i Borovna, na s. Tjentište, da bi s Drugom proleterskom brigadom razbile neprijateljske snage na Košuru i otvorile pravac k s. Vrbnici. Međutim, brigade su na desnoj obali r. Sutjeske naišle na jače delove 118 lovačke nemačke divizije. U toku 1 juna razvile su se žestoke borbe, ali zbog nadmoćnijih neprijateljskih snaga i usled slabog sadejstva, nije se postigao uspeh. (Opširnije o tome vidi u Arhivu istoriskog instituta JNA reg. br. 3—1, k. 2015; 1/24—15, k. 706; i 1/25—15, k. 706.)

³ Treća dalmatinska NOU brigada, koja je bila pod komandom Štaba Sedme NOU divizije, stigla je na Vučevo 2 juna.

⁴ Treća krajiška NOU brigada, koja je sa tri bataljona držala položaje na levoj obali r. Tare, od Uzlupa do Šćepan Polja, a s jednim levu obalu r. Drine — od Šćepan Polja do Pustog Polja — izvršila je pokret sa ovih položaja 3 juna izjutra, pravcem: s. Rudine — Babići — r. Piva — Mratinje — Vučevo — s. Čurevo.

⁵ Prva proleterska divizija imala je tada pod svojom komandom Prvu proletersku i jfreću krajišku NOU brigadu.

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O ZADACIMA DRUGE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE I NAREĐENJE DA PRVA PROLETERSKA BRIGADA UČESTVUJE U RAZBIJANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA SUTJESCI¹

1-VI-43 god. 15 05

Od V. Š.

Naredili Peku da krene sa IV crnog, za Mratinje, preko Trnovačkog Jezera i grebena Volujaka za Grab i dalje za Jakuku i žand. st. Zelen Gora, a II dalmat. da uputi preko Suhe, D. i G. Bare za Hrčavu, odakle da dejstvuje prema Todevcu, Odnosno Vrbnici, u bok i pozadinu nepr. na Sutjeski²

II

Sa I Proleterskom potpomoći napad grupe Đurića da se eprijatelj razbije na Sutjeski i odbaci ka severu.

U ovom smislu angažujte celu I proletersku.

III

Radovan će zatvarati pravce: Plužine, Javorak, Stabna, atin Kuk.

IV

Hitno uputite poverenika za Kalinovik i Miljevinu da bi 'aznali neprijateljske namere. Prikupite što više podataka i -Uputite i borce preobučene u seljačko odijelo.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/23—15, k. 706.

² Redakcija nije uspjela pronaći ovo naređenje Štabu Druge proleterske divizije. Ta divizija se nalazila tada na levoj obali r. Pive i vodila žestoke borbe na pravcu Javorak — Stabna — Ravno.

Usled promene situacije, Četvrta (crnogorska) proleterska brigada čije dejstvovala ovde označenim pravcem, već pravcem: Vučevo — Dragoš Sedlo — Tjentište i, dalje, sa ostalim snagama Glavne operativne grupe Vrhovnog Štaba; Druga dalmatinska brigada je, pak, tek 6 juna smenila Drugi bataljon Druge proleterske brigade na položaju "Donje i Gomje Bare, ali je već idućeg dana, pod pritiskom nadmoćnijih neprijateljskih snaga, prinuđena na povlačenje pravcem Suha — Tjeotište, a potom za ostalim snagama Druge proleterske divizije.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 1 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA TREĆOJ KRAJIŠKOJ NOU BRIGADI KOJU SMENJUJU DELOVI SEDME NOU DIVIZIJE ODREDI POLOŽAJE I PRAVAC KRETANJA¹

1-VI-1943 god. 16 50

Od V. Š.

Jakšić stigao na Rudine da smeni Karana.² Javite kada i gde da dođe.

IZVEŠTAJ ŠEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 2 JUNA 1943 VRHOVNOM ŠTABU O KOLIČINI I VRŠTI LEKOVA I SANITETSKOG MATERIJALA KOJE TREBA TRAŽITI OD SAVEZNIKA ZA NARODNO OSLOBODILACKU VOJSKU¹

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
2 juna 1943
Broj 28/43

Predmet: Koje lijekove i sanitetski materijal treba tražiti od saveznika za Narodno-oslobodilačku vojsku i partizanske odrede Jugoslavije

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Za potrebe Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije treba, po mišljenju Sanitetskog ostsjeka, tra-

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/23—15, k. 706.

² Treću krajišku NOU brigadu smenili su delovi Sedme NOU divizije noću 2/3 juna 1943.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—7, k. 13.

4ti od saveznika da se avionskim putem pošalju niže navedeni sanitetski materijal, lijekovi, lijekovita dijetalna hrana i higijenske potrebštine.²

Naše traženje sanitetskog materijala daleko ne zadovoljava sadanje potrebe, a pogotovo potrebe naše vojske u najbližoj budućnosti. No, mi smo uzeli u obzir poteškoće koje imaju avioni prigodom prevoza i spuštanja tog materijala. Radi toga smo tražili samo najpotrebnije, a po hitnosti razdijelili naše traženje u tri skupine.³

p i u ^ ^ v fe^e. fct- ehu • —

A) Prva pošiljka — kao najhitnija

I Sanitetski materijal:

-1) Hidrofilne gaze	5.000 metara
2) Galicot zavoja raznih veličina	5.000 komada
3) Prvih zavoja (zavoja za pružanje prve pomoći u omotima)	10.000 komada
4) Očišćeni pamuk (vate)	40 kilograma
*5) Neočišćeni pamuk (vate)	40
-6) Staničevine (papirnata vata celuloza)	40
*1) Leukoplast — ollempastrum adhaesivum	2.000 komada a 5 m dužine, 20 cm širokih
8) Gumenih rukavica	100 pari
Končanih rukavica za kirurge	100 „
0) Toplomjera — termometara	500 komada
1) Kompletni kirurški instrumentarij za kirurške ekipe dviju divizija bez operacionog stola	
2) Hemotest za određivanje krvne grupe kod transfuzije krvi	

² Krajem maja 1943 je samo u Centralnoj bolnici i bolnicama*; inica Glavne operativne grupe bilo preko 3.500 ranjenika i bolesnika, njihov broj se povećavao usled stalnih borbi. U to vreme je naročito ka situacija bila kod ranjenika Centralne bolnice, jer, u uslovima u okruženju, jedinice Glavne operativne grupe retko su dolazile u značajnijih količina lekova i sanitetskog materijala uopšte.

Međutim situacija u pogledu sanitetskih potreba nije bila mnogo voljnija ni kod ostalih jedinica NOV i POJ, o čemu je Sanitetski otkr Vrhovnog štaba takođe vodio računa.

³ Prva pošiljka sanitetskog materijala za jedinice NOV i POJ dobijena je preko vojne misije Velike Britanije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. Taj materijal je 30 juna 1943 padobranima spušten kod Kladjaja, a sutradan ga je Sanitetski otkr Vrhovnog štaba razdelio u bolnicama jedinica NOV i POJ u istočnoj Bosni (vidi u Arhivu Istoriskog Instituta JNA dokument zaveden pod reg. br. 1/52—15, k. 706).

13) Aparati za transfuziju krvi	15 komada
14) Makaza ravnih	250 „
15) Makaza svinutih	100 „
16) Skalpela (kirurških noževa)	
razne veličine	100 „
17) Pinceta anatomskih	250 „
18) Pinceta kirurških	100 „
19) Rekord-šprica a 10 ccm	200 „
20) Igala za Rekord-šprice razne veličine i debljine	100 tuceta
21) Svile, catgut, igala za šivanje razne veličine	
22) Plosnate male kutije iz aluminija (značke za raspoznavanje umrlih)	100.000 komada

II *Lijekovi:*

1) Polyvalentne vaccine protiv trbušnog tifusa, paratyfus A i B, te dizenterije za profilaktično cijepljenje vojske	80 (osamdeset) litara
2) Besredka — vaccine protiv dizenterije	- u većim količinama
3) Serum protiv gasne gangrene	1.000 ampula
4) Iextrose 25% a 10 ccm	1.000 „
5) Cardiaca:	
a) Coffein	5 kilograma
b) Strychnin	100 grama
c) pentamethylentetrasol solutio	1 000 bočica a 15 ccm
d) Oleum camphoratum 20% a 5 ccm	1 000 ampula
e) Pulvis digitalis titrat.	1 000 grama
f) Tinctura digitalis	4 litre
g) Strophantin a 0,5 miligrama ili ouabaine	300 ampula
6) Narcotica i Anaesthetica:	
a) Aether pro narcosi	1 000 bočica a 100 ccm
b) Chloraethyl	1000 „ a 50 ccm
c) Chloroform pro narcosi	200 „ a 100 ccm
d) Novocain	1 000 grama
7) Desificientia:	
a) Sublimat-hydrargyrum bichloratum corrosivum	5 000 tableta a 1 gram
b) Lysol ili ekvivalentni preparati	50 litara

III *Ljekovita dijetalna hrana:*

1) KQndenzirano mlijeko u konzervama	veće količine
2) Cacao	u
3) Šećer	»
4) Riže	»
5) Čaj	n
6) C-vitamin tablete a 0,05 grama	2 kilograma

IV *Higijenske potrepštine:*

1) Sapun za pranje	veće količine
2) Britve	150 komada
3) mašine za šišanje	,150 „

B) *Druga pošiljka*I *Sanitetski materijal:*

1) Mastix solutio	200 bočica a 100 grama
2) Gipsani zavoji	2000 komada
3) Cijevi od kaučuka za drenažu Gumenih katetera razne veličine	100 metara
4) Stetoskopa	500 komada
5) Aparati za mjerenje krvnog pritiska tonometri	10 „
6) Aparati za mjerenje krvnog pritiska tonometri	30 komada
7) Patent udlage (šine) za fiksaciju i ekstenziju kuka, femura, ramena i humerusa adaptirane za front	veće količine
8) Stryphnon gaze	20 metara
9) Jodoform gaze	50 „
10) Peana razne veličine	200 komada
1) Rekord-šprica a 5 ccm	200 „
2) Rekord-šprica a 20 ccm	100 „
3) Kompresa za operacije	200 „
4) Ručnika	500 „
5) Ogrtača bijelih za kirurške operacije	50 „
6) Kapica bijelih za operacije	50 „
7) Pregača iz gumije ili billroth batista	50
8) Šprice iz metala sa nastavcima a 150 ccm (Alexander-šprica za ispiranje uha)	25

19) Irigatori kompletni sa gumenim cijevima i nastavcima	100 komada
20) Gumene sonde — cijevi za ispiranje želuca	100 „
21) Instrumentarij za traheotomiju sa kanilama	30 komada
22) Gumene cijevi za kompresiju ekstremiteta po Esmarchu	250 „
23) Makaze za resekciju rebra	25 „
24) Instrumentarij za punkciju pleuritčnih eksudata	25 komada
25) Stilleove makaze za rezanje gipsa	25 „

II Lijekovi:

1) Tetanusantitoxin serum u profilaktične svrhe	5000 ampula a 3000 jed.
2) Chininum hydrochloricum ili sulfuricum	10 kilograma
3) Plasmochin ili ekvivalentni preparati	veće količine
4) Acidum acetylosalicilicum	15 kilograma
5) Antipyretica, antidolorosa, spasmolytica (amydopyrin pulvis, phenacetin, morphiun hydrochloricum, atropinum sulfuricum, papaverinum hydrochloricum)	veće količine
6) Antidiarroica:	
a) Carbo animalis	10 kilograma
b) Albuminum tanicum	10 „
c) Bismuthum subnitricum	5 „
d) Opitum pulverisatum	1000 grama
e) Tincturae opii	10 litara
7) Laxantia:	
a) Oleum ricini	5 litara
b) Magnesium sulfuricum	3 kilograma
c) Natrium sulfuricum	3 „
d) Magnesiae ustae	3 „
8) Calcium gluconicum pulvis	10 kilograma
Calcium gluconicum u ampulama	1000 a 10 ccm

) C-vitamin u ampulama	1000 a 0,10 grama
) Hepar preparati u ampulama	1000
1) Glycerin	5 kilograma
) Vaselin	100 „
Sumpora	300 „
Radix ipecacuanhae pulvis	2000 grama
) Santonin tablete a 0,025 grama	10.000 tableta
16) Extractum filicis mariš	3 kilograma
7) Natrium salicylicum	3000 grama
8) Capsulae amylaceae	100.000 komada

III Higijenske potrepsline

1) Sapun za brijanje	manje kohčine
2) Četke za zube	veće količine
3) Pasta za zube	
4) Četke za ruke	50 komada

C) Treća pošiljka

I Lijekovi:

1) Diuretica	manje količine
2) Hypnotica	„
Sulfamidski preparati	veće količine
) Adrenalin u ampulama a 0,001	2000 ampula
5) B - vitamin	manje količine
0) Oleum Jecoris	100 kilograma
*1) Codein, Dionin ili ekvivalenti	manje količine
8) Hydrogenium hyperoxydatum u čvrstom stanju	
- 9) Argentum nitricum fusum	
10) Unguentum ophthalmicum flavum 1 % a 10 g	100 tuba
11) Hydrargyrum bichloratum ammoniatum	2000 grama
12) Ichthyol u tubama a 100 grama	50 tuba
*13) Klorni kreč (calcaria chlorata)	200 kg.
14) Rivanol i hipermangan	manje količine

II Ljekovita dijetalna hrana.:

1) Kondenzirano mlijeko u konzervama	< veće količine
2) Čacao	
3) Šećer	
4) Riže	

t

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 5 JUNA 1943 ŠTABU PRVOG BOSAN-
SKOG NOU KORPUSA DA ŠTO BRZE NASTUPA SVOJIM
SNAGAMA IZ SREDNJE BOSNE U PRAVCU TRNOVA RA-
DI PRIHVATA JEDINICA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE
KOJE SE PROBIJAJU IZ OKRUŽENJA¹**

Bos. Korpus.

Naređujem da se najhitnije uputite u pravcu Fojnice — Igman — Trnovo. Bez naročite potrebe borbe usput ne primati. Krećite noću da ne otkrijete pravac. Prugu forsirajte prema vašem nahođenju — možda kod Pazarića. Vi ste pomoć našim jedinicama koje se probijaju. Po mogućnosti naredite još nekim vašim jedinicama u centr. Bosni da krenu za vama. Ovom naređenju nema odlaganja.²

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—6, k. 14.

Dokumenat je bez datuma; pisan je 5 juna 1953.

² O radu Pete divizije Prvog bosanskog NOU korpusa u vezi s ovim naređenjem vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 19 i 88.

**IAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
OD 5 JUNA 1943 ŠTABU DRUGOG BOSANSKOG NOU KOR-
PUSA DA UPUTI JEDNU LAKO POKRETLJIVU TAKTIČ-
KU GRUPU U REJON IVAN SEDLA, PRESEČE ZELEZNIC-
KU PRUGU SARAJEVO — MOSTAR I OLAKŠA NASTUPA-
NJE DELA SNAGA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE VR-
HOVNOG ŠTABA U PRAVCU SREDNJE BOSNE¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ

Br. službeno

| dne 5 juna 1943 godine.

Strogo povjerljivo.

298

ŠTABU II BOSANSKOG NOU KORPUSA

na položaju

1) V NOU divizija (I i IV KNOU brigada) hitno kreće em Zijamet — Fojnica — Kreševo — Igman za prihvat jesnih naših djelova koji se probijaju iz oblasti Kalinovika. nage V NOU divizije biće 13. t. mj. u Zijametu, odakle će itaviti pokret navedenim pravcem.²

2) Iz sastava vašeg KorpUSA uputite jednu lako pokret-ivu udarnu grupu na sektor Bitovnja planina — južni ogranci. grupa treba da se prikupi u selima Gobelovina, Stojkovići, obić, Trešnjevica, Repovci. Sa ove prostorije mora priteći omoć delovima koji bi se eventualno prebacivali preko pruge predelu Ivan Sedla, tj. južnije ili sjevernije od ovog Sedla.

3) Grupa V NOU divizije biće po svoj prilici oko 20. t.mj. ha sektoru Kreševo — ili južno od ovoga. Prema tome, vaša grupa u navedenim selima treba da bude do 20. t.mj. Po do-lasku u navedena sela treba uputiti jednu izviđačku četU prav-cem Stojkovići — Bitovnja — Visočica — Kreševo za vezu sa V Divizijom. Ta četa treba da se obazrivo kreće i da se na pogodan način obavještava o prisustvu i prolasku partizan-skih snaga na tom sektoru. Uopšte cela grupa treba da razvije veliku izviđačku djelatnost i da pomogne naše partizanske

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Jstorskog instituta JNA, pod reg. br. 1/2—3, k. 456.

² Peta krajiška NOTf divizija (bez Sedme krajiške NOU brigade) vodila je tih daha borbe protiv jakih četničkih i ustaških snaga u sred-fljoj Bosni. O pokretu i dejstvima te divizije označenim pravcem i, dalje, na pravcu prema istočnoj Bosni vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 19, 26, 85 i 88.

grupe koje se budu probijale preko pruge. Napominjemo, da će vjerovatno probijanje tih snaga biti na sektoru Hadžići — Pazarić. Prema tome uloga te grupe bi bila, da na sektoru Ivan Sedla preseče prugu, obezbedi južno krilo i neposredno potpomogne prolazeće trupe. U slučaju da neprijatelj za vrijeme prolaska naših snaga pokuša sa ispadima preko Bitovnje u sjevernom pravcu, onda te napade treba pod svaku cijenu suzbiti. Svakako ta grupa treba da bude vrlo budna i sa puno inicijative. Tek tako u jednoj vremenski neodređenoj situaciji moći će izvršiti zadatak, koji se sastoji u tome, da pritekne u pomoć gdje to bude potrebno. Grupa V Divizije izbiće na mostarsku prugu između 21. i 25. ov.mj. i to na sektoru Hadžići — Ormanj Planina. Prema ovome treba i vaša grupa da vremenski usaglasi dejstvo, s tim što nije potrebno da vaša grupa bez potrebe izbije na prugu.

Obavještajni punkt vaše grupe mora se stalno nalaziti u s. Stojkovići, gdje ćemo toj grupi slati izvještaje i naređenja. Ta grupa biće privremeno podčinjena Štabu V NOU divizije, s tim što će raditi u duhu ove direktive, ne čekajući izlišna naređenja od štaba V Divizije. Ako ta grupa uhvati vezu sa našim djelovima koji se probijaju k zapadu, onda neka im izađe u susret i postupi po naređenju komandanta jedinica koje se probijaju. Po mjestima borbe moći će se ocijeniti mjesto probijanja naših jedinica.

Ova grupa može biti sastavljena od snaga VI i X [K]NOU brigade. Komandant ove grupe treba da bude drug Petar Vojnović. Ova grupa ne treba da primi borbu, sem ako na istu ne bude prinuđena. Jačina grupe treba da bude 700—800 boraca.³

4) IX KNOU brigada upućuje se u sastav X NOU divizije, s tim što će posle našeg prolaska uputiti jedan bataljon na sektor Rostovo — šebešić. Taj bataljon treba da posluži za vezu i eventualni prihvata naših ranjenika.⁴

5) Raspored ostalih vaših snaga treba da bude takav da svakog momenta možete priteći u pomoć upućenim snagama k mostarskoj pruzi. To znači da glavnina vaših snaga treba da bude na sektoru Glamoč — Bugojno — Mrkonjić.

6) Pravac kretanja vašoj grupj vi odredite. Najbolje je da se prebaci između Gornjeg Vakufa i Prozora.

³ U sastav ove taktičke grupe su ušli Drugi i Četvrti bataljon Šeste krajiške NOU brigade 1 Janjski bataljon Devete krajiške NOU brigade. (Opširnije o jačini, sastavu, pravcu dejstva i naimenovanju Štaba ove grupe vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 22.)

⁴ Deseta krajiška NOU divizija operisala je tada na prostoriji Jajce — Glamoč — Livno — Prozor — Gornji Vakuf — Travnik (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 1).

7) U slučaju da se jedinice V Divizije probiju preko pruge k Trnovu i Kalinoviku, vaša grupa treba da ostane na sektoru Bitovnje za eventualni naš prihvata preko pruge. Napominjemo da bi u tom slučaju glavni prihvata bio na sektoru Hadžići — Ormanj Planina. Dakle, vaša grupa bi se pomjerila nešto sjevernije.

8) Ovo naređenje izvršiti neodložno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
Arso R. Jovanović

P. s.

1) Ako je drug Petar Vojnović bolestan, onda odrediti drugog komandanta.

2) U Centralnoj Bosni ostaje XII NOU divizija, kojoj je privremeno dodijeljena i II IJrigada iz sastava V NOU divizije. Sve jedinice XII Divizije su na svojim predviđenim mjestima. JI probijanju V KNOU brigada imala je velike uspjehe kod Klačnice i Prnjavora, razbivši četničko-ustaško-njemačke kolone i zaplijenivši, između ostalog ratnog materijala, i tri haubice.

3) Dobro bi bilo da nam do 13. t.mj., tj. po prelasku naših snaga preko Komara dostavite izvještaj o upućivanju vaše igrupe, novostima kod vas, kao i jačini neprijateljskih garnizona iha sektoru koji nas interesuje.

4) Trebaće nam drug Hotić,⁵ zato nam ga uputite na pravac našeg kretanja kako bi nam se stavio na raspoloženje negdje oko Zijameta.

5) Potrebno je iz Grmeča prebaciti veće količine hrane negdje oko Prekaje, kao i na sektor Pribelja — Vaganj.

6) Ovo naređenje treba smatrati kao strogo povjerljivo.

Arso

6 juna 43 g. u 11 čas!

Prema najnovijim obavještenjima jedna naša grupa probiće se pravcem Umoljani — Bradina — Trešnjevica.⁶ Prema

⁵ Mesud Hotić, tada načelnik Štaba Desete NOU divizije

⁶ Odnosi se na Sevemu operativnu grupu, koja je bila pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba. Ona je 5 juna dobila zadatak da se iz obruča probije divergentnim pravcima: Prva proleterska divizija pravcem Košur — s. Vrbnica — s. Miljevina i preko pruge Višegrad — Sarajevo ofanzivno dejstvuje ka istočnoj Bosni, a Druga proleterska divizija pravcem s. Suha — Gornje Bare — Konjske Vode — Zelica — s. Obalj — Umoljani i preko Treskavice i Bradine ofanzivno dejstvuje ka srednjoj Bosni. Međutim, usled pojave vrlo jakih neprijateljskih snaga na pravcu Druge proleterske divizije, Vrhovni komandant je 12 juna doneo odluku da se i ona probija na pravcu Prve proleterske divizije.

tome, i vasa operativna grupa moraće se angažovati i na samoj pruži u predjelu Ivan Sedla i južnije za prihvrat tih naših djelova. Po mogućstvu mi ćemo vas u Stojkoviće izvještavati o prelasku naših djelova preko pruge. Svakako, vi treba da budete najdalje do 20 o.mj. u predjelu s. Repovci — Trešnjevica.

Arso

BR. 257

NAREĐENJE ZAMENJKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 JUNA 1943 DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA PRI JUŽNOJ OPERATIVNOJ GRUPI DA SE TESKI RANJENICI SKLONE U REJONU DURMITORA I PIVSKE PLANINE, DA JEDINICE ZATEČENE NA LEVOJ OBALI PIVE PRODUŽE K ZELENGORI, A OSTALE IZVRŠE PRODOR U SANDŽAK ILI KA GOLIJU¹

VRHOVNI ŠTAB
N. O. V. i P. O. J.
6. VI. U
21 čas.

Drugu Ćidu

1) Situacija na našem pravcu operacija se naglo pogoršala. Moramo uložiti velike napore da se probijemo ka Zelen Gori.

2) Zbog ovakvog razvoja situacije odmah postupite po sledećem:

a) Za sada obustaviti svako prebacivanje jedinica i ranjenika], ^ P i v e , jer, 'kako' jedinice, 'tako i ranjenici mogu pasti u daleko težu situaciju nego tamo na vašem sektoru.

b) Sve teške ranjenike odmah ps@a^xlYati.pq_katuruma i pećinama u reonu T3urmitora~i"Five.² ^

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 56—1, k. 7 A. Rukopis je Velimira Terzića.

² Sa Trećom NOU divizijom nalazila se tada Centralna bolnica Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Na Tari odmah,,,bezuslovno, organizovati prebacivanje svih fSnjenikapešaka i konjanika"na desnu obalu^Kr^Tra^, testitiHTu iranjiijteb^ ^ prSbacifepoje-^ Sdine bataljoneTa obrazovanje mostobrana i omogućivanje brzog i sigurnog prevoženja. Za prelaz Tare koristiti se svim i mogućim sredstvima: čamcima, splav'ovima i dr^gunT^"- " |
c) Ako postoji mogućnost brzog probijanja "Ra Goliji — onda Jtamo odmah uputite izvesne bataljone iz V. crnogorske, odnosno I dalmatinske brigade.⁴
§đ) U koliko se već prebacila VII divizija, onda neka ostanu sve jedinice koje su [se] već prebacile na levoj obali Pive, >8 tim da odmah krenu pravcem: Vučevo — Suha Gora — "Lokva...⁵

(M. P.)

* Treća NOU divizija je pokušala noću 7/8 juna da uspostavi mostobran na desnoj obali r. Tare i da se 8 juna, par kilometara zapadnije od Uzlupa, prebaci u Sandžak. Međutim, to nije uspjela da ostvari zbog toga što su desnom obalom Tare već bile ovladale jake neprijateljske snage — Četvrta lovačka domobranska brigada i delovi italijanske divizije »Taurinenze«.

* Za probijanje Treće NOU divizije u pozadinu neprijatelja, ka Goliji, nisu postojali uslovi.

⁵ Redakcija je uspjela pronaći samo prva dva lista ovog dokumenta. Oba su overena okruglim štambiljem Vrhovnog štaba.

NAREĐENJE ZAMFENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 JUNA 1943 DA SVE JEDINICE I RANJENICI S LEVE OBALE PIVE USILJENIM MARŠEM IZVRŠE POKRET PRAVCEM VUCEVO — DRAGOŠ SEDLO — SUHA I DALJE K ZELENGORI¹

VRHOVNI ŠTAB
N. O. V. i P. O. J.
6. VI. 1943.
u 22 časa

ŠTABU BANIJSKE BRIGADE —
koja se prva prebacila preko Pive —

Odmah postupite po sledećem:

[1] Prebacivanje preko [Pive na] levu obalu obustavite
i to ka J[^]tranjeml[^] hezuslamp.

2) Sve banijske jedinice koje su [se] već prebacile do momenta prijema ovoga naređenja — da iste *odmah krenu* pravcem: Vučevo — Suha Gora — Lokva Dernečište — Dragoš Sedlo — Suha, odakle će dobiti novi zadatak i pravac pokreta, odnosno od Suhe krenuće se za našim brigadama sa kojima prvo uhvate vezu — t.j. ka Zelengori.

3) U koliko su se već prebacili ranjenici — pešaci — pnda da jedinice — a sve ostale *ranjenike konjanike i pesake* odmah vratiti na desnu obalu Pive — neizostavno.

4) Pokret izvršite sa obezbeđenjem i krećite ubrzanim maršem.

[Obavesjtite hitno Št[ab brig]ade — odnosno Š[tab VII djivizije.

Po ovome naređenju postupiti odmah — *neizostavno*.

6. VI.
u 22 časa

Za Vrhovni štab.
Zamenik načelnika Štaba
Terzić

¹ Original, pisan zelenim mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—1/I, k. 812. Dokumentat je na više mesta oštećen vlagom.

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 JUNA 1943 ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE DA DVEAMA BRIGADAMA KAO STALNIM POBOČNICAMA ZATVORI PRAVCE KOJI IZ MRATINJA I ČUREVA IZVODE NA VUCEVO OBEZBEĐUJUČU POVLAČENJE RANJENIKA I PRIHVAT TREĆE NOU DIVIZIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
N. O. V. i P. O. J.
7. VI. u 17 30

najhitnije

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

1) Naredili smo drugu Đidi i Radovanu da se prebace celokupnim snagama jkwi.j[^] ranenicima pešacima i konjanicima. Teške ranjenike ostave,

2) Pošto smo mi povukli danas jedinice sa pravca: Ču-2vo — Vučevo i sa pravca: Mratinje — Vučevo, — to su oba sva pravca ostali potpuno otkriveni i neprijatelj će vas verovatno najbrže ugroziti na-oba boka — sa severa i juga. Danas podne pojedini nepr. delovi izbili na vrh Maglića i verovatno Je da će [se] spustiti na Prijedor i ugroziti vaš pravac povlačenja bilo kod Lokve Dernečište, bilo ka Tjentištu.

3) U ovakvoj situaciji vaš zadatak:

Prvu prebačenu brigadu uputite usiljenim maršem na položaj: Katun Prepeličje — Katun Poljane prema Mratinju da zatvori pravac Mratinje — Vučevo i obezbedi vas sa juga; — Jednu brigadu odmah uputite na Čurevo da zatvori pravac preko Sutjeske — Čureva ka Koritniku (Vučevu) i obezbedi l'vaš pravac sa severa. Obe ove brigade ostaju kao *stalne poboćnice* — sve dok ne budu smenjene brigadama III divizije; f — Jednu Lhri upotrebiti za zajtituranjenika u pokretu.

4) Na Prijedoru je X hercegovačka brigada i zatvara pravac Maglić — Prijedor — odnosno Tmovačko Jezero — Prijedor. Sa ovom brigadom uspostaviti i održavati vezu.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 6—1/I, k. 812. Dokumentat je napisan i na tri listića, a svaki listić overen okruglim štambiljem Vrhovnog štaba.

² Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje.

11
V^s

3) Ako Piste-u stanju da prpharitp ranjpnilrp-ppžflfp, yratite i njih u Pivu. Ne smete imati — nositi — uopšte teških rafijeraKa:—

4) Komoru svu *rasteretiti*, tj. teška oruđa zakopati. Poneti sobom samo puške i laka autom, oruđa — radi lakšeg probijanja — sve. puškomitraljeze sa dovoljno municije.

5) S obzirom na *tešku situaciju* tvoje divizije zbog zakašnjeja, najfe&lje saKe u PirnT[^]tiT[^]rnege mpóí prazitLbTTii rmkret. vase .divizije.

~1>) Naše brigade sve su u pokretu:

— X Hercegovačka u pokretu ka Tjentištu, tj. istom mestu prelaza i istim pravcem koji ste vi dobili; uhvatiti vezu sa njima.

— Jedinice koje su bile na Prijevoru i Suhoj, D. i G. Barama povlače se ka Krekovima, s tim što će II Dalmatinska držati položaj Siljevica — Stoca — k. 1168, zatvarajući pravac dolinom Sutjeske ka Tjentištu.

Vaš prelaz treba da bude kod *Ravnog Borja*, gde vas očekuje jedna pionirska četa koja treba [da] izradi u toku noći brvno.

Napominjemo da morate usiljenim maršem ići, sa potpunim obezbeđenjem — po bokovima naročito, maršujući i danju i noću. U koliko brvno ne bude gotovo — gazite Sutješku.

Za Vrh. štab
Terzić

(M.P.)

P.S. Do 9/10. VI. noću morate preći Sutješku — *bezuslovno*.

Terzić

BR. 261

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOP Sita

v f ^ S V TM ^{OD} I « JUNA 1943 ST ^ U SEDMENOU m:
mZUE DA POSLE KRATKOG PREDABA U LUCKIM Krt
^ ^ A O N r t v J ;
BE — BALINOVAC — MRCIN KOLIBE — SELO RATAJ —
MILJEVINA

[VRHOVNI ŠTAB
O. V. i P. O. J.
10-VI- U 15 č

hitno

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

Primili smo vaš izveštaj od 10-VI, poslat u 6 časova. Vi-mo iz izveštaja da ćete večeras stići u Lučke Kolibe.

Mi večeras sa ovim brigadama produžavamo pokret pravem: Lučke Kolibe — selo Rataj — selo Miljevina.

Obzirom na naš pokret — u ovakvoj situaciji vi.ćete poputiti po sledećem:

1) Čim stignete u Lučke Kolibe odmah izbacite jednu 'gadu na Vrbničke Kolibe — s tim da se postave pobočnice " Košuti i Ljubinom Grobu.

2) Vi ćete ostati večeras ovde u Lučke Kolibe, razme'ti se po šumama i odmarati, a sutra — 11. VI oko 21 čas — *bavezno* nastaviti pokret za nama pravcem: Vrbničke Kolibe Balinovac — Mrčin Kolibe — selo Rataj — Miljevina. U ku marša obratiti pažnju na obezbeđenja bočna — naročito.

3) U slučaju da u toku sutrašnjeg dana ne bude mogla jstvovati avijacija — eventualno zbog lošeg vremena —, onda i mogli krenuti za nama označenim pravcem i tokom sutra-jeg dana, ali *samo* ako su vrlo loše atmosferske prilike koje ljučuju avijaciju.

S - 4) Obavezno *morate* 11. VI. oko 21 čas krenuti za nama ne bi pali u tešku situaciju zbog nepr. pritiska prema Lju-nom Grobu i Košuti. Ovo da znate.

5) Obratite pažnju na zaklanjanje od avijacije, da se k tre ne lože, da se [jedinice] ne kreću danju po čistinama, toku noći obratiti pažnju na tajnost marša.

-og i n ^ S ^ T ^ : ^

» « Arhivu Istori-

6) Komoru likvidirati posve. Nositi samo laka aut. oruđa sa dovoljno municije, puške, bombe itd.

7) Novi zadatak dobićete u Miljevini.

(M. P.) Za Vrhovni štab
Terzić

BR. 262

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 10 JUNA 1943 STABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA CE I OSTALE SNAGE SEVERNE OPERATIVNE GRUPE NASTUPATI OPŠTIM PRAVCEM VRBNICKE KOLIBE — BALINOVAC — RATAJ I NAREĐENJE DA SE PRESEČE KOMUNIKACIJA FOČA — KALINOVIK U SIREM REJONU SELA JELEČA¹

10/VI, 16,40

od V. Š.

Polazimo za vama večeras, opštim pravcem: Vrbničke Kolibe — Balinovac — Mrčin Pl. — Zavračeni Do — Zagorice — Rataj sa svim preostalim brigadama.

Uputite jedan bataljon prema Donjem Budnju i karauli Vratio.²

Jakšić nije stigao.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/26—1&, k. 706.

² Posle žestokih borbi u toku 10 juna Prva proleterska divizija (Prva proleterska i Treća krajiška NOU brigada) je na položajima 'Konjske Vode i Radomišlje razbila borbenu grupu 360 legionarske divizije i odbacila je ka komunikaciji Kalinovik — Foča. Odmah posle toga je Štab Prve proleterske divizije predložio Vrhovnom štabu da hitno uputi Šestu istočnobasanSKU, SednAi krajišku i Prvu majevičku NOU brigadu zapadno od s. Ljubine i s. Vrbniče, preko Trebičine i Rataja, u Miljevinu i obavestio ga da će Prva proleterska divizija težiti da što pre izbije na komunikaciju Kalinovik — Foča. (Vidi Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/26—15, k. 706 i tom IV, knj. 14, dok. br. 17, 18, 23, 62, 148 i 156.) U takvoj situaciji je usledilo ovo naređenje Vrhovnog štaba — da se preseče komunikacija Kalinovik — Foča[^] desno i levo od s. Jeleča.

BR. 263

PUNSKO NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 10 JUNA 1943 STABU ME NOU DIVIZIJE DA ORGANIZUJE DIVIZIJU KAO ISEBNI EŠELON I UZ PUNO OBEZBEĐENJE MARSUJE NA ZAČELJU LEVE KOLONE SEVERNE OPERATIVNE GRUPE¹

VRHOVNI ŠTAB
O. V. i P. O. J.
10-VI. 1943 '
u 18 čas.

. Vrlo hitno

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

Povodom vašeg pristizanja u Lučke Kolibe, obzirom na razvoj situacije, Vrhovni komandant naredio je:

1) Da se vaša divizija još večeras — krene — nastavi po-
et za našom kolonom i to u zasebnom marševskoin poretku
potpunim obezbeđenjem u sve strane.

2) Vaš pokret uslediće večeras u 23 časa, pravcem koji
je poznat — određen, tj. za nama.² Do tog vremena odmo-
*4e ljudstvo — nešto spremite za ishranu i organizujte marš.
ročitu pažnju obratite na obe pobočnice, [desna] treba da
ude blagovremeno, tj. do 22 časa, isturena na Košuti, a leva
isto vreme na Ljubinom Grobu, pošto nepr. baš sa tih pravaca
ože najbrže ugroziti bokove vaše kolone.

Odstojanje od našeg začelja da bude 300—500 m. Na
m začelju biće Hercegovačka brigada sa kojom vaša pret-
nica mora biti u neprekidnoj vezi.

I ako [je] vaše ljudstvo premoreno — predočiti mu hit-
st i neodložnost večerašnjeg pokreta.

Pred polazak zapaliti što vise lažnih vatri da bi obma-
~i nepr. o našem pokretu i njihovoj avijaciji dali mogućnost
besciljno troši municiju. Ugovorene znake za noćni pokret
ažite od Štaba II divizije — odnosno Hercegovačke brigade,
činite sve da se marš pravilno organizuje i izvrši u potpu-
j tajnosti.

P.S. (M. P.) Za V. štab
azora i Veće³ Terzić
edajte našem
atećem bataljonu
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, nalazi se u Arhivu istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—1/1, k. 812.

² Vidi dok. br. 281.

³ Odnosi se na Vladimira Nazora i članove Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije. |

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11 JUNA 1943 VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O JACINI NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA PROSTORU FOČA — KALINOVIK I MOGUĆNOSTIMA PROBOJA IZ OKRUŽENJA¹

VRHOVNOM KOMANDANTU .

Druže Stari,

1) Šaljem Vam izveštaje od druga Koče, druga Jova Vukočića — kdanta desne kolone² i izjavu jednog zarobljenika iz Vražje divizije — ustaše (maturanta).

— Iz Kočinog izveštaja [se] vidi da se on nalazi blizu komunikacije, kao i da [neprijatelji] nemaju jake snage — već naprotiv slabe. Kočin — Veljkov predlog dobar [je] samo u kombinaciji našeg manevra ka Miljevini.³

— Iz izveštaja jednog zarobljenika — Jučića — vidi se takođe da nemaju jake snage, već naprotiv slabe.

— Iz izveštaja zarobljenika Vida Tomočića (usmeno mi javljeno) vidi se da [su] na sektoru Vrbnica — Ljubina 1 bojna i 2 čete — koje su jutros stigle. *Nemaca* na sektoru Kalinovik — Foča [ima] svega 1 četa u Kalinoviku, a jedna u Foči.

— • Zarobljeni seljaci (koji su prisilno mobilisani da teraju hranu [i nose] na leđa — uhvatila ih je naša patrola) izjavili su kod mene na saslušanju:

— Na sektoru Drača — Miljevina: 200 automobila sa oko 2000 vojnika »Vražje divizije«. U Miljevini su jake snage.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 24—1, k. 9 A. Dokumentat je bez datuma, ali se iz sadržine, a takođe i po drugim dokumentima vidi da je pisan 11 juna 1943 godine.

² Desnu kolonu Severne operativne grupe, pri nastupanju od Zelengore ka komunikaciji Kalinovik — Foča, sačinjavale su: Druga proleterska, Šesta istočnobosanska i Druga dalmatinska NOU brigada. Ova kolona je nastupala u pravcu Rude Planine. Levu, pak, kolonu su sačinjavale: Četvrta proleterska (crnogorska), Sedma krajiška, Treća dalmatinska, Prva majevička i Deseta (hercegovačka) NOU brigada; ona je krenula ka Balinovcu, a za njom i Sedma NOU divizija.

³ Jedinice Prve proleterske divizije (Prva proleterska i Treća krajiška NOU brigada) 11 juna su vodile borbe u neposrednoj blizini komunikacije Foča — Kalinovik (na prostoru Trebičina — Rataj) i pripremale se za napad na s. Govzu. U vezi s takvom situacijom, Stab divizije je predložio Vrhovnom štabu da desna kolona Severne operativne grupe nastupa preko Zakmura i Brda na s. Kutu, a leva kolona u pravcu Vratla i s. Borja (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 23).

Foči: 3 1/2 sata,⁴ na karauli Vratio 1 1/2 sat, a u Jelašcu: 1/2 sata. Između Vratla i Miljevine dosta topova i 6 tenkova.

Kalinoviku komande, u Foči komande — kako oni kažu, žlavanje«. Svakog dana 900 — civila (seljaka) nosi im hranu u iljevini — bilo na konju bilo na leđa.

Dakle, kao što vidite, ovaj izveštaj je veoma karakteričan i suprotan Kočnim podacima. Po mojoj oceni ovakve "tuacije (iz priloženih izveštaja) — mislim da bi trebalo popiti:

a) Za večeras narediti pokret s tim da se do zore izbije > liniju: Konjske Vode — još bolje, u interesu tajnosti našeg inevra, [na liniju]: Videži — Radomišlje — Ruda Pl. (severna ica), sa jednom pobočnicom u Kute selo.

b) Obzirom na jačinu nepr. snaga u Miljevini trebalo bi ponovo razmisliti i proučiti mogućnost onog prvobitnog plana, operacijskog pravca: Konjske Vode — Lelija Pl. — Obalj — jelimić — Umoljani. Zato i ja predlažem za večeras prednji "arševski cilj.

c) Takođe dolazi u obzir brzo infiltriranje pojedinih brida međuprostorom: Miljevina — Foča, ka prostoru Jabuka Ustikolina. UQstalom o ovome treba dobro proučiti — pret-dno proveriti ove podatke.

Ja sam kod Štaba IV brigade i očekujem Vas večeras •amo. Smatram, obzirom na vreme i zamorenost i izgladnet trupa, ne možemo krenuti pre 22 časa ni večeras. Očekuju za ovo Vaše naređenje, odnosno izdajte Peku naređenje pošto je on komandant leve kolone.

Drug Jovo, komandant desne kolone, posle jake borbe 0 pre podne prebacio je danas po podne svoje brigade, i to re prema Ljubini na sektoru Luke, a II proletersku na Ratovac. Sve brigade su već u pokretu ka označenim ciljevima 1 prošle su kroz Mrčin Kolibe. Ja mislim da je dobro uradio i sa tim sam se [složio].

Pošto je lepo vreme, zabranjeno je ložiti vatre, pa će orati tek kasnije, kad padne mrak, kuvati večeru.

Na samom ovdašnjem sektoru novo naročito ništa [nema], crnog, sa 1 četom zauzela Balinovac, ubila 8, a ranila 15 emaca, jednog zarobila.

Ja Vas očekujem kod Štaba IV crnogorske brigade. Kurir 'ća zna gde je to.

S drug. pozdravom

u 16 30 čas.

Terzić

⁴ sat — domobranska četa

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 NAČELNIKU ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA JE ZBOG NEJASNE SITUACIJE NA PRAVCU DEJSTVA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE I SMENE NJENIH BATALJONA ZADRŽAO ČETVRTU PROLETERSKU (CRNOGORSKU) BRIGADU U REJONU SELA OMERAGIĆI¹

Druže Vaso,

Noćas u 21 30 čas prošla je IV crnog, brigada pored izvora,² i produžila na položaj Vis — Siljevac.

Međutim zbog Karanovićevog, koji mi nije baš jasan, a i zbog toga što se posle 21 čas nije čula borba,³ naredio sam da se cela IV cr. zadrži u reonu s. Omeragići i da smeni I i III kr. bataljon.⁴

Izvesti me o situaciji kojom raspolažeš.

Karanović neka me izvesti o stanju na svom sektoru i uputi kurire.

12/VI 943.
3 časa

Veljko

(M.P.)

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 5—2, k. 846. .

² Odnosi se na izvor Cardačina (ima stazi koja vodi levom obalom r. Oteša).

³ Misao je nejasno izražena. Verovatno se ovde misli na situaciju u kojoj se nalazi Treća krajiška NOU brigada posle žestokih borbi vodenih 11 juna protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga (koje su preko sela Govze izbile na Vis i Siljevac) i njenog pokreta u pravcu s. Jeleča. Ustvari, Treća krajiška brigada je razbila neprijatelja u rejonu Vis — Stiljevac, zatim 12 juna izjutra napala s. Jeleč i ovladala njim (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 62). Međutim, nije uspela preseći komunikaciju Kalinovik — Foča, iako je njen Četvrti bataljon pokušao da se probije do s. Vratla i s leđa napadne neprijatelja, kojem su pristigla jača pojačanja iz rejona Kalinovika.

⁴ Bataljoni su iz Treće krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 3S).

AREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 STABU PRVE PROLETERKE DIVIZIJE DA PROBIJE NEPRIJATELJSKI OBRUČ NA TSEKU JELEČ — RATAJ — TREBIČINA I OFANZIVNO DEJSTVUJE U PRAVCU PLANINE JAHORINE¹

vrlo hitno

VRHOVNI ŠTAB
»J. O. V. i P. O. J.
11-VI- U 3 Č.

STABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Obzirom na razvoj situacije na našim sektorima, a u vezi aših daljih operativnih namera, Vrhovni komandant naredio je:

1) Vaša I divizija — u sastavu operativne grupe: I prot., III krajiška, VII krajiška, VI bos. i Majevička — izvrće neizostavno 11-VI- oko 21 čas² opšti napad na nepr. na ktoru Jeleč — Rataj — Trebičina, sa ciljem razbijanje tih epr. snaga i vašeg brzog prodora ka severu — na Miljevinu, 'nosno ovladavanje sektorom Jabuka — Mrežica, hvatajući grebena Jahorine.³

2) Danas vam u zoru upućujemo VI, VII i Majevičku bridu, tako da će moći blagovremeno stići i uzeti učešća u ovome padu.⁴ One su upućene [u] selo Zađevce.⁵

3) Istog dana, u isto vreme, II divizija će likvidirati Plić i Konjske Vode, koordinirajući svoje dejstvo sa ovim.⁶

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 15—1, k. 7 A. U datumu je omaškom Napisano 11 juna, umesto: 12 juna. Rukopis je Velimira Terzića.

² Treba da piše: 12-VI — oko 21 čas (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 32).

³ O borbama koje su vodile jedinice Prve proleTERSKE divizije u toku 11 i 12 juna za ovladavanje komunikacijom Foča — Kalinovik (na "sektoru s. Budanj — Jeleč) vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 30, 31, 32, 33, 94, 35, 36i 185 i 156.

⁴ Šesta istočnobosanska. Sedma krajiška i Petnaesta (Prva maje-vička) NOU brigada stigle su u toku 12 juna i proširile uspeh Prve Jj>roleterSke i Treće krajiške NOU brigade.

⁵ Treba da piše: selo Zagorice (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 32).

* Druga proleTERSka divizija je u toku 11 i 12 juna vodila žestoke borbe oko Ljubinog Groba i Balinovca.

4) Posle uspešnog napada na Sba pravca, vaša grupa produžiće *odmah* nadiranje ka Miljevini, a Peko preko Lelije — Obija — Bjelimića za Umoljane.⁷

Zato treba dobro pripremiti napad da prodor bude osiguran.

Za prodor — proboj — birati onaj deo pplozaja kuda se najlakše probiti obzirom na taktičke i tehničke mogućnosti povoljne za brz i siguran prelaz.

Sadašnji naš plan trebao bi uspeti na oba pravca, kako [bi] ovim uspehom stvorili preduslov za naše dalje prodiranje.

5) Drug Jakšić stigao sa divizijom i 600 ranjenika.

BR. 267

DOPUNSKO NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O PROBOJU PREKO KOMUNIKACIJE FOCA — KALINOVIK¹

VRHOVNI ŠTAB
N. O. V. i P. O. J.
11. VI. U 6 45

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

1) Napad sa vašim brigadama preduzeti večeras 11. VI oko 21 čas.² Pogrešno je jutros naveden datum.³

⁷ Usled pojave jakih neprijateljskih snaga na ovom pravcu i uspeha ikoji je postigla Prva proleterska divizija na pravcu s. Rataj — Ocrkavlje — Miljevina, Vrhovni štab je 12 juna uveče odustao od nastupanja jedinica Severne operativne grupe u dva divergentna pravca, pa je orijentisao i Drugu proletersku i Sedmu NOU diviziju na pravcu proboja Prve proleterske divizije.

- ⁸ Redakcija je uspela pronaći samo prva dva lista dokumenta. Oba su overetta okruglim štambiljem Vrhovnog štaba.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 16—1, k. 7 A. U datumu je omaškom napisano 11. VI, umesto: 12. VI (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 32). Dokument ima četiri listića i" svaki je overen okruglim štambiljem Vrhovnog štaba.

² Treba da piše: 12. VI oko 21 čas (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 32).

³ Vidi dok. br. 266.

2) Niste trebali izdavati nikakva naređenja brigadama oje nisu pod vašom neposrednom komandom, i koje su već obile zadatke od svoga pretpostavljenog štaba II divizije, i ste u ovom slučaju izdavali neposredno naređenja — zapo-
esti — brigadama II divizije: X hercegovačkoj, II proleterskoj, crnogorskoj i VII krajiškoj — koje su već bile u toku zadaka dobivenih od svoga diviziskog štaba — a prema postavljenom planu Vrhovnog štaba. Možete zamisliti koliko ovo ože uneti zabune u komandovanju i negativnih posledica uop-
U ovakvim situacijama, možete tražiti od ovih brigada opšte saradnju — sadejstvo, ukoliko to dozvoljava njihov
ovni zadatak, a nikako *menjati* njihov zadatak.⁴ Molimo u uduće da se ovako nešto u komandovanju ne ponovi, jer je osnovi pogrešno i opasno.

3) Mi nećemo dolaziti kod Vas, niti nameravamo da se ećemo u vašem pravcu.

4) Vrhovni štab kretaće se sa štabom II divizije i VII ajijske divizije, tj. grupom koja će biti orijentisana prema entralnoj Bosni.⁵ Ta vam je odluka od ranije poznata.

) Danas u 5 časova prošle su za selo Zađevica⁶ Majevička i brigada. Molimo da ih prihvatite i date zadatak.

Vi ne treba da dolazite kod nas. Vi imate jasnu direktivu rad i zadatak. Snage za izvršenje postavljenog zadatka su eć danas u vašoj ruci — sad samo ostaje izvršenje. Mi ćemo vama biti u stalnoj kurirskoj i radio-vezi i možemo se blago-
emeno o svemu obavestiti i orijentisati uopšte.

Mi se sada nalazimo na jugoistočnim padinama Jablanovp rda i tu ćemo ostati 11 i 12. VI, kada ćemo se krenuti dalje pred, što [zavis] od izvršenja zadataka postavljenih za eras pred vašom i Pekinom grupom.

Svi ranienigi i hnlesnici nokrptni, .Piv£^ .bif£^ ^a,,svojim gadama upućeni. Prihvatite blogovremeno ove ranjene dru-
¥e i pnprei^e *im" fiegfo za lšTirahu.

) Za III diviziju, kopT jeTTTTcritičnoj situaciji na Vučevu,⁸ iz-
ali smo naređenje da se raščlani u bataljone i čete i da se

⁴ O razlozima zbog kojih je Štab Prve proleterske divizije dode-
'ivao zadatke jedinicama Druge proleterske divizije i o obimu tih isadataka vidi u tomu IV, knj. 14, dok. br. 32.

⁵ Vidi primedbu 7 uz dok. br. 266.

• Treba da piše: s. Zagorice.

⁷ Odnpsi se na one koji su došli zajedno sa Sedmom NOU divi Azijom.

⁸ Odlučivši da proboj iz okruženja izvrši preko r. Sutjeske i Ze-
-lengore, idući za Glavnom operativnom grupom, Štab Treće NOU (Jj;
- vizije, zapovešću od 10-juna. naredio ie Prvoj dalmatinskoj JNOL fe'ri-
;gaftirkoJa"9e tada zatekla u prethodnici, da, kao čelni ešelon Divizije,

kroz šume i noću prebacuje na Borač kroz međuprostor Avto-
vac — Bare.⁹ Dali smo Đidu detaljno uputstvo šta da radi i

og .noću 11/12 juna forsira r. SuMaskU (čiju su levu obalu posele jake
srragš~iž sastava~nema?Ee"ll8 lovačke divizije i 7 SS divizija »Princ
Eugen«), stvori mostobran i obezbedi prebagijfflaie ostalih jedinica Di-
vizije i Céntraine^JoTnice""ha "Treća" proleterska

/ (sar^iač^F'r^Peta^ffiff'Ogta'gKa *'Brigada i Treći bataljon Desete herce-
govačke brigade, koji su bili u zaštitnici ili su olbezbeđivali Vučevo sa
severa i juga, dobili su zadatak da, oslanjajući se na taj mostobran,
raskinu neprijateljski obruč na otseku Košur — Vilinjak i otvore prolaz
u pravcu Zelengore. Da bi se ubrzao pokret čelnog ešelona, na-
ređeno je da se Drugi bataljon Prve dalmatinske brigade, kojf je bio
angažovan na pravcu Mratinje — Vučevo, stavi pod komandu Pete
crnogorske brigade, a Prvi bataljon. ove brigade, upućen ka Ravnom
Borju, stavi pod komandu Prve dalmatinske brigade. O ovoj žapovesti
je 11 juna obavešten Vrhovni štab, i od njega je traženo da se izvrši
prihvat Treće divizije.

Medutim su Nemci 11 juna, krajem dana, otkrili čelni ešelon Di-
vizije dok se ovaj u blizini desne obale Sutjeske pripremao za napad.
Zbog toga je Štab Prve dalmatinske brigade odlučio da preduhitri na-
pad jačih neprijateljskih snaga, pa je svoje jedinice, u zatečenom bor-
benom poretku, poveo na juriš. Uspeo je da forsira r. Sutjesku i raz-
bije nemačke snage između s. Tjentišta i Kazana, ali nije prešao u
gonjenje razbijenog neprijatelja, jer su se neki bataljoni zadržali oko
komore u neprijateljskom logoru. Nemci su se brzo pribrali i izvršili
snažan protivnapad. Ne izdržavši napad neprijatelja, Brigada se, u
manjim grupama i četama (rede i bataljonima), probijajući se kroz ne-
prijateljske zasede, provlačila kroz šume Ozrena, Pleća, Vilinjaka i
> Medveđeg Brda, bez međusobne veze (zbog mraka i guste šume). Tek
14 juna ona se prikupila i sredila u rejonu Vrbničkih. Kioliba.

Neuspeh čelnog ešelona pogoršao je ignafco kritični)^,^siitiaciju
glavnifte~Treće divizije na -platou^ V^
traiflOffi^bdTmčom."

-/ ""t""KediT?č]fa nije uspela pronaći to naređenje. U vezi s njim i s
novonastalom situacijom posle neuspeha čelnog ešelona, Štab Treće
divizije je doneo novu odluku o proboju. Naređeno je, 12 juna oko
poiEe. da se "jedinice odlepe" od ji^tfjat^SCjLjŽt.jj^"" 'PrKH*P

Teta •taSS^stei.brigada, delom snaga an-
gS20Sratss~li8r oBežtfeSenju Vučeva, j.'JSsgi bataljon Prve dalmatinske
tafgade trehalo je. kao i jpa&JSelii^flge^
s^ore^TizTTnoistobrt n na levoj obali. Pod r^ih^vorii zaštitom, preko
>J/S^utSeSKe^bi prešli ranjenici i ostali delovi"JSivizije. Treća proleterska
(sandžačka) brigada i Treći bataljon Desete hercegovačke brigade imali
su zadatak da prođu kroz borbeni poredak mostobrana, razbiju nepri-
jatelja na otseku s. Krekovi — Ozren i otvore prolaz u pravcu Vrb-
ničkih Koliba. Izvlačenje ranjenika tim pravcem olbezbeđivala bi Peta
crnogorska brigada, kako od pravca Popov Most — Košur tako i od
pravca Kazani — Vilinjak. Raščlanjavanje, pak, na manje grupe i
probijanje ka izvornom delu r. Neretve dozvoljeno je samo u krajnjoj
nuždi •— u slučaju potpunog neuspeha na otvaranju prolaza pravcem
s. Tjentište — s. Krekovi — Vrbničke Kolibe.

4 . Medutim ji.JL@;L8*8a Već 12 juna predveče mo-
• rgla su"se dva bataljona "Pete crnogorske brigade (Treći i Četvrti), uve-
y i sti u borbu protiv neprijateljske kolone koja je prodrla od Popovog
\ Mosta, preko Pogledala, i ugrozila Dragoš Sedlo, s namerom da. tu

jačin ovakvog probijanja i kasnijeg grupisanja prebačenih
ipa.

prekine jedinu stazu kojom su se, ranjenici i Jedinice Divizije izvlačili
Sutjesci. A Treći bataljon Desete hercegovačke, brigade mo je ari-
Bžovan prema Suhoj, odakle su, spuštajući se s Volujaka i Maglića, \ vf
neprijateljske snage nadirale ka dolini Sutjeske. Tako je snažan
tisak s bokova i sa začelja, uz stalno artiljerisko dejstvo po Vučevo,
ragoš Sedlu i Ravnom Borju, poremetio plan dejstva i raspored glav-
Treće divizije.

Dva bataljona Pete brigade (Drugi i Peti) i Drugi bataljon Prve
almatinske brigade prešli su r. Sutjesku, "južno od s. Tjentišta, tek
sle ponoći i uzoru otpočeli napad, delom snaga na otseku s. Krekovi >
Ozren, a delom na otseku Kazani — Lastva. Rano ujutru (13.jungl.
rešla su r. Sutjesku, severno od s. Tjentišta, i ostala dva Data/jona
brigade (Treći i Četvrti). Oni 'su, pak, napali neprijatelja na ot-
iu Košur — s. Krekovi.. Posle nekoliko juriša na utvrđenog i neu-
• ftoredivo jačeg neprijatelja razbijena je Peta crnogorska brigada. U
prvim jurišima, na čelu borbenog poretka, kod s. Krekova, poginuo
komandant Treće NOU divizije Sava Kovačević. Uveden je u borbu
Treći bataljon Desete hercegovačke brigade, ali bez rezultata. Zatim
na otseku s. Krekovi — Ozren, prešla u napad Treća proleterska
idžačka) brigada. I ona je, posle nekoliko juriša, razbijena. Zauzeto
> nekoliko linija neprijateljskih rovova. Poslednji juriši između
i obeju brigada, i pored krajnjeg naprezanja, nisu izmenili situ-
liju. U drugoj polovini dana Nemci su, uvodeći u borbu sve ja.šg
^dm^dffi^38B1Slr"d^ jfca.'Uajfc,
mm"pftfolctr-flftpogetj:"f"masakriranigrn ranjenika Ostaci Treće Si-
lije, samoinicijativno organizovani po manjim i većim grupama, ot-
Eeli su probijanje u tri pravca.

Najveći deo preostalog ljudstva Pete crnogorske brigade i Petog
italjoha""Trece^pfoleterške (sandzaSRe) "brrgade probio" še'noSu TS/H'
^reko 'Ozrena"T"Meča;~ a"/jsr TijticiL fiko W

ftju u rejon Vrbničkih Koliba, Brigada se 14 juna prikupila,
edila i pošla u pravcu komunikacije Foča — Kalinovik. U rejonu
konjskih Voda spojila se s Prvom dalmatinskom brigadom, gde je
/i bataljon ponovo ušao u sastav Pete brigade. Brigade su zajed-
iti nastavile dalji put. Noću 15/16 juna prešle su komunikaciju Foča
Kalinovik u rejonu Dobra Voda — Vratio i preko s. Sijerča i s.
Varoši nastavile pokret za Glavnom operativnom grupom. Pruger i ko-
ikaciju Sarajevo — Višegrad prešle su 19 juna ujutru. Tom pri-
n su, između Sjetline i Štambolčića, otsečena dva bataljona (Treći
ataijon Prve dalmatinske i Četvrti bataljon Pete crnogorske). Ovako
slabele, brigade su se istoga dana povezale s Vrhovnim štabom, a
sečeni bataljoni, umesto da pokušaju prodor na nekom drugom sek-
skrenuli su preko Jahorine ka Kalinoviku i u Hercegovini se po-
1 s Desetom hercegovačkom brigadom, koja je tamo bila orijen-
sana po ranijoj odluci Vrhovnog štaba. Treći bataljon Prve dalma-
iske brigade je ostao u Hercegovini, a Četvrti bataljon Pete brigade
upućen za Crnu Goru.

Najveći deo preostalog ljudstva Treće proleterske (sandžačke)
gadse, delovi Drugog baitaljona Prve dalmatinske i Trećeg bataljona
sete hercegovačke brigade i manji delovi Pete crnogorske brigade pro-
'bili siu se noću 13/14 juna na desnu obalu r. Sutjeske i ušli u guste
'Sume Perućice i Suškog Potoka. Odatle su se, sledećih noći, probili delom

i-
1\$

10) Primitljeno je oko 1/4 l. rakije i nešto malo putera za druga Starog.

S. F. — S. N.

Za Vrhovni štab
Terzić

P.S.

Posaljite ob. izveštaj — naročito detaljnije o jačini i rasporedu nepr. snaga na sektoru: Ulog — Kalinovik i Kalinovik — Foča. Dobili smo od nekih seljaka [obaveštenje] da u Miljevini imaju jače snage. Proverite i javite.

(M. P.)

BR. 268

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 KOMANDANTU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O UPUCIVANJU SEDME KRAJIŠKE NOU BRIGADE ZA SADEJSTVO PRVOJ PROLETERSKOJ BRIGADI PRI RAZBIJANJU NEPRIJATELJA NA KOMUNIKACIJI FOČA — KALINOVIK U REJONU SELA JELECA¹

Druže Kočo,

Upoznao sam se sa sadržajem Vasinog pisma.²

Sa III krajiškom još nemam veze, iako sam od nje tražio vezu još sinoć u 21 čas, a i jutros u 2 č. ponovo.

pr^ko Maglica i Volujaka ka s. Izgori, a delom preko Vučeva ka kanjonu Pive. Član Vrhovnog štaba Ivan Milutinović Uputio je delove Pete crnogorske brigade preko Golije za Crnu Goru, sa zadatkom da prikupe i organizuju manje grupe koje su se tamo probile. Sa istim zadatkom su pošli za Sandžak preostali delovi Treće proleTERSKE (sandžačke) brigade.

Oni, pak, delovi jedinica koji su se do 16 juna probili ka izvornom delu r. Neretve (na teritoriju koja je diviziskam zapovešću od 12 juna označena za prikupljanje) vratili su se ka s. Izgorima i priključili tamo zatečenom ljudstvu; ostali su pošli u severnu Hercegovinu, ka selima Bodežištu i Jugovićima, i kasnije ušli u sastav Desete hercegovačke brigade i Trećeg bataljona Prve dalmatinske brigade.

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 1—2/1, k. 736.

² Vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 31.

U s. Zagorice stigla je i VII kr. brigada. Ne znam da li e Niko³ smenio bataljon ove brigade koji je učestvovao u apadu na Vis po Vasiriom naređenju.⁴

Oko 9 časova tučen je izvor [Čardačina] prebačajima sa adomišlja, ali primećeno je podilaženje naših sa Visa i vatra pomerila na jug.

Ja sam sačekao Vasino pismo i sad odlazim kod Nika ugara. Smeniću bat. VII krajiške da osposobimo VII kr. za adejstvo I proleTERSKOJ.⁵

Primio sam direktivu V. Š i uputio je Vaši.®

S. F. S. N.

12/VI-943 g.
u 9 čas.

(M. P.)

Veljko

BR. 269

AREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 STABU PRVE PROLETERSKE NOU DIVIZIJE DA ČETVRTU (CRNOGORSKU) PROLETERSKU BRIGADU STAVI NA RASPOLOŽENJE STABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
O. V. i P. O. J.
12. VI u 10 30

ŠTABU I PROLET. DIVIZIJE

Primili smo vaš izveštaj od 8 45 čas.² Drug Veljko nije iao pravo (Ja upotrebljava i zadržava IV crnogorsku brigadu,³ ja je već dobila sasvim drugi zadatak i koja se nalazi u Pe-

¹ Niko Strugar, tada komandant Drugog bataljona Četvrtе (crnogorske) proleTERSKE brigade.

² Reč je o Trećem bataljonu Sedme krajiške NOU brigade.

³ Vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 30, 34 i 35.

⁴ « Vidi dok. br. 266 ove knjige i tom IV, knj. 14, dok. br. 32.

⁵ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 17—1, k. 7 A.

⁶ Vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 32.

⁷ Vidi dok. br. 265.

kovo] grupi, pod neposrednom komandom štaba II divizije. Drug Stari izrično je naredio da nijedan komandant grupe (odnosi se na Kočinu i Pekoyu grupu), nitfma ko drugi, nema prava i ne sme dodeljivati zadatke brigadama druge grupe — bez znanja i izričnog odobrenja Vrhovnog štaba, odnosno Vrhov. komandanta. Molim vas saopštite ovo drugu Veljku. Drug Veljko može i treba u vašoj grupi — odnosno brigadama vaše grupe — da izdaje naređenja i zapovesti, jer tu blizu njih poznaje situaciju, dok je u odnosu na brigade Pekove grupe udaljen i nije upoznat sa planovima i već dodeljenim zadacima ovim brigadama — zato ne treba da im izdaje nikakva naređenja, sem u krajnjem izuzetnom slučaju — ako bi to zahtevala neka osobita situacija.

Već je sada poremećen plan II divizije⁴ i stvorena zabuna u komandovanju ovakvim zadržavanjem i dodeljivanjem novih zadataka IV crnog, brigadi, koja predstavlja jezgro Pekove grupe i stoji pred drugi važni zadatak.

S. F. S. N.

Za V. štab
Terzić

P.S.

Drug Stari naredio je:
da odmah oslobodite IV crnogorsku
brigadu — i stavite na raspoloženje
Peku, — a da [na] njeno mesto postavite
neku vašu brigadu. Ovo da učinite
odmah.

⁴ Druga proleterska divizija je imala zadatak da se probije preko Lelije — Obija — Bjelema za s. Umljane (vidi dok. br. 266) i pređe u ofanzivu ka srednjoj Bosni.

BR. 270

**OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 KOMANDANTU PR-
VE PROLETERSKE DIVIZIJE DA CE SEDMU KRAJIŠKU
NOU BRIGADU ANGAŽOVATI NA PRAVCU RATAJ —
OCRKAVLJE — POLJICE¹**

Druže Kočo,

Nalazim se sa Karanovićem na Glavici iznad s. Zagorica.

U ovom trenutku povlači se I bataljon na desnu obalu r. "ovze, koji je u sadejstvu sa II i IV zauzeo bio vododelnicu zftiedu r. Govze i reke koja protiče kroz s. Drače.² IV bataljon zadržava svoje položaje. Konsolidovaćemo ovu situaciju.

Da bi III kr. brigada mogla izvršiti svoj zadatak bilo bi užno dejstvo VII kr. brigade sa batalj. I prol. brigade pravcem ataj — Ocrkavlje — Poljice, jer je nepr. dobio pojačanje od Ine bojne. Ne znam zadatak VII kr. brigade, ali ću tražiti Vase da je hitno tamo uputi, da bi III kr. mogla izvršiti stavljeni zadatak. U protivnom situacija se može komplicirati.

Velika je šteta što je obustavljeno dejstvo IV crn. brig. rema V. Siljevcu.

Ova situacija se ne može drukčije rešiti, zato ću po svaku enu angažovati VII kr. brigadu pojačanu 1 bat. I prol. brig. ožuri sa prebacivanjem preko drumu svih naših delova, jer io imali prilično gub.[itaka] od avijacije. Mi moramo ove de-re prebaciti preko drumu još u toku noći T¹ alje, naročito bolnice i neboračke, delp.yg;.

"JaT-iTvas 'če^atiir's'r'Zagorica. Ne odlažite pokret.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12/VI-1943 i
u 18,30 č.

Veljko

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istori-skog instituta JNA, pod reg br. 42/1—1, k. 705.

² O borbama i jačini neprijateljskih snaga na tom sektoru vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 62, 151, 156, 160 i 164.

**NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA YRHOVNOG ŠTA-
BA NOV I POJ OD 12 JUNA 1943 NACELNIKU ŠTABA
PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA SEDMA KRAJISKA
BRIGADA OBUHVATNIM MANEVROM SADEJSTVUJE
TRECOJ KRAJISKOJ NOU BRIGADI U ZAUZIMANJU SE-
LA JELEC¹**

Druže Vaso,

III kr. brigada izgubila je vododelnicu između r. Govze i potoka koji protiče kroz s. Drače, zbog toga što nepr. nesmetano tuče topovima i bacačima položaj ove brigade i [što je] dobio pojačanje od 1 bojne.

Da bi Karanović mogao izvršiti zadatak i razbiti neprijatelja, odmah uputiti VII kraj. brigadu, ojačanu sa 1 bat. I pr. br. — neizostavno — pravcem s. Rataj — s. Ocrkavlje — s. Poljice tako da napadne nepr. položaj na kosi Jelec — Poljice i ugrozi položaje bacača i artiljerije.

U protivnom, ako se ovo ne izvrši, sutra će se situacija komplicirati i zahtevati nove žrtve.

Napad da počne najkasnije u 24 časa.²

SMRT F. — SL. NAR.

12/VI-943' g.
u 18.30

Veljko

(M. P.)

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Istoriškog instituta JNA, pod reg. br. 6—2, k. 846.

² Opširnije o organizaciji i rezultatu napada vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 35, 36, 62 i 167.

**BAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
RUGA TITA OD 13 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETER-
DIVIZIJE O PRIKUPLJANJU JEDINICA NA LINJI
_TAJ — JELEC ZA PROBOJ PREKO KOMUNIKACIJE
FOČA — KALINOVIK¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
13-VI-1943 g.**

ŠTABU I PROL. DIVIZIJE

Ja sam na putu sreo kurira i otvorio pismo. U vezi sa im tim što ti pišeš odgovoriću ti usmeno. Ovde napominjem 10 to da su se skoro sve naše jedinice primakle komunikacijama i da će u toku ove noći biti raspoređene na izvršenje svojih dataka. Ukoliko bude danas potrebna pomoć III Krajiškoj, na se može dati, jer su jedinice blizu položaja te brigade.²

Mi smo takođe juče na večer krenuli u ovom pravcu ali o u šumi kod Čardačine zalutali, tako da sam ovamo stigao 10 ja sa drugom Markom. Nalazimo se sat daleko od tebe, liko nisi već otišao u Budanj. Ovde ću se zadržati ceo dan, na večer idemo na drugu stranu.³ Ako imaš na raspoloženju šalji mi desetinu za obezbeđenje, jer je sa mnom samo Rade.⁴ ko možeš doći kod mene.

S. F. S. N.

Stari

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu IstorijSkog instituta JNA, pod reg. br. 18—1, k. 7 A.

² Treća krajiška NOU brigada je u toku 13 juna ponovila napad 4a s. Jeleč, ali ga nije zauzela. Posle žestokih borbi, u kojima je neprijatelju nanela znatne gubitke, Brigada je otstupila i prebacila se, noću 13/14 juna, preko komunikacije Kalinovik — Foča (severno od .s: Jeleča) u s. Miljevinu (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 62 i 164*).

³ Odnosi se na prelaz preko komunikacije Foča — Kalinovik.

⁴ Rade Ristanović, lični pratilac druga Tita.

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 JUNA 1943 ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE DA ŠMENI SEDMU KRAJIŠKU NOU BRIGADU I ONEMOGUĆI NEPRIJATELJU PRODOR NA PRAVCU MILJEVINA — MREŽICA¹

VRHOVNI ŠTAB
N. O. V. i P. O. J.
14-VI-1943
u 6 č.

ŠTABU VII DIVIZIJE

Vi ste pod našom neposrednom komandom i od sad ćete dobivati sva naređenja od nas.

Odmah postupite po sledećem:

1) Pošaljite nam izveštaj o situaciji,² jeste li prešli most,³ da li je prešla" ffrT*VtI*^raiiK*f jesu. Ili] prešli svi bolesnici i ranjenici, šta znate za situaciju Vf*bos. iMajevičkeHjrigade"? ~)r Odgovorite na sva pitanja.

2) Vaš zadatak za sada:

Zatvoriti pravac: Miljevina — Mrežica i sprečiti svaki pokušaj prodora neprijatelja ovim pravcem. Za sada držite položaj: Nozdre — k. 686 kao pretstražni položaj, a glavni miljevinski tesnac (kako ga ja zovem) — to je linija: selo Dabiževići (k. 765) — s. Sela (Smajlov Do) — s. Bratovčići (k. 705) sa pobočnicom na Radovišu (k. 714). Vaš zadatak je privremen — a posle ćete ići napred u čisto ofanzivni zadatak.

3) Odmah smenite VII krajišku brigadu na položaju Nozdre — k. 688 i uputite je u sastav svoje divizije. Ovu smenu izvršiti odmah — u toku današnjeg dana • — neizostavno.⁴

„— J?olesnike.._sa-prostora, Miljevine; najhitnije. fokirati — skloniti, tj. uputiti ih u brigade kojijna...pripadaju."Ovo 'saopsti'ti'sailit;"6tseku'— Dr. Gojku, pošto nemam sa njim veze. " ;

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 10—I/I, k. 812.

² O situaciji kod Sedme NOU divizije i borbama koje je vodila u toku 14 juna vidi tom IV, knj. 14. dok. br. 40.

³ Reč je o železničkom mostu na šumskoj pruzi preko r. Bistrice, severno od s. Rataja.

⁴ Neprijatelj je ovladao položajima koje je držala Sedma krajiška NOU brigada pre nego je Štab Sedme NOU divizije dobio ovo naređenje (vidi tom IV, knj. 14. dok. br. 40).

5) Nastojte da se ljudstvo odmori i nahrani — te kako bi se usposobilo za sledeće teške zadatke.

B) Javite imate li vezu sa brigadom I divizije koja je orijentisana na pravcu Jabuka.

Pošaljite nam 3—4 kurira odmah — radi veze.

Mi se nalazimo u dolini rečice Rijeka — severno od k. ;605 za 1—1% km.

(M. P.) Za V. štab
Terzić

BR. 274

IAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 JUNA 1943 ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE DA GLAVNINOM SNAGA SPRECI NEPRIJATELJU PRODOR PRAVCEM MILJEVINA — MREŽICA¹

VRHOVNI ŠTAB
O. V. i P. O. J.
14-VI U 16 Č.

najhitnije

ŠTABU VII DIVIZIJE ILI NEKE BRIGADE TE DIVIZIJE

1) Nepr. je izbio u visinu Smajlovog Dola i pokušava da feadire desnom obalom potoka Rijeka ka Mrežici u pozadinu firaše divizije i naših snaga.

2) Mi smo vas jutros obavestili da vi imate zatvoriti pramac Miljevina — Mrežica.² Vi to niste učinili.³

3) Najhitnije, uz najveću odgovornost, odmah bacite dve aše brigade protiv nepr. koji od Smajlovog Dola nadire dekanom obalom potoka Rijeke ka Mrežici.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 11—I/I, k. 812.

² Naređenje o kome je reč, Sedma NOU divizija je dobila sa aatnim zakašnjenjem (14 juna u 16 časova — vidi tom IV, knj. 14. dok. br. 40).

³ U toku 14 i 15 juna Sedma NOU divizija je vodila žestoke borbe protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga (borbenih grupa »Fi-F*¹. »šper« iz 369 legionarske divizije), upućenih ka Nozdrama i s. Miljevini. (Opširnije o ovim borbama, kao i položajima koje je Divizija uspeła zadržati, vidi tom IV, knj. 14. dok. br. 40.)

4) Brigada VII diviz., koja primi ovo naređenje, ima da hitno krene prema Smajlovom Dolu, ne čekajući naređenje divizije.

Hitno je.

(M. P.)

Za Vrhovni štab
Terzić

BR. 275

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 JUNA 1943 ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE DA ODVOJI JEDINICE OD NEPRIJATELJA I GRUPISE IH ZA NASTUPANJE U PRAVCU ISTOČNE BOSNE¹

VRHOVNI ŠTAB
N. O. V. i P. O. J.
15-VI u 11 čas.

najhitnije

ŠTABU VII DIVIZIJE

Najhitnije postupite po sledećem:

1) Odmah se rokirajte na pravac Mrežica — Mazlina i Mrežica — Jabuka. U tom cilju prikupite vaše brigade — da 16. VI do zore *obavezno* budu na položaju Oštri Rat — Borovac — Pantelija — Kolunsko Brdo, ostavljajući prema nepr. male izviđačke delove.

Pokret vršiti samo noću, i to od 20 č u večer do 5 č u jutro. Ovo se striktno mora izvršiti.

2) Vaš pravac je takođe Istočna Bosna, zajedno sa Pekovom divizijom.² Zato žurite da se najhitnije grupiš[te] na označenom položaju, jer odmah krećemo dalje.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 12r—I/I, k. 812.

² Vrhovni komandant NOV i POJ je odlučio da Glavna operativna grupa, odmah po proboju iz okruženja, nastavi prodor u pravcu istočne Bosne. U vezi s tim, Prva proleterska divizija je imala zadatak da komunikaciju Sarajevo — Višegrad pređe na otketu Mesići — Renovica, a Druga proleterska divizija na otketu Podgrab — Sjetlina. Posle toga bi Prva proleterska divizija nadirala kroz međuprostor Ustiprača — Rogatica, a Druga proleterska divizija preko Bogovića ka Romaniji. Sedma NOU divizija je dobila ulogu njihove zaštitnice, nastupajući kao posebna kolona pod komandom Štaba Druge proleterske divizije. (Opširnije o ovome vidi dok. br. 276, 277 i 278 ove knjige i tom IV, knj. 14, dok. br. 38, 41, 43 i 44.)

Zašto ste prekinuli vezu sa nama, zašto ništa nas ne yate? Za ovu vezu snosite punu odgovornost. Šaljite nam kurire na Dugoj Njivi.

(M. P.)

Za V. S.
Terzić

BR. 276

SKO NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 JUNA 1943 ŠTABU NOU DIVIZIJE DA U DALJEM NASTUPANJU PROLETERSKA I SEDMA NOU DIVIZIJA SASTAVU POSEBNU OPERATIVNU GRUPU POD KOMANDOM ŠTABA DRUGE PROLETERSKOJ DIVIZIJE¹

"VNI ŠTAB
. i P. O. J.
U 16 čas.

najhitnije

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

Odmah postupite po sledećem:

r 1) Gelu vašu diviziju — sve tri brigade — grupišite još u ove noći 15/16. VI — do zore na prostor: selo Zabor — selo Poplatiči.

Pokret otpočeti u 20 čas. i mora biti završen do 4^h 6. VI.

^t Prema nepr. ostaviti samo slabe izviđačko-zaštitne delove i jee vas osiguravati od neposrednog iznenađenja.

^b Spremite hranu za tri dana, pošto će 16. VI u 20 čas. divizija imati zajednički pokret sa II divizijom. Vi ćete jedna nastupna-ofanzivna kolona u sastavu grupe Peka.

2) Po dolasku na označenu prostoriju odmah stupite u sa štabom II divizije — grupa Pekova — od kojeg ćete jasan zadatak i pod čiju ćete komandu biti u toku ovog yanja. — Stab II. divizije nalazi se u selu Kozarevići, 'eba hitno uputiti kurire za vezu i zadatak, a još bolje »komandant Jakšić pođe kod druga Peka i primi zadatak VI.

Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istarskog instituta JNA, pod reg. br. 13—I/I, k. 812.

Izvršenju ovog naređenja pristupiti odmah — neizostavno.
3) Za komandanta VII vaše brigade imenovan je drug Sredoje Urošević, dosad, načel. štaba II prolet. brigade.²

4) Brigade II divizije nalaze se na prostoru: Kozarevići — Mazlina — Modro Polje; uhvatiti vezu sa njima.

Za Vrh. štab
Zamenik nač. štaba
(M. P.) **Terzić**

BR. 277

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I-POJ OD 15 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA STO PRE IZBIJE NA LINIJU GRABIĆ — MODRO POLJE, IZVIĐA DOLINE REKA OSENICE I PRAČE I OBAVESTENJE O GRUPISANJU I PRAVCU DEJSTVA DRUGE PROLETERSKE I SEDME NOU DIVIZIJE¹

15/VI—16,40

od VS

I

Javite situaciju.

II

Gde da dođe Veljko?²

III

Javite je li Peko kod vas. Ako je tamo, da hitno dođe k nama u Dugu Njivu. Peko i Jakšić takođe idu za Istočnu Bosnu.³ Naređeno grupisanje njihovih brigada na prostoru Kiprovica — Mazlina — Modro Polje — Duga Njiva.

² Raniji komandant ove Brigade Nikola Maraković-Nina, narodni heroj, poginuo je 11 juna 1943 kod s. Rataja.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/29—15, k. 706.

² Pavle Ilić, pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ

³ Vidi dok. br. 276.

IV

Javite gde ste.⁴ Nepoznata nam vaša situacija. Danas im upućene III i VII brigada. Nastojte da izbijete što pre na iju Modro Polje — Podgrađe — Previla — Sešin Vrh — abić, izviđajući ka dolinama reka Osenice i Prače.⁵

Peki naređeno da izbiје na liniju Mazlina — Pijevac — "olakovići — Varoš. Ostavite zaštitnice na pravcu Ustikolina Previla. Jakšić će zatvarati pravac Miljevina — Mrežica, zadi Peka.

BR. 278

LREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 JUNA *3 ŠTABU PRVE* PROLETERSKE DIVIZIJE ZA PRELAZ HUGE VIŠEGRAD — SARAJEVO NA OTSEKU MESLCL — OVICA I OBAVESTENJE O OTSEKU PRELAZA DRUGE PROLETERSKE I SEDME NOU DIVIZIJE¹

6/VI — 16,50

od VS

j.

Obratite pažnju na šifrovanje i taster. Ponovite jučer, tele-od 27 gr.

⁴ Prva proleterska divizija (Prva proleterska-, Šesta istočnobosanska i Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada) nalazila se 15 juna "utra na liniji Mlječnik — Hladno Brdo — Previla — Mramorje, a divizije u s. Stojkovići (vidi knjigu depeša Prve proleterske divizije u Arhivu Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/30—15, k. 706).
⁵ Štab Prve proleterske divizije — Ito Štab operativne grupe ava: Prva proleterska, Treća krajiška, Sedma krajiška, Šesta istočnbosanska i Majevička NOU brigada — imao je nameru da noću 16/17 Una preseče komunikaciju Višegrad — Sarajevo rušenjem železničke ruge i objekata na otseku Mesići — Renovica, a zatim ofanzivno deije na području istočne Bosne. Međutim, zbog zakašnjenja Treće i le krajiške NOU brigade napad je odložen za iduću noć (vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/30—15, k. 706 i tom IV, knj. 14, dok. br. 38).

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se U Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/31—15, k. 706.

II

Peko prelazi prugu između Sjetline i Podgraba i nadire preko Bogovića ka Romaniji.²

III

Prelaz pruge jednovremen fza] obe grupe, i to 17 na 18 obavezno na širokom frontu izabranog sektora.

IV

Naša odluka i zapovest: Koča prelazi prugu između Renovice i Mesića, na najpogodnijem mestu, i nadire kroz među-prostor Rogatica — Ustiprača ka severu. Odmah rokirajte tamo vaše snage.³

BR. 279

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 JUNA 1943 ŠTABOVIMA DIVIZIJA I
BRIGADA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE DA ODLUČNO
SPREČE LABAVLJENJE DISCIPLINE U JEDINICAMA I
NEPRAVILNO PRIBAVLJANJE HRANE¹**

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
16-VI-1943 g.

Naša Narodno-oslobodilačka vojska u toku dve godine teških i napornih borbi stekla je ne samo u našoj zemlji već i pred čitavim svetom veliku slavu i priznanje ne samo po svojoj hrabrosti i otporu protiv neprijatelja našeg naroda već i po tome što je do sada bila istinski zaštitnik interesa našeg naroda — njegove svojine i njegovog života. Baš zbog toga mi smo u toku ove dve godine imali velikih uspeha i pobeda, jer smo na taj način sticali poverenje i podršku naroda — bez

² Vidi dok. br. 276 i 277.

³ O pripremama Prve proleterske divizije za prelaz pruge Višegrad — Sarajevo vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 43 i 44.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—2, k. 10.

Naređenje je dostavljeno štabovima jedinica iz sastava Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ.

• ega je nemoguće zamisliti opstanak naše Narodno-oslobodilačke vojske.

Nažalost, u poslednje vreme događaju se takve pojave u nekim našim jedinicama, koje su nedostojne svakog onog koji nalazi u redovima te vojske.² Putem nasilnog otimanja Jirane i stoke od seljaka, kako od pojedinaca tako i odgovornih rgana, ruši se ugled naše vojske kao narodne vojske, a takođe se stvara kod naroda i neprijateljsko raspoloženje protiv naše Vojske, što može, u najkraće vreme, za nas imati katastrofalne posledice. Takva dela idu na ruku krvnim neprijateljima našeg laroda i naše vojske i pomažu im na taj način da postignu Voje ciljeve, koje nisu postigli do sada nikakvim oružjem.

Uzroci tome jesu sledeći: 1. — Štabovi divizija, brigada, Dataljona ispustili su jedinice iz svojih ruku, nemaju nadzor i kontrolu nad svojim podređenim organima, bilo da pasivno Dosmatraju ove nemile pojave ili da, što je vrlo žalosno, idu u lekim slučajevima i naruku tome. 2. — Disciplina je popustila toliko da pojedini štabovi nisu više kadri da ispolje svoj starešinski uticaj i sprovođenje viših i svojih zapovesti. I baš zbog toga, kao posledica, pojavljuju se pojave kakve su napred • navedene.

No ne samo štabovi kao celine nego i politički komesari, njihovi zamenici i drugi organi nisu se snašli, nisu preduzeli e mere, nisu pokazali inicijative da spreče sve te nemile • pojave i da očuvaju onaj duh narodne vojske kakav je do sada u njoj vladao.

Ovo što se sada događa, i akfo bi se produžilo, dovelo bi Hi pitanje opstanak naše Narodno-oslobodilačke vojske, dovelo i u pitanje uspeh naše Narodno-oslobodilačke borbe. Stvar je ozbiljna i vrlo hitna i treba preduzeti sve mere da se te -pojave spreče i u našoj vojsci uspostavi duh koji je do sada /Vladao. Na sreću ove su pojave još pojedinačne, nisu masovne ;ji njihovo širenje se može sprečiti. U vezi sa time

NAREĐUJEM:

1. Svaku pojavu pljačke i nasilja ima se temeljito ispitati 'najhitnije i u slučaju nepobitno utvrđene krivice krivci se -moraju pred strojem kazniti streljanjem.

/ ² Slaba ishrana jedinica u toku proteklih jednomesečnih borbi, a naročito pri proboju iz okruženja i neposredno posle njega, uslovlila je pojavu pojedinačnog samovlasnog pribavljanja hrane. Neorganizovanost ekonomskog snabdevanja se ispoljavala i onda kada su niži ekonomski organi (u prvom redu ekonomi četa) pribavljali hranu za svoje jedinice, ne pridržavajući se propisanog načina snabdevanja i približ • nih količinskih normi dnevnog obroka. Neki štabovi su već bili uočili ove pojave i preduzeli mere da ih otklone (vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA reg. br. 1/30—15, k. 700; tom IV, knj. 14, dok. br. 41).

2. Treba najhitnije održati po četama i vodovima konferencije, na kojima će se, u vezi s naredbom, ove stvari pretresati i vojnicima protumačiti tako da svaki postane svestan svoje odgovornosti i težine takvih pojava. Putem takvih konferencija treba izvršiti najhitniju mobilizaciju za borbu protiv svih tih pojava, koje mogu da ugroze sve one tekovine koje smo do sada sa toliko krvi i muka stekli.

3. Pitanje ishrane vojske, pitanje prikupljanja hrane mora se vršiti organizovano, onako kao što je to već u ranijim naredbama rečeno. Naša se vojska mora opskrbiti sa hranom, ali ne putem pljačke i nasilnog otimanja, već putem dobrovoljnih priloga, rekvizicijama i konfiskacijama, preko* za to određenih organa.

4. Preduzeti sve mere da se u našim jedinicama uspostavi ona disciplina koja je do sada vladala, da se bez pogovora izvršuju sva naređenja pretpostavljenih starešina.

5. S obzirom na sadašnju fazu naše borbe, kada je neprijatelj napregnuo sve snage da uništi našu Narodno-oslobodilačku vojsku, potrebno je razviti do maksimuma našu opreznost, tajnost pokreta i pravaca. U vezi s tim zabranjuje se svako loženje vatri, glasno pričanje, pušenje u noći itd. Vatre će se ložiti, uglavnom, radi kuhanja hrane u zatvorenim prostorijama, ili napolju samo onde gde to budu odredili štabovi. — Ova mera trajaće nekoliko dana, dok se ne izađe iz opasne zone. Pokreti se mogu vršiti samo noću od 8 časova do 4 časa ujutro. Svaki dnevni pokret *najstrožije* se zabranjuje. Po dolasku na određeno mesto jedinice koje nisu na položaju imaju se dobro razrediti i skloniti i preko dana držati tako da neprijatelj uopšte ne može da primeti gde su.

Krivce za kršenje naredbe o zabrani loženja vatre kazniće se istom kaznom kao što je predviđena pod tačkom 1.

Mi smo u poslednje vreme pretrpeli velike i teške gubitke. Palo je stotine naših najboljih boraca, komandira, komandanata i polit, komesara i to najviše zbog neopreznosti i neodgovornih postupaka pojedinaca i grupica, a naročito iz redova bolesnika i zbegova. Prema tome, nužne su najstrožije mere da bi se zaštitili dragoceni životi naših boraca.

Ovu naredbu najhitnije umnožiti i pročitati pred četama i vodovima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant
Tito

UREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJUGA TITA OD 16 JUNA 1943 ŠTABOVIMA DIVIZIJA I GADA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE DA SE KON->LNIM ODELJENJIMA PREDUPREDI NEPRAVILNO PRIBAVLJANJE HRANE¹

VRHOVNI ŠTAB
ODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I
RTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
16-VI-1943 g.

ŠTABU

U vezi sa pojavama koje se događaju poslednjih dana u losu prema stanovništvu i njegovoj imovini

NAREĐUJEM:

1. Zabranjuje se svako oduzimanje stoke i hrane od se i, kako je to činjeno do sada neorganizovano i bez ododija za to odgovornih organa — Ekonomskog oteka i intentskih organa pojedinih divizija i brigada.

2. Štabovi divizija i brigada odgovorni su za pravilno _jpljanje hrane za vojsku u smislu izdatih naredbi od str, ovoga Štaba, te su u vezi sa tim dužni strogo kontrolisati svojih intendantura pri izvršenju ove naredbe.

3. Prikupljanje hrane vrši se komisijskim putem i to: rovoljnim prikupljanjem, rekvizicijom i konačno konfiskam imovine narodnih neprijatelja.

4. Sve brigade moraju odmah obrazovati pri svojim batala po jedno kontrolno odeljenje koje će unapred po sekroz koja se prolazi preduzeti sve mere da se spreči ka i otimanje hrane i stoke od strane pojedinaca i gruv. Krivce koji se uhvate treba najhitnije predati brigadnim 'ovima, koji će hitno stvar ispitati i po kratkom postupku ieti odluku. Ako se utvrdi delo pljačke, prisilno otimanje ane i dr., krivce se ima smesta pred strojem streljati i to javiti drugima kao primer.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5¹—2, k. 10.

| Naređenje je dostavljeno štabovima divizija, samostalnih brigada bataljona iz sastava Glavne operativne grupe.

5. Štabovi divizija i brigada snose punu odgovornost za tačno izvršenje ovog naređenja. U vezi s time, oni će pri tome kontrolisati rad štabova bataljona. O svakom pojedinom slučaju treba smesta obavestiti ovaj Štab. Nikakvog kolebanja i ostupanja pri izvršenju ove naredbe ne može biti, jer je to • u interesu očuvanja naše vojske, u interesu naše Narodno-oslobodilačke borbe.

Vrhovni komandant,

BR. 281

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PO PRELASKU PRUGE VIŠEGRAD — SARAJEVO DEJSTUJE U PRAVCU BRLOŽNIKA¹

17/VI — 10,50

od VŠ

I

Hitno javite gde će večeras biti na' pruzi vaše krajnje levo zapadno krilo.² Ovo radi veze sa Pekom.³ Odmah po prelazu pruge na sektoru Podgrab — Renovica vi ćete skrenuti sa tim brigadama kroz međuprostor Sokolovići — Rogatica, u pravcu Brložnika.⁴

II

Prostor u Istočnoj [Bosni] dovoljan za daleko veće snage nego što su ove dve grupe.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/32—15, k. 706.

² Krajnje levo (zapadno) krilo Prve proleTERSKE divizije pri prelazu pruge Višegrad — Sarajevo nalazilo se kod Razvaline Pavlovac <vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/321—15, k. 706>.

³ Druga proleTERSka i Sedma NOU divizija su prešle komunikaciju Sarajevo — Višegrad na otseku s. Sjetlina — Vitez u toku 17 i 18 juna. Sa "njima su se kretali Vrhovni štab NOV i POJ i ranjenici.

⁴ Odnosi se na Prvu proleTERSku, Treću krajišku i Sedmu krajišku NOU brigadu. One su se, pod komandom Štaba Prve proleTERSKE divizije, prebacile preko pruge Višegrad — Sarajevo, u rejonu s. Renovice, 19 juna do 24 časa. Prebacivanje je bilo usporeno pojavom dva neprijateljska oklopna voza i nekoliko tenkova. U borbi za prelaz, delovi 9 domobranskog puka su bili razbijeni. (Pored većeg broja mrtvih, zarobljeno je 40 domobrana i 5 Nemaca i zaplenjena izvesna količina naoružanja i hrane — vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA reg. br. 1/32—15, k. 706).

Šesta istočnobosanska i Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada prebacile su se preko r. Prače i železničke pruge iste noći, kod s. Borac (južno od Rogatice) i izbile u rejon s. Gornje Osovo.

BR. 282

ISMO EDVARDA KARDELJA OD 18 JUNA 1943 CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE O POLITIČKO-PARTIKIM I VOJNOORGANIZACIONIM ISKUSTVIMA CENTRALNIH RUKOVODEĆIH TELA HRVATSKE KOJA MOGU KORISNO POSLUŽITI CENTRALNOM KOMITETU I GLAVNOM ŠTABU SLOVENIJE¹

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE/PARTIJE JUGOSLAVIJE

Dne 18. juna 1943.

Br. 1

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
SLOVENIJE

Dragi drugovi!

Javljam vam se nešto opširnijim pismom, pošto ima čitav z stvari koje čovek, dolazeći na nov teren,² uzgred primeti. Uglavnom se moja zapažanja odnose na politička pitanja i na ojnoorganizacioni sektor.

Prvenstveno smatram da bi bilo od velike koristi kad bi eter³ jednom zgodnom prilikom došao ovamo na nekoliko edelja. Mogao bi videti mnogošta što mu, istina, ne bi koristilo baš u direktnom prenošenju stvari na slovenački teren, ali i mu razbistrilo pogled na razna slovenačka pitanja.

Smatram da su Hrvati u svom masovnom radu, u pogledu znolikosti metoda, mnogo ispred Slovenaca. To važi kako za lobodenu tako i za neoslobodenu teritoriju. Činjenica da celolpnim masovnim radom rukovodi skoro isključivo Partija — la po sebi nikako ne sužava platformu. Istina je da HSS⁴ to rovari i postaje sve aktivnija — i to ne bez rezultata! — sto će nam besumnje prouzrokovati još dosta teških dana, ali ipak drugovi u Hrvatskoj u pogledu metoda rada dostigli prilično visoki nivo. U vezi s tim treba posebno naglasiti tšedeće:

1. Partija je ovde više nego u Sloveniji uspela da nastupi ao neposredni organizator Narodnooslobodilačkog rata i da se

¹ Original je na slovenačkom jeziku, otkucan na pisačkoj mašini, nalazi se u Istoriskom arhivu GK SK Slovenije, pod reg. br. 1238.

² Edvard Kardelj je 10 juna 1943 došao kod Glavnog štaba NOV PO Hrvatske, koji se tada nalazio kod Otočca.

* Boris Kidrič

⁴ Hrvatska seljačka stranka, kojoj je bio na čelu Vladimir Maček.

na toj platformi pojavi pred narodom. Borbu protiv sektaštva stvarno vode vrlo oštro, u mnogočemu čak preoštro. Napr. na zborovima itd. zabranjeno je pevanje Internacionale, raznih komunističkih i »crvenih« pesama itd., te u tome često preteruju, mada je sama tendencija opravdana. Mišljenja sam da bi i u Sloveniji u tom pogledu trebalo nastupiti nešto oštrije i odlučnije.

- 2. Bolje nego u Sloveniji Partija je umela da postavi i kontroliše program raznih grana masovnog rada. Posmatrajući hrvatske priredbe — partizanske i terenske — i upoređujući ih s onima koje sam video tamo u našoj vojsci i na terenu, moram da kažem da smo poslednje godine u tom pogledu tamo malo uradili. Hitno je potrebno da za partizane pripremite potreban materijal koji će se koristiti na raznim priredbama, da se ne bi stalno ponavljale iste priče s neukusnim vicevima itd. Prvenstveno se radi o raznim tekstovima pesama, igara, skečeva, nastupa, predavanja itd., a s druge strane i o kadru koji bi to organizovao i vodio. Potrebno je u agitpropu i pri Glavnom štabu stvoriti poseban kulturno-prosvetni osek i voditi naročitu brigu o pripremi referata i teza za referate za vojsku i teren.

3. Neuporedivo bolje nego u Sloveniji oni su uspjeli da u narodu uzdignu rukovodstva Oslobođilačkog rata, CK i ZAVNOH-a.⁵ Kod nas smo u tome, naročito u toku zime, jako zaostali. Potrebno je ta rukovodstva što više popularisati i podići njihov autoritet.

4. Mnogo oštrije nego kod nas postavljeno je pitanje sudstva, što se ne odnosi samo na osude neprijatelja već i na konfiskaciju itd. Formirani su brigadni i divizijski sudovi, koji su nadležni po svim sudskim pitanjima. Mislim da je veoma potrebno da se i u Sloveniji Odmah formiraju takvi sudovi. Drugi sudovi, osim ovih, nisu potrebni, pošto je ratno vreme, a u ratu sudi vojska. O tome treba da se posavetujete i sa Izvršnim odborom.⁶ Hrvati su, sasvim pravilno, strogo propisali da se konfiskacija može izvršiti samo na osnovu sudske presude. Prilikom konfiskacije okrivljenom mora da bude uručena pismena presuda, a može da se konfiskuje samo jedan deo imovine okrivljenog, a nikako i njegovih rođaka. Ovim merama stvarno je potpuno ukinuta samovolja, te se u tom pogledu ovde dešava mnogo manje grešaka nego u Sloveniji. Stekao sam utisak da se u tome, štaviše, preteruje i da se višeputa suviše opterećete dobri ljudi umesto da se oduzima neprijatelju. Ovde je napravljena stroga podela između konfiskacije i rekvizicije.

⁵ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

⁶ Odnosi se na Izvršni odbor Osvobodilne fronte.

Prva se kod nas naziva rekvizicijom, a hrvatska rekvizicija je naš prinudni otkup uz davanje priznanice. Smatram da je hrvatska terminologija pravilnija i da bi je trebalo uvesti i u Sloveniji. Izdajte pravilnike i zapovesti kojima će se ova pitanja precizirati. U prvom redu, naravno, treba izdati pravilnik o partizanskim sudovima.

5. Hrvati su, sasvim pravilno, glavnu pažnju koncentrirali na učvršćenje narodnooslobodilačkih odbora. Mada u tome još prilično zaostaju, njihova je tendencija sasvim ispravna. Praksa koju smp stekli na oslobođenoj teritoriji ukazuje nam na to da naš /riticaj zavisi od naše mogućnosti da ove odbore stvarno u naftodu učvrstimo i da stvarno mobilishemo narod oko njih. Mišljenja sam da bi bilo potrebno u tom pogledu i našim "terenskim odbOTknaJDF posvetiti veću pažnju. U vezi sa ovdašnjim zapažanjima, korigovao bih donekle svoje mišljenje koje Sam izneo poslednji put na konferenciji koju smo održavali sa ibniško-laščanskim okrugom. Osnovnu slabost u Hrvatskoj jretstavljala je činjenica što su NOO i Inicijativni odbor JAVNOH-a u prvom redu predstavljali vlast, a u nedovoljnoj meri političko, opštepartisko pretstavništvo. Tako je, i pored činjenice da takvo telo postoji, ipak Partija ostala kao jedina Jpolitička snaga i inicijator, te je tom svojom usamljenošću dala i samim NOO — koji nisu bili uopšte komunistički — izraziti karakter čisto komunističke vlasti. Zbog toga je, po mom lišljenju, i u Sloveniji, svakako potrebno prvenstveno naglavati politički karakter OF, tj. karakter opštepartiskog političkog pretstavništva, a u širem smislu i rukovodstva, neporednog rukovodstva naše oslobodilačke borbe. Odbore OF eba, doduše, dole učvrščivati i kao vlast, ali pri tome ne zaboavljati na prvenstveno političku ulogu ovih odbora. Gde god pak, ukaže mogućnost za osnivanje NOO — tj. na osloboenoj teritoriji — treba da se ovi odbori izaberu i da postanu rava, legalna vlast.

6. Posebno pitanje predstavlja »oslobođena teritorija«. Po fenom mišljenju u Sloveniji nema oslobođene teritorije samo •ato što na tome nismo radili dovoljno odlučno. Nedovoljno odlučni smo bili u dva pogleda: prvo, što smo na vojničkom Području napravili nekoliko grešaka, o kojima ćemo govoriti asnije, i, drugo, što smo u pogledu učvrščivanja novih NOO bar odbora OF kao vlasti, zbog prošlogodišnjih negativnih iskustava, u poslednje vreme bili suviše neodlučni. Činjenica je da neprijatelj i u ove predele stalno upada. Ali narod je već navikao na ovo i beži. Isto tako je i kod nas. Prema tome nema -nikakvog smisla da se ne stvaraju organi oslobođene teritorije samo zbog činjenice što neprijatelj stalno upada.

7. Mnogo življi je i unutrašnje-partiski život, i to ne samo na oslobođenoj već i na okupiranoj teritoriji. Najveću pažnju treba posvetiti kursevima i izgrađivanju partiskog kadra. Ovde vlada običaj — koji se u praksi pokazao kao dobar — da se sazovu 2 partiska sastanka nedeljno: jedan je »politički« — tj. rešava tekuća pitanja, dakle, pravi sastanak partiske ćelije, a drugi je »teoretski«, tj. vaspitni, na kome se planski prorađuje literatura i marksističko-lenjinistički materijal. Mislim da bi ovo trebalo uvesti kako u partiskoj organizaciji na terenu tako i u vojsci.

Neuporedivo su važnija vojnička iskustva sa ovog terena. Mada nisam još mnogo video, jer sam bio samo u Glavnom štabu i u XIII diviziji ipak sam došao do zaključka da su naša poslednja diskusija i opšti pravac koji smo zauzeli sasvim pravilni — osim u jednom pitanju, koje treba u Sloveniji drukčije postavljati — ali da smo na toj liniji bili suviše spori. Velika je šteta što s Hrvatima u vojničkom pogledu nismo bili u tešnjem kontaktu. Nekoliko za nas izuzetno važnih stvari navodim ovde posebno:

1. **Sto** se tiče same taktike, nužno je potrebno ostvariti ono što smo mi nazvali »borbom u prostoru«. Smatram da nas je u poslednje vreme slabila prvenstveno linija frontalne borbe, koju su nam doneli drugovi s juga, naročito sam Arso.⁷ Na svaki način trebalo bi prestati s ovom linijom frontalne borbe, koja je kod nas mnogo štetnija nego na ma kom drugom mestu. Prostor treba uzeti kao celinu, glavne snage koncentrisati na osnovnim tačkama a sa ostalim snagama neprekidno uznemiravati i tući neprijatelja u unutrašnjosti teritorije. Jedino na taj način onemogućićemo ponovno utvrđivanje neprijatelja. I to je takođe — oslobođena teritorija. Ali nipošto brigade ne smeju time da postanu odredi. Naprotiv, brigade će morati da lome glavne neprijateljske snage koje će prodirati upomoć »blokiranima« posadama — italijanskim i belogardističkim. Ove glavne snage treba da vrše pritisak u prvom redu na komunikacije, istovremeno unapred pripremajući »džep« u kome će razbiti neprijatelja kad ovaj bude napadao s ciljem da oslobodi komunikacije od partizanskog pritiska. Na taj način ćemo oslobađati teritoriju. Još nešto: naše partizane treba naučiti da budu elastičniji i dosetljiviji prilikom napada na neprijatelja. Hrvati su u više mahova, preobučeni u domobrane ili ustaše, prodrli čak i u unutrašnjost utvrđenih uporišta. Našima, pak, tamo ne pada na pamet da bi se mogli preobući u italijanske uniforme i eventualno iskoristiti i italijanske kamione. Razvijanju ovakvih sposobnosti treba posvetiti specijalnu pažnju.

⁷ Arso Jovanović

2. Posebno poglavlje su odredi. Naša odluka da, s obzirom opšti politički položaj, na štetu odreda ojačamo brigade bila doduše pravilna. Ipak, iskustva sa ovdašnjeg terena dokažu da su odredi od ogromnog značaja, naročito sada kada vrlo jako oseća italijanska demoralizacija. Čitav niz je primera da su odredi sa nekoliko metaka oterali velike italijanske kontingente i postigli značajne uspehe. Tačno je da odredi — ročito manji — ne mogu da zaplene mnogo oružja, ali oni predstavljaju izvor neprekidne mobilizacije na terenu, naročito u arijih godišta i /6nih koji neće da idu sa svog terena, a koji u odredima pnično prevaspitaju, te su kasnije spremni i da "puste svoju teritoriju. Zbog toga sam mišljenja da bi vaš datak trebalo da bude da što više jačate odrede i da ih što pre rmirate i tamo gde ih sada nema. To bi bilo važno naročito u učaju kad bismo uspeali da dobijemo veće količine oružja, narotopušaka, te bismo mogli da naoružamo sve. one koji su spobni da nose oružje, bez obzira na starost itd. Moglo bi se za , odrede mobilisati i više žena, čim bi se u vezi s količinom žja ukazala potreba za to. Moje je mišljenje, da se stvari da tako razvijaju da izgleda nećemo još za dugo oskudevati »puškama. To, naravno, ne treba da znači da će se odredi tvoriti u nekakve narodne straže. Naprotiv, treba težiti da postanu takve vojne jedinice, koje će biti sposobne i za 5 operacije, ali će ipak ostati škola koja će stalno snabde i brigade novim kadrovima. Napominjem da je ovo moćno samo u slučaju ako budemo imali istovremeno i jake 'gade. Jačati odrede na račun brigada bilo bi pogrešno, i 'slim da smo pravilno postupili kad smo pređašnje odrede stili u brigade. Sada se prvenstveno radi o tome da, prvo, samim odredima razvijamo težnju za njihovim stalnim poram i da ih po tempu porasta i ocenjujemo, i, drugo, da našim "gadama skrenemo pažnju da kad budu dolazile do oružja njega nešto ustupaju i odredima. Takođe bi trebalo da u iima postoji i izvestan procenat nenaoružanih ljudi, koji služili kao stalna rezerva.

3. Ovde sam stekao ubeđenje da naše zone nemaju nikaog smisla za dalje postojanje i da to nisu imale čak ni onda d smo ih stvarali. Predložio sam Titu da se i u Sloveniji pripi formiranju divizija, umesto dosadašnjih zona.⁸ Zona je a ustvari samo ponavljanje grupa odreda s novim imenom, je samo kratko vreme odgovarala novoj formaciji naše jske, i to onda kad su formirane još neizgrađene brigade i d ustvari nismo znali šta ćemo sa odredima. Hrvati, napr.,

⁸ Taj predlog je upućen depešom preko radio-stanice Glavnog aba NOV i PO Hrvatske i Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito sa tim saglasio (vidi dok. br. 284 i 300).

baš sada rasformiraju neke svoje zone i formiraju grupe odreda. One su, naravno, sastavljene samo od odreda, dok brigade povezuju u divizije i korpuse, koji su direktno povezani sa GŠ. U konkretnim operacijama štabovi odreda, naravno, podređuju se operativnim štabovima divizije ili korpusa itd. Kod nas, doduše, nema smisla stvarati grupe odreda. Po mom mišljenju, u Sloveniji bi trebalo raditi na tome da se iz 5., 6. i 4. brigade⁹ formira 2. divizija, a iz 1., 2. i 3. brigade¹⁰ 1. divizija. Ako bi u Primorju ostala dva odreda, trebalo bi, naravno, privremeno zadržati i zonu. Slično i u Štajerskoj. Uostalom vi sami razmislite o tome. Javiću vam šta će odgovoriti Tito, čiji odgovor očekujem ovih dana.¹¹

4. Sto se tiče kadrovskih pitanja u vojsci, izgleda da je Vrhovni štab učinio korak dalje u pravcu izgradnje regularne vojske. Počeo je da uvodi čin u vojsci. Izgleda da je redosled dosta sličan s onim u jugoslovenskoj vojsci. Činove će dobiti komandanti i uopšte vojni rukovodioci, dok će položaji politkomesara odgovarati činovima komandnog kadra. VS već traži konkretne predloge. Naše je mišljenje da bi komandantima brigada trebalo dati čin kapetana, a nižim komandantima odgovarajuće niže činove. Komandanti divizija mogli bi, eventualno, da budu majori. Trebalo bi Hrasta¹² predložiti za čin generala, a za Matiju¹³ će rešiti oni sami, prema kriterijumu koji misle da zauzmu. Uvođenjem činova svakako će se razmrsiti zbrka koja je nastala označavanjem položaja. Činove bi, naravno, dobio celokupan kadar, takođe i u sanitetu, intendanturi itd. Pošaljite, dakle, konkretne predloge.

5. Ovde sam se prvenstveno uverio da je GS Slovenije u organizacionom pogledu jako zaostao, te zbog toga, sasvim razumljivo, nema takav uticaj u vojsci kao GS Hrvatske. GS Hrvatske ima više odeljenja, a ova više sektora. Sva odeljenja rade potpuno samostalno, — naravno, pod kontrolom komandanta i politkomesara, koji su oslobođeni svakog sitnog rada kako u operativnom tako i u organizacionom pogledu. Da ne bih ponavljao, daću svoj predloge za reorgan^aciju našeg štaba u Sloveniji. GS-ta. trebalo da ima tri olovna odeljenja:

⁹ Odnosi se na: Petu NOU brigadu »Ivan Cankar«, Šestu NOU brigadu »Slavko Slander« i Četvrtu NOU brigadu »Matija Gubec«.

¹⁰ Odnosi se na: Prvu NOU brigadu »Tone Tomšič«, Drugu NOU brigadu »Ljubo Šercer« i Treću NOU brigadu »Ivan Cankar«.

¹¹ Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito je 27. juna odobrio da se od slovenačkih brigada formiraju divizije. To su bile Četrnaesta i Petnaesta NOU divizija, formirane 13 jula 1943 (vidi tom VI, knj. 6, dok. br. 33, 39).

¹² Jakob Avšič

¹³ Ivan Maček

I odeljenje: operativno

II odeljenje: organizaciono

III odeljenje: obaveštajno-kontraobaveštajno.

Ova odeljenja trebalo bi da imaju otprilike sledeće oteke:

- I odeljenje: 1. operativni otek (priprema planove, neposredno operacije)
2. vojno-k&drovski otek (karakteristike, raspored, stručno vaspitanje kadrova) /
3. inženjerski otek (pioniri, mineri, organizacija minerskih i drugih grupa u vojsci, artiljerija, bacači itd.)
4. otek za veze (kurirske linije, radio, telefon itd. — uzgred napominjem: ovdašnja iskustva dokazuju da naši vojnici u Sloveniji jako greše što se ne služe telefonom).

"I odeljenje: 1. intendantura (tj. ekonomski otek)

2. saniteteki, otek
3. tehnički otek (radionice, skladišta, oružje itd.)
4. otek za vojne vlasti u pozadini (*Narodna zaštita*, partizanske straže itd.)
5. statistički i propagandni otek (u smislu našeg dogovora).

II odeljenje: 1. obaveštajni otek

2. kontraobaveštajni otek (oba u smislu izdatih direktiva i u saglasnosti sa VOS-om).

Osim toga trebalo bi, naravno, da i politički komesarijat la svoj organizovani aparat, koji bi prvenstveno obuhvatio sk za političke kadrove, za političko vaspitanje, agitaciju i opagandu i prosvetni rad. Da ne bi štab prenatrpali aparatom, raj sektor se može velikim delom preneti na aparat CK. Zato l potrebno najpre izvršiti bitnu reorganizaciju našeg agitatora, tome ću govoriti kasnije.

Na čelu odeljenja stajali bi načelnici, a na čelu oteka šefovi. Broj ljudstva u pojedinim osecima može da bude zličit — prema potrebi. Upočetku po 1, 2 ili 3. Nije potrebno se sav aparat nalazi na istom mestu. Neki oteci mogu se "ormirati prilično samostalno. Ne treba se plašiti da će biti su-e ljudi u aparatu. Samo na taj način ćemo ljude vaspitavati, amo tako će naš GS Slovenije zaista konačno moći da izvrši svoje zadatke.

Načelnici odeljenja i šefovi oteka, naravno, ne moraju da budu članovi štaba, a neki mogu i da budu. Naprimer, moj konkretni predlog je da načelnik I odeljenja Glavnog štaba

iz

bude Tomaž (Kveder),¹⁴ koji bi bio i član GŠ. Time bi se Šaranović¹⁵ umnogome oslobodio za vršenje konkretnih operativnih zadataka, i obrnuto, nekiput bi Šaranović mogao da ostane kod kuće,¹⁶ a Tomaž bi na terenu vršio operativne zadatke. Tome slično trebalo bi razvrstati i ostali aktiv GŠ. I mnoge od saveznika¹⁷ mogli bi na taj način zaposliti u aparatu GŠ, naročito u osecima II odeljenja. Međutim, III odeljenje bi bilo neposredno potčinjeno politkomesaru GŠ i, naravno, praktično VOS-u.

Cini mi se da je takva reorganizacija jako hitna. Ne morate se pridržavati doslovno baš ove podele, već je saobrazite eventualno i drugim vašim potrebama. Ja sam ovaj predlog dao na osnovu iskustava stečenih u Hrvatskoj i mišljenja sam da je u osnovi pravilan. Čudim se da Matija, prilikom svog boravka ovde, nije preneo na naš teren ništa od ovih iskustava.

6. U vezi s gore navedenim dodirnuću i pitanje politkomesara GŠ. Još nisam Titu predao naš predlog o imenovanju politkomesara... Odmah javite svoje mišljenje, a ja ću tek posle toga Titu dostaviti predlog.

7. Što pre uvedite u vojsci brigadne sudove, o kojima sam već napred govorio.

8. Uvedite u vojsci, preko politkoma i njihovih zamenika, kontrolu i inicijativu, naročito po sledećim sektorima rada:

- vojno-stručni odgoj kadrova — za ovaj odgoj treba da odgovaraju i politkomesari a ne samo komandanti;
- politički rad — vaspitavanje partizana na konkretnim primerima borbe i razvoja događaja, podizanje političkog nivoa kadrova;
- političko-vaspitni rad kadrova, tj. specijalni vaspitni rad vodećeg kadra uopšte, a još posebno partiskog kadra; stalni kursevi marksizma-lenjinizma;
- prosvetni rad — tj. kulturno podizanje partizana i narodnih masa, priredbe, zabava itd.

9. Za uspešno izvršavanje ovih zadataka prvenstveno je potrebno temeljno proširiti i popuniti agitprop. Bili smo suviše uski u pogledu popunjavanja aparata oko nas, te zbog toga ni

¹⁴ Dušan Kveder

¹⁵ Milovan-Šaranović, narodni heroj, poginuo 26 jula 1943.

¹⁶ Misli se na sedište Glavnog štaba.

¹⁷ Odnosi se na pripadnike organizacija učlanjenih u Osvobodilnoj fronti.

izdaleka nismo na terenu pružili ono što smo mogli i morali dati. Moj predlog je sledeći: primite Bogdana¹⁸ kao kandidata za CK, te mu poverite voćstvo agitpropa, s tim da konačno bude svestan odgovornosti za svoj rad. Organizujte u agitpropu sledeće oteke:

redakcioni J— koji će se baviti političkom redakcijom celokupnog Agitprop rada, a naročito redakcijom svih centralnih štampanih materijala, te kritikom i kontrolom lokalnih materijala;

52- otek za vaspitavanje kadrova — škole, kursevi, literatura itd.;

otsek za prosvetni rad — priprema programa, tekstova itd. za taj rad, organizacija nabavke potrebnih materijala, inicijativa kod kulturnih radnika itd.;

organizaciono-tehnički otek — koji bi trebalo da se bavi organizacijom agitprop rada na samom terenu, tj. koji bi bio rganizator pojedinih grana tog rada na samom terenu, napr.:

fotoreportaža

slikarstvo

dopisništvo

organizacija priredaba

organizacija i kontrola raz-

hijh prosvetnih grupa, pevačkih horova, pozorišnih grupa itd.

Mislim da se sve ovo uglavnom može organizovati i da za to svakog dana biti više mogućnosti, pogotovo ako bude-
JO U stanju da sve više razvijamo naše vojničke pozicije. U išem sadanjem agitpropu prvenstveno nedostaje čovek koji ve to organizaciono pokrenuo. Moje je mišljenje — u šta se i ovde uverio — da bi tome najbolje odgovorio Gregor¹⁹. edlažem da ga postavite za Bogdanovog pomoćnika i da mu Jedno poverite organizaciono-tehnički otek. Ubeđen sam da e mnogo koristiti. Nemojte ga slati u Ljubljani, pošto sada — "da sam se uverio u obim rada na ovdašnjem oslobođenom iručju — još mi je jasnije koliko će nam biti potrebni kad-
!>vi izvan Ljubljane za pravilno postavljanje našeg rada u na-
odu.

Sav rad agitpropa trebalo bi da bude ujedno orijentisan l na vojsku, i to čak prvenstveno na vojsku. U brigadama bi rebalo osim part. komiteta organizovati i agitprop grupe, čiji »i zadatak bio — rad među partizanima i na terenu. Preko ljih bi se najbolje mogla organizovati agitacija i propaganda u

¹⁸ Boris Zihlerl

" Lađo Šubic, poginuo krajem juna 1943 na r. Mrežnici, prilikom »povratka iz Hrvatske za Sloveniju.

masama u gore navedenom smislu. Stvarno treba prestati sa praksom da naše brigade pružaju narodu nekakve neukusne viceve umesto pravog političkog rada.

10. Sve primedbe po liniji AFZ saopštiće vam Gregor i Dana.²⁰ Smatram da su naročito primedbe u pogledu naše ženske štampe jako umesne (uzgred: isto ono na šta smo već zimus ukazali ljubljanskoj »Mladini«, a koja se dosad još nije bitno promenila). Sudeći prema ovde stečenim iskustvima, mislim da Mara²¹ sama neće moći stvari pravilno postaviti, te smatram da je neophodno potrebno da se Lidija²² postavi kao sekretarica. Dobro bi bilo da Lidija tada dođe ovamo na nekoliko dana. (U tom pogledu²³ se pokazalo da Peterov pesimizam ne važi. Ovamo se može stići, bez poteškoća, najviše za 5 dana, za isto toliko dana natrag, a boravak od nedelje dana ovde više je nego dovoljan.)

11. I omladinski rad je, svakako, u velikom zaostatku. Nadam se da će ovih dana stići Đuro,²⁴ pa ćemo s njim razgovarati. Kad se Đuro bude vratio, pozovite ga — po starom običaju — na sve važnije sednice CK Partije, jer bez takvog kontakta s vama neće se moći dobro raditi. Naročito ne Đuro, koji još nema dovoljno iskustva po tim pitanjima.

Na kraju još o konkretnim organizacionim pitanjima:

1. Razgovarao sam sa drugovima o pomoći u oružju i sa dejstvu njihovih brigada u borbama. No i bez ovih razgovora, uverio sam se da smo po tim pitanjima imali prilično pogrešne pretstave. Na osnovu onoga što sam videb, predložio sam da se ne vrše nikakve zajedničke akcije u smislu prebacivanja njihovih snaga u Sloveniju. I u pogledu oružja je njihovo stanje pre slabo nego dobro. Oni imaju u Dalmaciji na stotine nenaoružanih ljudi, i bio sam svedok sporova sa Dalmatincima — koji su bez pušaka a GS ne može ih dati. Takođe s municijom stoje slabo. Doduše mnogo su zaplenili, ali pre toga bili su skoro bez ikakve municije, pošto su je izgubili u defanzivnim bombama za vreme ofanzive, a i u poslednje vreme su je prilično potrošili. Dogovorili smo se samo za 1 top, 30.000 Mauser municije i 7.000 Manliher municije za austrijske puške, koje će verovatno baš u Primorju dobro doći. Osim toga, za 80 francuskih pušaka, kojima bi se eventualno odredi mogli naoružati. To je uglavnom sve. Po mom mišljenju treba da se definitivno i potpuno orijentišete samo na sopstvene nabavke

²⁰ Dana Kozak

²¹ Mara Rupena-Osolnik

²² Lidija Šentjunc

²³ Misli se na dolazak do sedišta Glavnog štaba Hrvatske.

²⁴ Stane Kavčič

I da se više ni na šta ne oslanjate. Takođe naši ljudi ne smeju nasedati pričama o hiljadama zakopanih pušaka kod Hrvata, iako te vesti šire hrvatski partizani. Ustvari tih hiljada nigde nema.

Sto se tiče engleskog oružja i mogućnostima koje se u vezi s tim pojavljuju — vidite posebno pismo. Gregor će ispričati kako bi se to oružje moglo dobiti.

2. Neophodno je potrebno da se između nas uspostavi najtešnja wza. Ona će biti dupla:

; —a. Radio-veza, na način koji će saopštiti Gregor. Počnite jda hvatate čim se Gregor vrati. Dok se ne uspostavi ova direktna veza služite se Zumberkom, koji ima svakodnevnu vezu. Do njih sprovedite direktnu kurirsku vezu, kako biste u najkraće vreme mogli da primete i predajete brzopjave. Sve važnije stvari javljajte tim putem.

b. Kurirska veza, koja može da bude vrlo redovna i brza. Kad bi kuriri u Bosiljevu, zapravo na Kupi, imali bicikle mogli i doći do mene za 3 dana ili još ranije. Pokušajte da ovo organizujete. Kuriri bi trebalo da nose veću poštu. Voleo bih da imam prepíše glavnih izveštaja koje ćete primati iz pojedinih krajina. — Za kurire predlažem Adlešića²⁵ i Henrika,²⁶ te rvata Juzbašića,²⁷ o kome sam se već dogovorio sa Hrvatima a ostane kao naš stalni kurir za vezu s vama.

3. Za top, municiju i puške, potrebno je da i vi Hrvatima Učinite izvesne usluge. To bi prvenstveno bilo sledeće:

a.) Pošaljite odmah, na mesec ili dva, *Apiha*,²⁸ da bi pomogao Hrvatima organizovanje prosvetnih grupa u vojsci. Za taj posao u Sloveniji ima dosta ljudi, a sem toga ovde su i veće upotrebe, te sam mišljenja da je veoma potrebno da im ga odmah pošaljete. Oni obećavaju da će vam ga vratiti čim ga " uđete zatražili.

b.) U Beloj Krajini se nalazi tehničar (tj. radio-tehničar) **Aco**, ukoliko nije otišao u Štajersku. Navodno je GS Hrvatske već molio za njega, ali mu ga nisu dali. Smatram da bi se on, ili neki drugi radio-tehničar, mogao »pozajmiti« Hrvatima na izvesno vreme. Vi možete da pozovete iz Ljubljane ondašnje radio-tehničare, koji u Ljubljani ionako ne mogu mnogo učiniti.

²⁵ Jože Adlešič, poginuo jula 1944 kod Vinice.

²⁶ Vlado Miklavc, narodni heroj, poginuo 26. maja 1944, prilikom nemačkog desanta na Drvar.

²⁷ Juzbašića je Glavni štab NOV i PO Hrvatske odredio za Kardeljevog ličnog pratioca i za kurira pomoću koga će održavati vezu s Glavnim štabom NOV i PO Slovenije i Centralnim komitetom KP Slovenije. Pri jednom pokušaju da pređe r. Tounjčicu, Juzbašić se utopio (1943), a zajedno s njim i drugi Kardeljev pratilac, Šubic, koji je pokušao da Juzbašića izvuče iz vode.

²⁸ Milan Apih

c.) Ovde je neophodno potrebna cinkografija. Ukoliko je Miha²⁹ već počeo da nabavlja materijal, neka nastoji da ga nabavi u duplikatu tj. i za Hrvate. Ukoliko su prilike za uspostavljanje cinkografije tamo teške, sagradili bismo je eventualno ovde, za Hrvatsku i Sloveniju. Stručnjaci će se i ovde naći. Odgovorite odmah kakvo je Mihino mišljenje u pogledu toga i kakvi su njegovi izgledi za nabavku materijala.

d.) Ukoliko ste zaista dobili lekare iz Ljubljane, pošaljite nam prvom prilikom jednog ili dvojicu.

4. Aparat za Dedu³⁰ neka ostane kod vas. Otsada ću vam slati i telegrame iz Hrvatske, koje redovno otpremajte. Nikako ih nemojte zapostavljati, već ih odmah predajte. Važnije stvari javljaćemo vam preko radija,³¹ a ostale će donositi kurir. Naravno sada treba ostaviti dovoljno mesta za Hrvatsku, pošto je održano zasjedanje ZAVNOH-a,³² te ćemo pomoću aparata predati čitav niz izjava itd. To je nužno potrebno, jer je Hrvatska u tom pogledu ionako već bila prilično zapostavljena na štetu naše celokupne borbe. O tome pišem u priloženom izveštaju o političkom stanju.

5. Drugove iz IO OF pošaljite što pre ovamo. Možete da pošaljete 2 do 3, a sami odlučite koje. Žalim što neko od njih već nije pošao sa mnom, pošto bi prisustvovao baš osnivačkoj skupštini Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske. Iz priloženog izveštaja možete da vidite kakvo je otprilike ovdašnje stanje. Napominjemo da je ovde sve još vrlo usko i da se zapravo tek sada pokazuje tendencija ka proširivanju. Nadam se da će u tome donekle pomoći i »Slobodna Jugoslavija«, ukoliko bude donosila materijale koje šaljem.

6. Čini mi se da je nužno potrebno ojačati rad samog CK u pogledu uzdizanja kadrova. To je drugi razlog što predlažem Luku za politkoma. Čini mi se da je upravo nužno potrebno da se Boris³³ vrati na rad u CK sa posebnim zadatkom da svu pažnju posveti kadrovima. Ovde sam video kako teške posledice može nekiput da ima činjenica što se stvari od odlučujuće važnosti prepuštaju u ruke ljudi, koji u partiskom pogledu nisu dovoljno izgrađeni. Razmislite dobro o tome.

Za danas dpsta. Posle omladinske konferencije ići ću u zapadnu Bosnu i Dalmaciju, jer osećam da svako zapažanje

²⁹ Ing. Lojze Roje

³⁰ Tj. za vezu s Kominternom

³¹ Misli se na radio-stanicu.

³² Osnivačka skupština Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske održana je juna 1943.

³³ Boris Krajger

novih prilika pruža čoveku čitav niz novih inicijativa. Javljajte se što češće, a naročito javite odmah kako je uspela akcija u Štajerskoj.

Srdačne drugarske pozdrave svima,
Krištof

9 I

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU! .

BR. 283

**PISMO EDVARDA KARDELJA OD 19 JUNA 1943 IZVR-
; SNOM ODBORU OSVOBODILNE FRONTE SLOVENIJE¹**

19.VI.1943 — br. 1

IZVRŠNOM ODBORU OSVOBODILNE FRONTE

Dragi drugovi!

Danas vam se javljam samo ukratko, pošto će vam mnoge stvari ispričati drugarica Dana² i drug Gregor,³ nešto ćete videti Viz pisama koja sam poslao CK-u,⁴ a osim toga se nadam da ćemo se uskoro videti s nekima od vas na ovdašnjoj oslobođenoj teritoriji⁵.

Pre svega moram reći da mi je jako žao što niko iz IO nije pošao sa mnom. Stigli smo baš na osnivačku skupštinu Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske, a bilo bi veoma korisno da joj je i predstavnik IO OF prisustvovao. Dosad sam se uvek kajao kad sam bio neodlučan u pitanju povećanja društva na »raznim putovanjima, pa tako i ovaj put. Po mom mišljenju, putovanje je neobično korisno, te se zbog ove koristi isplati da se čovek i fizički napregne, pa, po potrebi, i da gladuje. Moram da kažem da mi je ovo nekoliko dana bilo od ogromne koristi i za bolje razumevanje mnogih slovenačkih problema. Upoređujući, čovek neprekidno uči, pa bilo da upoređuje pozitivne ili negativne stvari. Svakako, jednih i drugih ima — kao svuda — i ovde dovoljno.

¹ Original je na slovenačkom jeziku, otkucan na pisačkoj mašini, ča nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. 1235.

² Dana Kozak

* LacLo Šubic

* Vidi dok. br. 282 i 285.

* Odnosi se na oslobođenu teritoriju Hrvatske.

Pošto sam osnivačkoj skupštini prisustvovao kao predstavnik CK KPJ, mislim da mi nećete zameriti što sam se s Danom dogovorio da ona pozdravi skupštinu u ime OF. U samom početku je naglasila da ona samo po nalogu predaje pozdrave IO OF, s obzirom na to da na osnivačku skupštinu nije mogao doći nijedan član IO. Govorila je dobro i bila je radosno pozdravljena.

Ovde se političko stanje u suštini nije izmenilo. Naime, mase su u nekim krajevima Hrvatske u ogromnoj većini čvrsto okupljene oko ZAVNOH-a dok se u drugim HSS trudi da uhvati čvrstu bazu. Ali se u poslednje vreme i tu oseća jako raslojavanje. Ovih dana je ovamo došao bivši glavni urednik »Seljačke sloge« i jedan od vođa HSS — profesor Magovac. Božidar, a nešto ranije bivši član Glavnog odbora HSS i narodni poslanik Lakuš.⁶ Idućih dana, pak, vodićemo razgovore s nekim drugim uglednim pristalicama HSS, čija imena ne mogu ovde da pominjem, ali ćemo o tome usmeno razgovarati. Ovde će biti sada osnovan Glavni odbor HSS i počće da izlazi časopis HSS »Slobodni seljački dom«. Deo ove gospode je, istina, još dosta zaostao i povezanost s njima je mnogo labavija nego što je u našoj OF, ali sam ipak ubeđen da će i ovde povezanost postepeno jačati. Između njih i nas postoji još dosta dubokih načelnih razmimoilaženja u nekim pitanjima, naročito u oceni Mačeka i njegove politike itd., ali ipak te stvari nisu takve prirode da bi unapred isključile svaku saradnju. Prof. Magovac i njegovi, doduše, još nisu pristupili ZAVNOH-u, ali žive kod nas, kod nas će izdavati i svoj časopis, osnovaće svoju stranku itd. Kao što vidite, proces se u mnogočemu razlikuje od tamošnjeg. Besumnje da se u tome kriju i izvesne opasnosti, naročito sada, u vezi s engleskom akcijom, ali sam ubeđen da i ova delimična saradnja, uz pravilnu politiku, može postati čvršća. O ovim pitanjima javiću vam nešto više idući put, pošto lično porazgovaram sa ovim HSS-ovcima. Zasada, samo ovo nekoliko reči, pošto sam ovih dana bio stalno zaposlen.

Inače, ovdašnja sloboda upravo je impozantna. Nalazimo se u varoši, dobro se hranimo — mada moram priznati da je inače stanje ishrane slabo i da se ne hrane svi tako dobro, što je, u krajnjoj liniji, u ovo vreme i razumljivo; i u svakom drugom pogledu — prava razmaženost! Čovek prosto čezne za šumom. Ovih dana ćemo se ionako malo povući iz varoši, pošto očekujemo bombardere. Napominjem i to da nam svira vojna muzika Prvog korpusa partizanske vojske Hrvatske, i čak sasvim dobro svira. Uostalom — o svim tim detaljima pričaće vam drugarica Dana i drug Gregor.

⁶ Filip Lakuš

Sve ovo sam vam ispričao naročito stoga što bih želeo da je ili troje iz IO što pre dođu u posetu hrvatskom ZAVNOH-u. Ovaj poziv mi je od strane ZAVNOH-a vrlo ljubazno "šten, a ja ga ovim putem prenosim vama. Nadam se, naravno, da će i Saša⁷ doći ovamo. Dotad ćemo negde, izvan vaš, spremiti baš prijatne kućice, te će se osećati kao u — Plešu. Ali — bez šale — vaš dolazak bio bi od prvenstvene ko-zbpg toga što bi se u izvesnim pitanjima mogao olakšati •»azum sa prvacima HSS, čime bi se u Hrvatskoj mnogo ilito. Dakle, očekujemo vas uskoro.

Drug Peter će vas obavestiti i u pogledu Engleza. Neka da da pročitate moje pismo, da ne bih ovde o tome ponav-Takođe vas molim da i s vaše strane Englezi oseću kako posle svih naših žrtava, gledamo na njih kad nas usrećuju jim padobrancima a plaše se da nam dadu nekoliko topova. ova bojazan da nam povere topove jasno ukazuje na to o oni gledaju na budućnost. No, bez obzira na ovo naše _jenje, koje treba i Englezi sami da oseću kod nas, potrebno nastojati da se veze između nas i Engleza što više učvrste, ato treba — naravno u granicama naše vlasti i suvereniteta . . . njihovim ljudima ići u svakom pogledu na ruku. Još nešto: Englezi nama ne mogu da povere topove, onda i mi nemam nikakvog razloga da im dajemo* podatke o našoj vojničkoj i i našim pozicijama . . . Što se tiče OF, Englezima, naravno a pokazati da je OF — slovenački narod.

Drugi novosti nema. Juče sam preko američkog radija da je pala londonska jugoslovenska vlada i da kralj vrši sultovanja. Još jedan slom pod udarcima naše oslobodilačke be! Šta će oni sada da urade ne znam. Sudeći prema jučejem govoru nekog novinara koji je indirektno ciljao na 3 slučaj, rekao bih da će nastaviti svoju dosadašnju politiku. Naime, taj novinar je otprilike kazao ovo: A šta smo mi osloveni naučili u Londonu? I u ovom bi slučaju svakako ^ovarala poslovice: Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba. — lalo ne sumnjam da je time mislio na jugosl. londonsku du. Ali već sama činjenica da se usuđuje tako reći, a takođe 'njenica da je američki radio istovremeno javio da će Arae- pomagati partizane, ukazuje nam da su pozicije izbegličke donske vlade — bez obzira kako će kriza biti okončana — o oslabljene. Uostalom, major Džons⁸ nam je kazao »u čeka« sledeće: »Kažem vam privatno — a ne govorim nalet — da londonska vlada ne uživa više nikakav ugled ni u ndonu ni u Americi«. Verovatno ovo odgovara istini. — Ako

⁷ Josip Vidmar

⁸ Viliđam Džons (William Jones)

se slučajno desi da Draža Mihailović bude izbačen iz sedla, onda povežite taj slučaj sa dolaskom Engleza kod partizana, i time ćemo i belu gardu i sredinu definitivno razbiti.

Na kraju još ovo: Ovih dana Englezima je iz Kaira stiglo pitanje da li odgovara istini da je Karl Novak prestao da sarađuje sa okupatorom i da je počeo borbu protiv njih. Ove su podatke navodno dobili iz Slovenije. Ja sam odgovorio da to nije istina, već da se Novak nalazi pod zaštitom belogardejskog garnizona Polhov Gradec — Koreno — Zaplana. Dobro bi bilo da se ovo detaljnije ispita. (Uzgred: Ana⁹ treba da mi redovno šalje izveštaje VOS-a.)

I na kraju, evo jedne vesti iz vodećih krugova HSS, koju smo danas primili. Prema ovoj vesti, u londonskoj vladi je došlo do oštarih unutrašnjih nesuglasica. Postignut je navodno sporazum između HSS, SDS¹⁰ i slovenačke grupe londonske vlade, prema kome bi Jugoslavija trebalo da bude reorganizovana na nekakvoj federativnoj osnovi. Između ove grupe i srpskog dela došlo je u ovom pitanju do oštarih suprotnosti, pošto srpski deo stoji na stanovištu da se Jugoslavija sada nalazi u ratu i da sva pitanja treba odložiti za posleratno vreme, a do završetka rata važe svi stari zakoni Jugoslavije. Istovremeno su se hrvatska i slovenačka grupa odrekle Draže Mihailovića. Ove nesuglasice su navodno tđko duboke, da je slovenačka grupa već izvestila svoje pristalice u Sloveniji da prekida saradnju sa Dražom Mihailovićem. — Ove su vesti, uglavnom, tačne i izgleda da je pad vlade u tesnoj vezi sa ovim suprotnostima. (Ovo ne treba javljati vazduhom, jer su gore¹¹ sigurno bolje obavешteni od nas.) Prema svemu izgleda da se nalazimo pred jako povoljnim političkim razvojem.

Nadam se da ću vas tamo u avgustu ponovo posetiti. U međuvremenu imam nameru da pođem još na kratko putovanje po Bosni i Dalmaciji. U slučaju da budete u to vreme ovde, moći ćemo jedno ili drugo putovanje obaviti zajedno.

Idući put pisaću vam više.

Srdačno i drugarski pozdravljam
sve i u svim barakama.

Krištof

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

⁹ Zdenka Kidrič

¹⁰ Samostalna demokratska stranka

¹¹ Misli se na Kominternu.

ZVEŠTAJ EDVARDA KARDELJA OD 19 JUNA 1943 VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O POVOLJNOM VOJNO-POLITIČKOM STANJU U SLOVENIJI¹

Titu

U Sloveniji veoma pogodan politički i vojnički položaj, sela garda je u raspadu. U nemačkom delu Slovenije² naša lasovna mobilizacija, a poteškoća je u oružju. Poslali smo tamo 2 brigade,³ uglavnom u mobilizacijske svrhe i sa konkretnim ojmim zadacima. Formiraće odmah 2 brigade, u Štajerskoj i lorenjskoj. U Primorju su već formirane 2 brigade.⁴ Saopćite

li treba pristupiti formiranju divizija,⁵ jer su operacijske zone bog stalnog kretanja vojske sasvim izgubile smisao. Osim 11 acača mina, brigade teškog oružja nemaju.

Bevc

9. VI. 1943.

¹ Prepis originala otpremne depeše izvršio je 19 juna 1943, mamlom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak toga prepisa nalazi se u 'kroci Istoriskog instituta JNA pod oznakom: depeše Vrhovnog taba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/41.

² Granica između nemačkog i italijanskog okupacionog prostora Sloveniji bila je r. Sava.

³ Odnosi se na Treću i Četvrtu slovenačku NOU brigadu («Ivan ankar» i »Ljubo Šercer»), One su tamo upućene početkom juna 1943.

⁴ To su bile Peta («Simon Gregorčič») i Šesta («Ivan Gradnik») OU brigada. One su formirane aprila 1943 (vidi tom VI, knj. 6, primed-4 uz dok. br. 15).

⁵ Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito naredio je 28 juna da od slovenačkih brigada formiraju dve divizije. Na osnovu te naredbe, -lavni štab NOV i PO Slovenije izdao je 13 jula 1943 uputstvo za formiranje Četrnaeste i Petnaeste NOU divizije, ali je formiranje divizija šeno tek 3 avgusta 1943 (vidi tok. br. 300 ove knjige i tom VI, knj. dok. br. 39).

**OBAVESTENJE EDVARDA KARDELJA OD 19 JUNA 1943
FRANCU LESKOSEKU I BORISU KIDRIČU DA ĆE U GLAVNI
STAB SLOVENIJE PRISPETI OFICIRI ZA VEZU IZ SA-
VEZNIČKOG GLAVNOG ŠTABA ZA BLISKI ISTOK¹**

Drug. Luki i Peteru

19.VI.1943

Dragi drugovi!

Naročito vam pišem o jednoj stvari koja je za nas vanredno važna, ali koja u sebi krije i izvesnu opasnost. Zbog toga se tačno pridržavajte sledećih uputstava:

Poslednjih meseci su Englezi po čitavoj Jugoslaviji rasturili mnoštvo svojih ljudi. To su prvenstveno u engleske uniforme presvučeni Jugosloveni iz Amerike, Kanade i Afrike, a i nekoliko engleskih oficira se nalazi među njima. Kod Hrvata su se spustili neki major Džons i kapetan Harter. Oni su najpre objasnili da su ovamo došli s namerom da dižu u vazduh železničke pruge. Međutim kasnije su se predstavili kao »oficiri za vezu«, poslati od engleskog Glavnog štaba za Bliski Istok. Ustvari, sigurno je utvrđeno da su to oficiri jugoslovenskog odeljenja Intelidžens servisa u Kairu. No, bez obzira na to, naši su ih primili kao zvanične predstavnike. Istovremeno, u raznim grupama, s njima su došli neki Hrvati iz Amerike i Kanade, koji se svi predstavljaju kao članovi Kompartije ili kao njeni simpatizeri. Među njima se nalaze 4 bivša španska dobrovoljca, koje naši poznaju. I iz načina njihovog nastupanja se vidi da su stvarno bili u vezi s Partijom ... To ćete ionako saznati od njih samih i od Gregora. Dobili su zadatak da ruše železničke pruge, sa naročitim upozorenjem na izvesne čvorove, od kojih se neki tiču i Slovenije, ali će vam o tome Gregor usmeno reći.² Kapetan Harter je dobio izričiti nalog da pođe u Sloveniju.

Čim su stigli, počeli su našima da obećaju velike količine oružja. Naši su tada zatražili topove, a oni im ponudili puške. I stvarno, poslali su im 9 pušaka i 4 automata!!! Na to su im naši rekli da bi nešto pušaka i automata mogli, po želji, poslati za englesku vojsku. Topove neće, dakle, da nam dadu. Očigledno je da nas Englezi ne misle naoružavati, već samo iskorišća-

¹ Original je pisan na slovenačkom jeziku, otkucan je na pisaćoj mašini i nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br.

² Lado Šubic je poginuo, pri povratku za Sloveniju, na r. Mrežnici.

ati. Zbog toga je i ophođenje naših prema njima odgovarajuće, o je po mom mišljenju jedino i pravilno. Sa Kairom uopšte sće da stupe u direktnu vezu, mada ih je tamošnji Glavni štab aročito pozdravio, već o svemu izveštSvaju ovdašnje oficire, oji posle prenose njihovo mišljenje u Kairo.

Ja sam s obojicom dosta opširno razgovarao o stanju u loveniji. Predao sam im i priloženi izveštaj o OF, koji su polali u Kairo. Pošto su za jedan određeni čvor u Sloveniji doili poseban zadatak, predložio sam im da mi izvedemo tu akciju, pod uslovom da nam dadu 4 topa (protivtenkovska, italijanska, s odgovarajućom količinom municije). Osim toga sam rekao da se mi nđ možemo obavezati na kakvu saradnju njima, pošto bi to iziskivalo dosta žrtava, koje nam sada — a tako nevažnim ciljevima — nisu potrebne. Obojica su me spitivali da li bismo se mi zadovoljili puškama i puškomitrazima, na šta sam im odgovorio da su nam, doduše, i te stvari jtrebne i da bismo ih rado primili, ali da do takvog oružja i mi svakog dana dolazimo, no pomoću samo njega ne možemo vesti akcije koje su predložili. Pojednostići će vam saopštiti regor. Oni su posle toga o mom predlogu brzojavno obave* i Kairo, i verovatno će sutra stići odgovor. Dogovorili smo i o mestu spuštanja, a Gregor će vam to mesto usmeno naačiti.³ Za svaki slučaj napominjem da je to ono mesto gde prilikom našeg nedavnog putovanja, Gašper kroz prozor vlačio u crkvu i »gledao Hristosa koji je otvarao oči«. Drugo, ikladnije, mesto nisam mogao naći, mada znam da bi izvesne titucije zbog toga — u slučaju ponavljanja — mogle da do u opasnost. Eventualno, odredite vi drugo mesto.

Ovog trenutka još ne znam sigurno da li će Englez otići vama, niti da li će otići major ili kapetan.⁴ Ali je sasvim rno da će uskoro neko doći k vama, a takođe će jedna pa (bez Engleza) doći na pozicije našeg tatice.⁵ Ova grupa takvo naređenje dobila već u Kairu. Ali bilo kako bilo, pre-Englezima zauzmite sledeći stav:

S njima održavajte najbolje odnose i budite im u svapogledu pri ruci, ali, naravno, motrite na svaki njihov brak. Dajte im meku postelju, dosta hrane itd. Smestite ih -Glavnom štabu, jer su u Stab i došli. Upoznajte ih i sa Izvr- "m odborom. Pre toga, naravno, svima objasnite o čemu gu s njima da razgovaraju. Dok su orii samo »upola pretvnici«, ne smete im govoriti ni o brojnom stanju naše vojske, o drugim činjenicama naše borbe. Redovno ih obaveštajte samo o rezultatima borbe, dajte im izvestan opšti pre-

³ Odnosilo se na selo Donji Suhor, kod Metlike.

⁴ U Sloveniju je došao major Vilijam Džons.

⁵ Odnosi se na Izvršni odbor OF Slovenije.

gled dosadanje borbe, OF itd. Ali u isto vreme im stavite jasno do znanja da mi od njih ne očekujemo ništa naročito, da smo navikli oslanjati se samo na svoju sopstvenu snagu i sposobnost, da od njih zahtevamo da u nama gledaju gospodare svoje zemlje i da zato mogu na našoj zemlji raditi samo onoliko i ono što im mi dozvolimo. Otvoreno im kažite da im nećemo dozvoliti akcije samima, prvenstveno zato što sami ne mogu ništa uraditi, jer se svuda nalaze utvrđenja; drugo zato što ne želimo da prilikom ovakvih pokušaja poginu a posle da nas okrivljuju za ubistvo, kao što su to prošle godine činili u vezi s jednom takvom engleskom grupom koju su pobili četnici;⁶ i treće zato što ne želimo da takvim, unapred već osuđenim na neuspeh, pokušajima izazivamo neprijatelja i otežavamo svoju borbu. Ukratko — topovi. Ako bi se, pak, topovi zaista dobili, bilo bi, naravno, nužno potrebno da se akcija lojalno izvede (što je, po mom ubeđenju, zaista moguće, a korisno i za nas). Uostalom, dogovorite se i za puške i mitraljeze, kao i za eksploziv, koji Englezi jedino rado daju. Naročito zahtevajte od njih eksploziv za varoši — u obliku raznih predmeta, i onaj koji se može gnječiti. To su stvari koje bi se u varošima mogle odlično upotrebiti, a Štefanovoj gardi⁷ bi naročito dobro došle. (Uzgređ: Englezi su bacili i nekoliko vrlo podesnih šmajsera, bez drvenog kundaka, koji su veoma podesni za varoši. I za njih se dogovorite. Ako ne bude ništa, poslaćemo vam odavde dva komada.)

Ako Englezi budu hteli da idu i na neke druge slovenačke terene, možete im to dozvoliti, ali uz pratnju jednog vašeg čoveka, radi kontrole. Nemojte direktno tražiti na uvid sadržaje brzojava, ali ipak neka iz vašeg ponašanja osete da vi to želite. Naravno, od Jugoslovena, ukoliko budu i oni došli na vaš teren, direktno zahtevajte da vam ih daju na pregled. Sugerirajte im što više takvih vesti koje će učvrstiti naš međunarodni položaj. Naše mišljenje o tim Englezima je sledeće: oni su poslali u prvom redu s ciljem da se povežu s našim lokalnim štabovima i da pokušaju uzeti voćstvo u svoje ruke. Zato nam sada šalju neke simpatizere, da bi kasnije mogli da pošalju ko zna kakve elemente. Zbog toga je potrebna najveća opreznost, ali ujedno ne smemo da ispustimo iz ruku nešto što bi moglo da dovede do tešnijih odnosa s Englezima. Treba im staviti do znanja da je kod nas celokupan aparat — i vojnički i civilni — centralizovan. I u Vrhovnom štabu se nalazi njihova

⁶ Vidi tom II, knj. 2, dok. br. 138, primedbu 6 i knj. 3, dok. br. 148 i ¹⁴⁹ Odnosi se na pripadnike Varnostne oslobodilne službe, kojom je tada rukovodio Edo Brajnik-Stefan, koji su po okupiranim gradovima izvodili diverzantske akcije.

, »misija«. Ujedno treba njihovo prisustvo iskoristiti politički. Popularišite činjenicu da je GŠ za Bliski Istok poslao oficire za vezu u partizanske štabove. S obzirom na to da je major ; Džons biran i u prezidium osnivačke konferencije ZAVNOH-a • i da se fotografisao na govorničkoj tribini, može se i o tome pisati. Širite i fotografiju. Pišite u »Poročevalcu«, a ne u LP,⁸ : ... Naravno u vezi sa izveštajem o osnivačkoj skupštini ZAVNOH-a. Ako bi Englez došao k vama, vodite ga i po selima da ga narod vidi — naravno, ne u vašoj blizini! Iskoristite to za razbijanje bele garde i sredine. Ali ne pravite nelojalnu reklamu!

Još nešto o obojici Engleza kao ličnostima. Major je označen kao »socijalista«. Stvarno je vrlo slobodoljubiv čovek i odlično se ponaša. Njegovi brzojavi su odlični i puni oduševljenja za partizane. Jako je ljut zbog toga što Englezi ne šalju oružje i ri kaže da će — ako ne dođe do saradnje — ostaviti svoje Engleze i pristupiti partizanima. S njim je mogućna vrlo dobra saradnja. Kapetana manje poznajemo, jer je tek nedavno stigao. "Prema dosadašnjim podacima označen je kao član »leve« grupe u kairskom intel. serv. (tamo su, navodno, podeljeni na leve i i desne); ipak se iz nekih njegovih ovdašnjih izjava može zaključiti da je povelik protivnik Kompartije. I manje je pametan od . majora. No i pored toga može se s njim govoriti, i mnogo je bolji od onih koji su bili u Vrhovnom štabu.

O njihovom držanju nas redovno obaveštavajte. Kasnije ću vam poslati i ostale podatke. Ukoliko sutra ne otputuje s našom patrolom, očekujte ga idući put, ili ćemo vam saopštiti znake koje ćete spremati za nove goste, koji bi se direktno spustili kod vas.

S obzirom na to da je gore naznačeno mesto već javljeno u Kairo, ne bi bilo zgora da na to mesto odmah postavite jednog stalnog noćnog osmatrača, mada je malo verovatno da će nekoga spuštati bez sporazuma, ukoliko takva mogućnost postoji.

Šta je s Primorcima?

Sa srdačnim drugarskim pozdravima
Krištof

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20 JUNA 1943 STABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA SE PREBACI NA PROSTOR SREBRENICA — VLASENICA — REKA DRINJACA¹

20/yi — 16.50

od VS

Odmah |e rokirajte sa svim vašim brigadama na prostor Srebrenica — Drinjača — Vlasenica — Kraljeva Gora — Drina.

II

Zašto ste promenili pravac i izbili ispred Peka na njegov pravac?²

III

Pekova grupa prešla juče prugu, bez naročitih žrtava i teškoća; bilo je nešto plena. Uništena 2 tenka. Prethodnički bataljoni ove grupe su već na Romaniji. Večeras i sutra prelazimo Romaniju.

IV

Stigli [su] i delovi III Divizije, i to skoro cela I Dalmatinska i neki bataljoni V Crnogorske i Sandžačke.³ Za Ćida i Rado-

¹ Original prijemne depeše, pišam mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/35—15, k. 706.

² Grupa brigada pod komandom Štaba Prve proleterske divizije bila je tada razmeštena na prostoru Osovo — Sokolovići — Sijerči — Rakitnica, radi kraćeg predaha od napornih borbi, kao i radi delimične reorganizacije i pripreme za pretstojeće akcije (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 52). Ovakvim razmeštanjem brigada (između Rogatice i s. Sokolovića, s orijentacijom u pravcu Brložnika) Štab Prve proleterske divizije nije bio otstupio od ranije direktive Vrhovnog štaba (vidi dok. br. 201 ove knjige i Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/36—15, k. 706).

³ U sastavu Prve dalmatinske brigade su se tada nalazili samo Prvi i Četvrti bataljon, Štab brigade i prištapski delovi, jer je Drugi bataljon 13 juna bio razbijen na Sutjesci, a Treći bataljon je otsečen u rejonu Sjetline, noću 19/19 juna, kad je Brigada prelazila komunikaciju Sarajevo — Višegrad.

Iz Pete crnogorske brigade su bili samo Prvi bataljon (koji je bez veće borbe prešao Sutjesku noću 11/12 juna zajedno s Prvom dalmatinskom brigadom), prореđeni Treći bataljon i jedna četa Petog bataljona. Drugi bataljon ove brigade je 13 juna razbijen na Sutjesci, a prореđeni Četvrti bataljon je otsečen u rejonu Hajdučke Česme, 19 juna, kad je Brigada prelazila komunikaciju Sarajevo — Višegrad.

Iz Treće proleterske (sandžačke) brigade je bio samo prореđeni Peti bataljon.

•vana ne znaji V Crnogorska i Sandžačka pretrpele veoma teške gubitke, desetkovane.

v

Javite gde ste. Promenite onog koji šifrira.

BR. 287

PUNOMOĆ VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21 JUNA 1943 ZA POVERENIKE VRHOVNOG ŠTABA PRI ŠTABOVIMA DIVIZIJA I BRIGADA ODREĐENIH ZA KONTROLU PRAVILNOG SNABDEVANJA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE¹

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ

21. juna 1943.

PUNOMOĆ

a druga koji se postavlja kao overenik ovoga štaba za regulisanje pitanja ishrane i snabdevanja Narodno-oslobodilačke vojske. Imenovani će posredovati svim pitanjima ishrane i smeštaja vojske u selima u koja dolaziti odnosno prolaziti Narodno-oslobodilačka vojska, ft jedna jedinica ne može vršiti nikakve nabavke bez prethodnog znanja i odobrenja poverenika. Zadatak je poverenika i ih njegovih pomoćnih organa da pod svaku cenu spreči nepravedno pribiranje hrane kao i svaki samovoljni pojedinačni pokušaj nabavke hrane i ostalih potreba.

Poverenik ovoga štaba ima pravo u svako doba sprovesti kontrolu nad radom svih intendantskih organa kao i pojedinaca ređenih od istih za snabdevanje vojske gore navedenim strehama. Isto tako ima pravo kontrolisati i način ishrane i oličinu sledovanja za dnevni obrok.

Pozivaju se svi štabovi na obavezno konsultovanje sa "verenicima i striktno pridržavanje gornjeg naređenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tito

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5606/IV, 1—1 (43i).

BR. 300

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA JAČANJE BORBENE GOTOVOSTI JEDINICA I OBAVEŠTENJE O PRISPELIM DELOVIMA TREĆE NOU DIVIZIJE¹

22/VI — 11,50

od VŠ

I

Direktive za daljnji rad dobićete naknadno.² Učvrstite jedinice i u duhu naše naredbe preduzmite sve mere da se spreči pljačka seljaka i stvara [u] narodu neprijatelje.³ U Bogoviće pristigli delovi III Divizije, koja je bila teško razbijena kod Tjentišta.

II

Nalazimo se na prostori Šahbegovići — Knežina sa II Divizijom. Na prostori Olovo odmorimo se par dana. Tu ćemo odrediti daljnje naše i vaše zadatke. Vi odmorite vaše trupe, ako ste se otkacili od neprijatelja.⁴

III

Došli su čitavi svega 3 bataljona I Dalmat. i 150 boraca V Crnogorske.⁵ Jedan bataljon I Dalmat. išao je preko pruge za vama i trebao je biti kod vas.⁶ Javite o tome. Jedan deo V Crnog, sa nešto Sandžačke razdvojio se sa Didom i Milutinom i krenuo u pravcu Hercegovine, ali ne znamo je li se probio.⁷

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u knjizi depeša Prve proleTERSKE divizije, zavedene u Istoriskom institutu JNA, pod reg. br. 1/37—15, k. 706.

² Vidi dok. br. 201.

³ Vidi dok. br. 217 i 280.

⁴ Jedinice pod komandom Prve proleTERSKE divizije nalazile su se 22 juna na prostoru s. Džimrija — Kram — Žepa.

⁵ Vidi primedbe 8 i 9 uz dok. br. 267 i primedbu 3 uz dok. br. 286.

⁶ Odnosilo se na Treći bataljon. On nije prešao prugu Višegrad — Sarajevo, već se, zajedno s Četvrtim bataljonom Pete crnogorske brigade, vratio iz rejonu s. Milotine ka Hercegovini.

⁷ Štab Druge (Južne) grupe sa oko sto partizana iz raznih jedinica glavnine Treće NOU divizije, probio se u toku 14 i 15 juna preko r. Sutjeske i 16 juna izbio u s. Izgori. Odatle je, par dana kasnije, pošao za Vrhovni štab u istočnu Bosnu.

BR. 301

OBAVEŠTENJE EDVARDA KARDELJA OD 22 JUNA 1943 GENERALNOM SEKRETARU KPJ DRUGU TITU O SMERNICAMA PRETSTOJECE OMLADINSKE KONFERENCIJE HRVATSKE¹

Za Tita.

U vezi s omladinskom konferencijom Hrvatske od 28 juna smatram da se obzirom na politiku HSS itd. dade jači nacionalno-oslobodilački karakter i da se izabere Glavni odbor USAOH,² koji će istovremeno naglasiti svoje potpuno jedinstvo s USAO Jugoslavije. Molim da mi odmah saopćite vaš stav. Molim također da pošaljete pravovremeno pozdrave srpske i tostale omladine, koja se bori na vašem sektoru.³

22. VI. 1943.

Bevc -

¹ Prepise originala otpremne depeše izvršio je 22 juna 1943., latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak toga prepisa nalazi se u mikroteci Istoriskog instituta JNA, pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/50.

² Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske

³ Preko Vrhovnog štaba su upućena pozdravna pisma Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije i omladine Srbije (vidi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/50—61.

IZVEŠTAJ EDVARDA KARDELJA OD 22 JUNA 1943 VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O SPUŠTANJU TROJICE ENGLESKIH PADOBRANACA U SLOVENACKOM PRIMORJU I O PREGOVORIMA SA ŠTABOM JEDANAESTOG ITALUANSKOG KORPUSA O RAZMENI ZAROBLJENIKA I RANJENIKA¹

Titu.

Englezi ponudili Primorcima oružje i drugi materijal, no do sada još ništa nisu dali. Mi dali upute da pokušaju dobiti od Engleza sve što je moguće, ali bez ikakvih obaveza. Naručili smo im da kontrolišu svako kretanje njihovih ljudi, koji su se spustili padobranom. Sva trojica se ponašaju uglavnom vrlo iskreno; svi su radnici, Slovenci, vezani su za Kairo. Br. 1.

Glavni štab Slovenije vodio preko jednog-brigadnog štaba pregovora s italijanskim XI korpusom za razmenu zarobljenika i opskrbu ranjenika. Talijane zastupao jedan potpukovnik Talifarif predložili da se partizani povuku iz Slovenije bilo kuda, a da će u tom slučaju oni raspustiti i razoružati belu gardu. Naši, naravno, uopšte odbili da o tome razgovaraju, ali prihvatio je sporazum o razmeni zarobljenika i ranjenika. Br. 2.

22. VI. 1943.

Bevc

¹ Prepis originala otpremne depeše izvršio je 22 juna 1943, mastilom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak tog prepisa nalazi se u mikroteci Istoriskog instituta JNA, pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/52—53.

AREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PORUŠI 5NICKU PRUGU HAN PIJESAK — OLOVO I ISPITA SITUACIJU NA DESNOJ OBALI DRINE¹

2/VI — 16,50

od VŠ

1. Hitno uputite Tošu Vujasinovića kod nas u selo Medine,² gde ćemo biti, odn. veza.

2. Ispitajte situaciju sa one strane Drine i mogućnost precipivanja naših trupa tamo.

3. Porušite prugu Han Pijesak — Olovo.

II

4. Pekova grupa je južno od linije Olovo — Nevačka.

5. Uputite hitno bataljon I Dalmatinske ako je kod vas.

6. Javite kako se vrši snabdevanje, da li ima pojava jačke.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u knjizi depeša Prve proleterske divizije, zavedene u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/38—15, k. 706.

² Ovo selo se nalazi oko 5,5 km severno od š. Šahbegovića.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 JUNA 1943 STABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRI-
PREMI JEDINICE ZA POKRET I OBAVEŠTENJE O USPO-
STAVLJANJU VEZE SA PRVIM BOSANSKIM NOU KOR-
PUSOM¹**

23/VI — 6,10

od VS

Odmah javite gde ste, da pošaljemo dinamo.² Radio-vezu održavati po svaku cenu.

II

Uhvatili smo radio-vezu sa korpusom.³ Arso sa dve bri-
gade kod Kreševa i biće 25 o.m. na pruži Sarajevo — Konjic.⁴
Vode se žestoke borbe u Centr. Bosni.⁵

III

Spremite svoje jedinice za pokret. Danas ćete dobiti di-
rektivu.⁶ —

¹ Original prijemne depeše, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u knjizi depeša Prve proleTERSKE divizije, zavedene u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/38—15, k. 706.

² Štab Prve proleTERSKE divizije nalazio se tog dana u s. Džim-
rije, pripremajući napad na Han Pijesak, Srebrenicu i Bratunac (vidi
u Arhivu Istoriskog instituta JNA reg. br. 1/30—15 i 1/40—15, k. 706).

³ Odnosi se na Prvi bosanski NOU korpus.

⁴ Reč je o Prvoj i Četvrtoj brigadi Pete krajiške NOU divizije
(vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 85 i 88).

⁵ Te borbe je vodila Dvanaesta NOU divizija Prvog bosanskog
NOU korpusa (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 66, 74 i 75).

• Vidi dok. br. 294.

**AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
RUGA TITA OD 24 JUNA 1943 STABU PRVOG BOSAN-
KOG NOU KORPUSA DA OFANZIVNIM DEJSTVOM NA
ELEZNICKU PRUGU ZENICA — DOBOJ OLAKŠA NAPAD
LAVNE OPERATIVNE GRUPE NA NEPRIJATELJSKE
GARNIZONE U ISTOČNOJ BOSNI¹**

ŠTABU BOS. KORPUSA

1) Naredili smo Peku da likvidira Olovo i Kladanj,² a
'oči — H. Pijesak i Vlasenicu.³

2) Naše brigade, obeju grupa, iscrpene i gladne — usled
ga slabe borbene sposobnosti. Potreban im je odmor i hleb.

3) Budno motrite na prugu Zenica — Doboj. Pošto nepr.
eć prazni garnizone sa tog sektora pruge⁴ i upućuje te snage
rotiv nas, vi treba da izvršite pritisak sa zapada na te garni-
~ne i onemogućite im manevrovanje.

Mi se nalazimo oko Olova.

24. VI.

Tito, s.r.

P.

¹ Original, pisan jednim delom mastilom a drugim crvenom
lovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod
br. 20—1, k. 7 A.

² Redakcija nije uspela pronaći to naređenje.

³ Vidi dok. br. 296.

⁴ Sledeći deo dokumenta je napisan crvenom olovkom.

DIREKTIVA ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24 JUNA 1943 STABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA ISPITA MOGUĆNOST PRELASKA JAČIH PARTIZANSKIH SNAGA PREKO DRINE U SRBIJU I OBAVEŠTENJE O IZMENI U SASTAVU GRUPE POD KOMANDOM ŠTABA DIVIZIJE¹

VRHOVNI STAB
N. o. V. i P. o. J.
24-VI u 6 č

STABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

1) Šaljemo vam kurire sa dinamom. Nastojte svim silama da sa nama obezbedite neprekidnu radio-vezu. U ovoj situaciji neophodno je potrebno da budemo u stalnoj vezi.

2) Situacija:

— Pekova grupa nalazi se južno od linije Olovo—Nevačka i dobila je zadatak da likvidira Olovo i Kladanj. Posle ovoga Pekova grupa krenuće se ka severu u pravcu međuprostora reka Bosna — Tuzla, hvatajući se Ozrena i Trebave naročito. O ovome ćemo vas naknadno obavestiti radio-depešom.

— Arsina grupa² od 2 brigade nadire preko Fojnice i Kreševa za prugu Sarajevo — Ivan Sedlo. 25. VI ova grupa biće na ovoj pruzi.

— Kostina grupa vodi žestoke borbe u Centralnoj Bosni — oko Kotor Varoši i Prnjavora. Tamo je, po Kostinom izveštaju, nepr. razbijen na svim sektorima. Nepr. je imao velike gubitke i zadobijen je znatan plen.³

Košta izveštava:

Da su nepr. garnizone snage iz Teslića, Maglaja i Doboja krenule za Bijeljinu i Brčko. Verovatno je da je namera nepr. da pojača ove garnizone u dolini Spreče, oko Majevice i Save.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—1, k. 7 A.

² Odnosi se na Petu krajišku NOU diviziju (bez Sedme NOU brigade), dva bataljona Šeste krajiške i jedan bataljon Devete krajiške NOU brigade. S ovom grupom se tada nalazio načelnik Vrhovnog štaba, pri povratku iz Slovenije za Vrhovni štab. Opširnije o radu ove grupe vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 85, 88 i operacijski dnevnik Pete NOU divizije, zaveden u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 783 A.

³ Opširnije o radu jedinica Prvog bosanskog NOU korpusa vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 57, 63, 64, 65, 66, 74, 75, 81, 82, 86, 89, 9, 91 i 98.

Mi snvyjoš juče naredili Kostu da, u slučaju pokreta nepr. iz garnizorta na pruzi Zenica — Doboj ka istočnoj Bosni, inter-venije udarom na pruzi i na pomenute garnizone.⁴

— X Hercegov, brigada je već od prelaza ceste Kalinovik • — Foča upućena preko-Treskavice i Bjelimića za Hercegovinu.

— Za Didu i Radovana nemamo još nikakvih podataka.

3) Vi treba da se sa vašim snagama nađete na prostoru: teka Drinjača — Sekovići — Vlasenica — Pijesak⁵ — Kraljeva Gora — Srebrenica — Drina, s tim da uhvatite vezu sa našim edinicama na Majevici kroz međuprostor: Tuzla — Zvornik.

4) Vi trebate što pre saznati situaciju sa one strane Drine u Sumadiji. Trebate uspostaviti vezu sa našim tamošnjim edinicama. Uputite sigurne i pouzdane ljude — iz Valjevskog raja, koji dobro poznaju teren i prilike, — ako za ove postoje slovi prebacivanja preko Drine. Ovo prethodno dobro ispitajte, a tek onda uputite vezu.

Ispitajte mogućnosti za prebacivanje [preko] Drine naših aga — većih jedinica.

O svemu ovome nas detaljno izvestite.

5) Krajiške brigade — III i VII — trebate rokirati na ajnje vaše levo krilo i bok, tj. na prostor: Sekovići — Vlanica, bliže ka nama, pošto će ove brigade • ući u *sastav ekove grupe*, dok će II srpska prolet. brigada ući u sastav vaše pe i blagovremeno biti rokirana tamo. Ovo shvatite kao vizo naređenje.

Vi blagovremeno rokirajte ove dve krajiške brigade: III

— na označeni prostor, da bi na vreme mogle ući u sastav kove grupe. Vi zadržite pod svoju komandu: I prolet., Ma-ičku, VI [istočnobosansku], vojvođanske brigade⁶ i II~prole-sku. Toliko radi znanja i upravljanja.

Vaša grupa ostaje do daljeg naređenja u istočnoj Bosni, državajući pod svoju komandu pomenute brigade.

Pekova grupa zadržaće se što duže u zapadnom delu očne Bosne, a kad to bude situacija nalagala verovatno će prebaciti u centralnu Bosnu. Ovo svakako [tek] pošto se gade ove grupe dobro nahrane i odmore u međuprostoru Bosna — Tuzla.

6) Nastojte da što bolje odmorite i nahranite vaše jedi-nce i da ih što pre usposobite za nove zadatke. Obezbediti rcima hljeba.

⁴ Naređenje komandantu Prvog bosanskog NOU korpusa je da-ano 24 juna 1943 — vidi dok. br. 293.

⁵ Odnosi se na Han Pijesak.

⁶ Odnosi se na Prvu i Drugu vojvođansku NOU brigadu.

7) Pošto su nam propale sekcije u našoj komori, molim da nam po prvim kuririma pošaljete sekcije: Tuzla, Brod i Slav. Požega. Drug Veljko ima dve sekcije, a Vašoj grupi neće *trebati* — u to budite uvereni (sem sekcije Tuzla, kojih imate sigurno bar dve).

S. F. s. N.

Za Vrh. štab
Terzić

.(M. P.)

P. S.
Mi ćemo zbeg iz Pekove
gnl^'T^njen^
ngrpfSstor 'Majeviča'^^emljerija.

BR. 295

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA JEDNOVREMENIM NAPADOM OSLOBODI HAN PIJESAK I VLASENICU¹

24/VI — 6,10

od VŠ

Vi likvidirajte [Han] Pijesak, a vojvođanske brigade Vlasenicu, jednovremeno.²

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u knjizi depeša Prve proleTERSKE divizije, zavedene u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/40—15, k. 706.

² Han Pijesak je oslobodila 24 juna posle podne Prva proleTERSka brigada, razbivši 28 bataljon Prve ustaške brigade, od kojeg su se neznatni delovi izvukli ka Vlasenici (vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA reg. br. 1/40—15, k. 706 i tom IV, knj. 14, dok. br. 91). Međutim Prva i Druga vojvođanska NOU brigada nisu uspele da oslobode Vlasenicu, napadajući je noću 23/24 juna (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 190). Ona je oslobođena tek 28 juna, posle koncentričnog napada na nju Prve proleTERSKE brigade noću 25/26 s istoka, juga i zapada i sadejstva Prve i Druge vojvođanske brigade. Neprijateljski garnizon, jačine tri bataljona 15 ustaške pukovnije, jedne domobranske bojne i oko 48 oružnika, potpuno je razbijen. Tom prilikom je bilo oko 200 ustasa

Peko će likvidirati Olovo i Kladanj.³

II

Šaljemo vam kurire za Džimrije. Obratnom poštom pošajte nam naše kurire na pravcu Petrovići — Kladanj. Radio-ezu održavajte neprekidno.

BR. 296

AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ RUGA TITA OD 24 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERKE DIVIZIJE DA UPUTI TREĆU I SEDMU KRAJIŠKU OU BRIGADU U SASTAV GRUPE POD KOMANDOM ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE¹

hitno

ŠTABU I DIVIZIJE

1) Posle likvidacije H. Pijeska hitno uputite III i VII ajišku brigadu pravcem: [Han] Pijesak — Milan Planina — ještani — T'tpanari — Stupari — ^"Djedina — Omazići, s tim se zadrže na prostoru Omazići — Repnik — Banovići — rivece, stavljajući se pod Pekovu komandu.

Ove brigade da se kreću zajedno, pod jednom komandom-²

2) Po padu Olova odmah ćemo vam uputiti II proleTERSku 'gadu, najkraćim pravcem ka H. Pijesku.

24. VI.

Tito, s. r.

tvih, a još tolijeo zarobljenih (među njima 7 oficira i komandant 15 taške pukovnije). Ostatak 15 ustaške pukovnije spasao se begstvom pravcu Zvornika. (Opširnije o tome vidi u Arhivu Istoriskog instituta A, reg. br. 1/43^15, k. 706 i tom IV, knj. 14, dok. br. 78, 79, 83, 190, 7, 240, 250 i 252.)

³ Olovo je zauzela Druga proleTERSka brigada, noću 24 juna, a adanj Druga i Četvrta proleTERSka i Treća dalmatinska NOU brida noću 28/29 juna. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 94, 108, 190 i 202.)

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istori-Og instituta JNA, pod reg. br. 28—6, k. 14.

Ovo naređenje o prebacivanju krajiških brigada iz rejona Srelice i Vlasenice na prostor između Tuzle i r. Bosne Vrhovni štab 7 kasnije izmenio na molbu Štaba Prve proleTERSKE divizije. Naime, no je Sedma krajiška NOU brigada rokirana na prostor Stupari — i stavljena pod komandu štaba Druge proleTERSKE divizije (ka*je je ušla u sastav Sedme NOU divizije), dok je Treća krajiška NOU "gada, koja je bila izbila na r. Drinu i zauzela Srebrenicu i Bratunac nadalje ostavljena' pod komandom Štaba Prve proleTERSKE divizije di dok. br. 302 i 303).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 JUNA 1943 GLAVNOM STABU NOV
I PO HRVATSKE DA SE INFORMACIJE ZA RADIO-STANI-
CU »SLOBODNU JUGOSLAVIJU« DOSTAVLJAJU PREKO
VRHOVNOG ŠTABA¹**

[GLAVNOM STABU NOV I PO HRVATSKE]

Mi pfiinili sve vaše depeše.² Nalazimo se sad u istočnoj Bosni — Olovo i Vlasenica. Izveštaje za »SI. Jugoslaviju« šal-
ljite¹ preko nas a ne preko Slovenije!

25. VI. 43

[Tito]

BR. 298

**ZAJEDNIČKO NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VR-
HOVNOG ŠTABA NOV I POJ I KOMANDANTA PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE OD 25 JUNA 1943 ŠTABOVIMA PRVE
I DRUGE VOJVOĐANSKE NOU BRIGADE ZA NAPAD NA
VLASENICU U SADEJSTVU SA PRVOM PROLETERSKOM
DIVIZIJOM¹**

STAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
N. o. VOJSKE JUGOSLAVIJE
Br. 224

dana 25 juna 1943 god.

časova 14 cas

STABU I i II VOJVOĐANSKE BRIGADE

Načelnik štaba I Vojvođanske brigade drug Cigo,² koji se nalazio s jednim bataljonom u s. Malo Polje, prema Han

¹ Prepis originala prijemne depeše izvršio je 25 juna 1943, ma-
stilom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak toga prepisa nalazi se u
mikroteci Istoriskog instituta JNA pod oznakom: Depeše Vrhovnog
štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatska (Bakarić), 1/28-

² Vidi dok. br. 284, 289, 290 ove knjige i¹ u mikroteci IstorisKog
instituta JNA snimke pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba NOV
POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/41—42.

¹ Original, otkucan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Isto-
riskog instituta JNA, pod reg. br. 23/1—5, k. 706 A.

² Oskar Danon

'ješku, izvestio nas je o rasporedu vaših jedinica u toku
om. kao i o namerama da se napadne Vlasenica u sadejstvu
jedinicama I Proleterske divizije. Međutim, danas smo izve-
sni od štaba I Proleterske brigade, kojoj je stavljeno u zada-
da u sadejstvu sa vašim brigadama u toku noći 25—26 om. u
časova izvrši napad na varošicu Vlasenicu, da nije uspela
vatiti vezu sa vašim jedinicama, niti su kuriri uspeli da
vate vezu s vašim Štabom i da vam predadnu naređenja
pućena u toku 24 om. za opšti napad.³ Ima izvesnih podataka
a ste samostalno vršili napad na v. Vlasenicu, ali da je napad
io nepovezan i stoga neuspešan, što je uticalo pozitivno na
oral ustaške posade u Vlasenici.⁴ Smatramo da ste trebali
a nastojite da sa nama uhvatite čvršću vezu kuririma I da se
bezbedi koordinacija izvršenja ovako važnog zadatka, tim pre
o vas je Vrhovni štab stavio u položaj da svoje akcije koor-
"nirate sa akcijama Prve divizije.

Odlučili smo da u 20 časova 26 juna izvršimo napad na
rnizon u v. Vlasenici.⁵ Jedinice I Proleterske divizije izvr-
napad na sektoru Kik — k. 662 — Orlovača, tj. između
ke Sušice i reke Tabahana. I Proleterska brigada I divizije
vršiče napad na sektoru između reke Sušice i drumu Vlasenica
Han Pijesak. VII Krajiška brigada izvršiče napad na sektoru
edu drumu Han Pijesak — Vlasenica i drumu Milići —
asenica, s tim što bi vaš bataljon koji se 23 om. nalazio na
Sikiri dejstvovao pod komandom VII Krajiške brigade,
njenom sektoru. Sa raspoloživim jedinicama I i II Vojvo-
dske brigade izvršićete napad na v. Vlasenicu 26 juna u
časova na sektor r. Sušica — r. Tabahana, sa težištem gru-
nja snaga na pravcu s. Nezirovići — s. Drum — crkva u v.
asenici. Obezbeđenje pravca Zvornik — Vlasenica pada u
lost vašim brigadama.

Nastojte da pripremite svoje jedinice da se ovaj zadatak
biljno shvati i uspešno izvrši. Ne bi smelo da se desi da anga-
vanje vaših bataljona bude polovično i da se dovede u pita-
uspešno izvršenje postavljenog zadatka, kao i zalaganje je-
'ca I Proleterske divizije, koje će, sa svoje strane, uložiti

³ Vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 70.

⁴ O tom neuspehom napadu Prve i Druge vojvođanske NOU bri-
na Vlasenicu, noću 23/24 juna 1943, vidi tom IV, (knj. 14. dok.
190.

⁵ Prva proleterska brigada, koja se 25 juna prikupila kod Vla-
'ce, ocenila je da su već stvoreni povoljni uslovi za uspešan napad,
je noću 26/26 juna napala vlasenički ustaški garnizon i, u sadejstvu
delovima Prve i Druge vojvođanske NOU brigade, oslobodila Vla-
cu. (O jačini neprijatelja i gubicima koje je tom prilikom pretrpeo,
u Arhivu Istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/43;—15, k. 706.)

maksimum **svojih** snaga i borbenog iskustva da se neprijatelj u ovoj' situaciji uništi. "
 ^{Znači} raspoznavanja za naredeni napad upućeni su vam sa ranijim naređenjem.

Nastojte da sa nama uhvatite i održavate tesnu vezu kao i sa štabovima brigada predviđenih za napad i njihovim krilnim jedinicama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**Knt I Proletdivizije
Koča**

**Za Vrhovni štab
i Veljko**

P S Jaku zasedu za zatvaranje pravca Zvornik — Milici — Vlasenica postavite u visini Harv Johovca, dobro je prikriti, tako da do momenta dejstva ostane neopažena za neprijatelja, kako bi nepr. dobio utisak da se tu može izvuci. Ova zaseda uhvatiće vezu Sa jedinicama m Krajiške brigade u s. Pomol, odnosno na drumu Milići — Srebrenica. III Krajiška u toku 26 om. napašće Srebrenicu.⁶

Gde se nalazite?

« Treća krajiška NOU brigada oslobodila je Srebrenicu **noću** 25/26 juna 1943.

**AVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
UGA TITA OD 27 JUNA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I
HRVATSKE O USPESNOM PROBOJU GLAVNE OPE-
TTVNE GRUPE IZ OKRUŽENJA I UPOZORENJE NA NO-
VU NEPRIJATELJSKU TAKTIKU¹**

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

U vreme velikih borbi kod Tjentišta, pre 15. dsaa, pogi- 1 (j •
^ m j e od. avijacije^engl! ka^taftJB^L^.- ^'
smoTakse^rai^enL² Mi smo tih dana preživeli najtežu borbu
tu ovog rata. Ogromne žrtve.

Preko sto aviona bilo je neprekidno u vazduhu'i bombar-
alo nas. Izgubili smo mnogo partij.[skog] i komand.[nog]
'ra. Poginula su tri kdta brigada, među njima Sava Kova-

Mi smo, usprkos trostrukog obruča i velike nadmoći nepr.,
anizovano se probili i spasli glavninu vojske. Ovo je bila
veštije organizovana ofanziva do sada. Upozoravamo vas na
(činjenice), da budete na oprezu.

Nepr. stvara ne'samo obruč frontalno nego i zasede po
ni i zaposeda po dubini sve iole istaknutije tačke i puteve.
sr. se popeo na vrh Durmitora, Maglića(?)⁴ pa sve visove
Crne Gore do Romanije. Vodite o tome računa.

27. VI. 43

[Tito]

Prepis originala prijemne depeše izvršio je 27 juna 1943 ma-
latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak toga prepisa nalazi se u
"roteci Istoriskog institutaT JNA pod oznakom: Depeše Vrhovnog
NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić),
»1.

² Bil Stjuart, inženjer — šef engleska vojne misije pri Vrhov-
štabu NOV i POJ, koja se spustila na Njegovućkbm Polju, kod
ljaka, 28 maja 1943. Osim njega, tom prilikom je poginulo nekoliko
aca iz Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba, među kojima i Đuro
jbvić (španski borac) — lični pratilac druga Tita.

³ Sem Save Kovačevića, koji je 3 juna 1943 bio postavljen za ko-
ita Treće NOU divizije, reč je još o Vasiliju Duroviću-Vaku, ko-
antu Četvrte proleterske (crnogorske) brigade i Nikoli Marakoviću-
komandantu Sedme banijske NOU brigade. Sem njih, u završnoj
bitke na Sutjesci, od članova štabova brigada poginuli su još
Tomanović, zamenik komandanta Desete (hercegovačke) NOU
'gade i Moma Stanojlović, zamenik komandanta Treće proleterske
žačke) brigade.

⁴ Znakom pitanja su označene nejasno primljene reči prilikom
"io-korespondencije.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 27 JUNA 1943 EDVARDU KARDELJU DA
SE OD POSTOJEĆIH SLOVENACKIH NOU BRIGADA FOR-
MIRAJU DIVIZIJE NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE¹**

[GLAVNOM STABU NOV I PO HRVATSKE
za Bevca]

U Sloveniji stvorite iz postoj.[ećih] brigada divizije.² Tre-
ba postaviti sposobne štabove i kdte divizija, .. . Uzeti u kom-
bin.faciju] one, koje smo mi poslali.³

27. VI. 43

[Tito]

¹ Prepis originala prijemne depeše izvršio je 27 juna 1943 masti-
lom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak toga prepisa nalazi se u mi-
kroreci Istoriskog instituta JNA, pod oznakom: Depeše Vrhovnog štaba
NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/29.

² Na osnovu ovog naređenja Vrhovnog komandanta u Sloveniji
su formirane četrnaesta i Petnaesta NOU divizija (vidi tom VI, knj. 6,
dok. br. 39).

³ Odnosi se na one vojne rukovodioce koje je Vrhovni štab NOV
i POJ uputio 15 novembra 1942 Glavnom štabu NOV i PO Slovenije
kao pomoć u vojnom kadru (vidi knj. 6, dok. br. 155).

**BAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
RUGA TITA OD 28 JUNA 1943 GLAVNOM ŠTABU NOV I
HRVATSKE O RAZBIJANJU NEPRIJATELJSKIH SNA-
GA U ZNATNOM DELU ISTOČNE BOSNE¹**

[GLAVNOM ŠTABU NOV i PO HRVATSKE]

Zauzeli smo od Ž4 do 28 juna gradove: Han Pijesak,
lovo, Vlasenicu, Srebrenicu, Bratunac.² Nepr. ima velike gu-
itke. Uzeli smo prilično ratnog materijala kao i zarobljenika,
odrobno sve kasnije.

28. VI. 43

Tito

**BAVESTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28 JU-
JA 1943 STABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O OSLO-
ODENJU Kladnja i NAREĐENJE DA ZADRŽI TREČU
KRAJIŠKU NOU BRIGADU POD SVOJOM KOMANDOM¹**

8/VI — 16,50

od VŠ

I

Zauzeli Kladanj.² Ima plena. Hitno uputite 15 konja za
ksploziv. Uputite ih na Kladanj.

¹ Prepis originala prijemne depeše izvršio je 28 juna 1943 ma-
"tilom, latinicom, Vladimir Bakarić. Snimak tog prepisa nalazi se u
iroteci Istoriskog instituta JNA, pod oznakom: Depeše Vrhovnog
jba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Bakarić), 1/33.

² Vidi dok. br. 295, 296, 298 i 302.

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u
snjizi depeša Prve proleterske divizije, zavedene u Arhivu Istoriskog
instituta JNA pod reg. br. 1/46—15, k. 706.

² U oslobođenju Kladnja, noću 27/28 juna, učestvovala su Druga
i Četvrta proleterska i Druga dalmatinska NOU brigada. (Opširnije o
tome vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 84, 93, 108, 245, 247, 249 i knj. 15,
dok. br. 239.)

u

Ljubica Đorđević, iz Politod. III Krajiške, da se stavi na raspoloženje drugu Crnom. Marko.

III

Zadržite III Krajišku pod vašom komandom u rejonu Vlasenice, a Sedmu krajišku uputite na prostor Stupari — Djedina, gde će da se zadrži i uhvati vezu sa nama na Kladanj.³

IV

Peko zadržava i dalje Drugu prolet.[ersku brigadu.] Ročko,⁴ engleska grupa sa Serdarom⁵ i Operativni Vojvodine« da dođu hitno u Kladanj.

Na konje koje upućujete za eksploziv u Kladanj pošaljite puščane, bacačke i protivkolske municije i za top 36 [mm].

³ Sedmu krajišku NOU brigadu je Vrhovni štab stavio pod komandu Štaba Sedme NOU divizije. Brigada je 29 juna izbila na liniju Djedma — s. Matijevići i od Šesnaeste brigade Sedme divizije preuzela zatvaranje komunikacija Tuzla — Kladanj (vidi tom IV, krij. 14, dok. br. 106).

⁴ Rodoljub Čolaković

⁵ Stevan Serdar, dobrovoljac španske republikanske vojske, pušten je krajem aprila 1943 kao padobranac na planinu Javornik (kod Šekovića) s još dva druga. Oni su se kao jugoslovenski iseljenici "nalazili u Kanadi. Prijavili su se za dobrovoljce engleske vojske, pod uslovom da Kao padobranci budu prebačeni u Jugoslaviju. Iz Kanade su upućeni u Egipat, gde su završili padobranski kurs. Po dolasku u Vrhovni štab, Serdar je sa svojom grupom dodeljen Štabu Druge proleterske divizije da organizuje prijem angloameričke vojne pomoći jedinicama ove divizije.

⁶ Odnosi se na Acima Grulovića i Slobodana Bajića — komandanta i političkog komesara Operativnog štaba NOV i PO za Vojvodinu.

BR. 303

BAVESTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29 JUNA 1943 STABU SEDME NOU DIVIZIJE DA JE PO NAREĐENJU VRHOVNOG KOMANDANTA SEDMA KRAJIŠKA BRIGADA USLA U SASTAV SEDME DIVIZIJE, A DIVIZIJA STAVLJENA POD NEPOSREDNU KOMANDU VRHOVNOG ŠTABA¹

IOVNIŠTAB

O. V. i P. O. J.

29. VI. 1943

u 12 č.

STABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

Vrhovni Komandant naredio je:

1) Da VII Hrvatska divizija, sastavljena — po poslednjem naređenju² — od dve brigade, bude pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba.

2) Da VII Krajiška brigada, koja je stigla na cestu Stupari — Djedina, biće pod vašom neposrednom komandom, tj. dobijaće sva naređenja za njen dalji rad od vašeg Štaba.

Prema tome, vi ćete imati pod svoju neposrednu komandu tri brigade, i to: vaše formacijske dve i VII Krajišku.

O ovome je obavešten Štab II divizije danas — na sastanku, a štab VII Krajiške brigade zasebnim naređenjem, koje šaljem preko vašeg Štaba.³

3) Vaša divizija biće u tesnoj taktičkoj vezi sa II divizijom, sa kojom trebate održavati neprekidnu kurirsku vezu. •

4) Uputite nam 4 kurira — zdrava i pouzdana borca za održavanje veze — u selo Plahovići, kod Kladnja.

Prijem naređenja potvrdite.

S. F. S. N.

(M. P.)

Za Vrh. štab
Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Istorijskog instituta JNA, pod reg. br. 14—1/1, k. 812.

² Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ. U vezi s njim je Šesnaesta brigada Sedme NOU divizije rasformirana (30 juna 1943), a njeno ljudstvo raspoređeno u ostale dve brigade (Sedmu i Osmu) ove divizije (vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 97 i 106).

³ Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje.

BR. 304

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30 JUNA 1943 ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE NA NEBUDNOST PRI DOSTAVLJANJU RADIODEPEŠA¹

30/VI — 6,10

od VŠ

Vaše depeše poslednjih dana nerazumljive i pogrešno šifrovane. Juče ste poslali otvorenu depešu.² Poslednje jučerašnje depeše potpuno nerazumljive. Taj vaš rad može imati teške posledice.

BR. 305

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 30 JUNA 1943 POLITIČKOM KOMESARU SEDME NOV DIVIZIJE O POSTAVLJANJU RUKOVODSTVA U POLITIČKIM ODELJENJIMA SEDME I OSME BRIGADE¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV i POJ

ŠTABU VII UDARNE BRIGADE²

drugu politkomu

U vezi sa reorganizacijom vaše divizije i novim rasporedom vojnih i političkih kadrova izvršili smo izvjesne izmjene u sastavu politodjela vaših brigada. Tako će od danas politodjel VII banijske brigade sačinjavati drugovi:

Sava Vukčević

¹ Original prijemne depeše, pisan mastilom, latinicom, nalazi sa u knjizi depeša Prve proleTERSKE divizije, zavedene u Arhivu Istoriskog instituta JNA pod reg. br. 1/49-15, k. 706.

² U vezi s ovim Štab Prve proleTERSKE divizije je izvestio da je to urađeno zbog toga što je telegrafista na radio-stanici Vrhovnog štaba obavestio da ne može savladati obilje depeša koje mu se šalje. (Vidi u Arhivu Istoriskog instituta JNA reg. br. 1/49—15, k. 706.)

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6®—1, k. 10 A.

² Omaškom je napisano brigade, umesto: divizije.

Bili³

Kaja Garibović

Politodjel VIII banijske brigade sačinjavati će drugovi"

Dobrivoje Vidić

Dušan Kostić

Vera Majer

Ove promjene saopštite svim zainteresovanim drugovima, a politodjele u ovom sastavu uputite u pomenute brigade i obavestite štabove o našoj odluci.

Cim primite ovo pismo uputite odmah u V. Š. ove drugove: Stefana Mitrovića, Maksima Goranovića, Ivu Frola i Belku, koji su određeni na novu dužnost, U svemu ostalom postupite onako kako smo usmeno utvrdili. Drugarica Vanda⁴ ostaje još uz politodjel VIII brigžtde.

Obavestite nas da li se kod vas nalazi drug Arsenije Mijović, koji je trebao doći zajedno sa Vidićem radi organizacije kurseva u vašoj diviziji.

30-VI-1943

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tito

³ Stjepan Debeljak

⁴ Vanda Novosel

BR. I¹**UPUTSTVO KOMANDANTA NEMAČKE 118 LOVAČKE DIVIZIJE OD 12 MAJA 1943 POTČINJENIM JEDINICAMA O POSTUPKU TRUPA PRL IZVOĐENJU PRETSTOJECLH OPERACIJA²***Poverljivo
prepis*

118. lovač. divizija
 Odelj. Ic
 Br. B. Br.1418/43. — Pov.

Diviz. k-dno mesto, 12.V.1943

*Uputstvo -
 za ponašanje trupa pri izvođenju operacija*

1.) Podaci o neprijatelju:

Brzo saznavanje podataka o neprijatelju ima za komandovanje najveći značaj. Stoga sve izveštaje o kretanju neprijatelja i njegovoj jačini *odmah* i najkraćim putem dostaviti Diviziji, Odeljenju Ic. Rukovodioce i ličnosti koje mogu da daju *važne* izjave hitno upućivati Diviziji.

Izvori za obaveštavanje:

- a) Sopstvene konstatacije
- b) Iskazi zarobljenika
- c) Iskazi stanovnika
- d) Zaplenjeni dokumenti.

¹ Kao prilofci ovoj knjizi II toma Zbornika, donose se prevodi , nekoliko dokumenata nemačkih jedinica koji mogu korisno poslužiti pri izučavanju Bitke na Sutjesci (Pete neprijateljske ofamzive). Ovi prilozi su nadopuna dokumentima objavljenim u ostalim knjigama Zbornika, naročito u 5 knjizi III toma i 13 i 14 knjizi IV toma.

² Snimak originala se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 2, br. 537—540.

2.) Zarobljenici:

Streljati, posle saslušanja, onoga ko otvoreno učestvuje u borbi protiv nemačke vojske i kao takav bude zarobljen. Prebegle i ostala uhapšena lica (sumnjiva) upućivati u sabirne zarobljeničke logore. Odrediti jaku stražu!

Rukovodioce i lica koja mogu da daju važne iskaze upućivati Diviziji (tač. 1.) Zarobljene i uhapšene ukratko saslušati. Pri njihovom upućivanju poslati i *saslušanja*. U slučaju istih iskaza dovoljno je skupno saslušanje. Saslušanja da sadrže i lične podatke, mesto i razlog hapšenja. Navesti komandu koja upućuje uhapšene.

3. Četnici:

Sve četnike, bez izuzetka, razoružati; ako je potrebno, i silom.³ *Shodno Dučevom naređenju razoružati i sve četnike koje su Italijani dosada uzeli u svoju službu, odnosno koji stoje pod njihovom komandom; ako je potrebno, i tu primeniti silu. U slučaju da italijanske komande prigovore bezobzirnom razoružavanju četnika, svi nemački k-danti će se pozvati na nemačkim trupama poznato Dučeovo naređenje- o razoružanju četnika. Neizvršavanje ovog Dučevog naređenja prikazati kao izdaju.*

O ovome X-1 dana⁴ poučiti sve oficire. Izveštaj o izvršenju dostaviti diviziji X-tog dana.

Sa četnicima koji protiv nemačkih trupa upotrebe oružje postupati kao sa komunističkim bandama, u protivnom — kao zarobljenike ih uputiti u sabirni logor.

Da bi se izbegle nezgodne pojave, prilikom razoružavanja oduzeti italijanske uniforme od četnika koji ih nose. Pod izvesnim okolnostima može se izvršiti zamena odela sa pomoćnim konjovocima.⁵ Prikupiti odelo, oružje i opremu za koju se može dokazati da je italijanskog porekla. Na zahteve italijanskih komandi izjaviti da će im oružje, pribor i odeća opet stajati na raspolaganju po izvršenom umirenju oblasti. Vreme predaje će odrediti Divizija. Pristalice Draže Mihailovića koje ne stoje pod neposrednom italijanskom komandom smatrati pravim neprijateljima, i na njih se imaju primeniti odredbe tač. 2 ovog uputstva.

³ Opširnije o stavu Nemaca prema četnicima vidi primedbu 4 uz dok. br. 178.

⁴ »X« označava dan početka napada, a »X-1« dan uoči napada.

⁵ Odnosi se na civilna lica koja su Nemci uzeli da im posluže kao konjovoci.

Odredbe tač. 3 stupaju na snagu tek X-tog dana u Y časova. Pre X-tog dana one se mogu primeniti samo onda ako se njihovom primenom ne izazivaju nesporazumi sa Italijanima.

Pri zarobljavanju četničkih oficira (koji su većinom bivši jugoslovenski oficiri) ustanoviti njihove podatke o službi. Naravno, čito utvrditi da li su bili u italijanskom ropstvu, u takvom slučaju uneti od kada do kada, i na osnovu čega su pušteni iz ropstva.

Skreće se pažnja na Potsetnik br. 2 za poučavanje trupa od 4. V. 43.

4.) Muslimanska milicija:

Prema naređenjima K-danta¹ nemačkih trupa u Hrvatskoj, muslimanska milicija, tamo gde se pokaže kao nepouzdana, ima da se razoruža, pošto ionako nemačke snage po svom olasku preuzimaju celokupno obezbeđenje.

5.) Partizanska skrovišta:

Partizani su izgradili mnogo malih podzemnih bunkera a po 3 čoveka. Preko ovih bunkera su stavljeni drveni balvani i dobro su kamuflirani zemljom i mahovinom. Ulaz u ove unekere se nalazi obično blizu nekog velikog drveta. Podzemna rebivališta su često izgrađena u blizini potoka, iskopana zemlja je bačena u potok. Ulaz je dobro kamufliran. U ovakvim tanovima se za vreme akcija čišćenja kriju manje partizanske rupe.

6.) Pretres naselja:

Temeljno pretresti sve stanove i skloništa u cilju proalaženja oružja i municije i partizanskih skloništa (tač. 5). oblasti koju posedaju nemačke trupe razoružati sve stanovništvo. U zoni operacija 118. lovač. divizije niko ilegalno ne me da ima oružje! Obratiti pažnju na žene, koje su često i njurike!

e srne se imati slepo poverenje, vršiti strogi nadzor!

7.) Odredbe o redu i poretku:

U posadnutim mestima određivati najstarijeg po ranguficira da bude odgovoran za održavanje reda i poretka. On "daje posebna naređenja o: policiskom času, vremenu poverčerja za vojnike, posećivanju gostionica, zabrani alkohola, patrolnoj službi, kontroli stanovništva itd.

Izdana naređenja moraju se odmah u naseljima javno istaći.

8.) Ponašanje prema stanovništvu:

Trupe će prema stanovništvu koje se pokaže neprijateljski raspoloženo postupati sa brutalnom nemilosrdnošću, i zaplenjivanjem postojećih zaliha i razaranjem napuštenih naselja neprijatelju oduzeti svaku mogućnost opstanka. Važni izvori vode, koji s obzirom na sopstvene potrebe i potrebe stanovništva ne budu razoreni, moraju se staviti pod stražu.

Sa miroljubivim stanovništvom u posednutoj oblasti postupati ljubazno i u što većoj meri ga upotrebiti da služi našoj stvari. Za službu vodiča i uhoda davati nagrade u novcu ili životnim namirnicama, s tim da iznose do 100 RM. *Imati obzira prema životnim navikama stanovništva, a naročito prema verskim običajima muslimana.*

Crkve, džamije i groblja ne posedati trupama niti ih upotrebljavati kao konjušnice i magacine.

Prilikom ukonačavanja čuvati upotrebljene odaje i razne uređaje i predayati ih pri polasku uredne i čiste!

Još od početka najoštrije postupati protiv pljačkanja, pa i kada se vrši u prikrivenom obliku (»rekviriranje«, »organiziranje« itd.).

9.) Italijani:

U toku operacija se od svih nemačkih jedinica zahteva uspostavljanje tesne veze sa italijanskim trupama. *O svakom dodiru s italijanskim trupama odmah izvestiti Diviziju.* Sve mere za postignuće cilja preduzeti u zajedničkom dogovoru na licu mesta. Oficira za vezu će za svaki pojedini slučaj određivati Divizija.

10.) Naročiti događaji:

O naročitim događajima *odmah* ukratko izvestiti telefonom. Naknadno dostaviti pismeni izveštaj.

11.) Komandanti su mi odgovorni da se ove važne smer-nice odmah i ubedljivo saopšte svim pripadnicima Divizije i 4. hrvatske lovačke brigade — naročito svima starešinama.

Ovo uputstvo treba više puta ponoviti!

Kibler (Kubler)
generalmajor

*Kome je dostavljeno
zapisano na konceptu.*

Za tačnost prepisa
Jeger (Jager)
poručnik

BR. 2

ZAPOVEST KOMANDANTA NEMAČKE PRVE BRDSKE DIVIZIJE OD 14 MAJA 1943 POTCINJENIM JEDINICAMA ZA IZVOĐENJE OPERACIJE »ŠVARC«¹

Poverljivo

Diviz. k-dno mesto, 14.V.1943 — u 4,00 časa.

1. brdska divizija
I a Br. 500/43 — Pov

20 primeraka
16. primerak

*Budi oprezan prilikom telefonskih razgovora,
neprijatelj sluša!*

Diviziska zapovest za poduhvat »Svare«²
(Br. 24)

(Karta 1 :100.000)

1.) Neprijatelj:

Komunističke snage pod Titovom komandom (prema do-sada prikupljenim podacima — ukupno 4 divizije), potisnute iz istočne Bosne, svladavši slabiji otpor jedinica D.M.,³ koje su se slabo branile, prodrle su u prostor Cme Gore. Njihova do-sadašnja namera izgleda da je bila da se probiju u Albaniju ili u kotlinu Peći.⁴ Sve snage su nedavno oBustavile proboj ka "ugu i jugozapadu. Treba računati s tim da će pokušati da se, *Ša* težištem preko Lima ka istoku, probiju u Sandžak.

Pojedinosti se mogu videti u prilogu 1.⁵

Prednji delovi su do 13. V dostigli:

G, Lipovo (10 km severozap. od Kolašina) — Mojkovac —
Most Rakita⁶ (9 km jugozap. od Bijelog Polja) — visove 5 km
jugozap. od Bijelog Polja — zapadnu obalu Lima severno od
Bijelog Polja..

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 3, br. 984—987.

² Vidi primedbu 3 uz dok. br. 178.

³ Draže Mihailovića

⁴ Verovatno se misli na Metohiju.

⁵ Mikroteka Istoriskog instituta JNA ne raspolaže tim prilogom.

⁶ Odnosi se na Slepč Most.

2.) *Prema četnicima* postupati shodno tač. 6.) i priloženoj dnevnoj zapovesti K-danta nemačkih trupa u Hrvatskoj.' Ako pruže otpor, smatrati ih kao neprijatelje.

3.) *1. brd. divizija ima zadatak* da u sadejstvu sa ostalim nemačkim i hrvatskim divizijama kao i italijanskim posadnim divizijama uništi, odnosno razoruža ili zarobi sve naoružane jedinice koje se na ovom prostoru nalaze, a ne pripadaju nemačkoj, italijanskoj ili hrvatskoj, vojsci, i da bandama, koje će se eventualno formirati, oduzme svaku mogućnost za život i opstanak.

4.) U tom cilju naređujem sledeći raspored trupa:

Prethodnica Daumiler

Komandant: kapetan Daumiler (Daumiller):

Trupe: Štab i odeljenje za vezu 54 izviđačkog bataljona;
Izviđačka četa (motociklistička) 54 izviđač, bataljona;
Teška četa 54 izviđačkog bataljona;
Jedna četa 98. brdskog lovačkog puka — na kamionima 54 izviđač, bataljona.

Grupa Remold

Komandant — pukov. Remold (Remold):

Trupe: 99. brdski lovački puk;
I divizion 79. brd. art. puka;
2. četa 54 brd. pion. bataljona;
delovi 54. bataljona za vezu.

Grupa Salminger

Komandant — p.pukov. Salminger (Salminger):

Trupe: 98. brdski lovački puk (bez III batalj.);
II divizion 79. brd. art. puka (bez 1 bater.);
1. četa 54. brd. pion. bataljona.

Granična linija za izviđanje i borbu između grupe Remold i grupe Salminger:

7 U duhu te zapovesti je komandant nemačke 118 lovačke divile izdao svoju »Direktivu za ponašanje trupa pri izvođenju operacija« (vidi prilog br. 1).

Lubnice (9 km zap. od Berana) — k. 1823 — k. 1915 — k. 1965 — k. 1174 (2 km ist. od Mojkovca) — k. 1513 (5 km sev. od Mojkovca) — Rasovi Vrh.

5.) *Zadaci:*

a) *Grupa Remold* polazi 14. V. u 5,00 časova sa svog sadašnjeg smeštajnog prostora i zauzima mostobran zapadno od Kisilice. Grupa Remold pripremiće se tamo za napad u pravcu Šahovića.

b) *Prethodnica Daumiler* kreće u 5,00 čas. preko Mateševa i zauzima Kolašin.

U cilju razjašnjenja situacije preduzeti nasilno izviđanje ka Mojkovcu. Preduzeti izviđanje i obezbeđenje prema G. Lipovu.

c) *Grupa Salminger* raščišćava situaciju nastupanjem preko Mateševa i Kolašina ka Mojkovcu. U tom cilju, puk 14. V zauzima najpre Mateševo. U osvit dana, za prihvrat i oslonac Grupe Daumiler, isturiti jedan bataljon ka Mateševu. Glavnina puka se prikuplja na prevoju kod k. 1600. Odavde dalji pokret tek po naređenju divizije.

Linija razgraničenja između 724. peš. puka i Grupe Remold:

Krstaći (10 km sev. od Šahovića) — Gostun — Dubnica (4 km juž. od Sjenice); — sva mesta pripadaju 724. peš. puku.

6.) *Postupak u borbi:*

a) U sadejstvu sa italijanskim posadnim trupama (garnizoni: Berane, Andrijevića, Mateševo i Kolašin) *sve naoružane jedinice koje se na terenu nađu*, a ne pripadaju regularnoj italijanskoj odnosno hrvatskoj vojsci, razoružati, zarobiti odnosno uništiti. Težiti da se odmah od početka akcije, u toku nastupanja, sve naoružane bande i četnici pronađu i razbiju. Ova zapovest se odnosi takođe na *sve* dosada od strane Italijana V ?avrbovane četnike, odnosno i na četnike koji su pod italijanskom komandom. Ovi četnici se moraju razoružati; ako je potrebno, upotrebiti silu.

Sa četnicima koji protiv nemačkih trupa upotrebe oružje postupati kao sa neprijateljima. Inače, razoružati ih i odvesti kao ratne zarobljenike. Da bi se izbegli nezgodni prizori, četnicima koji nose italijansku uniformu treba ovu prilikom razoružanja oduzeti. Predaja oružja italijanskog porekla Italijanima za sada ne dolazi u obzir. Zahteve italijanskih komandi upućivati diviziji.

Od naročite je važnosti da se štab Draže Mihailovića, sa svim njegovim pomoćnicima i oficirima za vezu, pronađe i uništi.

b) *Protiv stanovništva koje pokazuje neprijateljsko držanje* prema nemačkim trupama jedinice će postupati bezobzirno i nemilosrdno, a zaplenjivanjem svih nađenih zaliha i razaranjem napuštenih naselja oduzeti neprijatelju mogućnost za život i dejstvo.

Miroljubive delove stanovništva štedeti i na širokoj osnovi upotrebiti i iskoristiti za uništenje neprijateljskih snaga. *Sa muslimanima*, ukoliko se ne drže neprijateljski, naročito dobro postupati. Iste zgodno upotrebiti, uz nagradu u novcu ili životnim namirnicama, za izviđanje i obaveštavanje.

Bandama, koje će se eventualno obrazovati, oduzeti svaku mogućnost za život i rad (skrovišta, oslonce za snabdevanje, izvore vode itd.).

c) Prilikom prigovora italijanskih komandi zbog bezobzirnog razoružavanja četnika, komandanti nemačkih jedinica će se pozivati na poznato Dučeevo naređenje o razoružanju četnika. Neizvršavanje tog naređenja pretstavljati kao izdaju. O ovome odmah poučiti sve oficire.

7.) *Sadejstvo Italijana* će se ograničiti uglavnom na zaprečavanje i zatvaranje pravaca. Predloženo im je zaprečavanje Limskog otseka, sev. od Bijelog Polja, koje bi izvršila divizija »Venecija«. Svi delovi će uspostaviti i održavati čvrstu vezu sa italij. trupama. Na licu mesta, po međusobnom dogovoru, preduzeti sve mere potrebne za postizanje cilja. Saopštavanje naših namera Italijanima sme se, pak, vršiti samo u najpotrebnijem obimu.

8.) *Izviđanje:*

Po postizanju prvih ciljeva preduzeti snažno izviđanje. Izviđati se mora i zemljište između puteva, pošto će se neprijatelj u toku nastupanja nemačkih trupa u najviše slučajeva povlačiti na besputno planinsko zemljište. Cilj izviđanja mora da bude da se što je moguće pre utvrdi centar prikupljanja neprijatelja, da se stvori jasna slika o pravcima njegovog kretanja, i hvatanjem zarobljenika i njihovim ispitivanjem da se ustanove njegove dalje namere.

9.) *Diviziske rezerve:*

Stižu na raspolaganje divizije:

III batalj. 98. brdskog lovačkog puka, ojačan 1 baterijom II divizionu 79. art. puka, 14. V — u Andrijevicu.

54. brdski pion. bataljon (bez 1. i 2. čete) do 15. V uveče — u Andrijevicu. 2. četa 659. pion. bataljona i motorizovani vod

3. čete 54. pion. bataljona opet se stavljaju pod komandu 54. brd. pion. bataljona.

54. brdski lovački bataljon 15. V — na prostor zapadno od Murine.

III divizion 79. brd. art. puka do 15. V uveče — u Andrijevicu.

Komandant pozadine divizije 15. V preuzima osiguranje puteva za dotur do Murine zaključno. Ostatak 54. izviđač, bataljona prebaciti u Murinu. S prebacivanjem grupe za osiguranje odmah premestiti Školu za obuku u Peć (železnicom Mitrovica — Priština — Peć).

10.) *Raspoložive snage komandanta vazduhopl. u Hrvatskoj* angažovaće se s težištem na otseku 1. brd. divizije.

11.) *Diviz. komandno mesto:* Andrijeвица.

12.) *Veze:* Kao u diviz. zapovesti br. 23.

13.) *Izveštaji:* Prethodnica Daumiler izveštavaće Diviziju radijem svakog sata.

Svi izveštaji prema karti 1:100.000.

Grupa Remold izvestiće kad zauzme polazni položaj. Grupa Salminger izvestiće o otvaranju prevoja kod k. 1600.

Vreme slanja izveštaja i njihova sadržina — shodno diviziskoj zapovesti br. 22.

Generalmajor fon Štetner (von Stettner)

Dostavljeno:

98 i 99 brd. lovač. puku,

79 brd. art. puku,

Prethodnici Daumiler,

54 brd. lovač. bataljonu,

54 brd. pion. bataljonu,

54 brd. batalj. za vezu,

III batalj. 98 puka,

II batalj. 98 puka,

III divizionu 79 art. puka,

K-dantu diviziske pozadine,

54 izviđač, bataljonu,

44 ...⁸,

Škola za obuku,

Komandantu, I a, ...⁹, I b.

⁸ Na snimku je nejasna skraćenica naziva jedinice.

* Na snimku je nejasna oznaka.

BR. 3

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 16 MAJA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O POČETNIM DEJSTVIMA NEMAČKIH DIVIZIJA ANGAŽOVANIH U OPERICIJI »SVARC«¹

Poverljivo

/

*Dnevni izveštaj K-danta Jugoistoka
od 16. V. 43 — Vrh. k-di oruž. snaga (Operativnom, štabu)*

Akcija »Švarc«:

Vreme — mutno, kišovito.
Odnosi između Italijana i SS div.² i dalje zategnuti.³ U Bileći Italijani odbili da uspostave vezu sa k-dantom SS-div.
Povlačenje četnika pred SS div., uz podršku Italijana (Mostar — Nevesinje, u italij. kamionima i u italij. uniformi), nesumnjivo utvrđeno.⁴
Otpor (pred 1. brd. div.) daju jedino komunisti.

SS div.: U 16,00 čas. dostignula desnom kolonom s. Plannu, srednjom kolonom raskrsnicu puteva kod Kifinog Sela, levom kolonom prešla s. Biskup. Neprijatelj ne daje otpor.⁵
Severoist. od s. Biskupa uspostavljena veza sa *Grupom Anaker (Anacker)*. Pred frontom SS div. se povlače četnici, uz italijansku pomoć, ka jugoistoku.

118. lov. div.: U 15,00 čas. dostigla Ulog; četnici se povukli ka jugu. Na prostoru Kalinovika zarobljeno 530 četnika.

¹ Snimak dokumenta nalazi se u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 10, broj 1145—1146.

Redakcija je uspela da pribavi manji broj dnevnih izveštaja koje je komandant Jugoistoka u toku izvođenja operacije »Švarc« slao svojim pretpostavljenim komandama, pa se stoga u ovoj knjizi ne može dati njihova hronološka čelima.

² Reč je o Sedmoj SS diviziji »Princ Eugen«.

³ To je bilo zbog toga što je Vrhovna komanda nemačkih oružanih snaga pripremila i otpočela izvođenje operacije »Švarc« na teritoriji koja je najvećim delom pripadala italijanskom okupacionom prostoru.

⁴ Vidi primedbu 4 uz dok. br. 178.

⁵ Odnosi se na četnike Draže Mihailovića.

Grupa Anaker zaplenila: 4 kamiona, 1 mitraljez, 43 puške i municiju.⁶

369. div.: Izviđanje. Borbeni dodir sa četnicima 8 km severoist. od **Cajniča**, koji su se nalazili u borbi protiv komunista. <

Put na više mesta porušen 5 km jugoist. od **Cajniča**.

Ojačana 724. pukovska grupa: Izviđanje. Komunisti poseli više naselja na prostoru 12 km jugozap. od Prijepolja i na prostoru 8 km juž. od Brodareva.⁷

1. brd. diviz.: Na prostoru Šahovića neprijateljski pokreti ka zapadu.⁸ Do same varošice, južno, komunisti brane visove.

Komunisti odbačeni severno i severozap. od Kolašina.⁹

U gonjenju dostignuti visovi kod s. Sjerogošta i Slatine.

II./4. puka »Brandenburg« dostigao klanac Klisuru.

Detaljan izveštaj nedostaje.

1. brd. diviz. zarobila 3000 četnika; zaplenjeno: 3 teška minobacača, 14 mitraljeza, 1000 pušaka i Đurišićeva¹⁰ arhiva.

Italijani izveštavaju o jačim komun. snagama na prostoru 12 km sev. od Podgorice.¹¹ Usled vremenskih prilika bombardovanje bezuspešno.

Vozduhoplovstvo: U toku 15. V su u korist operacije »Švarc« izvršena 2 izviđanja i 4 napada.

Hrvatska: Vreme oblačno i kišovito. -

Komandno područje nemač. opunomoć. generala u Hrvatskoj: Zbog razrušene pruge severozapadno od Novske, 15/16. V je iskliznuo iz šina oklopni voz. Južno, na delu pruge Novska — Sunja, napad-

⁶ Nemci su to oduzeli pripadnicima tzv. antikomunističke milicije, tj. četnicima.

⁷ Odnosi se na jedinice Prve proleterske divizije.

⁸ Odnosi se na Treću krajišku NOU brigadu (vidi primedbu 3 uz dok. br. 191).

⁹ Na tom pravcu su dejstvovali delovi Druge proleterske divizije.

¹⁰ Odnosi se na Pavla Đurišića.

¹¹ Tu su tada dejstvovali Treći bataljon Četvrtе proleterske (crnogorske) i Drugi i Četvrti bataljon Pete crnogorske NOU brigade.

nuta je železnička stanica, 3 kompozicije zapaljene. Obe pruge su ponovo osposobljene. Zbog nevremena još nema daljih vesti.

Komandno područje Komandanta nemač. trupa u Hrvatskoj:
Izveštaj će biti naknadno dostavljen.

Crna Gora — Albanija: Sem mestimične delatnosti bandi, nema drugih naročitih događaja.

Italijansko okupaciono područje: Mestimična delatnost bandi. Kod Ogulina je hrvatski oklopni voz naleteo na minu. Oправка železničke pruge je u toku.

Srbija: \ Vreme kišovito. Na celokupnom području mnogobrojne aikcije bandi. Napadi na skladišta i na telefonske linije. Streljano ukupno 156 talaca.

12

Komandant Jugoistoka
(Vrh. komanda M.Gr.Z.)
—la/OP — br. 3131/43

Poverljivo od 16-V. 43, 21,30
sati.

Za tačnost odgovara
(potpis nečitak)
poručnik

¹² Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosio na Grčku.

BR. 4

IZVEŠTAJ NEMAČKOG POSLANIKA U NEZAVISNOJ DR- ŽAVI HRVATSKOJ OD 17 MAJA 1943 MINISTARSTVU INO- STRANIH POSLOVA TREĆEG RAJHA O NASTUPANJU NEMAČKIH DIVIZIJA ANGAZOVANIH U OPERACIJI »ŠVARC«¹

telegram

Poverljivo — šifrovano
r. ² od 17. V

Akt. z: Pol. 8, N. 1 — Br. 227/43

Ministarstvu inostranih poslova

Berlin

Operacija »Švarc« počela juče izjutra. Dosada postignuti iljevi:

SS divizija »Princ Eugen«/ zapadno od Bileće — zapadno Gacka. 118 peš. divizija zauzela Kalinovik; nadire prema ugoistoku. 369 legionarska divizija deblokirala je Italijane u oči od partizana; nadire ka Pljevljima. Bugari su u naslonu nju obrazovali zaprečnu liniju. Južno od Prijepolja se ita-
'janska divizija »Taurinenze« sopstvenom inicijativom uklju-
*a u borbu i nastupa prema jugozapadu. Prva brdska divizija
puk »Brandenburg« nadiru preko Bijelog Polja i Kolašina
rema zapadu. Pretpostavlja se da se Mihailović³ već izvukao
okruženja. Držanje Italijana u Hercegovini zbog šticeenja
ika moglo bi biti vrlo štetno po uspeh nastupanja divizije
Princ Eugen«.

Prvi utisci:

Četnici, potpuno iznenađeni, dosada su dali slab odpor. artizani vode borbu uglavnom protiv divizije »Taurinenze« :1. brdske divizije. Italijani ne prihvataju.⁴ Guverner Crne ~re odbio je da da odgovor. Italijanski 6 arm. korpus generala ka, sa štabom u Dubrovniku, ometa operacije. SS divizija Princ Eugen« izveštava da je ustanovljeno da se iz rejona Mo- ra i Nevesinja četnici povlače u italijanskim uniformama i

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta film London 12, br. H 305331—305338.

² Na snimku su cifre nečitke.

* Dragoljub (Draža) Mihailović

* U dokumentu je nejasno izražena misao. Verovatno se odnosi na avanje četnika.

na italijanskim vozilima. Roboti je juče našim trupama dostavio na znanje sledeću svoju armisku zapovest:

7949/Op.

- 1.) Italijani zadržavaju u Hercegovini vrhovno komandovanje.
- 2.) Ne dozvoljava se prolaz nemačkim trupama kroz obalsku zonu.
- 3.) Ulazak u naseljena mesta Hercegovine dozvoljen je samo nemačkim oficirima; nemačkim trupama je zabranjen.
- 4.) Doslupno: Antikomunističke formacije, koje su se stavile Tia raspolaganje italijanskim posadama, ne mogu se podvrći nikakvim naređenjima od strane Nemaca.

Svršetak zapovesti.

Pošto će divizija »Princ Eugen« danas proći kroz Bileću, videće se kako će biti izvršena ova zapovest.

Z. Kaše⁵

BR. 5

DNEVNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 27 MAJA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O ŽILAVIM BORBAMA NA SVIM PRAVCIMA NASTUPANJA NEMAČKIH JEDINICA ANGAŽOVANIH U OPERACIJI »ŠVARC«¹

Poverljivo

Dnevni izveštaj K-danta Jugoistoka od 27. V. 43 — Vrhov. k-di oruž. snaga

Akcija »Švarc«: Vreme: kiša, u planinama pada sneg; visina snežnog pokrivača do 10 sm.

- Neprijatelj se pojavio pred SS diviz. Pojačani pritisak neprijatelja protiv mostobrana 369. div.² Jedna

⁵ Zigfrid Kaše, nemački poslanik u Pavelićevoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

¹ Snimak dokumenta nalazi se u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 10, br. 1149—1151.

² Vidi primedbu 2 uz dok. br. 220.

komunist, brigada se povukla sa prostora Celebića severoistočno — u pravcu doline Cehotine. Izvešteno je da se na prostoru severozap. od Savnika nalaze četiri komun. brigade, verovatno pod komandom 3. divizije.

Nađeni dokumenat iz štaba D.M.³ potvrđuje da pokret D.M. održava široke veze sa ustanicima u Albaniji.⁴

SS div.: Desno krilo (I. i II./2 puka) u napadu ka jugoist. i istoku, protiv slabijeg neprijatelj, otpora. Na levom krilu (I., III. i IV./1 puka) teške borbe.⁵

Naše borb. grupe se nalaze sasvim jugozap. od k. 1371⁶ (10 km sev.-severoist. od Nikšića), na visinskom zemljištu jugozap. od Bakilja (15 km sev.-severoist. od Nikšića), juž. od k. 1577 (17 km sev. od Nikšića) i u teškim borbama su sa neprijateljem koji se žilavo brani. Jedna četa III./1 puka dostigla je, polazeći sa jugozap., Dubrovsko (11 km zap.-severozap. od Savnika).

118. lovac, diviz.: Od II./718 puka i grupe Han (Hahn) nema novih izveštaja. Osujećen je pokušaj neprijatelja da se jugoist. od Kosmana prebaci preko Drine. Izviđač, odred 118. lovač. divizije ustanovio je borbenim izviđanjem da su jače neprijateljske snage posele prostor Vakufa.

369. div.: Izviđački odred 369. div. i delovi puka »Brandenburg« dostigli su Čehotinu kod k. 584, bez dodira sa neprijateljem. I. i II./369. puka odbili su više neprijateljskih napada na mostobran Gradac.⁷ Jedna četa II./734. puka (iz Srbije) prispela u Goražde. Divizija »Taurinenze« je svojim desnim krilom od k. 619 i sasvim severozap. od nje produžila ka jugozapadu, bez nepr. otpora.

Borb. grupa generalmajora fon Ludvigera: Nema novih izveštaja.

³ Draže Mihailovića

⁴ Ne odnosi se na Narodnooslobodilački pokret Albanije, već na tamošnju reakcionarnu nacionalističku organizaciju.

⁵ Borbe su vođene protiv Desete hercegovačke i Sedme krajiške NOU brigade.

⁶ Verovatno: k. 1374 (Zakamemje).

⁷ Arhiv Istoriskog instituta JNA, reg. br. 23-2, k. 6-1, reg. br. 28-2, k. 6-1.

1. brd. div.: I./99. puka je, nastupajući sa dve borb. grupe obema stranama Tare, dostigao Bistricu — do ušća u Taru. III. i II./99. puka su, prodirući obema stranama gornjeg toka Morače, bez neprijateljskog otpora, prešli liniju Raškov Lug — Ropušnica (10 km zap. i 14 km zap.-severozap. od Kolašina). Veza sa Italijanima uspostavljena izviđačkim odeljenjima. Ital. div. krenula; dosada nema izveštaja.

Vazduhoplovstvo: Usled vremenskih prilika akcija vazduhoplov. jako ograničena. Puni pogoci u neprijateljske koncentracije pred 118. lov. divizijom. Svega 13 letova.

Hrvatska: Vreme: oblačno, kiša.

Komandno područje Nem. opunomoć. generala u Hrvatskoj: Mala lokalna delatnost bandi. Pri borbenom dodiru severoistočno od Banove Jaruge 1 komUn. poginuo, 1 zarobljen¹. Prilikom sukoba Hrvata i komun. zap. od Koprivnice poginulo 8 komunista, 1 zarobljen. Na prostoru Gline odbijen komun. napad na hrvat, otpornu tačku u zapadnom delu ...⁸ planine. ...⁹

173. div.: Jače komun. snage (preko 1000 ljudi) iz predela zap. od Travnika u pokretu su ka jugu, navodno s ciljem za Hercegovinu. Upućena poterna odeljenja privela su 13 zarobljenika; upućena i izviđačka odeljenja.

10

Italij. okupaciona zona: Jaka komun. prikupljanja na prostoru Krivi Put, navodno IV hrvat. brig. Pri akciji čišćenja na prostoru Brinja ubijeno 20 komunista i zaplenjeno nešto oružja. Italij. gubici: poginulo 4, ranjeno 43. Čišćenje na dalmatinskom obalskom pojasu završeno. Svega 118 mrtvih neprijatelja, 97 zarobljenika; zaplenjeno 12 brodova za obalsku plovību. U sukobu između četnika i komunista na prostoru Knin — Bos. Grahovo poginulo 40 komun., zarobljeno 10.

Srbija: Vreme: jaka kiša. Slaba lokalna delatnost bandi. Prilikom sukoba između Srp. dobr. korp. i četnika severozap. od Zagubice zarobljeno 8 četnika. Kao odmazda za sabotaje

⁸ Na snimku je naziv nečitak.

⁹ Na snimku je nečitko daljih trinaest redova.

¹⁰ Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosi na Albaniju.

i napade u Požarevcu streljan 141 komunista. Komun. napad na opštinu na prostoru Topole. Spaljena akta, ubijena 4 seljaka, više kuća zapaljeno. Na prostoru severoist. od Krupnja patrole uhapsile više ljudi. Na prostoru [G.] Milanovca se nalazi grupa jačine 200 ljudi. Četničkim bandama su prilikom borbe protiv Srp. držav. straže prebegli 1 oficir i 50 vojnika Srp. drž. straže.

K-dant Jugoistoka (K-da Gr. arm. E) Ia/01
Br. 3478/43, Pov. od 27.5.43., 22,30 časova.

Za tačnost jamči:
(potpis nečitak)
poručnik

BR. 6

IZVEŠTAJ ZIGFRIDA KAŠEA OD 29 MAJA 1943 MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA TREĆEG RAJHA O ORGANIZACIONIM IZMENAMA KOD ITALIJANSKIH ORUŽANIH SNAGA NA BALKANU I O POTEŠKOĆAMA PRI VRBOVANJU LJUDSTVA ZA NOVU SS DIVIZIJU¹

Ministarstvo inostr. poslova
Ini. II — 1548
Stavljeno u akta 4. VI. 1943

Telegram
(Poverljivo — šifrovano)

Zagreb, 29 maj 1943
Prijem: 30 maj 1943 — 1,20 časova.

407

Br. 2246 od 29. V.

Ministarstvu inostranih poslova, Berlin

Italijani evakuišu Mostar i prostor oko Čapljine. Mesta će biti posедnuta nemačkim trupama. Italijanska 2. armija je zadržala sebi pravo da ih ponovno posеdne. Vredno je napome-

¹¹ Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosi na Grčku.

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film London 2, br. H 297605—297606.

nuti da je italijanski *diviziski general Amiko* pre nekoliko dana pružio drastičan otpor nemačkoj eskadrili koja je prilikom operacije protiv Crne Gore htela da koristi aerodrom u Mostaru, te je tek posle *lične* intervencije našeg vazduhoplovnog generala i moga vazduhoplovnog atašea, i pošto je pitao Vrhovnu komandu,² dozvolio korišćenje ovog aerodroma. U pogledu opšte situacije značajno je istaći obrazovanje italijanskih grupa armija u Grčkoj, Albaniji i Crnoj Gori. Iz Lerovog saopštenja Glajze-Horstenau-u vidim da se Vrhovna komanda naših oružanih snaga priprema za svaki mogući razvoj opšte situacije na Balkanu. Osim ovoga, Italijanima je obećano angažovanje nemačkih trupa protiv bandi u Lici. Sem toga, Ler će pokušati da izvrši jače akcije čišćenja između Save i Drave. Policiska akcija »Kamerhofer« još je u toku, jedva da će imati značajnijeg uspeha pre jula — avgusta. Formiranje hrvatske SS divizije polako napreduje.³ Nije se potvrdio optimizam SS komandanta koji je prvi vršio vrbovanje. Činjenica je da je pokušaj vrbovanja dobrovoljaca za formiranje ove divizije imao znatno više teškoća i zahtevao više vremena nego dosadašnje formiranje legionarskih divizija. Ovo dokazuje praktičnu nemogućnost formiranja čiste *muslimanske divizije*. SS štab za formiranje sada prelazi na vrbovanje preko ortskomandantura naše vojske. Pri ovome je hrvatska pomoć pozitivna i lojalna, veće oduzimanje folksdojčerskih ajnzacštafela prouzrokovalo je na dosadašnjem operaciskom području veće teškoće, usled nedostatka borbenih snaga. Ustaški *bataljon* delimično je sa uspehom upotrebljen za obezbeđenje nemačkih naselja. Operacija »Svare« se i dalje odvija uz pojačan otpor *neprijatelja*.

Kaše (Kasche)

² Commanido Supremo

³ Odnosi se na 13 SS diviziju »Handžar«.

BR. 7

DNEVNI IZVEŠTAJ NEMACKOG KOMANDANTA JUGO-ISTOKA OD 3 JUNA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI NEMAČKIH ORUŽANIH SNAGA O TOKU OPERACIJE »ŠVARC« I OSTALIM DEJSTVIMA NA PODRUČJU HRVATSKE, BOSNE I SRBIJE¹

Poverljivo

Dnevni izveštaj K-danta Jugoistoka od 3. VI. 43 — Vrhovn. komandi oruž. snaga

Operacija »Švarc«: Stalni pljuskovi u najvećoj meri ugrožavaju mostove i brvna na Sutjesci. Vremenske prilike jako ometaju napade i upotrebu avijacije. Neprekidni neprijateljski pritisak na borbenu grupu potpukovnika fon Gertlera na prostoru Tjentišta i na položaje na prostoru Suhe.² Pokušaj neprijatelja da borbom oslobodi dolinu Sutjeske, radi izvlačenja svojih snaga ka severu, razbio se o žilavi otpor naših trupa. Isto tako je zatvaranjem rečne doline, zapadno od Suhe, sprečeno izvlačenje većih neprijateljskih jedinica od Suhe ka zapadu. Za 4.VI je predviđen koncentričan napad na Kratinje.³

SS div.⁴ i 118. lovač. div.: II./734. puka, koji se nalazi na levom krilu grupe Gertler, morao je pred nadmoćnim neprijateljem privremeno napustiti položaj sev. od samog Tjentišta.⁵ Ponovno zauzimanje tih položaja uspelo je najvećim delom borbom prsa u prsa. Borbeni grupa majora Anakera, ojačana delovima puka »Brandenburg« i pionir, četom, napala je neprijatelja, odbacila ga ka severoistoku i zatvorila rečni osek zap. od same Suhe. Namera: po privođenju I./734. puka (smenjenog na dosadašnjem položaju od strane dve alarmne čete) iza grupe Gertler, izvesti koncentričan napad sa severa i juga radi zatvaranja otvora Tjentište — Suha. Od levog krila SS div. nema novih izveštaja.

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 10, br. 1192—1154.

² Vidi dok. br. 253.

³ Treba: Mratinje.

* Odnosi se na Sedmu SS diviziju »Princ Bugen«.

⁵ Borba je vođena protiv delova Prve proleterske brigade.

369. div. i div. »Taurinzenze«: Unutrašnja krila obeju divizija pomerena do oteka Voloder; bez dodira sa neprijateljem.

Borb. grupa generalmajora fon Ludvigera: III./724. puka prebačen je na mostobran preko Tare radi napada u pravcu zapada.

1. brd. div.: Od III. i II./98. puka nema novih izveštaja. Div. k-dno mesto: Savnik. Marševska grupa (I/98. puka, 54. lovač. bataljon i III./79. art. puka), na maršu ka Savniku, dostigla svojim čelom Podgoricu. Namera: po dolasku u Savnik prodor ka Zabljaku, verovatno 7. VI.

Italijani: Delovi div. »Venecija« preuzeli su zaprečnu liniju Katun Potrk (12 km istočno-jugoist. od Boana) — Boan. Divizija »Emilija« stavljena pod k-du XIV arm. korpusa u Podgorici.

Vazduhoplovstvo: 8 izviđačkih i borbenih letova na prostoru SS diviz. i 118. lov. divizije, 1 let za snabdevanje, 1 transport ranjenika.

Hrvatska: Vreme mutno, kiša.

Komandno područje Nem. opunomoć. generala u Hrvatskoj:

3. VI u 1,00 čas jedan voz je naišao, zap. od Rume, na minu i iskočio iz šina; Na ovaj iskliznuti voz naleteo je drugi voz. Znatna materijalna šteta., Glavna pruga će biti verovatno 24 časa zatvorena. Ostali izveštaji još nisu prispeli.

Komandno područje K-danta nemač. trupa u Hrvatskoj:

114. lov. div.: Na prostoru juž. od Kladuše razbila neprijateljske grupe; poginulo 14 komunista. Na prostoru Kostajnice i Ključa, prilikom akcije naših izviđačkih odeljenja, poginulo 6 neprijatelja. Prilikom akcije čišćenja, jedna borbena grupa 187. rez. divizije na prostoru Cazina (sev. od Bihaća) ubila je 17 neprijateljskih vojnika. Pri napadu na Prnjavor poginulo je još 16 neprijateljskih vojnika.

369. div.: Jugozap. od Bijeljine napadnut je oklopni voz za snabdevanje. O pojedinostima će se izvestiti naknadno.

373. div.: Rejon Mostara obezbeđuje ojačani III./383 puka, a zaštitu pruge juž. od Mostara preuzela je jedna hrvatska četa.

Italijanska okupaciona, zona: Zeleznička pruga i telefonska linija Ogulin — Oštarije prekinute su usled sabotaže. Akcija ital. vazduhoplovstva protiv neprijatelja na prostoru Plaški — Drežnica i na prevoju Vrata — Gospić. Hrvati koji nadiru od Gospića poseli su Brušane (10 km jugozap. od Gospića).

Srbija: Vreme — kiša. Na prostoru V. Gradiška⁷ uhapšeno 9 D.M. sumnjivih lica.⁸ U bugarskoj okupacionoj zoni se nasilno odnose životne namirnice, vrše mestimični prepadi i pale opštinske zgrade. U Oršavi zajednička nemačko-rumunska konferencija o obezbeđenju Dunava.

'K-dant Jugoistoka (K-da Gr. arm. E) — Ia/01 — Br. 3706/43. — Pov. — 3.6.43. u 22,15 časova.

Za tačnost odgovara:
(potpis nečitak)
poručnik

' izostavila deo teksta koji se odnosi na Albaniju

* Treba: v. Gradište.
* Odnosi se na četnike Draže Mihailovića.

Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosi na Grčku.

DNEVNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG KOMANDANTA JUGO-ISTOKA OD 4 JUNA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI KOPNENE VOJSKE¹

HNXX (FUE) 02773 4/6 2215 (DURCHGANG HOSF 03932) —

*Vrhovnoj komandi kopnene vojske (Generalštabu
nemačke kopnene vojske) — Operat. odeljenju*

*Poverljivo. — Dnevni izveštaj Komandanta Jugoistoka
za 4. VI. 43.*

Operacija »Svare«: Vreme: stalni jaki pljuskovi.

Situacija kod neprijatelja uglavnom nepromenjena.

Usled vremenskih prilika, veze i snabdevanje sopstvenih trupa su znatno pogoršani. Most preko Drine kod Foče je razrušen usled visokog vodostaja.

Od 2. VI do 3. VI gubici III./738 puka i II./734 puka su: 20 mrtvih — među njima jedan komandir čete, 72 ranjena, 90 nestalih, 70 usled bolesti i iznemoglosti umrlo.

Opšta linija k. 1285 (12 km jugoist. od Zabljaka) — k. 1789 — k. 1674 dostignuta'. Izviđanjem od strane 99 puka sa prostora sever. od Savnika ustanovljene su slabe nepr. snage na prostoru Poda (8 km severno-severozapadno od Savnika), a na prostoru Komarnica jače nepr. snage, verovatno zaštitnice koje štite opšti pokret neprijatelja ka zapadu.

Namere za 5. VI. 43: — 118. lov. div. i SS div.:

Koncentrični napad na Mratinje; zatvaranje otvora Tjentište — Suha napadom sa juga, severozapada i severa.

369. div. i div. »Taurinenze«: Poterna odeljenja i izviđanje.

Borbena grupa fon Ludviger i 1. brd. diviz.:

Nastavljaju pokret ka zapadu i severozapadu.

Vazdukoplovstvo: 6 borbenih i 10 izviđačkih letova.

Hrvatska: Vreme kišovito!

Komandno područje Nemač. opunomoć. generala u Hrvatskoj: Situacija u kotlini Požege i dalje zategnuta. Pri borbenom dodiru severoistočno od Požege nepr. je imao 17 mrtvih, mnogo ranjenih; zaplenjeno 4 mitraljeza, 16 pušaka i municija. Angažovanje nemač. i hrvat, vazduhoplovstva na neprijateljske polo-

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 9, br. 368—372.

žaje sa dobrim dejstvom. Neprijateljski napad na Pleternicu, severoistoč. od Gradiške i Lipika, odbijen. Ojačani bataljon 187. rez. divizije stigao u Pleternicu (11 km jugoist. od Požege) 2. VI. 43. Dovlačenje borbene grupe 187. rez. div. (sada na prostoru Bihaća) za dejstvo u Požeškoj kotlini biće verovatno od 5. VI. Noću 3./4. VI prodor jačih komunist, snaga sa prostora Našice u pravcu Osijeka. Zeleznički most kod Našica razrušen, i telefonske linije razrušene. Borba je u toku, nema pojedinosti. Jugoistoč. od Daruvara borba između komunist, grupa i Hrvata; neprijatelj je imao 35 mrtvih. Jugoistoč. od Bjelovara jače » komunist, snage (1000) otstupaju ka jugu. Napad komun. na železničku prugu jugozapad, od Koprivnice. Banda (300) odbijena. Pored neznatnih gubitaka u ljudstvu, Hrvati su izgubili i tri mitraljeza. Severoistočno od Zagreba — komunisti. Odbijen je napad na hrvatsko odeljenje reflektora.

Komandno područje Komandanta nemač. trupa u Hrvatskoj: 114. lov. div.: Jugozapadno-zapadno od Kladuše delovi 4. komun. nističke brigade raspršeni od strane hrvatskog puka. Poginula 42 neprijateljska vojnika, a zarobljeno 8. Navodno na prostoru Slunj koncentrišu se dve komunističke brigade. Presjuzeto je čišćenje. Zapadno od Cazina borbena grupai 187 rezer. diviz. odbacila jedan komunistički bataljon ka zapadu. Na strani neprijatelja poginulo 11. Sopstveni gubici: 4 mrtva. Pri borbenom dodiru na prostoru Kotor Varoš ubijeno 9 nepr. vojnika. ' 373. div.: Navodno iz prostora Glamoča 1000 komunista u pokretu ka istoku.

•

Italijan. okupaciono područje: Na prostoru južno od Ogulina inavodno dve kom. brig. Italijan. vazduhoplovstvo tuklo je neprijatelja na prostoru Plaški — Brinje. Mešoviti italijan. odredi -oslobodili su borbom puteve Vrata (prevoj) — Gospić.

fSrbija: Vreme — jake kiše. Slabe mesne akcije bandita. Četnički napad na prostoru Zagubice odbijen. U okršaju Srpskog sдобrovoljačkog korpusa sa grupom četnika jačine 300 ljudi, Jugoistočno od Topole, neznatni četnički gubici i nešto plena. "Na prostoru Kruševac uhapšeno od strane Srpske državne »straže 29 ljudi zbog komunistič. delatnosti. Zelez. pruga zapad, od Kruševca, jugozap. od Kraljeva i kod Užica privremeno je prekinuta zbog vremen. nepogoda.

s

⁴ -Komandant Jugoistoka (K-nda Grupe armija E)
IA/01 Br. 3735/43, Poverljivo od 4. VI. 43 u 21,45 čas.
Izveštaj primljen.⁴

² Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosio na Albaniju.

³ Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosio na Grčku.

⁴ Dopisano mastilom.

DNEVNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7 JUNA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O DALJIM NAMERAMA PRI IZVOĐENJU OPERACIJE »SVARC«¹

Poverljivo

*Dnevni izveštaj Komandanta Jugoistoka
od 7. VI. 43. — Vrhov. komandi oruž. snaga*

Operacija »Svare«: Vreme: razvedravanje.

Pokreti neprijatelja iz prostora Mratinja u pravcu Čureva, Tjentišta i Suhe daju povod da se zaključi da će pokušati proboj prema severozapadu. Pokreti od Mratinja preko Pive ka jugoistoku ukazuju na to da neprijatelj pojačava svoje snage u Durmitoru prema 1. brd. diviziji.

Naše namere: 1.) Potpuno okruženje neprijateljskih snaga zap. od Pive, privođenje daljih napadnih snaga (delova 369. div. iz prostora Kalinovika i delova SS-div. oslobođenih nastupanjem div. »Ferara«), koncentrični napad i odbacivanje neprijatelja preko Pive ka istoku.

2.) Sužavanje obruča — kao što je izvešteno u po-dnevnom izveštaju 5. VI.

SS divizija i 118. lovač. divizija: Otvor između III./1. puka i borbene grupe potpukov. Anakera zatvoren je s jednom četom puka Brandenburg i sa dve čete iz SS-div. Iz prostora Sedlari prebačen je na Slano Br. 11/738. puka za pojačanje grupe Anaker. I./2. puka ima bor. dodir sa jakom nepr. grupom 1 km sev. od k. 1713. Neprijatelj, uz teške gubitke (200 mrtvih), odbacen je ka istoku. Sopstveni gubici: poginulih 10, ranjenih 50. Izviđački bataljon 118 divizije u svome nastupanju ka istoku, odn. jugoist., dostigao je k. 1710 bez dodira s neprijateljem. Dve čete I./750. puka pred desnim krilom grupe Gertler zauzele su vis ist. od k. 1781 i otek potoka severozap. od samog Tftđevca, uprkos neprijateljskog otpora. III./738. puka u napadu dostigao Okruglicu severno od samih Krekova.

* Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 10, br. 1155—1157.

Izviđačka patrola je kod Vrbniče naišla na komuniste jačine 200 ljudi. Protiv njih su upućeni delovi III./370. puka. Uspešno dejstvo iz vazduha protiv neprijatelja u prostoru Mratinja, Tjentišta, Suhe i pred I./2. puka.

Sa ostalog dela fronta — nema novih izveštaja.

Vazduhoplovstvo: 6. VI je u prostom Tjentište — Popov Most bilo 27 borbenih i snabdévačkih letova, 3 izviđačka leta, 1 transport ranjenika.

Hrvatska: Vreme: razvedravanje, sunčano.

Komandno područje nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj:

U Našicama je raščišćena situacija. Gubici hrvatskih posada u Našicama i Đurđenovcu su 117 mrtvih, a kod neprijatelja 51 mrtav (izbrojano) i navodno još 200 koje je sobom odneo. Severoistočno od Našica je teretni voz naišao na minu i iskočio iz šina. Severoistočno od Slav. Požege su jače neprijateljske snage odbacene ka severoistoku; dva naselja su ponovo u našim rukama. U rejonu Rume izviđački delovi 92. pešadiskog puka napadnuti su od strane bandita. Poginula su 3 Nemca I prilikom begstva 5 građanskih lica. Napad na hrvatsko uporište je odbijen; poginulo je 6 neprijateljskih vojnika. Severno od Banove Jaruge navodno se nalazi 3-ća komunistička brigada.

Komandno područje komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj:

114 lovačka divizija: Slunj su, prema hrvatskom izveštaju, posela dva komunistička odreda. Nestalo je 110 vojnika hrvatske posade. U sukobu s neprijateljem poginulo je u rejonu Slunja 37 komunista, a 5 ih je zarobljeno. Istočno od Banje Luke razbijene su komunističke snage; neprijatelj 'je imao 13 mrtvih. U rejonu Mrkonjića Grada pronađen je nemački avion koji se razbio o jednu stenu; mrtvih ima 7.

173 divizija: Sa prostora Sekovići (severoistočno od Kladnja) neprijatelj se povukao ka severu; akcija se nastavlja.

² Redakcija je izostavila tekst koji se odnosio na Albaniju.

Italijansko okupaciono područje:

Prilikom čišćenja područja južno od Ogulina poginulo je 35 neprijateljskih vojnika. Jače komunističke snage (1000 ljudi) ozbiljno ugrožavaju komunikaciju Karlobag — Gospić. Severno od Brušana su odbijeni lokalni neprijateljski napadi; na strani neprijatelja je bilo 9 mrtvih. Prilikom čišćenja područja Vodice — Troglav zarobljena su 3 komunista, porušene su barake logora i zaplenjeno jedno slagalište životnih namirnica. Zeleznička sabotaža na pruzi Split — Sinj; odbijen je partizanski napad na voz koji je iskočio iz šina.

Srbija:

Vreme — razvedranje.

Prostor Zagubice stalno uznemiravaju četničke grupe. Na prostoru severoistočno od Užica najavljen dolazak 200 četnika iz Sandžaka.

U Valjevu i Kruševcu uhapšeno je 25 sumnjivih lica od strane nemačke policije.

Pruga Višegrad — Uzice — Valjevo je zbog napada na voz privremeno zatvorena.

Na pruzi Kraljevo — Stalać ponovo je uspostavljen saobraćaj. U prostoru Leskovca i Kosovske Mitrovice bila su dva neprijateljska noćna avionska naleta.

3

Komandant Jugoistoka (Vrhovna komanda Grupe armija »E«) — Ia/01
Br. 3819/43, pov. od 7.VI.43, u 22,15 čas.

Za tačnost jamči:
(potpis nečitak)
poručnik

BR. 10

NAREĐENJE KOMANDANTA NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ OD 10 JUNA 1943 DA NIJEDAN ČOVEK ZATEČEN U OKRUŽENJU NA SUTJESCI NE SME OSTATI ŽIV¹

P r e p i s

Depeša — radiogram 10. VI. u 18,25 časova

Poverljivo

Za 1. brd. diviziju

Jak neprijatelj u Sutjesci — Pivi sabijen u najuži prostor; •*pouzdanost utvrđeno da se među njima nalazi i Tito.* Poslednja je faza borbe, došao je čas potpunog uništenja Titove vojske.

Važnost naređenja: »Nijedan čovek sposoban za vojnu službu ne sme živ da napusti obruč, a žene* pregledati da nisu ^preobučeni muškarci« mora se ponovo podvući trupama.

Tito i pratioci su navodno u nemačkim uniformama. Proveriti vojničke knjižice.

Komandant nemač. trupa u Hrvatskoj
Ia 2912/43 — Poverljivo od 10. VI.

Za tačnost odgovara
(potpis nečitak)

³ Redakcija je izostavila tekst koji se odnosio na Grčku.

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minheri 3, br. 569.

DNEVNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG KOMANDANTA JUGO-ISTOKA OD 12 JUNA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O ZAVRŠNIM BORBAMA U OPERACIJI »ŠVARC«¹

P o v e r l j i v o

Dnevni izveštaj Komandanta Jugoistoka od 12. VI. 43 Vrhovnoj komandi oružanih snaga — Operativnom štabu

Operacija »Švarc«: Vreme: oblačno. Sužavanje obruča zapadno od Pive planski nepreduje uprkos upornom otporu neprijatelja.

118 lovačka diviz. i SS divizija: Od borbenih grupa nema novih izveštaja. II./738 puka prebačen je sa prostora Kozje Strane — Košuta na prostor istočno od Pleća kao pojačanje levog krila SS divizije.

Grupa 369 divizije: Odbijeni su neprijateljski napadi na ranije pripremljene položaje borbenih grupa u rejonu Jeleća. Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj je na terenu lično rukovodio borbenim grupama pri čišćenju okruženog prostora kako bi na tom području uništio neprijateljske jedinice razbijene na manje grupe.

Vazduhoplovstvo: Zbog nepovoljnog vremena 11. VI je bilo samo nekoliko letova izviđačkih i za snabdevanje. Međutim 12. VI, posle podne, dejstvovalo se neprekidnim borbenim naletima, sa dobrim efektom, na neprijateljske formacije u pokretu na prostoru Zakmura.

Hrvatska: Vreme — slaba oblačnost.

Komandno područje nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj:

Lokalna delatnost bandi. U rejonu Virovitice prekinut je železnički i telefonsko-telegrafski saobraćaj. Banda (200 ljudi) koja je prodrila u hrvatsko uporište zapadno-severozapadno od Koprivnice odbačena je uz neznatne hrvatske gubitke. Usledio je komunistički napad na opštinu i biskupsko dobro, jugoza-

padno od Zagreba. Poginula su 2 Hrvata, a 20 ih je zarobljeno. Južno od Kloštar Ivanića uništen, je partizanski logor.

Namera: Čišćenje prostora istočno od komunikacije Čaglin (istočno od Slav. Požege) — Našice sa trupama 187 rezervne divizije.

Komandno područje komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj:

114 lovačka divizija: Izviđačka patrola je u borbi, južno od Slunja, ubila 3 komunista. Jugoistočno od Kotor Varoši odbačeni su, komunisti jačine jednog bataljona; poginulo je 9 neprijateljskih vojnika.

369 divizija: Na prostoru južno od Bijeljine su pljačke. Rezultat izviđanja prostora Kladanj — Vlasenica — Šekovići: jače komunističke bande na prostoru severno od Šekovića i istočno od Vlasenice — ukupno 1000 ljudi. Predviđeno je čišćenje.

2

Italijansko okupaciono područje: Napad italijanskog vazduhoplovstva na neprijateljske ciljeve u rejonima Gospića i Vrgorac — Gradac.

Srbija: Vreme — oblačno.

Stalna lokalna delatnost bandi i stalni neprijateljski pokret u jugozapadnoj Srbiji. Bugarske jedinice, angažovane u operaciji »Švarc«, biće ponovo uvedene vojno-upravnom komandantu Srbije.

Železnička pruga Kučevo — Požarevac ostaće prekinuta najmanje dva dana zbog odronjavanja nasipa. Prilikom gonjenja jedne četničke grupe, zapadno od Požarevca, zaplenjeno je oružje engleskog porekla koje je bilo bačeno iz aviona. Srpska državna straža je angažovana u rejonu Uba radi sprečavanja mobilizacije preduzete od strane četnika Draže Mihailovića. Severno od Zaječara usledili su napadi bandi na transporte stoke; stoka je odvedena. Streljano je 10 talaca. U rejonima Boljevca i Leskovca su zapaljena razna nadlestva, predsednik opštine je ubijen, činovnici su odvedeni. Zapadno od Kruševca je prekinuta železnička pruga Kraljevo — Kruševac usled porušenih mostova i skretnica dignutih u vazduh. Za sabotažu je upotrebljen eksploziv engleskog porekla.

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, tilm Minhen 10, br. 1158—1159.

² Redakcija je izostavila tekst koji se odnosi na Albaniju.

U Arilju je Srpski dobrovoljački korpus otkrio organizaciju Draže Mihailovića; dosad je uhapšeno 12 lica. Prema izveštaju poverenika: bande Draže Mihailovića su severozapadno od Čačka jačine 400, a severozapadno od Raške 600 ljudi. Noću 11/12. VI jedan neprijateljski avion je naleteo preko Đerdapa u pravcu Bugarske.

Komandant Jugoistoka (Vrhovna komanda Grupe armija »E«) — Ia/01
Br. 3977/43, pov, od 12. VI. 43 u 20,30 časova.
Za tačnost:
(potpis nečitak)
poručnik

BR. 12

DNEVNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 14 JUNA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O ISHODU OPERACIJE »SVARC« I O MERAMA PREDUZETIM U VEZI S AKTIVNOŠĆU JEDINICA NOVJ NA RAZNIM SEKTORIMA NEMAČKOG OKUPACIONOG PROSTORA U JUGOSLAVIJI¹

' P o v e r l j i v o '

Dnevni izveštaj komandanta Jugoistoka od 14. VI. 43. — Vrhovnoj komandi oruž. snaga — Operativnom štabu

Operacija »Svare«: Vreme — oblačno.

Okruženi neprijatelj većim delom je uništen.² Našim bočnim napadom, stalnim napadima vazduhoplovstva u talasima i dobro usmerenom vatrom teškog oružja

² Redakcija je izostavila tekst koji se odnosi na Grčku.

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 10, br. 1160—1161.

² Podatak je netačan. Nemački komandant Jugoistoka još nije znao da je Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ uspela izvršiti proboj iz okruženja. U okruženju je ostala jedino Treća NOU divizija s Centralnom bolnicom.

naneseni su teški gubici neprijateljskim snagama koje su se probile istočno od Jeleča, ka severu. Pojedinstvosti još nema.

SS divizija i 118. lovačka divizija: Namera: plansko pročešljanje obruča i uništenje još u njemu nalazećih se neprijateljskih grupa.

Grupa 369. divizije: Namera: koncentričan napad u cilju uništenja ...³ neprijatelja u prostoru Jeleča (kao što je javljeno današnjim podnevnim izveštajem).

1. brd. divizija: Nastavlja Čišćenje u pozadini.

Italijani: divizija »Venecija«: Prilikom čišćenja klanca Klisure i na prostoru severno od Bijelog Polja neprijatelj je imao 30 mrtvih, 2 zarobljena.

Vazduhoplovstvo: 14. VI. do 18,00 časova izvršilo je 57 borbenih letova; bombama i mitraljezima tučen je neprijatelj pred 369 leg. divizijom sa dobrim rezultatom.

Hrvatska: Vreme — vedro.

K-dno područje nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj:

Mestimična delatnost bandi.

Komunistički napad na železničku stanicu jugoistočno od Virovitice — na staničnu i poštansku zgradu; 3 skladišta i 8 vagona opljačkano i spaljeno. Pruga Virovitica — Daruvar je na više mesta porušena. Napadi neprijatelja na Daruvar odbijeni; poginula su 3 nepr. vojnika, zaplenjeno nešto oružja. Jugo-jugoist. od Daruvara jače bande opkolile su dva hrvatska uporišta. Preduzete su mere za deblokiranje. Jugozapadno od Koprivnice primećeno je prikupljanje bandi. Sabotaže na drumovima i telefonskim vezama izvršene su kod Lekenika (jugoistočno od Zagreba). Severno od Banove Jaruge je zarobljena patrola bataljona za osiguranje (10 Nemaca i 40 Hrvata). Na glavnoj pruzi istočno-jugoistočno od Nove Gradiške napadnute su i zapaljene tri železničke stanice; izgorela su 2 vagona, odvedeno 10 Hrvata.

Namera: Preduzeti akciju čišćenja istočno od železničke pruge Čaglin — Našice i čišćenje prostora Daruvara delovima 1 hrvatske brdske divizije i jednim ojačanim bataljonom 187 rez. divizije.

³ Na snimku je jedna reč nečitka.

Komandno područje komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj;

114. lovačka divizija: Otpočela je akcija čišćenja područja Prnjavor — Teslić — Kotor Varoš.

369. divizija: U akciji kod Šekovića (severoistočno od Kladnja) do sada je poginulo 75 neprijateljskih vojnika, 100 ranjeno i zaplenjeno nešto oružja. Hrvata je poginulo 10, a ranjeno 20. Istočno-jugoistočno od Vlasenice (jučerašnji izveštaj) jedan odred ustaške milicije otpočeo je čišćenje. Hrvatski gubici u oružju kod Bijeljine (jučerašnji izveštaj): 3 topa, 1000 pušaka, 16 teških mitraljeza i 40 lakih mitraljeza. Odbijeno više četničkih napada na prostoru Zavidovića.

i

373. divizija: Na 1. četu 373. pion. bataljona, koja je gradila put, napala je na prostoru zapadno od Travnika jaka komunistička grupa. Naši gubici: poginulo 90, ranjeno 19, nestalo 9. Dve čete III/384 puka, koje su bile poslate upomoć, napadnute su od nadmoćnijeg neprijatelja. Posle višečasovne borbe neprijatelj je odbačen uz visoke gubitke.

Gubici: poginuli su 2 oficira i 1 vojnik, ranjeno 11, nestalo 5. Dopuna izveštaja o gubicima prilikom napada na prostoru Travnik — Donji Vakuf (dnev. izveštaj od 11. VI.): 8 Nemaca poginulo, 13 ranjeno — Od kojih 1 oficir, 13 nestalo.

*Albanija:*⁴ Napad bandi na žel. prugu severno od Ohrida. Italij. gubici: 1 oficir i 5 vojnika poginuli, ranjena 2.

Italij. okupaciono područje: Sabotaža na pruzi Ogulin — Vrbosko.

Komunisti proterani iz Žute Lokve (jugozap. od Brinja). Pri izviđanju na prostoru Trebinje — Bileća poginula su 3 neprijateljska vojnika.-

Srbija: Vreme — vedro.

Prema izveštaju naše obaveštajne službe, bande Draže Mihailovića u Homoljskim Planinama (severno od Zagubice) izgleda raspolažu nemačkim oružjem zaplenjenim u Africi. U Velikom Gradištu je uhapšeno 6 sumnjivih lica.

Zapadno-severozap. od Arandelovca komunistička banda je napala železničku stanicu.

⁴ Odnosi se na područje Makedonije.

Pri komunističkom prepadu na nemački transport konja kod stanice Klenka (severno od Šapca) poginulo je 12 Nemaca, ranjena 3, nestala 2, ubijeno 40 konja. Nađena su 4 mrtva komunisti — delom u nemačkim uniformama. Srpska drž. straža odbila je napad na žel. stanicu zapadno od Kruševca. Na prostoru Kraljevo — Čačak — Bajina Bašta uhapšen je 21 simpatizer kom. bandi. Na prostoru Vrnjci, prilikom borbe između nemačkih agenata i jedne banditske grupe, poginuo je 1 agent. Za razne napade na ovom području streljano je 100 talaca. Bila su 2 naleta neprijateljskih aviona na prostoru Novi Pazar — Mitrovica; odleteli su u pravcu Skoplja.

Komandant Jugoistoka (Vrhovna komanda Grupe armija »E«)—Ia/01

Br. 4038/43, pov., od 14. VI. 43 u 21,00 čas.

Za tačnost jamči:
(potpis nečitak)
poručnik

BR. 13

PRIVREMENI ZAKLJUČNI IZVEŠTAJ KOMANDE NEMAČKE PRVE BRDSKE DIVIZIJE OD 15 JUNA 1943 KOMANDANTU NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ O OBOSTRANIM GUBICIMA NA DIVIZISKOM OPERATIVNOM PODRUČJU U TOKU IZVOĐENJA OPERACIJE »ŠVARC«¹

Divizisko komandno mesto, 15. VI. 1943
u 17,30 časova

KOMANDANTU NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ

Veza: Radiogram br. 1067 od 15. VI.

Predmet: Privremeni zaključni izveštaj.

I.

1.) Komunisti:

831 mrtav — izbrojano

U naseljima mnogobrojni leševi pomrlih od tifusa, koji nisu mogli biti prebrojani usled opasnosti od zaraze.

Prema iskazima zarobljenika, neprijatelj ima, osim navedenih, i još znatne gubitke. Pošlo mu je za rukom da masu ranjenika odvuče sa sobom.

Utvrđenih neprijateljskih grobova ima oko 20. Po zabačenim klancima verovatno se nalazi veći njihov broj, ali se nisu mogli pronaći.

Ne mogu se dati podaci o neprijateljskim gubicima koje je imao prilikom povlačenja na visove zapadno od Pive, ali ih ipak treba smatrati vrlo znatnim.

Zarobljenika:

498, od ovoga broja streljano 411.

2.) Plen:

5 minobacača,
21 teški mitraljez,
600 pušaka i automata okruglo,
izvesna količina artiljerijske, minobacačke i puš-
čane municije.

¹ Snimak dokumenta se nalazi u mikroteci Istoriskog instituta JNA, film Minhen 3, br. 1248—1249.

„ Prema iskazima zarobljenika, neprijatelj je prilikom povlačenja zakopao mnogobrojno oružje, bacio ga u klance, a najviše u Pivu.

3.) Naši gubici:

Poginulo:

1 oficir,
3 podoficira,
39 vojnika.

Ranjeno:

6 oficira,
18 podoficira,
171 vojnik.

Nestalo:

2 vojnika.

Gubici u konjima:²

Iz artiljerije: 166 — od kojih 56	... 262 — od kojih 171
	od iznurenosti, od iznurenosti,
54	... 76
56	... 45
276	... 19

II. četnici:

1.) Pri razoružanju četnika bilo je:

3.200 zarobljenih,
mrtvih nema. "

2.) Od ratnog materijala zaplenjeno je:

5 teških minobacača,
25 mitraljeza,
okruglo 3000 pušaka,
mnogo artiljerijske, minobacač-
ke i puščane municije.

3.) Sopstvenih gubitaka tom prilikom nije bilo.

III. Transportovano je:

1.) Komunisti:

76, od kojih:

27 u rudnik olova Zvečan,
49, na dan 3.VI.43, Krajs-
komandanturi u Kos. Mi-
trovici.

nečitak "je ^ s e m c S ! " ^ ^ ^ * d o p i S a n m a s t i l o m .

2.) Četnika:

34 oficira,
1588 vojnika,

⁴
Neslaganje ovih brojeva sa cifrom pod tač. II objašnjava se ovako: 800 četnika upućeno je u nosački bataljon, evakuisani su bolesni, iznemogli, ljudi preko 60 i ispod 16 godina, smrtni slučajevi usled iscrpenosti itd.

3.) 213 sumnjivih vojno sposobnih civila sa operativnog područja.

IV. Oslobođeno je:

5 italijanskih oficira,
366 italij. podoficira i vojnika,
3 Hrvata, od kojih 1 oficir i 1 zastavnik.

1. brdska divizija /Ic.

BB, 14

POVERLJIVI IZVEŠTAJ KOMANDANTA NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ OD 20 JUNA 1943 VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O TOKU BORBE I ISKUSTVIMA U OPERACIJI »ŠVARC«¹

Poverljiva stvar kdmade

Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj

Ia Br. 458/43. — Pcmj.

Komandno mesto, 20. VI. 1943

Rađeno u 6 primeraka.

5-ti primerak

**IZVEŠTAJ O BORBI I ISKUSTVIMA
u poduhvatu »Švarc«**

1.) Situacija kod neprijatelja pre početka operacije:

Na crnogorsko-hercegovačkom prostoru moralo se računati sa ukupnim neprijateljskim snagama od oko 40.000 četnika i 18.000 komunista.

Obe neprijateljske grupe su se nalazile u međusobnoj borbi, pri čemu četnici, uprkos svojoj brojnoj nadmoćnosti, nisu mogli da zaustave nadiranje komunista.

2.) Zadatak:

Usled sve neprijateljskijeg držanja četnika, prepada, i opasnosti spajanja obeju neprijateljskih grupa i njihovog zajedničkog istupanja protiv nemačkih trupa, komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj je 14. V. 1943 dobio zadatak da koncentričnim napadom uništi sve neprijateljske snage koje se nalaze na crnogorsko-hercegovačkom prostoru.

3.) Trupe:

Komandantu nemačkih trupa u Hrvatskoj su za izvođenje operacije bile stavljene pod komandu, odnosno pridate u toku operacije:

118. lovačka divizija (nalazila se još u preformiranju, bila je do 60% spremna za upotrebu),

¹ Original se nalazi u Državnom arhivu Bavarske u Minhanu. Njegov snimak je u mikroteci Istoriskog instituta JNA, Minhen 5, br. 1228—1230.

SS-divizija »Princ Eugen«,
L brdska divizija,
Borbena grupa 369 legionarske divizije (delovi divizije),
ojačani 724 lovački puk (kasnije Bobena grupa »Fon
Ludviger«),
puk »Brandenburg«,
659 pionirski bataljon (motorizovan).

Od savezničkih trupa učestvovali su:
bugarski 61. pešađiski puk (dva bataljona),
bugarski 63. pešađiski puk (dva bataljona za zadatke
osiguranja),
italijanška divizija »Taurinenze«,
italijanska divizija »Ferara«.

4.) Plan operacije:

Plan operacije bio je sračunat na to da se unište jake neprijateljske snage za koje se pretpostavljalo da se nalaze na prostoru Nevesinje — Kalinovik — Bileća, odnosno potisnu na crnogorski planinski plato, dok su grupe naših snaga koje su napadale sa severa i istoka imale prvenstveno zadatak da postignu povoljne zaprečne linije, radi sprečavanja neprijateljskog prodora ka Srbiji. U toku operacije, po naređenju komandanta Jugoistoka, upućena je prema Nikšiću, i pored slabljenja ostalog napadnog fronta, jedna jaka borbena grupa iz SS-divizije »Princ Eugen« radi sprečavanja izvlačenja neprijateljskih snaga ka jugu.

U daljem toku operacije trebalo je zatvoriti obruč, suziti ga, i onda napadima uništiti okruženog neprijatelja.

5.) Tok operacije (Skice — prilog 1 i 2):

Na osnovu razvoja situacije, *polazni položaj* je bio brižljivo posедnut već 14. V.

a) I faza operacije — 15—24. V (Okružavanje):

Na zapadu je izostao očekivani otpor četnika. Oni su, zahvaljujući Italijanima, izbegli nemački napad. Jedino je 118. lovačkoj diviziji pošlo za rukom da razoruža preko 500 četnika.

Posle početnog uspešnog napredovanja svih naših delova, 4. hrvatska lovačka brigada je razbijena protivnapadom komunista, jugoistočno od Foče. Namera neprijatelja da prodre kroz nastali otvor mogla je biti sprečena jedino hitnim angažovanjem snaga sa oteka 369. legionarske divizije.

Isto tako je SS-divizija »Princ Eugen« morala da slomi žestoki otpor neprijatelja istočno od Avtovca. I ovde je bilo nužno dovođenje pojačanja (i to, iz 118. lovačke divizije). Ovo je uslovalo naređeno prikupljanje jakih snaga SS-divizije »Princ

Eugen« kod Nikšića, a imalo je za posledicu slabljenje zapadnog fronta 118. lovačke divizije za jedan bataljon.

Pri nastupanju SS-divizije »Princ Eugen« ia Nikšiću, kroz Bileću se prošlo bez incidenta — uprkos najoštrijim italijanskim protestima.

Na istoku je 1. brdskoj diviziji pošlo za rukom da iznenadnom akcijom razoruža preko 200CI četnika.

Posle stupanja u akciju borbenih grupa, komunističke jedinice koje su se tamo zatekle odustale su od pokušaja da ;pređu Lim i ograničile su se na odbranu i lokalne napade, koji Isu ipak vođeni krajnje uporno i žilavo. Kasnije su pokušale da se po delovima probiju duž doline Morače ka jugu.

Pri napadu od Kolašina prema zapadu i Šahovićima Vmorao se slomiti žestok otpor neprijatelja.

Na ostalim delovima fronta nije došlo do većih borbe-
' njih akcija.

Opasnost koja je pretila da se komunističke snage kod Bioča probiju prema Albaniji i osetni mestimični porazi Italijana usloveli su — radi raščišćavanja situacije — upotrebu puka »Brandenburg« kod Bioča.

Rezultat I faze operacije bio je, uglavnom, okruženje neprijatelja. Naređene zaprečne linije su uglavnom dostignute.
Ipak, 118. lovačkoj diviziji još nije pošlo za rukom — usled i slabljenja napadne grupe zbog upućivanja delova ka SS-diviziji »Princ Eugen« i zbog nužnog angažovanja poslednjih rezervi (među kojima i 7 alarmnih četa) — da na levom krilu potisne neprijateljske snage koje su ostale u mostobranu na zapadnoj obali Pive i da ovlada otkom Pive.

Posle razoružavanja četnika u početku operacije, ni u jednom slučaju nije došlo ni do kakvih borbi s njima. Prema ! savezničkim trupama nalazile su se sada jedino komunističke snage.

b) II faza operacije — 27.V — 31.V (Sužavanje obruča):

Da bi se skratio front okruženja, obruč je sužen na istoku i jugu.

U ovome su učestvovala i trdpe italijanskog XIV arm. korpusa.

Na istoku je napadni cilj postignut i pored pružanja neprijateljskog otpora, — naročito je 1. brdska divizija naišla na žilav otpor neprijatelja.

Na jugu je SS-diviz. »Princ Eugen« u svome nastupanju ka Šavniku morala da slomi najogorčeniji neprijateljski otpor. Divizija je, uprkos tome, uspela da snažnim napadom,

i uz lično zalaganje komandanta divizije, zauzme važne prevoje **blizu Savnika pre nego što su se mogla izvršiti pripremljena rušenja.** Ovaj uspeh je omogućio produženje operacije u unutrašnjost Crne Gore.

Italijanske trupe na jugu nisu naišle skoro ni na kakav otpor, a na otseku Pljevalja su naišle na slab otpor neprijatelja.

Rezultat ove faze operacije bio je sužavanje obruča i time skraćivanje fronta. Time, kao i daljim angažovanjem italijanskih snaga, glavnina SS-divizije »Princ Eugen« je oslobođena za napad na severozapadni deo fronta. Tamo Piva još nije bila dostignuta.

c) *III faza operacije* — 1.—5. VI (Dalje sužavanje obruča):

Pošto se ispoljilo prebacivanje neprijateljskog težišta napada na zapadni deo obruča, iskorišćena je slabost neprijatelja na istoku te je obruč još više sužen. Tako su dobijeni još povoljniji polazni položaji za produženje operacije. Pritom je I. brdska divizija, koja je delom snaga nadirala preko bezvodnog krševitog zemljišta, morala da savlada znatne teškoće.

Kako na severozapadu napad 118. lovačke divizije u cilju zauzimanja otseka Pive nije napredovao, to je, usled uočene opasnosti, iz SS-diviz. »Princ Eugen« izvučena borbeno grupa koja se kod Savnika nalazila spremna za napad na Zabljak i prebačena na severno krilo 118. divizije. Divizija je tada ovaj svoj zadatak izvršila u najkraćem vremenu, nepošteđeno ulažući sva sredstva i sa najvećim naprezanjem trupa.

Puk »Brandenburg« izvučen je s fronta 369. divizije i 4. VI, zajedno sa 659. pionirskim bataljonom (motor.), takođe prebačen na severno krilo SS-diviz. »Princ Eugen« (Čemerno).

Ova faza operacije je donela dalje sužavanje obruča, ali ipak na severozapadu još nije bio zatvoren postojeći otvor.

d) *IV faza operacije* — 6.—10. VI (Zbijanje neprijatelja na najuži prostor):

Jasno se videlo da se u luku Piva — Sutjeska nalaze jaki neprijateljski delovi, da je tu neprijatelj privukao i druge svoje snage i da će masiranim napadom verovatno pokušati da se probije preko Sutjeske.

Četvrta faza operacije imala je za cilj zbijanje neprijatelja na najuži prostor i uništenje neprijateljskih snaga koje su se nalazile istočno od Pive. Skraćivanjem fronta, kao i u isto vreme privremenim napuštanjem otseka Čehotine, mogle su se osloboditi dalje snage (delovi 369. legionarske divizije) za upotrebu na odlučujućem mestu.

Prva brdska divizija je morala da pređe preko Durmir tora i da nadire dalje preko najtežeg krševitog zemljišta do

II

Pive i Tare. Snabdevanje trupa je moglo biti obezbeđeno samo uz naprezanje svih snaga i korišćenjem svih mogućih pomoćnih sredstava.

S ponovnim angažovanjem SS-diviz. »Princ Eugen« i 118. lovačke divizije radi zatvaranja otvora, jednovremeno je od Jeleča otpočela nastupanje i borbeno grupa 369. legionarske divizije da bi taj otvor zatvorila. Međutim, posle početnog uspeha, borbeno grupa 369. legionarske divizije bila je odbačena od strane nadmoćnijeg* neprijatelja u Jeleč.

Otvor kod Tjentišta zatvoren je 10. VI napadom SS-diviz. »Princ Eugen« i 118. divizije.

Jaki neprijateljski delovi već su se bili probili.

Rezultat: Neprijatelj je bio okružen na najužem prostoru. Pojedini delovi su uspeali da prodru kroz otvor, ali su imali da vode borbu sa 369. legionarskom divizijom.

e.) *V faza operacije* — 11.—15. VI:

Delovi SS-divizije »Princ Eugen« i 118. lovačke diviz. uništili su neprijatelja koji je bio okružen u luku Piva — Sutjeska. Jednovremeno su uništeni i neprijateljski delovi koji su bili okruženi zapadno od Sutjeske.

Završetak operacije:

Operacija je završena 16. VI.

Jednim delom snaga preduzeto je gonjenje neprijatelja koji se probio, a drugim delom snaga je vršeno čišćenje borbenog područja i puteva kojima je neprijatelj otstupao.

6.) *Neprijateljski gubici:*²

Neprijatelj je u ovim borbama imao najmanje 12—13.000 mrtvih, od kojih je najmanje 11.000 palo u borbama, a najmanje 1—2000 umrlo od zaraznih bolesti i gladi.

Masa pristalica koje su komunisti povelili sa sobom i mnogobrojno stanovništvo koje je bežalo s komunistima verovatno su pomrli od zaraznih bolesti i gladi. Njihov broj verovatno premašuje 15.000 ljudi.

Znatan deo neprijateljskih snaga koje su se probile uništen je angažovanjem svih rodova vojske, a naročito vazduhoplovstva. Brižljiva procena pokazuje da je na kraju pobeglo 3000—4000 ljudi pod Titovim vođstvom.

² General Liters je znatno uvećao gubitke Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ, s očiglednim ciljem da opravda sopstveni neuspeh i sopstvene gubitke. Posebno treba istaći da gubici stanovništva nisu usledili zbog gladi i zaraznih bolesti, već su poslednjih dana bitke na Sutjesci stanovništvo pobili pripadnici nemačkih oružanih formacija.

-II-

Pregled u prilogu br. 3.

7.) *Rezultat operacije:*

Kao rezultat može se smatrati:

JTitgve snage koje su se nalazile na crnogorsko-hercegovačkom prostoru raz"Bijen"e su7~~Ponovno stvaranje snaga zahtevaće auže~vreme. Tito je pretrpeo jak gubitak prestiža, iako će on propagandistički pokušati da istakne svoj uspeh. Mora se računati s tim da će on pokušati da od jakih komunističkih jedinica koje se nalaze u Slavoniji, odnosno zapadnoj Hrvatskoj, ponovo obrazuje jake udarne snage.

8.) Iskustva:

a) *Uopšte:*

Trupe su izvodile operaciju na najtežem, velikim delom besputnom i neprolaznom krševitom zemljištu, u planinama sličnim Dolomitima, visokim do 2.500 m. Atmosferske prilike su bile nepovoljne (hladnoća, kiša i sneg).

Zahtevima rata u planinama bile su dorasle samo 1. brdska divizija i SS-divizija »Princ Eugen«. One su u svakoj situaciji bile nadmoćnije od neprijatelja.

Ostale divizije nisu bile ni uvežbane ni opremljene za borbe u planinama. Nedostajala su im ^većinom najosnovnija iskustva. Stoga su vojnici iz poljskih divizija u planinama daleko zaostajali za neprijateljem koji je dobro poznao ovo zemljište.

Iskustva ovog poduhvata su ubedljivo pokazala:

369. *legionarska divizija* je, uprkos najboljoj volji vođstva, u odlučnim situacijama zatajila. Ona još nije podesna za upotrebu protiv savremenog neprijatelja, a za suzbijanje bandi \upotrebljiva je zasada samo uslovno. Ovde može pomoći samo temeljna obi^a Divizije na nekom trupnom vežbalištu i dodeljivanje istoj dovoljnog broja nastavnika poznavalaca jezika.

se glavnina jedinica Glavne operativne grupe, zajedno s Vrhovnim štabom i Centralnim komitetom KPJ, uspješno probila preko Sutjeske i Zelangore, savladala neprijateljski otpor u rejonu komunikacije Foča — Kalinovik i, 15. juna, izbila na Jahorinu. Odatle je, savladavši u dolini r. Spreče neprijateljske snage koje su pokušavale da joj zapreče dalji prodor, prešla u protivofamivu i za kratko vreme oslobodila veći deo istočne Bosne (što se jasno vidi iz naza dokumenata ove knjige). Neprijatelj jejećUno razbio glavninu Treće

ieJoastej^aT®!

tiiiiieJaofilieeu i zatim pobio skoro sve ranjenike i bolesnike koji su mu j>ali u. ruke..

118. *lovačka divizija*, koja je nosila glavni teret borbe, sa svojom sadašnjom opremom, samo je uslovno sposobna za [borbe u planinama. Žestoki udarci koje je pretrpela negativno su se odrazili na njen napadni elan. Za zadatke koji je očekuju posle njene dugogodišnje upotrebe kao posadne trupe, bila i joj potrebna još intenzivnija obuka.

Hrvatske jedinice koje su bile pod hrvatskom komandom, sim časnih izuzetaka, imaju borbenu vrednost koja je jedva redna pomena.

Puk »Brandenburg« nije dorastao zahtevima ovoga zem-
jišta. Njemu postavljene naročite zadatke nije mogao u pla-
'nama da reši, pošto mu je nedostajao osnovni uslov — spo-
bnost za borbe u planinama. Upotrebljen kao trupa, puk se
planinama vrlo hrabro borio, ali ipak, iz već' navedenih ra-
loga, nije dao očekivane rezultate.

b.) *Neprijatelj*: Tok borbi je pokazao da su komunističke nage pod Titovoni komandom odlično organizovane, vešto vođene i da raspolažu borbenim moralom koji izaziva čuđenje, neprijateljsko komandovanje bilo je izvanredno gipko i — tačnije i u odbrani — aktivno.

Karakteristični su bili masovni napadi s prikupljenim lagama na jednom mestu, izvođeni pri atmosferskim prilikama povoljnim za neprijatelja (kad je nemoguć rad avijacije) to tamo gde naša artiljerija nije više mogla da dejstvuje. Kolunistima je uvek polazilo za rukom da, koristeći mrak, malu i kišu, nadoknade svoj nedostatak teškog naoružanja i Idođu na otstojanje bliske borbe — prsa u prsa. Pri ovome su — pokazali kao fanatični, krajnje uporni, dobri borci, koji odlično poznaju teško planinsko zemljište.

Naoružanje komunista je bilo dobro. Raspolazu začuđujući velikim brojem automatskog oružja (lakim mitraljezima, tekim mitraljezima, minobacačima itd.) i usto obiljem municije. Svi se izveštaji slažu, a i naši gubici to dokazuju, da ovim Oružjem umeju da rukuju. Odličnom obaveštajnom službom (pomoću stanovništva itd.), veštima korišćenjem zemljišta i kamuflažom (takođe i uniformama svih vrsta), uvek su uspevali da našim trupama postave klopke.

Nesumnjivo je da su komunisti *protivnik s kojim se mora ozbiljno računati*, kome je dorasla samo jedinica koja je opremljena i naoružana svim potrebama za vođenje borbe u planinama, koja je dobro uvežbana i naviknuta na najveća telesna isprezanja.

c) *Naše trupe:*

1.) Okražavanje neprijatelja, vi prvo vreme na još velikom prostoru, imalo je upočetku široke frontove i usled toga

kao posledicu slaba mesta i otvore, koji su se mogli zatvoriti jedino izviđačkim delovima. Neprijatelju, koji je manevrisao po unutrašnjim operaciskim pravcima, nudila se mogućnost da iznenadnim, masovnim napadom na neko od tih slabih mesta postigne proboj. Da bi se ova opasnost sprečila, na ugroženim mestima držane su u pripravnosti *rezerve* (po 1—2 bataljona na diviziju).

Blagovremeno privođenje snaga sa drugih delova fronta, kad se saznalo za osek proboja, ometali su duži putevi nego kod neprijatelja i njihovo loše stanje. Jedinice koje su privođene automobilima, pošto je transportni prostor bio vrlo ograničen, nisu imale tovarnu stoku i zbog toga su mogle da se upotrebe samo za zadatke sa ograničenim ciljem. Jedinice koje su privođene pešačenjem morale su da stižu vrlo kasno.

2.) Stalno i ubedljivo se ukazivala potreba da se prilikom nadiranja nejom dolinom preduzme osiguranje pobočnicama upućenim preko uzvišenja s obeju strana doline; o ovoj potrebi poljske divizije nisu uvek vodile računa. Posledica toga su bili gubici, jer je neprijatelj najradije postavljao zasede baš na istaknutim stenovitim položajima.

3.) Usled osetnog nedostatka tovarne stoke i usled zavisnosti teškog oružja, naročito artiljerije, od dobrih puteva, uvek je ovo oružje vrlo kasno stupalo u dejstvo i u najviše slučajeva u odlučujućem trenutku je nedostajalo.

Otežavajuća je bila i okolnost što su delovi trupa koje se bore upotrebljavani za službu prenošenja — usled vrlo dugačkih delova puteva za dotur, koji su se mogli preći samo tovarnom stokom ili nosačima. Ovo je imalo za posledicu znatno slabljenje borbene snage.

Za pravilnu, prostorom ograničenu upotrebu poljskih divizija, u planinama je potrebno:

- na svaku lovačku, diviziju najmanje 3000 tovarnih grla, na svaki puk po jedan bataljon nosača.

4.) Osećajući se slabijim od neprijatelja koji se borio pod muklo, trupe često nisu težile da nerazjašnjene situacije rešavaju napadom, već su pribegavale kružnoj odbrani — borbenom postupku koji je neprijatelju dozvoljavao punu slobodu rada.

Potrebna je stalna i temeljna obuka u korišćenju zemljišta, u izviđanju i u obezbeđenju.

5.) *Angažovanje avijacije* je u potpunosti odgovorilo postavljenim zahtevima. Ipak često rdavo vreme povremeno je ograničavalo njen rad. Avijacija je nanela neprijatelju znatne gubitke. Više puta su naši napadi mogli da budu produženi tek

posle upotrebe avijacije. Cesto je bilo potrebno snabdevanje iz vazduha, koje je vršeno bez zastoja.

Saradnja između avijacije i trupa na zemlji bila je uglavnom dobra. Ah trupa se mora..⁴ da obuči. Vrlo dobro se pokazalo određivanje pravca dimnim granatama i svetlećim mecima.

6.) *Veza:*

Sredstva za vezu koja su stajala na raspolaganju nisu bila dovoljna za ovu veliku akciju. Uprkos punom korišćenju svih mogućnosti i veštoj primeni pomoćnih sredstava, nije se uspelo da se ostvare potrebne veze. Divizijama se nije moglo uvek komandovati preko radija (česte atmosferske smetnje), čime je s jedne strane nastala neobaveštenost komandanata o situaciji, a s druge strane je bilo znatno usporeno prenošenje zapovesti i bila onemogućena obostrana izmena misli.

1

Liters (Liitters)

⁴ Na snimku se ne može pročitati nekoliko reči.

IZVEŠTAJ O GUBICIMA I PLENU

	lovačka divizija	^{3 2 9} Hrvatska divizija	
I. SOPSTVENI GUBICI:			
Nemaca:			
mrtvih	262	92	43
ranjenih	676	263	195
nestalih	130	233	2
Hrvata:			
mrtvih	40		
ranjenih	165		
nestalih	205		
II. OSLOBOĐENO JE:			
Italijana			373
Hrvata			3 }
III. NEPRIJATELJSKI GUBICI:			
(Kod komunista):			
mrtvih izbrojanih	2030	1045	1260
Osim toga je procenjeno da ima (prema izjavi zarobljenika):			
1) mrtvih (u borbama paljty:			
2) od zaraznih bolesti i gladi umrlih:			
Ukupni gubici komunista — izbrojanih i procenjenih — mrtvih i zarobljenih			12-13000
(Kod četnika):			
/ mrtvih	6		10
zarobljenih	543	5	3200

U OPERACIJI „ŠVARC“

SS divizija	^{7 2 4} lovački puk	Puk „Bran- denburg“, 659 pion. bataljon	II/734 puka	II/724 puka	Svega
120	2	12	46	6	583
460	3	46	84 "	33	1760
33		15	3	9	425
					40
					165
					205
					373
					3
3152	2				7489
					3000
					1-2000
					12-13000
					17
	1				3764
	16				

⁵ Drugi deo tabelarnog "pregleda, koji pokazuje gubitke i plen u naoružanju, na snimku je nečitak.

R E G I S T A R

A

kco (radiotehničar) — 395
 Rdlešič Jože — 395
 feirika — 189, 190, 297, 402, 462
 faargič Judita — 210, 239, 240, 255,
 I 277
 Albanija — 114, 207, 225, 435, 442,
 I 445, 446, 448, 451, 462, 469
 kmerika — 196, 297, 298, 329, 399, 402
 kndrejevič Kun Đorde — 232
 kmiko Đuzepe (Amico Giuseppe,
 I ital. general) — 443, 448
 kdrijevica — 175, 247, 251, 256, 257,
 I 264, 437—439
 Ipih Milan — 395
 krandelovac — 462
 argut — 178
 krilje — 460
 krmija druga italijanska — 165, 447
 •držano — 240
 Rterton Terens (Englez, major) —
 I 159
 fcustrija — 159, 195
 fcvbelj Viktor-Rudi Hrast — 187
 Rvšič Jaka-Jakob Hrast — 31, 390
 kvtovac — 26, 79, 106, 197, 200, 313,
 I 364, 468
 Izija — 190

B

feaba Planina — 172
 iabić Radomir — 63
 Babici (s.) — 319, 332
 Sajić Slobodan — 424
 Bajina Bašta — 463
 Bajovo Polje — 197
 ĩakarić Vladimir — 260, 261, 283,
 : 287, 401, 409, 410, 418, 421—423
 Bakerc (s.) — 187
 Bakić (s.) — 289, 292, 305
 Bakić Brdo — 119
 Bakilj (brdo) — 445
 Balinovac — 355, 356, 358, 359, 361

Balkan — 155, 162, 165, 248, 297, 447,
 , 448
 Banija — 158, 179
 Banova Jaruga — 446, 455, 461
 Banovac (p.) — 24
 Banovići — 417
 Banja Luka — 242, 455
 Banjača — 71, 74
 Banjani — 38, 74, 104, 105, 130, 135
 Banjanin Nedo — 123, 124, 136
 Bar — 211
 Bare — 309, 318, 340, 364
 Barice — 170, 216
 Barni Do — 313, 326
 Bastasi — 7, 8, 24, 28, 174, 209, 224,
 226, 227, 233, 234, 252

Bataljoni

NOV i POJ:

— treći Šeste brigade — 91
 — prateći Vrhovnog štaba NOV i
 POJ — 68, 72, 252, 421

italijanski:

— »Intra« — 70

četnički:

— crkvički — 95
 — miljevinski — 25
 — zagorski — 48, 51, 123, 136

nemački:

— 54 brdski pionirski — 438, 439
 — 54 brdski za vezu — 439
 — 373 pionirski — 462
 — 659 pionirski (motorizovan) —
 353, 438, 468, 470, 477

Bebler Aleš-Primož — 33, 34, 237

Begov Han — 232, 284

Begovina — 37

Bela Krajina — 157, 270, 395

Beleni — 116, 230

Belgija — 190

Belinić Marko — 270

Belka — 427

Beneška Slovenija — 236

Beograd — 215, 232
 Berane (Ivangrad) — 170, 173, 216, 247, 256, 257, 262, 264, 437
 Berlin — 191, 443, 447
 Bihać — 45, 47, 68, 193, 241
 Bijela — 223
 Bijelo Polje — 160, 170, 173, 175, 181, 216, 246, 249, 255, 257, 262—264, 269, 283, 435, 438, 443, 461
 Bijeljina — 414, 450, 459, 462
 Bijenja — 47
 Bileća — 26, 38, 82, 95, 106, 120, 126, 135, 152, 172, 200, 274, 440, 443, 444, 462, 468, 469
 Biljin — 199
 Bioče — 251, 256, 272, 469
 Biskup (s.) — 440
 Bistrica (r.) — 271, 272, 290, 292, 374, 446
 Bitine — 160, 252
 Bitovnja Pl. — 345—347
 Bjelasica (pl.) — 247
 Bjelašnica Pl. — 64
 Bjelečić — 12, 13, 15, 28—30, 51, 71, 72, 75, 125, 133, 134, 141, 147, 165, 169, 172, 174, 175, 178, 200, 240, 359, 362, 368, 415
 Bjelimić — *vidi* Bjelečić
 Bjelovar — 453
 Blace — 14
 Blagaj — 95, 105, 121, 151
 Blagojević Radovan (šumar) — 159
 Blatina — 268
 Bliškovo — 137, 269, 271
 Boan — 129, 135, 137, 166, 169, 198, 246—248, 250, 251, 256, 257, 262, 281, 450
 Bobotov Kuk '(k. 2522) — 287
 Bobovo — 107, 136, 139, 143, 144, 252, 304, 307, 310
 Bodežište — 366
 Bogdan — 270
 Bogovići — 376, 380, 408
 Bojčević Pavle — 205, 207, 208, 211, 217, 218, 225, 246—248, 250, 251, 256, 262, 268, 272, 280, 281, 288, 289, 325
 Bojić Ilija — 219, 220
 Bojović Nikola — 217
 Bojovića Bare — 163
 Boka Kotorska — 58, 67, 159, 248, 296
 Boljanići — 143, 144, 234, 235
 Boljanovići — 179
 Boljevac — 459
 Boljoradina — 233
 Borač — 148, 364, 384
 Boračko Jezero — 93
 Borci — 72, 93, 116, 122, 123, 125, 127, 134, 135, 141, 223
 Borel — 174
 Borija — 133, 134, 175, 178
 Borje — 307, 358
 Borovac — 376
 Borovno — 332, 353
 Borovska Planina — 199
 Bos. Brod — 26, 27, 416
 Bos. Grahovo — 80, 221, 222, 232, 446
 Bos. Kostajnica — 47
 Bos. Krajina — 80, 124, 158, 179, 180, 231, 232, 296
 Bos. Krupa — 241
 Bos. Novi — 47, 222
 Bos. Petrovac — 45, 47, 68, 87, 221, 222
 Bosiljevo — 395
 Bosna — 26, 27, 34, 45, 68, 79, 115, 158, 179, 180, 193, 215, 231, 232, 242, 245, 284, 315, 335, 342, 345, 347, 363, 368, 376, 379, 384, 396, 400, 408, 412, 413, 415, 418, 423, 435, 449, 472
 Bosna (r.) — 232, 240—242, 284, 315, 414, 417
 Boščija Glava — 353
 Božanovići (s.) — 178
 Bradina — 347
 Brajnik Edo-Stefan — 404
 Bratac — 47
 Bratovčići — 374
 Bratunac — 412, 417, 423
 Brčko — 414
 Brda — 358
 Breza — 223, 232
 Brezna (D. i G.) — 130, 151, 164, 167, 268
 Brezov Do — 187
 Brigade
NOVJ:
 — prva dalmatinska Treće NOU divizije — 83, 121, 130, 135, 138, 151, 168, 172, 208, 288, 349, 363—366, 406, 408, 411
 — prva krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 158, 345, 412
 — prva (petnaesta bosanska) majevička NOU — 55, 57, 75, 126, 148, 160, 165, 173, 200, 218, 232—234, 252, 282, 288, 292, 302, 315—317, 328, 332, 356, 358, 361, 363, 374, 379, 384, 415
 — prva proleterska Prve proleterske divizije — 8, 22, 23, 45, 47, 50, 52, 56, 57, 60, 68, 70, 74, 76, 79, 80, 111, 124, 137, 143, 168,

170, 181, 199, 206, 216, 224, 246, 249, 263, 271, 273, 280, 288, 292, 306—308, 311, 316, 317, 319, 321, 326, 328, 332, 333, 340, 341, 356, 358, 361, 366, 367, 369, 370, 379, 384, 415, 416, 419, 449
 — prva slovenačka NOU »Tone Tomšič« — 184, 187, 390
 — prva vojvodanska NOU — 415, 416, 418, 419
 — druga dalmatinska Druge proleterske divizije — 37, 83, 95, 108, 111, 118, 137, 202, 267, 281, > 288, 295, 308, 312, 323, 325, 328, 332, 333, 353, 354, 358, 423
 — druga krajiška Četvrte NOU divizije — 45, 118, 158, 347
 — druga slovenačka NOU »Matija Gubec« — 184, 390
 — druga proleterska (srpska) Druge proleterske divizije — 59, 70, 71, 77, 78—82, 107, 111, 117, 130, 137, 138, 144, 150, 151, 164, 167, 169, 182, 205, 218, 233, 234, 252, 254, 282, 288, 290, 292, 302, 306, 307, 309, 315, 317, 321, 323, 328, 332, 340, 358, 363, 415, 417, 423, 424
 — druga vojvodanska NOU — 415, 416, 418, 419
 — treća dalmatinska Devete NOU divizije — 83—85, 181, 199, 201, 249, 269, 282, 288, 292, 294, 295, 301, 304, 307, 308, 310—312, 319, 321, 324, 326, 327, 332, 358, 417
 — treća slovenačka NOU »Ivan Cankar« — 184, 187, 390, 401
 — treća krajiška Prve proleterske divizije — 23, 45, 46, 48, 52, 56, 60, 74, 76, 80, 126, 129, 136, 138, 140, 143, 144, 170, 181, 199, 216, 249, 262, 271, 272, 280, 288—290, 292, 301, 304, 306, 307, 311, 316, 317, 324, 326, 332, 334, 341, 356, 358, 360, 361, 366, 369, 370, 373, 374, 379, 384, 415, 417, 420, 423, 424, 441
 — treća proleterska (sandžačka) Prve proleterske divizije — 106—108, 111, 115, 119, 136, 138, 140, 143, 144, 160, 162, 166, 170, 181, 216, 217, 249, 269, 271, 290, 308, 312, 320, 341, 364—366, 406—408, 421
 — četvrta dalmatinska Devete NOU divizije — 83, 224, 332

— četvrta krajiška Pete NOU divizije — 45, 158, 345, 412
 — četvrta slovenačka NOU »Ljubo Sercer« — 184, 270, 390, 401
 — četvrta proleterska (crnogorska) Druge proleterske divizije — 72, 80, 95, 120, 121, 127, 129, 135, 137, 138, 146, 150, 151, 153, 163, 164, 166, 169, 197, 198, 205, 208, 221, 246, 251, 272, 281, 288, 295, 321, 323, 325, 333, 358—360, 363, 367—369, 406, 417, 421, 423, 441
 — peta dalmatinska Devete NOU divizije — 83, 135
 — peta krajiška Četvrte NOU divizije — 158
 — peta krajiška Dvanaeste NOU divizije — 242, 347
 — peta slovenačka »Simon Gregorčič« — 236, 401
 — peta (crnogorska) Treće NOU divizije — 11, 16, 52, 53, 63, 74, 82, 95, 105, 120, 121, 126, 129, 130, 135, 137, 138, 150, 151, 163, 164, 167, 169, 197, 198, 205, 208, 211, 251, 274, 288, 341, 349, 364—366, 406—408, 441
 — šesta (istočnobosanska) NOU — 27, 55, 57, 59, 61, 63, 69, 75, 87, 91, 125, 126, 128, 139, 141, 147, 148, 160, 165, 169—171, 199, 202, 216, 218, 232, 233, 235, 241, 282, 288, 292, 306, 315—317, 324, 328, 332, 346, 353, 356, 358, 361, 363, 374, 379, 384, 415
 — šesta slovenačka »Ivan Gradnik« — 236, 401
 — šesta slovenačka »Slavko Slanđer« — 390
 — šesta krajiška Četvrte NOU divizije — 158, 346, 414
 — sedma hrvatska (banijska) Sedme NOU divizije — 14—17, 23, 29, 42, 116, 122, 124, 125, 128, 147, 179, 200, 230, 232, 269, 320, 324, 350, 421, 426
 — sedma krajiška Pete NOU divizije — 46, 59, 60, 61, 63, 64, 76, 107, 117, 119, 126, 127, 130, 137—139, 144, 146, 151, 152, 166, 169, 171, 198, 217, 246, 272, 280, 288, 321, 323, 325—327, 345, 353, 356, 358, 361, 363, 366, 367, 369, 370, 374, 379, 384, 414, 415, 417, 419, 424—426, 449

— osma hrvatska (banijska) Sedme NOU divizije — 29, 42, 43, 57, 126—128, 149, 179, 230, 269, 282, 288, 292, 294, 301, 306, 324, 326, 426, 427

— osma krajiška Četvrte NOU divizije — 158, 179, 241

— deveta krajiška »Simo Solaja« Desete NOU divizije — 158, 241, 346, 414

— deseta hercegovačka Treće NOU divizije — 54, 95, 121, 125, 127, 138, 151, 172, 199, 200, 230, 234, 280, 288, 321, 323, 325, 327, 346, 351, 354, 357, 358, 363—366, 415, 421, 445

— deseta krajiška Desete NOU divizije — 158

— dvanaesta krajiška Četvrte NOU divizije — 153

— • dvanaesta krajiška Dvanaeste NOU divizije — 242

— šesnaesta hrvatska (banijska) Sedme NOU divizije — 18, 52, 133, 135, 174, 179, 230, 269, 288, 320, 324, 325, 424, 425

ustaško-domobranske:

— prva ustaška — 416

— četvrta domobranska lovačka — 247, 289, 291, 305, 315, 349, 434, 446, 468

četničke:

— bjelopoljska — 106

— durmitorska — 106

— gatačka — 95

— kalinovička — 44

— kolašinska — 106

— mileševska — 106

— pljevaljska — 106, 216

Brinje — 103, 124, 159, 162, 180, 446, 453

Brković Sava — 341

Brložnik — 384, 406

Brljevo — 321, 323

Brod (s. kod Foče) — 8, 46, 97, 169, 174, 202, 224, 226

Brodarevo — 216, 262, 275, 441

Brusna — 233

Brušane — 451, 456

Brvenica D. — 143, 144, 234, 269

Bučje — 216, 305

Budva — 159

Bugarska — 460

Bugojno — 346

Bulajić dr Jošan — 239

Bunić (borac) — 162

Bunovi — 117, 119, 145, 233, 273

Burenj — 216, 262, 268

Burić Savo — 341

Busovača — 241

C

Cazin — 450, 453

Celovec — 195

Cicmil Obrad — 57, 150, 152

Crkvice — 138, 142, 150, 153, 167, 171

Crkvine — 246

Crna Gora (s.) — 304, 319

Crna Gora — 26, 27, 38, 53, 58, 67, 74, 79, 87, 88, 98, 114, 115, 129, 137, 151, 161, 180, 197, 201, 207, 247, 264, 283, 291, 296, 297, 341, 365, 366, 421, 435, 442, 443, 448, 470

Crna Reka — 64

Crni Vrh (pl.) — 18, 37, 45, 47, 48, 50, 60, 202, 309

Cveta — 270

Cvetković Vita — 175, 209, 212, 239

C

Celovina (brdo) — 101

Čeotina (Cehotina, r.) — 49, 50, 55, 56, 59, 60, 61, 63, 68, 70, 76, 77, 91, 101, 105, 106, 119, 202, 233, 292, 294, 295, 301, 306, 445, 470

Ceranića Gora — 130, 151

Curevo — 142, 148, 307, 309, 316, 324, 332, 352, 454

C

Čabulja (pl.) — 240

Čačak — 460, 463

Čaglin — 459, 461

Cajniče — 49, 59, 60, 62—64, 68, 69, 76—79, 82, 87, 88, 91, 96, 104, 124, 137, 143, 168, 201, 202, 206, 233, 235, 441

Čapljina — 447

Čardačina (izvor) — 360, 367, 373

Čehoje — 47

Čelebić — 92, 103, 106—108, 111, 115, 117, 119, 121, 126—129, 135—137, 139, 142—146, 148, 153, 159, 164, 173, 202, 210, 212, 219, 233, 234, 238, 239, 253, 255, 273, 289, 292, 303—306, 310, 311, 445

Čelikovo Polje — 234

Čemerno — 79, 174, 328, 470

Cengić Ferid — 51, 75, 141, 172

Čičevo — 122, 125—127, 172

Čolaković Rodoljub-Ročko — 424

D

Dabarsko Polje — 8, 54

Dabiževići — 374

Dakić Spasoje — 150

Dalmacija — 79, 80, 192, 296, 394, 396, 400

• Dangić Jezdimir — 79

Danilović Stanko — 75

Danon Oskar-Cigo — 418

Dapčević Peko — 37, 57, 59, 63, 101, 103, 111, 116, 119, 128, 129, 137, 139, 168, 169, 246, 249, 255, 256, 263, 267, 271, 274, 295, 332, 333, 344, 359, 362, 363, 367, 368, 376—380, 384, 406, 411, 413—417, 424

Daruvar — 453, 461

Daumiler (Daumiller, kapetan) — 436

Debeljak Stjepan — 427

Dedijer Vladimir (Vlado) — 51, 121, 148, 210, 240, 255, 277

Dejović Aleksa — 59, 80

Derikonja Sava — 184

Derventa — 241 <*

Diken Bil (kapetan) — 293, 421

Dinara (pl.) — 240

Divizije

NOVJ:

— prva proleterska — 7, 22, 23, 25, 44, 46, 49, 55—59, 61, 62, 64, 67—69, 71, 73, 76, 82, 86—88, 91, 96, 97, 101—104, 106—108, 111, 115, 117—119, 126, 129, 130, 136, 137, 139, 140, 142—145, 152, 153, 160, 165, 170, 171, 173, 174, 181, 182, 199, 201, 206, 207, 216, 219, 222, 224, 238, 246, 249, 251, 255—257, 262, 263, 267—269, 271—274, 280, 282, 288, 289, 292, 295, 301—307, 309—311, 314—317, 319, 321, 324, 326, 327, 332—334, 341, 347, 353, 356, 358, 360—363, 366, 367, 369, 370, 373, 375—380, 384, 408, 411, 412, 414, 416—419, 423, 426, 441

— druga proleterska — 7, 8, 11, 19, 21—26, 28, 37, 44—47, 52, 56—60, 62—64, 67—71, 74, 77, 83—86, 92, 93, 96—98, 101—103, 106—108, 111, 115, 117—119, 126—128, 135, 137, 142, 144—146, 149, 150, 152, 161, 163—165, 167, 169, 171, 174, 177, 182, 201, 202, 205, 207, 208, 211, 217—225, 239, 246—251, 254, 256, 257, 262, 267, 268, 272, 280, 281, 288, 315, 317, 323, 325, 333, 341, 347, 353, 357, 361—

363, 367, 368, 376, 378, 379, 384, 406, 408, 417, 424, 425, 441

— treća NOU — 8, 26, 38, 52, 54, 58, 60, 62, 63, 67, 72, 75, 82, 83, 86—88, 95, 96, 104—106, 120, 121, 127, 129, 135, 138, 149, 161, 163—165, 167, 171, 174, 197, 200, 207, 208, 219, 222—224, 288, 313, 315, 317, 318, 325, 327, 333, 341, 348, 349, 351—353, 363—365, 406, 408, 421, 445, 460, 472

— četvrta NOU (krajiška) — 158, 179, 241, 242, 245,

— peta NOU (krajiška) — 232, 245, 284, 315, 345—347, 414

— sedma NOU- (banijska) — 13, 15, 17, 28—30, 43, 93, 98, 106, 116, 121, 122, 125—128, 133—135, 141, 147, 149, 152, 165, 169, 173—175, 179, 207, 223, 230, 234, 238, 252, 269, 271, 282, 288, 290, 292, 294, 295, 304—312, 314, 315, 318—320, 322, 324, 326, 332, 334, 341, 349—353, 355, 357, 358, 362, 363, 374—379, 384, 417, 424—426

— deveta NOU (dalmatinska) — 20, 46—48, 53, 54, 57, 61, 68, 72, 74, 75, 82—84, 86, 95, 105, 106, 121, 127, 138, 163, 173—175, 223, 241

— deseta (krajiška) NOU — 242, 243, 245, 346

— dvanaesta (slavonska) — 229, 231, 242, 245, 347, 412

— • trinaesta (primorsko-goranska) — 229, 231

— četrnaesta (slovenačka) — 231, 309, 401, 422

— petnaesta (slovenačka) — 309, 401, 422

italijanske:

— I alpiska — 82, 87, 88

— »Emilija« — 248, 450

— »Ferara« — 163, 164, 211, 247, 318, 454, 468

— »Marke« — 248

— »Murde« — 248

— »Peruda« — 248

— »Taurinenze« — 67, 70, 77, 82, 104, 247, 292, 309, 349, 443, 445, 450, 452, 468

— »Venecija« — 247, 257, 262, 292, 309, 438, 450, 461

nemačke:

— prva brdska »Daumiler« — 247, 251, 257, 262, 268, 291, 298, 318,

435—437, 439, 441, 443, 446, 450, 452, 454, 457, 461, 464, 466, 468—470, 472, 476

— sedma SS »Princ Eugen« — 27, 247, 274, 280, 291, 318, 340, 364, 440, 443—445, 450, 452, 454, 458, 461, 468—472

— 104 lovačka — 291

— 114 lovačka — 26, 45, 450, 453, 455, 459, 462

— 117 lovačka (ranije 717) — 18, 27, 248, 291

— 118 lovačka (ranije 718) — 27, 247, 273, 289, 291, 305, 315, 316, 323, 332, 353, 364, 431, 433, 436, 440, 443, 445, 446, 449, 450, 452, 454, 458, 461, 467—71, 473, 476

— 173 rezervna — 446, 455

— 187 rezervna — 450, 453, 459, 461

— 369 legionarska »Vražja« — 18, 27, 103, 148, 168, 202, 216, 247, 284, 291, 292, 294, 301, 306, 315, 356, 358, 375, 445, 450, 452, 454, 458, 459, 461, 462, 468, 470—472, 476, 477

— 373 legionarska — 247, 248, 291, 450, 453, 462

usta&ko-domobranske:

— prva hrvatska brdska — 461

— 13 SS »Handžar« (hrvatska) — 448

Divizion haubički Vrhovnog štaba NOV i POJ — 219, 221, 223—226, 304

Djedina — 417, 424, 425

Doboj — 413—415

Dobra — 328

Dobra Voda — 365

Dobri Do — 151, 153, 320

Dobrilovina — 255, 267, 271, 281

Dobrljin — 45, 47

Dobro Polje — 43, 64, 179, 321

Dolenjsko (predeo) — 157, 158

Dolomiti (pl.) — 472

Donje Bare — 328, 333, 353, 354

Donje Kruševo — 311, 321, 324, 326, 351, 352

Donji Budanj — 230, 356, 361, 373

Donji Igri — 200

Donji Suhor — 403

Donji Vakuf — 221, 223, 462

Drače (s.) — 201, 358, 369, 370 "

Dragaši — 304

Dragočava — 233

Dragoš Sedlo — 321, 333, 350, 359, 353, 364, 365

Drava (r.) — 448

Draževo — 106

Drežanj (s.) — 52, 121

Drežnica — 80, 451

Drina (r.) — 7, 8, 19, 21—25, 28, 37, 44—47, 49, 55, 56, 59, 64, 74, 79, 80, 85, 91, 98, 106, 107, 116, 118, 144', 153, 177, 199, 202, 216, 224, 230, 233—235, 238, 239, 249, 273, 283, 289, 292, 296, 302, 303, 306, 307, 311, 315—317, 324, 332, 406, 411, 414, 415, 417, 445, 452

Drinjača (r.) — 406, 415

Drobnjaci — 198

Drum (s.) — 419

Drvar — 45, 47, 222, 232, 242, 245, 395

Dubnica — 437

Dubrovnik — 152, 443

Dubrotfško — 130, 445

Dude Branko — 84

Dudle (s.) — 13, 14

Duga — 197

Duga Njiva — 377, 378

Dugalić Duško — 80

Dugonjić Rato — 33

Dunav (r.) — 451

Durmitor (pl.) — 151, 247, 264, 287, 293, 320, 348, 421, 454, 470

Duvanjsko Polje — 240

Duvno — 219, 220, 222

Duži — 167

Đ

Đedevo — 37, 230, 249, 289

Đemsa Luka — 321

Đerdap — 460

Đerković Vojo — 221, 223, 224

Dilas Milovan-Đido — 45, 133, 341, 348, 351—353, 364, 406, 408, 415

Đokić Vojislav — 133

Đoković — 60

Đorđević Ljubica — 424

Đujić Momčilo (pop) — 88

Đukanović dr Voja — 175, 201, 209, 239

Đurđevića Tara — 217, 238, 240, 248, 252, 267, 281—283, 290, 304, 307, 308, 310—312

Đurđenovac — 455

Đurić Ljubodrag-Ljuba — 307, 309, 314, 321, 332, 333

Đuričković Boško — 173

Durišić Pavle — 142, 146, 150, 152, 153, 217, 296, 298, 441

Đurović Vasilije-Vako — 138, 421

Dž

Džimrija (s.) — 40* 412, 417

~ Džons Viljem (William Jones) — 287, 399, 402, 403, 405

E

Egipat — 424

Elijas Almozlino-Guta — 80

Engleska (Velika Britanija) — 176, 287, 291, 293, 297, 298, 329, 335

Evrcpa — 189, 190, 196, 197, 297

F

Foča — 22, 44, 45, 47—51, 55—57, 59—64, 67—70, 74—77, 79, 83, 85, 91, 92, 95, 101—105., 120, 129, 130, 133, 137, 147, 148, 159, 169, 182, 202, 212, 216, 218, 224, 230, 232—235, 247, 273, 280, 283, 289—292, 295, 305, 356, 358—362, 365, 366, 373, 415, 443, 452, 468, 472

Fojnica — 169, 200, 315, 342, 345, 414

Francuska — 190

Frol Ivan — 427

G

Gacko — 26, 43, 53, 60, 68, 79, 82, 83, 95, 106, 120, 121, 126, 127, 130, 135, 136, 138, 148, 151, 152, 160, 168, 172, 174, 197, 199, 200, 208, 234, 280, 289, 291, 313, 443

Garibović Kaja — 427

Gat — 79

Gatačko Polje — 8, 26, 38, 52, 57, 63, 68, 74, 130, 135b 168, 280

Gavriličenko Aleksije — 222—224

Gertler von (Nemac, potpukovnik) — 449

Glajze-Horstenau (Nemac) — 448

Glamoč — 87, 219, 220, 222, 346, 453

Glavatičevo — 12, 13, 30, 72, 80, 93, 106, 122, 126—128, 133—135, 141, 147, 165, 166, 172, 207

Glavica — 369

Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ — 26, 27, 39, 47, 53, 56, 58, 60, 68, 74, 98, 107, 115, 168, 180, 232, 247, 251, 258, 284, 315, 317, 319, 328, 333, 335, 342, 345, 363, 365, 376,

379, 380, 383, 413, 421, 460, 471, 472

Glavni štabovi NOV i PO:

Hrvatske — 26, 61, 68, 88, 149, 150, 157—159, 165, 176, 179, 180, 215, 229, 231, 242, 260, 261, 264, 271, 283, 287, 291, 293, 315, 385., 389, 391, 394, 395, 401, 409, 410, 418, 419, 421—423

Slovenije — 33, 154, 231, 236, 270, 386, 388, 390, 395, 401, 402, 410, 422

Glibači — 136, 160, 228, 252

Glina — 446

Glisnica — 143, 144, 238

Glušci — 106

Gobelovina (s.) — 345

Gedijelji — 167

Goli Vrh — 62, 69, 71, 74, 101, 102

Golija (pl.) — 38, 63, 68, 74, 96, 97, 104', 105, 283, 348, 349, 366

Golubić (s.) — 221

Goransko — 87, 88, 95—97, 106, 120, 121, 126, 127, 129, 135, 137, 138, 153, 169, 197, 234, 313

Goranović Maksim — 427

Goražde — 59, 91, 98, 104, 136, 137, 139, 144, 147, 152, 168, 173, 182, 199, 202, 212, 216, 218, 223—235, 247, 284, 289, 315, 445

Gorenjsko (predeo) — 237, 401

Gorica (varoš) — 36

Gornja Bijela — 93

Gornja Bukovica — 130, 137, 164, 166, 167

Gornja Morača — 163, 281

Gornje Bare — 328, 333, 347, 352—354

Gornje Lipovo — 246, 272, 435, 437

Gornje Polje — 164, 166—169, 218

Gornji Milanovac — 446

Gornji Vakuf — 296, 346

Gospić — 180, 451, 453, 456, 459

Gostun — 437

Gotovuša — 91

Govza (r.) — 369, 370

Govza (s.) — 25, 55, 358, 360

Grab — 232, 325, 332, 333

Grabić — 160, 378, 379

Grabovica — 323

Gračac — 124

Gradac (kod Pljevalja) — 107, 108, 117, 292, 294, 295, 301, 304, 305, 306, 309, 310, 445

Gradac (brdo kod Nikšića) — 211

Gradac (kod Metkovića) — 459

Gradačka Stijena — 47, 49
 Gradina (k. 971) — 178
 Gradina (k. 1085) — 199
 Gradiška — vidi Nova Gradiška
 Grahovo — 74, 274
 Grajsalići (Grajselići) — 72, 178
 Grčka — 183, 190, 447, 448, 451
 Grivice -> 417
 Grmeč — 179, 242, 245, 347
 Grulović Aćim — 424

Grupe NOV i PO Jugoslavije:

- crnogorskih brigada — 163, 164, 167, 169
- drinska operativna — 212, 273
- južna operativna — 23, 24, 75, 341, 348, 352, 353, 408,
- majevičkih udarnih bataljona — 27, 55, 59, 63, 68
- operativna brigada — 328, 340
- severna operativna — 19, 24, 46, 57, 67, 70, 77, 96, 341/347, 356—358, 362
- unska operativna — 180

Grupe borbene nemačke:

- »Anaker« (Anacker) — 321, 440, 441, 449, 454
- »Daumiler« — 437
- »Fišer« — 375,
- »fcertler« — 449, 457
- »Han« (Hahn) — 445
- »Ludviger« — 292, 309, 445, 450, 452
- »Remold« — 257, 262, 436, 437, 439
- »Rogatica« — 139, 202
- »Šalminger« — 436, 437, 439
- »Šper« — 375

Grušća (s.) — 14
 Gustovina — 37
 Guzina Bogdan — 200
 Gvozđ — 130, 151, 164

H

Hadžići — 346, 347
 Hajdučka Česma — 406
 Han Johovac — 420
 Han Pijesak — 284, 411—413, 415, 419—423
 Han Sikira — 419
 Han Soha — 102, 233
 Harter (Englez, kapetan) — 402
 Hercegovina — 54, 68, 75, 79, 121, 151, 168, 197, 283, 291, 365, 366, 408, 415, 443, 444, 446
 Hitler Adolf — 183, 189—191

Hladno Brdo — 379
 Hoćevina — 136, 143, 144, 234, 269
282
 Hoćevo — 106
 Homoljske Planine — 462
 Hotić Mesud — ^47
 Hrast — 160
 Hrčava — 333, 353
 Hrvatska — 124, 158, 193, 315, 385—387, 392, 396—399, 409, 433, 436, 439, 441—444, 446, 449, 450, 452, 453, 455, 457, 459, 461, 462, 464', 467, 472, 477
 Hum (s.) — 224, 253
 Hunka — 24, 74

I

Ifsar — 44, 49, 50, 55, 57, 59, 62, 63, 68, 69, 74, 75, 101, 102, 233
 Igman — 315, 342, 345
 Ilić Pavle-Veljko — 148, 175, 179, 209, 226, 239, 358, 360, 367—370, 378, 416, 420
 Imotski — 222, 223
 Italija — 159, 190, 191, 195, 236, 248, 264
 Ivan Sedlo — 345,, 346, 348, 414
 Ivanović Đoko — 75
 Ivanović Miladin — 341
 Ivanuš Branko — 157
 Ivković Pera — 134
 Izgori — 175, 325, 332, 366, 408

J

Jablanica — 93, 223, 296
 Jablanov Vrh — 295
 Jablanovo Brdo — 363
 Jabuka — 55, 57, 61, 160, 332, 333, 359, 361, 375—377
 Jagličić Tihomir — 124
 Jagodina — 136
 Jahorina (pl.) — 361, 365, 472
 Jajce — 45, 80, 219, 220, 243, 346
 Jakić Velimir — 181
 Jakovljević (pukovnik) — 200 '
 Jakšić Pavle — 13, 128, 134, 173, 249, 290, 309, 321, 327, 334, 356, 362, 377—379
 Jančar Rudi-Turk — 270
 Janjići — 175
 Japan — 190, 191
 Jasenov Polje — 130, 295
 Jastrebac — 136
 Javorak — 130, 163, 164, 166—169, 177, 205, 211, 218, 239, 295

Javorak (pivski) — 313, 321, 323, 325—327, 333
 Javornik (pl.) — 424
 Jažići — 30, 175, 178
 Jeger (Jager, Namac, poručnik) — i 434
 I Jehovina G. — 232
 I Jelašće (Jelašca) — 12, 13, 30, 175,, 178, 359
 i. Jeleč — 23, 28, 162, 175, 356, 360, 361, 366, 370, 373, 458, 461, 471
 , Jelenov 2leb — 32
 ; Jezera — 130, 137, 198, 200, 256
 Josipović Srbo — 224
 Jovanović Arso — 61, 68, 81, 158, 162, 187, 244, 284, 347, 348, 388, 412, 414
 Jovanović Blažo — 225
 Jovanović Iso — 87, 183
 Jovanović Slobodan — 81
 Jovanović Vasa — 360, 366, 367, 369, 370
 Jovo — 359
 Jučić (zarobljenik) — 358
 Jugovići (s.) — 366
 Juzbašić — 395
 Južna Amerika — 190

K

Kadović Miloš — 51
 Kairo — 291, 400, 402, 403, 405, 410
 Kakanj — 232
 Kakmur — 310
 Kalaitović (poručnik) — 151
 Kalin (kod Bugojna) — 80
 Kalinovik — 13, 22, 25, 44, 51, 52, 55, 57, 72, 73, 75,, 80, 83, 93, 122—125, 133—135, 165, 169, 172, 175, 177—179, 184, 199—201, 209, 215, 224," 240, 247, 270, 289, 296, 315, 333, 345, 347, 356, 358—362, 365, 366, 373, 415, 440, 443, 454, 468, 472
 Kanada — 402, 424
 Karanović Nikola-Karan — 321, 327, 332, 334, 360, 369, 370
 Kardelj Edvard-Bevc-Krištof — 31, 36, 154, 157, 188, 236, 237, 271, 329, 385, 397, 400—402, 405, 409, 410, 422
 Kardelj Pepca-Saša — 157, 271
 Karlobag — 180, 456
 Kaše Zigfrid (Namac) — 444, 447, 448
 Katin Kuk — 323, 326, 327, 333
 Katun Poljane — 351

Katun Potrk — 450
 Katun Prepeličje — 351
 Kavčič Stane^Đuro — 394
 Kazablanka (Afrika) — 159
 Kkzani — 364, 365
 Kenbel (marinski narednik) — 293
 Keserović (major) — 275
 Kibler (Kiibler, generalmajor) — 434
 Kidrič Boris-Peter — 385, 394, 399, 405 '
 Kidrič Zdenka-Ana — 155—157, 400
 Kifino Selo — 47, 53, 68, 125, 440
 Kik (k. 904) — 419
 Kina — 191
 Kiprovice — 378
 Kisilici — 216, 262, 437'
 Kladanj — 335, 413, 414, 417, 423—425, 459
 Kladuša — 450, 453
 Klačnice — 347
 Klenak — 463
 Klisura (klanac) — 441, 461
 Kloštar Ivanić — 459
 Kljajić Filip-Fića — 45, 47, 57
 Klještani — 417
 Ključ — 450
 Kneževići — 325
 Knežina — 408
 Knin — 80, 221, 446
 Kninska Krajina — 240
 Kobilja Glava — 95, 151, 168, 172
 Kočevski Rog — 154
 Kokalj Martin-Aleš — 36
 Kolakovići — 379
 Kolašin — 146, 150, 153, 164, 166, 182, 198, 217, 246, 247, 249, 251, 255—257, 267, 268, 274, 283, 289, 293, 298, 437, 441, 469

Kolone italijanske:

- Đanuci (Giannuzzi) — 200 -
- Franko (Franco) — 200
- Škoti (Scotti) — 200
- Kolunska Reka (r.) — 23
- Kolunsko Brdo — 376 ,
- Koljeno — 328
- Koljevka — 111, 117
- Komanda područja u Bjelemiću — 12

Komande savezničkih snaga:

- za Bliski istok — 287, 402, 405
- za Srednji istok — 260, 264, 283, 293
- Komanda Grupe armija »E« • — 453, 456, 460, 463

Milinklada — 352, 353
 Miloševići (s.) — 207, 217, 313, 325, 332
 Milotina (s.) — 408
 Milutinović Ivan-Milutin — 48, 49, 51, 366, 408
 Miljeno — 199, 233
 Miljevina — 23, 43, 173—175, 177, 178, 224, 333, 347, 355, 356, 358, 359, 361, 362, 366, 373—375, 379
 Miljevo — 133
 Miljkovac — 153
 Miljković Radmila-Rada — 80
 Mirin Do — 178
 Mitrović Stefan — 427
 Mjehovina — 57
 Mlinište — 219
 Mlječnik — 379
 Modro Polje — 378, 379
 Mojkovac — 163, 166, 181, 198, 249, 251, 256, 257, 262, 263, 267, 268, 271, 281, 291, 435, 437
 Morača (r.) — 85, 446, 469
 Morača (s.) — 246
 Mosorovići — 178
 Mostar — 8, 27, 47, 52, 86, 106, 115, 127, 129, 135, 151, 168, 247, 264, 283, 345, 440, 443, 448, 450, 451
 Mramorje — 379
 Mratinje — 14, 28, 233, 307, 313, 314, 316, 321, 323, 325—327, 332, 333, 341, 351, 364, 449, 452, 454, 455
 Mrčin Kolibe — 355, 359
 Mrčin Pl. — 356
 Mrežica — 55, 57, 361, 374—376, 379
 Mrkalj Klade — 353
 Mrkalje — 332, 353
 • Mrkonjić Grad — 45, 68, 219, 346, 455
 Murina — 439
 Musolini Benito-Duće — 431, 438
 Musići — 179

N

Nađ Košta — 47, 232, 284, 315, 414, 415
 Nakićenović Slobodan — 102
 Nanos (pl.) — 36
 Našice — 453, 455, 459, 461
 Nazor Vladimir — 357
 Nedajno — 146, 151, 152, 167, 312, 320, 321
 Nedavić (s.) — 224
 Nedeljković (poručnik) — 159
 Nedić Milan — 78, 81
 Negovude — vidi Njegovuđa

Nemačka — 190, 297
 Nemila — 232, 284
 Neretva (r.) — 25, 44, 124, 128, 134, 184, 240, 248, 296, 364, 366
 Nevačka — 411, 414
 Nevesinje — 42, 43, 47, 48, 51—53, 74, 86, 94—97, 105, 106, 115, 121', 124, 125, 127, 135, 151, 160, 168', 200, 224, 230, 440, 443, 468
 Nevesinjsko Polje — 20, 38, 43, 47, 52, 54, 57, 61, 63, 68, 74, 75, 94
 Nezirovići (s.) — 419
 Nikić Baja — 216, 255
 Nikolić dr Nikola — 30
 Nikoliš dr Gojko — 13, 17, 30, 51, 72, 135, 173, 239, 254, 277, 340, 374
 Nikovići — 164, 320, 321
 Nikšić — 38, 74, 120, 149, 150, 151, 153, 163, 164, 166, 168, 169, 205, 211, 215, 218, 247, 264, 274, 283, 287, 289, 291, 318, 445, 468, 469
 Nikšićka Župa — 163
 Ninkovići — 328
 Norveška — 190
 Notranjsko (predeo) — 157, 187
 Nova Gradiška — 453, 461
 Novak Ivto-Očko — 270
 Novak Karl — 400
 Novaković LjGbo — 63, 68, 159
 Novi Fžzar — 211, 463
 Novosel Vanda — 427
 Novska — 441
 Nozdre — 374, 375

Nj

Njegovučko Poije — 293, 295, 421
 Njegovuđa — 217, 281, 312, 323

O

Obalj — 57, 147, 148, 179, 200, 347, 359, 362, 368
 Oborči (kod Bugojna) — 80
 Obradović B. Branko — 219, 221, 222, 224, 228
 Ocrkavlje — 362, 369, 370

Odredi

NOP:

— banijski — 158
 — banjalučki — 242
 — bistrički — 281
 — glamočko-livanjski — 241, 242
 — grmečki — 241
 — kordunaški — 158
 — kozarski — 241, 242

— krajiški (prvi) — 158
 — krajiški (drugi) — 158
 — krajiški (treći) — 158
 — kupreško-janjski — 241, 242
 — majevički — 87
 — ribnički — 241
 — sremski — 232
 — šarplaninski — 112
 — šekovički (birčanski) — 232
 — šiptarski — 112
 — travnički — 241, 242
 — južnoprimorski (Slovenija) — 236
 — severnoprimorski — 236

četnički:

— nikšićki — 163, 164
 — samostalni ibarski — 106
 • Odžaci (kod Glavatičeva) — vidi Bjelemić
 • Odžaci (kod Kifinog Sela) — 53
 • Ogulin — 264, 442, 451, 453, 456, 462
 Ohrid — 462
 Okladnik (brdo) — 134
 Okruglica — 454
 Olovo — 284, 408, 411, 413, 414, 417, 418, 423
 Omazići — 417
 Omeragići (s.) X- 360

Operacije (šifre) protiv NOVJ:

— »Braun« — 215,
 — »Svare« — 27, 247—249, 251, 262, 297, 435, 440, 441, 443, 444, 448, 449, 452, 454, 458—460, 464, 467, 477

Orahovica — 216
 Orahovo — 102
 Orlovača — 419
 Ormanj (pl.) — 346, 347, 414
 Oršava — 451
 Orvalj — 135
 Osenica (r.) — 378, 379
 Osijek — 453
 Osmić Mustafa — 223
 Osovo (G. i D.) — 384, 406
 Ostojić Zarija — 125
 Oštrog (manastir) — 105
 Oštarije — 451
 Oštrelj — 222, 232
 Oštri Rat — 376
 Oštrikovo Brdo (kod Tare) — 111
 Otočac — 61, 103, 124, 157, 385
 Ozren (pl.) — 364, 365

P

Paklena Planina — 223
 Paklište — 233
 Palestina — 159
 Paljika — 160
 Pandurica — 220
 Pantelija (brdo) — 376
 Pape — 216
 Papkov Do — 307
 Paraćin — 136
 Parenta Slavka — 232
 Pavelić iⁿte — 444
 Pazarić — 342, 346
 Peć — 114, 283, 435,, 439
 Pećanac Košta — 78
 Pejkovići — 226, 227
 Pekić Pavle — 48, 73, 116, 125, 150
 Pekić Sofija — 174
 Penezić Slobodan-Krcun — 253
 Perović Brana — 232
 Perućica (šuma) — 365
 Peruničić Mile — 276
 Petronijević Desa — 80
 Petrović Milorad — 221, 222
 Petrović Vladimir — 215
 Petrovići (s.) — 417
 Pijade Moša (čiča Janko, Šiki) — 44, 51, 73, 75, 125, 134, 135, 141, 162, 184, 222
 Pijevac — 379
 Pirjevec Dušan-Ahac — 236
 Pišče — 153, 167
 Piva (r.) — 56, 58, 129, 135, 137, 142, 146, 150, 152, 153, 168, 169, 174, 197, 209, 210, 233, 234, 238, 239, 250, 253, 255, 280, 283, 289, 297, 303, 313, 314—317, 321, 323, 325, 326, 332, 333, 348—351, 353, 354, 363, 366, 454, 457, 458, 464, 465, 469—471
 Pivska Zupa — 104, 105, 197, 208, 280, 313
 Pivska Planina — 38, 142, 146, 167, 175, 197, 201, 209, 320, 322, 348, 353
 Pivski Krstac — 313
 Pivski Manastir — 280
 Plahovići (s.) — 425
 Plana — 95, 120, 121, 126, 127, 129, 135, 148, 168, 172, 440
 Plaški — 451, 453
 Pleća — 364, 365,, 458
 Pleterje — 399
 Pleternica — 453
 Pljješ — 361

Plužine — 52, 63, 199, 200, 313, 321, 325, 333
 Pljevlja — 59, 91, 104, 137, 152, 160, 161, 169, 170, 173, 181, 199, 202, 216, 217, 234, 247, 249, 264, 269, 276, 280, 282, 283, 287, 289, 291, 309, 310, 443, 470
 Poča (kod Glavatičeva) — 13
 Pod (kod Savnika) — 452
 Podgorica (Titograd) — 247, 251, 264, 274, 441, 450
 Podgrab — 376, 380, 384
 Podgrad — 227
 Podgrađe — 37, 379
 Podgrmeč — 26, 27
 Podkrajci — 271, 310
 Podpeće (Podpeč) — 119, 136, 143, 144, 234, 249, 269, 271, 282, 290

Područja operativna:
 — crnogorsko-sandžačko — 98
 — konjičko — 123, 133, 134, 141, 165
 Pogledalo — 364
 Poleksić Momčilo — 58, 150
 Polhov Gradec — 400
 Polić Zoran-Marko — 156
 Polja (G. i D.) — 271, 272
 Poljice — 369, 370
 Poljska — 190
 Pomol (s.) — 420
 Popi (s.) — 116
 Popović Dejan — 174, 209
 Poplatiči — 377
 Popov Do — 304, 305, 309, 310
 Popov Most — 332, 364, 455
 Popović Koča — 45, 47, 50, 57, 60, 62, 63, 74, 96–98, 101, 108, 111, 138, 140, 143, 148, 151, 182, 246, 247, 251, 256, 257, 262, 268, 271, 289, 290, 301, 341, 358, 359, 366, 368, 369, 380
 Popović Krsto — 74, 105, 130, 297
 Popović Milorad — 95
 Popović Raško — 209
 Popović Vojin — Petar Božović — 84, 201
 Popovo Polje — 54
 Posušje — 80, 222
 Pošćenje — 272
 Pozderac Nurija — 276
 Požarevac — 447, 459
 Požega (užička) — 78
 Prača (r.) — 384
 Prača (s.) — 55, 378, 379
 Prekaja — 347
 Prenčani — 255, 281

Prenj Pl. — 16
 Preseci — 320, 321
 Presjek — 47
 Previla — 55, 57, 379
 Prevrač (G. i D.) — 101
 Pribelj — 347
 Priboj — 151
 Pridvorci — 53
 Prijepolje — 161, 170, 181, 216, 246, 269, 276, 441, 443,
 Prijedor — 340, 351, 352, 354
 Priluka — 222
 Princip Vukosava — 134
 Prisoje — 271
 Priština — 439
 Prizren — 112
 Prnjavor — 347, 414, 450, 462
 Prošćenje — 268
 Prozor — 93, 222, 223, 241, 296, 346
 Pucar Đuro — 245,

Pukovi:
bugarski:
 — 61 pešadiski — 247, 291, 309, 468
 — 62 pešadiski — 247, 291, 468

italijanski:
 — 42 artiljeriski — 164
 — 3 alpiski — 67, 70, 77, 202
 — 93 pešadiski — 135
 — 259 pešadiski — 135
 — 260 pešadiski — 135
 — 383 pešadiski — 202, 251

nemački:
 — »Brandenburg« — 247, 291, 353, 441, 443, 446, 449, 454, 468–470, 473, 477
 — 2 pešadiski — 455
 — 54 lovački — 439
 — 92 pešadiski — 455
 — 98 brdski lovački — 438, 439, 450
 — 99 brdski lovački — 257, 262, 439, 446, 452
 — 369 pešadiski — 139, 301
 — 370 pešadiski — 455
 — 383 pešadiski — 450
 — 384 pešadiski — 462
 — 724 pešadiski lovački — 291, 441, 468, 477
 — 734 pešadiski — 445, 452, 477
 — 738 pešadiski lovački — 316, 452, 454, 458
 — 750 pešadiski — 454
 — 79 artiljeriski — 438, 439, 450

ustaško-domobranski:
 i — 9 domobranski — 384
 — dobrovoljačko-ustaška pukov-
 nija — 200
 — 15 ustaška pukovnija — 416, 417

Pusto Polje — 332

R
 Radić Blagoje — 209
 Radić Rade — 45
 Radomišlje — 356, 359, 367
 Radović Jagoš — 51
 Radović Miloš — 30, 43, 93, 276
 * Radoviš (k. 714) — 374
 Rajlovac — 283
 Rajter Milada — 232
 Rakić — 199
 Rakitnica (s.) — 12, 29, 406
 Ranković Aleksandar-Marko — 44, 48, 49, 51, 56, 58–60, 67, 68, 71, 74, 95, 96, 115, 127, 128, 133–135, 141, 147, 151, 152, 162, 168, 172, 173, 183, 184, 199, 200, 209, 238–240, 253, 373, 424
 Ranković Anđa — 79
 Raskov Lug — 446
 Raskršće — 74
 Rasovi Vrh — 437
 Raška — 460
 Rataj (s.) — 230, 355, 356, 358, 361, 362, 369, 370, 373, 374, 378
 Ratkovac — 359
 Ravna Reka — 170, 216
 Ravno — 63, 68, 95, 121, 212, 223, 280, 333
 Ravno Borje — 354, 364, 365
 Razići — 14
 Razvaline Pavlovac — 384
 Reljin Kam — 271
 Remold (pukovnik) — 436
 Renovica — 376, 379, 380, 384
 Repnik — 417
 Repovci — 345, 348
 Ribar dr Ivan — 196, 276, 330, 331
 Ribar Ivo-Lola — 68, 88, 150, 158, 162, 176, 184, 187, 244, 264
 Ribarevina — 170, 249, 251, 262
 Ribnikar Vladislav — 232
 Ribniška dolina — 32
 Rijeka (r.) — 375
 Rijeka (kod Celebića) — 238, 239, 253
 Rijeka (Hrvatsko Primorje) — 264
 Rim — 191, 237
 Ristanović Rade — 379

Ristić Duško — 224, 228
 Roboti Mario — 444
 Rodić Blagoje — 174
 Rodić Slavko — 232
 Rog — 197, 331
 Rogatica — 284, 315, 380, 384, 406
 Roje ing. Lojze-Miha — 396
 Roje Ante — 84
 Romani — 147, 152, 178
 Romanija — 57, 184, 376, 380, 406, 421
 Romboci — vidi Rumboci
 Ropušnica — 446
 Rostovo — 346
 »Roška ofanziva« (italijanska) — 154
 Roten Valter (radiotelegr.) — 293
 Rouz (radiotelegr.) — 293
 Ruda Pl. — 25, 358, 359
 Rudine — 205, 209, 234, 238, 307, 312, 319, 321, 322, 324, 326, 332, 334, 341
 Rudo — 151, 170, 289
 Ruma — 450, 455
 Rumboci — 223
 Rumunija — 159, 264
 Rupena-Osolnik Mara — 394
 Ružica (katun) — 295
 Ružić Ivan — 150, 152, 153

S

Salminger (potpukovnik) — 436
 Sandžak — 27, 53, 79, 98, 115, 136, 151, 173, 175, 180, 201, 209, 233, 247, 249, 276, 281, 283, 289, 291, 296, 297, 306, 307, 311, 348, 349, 353, 366, 435, 456
 Sanski Most — 241
 Sarajevo — 7, 8, 18, 26, 27, 29, 51, 64, 98, 124, 127, 152, 169, 172, 183, 201, 248, 283, 284, 289, 345, 347, 365, 376, 379, 380, 384, 406, 408, 412, 414
 Sarajevsko Polje — 243
 Sava (r.) — 401, 414, 448
 Savić Pavle-Paja — 49, 59, 61, 77, 85, 86, 88, 91, 92, 102–104, 107, 112, 118, 120, 126, 129, 130, 137, 138, 142–147, 149, 153, 158, 159, 163, 165, 180–182, 269, 284, 290, 203, 294, 301–306, 308, 312, 313, 317, 318, 321, 324, 327, 328, 340
 Sedlari — 127, 454
 Sekulić-Cika — 239, 279
 Sekulović Milija — 239
 Sela (kod Smajlova Dola) — 374
 Selišta — 178
 Semberija — 416
 Senj — 180
 Serdar Stevan — 424

Sicilija (otok) — 159
 Sige — 170, 216, 321
 Sijerci — 406
 Sijerča — 124, 133, 179, 365
 Sikorski Vladislav — 155, 189
 Siljevac (V.) — 360, 369
 Siljevica (V. i M.) — 353, 354
 Sinj — 456
 Sinjajevina — 138, 146, 217, 293, 295
 Sisak — 264
 Sitnik (s.) — 149
 Sjenica — 151
 Sjeračka Stijena — 48, 51
 Šjerogošte — 268, 441
 Sjetlina — 365, 376, 380, 384
 Skadar — 274
 Skakavac — 353
 Skoplje — 463
 Slabić — 305
 Slano Brdo — 454
 Slatina (r.) — 24
 Slatina (s.) — 24, 59, 62, 202, 304, 310, 441
 Slatka (s.) — 269, 271
 Slato (s.) — 52
 Sl. Brod — 264, 284
 Slav. Požega — 416, 452, 455
 Slavonija — 192, 215, 472
 Slepac Most (Most Rakita) — 251, 257, 262, 435
 Slovenačko Primorje — 31, 33–35, 157, 195, 236, 237, 390, 394, 401, 410
 Slovenija — 32, 36, 150, 154, 158, 192, 194–196, 236, 237, 264, 270, 385–391, 394–397, 400–403, 410, 414, 418, 422
 Slunj — 103, 453, 455, 459
 Smajlov Do — 375, 376
 Smirnov Vladimir-Voloda — 97, 252
 Smriječno — 127
 Snežnik (brdo) — 36
 Sokolac — 262, 268
 Sokolovići — 384, 406
 Sovjetski Savez — 298, 329
 Split — 61, 456
 Spreča.(r:) — 414, 472
 Srbija — 81, 98, 114, 115, 192, 193, 207, 247, 275, 297, 409, 414, 442, 445, 446, 449, 451, 453, 456, 459, 462, 468
 Srebrenica — 79, 406, 412, 415, 417, 420, 423
 Srpska državna straža — 453, 459, 463
 Stabna — 38, 95, 325, 333
 Stalać — 456
 Staljingrad — 188, 189
 Stambolčić — 365

Stanišić Bajo — 105, 120, 126, 127, 129, 197, 296
 Stanišić Milija — 84
 Stanojlović MomCilo-Moma — 341, 421
 Starčević Džon (kapetan) — 293
 Stari Log — 187
 Stefanović Risto — 51
 Stjuart Bil (kapetan) — 293, 421
 Sto (s.) — 246
 Stojkovići — 345, 346, 348, 379
 Stojnić Velimir — 232
 Stolac — 160, 353, 354
 Stožer — 309
 Stranić Vesna — 237
 Strmica (s.) — 221
 Strniša Marjan — 36
 Strugar Niko — 272, 367
 Stubica — 228
 Stupari — 417, 424, 425
 Suha (s.) — 289, 292, 302, 307, 314–317, 323, 326, 328, 333, 347, 350, 352, 354, 365, 449, 452, 454, 455
 Suha Gora — 341, 349, 350, 352, 353
 Suha Krajina (predeo) — 32, 184, 187
 Sunja — 441
 Sušica (r.) — 320, 321, 324, 326, 419
 Sušičko Vjezero — 320, 322
 Šuški Potok (r.) — 365
 Sutjeska (r.) — 21, 239, 249, 284, 289, 309, 311, 314–317, 321, 323, 328, 332, 333, 341, 351–354, 363–365, 406, 408, 421, 431, 449, 457, 470–472
 Svetina Mira — 154

Š

Šahbegovići — 408
 Sahovići — 162, 170, 216, 251, 262, 263, 267–269, 309, 437, 441, 469
 Šaranci — 198
 Šaranović Milovan — 187, 392
 Šarići (s.) — 319
 Šator Ibro — 172
 Šavnik — 38, 129, 130, 135, 137, 138, 146, 149–153, 163, 164, 166, 168, 169, 197, 198, 211, 250, 280, 283, 317, 318, 445, 450, 452, 469, 470
 Šćepan Polje — 28, 56, 130, 137, 138, 153, 164, 174, 201, 205, 207, 218, 230, 231, 233–235, 238, 240, 252, 253, 255, 273, 289, 292, 302, 311, 316, 324, 326, 332
 Šćit — 222, 223
 šebešić — 346
 Šegrt Vlado — 174, 200, 209
 Šekovići — 415, 455, 459, 462

Šentjurs Lidija-Joža — 154, 394
 Šešin Vrh — 379
 Šiljegović Miloš — 87
 Šivolje — 43, 178
 Škerlavaj Milan-Julij — 154, 157
 Škorpik Josip — 85
 Škrilj Franc-Nuškin — 33
 Šlezinger dr Miroslav — 175, 209
 Šobajić Danka — 279
 Šorović Danilo — 31
 Štajerska (pokrajina) — 237, 390, 395, 397, 401
 Štetići — 304
 Štetner fon (von Stettner) — 439
 Štirno — 321, 323, 326, 327
 Štulac — 312
 Šubic Janek — 155
 Šubic Lado-Gregor — 393–395, 397, 402, 403
 Šujica — 220
 Šumadija — 80, 81, 415
 Šurlan Dušan — 216, 220

T

Tabahana (r.) — 419
 Taler (komandir) — 222
 Tara (r.) — 106, 116, 130, 137, 138, 142, 151, 152, 175, 198, 217, 228, 256, 267, 268, 271, 272, 274, 276, 281, 287, 292, 301–304, 306–308, 311, 312, 315, 316, 318, 320, 321, 324–326, 332, 348, 353, 446, 450, 471
 Tepce — 111, 130, 137, 151, 175, 198, 247, 281, 304, 307, 308, 311, 312, 314
 Terzić Velimir — 7, 18, 37, 45, 47–51, 57, 61, 64, 67, 69, 75, 95, 97, 98, 101, 105, 108, 111, 116, 121, 127, 128, 133, 136, 140, 141, 148, 150, 152, 153, 162, 169, 171, 173, 174, 198, 199, 201, 231, 252, 275, 295, 311, 313, 319, 326, 348, 350, 352, 354, 356, 357, 359, 361, 366, 368, 375–378, 416, 425
 Teslić — 221, 223, 242, 284, 414, 462
 Tinje (s.) — 149
 Tito (Stari)-Broz Josip — 7, 8, 11, 18–22, 24–28, 33, 37–39, 41, 44–46, 49, 50, 52–64, 67–71, 76–78, 82, 83, 85–88, 91, 92, 96–98, 101–108, 111, 115, 117–122, 126, 129, 130, 136–149, 152, 153, 159–161, 163–167, 170–173, 176, 177, 179–181, 183, 192, 193, 196, 201, 202, 205–208, 211, 212, 215, 217, 218, 225, 229,

231–233, 235, 245, 247, 248, 250, 256, 258, 260–264, 268, 269, 281, 284, 288–291, 293–295, 301–309, 311, 312, 315–318, 320, 322–324, 327, 328, 330–332, 340, 342, 347, 357, 358, 361, 366, 368, 373, 380, 382, 383, 389, 390, 392, 401, 407, 409, 410, 413, 417, 418, 421–423, 425–427, 435, 457, 471–473
 Tjentište — 142, 148, 309, 316, 321, 328, 332, 333, 351, 353, 354, 364, 365, 408, 421, 449, 452, 454, 455, 471
 Toči — 216
 Todorov Do — 320
 Todevac — 333, 454
 Toholj — 292
 Tokio — 191
 Tolmin — 33
 Tomanović Vlado — 136, 421
 Tomočić Vido — 358
 Topčić Polje — 284
 Topola — 447, 453
 Tounjčica (r.) — 395
 Tovarnica — 353
 Travnik — 241, 243, 364, 446, 462
 Trbušće — 7, 8, 116, 230, 302, 315–317
 Trebava — 414
 Trebičina — 356, 358, 361
 Trebinje — 247, 283, 462
 Trebošilje — 199
 Treskavica — 347, 415
 Trešnjevica — 345, 347, 348
 Trikić Marko — 219, 220, 222, 223
 Trnovačko Jezero (Tmovo Jezero) — 307, 314, 316, 317, 327, 333, 340, 351
 Trnovo (s.) — 18, 29, 44, 51, 124, 133, 172, 315, 342, 347
 Troglav — 130, 456
 Trovrh — 292
 Tuhobić — 345
 Tunis — 159, 297
 Tupanari — 417
 Turska — 183
 Tušinja (r.) — 318
 Tuzla — 414–417, 424
 Tvrdaci — 235

U

Ub (s.) — 459
 Uhotića Brdo — 160
 Ulog — 43, 47, 53, 57, 125–128, 147–149, 179, 199, 200, 224, 230, 366, 440
 Umoljani — 29, 43, 75, 126, 128, 141, 347, 359, 362, 368

Una (r.) — 179, 180
 Unište — 212, 224, 226, 227, 304
 Urje (kod Bugojna) — 80
 Urošević Ljubiša — 105
 Urošević Sredoje — 378
 Usovički P. (potok) — 365
 Ustikolina — 22, 24, 48, 52, 82, 91,
 139, 144, 147, 148, 200—202, 216, 233,
 359 379
 Ustiprača — 91, 376, 380
 Uzlup — 135, 137, 138, 142, 151, 153,
 164, 224, 227, 252, 301—303, 306—
 309, 311, 312, 316, 324, 326, 332, 349
 Uzunović — 184

Užice (Titovo Užice) — 78, 453, 456

V

Vagan — 242, 347
 Vaganj — vidi Vagan
 Vakuf — 445
 Valjevo — 456
 Vareš — 232
 Varoš (s.) — 365, 379
 Vasojevići (predeo) — 182, 249
 Vaškovo — 255, 271
 Velebit Vladimir-Vlatko — 184
 Velimići — 212
 Velež — 129
 Velika Gora — 187
 Veliko Gradište — 451, 462
 Velimlje — 74
 Vešović Petar — 173, 175, 209
 Videži — 359
 Vidić Dobrivoje — 427
 Vidmar Josip-Saša — 399
 Vihovići — 178
 Vikoč — 52, 118, 233, 306
 Vilinjak — 364
 Vilotijević Rade-Vica — 175, 209
 Virovitica — 458, 461
 Vis (brdo) — 360, 367
 Visočica — 345
 Visoko — 241
 Višegrad — 18, 27, 183, 347, 365, 376,
 379, 380, 384, 406, 408, 456
 Višinski Andrej — 240
 Višnjevac Niko — 124
 Višnjica — 304
 Višnjića Do — 97, 197
 Vitez — 384
 Vjernovići — 224, 227, 252
 Vlaholje — 178
 Vlahovići — 269
 Vlasenica — 79, 406, 413, 415—420,
 423, 424, 459, 462
 Vlašić Planina — 242

Vodice — 456
 Vojnović Petar — 346, 347
 Vojvodić Radovan — 209
 Vojvodina — 192
 Volujak — 247, 283, 327, 333, 340
 365, 366
 Vranovina — 111
 Vrata (prevoj) — 451, 453
 Vratio (kod Kolašina) — 163, 198,
 281, 295
 Vratio (kod Jeleča) — 356, 358, 359
 360
 Vratnik — 180
 Vrba — 304, 310
 Vrbas (r.) — 219, 242
 Vrbica — 221, 222
 Vrbnica (r.) — 280, 325
 Vrbnica (s.) — 11, 14, 16, 25, 116,
 142, 148, 175, 230, 249, 302, 315,
 317, 321, 328, 332, 333, 340, 347,
 353, 356, 358, 455
 Vrbničke Kolibe — 355, 356, 364,
 365

Vrbovsko — 462

Vrgorac — 459

Vrhovije — 175

Vrhovne komande

nemačke:

— »Jugoistok« — 247, 248, 440,
 444, 447, 449, 452—454, 456, 458,
 460, 463, 468
 — kopnene vojske — 452
 — oružanih snaga — 440, 444, 449,
 454, 458, 460, 467

italijanske:

— Commando Supremo — 448
 Vrhovni štab NOV i POJ — 8, 11—
 13, 18, 22, 28, 33, 37, 39—42, 44,
 46, 48, 50, 51, 56, 58, 60, 62, 68,
 71, 74, 75, 77, 79, 82, 84—86, 93,
 95, 96, 98, 101, 102, 105, 108, 111,
 115, 121, 123, 127, 128, 133, 135,
 139—141, 147, 149—153, 158, 159,
 162, 163, 168—73, 175, 177, 179, 182,
 184, 196—202, 205—207, 209, 212,
 216, 219—226, 230, 232, 238—240,
 242, 245—249, 251—255, 257, 258,
 260, 264, 267, 271—275, 277—280,
 282, 283, 287—289, 292, 295—297,
 307, 308, 310, 311, 313, 314, 317, 319,
 321, 325, 326, 329, 330, 333—335,
 341, 345, 347, 348, 350—352, 355—
 358, 360—370, 374—379, 384, 390,
 401, 404—408, 410—412, 414, 416—
 427, 472

Vrnjci — 463

Vrulja — 136', 271

Vučevo — 46, 292, 302, 307, 311,
 314—317, 321, 323, 325—327, 332,
 333, 341, 349—353, 363—366

Vučinić Marko — 51

Vučjak — 241

Vujanović Nikola — 134

Vujasinović Toša — 411

Vujović Đuro — 421

Vujović Mitar — 43, 48, 51, 94, 116,
 250

Vukanović Radovan — 74, 75, 96,
 97, 126, 129, 168, 333, 351, 406, 415

Vukčević Sava — 426

Vukmanović Svetožar-Tempo — 112,
 115

Vukojev Krst — 130

Vukotić Jovo — 358

Vuković Mileva — 173, 209

Vuković Pera — 37, 63, 248

Vuletić Mijat — **51**

Z

Zabor — 377

Zaborani — 122

Zabrđani — 29, 149

Zagorice — 356, 361, 363, 367, 369

Zagorje — 121, 127, 169

Zagreb — 61. 215. 264, 447, 453, 459

Zahum — 304, 310

Zaječar — 459

Zakamenje (k. 1374) — 445

Zakmur — 25, 230, 290, 292, 302, 315
 —317, 358, 458

Zaplana — 400

Zaton — 175

Zavajit — 145, 233, 235, 239, 273,
 289

Zavračeni Do — 356

Zečević Vlado — 134, 275, 276
 Zelengora — 230, 332, 333, 340, 348,
 350, 353, 358, 363, 364, 472
 Zelica — 347
 Zemun — 169
 Zenica — 413, 415
 Zeta (predeo) — 85
 Zidani Most — 264
 Zihlerl Boris-Bogdan — 393
 Zijamet — 345, 347
 Zimlje — 135
 Zlatan Bor — 292, 301, -302, 305—30T
 Zlatar — 275

Zone operative:

— druga (Hrvatska) — 270
 — treća (Hrvatska) — 215
 — četvrta (Hrvatska) — 20, 53, 82,
 85
 — dolenska (Slovenija) — 187, 270
 — primorska (Slovenija) — 236,
 237

Zorina — 37

Zvečan (rudnik) — 465

Zvornik — 415, 417, 419, 420

Ž

Zabljak — 130, 137, 150—153, 163,
 164, 166, 167, 169, 171, 197, 198,
 224, 247, 281, 283, 297, 301, 318,
 320, 421, 450, 452, 470
 Zagubica — 446, 453, 456
 Zari (s.) — 268
 Zeljevo — 48
 Zepa — 408
 Zibelnik Pavle — 36
 Zujović Sreten-Crni — 133, 199, 424
 Zunić Jela — 173, 279
 Zumberak — 158, 395
 Žuta Lokva — 462

S A D R Ź A J

DOKUMENTA CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

april — juni 1943 godine

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 1 aprila 1943 Štabu Druge proleTERSke divizije da forsira reku Drinu na otseku Trbušće — Bastasi — — — — —	7
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 aprila 1943 Štabu Druge proleTERSke divizije da što pre izvrši naređenje Vrhovnog komandanta o forsiranju Drine — —	8
Pismo Centralnog komiteta KPJ od 1 aprila 1943 diviziskim komitetima o izboru slušalaca za viši partiski kurs i o njihovim kasnijim zadacima — — — — —	9
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 aprila 1943 Štabu Druge proleTERSke divizije o naređenju Vrhovnog komandanta da se ispita šta je bilo s teškim ranjenicima ostavljenim jula 1942 u selu Vrbnici — — —	11
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 aprila 1943 Komandi područja u Bjelemiću da teške ranjenike prebaci u selo Bjelemić a lakše u selo Jelašće — — —	12
Izveštaj šefa Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2 aprila 1943 Vrhovnom štabu o lošem zdravstvenom stanju Sedme NOU divizije — — — — —	13
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od aprila 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o pomeranju nemačkih snaga iz Sarajeva ka Višegradu — — — — —	18
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 aprila 1943 Štabu Druge proleTERSke divizije da ubrza tehničke pripreme za forsiranje Drine — — — — —	19
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 aprila 1943 Štabu Devete NOU divizije da dostavi izveštaj o situaciji i obustavi odašiljanje svojih ranjenika u Centralnu bolnicu — • — — — — —	20
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 aprila 1943 Štabu Druge proleTERSke divizije da proveri sigurnost desantnih sredstava i po forsiranju Drine što pre učvrsti mostobran i dobro obezbedi mesto prelaza — —	21

	Strana
Izveštaj zamenika hačelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 aprila 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji u zonama dejstva Prve i Druge proleterske i Treće NOU divizije — — — — —	62
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da delom snaga sadejstvuje Drugoj proleterskoj diviziji u okruženju Foče, a glavninom preduzme bezobzirno gonjenje neprijatelja ka Cajniču — — — — —	64
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da u sadejstvu s delovima Prve proleterske divizije ovlada fočanskim utvrđenim rejonom — — — — —	67
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od aprila 1943 Aleksandru Rankoviću da četnicima u Crnoj Gori treba zadati odlučujući udarac — — — — —	67
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o opštoj situaciji u zoni dejstva Operativne grupe divizija Vrhovnog štaba —	68
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da razbije italijanske snage na pravcu Goli Vrh — Ifsar — Cajniče — —	69
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da posedne desnu obalu Četotine i zatvori obruč oko Foče — — — —	70
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da sadejstvuje Prvoj proleterskoj diviziji u razbijanju neprijateljskih snaga na položajima Goli Vrh — Banjača — — — — —	71
Izveštaj šefa Obaveštajnog otkosa Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o brojnom i zdravstvenom stanju zarobljenika — — — — —	71
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji u zonama dejstva divizija Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba —	74
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da razbijenog neprijatelja energično goni ka Cajniču — — — — —	76
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da savlada italijansko-četničke snage okružene kod Foče — — — — —	77
Članak Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od aprila 1943 napisan povodom godišnjice formiranja Druge proleterske brigade — — — — —	78
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 aprila 1943 Štabu Treće NOU divizije da razbije italijansko-četničke snage na komunikaciji Gacko — Bileća — — —	82
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 aprila 1943 Štabu Devete NOU divizije da od ljudstva čitave divizije formira jaku Treću dalmatinsku NOU brigadu, a ostatak ljudstva uputi za popunu Prve i Druge dalmatinske NOU brigade — — — — —	83
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da italijanskoj posadi u Foči postavi ultimatum za predaju — — — — —	85

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da zaplenjeni sanitetski materijal stavi na raspolaganje Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba — — — — —	86
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije o ponovnom zauzimanju Nevesinja i gonjenju razbijenih četnika ka Mostaru	86
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 aprila 1943 Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da oslobodi Bosanski Petrovac i Glamoč — — — — —	87
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 aprila 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da energično nastavi čišćenje svoje teritorije od kvislinških formacija —	88
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da zaplenjenu hranu rezerviše za bolnice — — — — —	91
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da se zadrži na prostoru Cajniče — Kovač Planina i zatvori pravac koji od Pljevalja izvodi ka Foči — — — — —	91
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da izvesti kada će otpočeti napad na neprijateljsku posadu u Foči — —	92
Izveštaj šefa Ekonomskog otkosa Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 aprila 1943 Vrhovnom štabu o mogućnostima ishrane Centralne bolnice na maršruti Prozor — Kalinovik — — —	93
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o ponovnom oslobođenju Nevesinja i o razbijanju italijansko-četničkih jedinica na pravcu Gacko — Plana — — — — —	95
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dostavi operativni izveštaj — — — — —	96
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji u zonama dejstva Prve i Druge proleterske i Treće NOU divizije — —	96
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 aprila 1943 zameniku načelnika Vrhovnog štaba da se Druga proleterska divizija ne orijentiše za napad na Goražde i neprijateljske posade u dolini Drine — — — — —	98
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 aprila 1943 zameniku načelnika Vrhovnog štaba da komandant Prve proleterske divizije uputi brdske topove radi podrške napada na fočanski utvrđeni rejon — — — — —	101
Dopunsko naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije u vezi s napadom na fočanski utvrđeni rejon — — — — —	102
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dobro pripremi napad na fočanski utvrđeni rejon i obavesti Vrhovni štab o početku napada — — — — —	102
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije o oslobođenju Slunja, Brinja i Otočca — — — — —	103

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da obustavi napad na fočanski utvrđeni rejon — — — — —	103
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da glavninu snaga orijentiše ka Pljevljima — — — — —	104
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 aprila 1943 Štabu Treće NOU divizije da dostavi izveštaj o jačini četničkih snaga u Pivskoj Zupi, Goliji i Banjanima — — — — —	104
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 aprila 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o neprijateljskoj aktivnosti na pravcu Blagaj — Nevesinje i o jačini neprijateljskih snaga na pravcu nastupanja Treće NOU divizije — — — — —	105
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 aprila 1943 Štabu Treće NOU divizije da dostavi plan manevra u vezi s daljim nastupanjem — — — — —	106
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da jednom brigadom sadejstvuje Drugoj proleterskoj diviziji u uništenju četničkih snaga zapadno od Celebića — — — — —	106
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da u sadejstvu s jednom brigadom Prve proleterske divizije razbije četnike kod Celebića — — — — —	107
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 aprila 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o sadržini naređenja izdatih Prvoj i Drugoj proleterskoj diviziji u vezi s pojavom četničke grupacije zapadno od Celebića — — — — —	108
Uputstvo Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15. aprila 1943 zameniku načelnika Vrhovnog štaba o dopuni izdatih naređenja Prvoj i Drugoj proleterskoj brigadi u vezi s napadom na četničku grupaciju kod Celebića — — — — —	111
Direktivno pismo Svetozara Vukmanovića-Tempe od 15. aprila 1943 organizacijama Komunističke partije Jugoslavije na Kosovu i Metohiji za rad na organizovanju i rukovođenju Narodno-oslobodilačkom borbom — — — — —	112
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji na pojedinim sektorima Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba — — — — —	115
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da glavninom snaga razbije četničku grupaciju u rejonu Celebića — — — — —	117
Upozorenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da se sporo ispoljava sadejstvo Sedme krajiške brigade Drugoj proleterskoj diviziji — — — — —	117
Dopunsko naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da -uputi još jednu brigadu u pomoć Drugoj proleterskoj diviziji — — — — —	118
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da za razbijanje četničke grupacije angažuje i delove Druge dalmatinske brigade — — — — —	118

	'Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da sadejstvuje Drugoj proleterskoj diviziji u napadu na četničku grupaciju kod Celebića — — — — —	119
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Treće NOU divizije da razbije neprijateljske kolone kod Plane i Goranska — — — — —	120
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 aprila 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji u zoni dejstva Treće i Devete NOU divizije — — — — —	121
Upozorenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 aprila 1943 Štabu Sedme NOU divizije da obezbedi pravac Konjic — Glavatičevo — — — — —	122
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 aprila 1943 Štabu Sedme NOU divizije da obezbedi pravac Konjic — Glavatičevo i evakuiše zaraznu bolnicu — — — — —	122
Izveštaj šefa Oseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 17 aprila 1943 Vrhovnom štabu o situaciji na teritoriji Konjičkog vojnopozadinskog područja — — — — —	123
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 aprila 1943 Štabu Sedme NOU divizije da razbije četnike u rejonu Glavatičeva — — — — —	126
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da u sadejstvu s brigadama Prve proleterske divizije pristupi uništenju četničke grupacije kod Celebića — — — — —	126
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o slamanju italijanske-četničkog protivudara — — — — —	127
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji u zonama •dejstva Druge proleterske i Sedme NOU divizije — — — — —	128
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 18 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije o razbijanju italijansko-četničkih kolona na svim' pravcima njihovog nastupanja ka Foči — — — — —	129
Direktiva Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 18 aprila 1943 Štabu Treće NOU divizije za ofanzivno dejstvo središnjim delom Crne Gore — — — — —	129
Izveštaj šefa Oseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 18 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o stanju na teritoriji Konjičkog vojnopozadinskog područja i Komande mesta Kalinovik — — — — —	133
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji na pojedinim sektorima — — — — —	135
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da glavnim snagama nastupa u pravcu Kovrena a pomoćnim snagama drži sektor Goražda- — — — — —	136
-Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 aprila 1943 -Štabu Druge proleterske divizije da glavnim snagama nastupa ka središnjem delu Crne Gore a pomoćnim snagama kontroliše pi-elaze na Tari — — — — —	137

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 aprila 1943 Štabu Treće NOU divizije da dve brigade zadrži u rejonu Gacka a sa druge dve, pod komandom Save Kovačevića, dejstvuje ri^ pravcu Goransko — Savnik — — —	138
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da proveri jačinu neprijateljskih snaga u Goraždu i pojača budnost na tom pravcu —	139
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i "POJ od 19 aprila 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o sadržini odgovora na depešu Štaba Prve proleterske divizije — — —	140
Izveštaj šefa Odsteka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 19 aprila 1943 Vrhovnom štabu o Situaciji na teritoriji Konjičkog vojnopozadinskog područja — — —	141
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije o prebacivanju Centralne bolnice na novu prostoriju — — — — — — — — —	142
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dostavi proverene podatke o neprijateljskim snagama na Pivskoj Planini —	142
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije za raspored jedinica i pravce dejstva — — — — — — — — — — — — — — —	143
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da obavesti Treću proletersku (sandžačku) i Treću krajišku NOU brigadu Prve proleterske divizije o pravcima njihova dejstva —	144
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da pripremi ishranu ranjenika Centralne bolnice — — — — — — — — — —	145
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da održava redovnu vezu s Prvom proleterskom divizijom — — — — —	145
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da delom snaga brzo sadejstvuje Četvrtoj proleterskoj (crnogorskoj) brigadi pri njenom nastupanju ka Savniku — — — — — — — — —	146
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 aprila 1943 Štabu Sedme NOU divizije da svoju Sedmu brigadu smeni s dva bataljona Šeste (istočnobosanske) NOU brigade i prebaci je u rejon Uloga — — — — — — — — — —	147
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji na sektoru Foča — Qoražde i o preduzetim merama za evakuaciju bolnica —	147
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i" POJ druga Tita od 21 aprila 1943 Štabu Sedme NOU divizije da povuče Osmu brigadu u rejon Uloga — — — — — — — — — — — — — — —	149
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 aprila 1943 Vrhovnom komandantu drftgu Titu o situaciji u Srezu šavničkom — — — — — — — — — — — — — — — — —	149
Dnevni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji u Sandžaku, Hercegovini i Crnoj Gori — — — — — — — — — — —	151

	Strana
Dnevni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o zauzimanju Žabljaka i Savnika — — — — — — — — — — — — — — — — —	152
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 22 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da ranjenike upućuje na prostoriju Meljak — Celebići — — — — — — — —	153
Pismo Edvarda Kardelja od 22 aprila 1943 Povereništvu Centralnog komiteta Komunističke partije Slovenije za Ljubljanu —	154
Zajednički izveštaj Ive Ribara-Lole i načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 aprila 1943 Vrhovnom štabu o vojno-političkom radu u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosanskoj Krajini —	158
Direktiva Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 aprila 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o stavu prema padobrancima koji su se spustili kod Brinja — — —	159
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da dostavi izveštaj o situaciji kod Treće proleterske (sandžačke) brigade —	160
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dostavi izveštaj o situaciji u Crnoj Gori — — — — — — — — — — — — —	161
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o bombardovanju Centralne bolnice u Jeleču i o spuštanju engleskih padobranaca kod Brinja u Lici — — — — — — — — — — — — — — — — —	162
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 aprila 1943 Štabu Grupe crnogorskih brigada da razbije neprijatelja na Javorku i zatvori pravac od Nikšića — — — —	163
Naređenje Vrhovnog kotnandanta NOV i POJ druga Tita od 24 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da obezbedi svoj desni bok od Nikšića, a jačim delovima izviđa u pravcu kolašihskog sektora — — — — — — — — — — — — — — — — —	163
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da stavi pod svoju komandu Četvrtu i Petu crnogorsku brigadu i izvrši pripreme za napad na Javorak — — — — — — — — — — — —	164
Naređenje Vrhovnog komarfdanta NOV i POJ druga Tita od 24 aprila 1943 Štabu Sedme NOU divizije da Prvi bataljon Šeste istočnobosanske NOU brigade uputi u Kalinovik — — — —	165
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 aprila 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da hitno dostavi podatke o pregrupisavanju i namerama nemačkih i italijanskih snaga u Jugoslaviji — — — — — — — — — — —	165
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da se ne angažuje na pravcu Kolašina — — — — — — — — — — — — — —	166
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 aprila 1943 Štabu Grupe crnogorskih brigada da uhvati vezu s bataljonima Druge proleterske brigade i orijentiše ih prema Javorku —	167
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji na važnijim sektorima Glavne operativne grupe — — — — — — — — — —	168

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 27 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da nastupa pravcem Metaljka — Maoče — Kovren — Šahovići i izbije na liniju Ravna Reka — Lepešnica — Sige — — — — —	170
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da dostavi artijersku municiju Štabu Treće NOU divizije — — — — —	171
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 27 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da Sedmu krajišku NOU brigadu stavi u divizisku rezervu — — — — —	171
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji na sektorima Gacka i Glavatičeva — — — — —	172
Izveštaj partiskog instruktora pri Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba od 27 aprila 1943 Aleksandru Rankoviću o evakuaciji ranjenika i bolesnika — — — — —	173
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 aprila 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da grupi engleskih predstavnika pruži podatke o neprijateljskim snagama i dozvoli radio-vezu s Engleskom — — — — —	176
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dostavi izveštaj o napadu na Javorak — — — — —	177
Naređenje Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 aprila 1943 Komandi mesta Kalinovik da sve tifusne bolesnike prebaci na prostor Miljevine — — — — —	177
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 aprila 1943 Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da ukaže pomoć Prvom hrvatskom NOU korpusu u slučaju neprijateljske ofanzive na Kordun i Baniju i što pre uputi deo snaga u istočnu Bosnu — — — — —	179
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 aprila 1943 Štabu Prve proleterske divizije da proveri podatke o neprijatelju i prikupljenim snagama nastupa u pravcu Bijelog Polja — — — — —	181
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 aprila 1943 Štabu Druge proleterske divizije da će se dva bataljona Druge proleterske brigade zadržati na sektoru Foče a napad na Kolašin biti koncentričan — — — — —	182
Izveštaj Aleksandra Rankovića od 30 aprila 1943 Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o stanju u sarajevskom garnizonu — — — — —	183
Izveštaj Ive Riljara-Lole i načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od aprila 1943 o borbama slovenačkih narodnooslobodilačkih udarnih brigada u Suhoj Krajini — — — — —	184
Članak Edvarda Kardelja pisan krajem aprila 1943 povodom proslave Prvog maja — — — — —	188
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od aprila 1943 Vrhovnom štabu o razbijanju četnika na prostoru Zabljak — Šavnik — — — — —	197
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 maja 1943 Aleksandru Rankoviću o rasporedu Desete hercegovačke NOU brigade i o prebacivanju Treće dalmatinske NOU brigade na sektor Pljevalja — — — — —	199

	Strana
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2 maja 1943 Aleksandru Rankoviću o situaciji na sektorima Gacka i Kalinovika — — — — —	200
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 maja 1943 Štabu Druge dalmatinske NOU brigade da onemogućiti neprijatelju prelaz na levu obalu Ceotine i prodor u pravcu Celebića — — — — —	202
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da uputi zaplenjene radio-stanice i ostali tehnički materijal — — — — —	205
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da ubrza pokret Prve proleterske brigade u vezi s dobivenim zadatkom — — — — —	206
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da uputi komandanta u Vrhovni štab na vojno savetovanje — — — — —	207
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da popuni Četvrtu i Petu crnogorsku brigadu novomobilisanim borcima s teritorije Šavničkog sreza i pošalje Prvoj dalmatinskoj brigadi pomoć u odelu, oružju i municiji — — — — —	208
Izveštaj partiskih instruktora pri Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 maja 1943 Aleksandru Rankoviću o organizaciji partisko-političkog rada i o smeštaju ranjenika i bolesnika u Sandžaku i na Pivskoj Planini — — — — —	209
Uputstvo Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije o razmeni italijanskih zarobljenika — — — — —	211
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 maja 1943 komesaru Centralne bolnice Vrhovnog štaba da laske ranjenike i bolesnike upućuje na prostor istočno od Celebića — — — — —	212
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 maja 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za jače angažovanje jedinica Treće operativne zone na komunikaciji Beograd — Zagreb — — — — —	215
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da što pre izbije u dolinu Lima i preseče komunikaciju severno i južno od Bijelog Polja — — — — —	216
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dostavi operativni izveštaj — — — — —	217
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da uputi najjači bataljon na Šćepan Polje — — — — —	218
Podaci za istorijat Haubičkog divizionu Vrhovnog štaba od njegovog formiranja do 6 maja 1943 — — — — —	219
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da obavesti Blaža Jovanovića da nastavi put za Vrhovni štab — — — — —	225
Izveštaj Štaba Haubičkog divizionu Vrhovnog štaba od 8 maja 1943 Vrhovnom štabu NOV i POJ o naporima Divizionu u dvodnevnom maršu na putu Bastasi — Uništa — — — — —	226

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 9 maja 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da se Slavonska divizija ubuduće naziva Dvanaestom a Primorsko-goranska Trinaestom NOU divizijom i da Glavni štab predloži sastav njihovih štabova — — — — —	229
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da glavnim snagama zatvori pravac Foča — Trbušće a pomoćnim snagama pravac Rataji — Zakmur — — — — —	230
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 maja 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o rasporedu snaga NOV i POJ u Bosanskoj Krajini i naređenje Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da se posle formiranja Drugog bosanskog korpusa prebaci u istočnu Bosnu — — —	231
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 maja 1943 štabovima Druge proleterske, Šeste istočnobosanske i Prve majevičke NOU brigade da obrazuju operativnu grupu pod komandom Štaba Druge proleterske brigade i zatvore pravce od Foče i Goražda ka Cajniču, Celebićima i Šćepan Polju — — — — —	233
Pismo Edvarda Kardelja od 10 maja 1943 Pokrajinskom komitetu KP Slovenije za Slovenačko Primorje o dostavljanju izveštaja u vezi s vojno-političkom situacijom u Primorju — — —	236
Izveštaj partiskih instruktora pri Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 maja 1943 Aleksandru Rankoviću o zdravstvenom stanju ranjenika i bolesnika — — — — —	233
Direktiva načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ i sekretara Centralnog komiteta. Saveza komunističke omladine Jugoslavije od 11 maja 1943 Štabu Drugog bosanskog NOU korpusa za dalji- vojno-po.litički rad — — — — —	240
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 maja 1943 Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o usvajanju predloga za komandni sastav štabova divizija — — — — —	245
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da dostavi operativni izveštaj i da se poveže s Prvom proleterskom divizijom — — — — —	246
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije o pokretu Druge dalmatinske brigade u pravcu Kolašina i o dolasku Nemaca u Andrijevicu — — — — —	247
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da uspostavi telefonsku vezu s Vrhovnim štabom — — — — —	248
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da što pre zauzme Mojkovac i stvori povoljne uslove za napad na Kolašin u sadejstvu s Drugom proleterskom divizijom — — — — —	249
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da stočnoj farmi u Pivi upućuje odgovarajuću stoku radi bolje ishrane teških ranjenika i bolesnika — — — — —	250
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da pripremi plan napada na Ko-	

	Strana
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 maja 1943 šefu Tehničkog oteka Vrhovnog štaba da dostavi sredstva za vezu i da izgradi odbranbeni sistem na Šćepan Polju — — — — —	252
Izveštaj partiskih instruktora pri Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 maja 1943 Aleksandru Rankoviću o stanju Centralne bolnice Vrhovnog štaba — — — — —	253
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da teške ranjenike i bolesnike upućuje dublje u pozadinu i da tačnije ispita jačinu i nameru neprijateljskih snaga na pravcu svog dejstva — — — — —	255
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da u sadejstvu s Prvom proleterskom divizijom dubljim obuhvatom izvrši napad na Kolašin grupišući glavne Snage na desnoj obali Tare — — — — —	256
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da proveri podatke o pristizanju neprijateljskih pojačanja u Kolašin i Mojkovac — — —	257
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 maja 1943 da štabovi i komandni kadar jedinica Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba posvete posebnu pažnju i ukažu svestranu pomoć trupnom sanitetu — — — — —	258
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 maja 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da od savezničke Komande za Srednji istok zatraži najpotrebniji Sanitetski materijal za Centralnu bolnicu Vrhovnog štaba — —	260
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 maja 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da dostavi predlog o proizvođenju komandnog kadra u oficirske činove	261
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije o napadu nemačkih i italijanskih snaga na Prvu proletersku diviziju —	262
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da s dve brigade izvrši protivnapad na neprijatelja koji prodire u pravcu Šahovića — — — — —	263
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 maja 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da preko engleskih predstavnika obavesti savezničku Komandu za Srednji istok o spremnosti Vrhovnog štaba na vojnu saradnju — —	264
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da ruši put Šahovići — Kovren i dostavi izveštaj o jačini i sastavu neprijateljskih snaga — — —	267
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da izvrši pritisak na komunikaciju Kolašin — Mojkovac — — — — —	268
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da zatvori pravce Pljevlja — Kosanica — Lever Tara i Pljevlja — Kovren —	269
Obaveštenje Edvarda Kardelja od 17 maja 1943 Centralnom komitetu KP Slovenije o planu za saradnju jedinica Dolenjske operativne zone Glavnog štaba Slovenije i jedinica Druge operativne zone Glavnog štaba Hrvatske — — — — —	270

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 maja 1943 • Štabu Prve proleterske divizije da Šestu istočnobosansku NOU brigadu uputi na levu obalu Drine a Prvu proletersku i Treću krajišku NOU brigadu zadrži na prostoru Čelebići — Zlatni Bor — — — — —	306
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da Treću krajišku NOU brigadu uputi na levu obalu Drine a Prvom proleterskom brigadom obezbedi prelaz Sedme NOU divizije kod Uzlupa — — — — —	307
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da se kod Uzlupa prebaci s jedinicama na levu obalu Tare — — — — —	308
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da obezbedi što širi mostobran kod Uzlupa i održava čvrstu vezu sa Sedmom NOU divizijom — — — — —	309
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije, da hitno dostavi izveštaj o situaciji na sektoru divizije — — — — —	310
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da sve svoje jedinice prebaci sa fočanskog sektora na levu obalu Tare i osigura prelaze na njoj od Uzlupa do Šćepan Polja — — — — —	311
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da se hitno prebaci na levu obalu Tare kod Tepaca i smeni Drugu dalmatinsku NOU brigadu u Njegovuđi — — — — —	312
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 maja 1943 Štabu Treće NOU divizije da zatvori pravce Gacko — Pivski Krstac i Gacko — Mratinje grupišući snage na prostoru Plužine -r- Goransko — — — — —	313
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da s položaja- Mratinje — Trnovačko Jezero — Suha spreči »neprijatelju nadiranje ka Vučevu i Sutjesci — — — — —	314
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 maja 1943 Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da hitno sadejstvuje jedinicama Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba pri probodu iz okruženja — — — — —	315
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 maja 1943 Štabu Druge proleterske brigade da što pre stvori mostobran na levoj obali Sutjeske i uspostavi vezu s jedinicama Prve proleterske divizije — — — — —	316
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 maja 1943 Štabu Treće NOU divizije o sastavu snaga upućenih za stvaranje mostobrana na levoj obali Sutjeske i o obezbeđenju levog boka jedinica Glavne operativne grupe — — — — —	317
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da se što pre prebaci na levu obalu Tare — — — — —	318
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da ubrza pokret svojih jedinica u pravcu proboda Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba — — — — —	319

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da delom snaga zatvori pravce koji iz doline reke Tare izvode preloja Durmitora i sela Nedajna i Nikovića na Pivsku Planinu — — — — —	320
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da most na Pivi kod Donjeg Kruševa osposobi za noćni transport i da Štabu Druge proleterske brigade prenese direktivu za rad grupe brigada pod njegovom komandom — — — — —	321
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da prikupi jedinice 1 što pre izbije u Rudine na Pivskoj Planini — — — — —	322
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 31 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da brzo i energično nastupa preko Vučeva u pravcu Sutjeske — — — — —	323
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 31 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da smeni Treću krajišku NOU brigadu i organizuje oderanu reke Tare na otseku Uzlup — Šćepan Polje — — — — —	324
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31 maja 1943 Štabu Druge proleterske divizije da razbije neprijateljske snage na otseku Plužine, Javorak, Mratinje i obezbedi nastupanje jedinica Treće NOU divizije pravcem Plužine — Štabna — Izgori — Grab — — — — —	325
Dopunsko naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31 maja 1943 Štabu Sedme NOU divizije da odsudno brani prelaze preko Tare na otseku Uzlup — Šćepan Polje — — — — —	326
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 31 maja 1943 Štabu Prve proleterske divizije da delom snaga sadejstvuje Trećoj NOU diviziji na pravcu Trnovačko Jezero — Volujak — — — — —	327
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 31 maja 1943 Štabu Operativne grupe brigada da delom snaga zatvori pravac čemerno — Tjentište a glavninom spreči neprijatelju prodor na desnu obalu Sutjeske i u sadejstvu s Prvom proleterskom brigadom izvrši prodor u pravcu sela Vrbniče — — — — —	328
Članak Edvarda Kardelja od maja 1943 o osnovnim ciljevima oslo- bodilačke borbe naroda Jugoslavije — — — — —	329
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da smeni Šestu istočnobosansku NOU brigadu kod Čureva i čvrsto drži desnu obalu Sutjeske, prikupljajući snage za prodor k severu — — — — —	332
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije o zadacima Druge proleterske i Treće NOU divizije i naređenje da Prva proleterska brigada učestvuje u razbijanju neprijateljskih snaga na Sutjesci — — — — —	333
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da Trećoj krajiškoj NOU brigadi koju smenjuju delovi Sedme NOU divizije odredi položaje i pravac kretanja — — — — —	334
Izveštaj šefa Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2 juna 1943 Vrhovnom štabu o količini i vrsti lekova i sanitetskog materijala koje treba tražiti od saveznika za Narodnooslobodilačku vojsku — — — — —	334

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 juna 1943 Štabu Operativne grupe brigada za zatvaranje pravca Volujak — Trnovačko Jezero — — — — —	340
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da Koča Popović dođe u Vrhovni štab koji će 5 juna biti na Suhoj Gori — — — — —	341
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 juna 1943 Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da što brže nastupa svojim snagama iz srednje Bosne u pravcu Trnova radi prihvata jedinica Glavne operativne grupe koje se probijaju iz okruženja — — — — —	342
Naređenje načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 juna 1943 Štabu Drugog bosanskog NOU korpusa da uputi jednu lako pokretljivu taktičku grupu u rejon Ivan Sedla, preseče železničku prugu Sarajevo — Mostar i olakša nastupanje dela snaga Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba u pravcu srednje Bosne — — — — —	345
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 juna 1943 delegatu Vrhovnog štaba pri Južnoj operativnoj grupi da se teški ranjenici sklone u rejonu Durmitora i Pivske Planine, da jedinice zatečene na levoj obali Pive produže k Zelengori, a ostale izvrše prodor u Sandžak ili ka Goliji — — — — —	348
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 juna 1943 da sve jedinice i ranjenici s leve obale Pive usiljenim maršem izvrše pokret pravcem Vučevo — Dragoš Sedlo — Suha i dalje k Zelengori — — — — —	350
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da dvema brigadama kao stalnim pobočnicama zatvori pravce koji iz Mratinja i Čureva izvođe na Vučevo obezbeđujući povlačenje ranjenika i prihvata Treće NOU divizije — — — — —	351
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da jedinice učini lako pokretljivim i usiljenim maršem izbije na Sutjesku, nastavljajući pokret ka Milinkladi pravcem proboja Prve proleterske divizije — — — — —	352
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da posle kratkog predaha u Lučkim Kolibama nastavi pokret pravcem Vrbničke Kolibe — Balinovac — Mrčin Kolibe — Selo Rataj — Miljevina — — — — —	355
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da će ostale snage Severne operativne grupe nastupati opštim pravcem Vrbničke Kolibe — Balinovac — Rataj i naređenje da se preseče komunikacija Foča — Kalinovik u širem rejonu sela Jeleča — — — — —	356
Dopunsko naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da organizuje diviziju kao posebni ešelon i uz puno obezbeđenje maršuje na začelju leve kolone Severne operativne grupe — — — — —	357
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 juna 1943 Vrhovnom komandantu drugu Titu o jačini neprijateljskih snaga na prostoru Foča — Kalinovik i mogućnostima proboja iz okruženja — — — — —	358

	Strana
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 načelniku Štaba Prve proleterske divizije da je zbog nejasne situacije na pravcu dejstva Treće krajiške NOU brigade i smene njenih bataljona zadržao Četvrtu proletersku (crnogorsku) brigadu u rejonu sela Omeragići	360
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da probije neprijateljski obruč na otketu Jeleč — Rataj — Trebičina i ofanzivno dejstvuje u pravcu planine Jahorine — — — — —	361
Dopunsko naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije o proboju preko komunikacije Foča — Kalinovik — — — — —	362
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 komandantu Prve proleterske divizije o upućivanju Sedme krajiške NOU brigade za sadejstvo Prvoj proleterskoj brigadi pri razbijanju neprijatelja na komunikaciji Foča — Kalinovik u rejonu sela Jeleča — — — — —	366
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 Štabu Prve proleterske NOU divizije da Četvrtu (crnogorsku) proletersku brigadu stavi na raspoloženje Štabu Druge proleterske divizije — — — — —	367
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 komandantu Prve proleterske divizije da će Sedmu krajišku NOU brigadu angažovati na pravcu Rataj — Ocrkavlje — Poljice — — — — —	369
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 juna 1943 načelniku Štaba Prve proleterske divizije da Sedma krajiška brigada obuhvatnim manevrom sadejstvuje Trećoj krajiškoj NOU brigadi u zauzimanju sela Jeleč — — — — —	370
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 13 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije o prikupljanju jedinica na liniji Rataj — Jeleč za proboj preko komunikacije Foča — Kalinovik — — — — —	373
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da smeni Sedmu krajišku NOU brigadu i onemogući neprijatelju prodor na pravcu Miljevina — Mrežica — — — — —	374
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da glavninom snaga spreči neprijatelju prodor pravcem Miljevina — Mrežica — — — — —	375
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da odvoji jedinice od neprijatelja i grupiše ih za nastupanje u pravcu istočne Bosne — — — — —	376
Dopunsko naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da u daljem nastupanju Druga proleterska i Sedma NOU divizija sačinjavaju posebnu operativnu grupu pod komandom Štaba Druge proleterske divizije — — — — —	377
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da što pre izbije na liniju Grabić — Modro Polje, izviđa doline reka Osenice i Prače i obaveštenje o grupisanju i pravcu dejstva Druge proleterske i Sedme NOU divizije — — — — —	378

	Strana
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije za prelaz pruge Višegrad — Sarajevo na otseku Mesići — Renovica i obaveštenje o otseku prelaza Druge proleterske i Sedme NOU divizije — — — — —	379
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 juna 1943 štabovima divizija i brigada Glavne operative grupe da odlučno spreče labavljenje discipline u jedinicama i nepravilno pribavljanje hrane — — — — —	380
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 juna 1943 štabovima divizija i brigada Glavne operative grupe da se kontrolnim odeljenjima predupredi nepravilno pribavljanje — — — — —	383
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da po prelasku pruge Višegrad — Sarajevo dejstvuje u pravcu Brložnika — — — — —	384
Pismo Edvarda Kardelja od 18 juna 1943 Centralnom komitetu KP Slovenije o političko-partiskim i vojnoorganizacionim iskustvima centralnih rukovodećih tela Hrvatske koja mogu korisno poslužiti Centralnom komitetu i Glavnom štabu Slovenije — — — — —	385
Pismo Edvarda Kardelja od 19 juna 1943 Izvršnom odboru Oslobođilne fronte Slovenije — — — — —	397
Izveštaj Edvarda Kardelja od 19 juna 1943 Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o povoljnom vojno-političkom stanju u Sloveniji — — — — —	401
Obaveštenje Edvarda Kardelja od 19 juna 1943 Francu Leskošku i Borisu Kidriču da će u Glavni štab Slovenije prispeti oficiri za vezu iz savezničke Glavnog štaba za Bliski istok — — — — —	402
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da se prebaci na prostor Srebrenica — Vlasenica — reka Drinjača — — — — —	406
Punomoć Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 21 juna 1943 za poverenike Vrhovnog štaba pri štabovima divizija i brigada određenih za kontrolu pravilnog snabdevanja Narodnooslobodilačke vojske — — — — —	407
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije za jačanje borbene gotovosti jedinica i obaveštenje o prispelim delovima Treće NOU divizije — — — — —	408
Obaveštenje Edvarda Kardelja od 22 juna 1943 Generalnom sekretaru KPJ drugu Titu o smemicama pretstojeće omladinske konferencije Hrvatske — — — — —	409
Izveštaj Edvarda Kardelja od 22 juna 1943 Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o spuštanju trojice engleskih padobranaca u Slovenačkom Primorju i o pregovorima sa Štabom Jedanaestog italijanskog korpusa o razmeni zarobljenika i ranjenika — — — — —	410
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da poruši železničku prugu Han Pijesak — Olovo i ispita situaciju na desnoj obali Drine — — — — —	411
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da pripremi jedinice za pokret i obaveštenje o uspostavljanju veze sa Prvim bosanskim NOU korpusom — — — — —	412

	Strana
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 juna 1943 Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da ofanzivnim dejstvom na železničku prugu Zenica — Doboj olakša napad Glavne operative grupe na neprijateljske garnizone u istočnoj Bosni — — — — —	413
Direktiva zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da ispita mogućnost prelaska jačih partizanskih snaga preko Drine u Srbiju i obaveštenje o izmeni u sastavu Grupe pod komandom Štaba divizije — — — — —	414
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da jednovremenim napadom oslobodi Han Pijesak i Vlasenicu — — — — —	416
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije da uputi Treću i Sedmu krajišku NOU brigadu u sastav Grupe pod komandom Štaba Druge proleterske divizije — — — — —	417
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 juna 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da se informacije za radio-stariicu »Slobodnu Jugoslaviju« dostavljaju preko Vrhovnog štaba — — — — —	418
Zajedničko naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ i komandanta Prve proleterske divizije od 25 juna 1943 štabovima Prve i Druge vojvođanske NOU brigade za napad na Vlasenicu u sadejstvu sa Prvom proleterskom divizijom — — — — —	418
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 27 juna 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o uspešnom probodu Glavne operative grupe iz okruženja i upozorenje na novu neprijateljsku taktiku — — — — —	421
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 27 juna 1943 Edvardu Kardelju da se od postojećih slovenačkih NOU brigada formiraju divizije Narodnooslobodilačke vojske — — — — —	422
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 juna 1943 Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o razbijanju neprijateljskih snaga u znatnom delu istočne Bosne — — — — —	423
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije o oslobođenju Kladnja i naređenje da zadrži Treću krajišku NOU brigadu pod svojorti komandom — — — — —	423
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 juna 1943 Štabu Sedme NOU divizije da je po naređenju Vrhovnog komandanta Sedma krajiška brigada ušla u sastav Sedme divizije, a Divizija stavljena pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba — — — — —	425
Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 juna 1943 Štabu Prve proleterske divizije na nebudnost pri dostavljanju radiodepeša — — — — —	426
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 juna 1943 političkom komesaru Sedine NOU divizije o postavljanju rukovodstva u političkim ciljenjima Sedme i Osme brigade — — — — —	426

II DEO

Prilozi

	Strana
Uputstvo komandanta nemačke 118 lovačke divizije od 12 maja 1943 potčinjenim jedinicama o postupku trupa pri izvođenju pretstojećih operacija — — — — —	431
Zapovest komandanta nemačke Prve brdske divizije od 14 maja 1943 potčinjenim jedinicama za izvođenje operacije »Švarc«	435
Dnevni izveštaj komandanta Jugoistoka od 16 maja 1943 Vrhovnoj komandi oružanih snaga o početnim dejstvima nemačkih divizija angažovanih u operaciji »Švarc« — — — — —	440
Izveštaj nemačkog poslanika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od 17 maja 1943 Ministarstvu inostranih poslova Trećeg Rajha o nastupanju nemačkih divizija angažovanih u operaciji »Švarc« — — — — —	443
Dnevni izveštaj nemačkog komandanta Jugoistoka od 27 maja 1943 Vrhovnoj komandi oružanih snaga o žilavim borbama na svim pravcima nastupanja nemačkih jedinica angažovanih u operaciji »Švarc« — — — — —	444
Izveštaj Zigfrida Kašea od 29 maja 1943 Ministarstvu inostranih poslova Trećeg Rajha o organizacionim izmenama kod talijanskih oružanih snaga na Balkanu i o poteškoćama pri vrbovanju ljudstva za novu SS diviziju — — — — —	447
Dnevni izveštaj nemačkog komandanta Jugoistoka od 3 juna 1943 Vrhovnoj komandi nemačkih oružanih snaga o toku operacije »Švarc« i ostalim dejstvima na području Hrvatske, Bosne i Srbije — — — — —	449
Dnevni izveštaj nemačkog komandanta Jugoistoka od 4 juna 1943 Vrhovnoj komandi kopnene vojske — — — — —	452
Dnevni izveštaj nemačkog komandanta Jugoistoka od 7 juna 1943 Vrhovnoj komandi oružanih snaga o daljim namerama pri izvođenju operacije »Švarc« — — — — —	454
Naređenje komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj od 10 juna 1943 da nijedan čovek zatečen u okruženju na Sutjesci ne sme ostati živ — — — — —	457
Dnevni izveštaj nemačkog komandanta Jugoistoka od 12 juna 1943 Vrhovnoj komandi oružanih snaga o završnim borbama u operaciji »Švarc« — — — — —	458
Dnevni izveštaj nemačkog komandanta Jugoistoka od 14 juna 1943 Vrhovnoj komandi oružanih snaga o ishodu operacije »Švarc« i o merama preduzetim u vezi s aktivnošću jedinica NOVJ na raznim sektorima nemačkog okupacionog prostora u Jugoslaviji — — — — —	460
Privremeni zaključni izveštaj Komande nemačke Prve brdske divizije od 15 juna 1943 komandantu nemačkih trupa u Hrvatskoj o obostranim gubicima na diviziskom operativnom području u toku izvođenja operacije »Švarc« — — — — —	464
Poverljivi izveštaj komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj od 20 juna 1943 Vrhovnoj komandi oružanih snaga o toku borbe i iskustvima u operaciji »Švarc« — — — — —	467

Tehnički urednik

Milenko Tomić

Korektori:

Nada Ribar

t

Jelena Hodalić

Rukopis predat u štampu jula 1960 god.

Štampanje završeno novembra 1960 god.

Tiraž 5000 primeraka